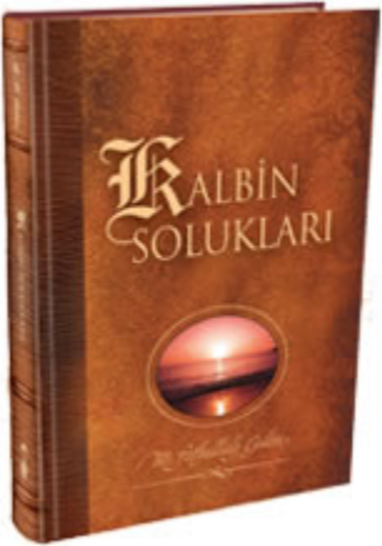
KALBİN
SOLUKLARI

KALBİN SOLUKLARI

M. Fethullah Gülen

KALBİN SOLUKLARI

M. Fethullah Gülen

Kalbin Solukları

Copyright © Nil Yayınları, 2010
Bu eserin tüm yayın hakları ***Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'****ne aittir.*
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN
978-975-315-333-1

Yayın Numarası
281

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 22 85
Mart 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.nil.com.tr

İçindekiler

Kalbin Solukları Nedir? 9
Takdim 11
Kalbin Solukları 31
Gönül Dili Hâl Şivesi 35
Gönül 40
Kalb ve Ruh Ufku 44
Şefkat 52
Müsamaha 58
Merhamet 62
Kuvvetin Çılgınlığı 66
Ümit 70
Anne 73
İnsanı Sevmek 79
Hak Karşısındaki Konumu ve Duruşuyla İnsan 84
Beyan 94
Edebiyatın Gücü 102
Dil ve Düşünce 111
Edepten Edebiyata İnce Bir Çizgi 117
Dar Bir Açıdan Şiir 124
Münazara ve Diyalektik 133
Bir Sorgulama 138
Bir Gönül İnsanı Portresi 146

Günümüzün Karasevdalıları 151
Hakk'a Adanmış Ruhlar 161
Örnekleri Kendinden Bir Hareket 167
Ruhumuzun Heykelini İkame Ederken 173
Nerdesin? 184
Eskimeme veya Yenilenme Cehdi 189
Geçmişin Hülyalı Dünyası 194
Bizim Milletimiz 201
Gel Gönüllerimizle Konuşalım Demiştik 206
Hatıralar İkliminde Küçük Bir Seyahat 213
Beşinci Kat 222
Hülyalarımızdaki Yarınlar 237
İlâhî Günleri Düşünürken 242
Tarihî Tekerrürler Devr-i Dâimi Aralığına Bağlı Bir Uzun Temenni 248
Kendi Ruhumuzu Ararken 257
Çizgimizi Bulma Yolunda 264
Aksiyon ve Düşünce 270
Kolektif Şuur 277
Yaşatma İdeali 284
Hayatın Gayesi 296
Allah Sevgisi 300
Nübüvvetin Çehresinde Okuduklarımız 312
...Ve Gaybın Son Habercisi 324
Mukaddes Göç 351
Ruh Ufku veya Metafizik Düşünce 356
İslâm Düşüncesinin Ana Karakteristiği 362
İslâm'ın Büyüsü 373
Huzur Ufku 378
Kur'ân'ın Sihirli Ufku 384

Mü'min Ufkunda Zaman 392
Gözyaşları 403
Zamanı Bir Başka Duyuş 409
Bir Kere Daha Ramazanlaşırken 414
Bayram Düşünceleri 420
Mâbedlerin Büyülü Dünyası veya Mâbed Medeniyeti 429
Süleymaniye 437
Orada Uzakta Bir Cami 447
Minarelerin Sesi 454
Namaz 462
Hac 471
Dua 484
Arz-ı Hâl 491
Bizim Dünyamıza Has Altın Sesler ve Sözler 505
Ölümün Öteki Yüzü 511
Müslüman Ufkundan Dünya ve İçindekiler 516
Güzel ve Güzellik 524
Güzellikten Aşka 535
Bir Bakış Açısı 543
İlim ve Araştırma Aşkı 548
Cehalet Çıkmazı 555
Her Şey Olmaya Açık Çocukluk Dünyası 559
Tahrip Edilen Tabiat 564
Toprak 568
Karma İndeks 575

KALBİN SOLUKLARI NEDİR?

Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi'nin süreli yayınlara başyazı olarak yazdığı makaleler, 30 yıllık bir geçmişe sahip. Sadece bu yazılardan ortaya çıkan semere ise, şu âna kadar 12 kitaba ulaşmış durumda.

Edebî ve felsefî muhtevalı yazılardan dinî, irfanî, ilmî, ahlâkî ve kelamî mülâhazalara kadar uzanan mütefekkir bir zihnin geniş ve zengin ilmî karihasını ifade eden bir fikir atlası mesâbesinde olan bu makaleler, yaşanan mânevî ve sosyal tecrübelerin bir envanterini de ortaya koymakta. Serinin ilk kitaplarında mazisini, kimliğini, inancını ve hemen her şeyini kaybeden bir neslin, peşinden sürüklendiği buhranlar anaforundan nasıl çıkabileceği istikametinde mülahazalar işlenmekte. Başka bir ifadeyle bu yazılarda, ruhunu ve kimliğini kaybetmiş bir neslin önüne yepyeni ufuklar koyma gayretleri hâkim. İlk makalelerde "Nerdesin" çığlıkları ve "Gel" çağrıları duyulurken, günümüze yaklaştıkça davete icabet ederek koşup gelen "Karasevdalılar" ve "Adanmış Ruhlar"la buluşmuş olmanın sevinci hissediliyor. Bu açıdan evvelki eserlere bir arayış ve dua nağmesi, sonrakilere ise bir kavuşma ve şükür ezgisi nazarıyla bakılabilir.

Âdeta ağlayan bir kalbin yanaklarından süzülen damlalardan ve kanayan bir vicdanın derinliklerinden nebeân eden katrelerden meydana gelen cümlelerle nakış nakış işlenmiş olan her yazıyı bir dua, bir münâcât ya da bir hutbe gibi okumak da mümkün.

Ancak herkesin ve dilediği her zaman bu tatlı kaynağın bütününden istifade fırsatını bulamadığı da bir gerçek. Hususiyle Hocamız'ın fikriyatını takip etmek isteyen akademisyen ve ilim adamlarıyla zamanı kısıtlı günümüz insanının, daha az zamanda genel bir kanaate sahip olma arzusu, bizi bu müdevvenattan *"Kalbin Solukları"* adıyla bir buket yapmaya sevk etti. Gönülden gelene ve vicdanın sesi olana daha çok ihtiyaç duyduğumuz böylesine hassas bir zeminde Kalbin Solukları'nın, yarınlara doğru ümitle yürüyen insanımızın önünde yeni ufuklar açmaya vesile olacağı ümidindeyiz. Gerçi sözü edilen bu müdevvenattan her ne kadar en câmi olanlar seçilmeye çalışılsa da bu makalelerin, Hocaefendi'nin bütün fikriyâtını kuşatamayacağı âşikar; ancak bu derlemenin, Muhterem Hocamız'ın fikir bahçesine girmeye bir vesile olacağı ve dolayısıyla da fikir dünyası hakkında genel bir kanaat vereceğini ümit ediyoruz.

Nil Yayınları

TAKDİM

(KALBİN SOLUKLARI'NA VE ÜSLÛBUNA DAİR)

Üslûp ve muhteva olarak genel bir panorama çizecek olursak Hocaefendi'nin yazılarında hâkim unsurun güzellik, aşk ve estetik olduğu söylenebilir. Bu üç unsur onun tüm yazı, makale ve sohbetlerinin iç dokusunu örgüler. Özellikle insan, evren ve Allah tasavvurunda bu unsurlar daha çok açığa çıkar. Bilim mülâhazalarında "güzellik" ve "aşk"a daha yoğun bir ilgi mevcuttur. Mesela nerede bilimle ilgili bir bahis geçse mutlaka ilim ve araştırma aşkına da gönderme yapılır. Bu aşk âdeta varlık düzenindeki güzelliğe yöneliktir. Ama her neye dokunursa dokunsun onun yoğun tefekkürlerinin mutlaka hem dil ve mantık hem de üslûp ve muhteva olarak güçlü bir estetik duygusundan beslendiği söylenebilir.

Güzellik, aşk ve estetik onda insanın yeryüzündeki var oluşunu anlamlandıran ve inşa eden aşkın bir değere ulaşır. Yani bu unsurlar onda varoluşsal bir anlam inşa eder. Bu aynı zamanda İslâm'ın kozmoloji anlayışının irfanî bir yansımasını da ifade eder. Bu irfanî kozmolojide Yaratıcı Kudret'in, hem kendi cemalinin güzelliklerini haricî bir ayinede ve mazharda görmek ve seyretmek hem de başka varlıklara (mahlûkatına) da seyrettirmek için şu evrene vücut verdiği anlayışı vardır. Yani evrenin var oluşu ve haricî vücut giymesi tabir yerinde ise ilâhî bir sevgiye, aşka ve güzellik telakkisine yaslanır. İslâm irfanı bu aşk ve güzellik ilişkisinin örgülediği ve inşa ettiği bütüncül ve estetik bir evren ve varlık tasavvuruna vücut vermiştir. İşte Hocaefendi'nin yazı ve makalelerinde sık sık bu unsurlara metaforik dönüşler ve müracaatlar

yapmasının ardındaki sebep budur. Onun insan telakkisi de aynı metaforlardan beslenir. İnsanı ele alırken mücerred olarak alır. İnsan müfredi üzerinde ideal bir anlayış geliştirir. Ve neredeyse bu idealden hiç taviz vermez. Toplumsal, tarihsel ve kültürel realitelerin bu idealden sapması onun hiçbir zaman azmini kırmaz. Neredeyse elli beş yıllık yazı, makale ve sohbetleri bu idealin inşası ile geçmiştir. O; güzellik, aşk ve estetikten verilecek tavizi bazen, insanın insaniyetinden vazgeçmesi şeklinde algılar. Bu üç unsurdan beslenmeyen hiçbir dünya görüşünü; toplum ve evren tasavvurunu mükemmel bulmaz. Bir ömrü bu değerlere ağıtla, onların yok oluşlarına ağlamakla geçirdi. Eline aldığı her şeyi bu hamurla yoğurdu. İçinde oturduğu mekândan, kurduğu insanî ilişkilere, serdettiği eğitim, çevre ve irfan bilincine kadar her şeyi bu bilinçle şekillendirdi. *Kalbin Solukları* bizleri böylesi bir yolculuğa hazırlıyor. Onun düşünce ve irfan dünyasında dolaşırken bediiyatla buluşur, sık sık bariz bir güzellik, aşk ve estetik zevkiyle hemdem oluruz. Yeryüzünde bu unsurlara bütünüyle bigâne kalabilecek tek insanın var olacağına ihtimal vermiyorum. Bu unsurlara bigâne kalmak hayatın kendisine bigâne kalmaktır. Hiçbir insan böyle bir kaynağa uzun süre ilgisiz kalamaz. Hocaefendi gerçekten bu açıdan oldukça tahrik edici bir üslûba sahip. Onda salt bir felsefî sistem aramak beyhude yorulmaktır. Yalnızca edebî zevk aramak da öyle. Bununla, elbette onun yazılarının bütün bütün felsefî ve edebî bir sistematikten yoksun olduğunu söylemek istemiyoruz. Aksine üslûbunun, insan hayatının maddî-mânevî tüm vechelerini bütüncül bir tasavvurla kucaklayan geniş bir tefekkür havzasını içerdiğini vurgulamak istiyoruz.

Güzelliğin olduğu yerde aşk olmaz mı! Aşk, güzelliğin aşkın bir idrakinden ibarettir. Güzellik olduğu hâlde aşk yoksa aşkın bir duyuş ve idrak de yok demektir. Kâinat sahnesindeki

deste deste güzellikler, rengârenk çiçekler, kuşlar ve ağaçların oluşturduğu ahenk yüksek bir dimağı tahrik edebilecek kadar büyüleyicidir. Böylesi her dimağ, bu muhteşem ahengi, varlık düzeninde gerçekleşen bir muânaka (sarmaş dolaş) bir muâşaka (karşılıklı sevgi) olarak algılamaz mı? Bu duyuş ve bu müşâhede bu düzeyde gerçekleşmezse varlıkta bir düzen bile gözlemlemek mümkün olmaz. Varlığa kaosun hâkim olduğunu söyleyen felsefî eğilimin böylesi bir bedii ve estetik yoruma ulaşması da bu yüzden mümkün olmamıştır.

Güzellik ve estetik, aşkın bir idraki gerektirir. İnsan tabiatındaki yüksek ihtisasları tahrik etmedikçe bu yüksek duyuş ve seziş de gerçekleşmez. Yüksek duyuş ve sezişler, yüksek müşâhede ve idrakle buluşunca, aşk dediğimiz yüksek bedii zevke ulaşılır. Bence Hocaefendi'nin üslûbuna hâkim olan bu güzellik, aşk ve estetik telakkisi bir anlamda ondaki yüksek duyuş ve idrake işaret eder. Zira o; insana, evrene ve varlık düzenine böylesi bir güzellik kaynağından bakmaktadır. Ondaki güzellik, aşk ve estetik metaforlarına bu vecheden bakarsak; insan, evren, Allah ve sevgi arasında mekik dokuyan ince felsefesinin iç dokusuna daha rahat ve daha çabuk nüfuz ederiz.

Gülen'in insan ve evren tasavvuru, çağdaş paradigmaların ve modern insanın evren tasavvurundan bariz biçimde farklılaşır. Çünkü modern tasavvur insanı varlığın merkezî unsuru olmaktan çıkarmış, nesneleştirmiştir. Çağdaş siyasî, bilimsel ve felsefî paradigmalarda insan artık özne bir varlık değil. Onun yerini bilim, felsefe ve teknoloji almıştır. İnsansa bu tarrakanın yalnızca nesnesi konumundadır. Bütün bütün nesneleşmediğini düşünsek de en hafifiyle insanı kendine yabancılaştırmıştır. Bu büyük dönüşümün insanlık adına bedeli ağır olmuştur. Felsefe artık ondaki iç ihsasları keşfetmeye çalışmıyor. Bilim ve teknoloji ile el ele vererek onu yeryüzündeki

var oluş amacından uzaklaştırmaktadır. Bu mülâhazalar elbette bir bilim, felsefe ve teknoloji sorgulaması olmadığı gibi, insanın evrenin dominant/özne varlığı iken, ikincil ve araçsal bir nesne haline gelişine yakılan bir ağıt da değildir. Yalnızca evren, Allah, tarih ve toplum üzerine getirdiği yaklaşımlarla farklı bir tasavvur inşa etmeye çalışan mütefekkir bir zihnin düşünce dünyasını keşfetmeye çabalıyoruz. *Kalbin Solukları* bu açıdan insanın yok oluşuna ve nesneye dönüşüne düzülen bir mersiye gibi okunmamalı. Evet, bazen üslûp, sanki bir neslin ruhunu kaybedişine ve gurbete düşüşüne dökülen gözyaşları ile ıslanarak neredeyse bir ağıta dönüşür. Fakat bu, onun genel üslûbundan ve hassas dimağının bu üslûba yansımasından kaynaklanır. Bazen de insanî kayıplara karşı sergilenen umumî kayıtsızlığa başkaldıran bir üslûpla karşılaşırız. Topyekün varlığa karşı derin bir sevgi duymadıkça ondaki bu hassasiyeti anlamak zorlaşabilir. Derin bir sevginiz varsa, gözyaşınız eksik olmaz. Gerçek sevgi ağlatır. Bilim, felsefe ve teknoloji çağında sevgiden, güzellikten ve aşktan bahsetmek gerçekten zor. O, hâlâ bunlardan bahsediyor. Çağın dönüştürdüğü insan ilişkileri üzerine yanık bir yüreğin feryadı içinde sesleniyor.

Kalbin Solukları uzun bir yolculuğun hikâyesidir. Kendine ve varoluşuna yabancılaşan insanın başa dönüş hikâyesidir. Bir anlamda eve dönüş hikâyesi. Başka bir anlamda da “Evvel”e dönüş, evvele yolculuk. Diğer bir açıdan ise insanın yaratılış amacına doğru yeni bir keşfin ifadesi/hikâyesi. Modern çağda bazıları için belki zamanda yolculuk gibi bir şey sevgiden, aşktan ve güzellikten bahsetmek. *Kalbin Solukları* bu tür keşifler için de bir alan açıyor. Belki oldukça sübjektif sayılabilecek duyuşları da içeriyor. Evvel, İslâm irfanında Allah’ın güzel isimlerinden alınmıştır. “O’ndan geldik yine O’na döneceğiz.” esprisi içinde insanın hayat hikâyesi ve varoluş mücadelesini

de özetler. İnsanın aslından uzaklaşması, kendine yabancılaşması, yolunun sarpa sarmasıdır. Bu yüzden İslâm irfanında "Evvel'e dönüş" metaforik bir anlamda inşa edilmiştir. Hem O'na dönüşü hem de insanın aslına ve kendine dönüşünü ifade ediyor. Bu bazen bir milletin kendine dönüşünü ve kültürel olarak yeniden canlanışını, silkinişini ve uyanışını da simgeler. Bazen de Hocaefendi'nin yazılarında sık rastlandığı gibi, bir insanlığa seslenişe de dönüşür. Modern çağda bu gerçekten ilginç bir yolculuk çağrısıdır. Ta ezele çağrı yapmak gibi bir şey! Yabancılaşma ne kadar derinse gurbet de o kadar derin ve uzundur. Zaman ve mekân şeridinde modern çağ neredeyse insanın kendine yabancılaşmasıyla özdeş hâle gelmiştir. Bu yüzden *Kalbin Solukları* zaman ve mekan şeridinde gerçekleşen insanın yabancılaşmasının ya da insana ait her şeyin dönüşümünün bir hikâyesini ifade ediyor.

Kalbin Solukları; "daha çok bilim, daha çok teknoloji" diyerek kendi sonunu hazırlayan bilim ve çevre anlayışına da başkaldırıyor zaman zaman. Çevresini inşa ederken kendi sonunu hazırlayan ipek böceği gibi, modern bilim ve teknoloji de kendi sonunu hazırlamaktadır. Sosyal ve maddî çevre *Kalbin Solukları*'nda bir "emanetullah" olarak ele alınır. Varlıktaki müthiş düzen ve ahenk, Cenâb-ı Hakk'ın yaratıcı kudretinin ve mimarisinin bir mazharı ve tecellisinin bir yansımasıdır. İslâm kozmolojisi insandan bu çevreye saygılı davranmasını talep eder. Kâinattaki düzen ve ahenge uyum sağlamasını salıklar. *Kalbin Solukları* yer yer eski İslâm medeniyetindeki mekân ve çevre mimarisi ile insan ruhu ve tabiatındaki uyuma dikkat çeker. Hatta bu uyum bazen muhteşem bir tarih bilincinin yansıması olarak nostaljiye de dönüşür. Bu tür mülâhazaları okurken geçmişin büyüsünü canlı canlı yaşıyor olursunuz. Bu yüzden siyasî, sosyal, maddî ve kültürel çevreyi oluştururken insanı kendine ve çevresine

yabancılaştırmayan bir varoluş mücadelesi vardır *Kalbin Solukları*'nda. İnsana, maddî ve sosyal çevresine yönelik farklı bir dil, farklı bir zevk ve farklı bir irfan anlayışı getirir. Bunları ifade ederken kendine özgü bir dil kurar. İlmin, bilimin, felsefenin ve kurduğu dünya görüşünün dili "akıl"dır şüphesiz. Ama irfanın dili, vicdanın dili "zevk"tir. *Kalbin Solukları* hem akla hem de zevke seslenir. İnsanı, sosyal ve maddî çevreyi yorumlarken bu iki dili mezceder. Onun özellikle geçmişe ve tarihe ait mülâhazalarında bu irfanın, zevkin dilini bulursunuz. Yoksa geçmişe öykünmesi kuru bir nostaljiden ibaret değildir. Hocaefendi bugün modern çağın bilim, felsefe ve teknoloji anlayışının yok ettiği, ama geçmişte var olan bu irfan dilini günümüze taşımaya son derece özen göstermektedir. Bu dili ve tefekkür biçimini yeniden kurmadıkça, çağdaş insanın açmazlardan kurtulması mümkün olmayacaktır ona göre.

Sözü Hocaefendi'nin genel üslûbunda dolaştırırken bu üslûba içkin olan bir yöne daha temas etmek istiyorum. O kadar genelleştirmek mümkün müdür bilemiyorum; ama şahsen onun yazılarında bariz bir "hüzün" ve "ızdırap" duygusunun hâkim olduğunu düşünüyorum. Edebî tahlilde bunun nereye oturduğunu çok kestirememekle beraber sahip olduğu ruhî hassasiyetinin bir tezahürü olarak da düşünülebilir. Ben de bunu biraz açmaya çalışacağım. Bu yüzden belki de biraz sübjektif kaçacak.

İslâm irfanına göre insanın mayasında varlığa karşı derin bir alâka ve şefkat duygusu dercedilmiştir. Bu alâkanın en merkezinde Allah olsa da, ilâhî isim ve sıfatların bir mazharı olarak varlığa da yönelir bu alâka. Bu alâka genellikle sufîlerde "aşk", vâris-i dâvâ-yı nübüvvet olan velilerde ise "şefkat" olarak tezahür eder ve öyle tanımlanır. Teknik bir ayrım gibi gelse de anlamı oldukça mühimdir. Bu ekole mensup sûfîlerde

Allah'la kul arasındaki ilişki bir aşk ilişkisidir. Dolayısıyla bu ilişki varlığa ve varlık tasavvurlarına da yansımaktadır. Ancak bu ilişki kelamcı ve fakihlerin nazarında Allah ile kul arasında mevcut olan aşkınlık ilkesine pek uygun düşmediği için genellikle reddedilir. Çünkü aşk insanlara ait bir duygu ilişkisidir; Müteal olan varlık için caiz görülemez. Hatta peygamber için bile bu ilişki doğru görülmez. Bu yüzden Hz. Yakub ile Hz. Yusuf arasındaki ilişki bir şefkat ilişkisi olarak tanımlanır, aşk olarak değil. Şefkat ilişkisi ise diğerlerine göre daha mahzursuz ve risksiz bir tanımlamadır. Bu, ayrıntı gibi görünse de sûfî literatürde önemli bir ayrıma vücut verir. Şefkat ilişkisi bu yüzden daha yüksek bir ilişki olarak tanımlanır. Dolayısıyla bu ayrım varlık tasavvurlarına da yansır. Sonuçta her iki tasavvurda da varlığa karşı derin bir alâka mevcuttur. Hüzün ve ızdırabın temelinde de işte bu derin alâka vardır.

Şimdi bir adım daha atalım isterseniz; ya da daha kestirmeden bir sözle ifade edelim; bazı ruhlar ta ezelde derin alâka ve ızdırapla demlenmiştir. Onların varlıkla ve insanlıkla alâkaları daha hassas mizanlara vurulmuştur. Ben bunu izah ederken çok defa şu metafora başvururum; Yaratıcı kudret insan üzerinde her insanın ruh yapısına uygun ezelî hikmet fırçaları gezdirmiştir. Bazı ruhlar üzerine sanki –tabir caiz ise– şefkat ve muhabbet hokkası bütünüyle dökülmüştür. Bu yüzden hem şefkatleri hem de hüzün ve ızdırapları daha derindir. Şefkat ve muhabbet ne kadar derinse varlık adına duyulan ızdırap ve kaygı da o kadar derindir. Sevgi güzel bir şeydir ama bazen ağlatır. Bu yüzden eskiler "Gerçek sevgi ağlatır." demişlerdir. Biz bu "ezelî hokka" metaforunu Mevlâna'da da görürüz. Bu ruhlar daima şefkatli bir ana gibi kuluçkaya yatarlar. Doğum sancıları hiç eksik olmaz. İnsanlığın ve varlığın kaderini ilgilendiren her oluş önce onların dimağlarını demler. Neredeyse ince bir yürekten ibarettirler. Sosyal, maddî ve

kültürel çevrede meydana gelen her gelgit önce onları ağlatır. Her dalga önce onların gönül sahillerini tahrip eder. Bazen sanki bir milyon çocuğu olan ana gibi sızlanırlar. Ve insan çoğu kez bu hassasiyetlerini anlamada ve yorumlamada güçlük çeker. Aşk, şefkat, gurbet ve ızdırap onlarda öylesine iç içe geçer. *Kalbin Solukları*'nda böyle bir ruhun tefekkür sancılarını, aşk, şefkat ve hüzünlerini bulacak, yeryüzünün hangi coğrafyasında olursa olsun her insanî ızdıraba ağladığını ve ağıt yaktığını göreceksiniz. Ve belki de bu hassasiyeti yorumlamada zorlanacaksınız. Elbette böyle kaygısızlığın diz boyu her yanı sardığı ve bencilliğin narsizme ulaştığı bu çağda böylesi hassasiyetleri anlamak oldukça zor. Zayıf bir ışık uğruna mum gibi kendini tüketen kaç insan var çevremizde artık. *Kalbin Solukları*'nda hâlâ böylesi şahsiyetler yüceltilir. Böylesi kahramanlara mersiye düzülür. Hassas bir yüreğin tefekkür sancılarını okurken ince bir felsefî akla ve daima ağlayan bir kalbe tanık olacaksınız. İnce bir akla ve hassas, ağlayan bir kalbe sahip olsaydınız siz ne yapardınız? *Kalbin Solukları*'ndaki bazı yazıların üslûbuna hâkim olan hava bu. Siz ister edebî tahlil açısından isterse irfanî metaforik anlamlar açısından yorumlayın sonuç değişmeyecektir. Bu yüzden şahsen onu sık sık vücudu daima sızlayan bir hastaya ya da inleyen bir neye benzetirim. Ney bildiğiniz gibi büyük aşkların, büyük ızdırapların simgesidir. Kamışlıktan kesileli beri o hem her tür gurbetin hem de her tür acının, aşkın ve ızdırabın dili, temsilcisi ve sözcüsü olmuştur. Her dönüşüm, her kendine yabancılaşma böyle bir gurbet hikâyesiyle alegorik olarak dile getirilir. Ney, böylesi her hikâye için son derece yüksek temsile sahip bir metafordur. Ve bunun içindir ki koca Mevlâna baş döndürücü aşk hikâyesinde bu metafora yaslanır. Onu öyle dillendirir ki kendinden sonra herhangi bir aşk hikâyesini neysiz anlatmak mümkün olmaz. Herhangi

bir gurbet ve ızdırap ilişkisini de. Hem koca Mevlâna'da hem de onun gibi şahsiyetlerde aşkın ve ızdırabın hikâyesi "kıssatün la tentehi"dir. Yani henüz bitmeyen bir yolculuktur. Bu hikâyeye nokta koyacak herhangi bir kimse çıkmadı henüz. *Râbiatü'l-Adeviye,* Hallac, Yunus... hep bu hikâyenin sadık bendeleri olmuşlardır. Kurdukları irfan dilinde müthiş bir aşk edebiyatına vücut vermişlerdir. Bu yüksek temsilcilerin elinde neredeyse aşkın dili çözülmüştür. İşte *Kalbin Solukları* bir başka açıdan ve daha geniş bir anlamda böylesi bir hikâyenin adıdır. Nasıl aşkın dili onlarda çözüldü ise, *Kalbin Solukları*'nda da neredeyse ızdırabın dili çözülmüştür. Bir farkla ki orada çözülen aşk, alabildiğine kişisel ve bireysel bir tecrübede gerçekleşirken *Kalbin Solukları*'nda çözülen ızdırap, alabildiğine ötelere ve evrensele doğru uzanan bir hikâyeye vücut vermektedir. Tüm kişisel tecrübelerde gerçekleşen Evvel ve Ezel'e yolculukların böyle "kendine dönük" bir veçhesi var. Izdırapta ise daima "dışa dönük" bir yön hâkimdir. Bu yüzden koca Mevlâna; "Ne olursan ol gel!" derken, *Kalbin Solukları*'nın sahibi ise "Ne olursan ol ben gelirim." demektedir. İki yolculuk ve iki keşif arasındaki fark, "aşk"la "ızdırap" arasındaki farktan ibarettir. Hepsi o kadar! Ama yine de bu iki kavram arasındaki farkı fazla büyütmemeli ve abartmamalıdır. Zira her iki kavramın da az çok birbirine dönük bir yönü olduğunu da unutmamalı. Yani aşk biraz ızdırap televvünlü olduğu gibi her ızdırap da biraz aşk televvünlüdür. Bu yüzden İslâm irfanında bu iki kavram genelde iç içe yer almıştır.

'Sosyal ve maddî çevrenin dili akıldır, felsefedir. Kalbin ve vicdanın ise zevktir.' derken belki biraz irfanın söylemine başvurduk. İrfanî düşünüş ve akledişin yöntemi budur. Biz istersek böyle ikili bir alan tanımlaması yapmayabiliriz. Buradaki düaliteyi de kalın çizgiler ve hatlarla keskinleştirmemeli.

Esasında insanı bir bütün olarak ele aldığımızda bu düalitenin izafileştiğini de görürüz. Ne var ki modern çağ, insanın zevk dilini tahrip etmiştir. Çünkü onun yalnızca sosyal ve maddî çevresini inşa ederek ruh ve kalb dünyasını ihmal etmiştir. *Kalbin Solukları*'nda biz bu iki dilin de yeniden kurulmaya çalışıldığını görmekteyiz. Orada hem maddî ve sosyal çevre ilişkileriyle insanın aklî dili hem de iç ve kalbî melekeleri ve ihtisaslarıyla zevkî dili ele alınmaktadır. İnsandaki bu irfan dilini yok ettiğinizde; insan, evren ve Allah arasındaki ilişkiyi ve bütünlük (vahdet) tasavvurunu da yıkmış ve yok etmiş olursunuz. Sosyal ve maddî çevre kesret dünyasıdır. Tam anlamıyla diyalektik alandır. Akıl, felsefe, bilim, teknoloji ve insanın karmaşık bir diyalektik/çatışma içinde bulunduğu alandır. Tek başına kaldığında yani zevkin ve irfanın dilinden kesildiğinde/mahrum bırakıldığında akıl ve felsefe dili bu diyalektiği çözümlemede yetersiz kalmaktadır. Nitekim modern çağın insanî açmazlarından birisi ve belki en temellisi budur. Yani modern insan kesret dünyasında boğulmuş ve nesneye dönüşmüştür. İrfan alanı ise vahdet alanıdır. Kesretteki çoğulcu diyalektiğin evrensel bir dil içinde vahdete ve bütüncül bir tasavvura kavuşturulduğu alandır. Bu yüzden *Kalbin Solukları* her iki dili kullanmaktadır; aklın ve irfanın dilini...

Kalbin Solukları insanı farklı bir veçhesiyle ele aldığı gibi yine farklı bir varlık tasavvurunu da işlemeye çalışır. Çağdaş bilim düşüncesine hâkim olan pozitivist ve materyalist bakış, insanı, varlık düzenine anlamını veren müteal bir hikmetten koparmıştır. Varlığa anlamını veren şey aynı zamanda insanın yeryüzündeki varoluşuna da anlam verir. Varlık tasavvuru yalnızca felsefî bir dünya görüşü oluşturmaz. Bugün özellikle çevreci hareketlerin yoğunlaştığı alan da burasıdır. Yani insanın maddî çevresiyle ilişkisinin niteliğiyle ilgili ekolleşmiş bir dizi anlayış mevcut. Yeşil hareketi gibi, anti-teknoloji

hareketi gibi birçok hareket sayabiliriz. Bu hareketler de çağın bilim ve felsefe anlayışına eleştirel yaklaşmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki çağdaş insanın bilim, teknoloji ve evren tasavvuru kusurlu ve zararlıdır. Çevreye ve insana zarar vermektedir. Ama yine de bu zarar yalnızca çevreci hareketlerin dar ve elit yaklaşımlarından çok daha mühim ve çok daha geniş tesirlere sahiptir. Çağın bilim telakkisi ilk modernlerden bu yana kusurlu ve tabiata tahakküm güdüsüyle maluldür. Bu kontrol edilemez tahakküm güdüsüdür ki tabiattaki ekolojik dengeyi altüst etmiştir. Bu yüzden modern dünyanın kalbinde çevreci ve anti-teknolojik hareketler mantar gibi bitmektedir. Ve onlar yalnızca çağın tahakküm güdülerini ayaklandıran bilim telakkisini değil, bizzat modern bilimin kendisini de sorguluyorlar. Oysa Orta Çağ'da İslâm dünyasında gelişmiş olan bilim anlayışı son derece gelişmiş bir çevre bilincine de yaslanmaktaydı. Varlığa bir emanet duygusuyla yaklaşan ve yeryüzündeki varoluşa anlamını veren mânevî ilkelere ve ilişki düzenine riayet eden bir ilim telakkisiydi bu. Bu telakki kısaca varlık düzenindeki iç dokuya nüfuz edebilmişti. Nesneler arasında kurduğu ilişki mânevî bir estetik ve düzen arayışının bir tezahürü olarak gerçekleşmiş idi. Varlığın özündeki ahenk, şiirimsi anlam dokusu, çarpıcı ve büyüleyici güzellikler... gibi mânevî unsurlar ilim anlayışına farklı ve güçlü bir estetik boyut getirmişti. Bu estetik de araştırmacıların ruhunda müthiş bir mânevî haz inşa ediyordu. Yani varlık yalnızca zahirî yönüyle hallaç edilmiyor, bâtınî ve iç dokusuyla da keşfediliyordu. Başka bir ifade ile söylersek; o günkü bilim/ilim telakkisi hem insan hayatını kolaylaştırıcı ve çevreye saygılı bir bilim telakkisini hem de irfanî bir varlık tasavvurunu aynı anda örgütlüyordu. Elbette bugünün yoğun/karmaşık bilim ve teknoloji telakkisi ve baş döndürücü semereleri ile mukayese edildiğinde o günün bilim telakkisi çok cılız ve

sınırlı kalacaktır. Ama sahip olduğu irfan ve çevre bilinci de bugünden fersah fersah ileride ve gelişmiş olduğunu söylemek durumundayız. *Kalbin Solukları* çağın mânevî ve irfanî ilkelere yabancılaşmış maddeci bilim telakkisine yine bu yüzden sık sık eleştiriler getirmektedir. Bu eleştirilerden ya da aşk, sevgi ve muhabbet vurgularından yola çıkarak yeni bir bilim telakkisi kurmak elbette mümkündür. Eğer bu dünyayı yaşanır kılmaya devam ettireceksek zaten böyle bir bilim telakkisi geliştirmek zorundayız. Tüm varlığın kardeşliği ilkesi yeni bir bilim telakkisine vücut verecek kadar güçlü müdür? Aslında öyledir. Hem de tüm insan-evren ilişkilerini dönüştürebilecek kadar güçlü ve etkindir. Ancak bu, öncelikle topyekün insanlığın radikal bir bilim telakkisine ne kadar açık olduğuna bağlıdır. Eğitimden araştırma ruhuna ve yöntemlerine kadar birçok alanda köklü dönüşümü gerekli kılar. Fakat çağdaş bilimin ve teknolojinin maddî verileri ve getirileri ile bu denli başı dönmüş, lüks ve debdebeli gökdelenlerin tepesinde oturarak varlığa tepeden ve gururla bakan insanımızın bu alışkanlığını kolayca terk edebileceğini düşünmek biraz hayal olsa gerek. İhtişamlı ve lüks gökdelenlerin tepesinden varlığa kibir ve gururla nazar ettikçe insanoğlunun varlığın özündeki sevgiye nüfuz etmesi muhtemel bile değildir. Bir hadiste gökdelenlerin yükselmesi kıyamet alameti olarak da geçmektedir. İnsan tabiatında son derece riskli bir egoya vücut verdikçe ve onu dikey olarak şişirdikçe insanın varlıkla muâşakası ve buluşması giderek zorlaşmaktadır. İnsanoğlu yeryüzündeki varoluşuna yabancılaştıkça aradaki mesafe de giderek artmakta ve açılmaktadır.

İslâm kozmolojisi varlığı Allah'ın bir ayeti olarak yorumlar. İster yalnızca birer maddî obje olarak O'nun varlığına işaret etmesi cihetiyle, isterse her varlığın kendi lisanıyla O'nu tespih etmesi yönüyle olsun her ayet O'nun varlığını zaruri

olarak ifşa eder. Bu yüzden Kur'ân'da canlı-cansız her varlığın Allah'ı tespih ettiği zikredilir. "Zikreden varlık" tasavvuru zorunlu olarak bizi Allah'a götürür. Bu da varlığın Yüce Yaratıcı'nın bir emaneti olduğunu söyleyen İslâm'ın varlık tasavvuruna. Böylelikle varlık düzeninde iki tip tefekkür faaliyetiyle karşılaşırız; biri zahirde ilerleyerek bilimsel araştırmaları, diğeri de varlığın iç ve bâtınî düzeninde ilerleyerek mârifetullahı –derin Allah bilgisini– intac eder.

Kalbin Solukları sık sık insan-varlık ilişkisine bu zahir-batın bütünlüğünden ve birliğinden yaklaşır. Hocaefendi'nin ilim anlayışının temelini de oluşturur bu yaklaşım. Bilim yalnızca bizim maddî ve dünyevî hayatımızı mamur kılmaya yönelik pratik araştırmalarla sınırlı kalmamalı. Aynı zamanda varlığın metafizik dilini ve şifresini de çözerek bizde aşkın bir Allah tasavvuru da inşa etmelidir. Ancak o zaman insanın hem dünyası hem de ahireti mamur hâle gelecektir.

Kalbin Solukları beyan, söz ve hitabet ile gönül ve hâl dili arasında kurduğu sıkı ilişkiyle söze başlıyor. Kurulan bu mülazemet ilişkisi bize az-çok müellifin edebî mülâhazalarını da veriyor. Ancak elbette bu birkaç yazı onun tüm edebî eleştiri ve tahlillerine ulaşmamızı mümkün kılmaz. Buradaki birkaç yazıdan istinbat edebildiğimiz kadarıyla Hocaefendi'nin eleştirileri lafızdan çok mânâya odaklanmaktadır. Bu eleştiriler yalnızca lafız-mânâ ilişkisi açısından değil, sözü söyleyen açısından da önemlidir. *"Gönül Dili Hâl Şivesi"* makalesi edebî eleştirilerde pek de rastlanmayan bir konuya, "hitabet-hatip" ilişkisine değiniyor. Burada söz, sözün kendisinden çok sahibi/hatip üzerinde yoğunlaşıyor. Zira söz yalnızca ağızdan çıkan bir şey değildir. Hatip ve muhatap arasındaki tüm ilişkileri kurgulayan ve etkileyen bir şeydir. Tarihten bildiğimiz gibi bazen bir çift söz iki kabile arasında yüzyıl süren bir savaşa vücut vermiştir. Yine bir sözle yüzyıllar boyunca savaşan iki kabile barışmıştır. Söz ve beyanın bu denli güçlü etkisi vardır

insan ve insan toplulukları üzerinde. Sözün gücü bu kadar kurucu ve tahrip edici olunca etrafında engin bir edebiyat kültürü oluşması son derece normaldir.

Diğer taraftan İslâm vahyinin de bir anlamda söz ve beyandan ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Ya da daha genel olarak İslâm medeniyetinin bir söz/vahiy medeniyeti olduğu söylenebilir. Evet İslâm medeniyeti bir söz medeniyetidir. Kur'ân ilâhî bir kelam, aşkın bir sözdür. İslâm medeniyetinin en güçlü ve en yüksek tecellisi Kur'ân'dır. Kur'ân söz vasıtasıyla mü'min toplumun tüm hayatî veçhelerine sirayet eder. Müslümanlar onunla doğarlar. Dünyaya gözlerini açarken etrafında okunan Kur'ân ayetleri eşliğinde açarlar. Hayata onunla başladıkları gibi son demlerinde yine etrafında okunan Kur'ân'la hayata gözlerini yumar ve ahirete intikal ederler. Gençliklerinin, evliliklerinin, düğün, sünnet ve mevlid gün ve gecelerinin aydınlatıcısı yine Kur'ân'dır. Kur'ân bu denli mü'minlerin ferdî, içtimaî, ailevî, maddî ve mânevî hayatlarının içindedir. Hiçbir söz –edebî ya da dinî, felsefî veya ilmî– bu denli beşerin içine sokulamamış, bu derece onun hayatının tüm vechelerine nüfuz edememiştir. Kur'ân'ın ve ilâhî sözün işte bu denli Müslümanların kişisel ve sosyal hayatlarında yeri ve nüfuzu vardır. Kur'ân, formu en yüksek ve aşkın olan bir sözdür. Bir Müslüman tabir yerinde ise bu yüksek formu hayatına taşımak ve uygulamakla mükelleftir. Daha doğrusu bir Müslümanın yeryüzündeki varoluş amacı bu sözü hayata taşımaktan ibarettir. Durum böyle olunca mü'minin tüm sözleri bu ilâhî söze uygun düşmelidir. İslâm'da her sözün –şiir olsun nesir olsun– Kur'ân'a bağımlı bir yönü vardır. Öyleyse söz, yalnızca hitabetin zahirini ve şeklini süsleyen bir unsur değil, hatipte ve muhatapta bir dünya görüşü de inşa eden şeydir, denebilir.

Bundan başka Kur'ân bize ağızdan çıkan her sözden hesaba çekileceğimizi haber vermektedir. Bu yüzden sözün

afetlerine ve yol açtığı olumsuzluklara da İslâm kültüründe ciddi yer verilmiştir. İşte Hocaefendi'nin söz, edebiyat ve beyanla ilgili yazı ve makalelerine bu veçheden bakılmalıdır, diye düşünüyorum. Zira diğer mülâhazaları ne kadar İslâm kültür geleneğine bağımlı ise; söz, beyan ve edebiyatla ilgili tahlil ve eleştirileri de bu geleneğin kalıplarını izler. Yani Hocaefendi söz ve beyana birkaç açıdan bakar; öncelikle onun Kur'ân'la ne kadar uyuştuğu, ne kadar içten ve gönülden söylendiği, edebiyat sınırları yanında edeb sınırlarına ne kadar riayet ettiği, hangi mânâyı yüceltip-yükselttiği, nasıl bir dünya görüşüne vücut verdiği, yürekte çekilen ızdırabın dili olup olmadığı... gibi kıstaslardan bakar. Görüldüğü gibi bu kıstaslar bildik edebî eleştiri kriterlerinden farklılaşır. Daha genelleştirirsek Hocaefendi'nin söz ve beyan eleştirisinin lafızdan çok mânâya odaklandığını söyleyebiliriz. Aslında edebiyatta da asıl unsur mânâdır. Lafzın eşkâli, ihtişamı, tarrakası ve süsü hep mânâyı i'lâ içindir. Mânâyı yüceltme, erişilmez kılma içindir. Evet şiirde özellikle birçok şair, mânâyı şekle feda etmiştir. Sırf lafzı ve şekli tumturaklı ve tarrakalı kılmak için. Evi süslemiş, bezemiş, son derece pahalı ve kıymetli şeylerle donatmış ama içini boş bırakmıştır. Hocaefendi'ye göre her sözün kıymeti onun vicdan ve gönül ile irtibatı ölçüsündedir. Söz vicdandan vize almalıdır ona göre. İçeriden ve derinden gelmeli. Özellikle de söz Zât-ı Ulûhiyetle alâkalı ise. Çünkü Ulûhiyet hakikatleri Zât-ı Baht'la ilgili olduğu için en azından esma ve sıfat sınırları gözetilmelidir. Esma ve sıfat bize hem doğru hem de şümullü bir Allah tasavvuru verir. Ancak yine de isim ve sıfatların Zât-ı Baht'ın hicap ve perdeleri olduğu hakikati unutulmamalıdır. Esma ve sıfat bahsi, hem İslâm irfanının hem de İslâm kelamının en netameli ve müşkül konularındandır. Bu hususta derin bir bilgi ve mârifet sahibi olmadan söz söylemek edebe aykırıdır. Hocefendi'nin

bu bahisleri işlerken bir kucak gözyaşı döktüğünü biliyoruz. Bu alanda edebiyatın elfâz ve eşkâl kriterleri değil, vicdan ve irfan kriterleri geçerlidir. Ama her sözün vicdanda tartılması onun için genel bir kural gibidir. Evet Hocaefendi söze vize uygulamaktadır tabir yerinde ise. Vicdan vizesi, gönül vizesi. Yukarıda da değindiğimiz gibi o; söz, beyan ve hitabet ile gönül ve hâl dili arasında bir iltizam ilişkisi kurmaktadır. Maddeci bir asırda yaşıyoruz. Bu maddeci ve dünyevî klişeler bizdeki mâneviyat ve hâl kaynaklı ihsas ve ihtisasları törpülemiştir maalesef. Bugünkü mergub edebiyat ve hitabet, her birisi sözün zahirini ve şeklini süsleyen, onu tumturaklı ve tarrakalı kılan sanat unsurlarına (teşbih, istihare, mecaz, kinaye, seci, iktibas, itnab... gibi) sözün mânevî dokusunu ifşa eden unsurlardan daha çok önem verir olmuştur. Bu yüzden Hocaefendi'nin sözle gönül arasında kurduğu ilişki boşuna değildir. Ayrıca o gönül dilini, Hak kelamının bir izdüşümü olarak vasfeder.

Yukarıda sözün edebiyat sınırlarının olduğu gibi edeb sınırlarının da bulunduğunu ve Hocaefendi'nin bu sınırlar açısından da söz ve hitabeti kritize ettiğinden söz etmiş idik. Şimdi bunu biraz açalım; İslâm geleneği söze olduğu kadar edebe de önem ve özen göstermiştir. Hatta denebilir ki, İslâm ilim ve irfan geleneği sözle olduğu kadar sözsüz de aktarılmıştır. Çok keskin bir ayrım yapmamakla birlikte ilmin (edebiyat) daha çok sözle, irfanın ise sözsüz aktarıldığı söylenebilir. Edeb, irfan meclislerinde sözden ziyade hâl ve sükûtla aktarılagelmiştir. Bu yüzden İslâm kültüründe "Söz gümüşse sükût altındır." denmiştir. Herhalde sözü mutlaka bir edebe dayandırmanın zaruretine vurgu da yapılmıştır burada. Sözün namusu edebtir. Bu da sözün mânevî bir unsuru olmalıdır. Edebiyat'la edeb'in aynı kökten gelmiş olması, edeb'in sözün vazgeçilmez mânevî unsurlarından birisi olduğu ilişkisini

ima ve ifşa ediyor gibi. Klasik İslâm ilim meclisleri daha ziyade sözü, irfan meclisleri ise edebi ve sükûtu esas almıştır. Her şey kitaplardan öğrenilmiyor, her şey onlarda nakledilmiyor. Sözsüz aktarım irfan meclislerinde gerçekleşiyor. Edeb ve irfan söz ile değil, davranış ve huzurla aktarılıyor. Başta da dediğim gibi sözle edebin, ilim ile irfanın arasını çok keskin çizgilerle ve sınırlarla da ayıramayız. Çünkü İslâm tevhid dinidir. Her alanda tevhidi gözettiği gibi burada da gözetir. Yalnızca ilim mahfilleri kazanında daha çok pişen şey söz iken, irfan meclisi kazanında pişen şey de daha çok edeb ve sükût olmuştur. Tarihsel tecrübeler böyle farklı zenginlik alanları üretmiştir. Bu yüzden Hocaefendi zaman zaman söz ile edeb arasındaki dönemsel kopmalara işaret etmiş, hatta günümüz nesilleri adına bundan bîzâr ve şikayetçi de olmuştur. Sözün samimiyet ve edeb sınırlarından tecerrüd etmesi karşısında bazen üslûbu hayıflanan bir ritim takip eder. Söz, beyan ve edebiyata dair yazdıklarında bu hayıflanmayı görürüz. Bu yazılarında sözün belagat unsurlarına olduğu kadar iç dokularına ve mânevî unsurlarına da vurgu yapar. Ama bundan başka en az bu ölçüde de sözün sahibi üzerindeki ilişkisine de dikkat çeker. Samimiyet, ihlâs, dert ve ızdırabın her söze dâyelik etmesini salıklar. İçtimaî hayata hitabetle adım atmış bir İslâm mütefekkiri olarak Hocaefendi, sözle muhatap kitle arasındaki ilişki üzerine geniş bir tecrübeye sahiptir. Gönülden ve samimiyetle söylenmiş her sözün geniş kitleler üzerindeki müspet ve dönüştürücü etkisini uzun yıllar gözlemlemiştir. Sözün ihlâs temeli ile geniş kitleler arasındaki nüfuz derecesi arasında doğrudan bir paralellik olduğu muhakkaktır. Modern dönemdeki edebiyat mirasında bu mânevî kriterlerin, tahlil ve eleştirilerde ne ölçüde işlem gördüğü tartışılır. Hocaefendi belki çok az olan belki de unutulan bir tarzı daima tedavülde tutmakla İslâm dünya görüşüne

sımsıkı bağlı bir duruş sergilemektedir. Bu da bir kez daha İslâm'da sözün hiçbir şekilde Kur'ân'dan tamamıyla bağımsızlaşamayacağı ilkesini hatırlatmaktadır bize.

Bir başka dikkat çekmek istediğim husus da şudur; *Kalbin Solukları* bize, âbid ve zâhid bir şahsiyetin iç terennümlerini de ifade eder. İslâm'da bilgi, hikmetle kucaklaşmadıkça ve taçlanmadıkça kemale ermiş sayılmaz. Mârifet bilgi ile hikmetin izdivacından neş'et eder. Ancak mârifete ulaşmak ciddi bir nefis tezkiyesi sürecini de kapsar. Hocaefendi bana göre hem çağdaş bir zahid hem de çilekeş bir ruh kahramanıdır. *Kalbin Solukları* bu açıdan çilekeş bir ruh kahramanının hayata, insana, topluma ve kâinatın Yaratıcısına ait iç ihsaslarını, ibadet ve taat ilişkilerini, nefis ve ruh terbiyesi ile ilgili tecrübe ve mülâhazalarını da içermektedir. Bu tecrübeler etrafında örgülenen bilgiler birer mârifet tecrübeleridir. İslâm, nefis tezkiyesi ve ruh terbiyesi için disiplinli bir zühd hayatını salıklar. Ancak bu faaliyet sûfîlerde daha ziyade toplumdan ve maddî yaşamın zevklerinden tamamen uzaklaşma şeklinde tecelli etmesine karşılık, nübüvvet davasını ve tebliğ u irşad faaliyetini esas almış ulemada nefsin kötü alışkanlıklarından uzaklaşma ve tecerrüd etme biçiminde tecelli etmiştir. İlkinde insan ve sosyal çevre ilişkileri asgari düzeye ve sınıra çekilirken, ikincisinde bu çekilme bizzat toplum bünyesinden değil, nefsin ve kötü alışkanlıkların sınırından çekilmedir. Ama her iki mücadele biçimi de insanı kamil kılmaya ve ondaki bilgiyi mârifete dönüştürmeye yönelik mânevî ve sosyal bir tecrübeden ibarettir. Ya da bir başka ifadeyle bu mânevî arınma, İslâm irfanında hikmete ve hakikate (gerçek Allah bilgisinde derinleşme) ulaşma mücadelesinin bir tezahürü olarak tecelli etmiştir. Hikmet kuru bir bilgi tecrübesi değildir. Mü'mindeki tüm maddî-mânevî hâsseleri kuşatan yüksek bir bilgidir. Epistemolojik açıdan kurgulanabilir olsa da onda

aşkın vecheler de vardır. Bu aşkın niteliktir ki mü'minde derin bir Allah tasavvuru inşa eder. Veya hikmet dediğimiz bilgi, aynı zamanda derin bir Allah tasavvurunu da özünde barındırır. Bu, kuru bir epistemolojik kurgudan ve sistematikten farklıdır. İslâm'da epistemolojik kurgu, başka hiçbir kültürde olmadığı kadar güçlü bir Allah ve tevhid tasavvuruna da yaslanır. Bu güçlü mânevî geleneği ve tevhidçi dokuyu göz ardı ederek İslâmî bir epistemoloji kurgulamak mümkün değildir. Hocaefendi'nin yazılarında bu güçlü mânevî dokuyu ve tevhidçi yapıyı her zaman görmek mümkündür. O, Allah'ın hem irfanî anlamda hem de bilgi ve mârifet anlamında merkezde olduğu ve mü'mine ait her şeyi kuşattığı bir epistemolojik çerçeve çizmektedir. Allah o kadar merkezdedir ki, ister edebî ve felsefî isterse dinî ve kelamî bir konuya temas etsin bu merkeziyetin inşa ettiği kulluk ve mesuliyet şuurunu her cümlesinde tezahür ettirir.

Böylece *Kalbin Solukları*'nın edebî ve felsefî muhtevalı yazılardan dinî, irfanî, ilmî, ahlâkî ve kelamî mülâhazalara kadar uzanan mütefekkir bir zihnin geniş ve zengin ilmî karihasını ifşa eden bir fikir atlası mesabesinde olduğu söylenebilir. Bu yazılar başka bir açıdan yaşanan mânevî ve sosyal tecrübelerin de bir envanterini çıkarır bize. *Kalbin Solukları* bizzat müellif tarafından şöyle vasfedilir: *"Kalbin solukları harfsiz, kelimesizdir ama, biz en tesirli beyanı, en büyüleyici mûsıkîyi de onlardan dinleriz. Henüz dillere düşmemiş, gelip kulaklara ulaşmamış, kalem uçları ve daktilo tuşlarıyla tanışmamış; ama bütün bu yolların hepsiyle kendini ifade etmenin çok çok üstünde öyle nefis bir şivesi vardır ki kalb soluklarının, onlara sahip olanlar artık başka şeyler yazıp çizmeye ve onların dilinden anlayanlar da daha tesirli bir beyan aramaya ihtiyaç hissetmezler. Eğer fesahat ve belâgatla kendilerini ifade etmeye çalışan edipler ve değişik üslûp insanları ya da*

kitlelere tesir adına demagojiden demagojiye koşan beyan şarlatanları kalbin soluklarındaki o derinlerden derin büyüyü sezebilselerdi, böyle dolambaçlı ve hatarlı yollarda ömür tüketeceklerine kendi sinelerine yönelir ve düşünce mızraplarıyla kalblerinin nağmelerini anlamaya çalışırlardı…"

28.08.2009

M. Enes Ergene

KALBİN SOLUKLARI

Kalbin solukları harfsiz, kelimesizdir ama, biz en tesirli beyanı, en büyüleyici mûsıkîyi de onlardan dinleriz. Henüz dillere düşmemiş, gelip kulaklara ulaşmamış, kalem uçları ve daktilo tuşlarıyla tanışmamış; ama bütün bu yolların hepsiyle kendini ifade etmenin çok çok üstünde öyle nefis bir şivesi vardır ki kalb soluklarının, onlara sahip olanlar artık başka şeyler yazıp çizmeye ve onların dilinden anlayanlar da daha tesirli bir beyan aramaya ihtiyaç hissetmezler. Eğer fesahat ve belâgatla kendilerini ifade etmeye çalışan edipler ve değişik üslûp insanları ya da kitlelere tesir adına demagojiden demagojiye koşan beyan şarlatanları kalbin soluklarındaki o derinlerden derin büyüyü sezebilselerdi, böyle dolambaçlı ve hatarlı yollarda ömür tüketeceklerine kendi sinelerine yönelir ve düşünce mızraplarıyla kalblerinin nağmelerini almaya çalışırlardı...

Ama neylersin, çağ bir gürültü çağıydı; âdeta insanlar da onun diliyle kendilerini ifadeye çalışıyorlardı: Evet, bugün dünya bir baştan bir başa en münasebetsiz seslerle inliyor. Medeniyet harikaları dediğimiz otobüsler, trenler, tramvaylar, grayderler, dozerler, vapurlar, uçaklar, radyolar, televizyonlar... atmosferimizi kirletip huzur ve sükûnumuzu delik deşik ettikleri gibi, bizi de kendilerine benzettiler; bugün hemen pek çoğumuz itibarıyla dillerimiz kalblerimizin önünde, seslerimiz makineleri aratmayacak şekilde dem tutuyoruz âdeta bu umumî gürültüye. Ülke bir baştan bir başa tıpkı sağırlar ülkesi, bağıran bağırana.. sesimizle soluğumuzla

birilerini bastırmaya çalışıyor gibi bir hâlimiz var. Ne düşünceye saygı kaldı ne de insanî hissiyata hürmet; laf ebeliği ve kelime oyunlarıyla çok geniş alanlı gürültü çıkaranlar âdeta başarılı addediliyor ve ödüllendiriliyor. İsterse deyip ettikleri hiçbir menfaat vaad etmesin ve hiçbir mantıkî kurala da uymasın; şöyle böyle ses getiriyor ve yığınları harekete geçiriyorsa iş tamamdır…

Bir zamanlar sükût ve sessizlik bizim en tabiî hâlimiz ve her zamanki iklimimizdi. Belki çokları farkında değildi bu huzur atmosferinin ve bu sessizlik mûsıkîsinin, şimdilerde sezemedikleri gibi bu tiz perdeden gürültüleri. O zamanlar bu sükûnet ikliminde sadece seslerin en tabiîleri duyulur ve bir şiir ve mûsıkî gibi dinlenirdi. Bu hâl her gün birkaç kez o natürel seslerle banyo yapan insanların ruhuna öyle sinmişti ki onların ikliminde asla gürültü kirliliği olmaz ve hiç kimse bağırıp çağırmaya iltifat etmezdi. Her yer lebâleb sükûnetle dolar taşar ve herkes sessizlik soluklardı. Onların ikliminde saygı ve terbiye edalı öyle bir sükûnet hâkim idi ki, o atmosfere bir kere uğrayıp bir iki damla sessizlik yudumlayanlar bir daha da oradan ayrılmayı düşünmezlerdi.

O zamanın insanları henüz medeniyet harikalarıyla tanışmamışlardı ve bu geveze varlıkların mârifetlerinden haberdar değillerdi; her taraf sessizdi; onların durumu da milimi milimine bu umumî hava ile tam örtüşüyordu. Gezip dolaştıkları her yerde süt gibi bembeyaz bir sükûnet yudumluyor, uğradıkları herkesten sükût işaretleri alıyorlardı. Ömürlerini her türlü münasebetsizliğe kapalı bir ledünnîlik içinde geçiren o dönemin tali'lileri, her zaman ayrı bir eda, ayrı bir hava ve ayrı bir şivede öyle bir sükûtîlik sergilerlerdi ki, nadiren de olsa, çevrelerinde meydana gelen haricî gürültüler bu sessizlik şiirinin ahengini kat'iyen bozamazdı.

Konuşmaları icap ettiği yerde bu insanların da bazen konuştukları olurdu ama onların söz ve beyanları daha ziyade hâllerinden süzülen mânâları açmaya mâtuf, müphem hisleri şerh etme istikametinde ve gözsüzlere pinhân hakikatleri avamîleştirme yönünde olurdu. Ağızlarını sık sık açmazlardı; açtıklarında da sükûtî durumlarında işleyip örgüledikleri düşünce dantelalarını serer sergiler ve kendilerini dinleyenlere sessizliğin fikir kristallerinden ne hikmet cevherleri ne hikmet cevherleri sunarlardı.

Bu tertemiz atmosferde, ne gelip o pırıl pırıl havayı delen bir şerare, ne yırtık bir ses ne de münasebetsiz bir gürültü duyulurdu. Ara sıra bütün bütün o iklime yabancı bir ses ve soluk bu havayı yırtsa da o insanlar ve onların büyülü atmosferi âdeta bir sihirle yenileniyor gibi hemen değişir, o eski esâtirî hâline bürünür ve yeniden kendini meşk etmeye dururdu; dururdu da gönül dilleriyle ifade ettikleri o sükûtî hitabelerle, meleklerin gökten dökülen ilhamları gibi ulaşabildikleri bütün ruhları mest ederlerdi. Onlarla tanışma bahtiyarlığına erenler “duydum, dinledim, okudum, öğrendim ve inandım” yerine “gördüm, hissettim, büyülendim ve bende oldum” derlerdi. Onların hâl ve gönül derinliklerine bağlı bu fâikiyetleri sayesinde idi ki dilleri bilinsin bilinmesin, ne demek istediklerini herkes rahatlıkla anlar ve onlara büyülenirdi. Halkla içli dışlı olmaları bir yana, çekilip bir köşede iç murâkabelerini yaşadıklarında dahi hâlleri ve görüntüleriyle gönüllere korlar saçar ve ruhlarda bir sûr sesi gibi duyulurlardı. Her zaman Hak’la irtibat içindeki bu dupduru insanların susması, bilemediğimiz bir sırla kalbî ve ruhî suskunluğa maruz kalmış kimseleri harekete geçirme adına âdeta bir komut gibiydi. Onlar, gönüllerindeki mahfî hazineleri tavır ve davranışlarıyla ortaya dökünce, bir dilin susmasına bedel o anda pek çok dil birden çözülür, önyargısız müsait gönüller

dinlemeye durur ve her yanda müthiş bir heyecan köpürmeye başlardı. Onların bu sessizliği, ruhları coşturan öylesine derin bir mûsıkî idi ki, o atmosferi yaşayan herkesi önüne katar, istediği yöne sürükler, onlara hiç kimseden duyamayacakları nağmeler duyurur ve adı konmamış sürprizler yaşatırdı. Çevreleri onların bu sükûtî hitabelerinden pek çok şey alır, ifade ve beyanlarla daraltılmamış farklı mazmun, farklı mefhum, farklı mantukların engin ufuklarında dolaşır ve gönülleri ölçüsünde bir derinlik yaşarlardı.

Hele o sükûtîler içinde öyleleri vardı ki, onların bakışlarından dökülen ışıkları, yüz çizgilerinden akan mânâları ve tılsımlı tavırlarındaki derinliği görebilenler hemen büyülenir ve bir daha da onlardan ayrılmak istemezlerdi. Böyle sükûtî bir şiirle dolmuş ve doymuş kimseler dinî düşünce ve mü'mince mantığın ortaya koyduğu açıyla her şeyi daha bir farklı duyar ve daha engin bir temâşâ zevkine ererlerdi.

Ben şahsen, iz bırakan o büyük sükûtîleri "idrak" diyebileceğim çerçevede tanıyamadım; dolayısıyla da gerektiği ölçüde yararlandım diyemem; ama yine de itiraf etmeliyim ki, bir alıcı olarak bütün kabiliyetsizliğime rağmen, onların ikliminde bulunduğumda yer yer çiy damlaları gibi ruhuma akan bazen müphem, bazen muğlak fakat her zaman büyüleyen bir eda içinde öyle sırlı şeyler görüp hissetmişimdir ki, aradan yıllar geçtiği hâlde onları her yâd edişimde hâlâ ürperirim. Onların, o harfsiz-kelimesiz, sessiz ve sözsüz beyanları her şeye rağmen beni öylesine mest etmiş idi ki, bugün dahi o dırahşan simaları hatırladıkça gözlerim dolar ve ruhumda o sükûtîlikten nağmeler duyulmaya başlar. Kendi tabiat havzımın sınırlarını zorlamaya durur ve olduğumun yanında olabileceğimin hülyalarına dalarım.

GÖNÜL DİLİ HÂL ŞİVESİ

Beyan bir anahtarsa, o anahtarla açılan ışıktan dünyanın adı gönüldür. Her sözün kıymeti onun gönül ile irtibatı ölçüsündedir. Bence dil ve dudakla ifade edilen şeyler sadece gönül beyanının bir gölgesinden ibarettir. Ne var ki, Hak kelâmının bir izdüşümü sayılan gönül dilini de ancak ona açık duranlar ve ondan yükselen nefesleri duyanlar anlarlar. Mantık, muhâkeme, üslûp, meânî kurallarına riayet söz cevherinin önemli unsurlarıdır.. evet, beyanın birer rengi, deseni, şivesi kabul edilen hakikat, mecaz, teşbih, istiare, kinaye… gibi esaslar söze derinlik katan mühim hususlardandır. Her biri ayrı bir süsleme ve sözü sevdirme sanatı sayılan "muhassinât-ı lâfzıye"den cinas, seci', iktibas… gibi hususların ve "muhassinât-ı mâneviye"den tevriye, tıbak, mukabele, hüsn-ü ta'lîl… türünden unsurların ifadeleri renklendirip bediî bir derinliğe ulaştırdığı da muhakkak. Ne var ki, temelde beyanı beyan yapan, onun gönül diliyle irtibatı ve iç ihsasların sesi soluğu olmasıdır.

Lâfızlar mânâların kalıpları olmaları itibarıyla, bir yere kadar meânî, beyan, bedî' –şimdilerde bu tabirlere biraz yabancı olabiliriz– kural, kaide ve disiplinlerinin de önemli oldukları söylenebilir; ancak, beyanda aranan gerçek zenginlik ve enginliğin kalb ve ruhun derinliklerinden fışkırıp ortaya çıkmasıyla "mebsuten mütenasip" olduğu da bir gerçektir. İmandan kaynaklanan bir heyecanla mızrap yemiş bamteli gibi inleyen gönüllerdir ki, dinleyenler üzerinde mütemâdî tesir icra eder ve bir aşk u alâkaya vesile olurlar.

Aksine, vicdan mekanizmasına mâl edilememiş, gönül diliyle seslendirilememiş ve hâl şivesiyle renklendirilememiş bütün söz ve beyanlar ne kadar yaldızlı olsalar da yine de ruhlar üzerinde mütemâdî tesir icra edemezler. İnsanın iç dünyası her zaman mamur, mâbedler gibi pırıl pırıl, arş-ı rahmete açık ve hep O'nunla münasebet heyecanı içinde bulunmalıdır ki, onun dillendirdiği mânâ ve mazmunların çevredeki akisleri de derin ve mütemâdî olsun; gönül gözleri kapalı, ruhu bedenî ve cismanî ihtirasların baskısı altında bulunan birinin başkasına edip eyleyeceği fazla bir şey de yoktur. Hayatlarının her faslında O'nu görüyor gibi davranan, O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla oturup kalkan, Kur'ân ifadesiyle, nerede bulunursa bulunsun, O'nun hâzır ve nâzır olduğunu soluklayan ve görüldüğünde Allah'ı hatırlatan dırahşan çehrelerdir ki, her zaman inandıkları kadar inandırıcı olmuş; hakikatleri ve "Hakikatü'l-Hakaik"ı hissettikleri kadar çevrelerine de duyurabilmiş ve hep sinelerde yankılanan bir ses ve soluk olagelmişlerdir.

Kendi özünden habersiz, mahiyetindeki derinliklere karşı bîgâne, Hak'la münasebetlerinde gerilerin gerisinde birisi oturup kalkıp bülbüller gibi şakısa, dil döküp çevresine destanvârî şeyler sunsa da kat'iyen hiçbir gönüle giremez, hiçbir kimse üzerinde müessir olamaz; çok güzel konuşabilir, konuşmalarıyla teveccüh ve iltifat da toplayabilir, ama muhatapları üzerinde kalıcı bir tesir uyaramaz ve kat'iyen onları Hakk'a yönlendiremez; Allah, kendisine yönlendirmenin şifreli anahtarını gönül diline ve hâl şivesine armağan etmiştir. Bugüne kadar ruh ve gönülden yükselmeyen ve insan ledünniyatına ulaşamayan kuru bilgiler, söz ebelikleri, heva ve hevesleri şahlandıran dil ve akıl oyunlarıyla bir şeyler yaptıklarını sananlar kendilerini avutmuş, başkalarını da aldatmışlardır ama kat'iyen sinelerde sürekli yankılanan bir ses ve soluk

olma bahtiyarlığına erememişlerdir. Ses-soluk, dil-dudak, kalem ve parmak iç ihsasların emrinde olmalıdır ki, söz gerçek değerine ulaşabilsin.

Gönül erleri her zaman söze gerçek değerini kazandırma peşindedirler. Onlar ağlarını gerer, sürekli iç ihsaslarını ve gönüllerinden fışkıran mazmunları avlamaya çalışır, vicdan mekanizmasından vize almayan mülâhazalara kapalı durur, kalblerinden nebeân etmeyen sesler-sözler bülbül nağmeleri gibi dahi olsa onları içlerinin farklı bir derinliğinde unutulmaya terk eder ve o kabîl mülâhazalar karşısında sürekli sessizlik murakabesi yaşarlar. Gönüllerinden fışkırdığına emin bulundukları ve hak mülâhazasına bağlı dillendirdikleri mefhumlar aklın zahirî nazarında zehir bile olsa, onları gönül dilinden yükselmeyen, hâl şivesiyle renklenmeyen kevserlere tercih ederler; tercih ederler, zira onlar nefsanî ve cismanî huzur peşinde değillerdir; mülâhaza dünyalarına bağlı yürüdükleri yolda bin türlü mahrumiyet ve mağduriyet söz konusu olsa da, onlar hep gönül ibrelerinin gösterdiği istikamete müteveccihtirler ve gerektiğinde bütün bütün kendilerini unutmaya, hatta "ömür billâh" yâd edilmemeye hazırdırlar. Ne nâm u nişan ne şöhret ü şân ne de servet ü sâmân peşindedirler. Edip eylediklerine karşı sürekli vefasızlık görseler veya hep mahrumiyetlere maruz bırakılsalar da ne alınır, ne gönül koyar ne de kimseyi vefasızlıkla suçlarlar. Böyle davranmayı inançlarının gereği, yürüdükleri yolun da hususiyeti sayar; karşılaştıkları olumsuzluklara bir "eyvallah" çeker ve yol almaya bakarlar bu peygamberler şehrahında.

Tarih boyu bütün Kur'ân talebeleri hep böyle düşünmüş ve bu güzergâhta yürümüşlerdir. Dün ve bugün o nurânî şehrahın yolcuları o yolun Sonsuz Rehber'inin takipçileri olmaya and içmiş, hep sevgi soluklamış, başkalarına karşı aşk u alâka mırıldanmış, herkesi kardeşlik hisleriyle kucaklamış,

Bediüzzaman ifadesiyle, kâinata "mehd-i uhuvvet" nazarıyla bakmış, konuşurken gönül dilleriyle konuşmuş, konuştuklarını hâl şivesiyle renklendirmiş ve fânileri Bâkî'den ayıran noktaya ulaşmış, his ve heyecanlarıyla hep bir farklılık resmi çizmişlerdir.

Bunlardır ki, çevrelerindeki en küçük işaretlerde bütün varlığın ruh ve mânâsını duyar; duyduklarını çehrelerindeki imalarla, gözlerindeki mânâlarla şekillendirir; var olmadaki derin sırları ledünnî bir sezişle sezer ve kalbin tepelerine sağanak sağanak boşalan mânâları birer "mâide-i semaviye" gibi karşılaştıkları herkese tattırmaya çalışırlar.. dolaşırlar vadi vadi, inançlarında filizlenen güzellikleri sunacak sineler ararlar.. ve buldukları her müstaid ruhla âdeta bir bayram yaşarlar. Duygularında gayet masum, en büyük başarılar karşısında bile iddiasız, her türlü beklentiye karşı kapalı; ama pürneşe ve püriştiyaktırlar.

Gece-gündüz hep bir sır peşindedirler.. sırlarını paylaşma onların en büyük emelidir. Gönüllerinde duyduklarıyla gönüllerde heyecan uyarmaya çalışırlar.. âşina sinelere duygudan-düşünceden, sesten-sözden matbaa mürekkebi görmemiş güftesiz besteler sunarlar. Soluk soluğadırlar yaptıkları işin heyecanıyla; ne yeis ne de keder, ne tereddüt ne de inkisar; yudumlarlar amel ve aksiyonlarının zevkini ve lezzetini edip eyledikleri işin içinde ve aramazlar başka bir ücret aradıkları gibi ruh bilmez ve gönül bilmezlerin. Sunarlar gönüllerinde mayaladıkları ruhu, mânâyı ve o zevkine doyulmaz mârifet ve muhabbeti. Ön yargılı değilse, kimse kurtulamaz bu büyülü seslerin birer inşirah çağlayanı gibi gönül yamaçlarında çağlamasının tesirinden; kimse kurtulamaz sinelere çarpıp insan benliğinde yankılanan bu ledünnîliğin cazibesinden…

Gökler ötesi ifadelerin akisleri sayılan bu tesirli gönül beyanlarına karşı hiç kimse alâkasız kalamaz. Biz hemen tesirini görmesek de gönülden fışkıran, hâlle farklı bir şiveye ulaşan bu beyan âbideleri bugün olmasa da yarın mutlaka ona açık kalbler üzerinde tesirlerini gösterecek, vicdan sistemlerini bütün derinlikleriyle tesir altına alacak.. ve bir gün şuuraltı müktesebât hâline gelmiş bu vâridât, çok küçük bir tedâîyle de olsa ortaya çıkarak en alâkasız ruhlara bile kendi boyasını çalacaktır.

Evet, bugün ne gönül diliyle söylenen sözler ne de hâl şivesiyle seslendirilen beyanlar kat'iyen zayi olmamaktadır. Şimdilik zihinler onları birer disket gibi kaydediyor, şuur değerlendiriyor, mantık ve muhâkeme besleyip büyütüyor ve yeni kalıplara, yeni şekillere ifrağ ediyor, sonra da onları bir "vakt-i merhûn"a emanet ediyor. Mevsimi gelince belki de kalbin o sihirli beyanları, hâlin ruhlar üzerindeki o silinmez izleri ne duyulmadık şeyler ne görülmedik güzellikler ifade edeceklerdir..!

GÖNÜL

Muhabbet bir Süleyman'dır
Gönül taht-ı revân olmuş.

(M. Lütfi)

Gönül, insanoğlunun en önemli, en ciddî yanı; onun mânevî varlığının ifadesi, his ve inançlarının kaynağı ve insan derinliklerine açılan yolların hem sona kadar uzayıp gideni, hem de ilk menzilidir. Gönül yolunda yürüyenler karanlık bilmez; gönlüyle kanatlananlar bir şeye takılıp kalmaz. Bütün insanî değerler gönül yamaçlarında boy atıp gelişmiştir. İman, aşk, ruhanî zevkler bütünüyle gönül bahçesinin meyveleridir.

Gönül dünyasında çölleşmiş insanların duygu, düşünce, muhakeme ve ilim anlayışında da kuruyup gitmeleri mukadder ve kaçınılmazdır. Mantık, gönlün vesayetine girip onun kapıkulu olduğu çağlarda, bütün buudlarıyla en ihtişamlı günlerini yaşamış ve sayılmayacak kadar ölümsüz eserler miras bırakmıştır. Bu dönemlerde ruh maddeye hâkim olmuş, onu özünde eritmiş.. dünya ukbâ ile iç içe girip onunla bütünleşmiş.. bayırlarımız, ötelerin panayır yerleri hâline gelmiş.. veralara ait değerler buralarda fiyat ve pazar bulmuş; buralara ait nesneler de öbür âlemin mizan ve ölçülerinde takdirler üstü değerlere ulaşmıştı. Bu dönemlerde, şeker kamıştan ayrılmış, tomurcuk çiçeğe gebe kalmış.. toprak ötelerden gelen ışıklarla gül rengine boyanmış.. yeryüzünün

lâlesi, zambağı, papatyası, menekşesi sinelerden kopup gelen meltemlerle raksetmeye başlamış ve her bucakta ukbâ derinliklerinin büyüleri duyulur olmuştu... Zihinlerin gevezeleştiği, muhâkemelerin cerbezeye yelken açtığı, vicdanın dilinin koparılıp, ruhun çarmıha gerildiği.. daha doğrusu, gönüle ait nağmelerin duyulmaz olduğu günden beri, yeryüzü bir baştan bir başa mezaristana döndü; içinde oturup kalktığımız binalar birer tabut hâline geldi.. hayat, önü sonu mezar bu tabut içinde ümitsizce bir kısım canhıraşâne kıpırdanışlar, ruh da bu sis-duman içinde hasret ve sevdayı bir arada yaşayan bir tali'siz oldu.

İşte, böyle bir atmosfer içinde her biri birer yol kesiciden ibaret olan bedenî duygu ve cismanî düşünceler, yıllarca geçeceğimiz yollarda pusular kurarak, vicdana kapalı ruhları avlayıp durdu ve onlara çeşit çeşit öldürücü şaraplar sunarak, onları hezeyan yığınları hâline getirdiler. Mukayese ve muhakemelere kapalı, düşünmez, anlamaz, tartıp değerlendirme bilmez hezeyan yığınları...

Bu itibarladır ki, şimdilerde, her zamankinden daha ziyade gönül hikâyeleri dinlemeye muhtaç olduğumuzun idraki içindeyiz ve onlarda Hazreti Mesih'in soluklarının diriltticiliğini görüyoruz. Dünya var olduğu günden bu yana, her zaman semalar ötesi âlemlerde pervaz edip yol alan tali'liler, hep bu, tenini aşmış, beden kaydından kurtulmuş, melekler gibi kanatlı, ruhanîler gibi buudlu ve sürekli gönlünün derinliklerinde yaşayan ruh insanları arasından çıkmıştır. İki cihanın dizginlerini elinde tutan bu gönül erleri, herkesin kapı kapı dilencilik yaptığı dönemlerde, Cennet servetlerinin sergilendiği tepelerde dolaşmış; istiğna soluklamış, istiğna ile gerilmiş ve istiğna ile kanatlanmışlardır. Ne dünyanın tozu toprağı onların ufkunu karartmış, ne de Cennetlerin rengârenk imrendiriciliği başlarını döndürebilmiştir. Her işlerinde Dost'un

dostluğunu peyleyerek en kazançlı ticarete talip olmuş ve gönlün var oluş hikmetine, mukabelelerin en insancasıyla mukabelede bulunmuşlardır. Daha ilk hamlede seslerine ötelerin soluklarını katarak aşklarını terennüm eden bu insanlar, ikinci hamlede nefeslerini galaksilerin kol gezdiği âlemlere yükseltmişlerdir.

Gönül, Hakk'ın inayetiyle insanlık özünün birleşmesinden doğmuştur. Bu itibarladır ki, üzerinde Sultan mührü bulunan kalb, hem ruhanî hem de cismanî âlemlerle iç içedir. İnsanın derinlik ve iç-dış güzelliği onun gönül hayatının ayrı ayrı buudlarıdır. Hatta dış yüzündeki parlaklık ve göz alıcılık bile tamamen, onun kalbî hayatıyla alâkalıdır. Kalbin sözü dimağa ulaşınca beynin çerağı tutuşur ve insan benliği güneşin taç tabakası gibi aydınlanır. Ruh, yüzünü tam gönül hâtifine çevirdiği bu esnada, duygular, sırlı, sihirli bir mızrap yemiş gibi ses vermeye başlar.. derken, vicdan sevinç ve saygıyla semaa kalkar.. benlik dört bir yandan aşk ateşiyle sarıldığını hisseder.. gözler, birer tulumbacı gibi en cömertçe hislerle bu yangının üzerine yürür ve göz pınarları çeşmeler gibi çağlar gider.

İradenin elden gidip, insanın kendinden geçtiği anlarda, duygular muvakkat bir muvazenesizliğe girip yollarını şaşırsalar da, gönül iki büklüm çevkâne dönmüş boynuyla hep O'nun huzurunda ve daha bir derin, daha bir başkadır. İnsan, gönül dünyasında seyahat ederken ne şaşkınlığa düşer, ne de takılıp yollarda kalır.. gönül erinin, atının ürküp geriye durduğu ve ayağının takılıp bir yerde kaldığı her menzilde, aşk, Hızır gibi onun imdadına yetişir.. atının dizginlerini tutar ve onu tereddütlerin meydana getirdiği boşluklardan berk u burak gibi geçirir.

İnsandaki iç ve dış duygular birer nefer, kalb ise bir kumandandır; onlar birer pervane, gönül ise pırıl pırıl bir

meş'aledir. O hep en yüksek yerde durup emirler vermeli, sair latîfeler de onu dinlemelidirler. O hep Kutup Yıldızı gibi "Hû" deyip kendi etrafında dönmeli, insânî duygular da onun çevresinde tavaf edip yüz yere sürmelidirler.

Biz hepimiz gönül evinin misafirleriyiz; –O evde kendi sultanlığını vicdanlarımıza duyurana gönüllerimiz fedâ olsun– canlarımızı Gönül Sultanı'na kurban etmeye azmetmiş, O'nun kararını bekliyoruz. O, gönül penceresinden tenlerimize hayat üflediği günden beri, mekiğimizi hep hasret ve vuslat gergileri arasında işletip durduk ve aşkımızın kanaviçesini örmeye çalıştık. Bir aralık, ruhumuz, Dost'tan gelen ılık esintileri duyunca şevk u sevinçten tir tir titremeye başladı.. derken, edeble başlarımızı önümüze eğerek halvet kapısının aralanacağı ânı beklemeye koyulduk.

Hasret ve aşk türküleriyle yürüdüğümüz bu yolda, gönül, tenezzülen bize rehber oldu.. biz de, ölünceye dek bu kutlu rehberin arkasından ayrılmayacağımıza söz verdik.. çileli ve ızdıraplı olmasına rağmen söz verdik...

KALB VE RUH UFKU

Kalb dendiğinde ilk akla gelen, göğsün sol yanında, sol memenin altında, hem sinir hem kas esaslarını câmi; karıncıkları, kulakçıkları bulunan ve insan uzuvları arasında kendi kendine hareket etme özelliği taşıyan; atar ve toplardamarların kökü, merkez noktası; solunum ve akciğer hareketleriyle de ilgi ve paralelliği olan ve yürek de dediğimiz çam kozalağı şeklindeki malum organdır ama, biz burada, cismanî bu kalbden daha ziyade gönül de diyeceğimiz, vicdanın dört temel unsurundan biri sayılan, bütün duygu, düşünce, şuur, sezgi, idrak ve mânevî âlemimizin merkezi, "ruhanî ve ilâhî latîfe" olarak bilinen kalb üzerinde durmak istiyoruz ki, bizce insan hakikatinin özü, esası da işte bu kalbdir.

Gönül sözcüğüyle de ifade ettiğimiz bu latîfe, insanî kemalâta uzanan bir merdiven, cismaniyet âleminde ötelerin bir izdüşümü, insan bünyesinde ruhanî âlemlere açık en geniş kapı, benliğimizin şekillenmesinde biricik laboratuvar ve hayrın da, şerrin de en önemli bir test merkezidir. Bizim ruhla münasebetlerimiz, aklımızı olumlu istikamette harekete geçirmemiz, beşerî temayüllerimizi kritik etmemiz hep bu merkeze bağlı cereyan eder. İşte bu kalbdir ki, zamanla ruhumuzun gözü kulağı hâline gelir; gelir de, nokta-i istinat ve nokta-i istimdat buudlarıyla sezgimiz onun bakışı, aklımız kritikçisi, iradelerimiz de sevk ve idarecisi olur.

Bu ruhanî kalbin beslenme kaynağı iman, onun itminana ulaşma yolu da her zaman Allah'ı anmaktır; evet *"Kalbler,*

ancak Allah'ı anma ve yâd etmekle oturaklaşır."[1] huzura erer.. ve bu sayede ruhtaki bütün acılar diner.. stresler, hafakanlar aşılır.. ve his dünyamızda da sürekli itminan meltemleri esmeye başlar; başlar, zira, her şey Allah'la başlamıştır. O öyle bir 'Mebde-i Evvel'dir ki, zincirleme sürüp gidiyor gibi görünen bütün sebepler döner dolaşır, nihayet O'nda sona erer. Bütün arzu, istek ve beklenti mülâhazaları gider O'nda noktalanır. O, evveli olmayan ikincisiz bir ilk, âhiri olmayan bir merci, bir müntehâ ve bir sondur. Ne dış dünya ve âfâkî âlemde ne de iç âlem ve vicdan mekanizmasında O'nun ötesinden söz edilemez; O, ötelerin ötelerin ötelerin... ötesidir ve daha ötesi de yoktur. O, tam hissedilerek anılınca, insanî düşünce en son ufka ulaşmış; akıl, mantık hayret ufkuna ermiş ve ruh, fânilerin varabileceği son serhadde varmış olur. Bütün ümitlerin gerçekleşebileceği, bütün dünyevî endişelerin birer vehimden ibaret kaldığı, sebeplerin bir bir devrilip her şeyin tevhîdî boyaya boyandığı serhadde.

Bu noktaya kadar, insanoğlunun yöneldiği bütün nimetler-minnetler, sevinçler-inşirahlar, bulmalar-tatmin olmalar hep daha mükemmeli elde etme mülâhazasıyla cereyan ederken, iş gelip bu noktaya dayanınca her şey birdenbire bitiverir; evet O'na ulaşınca bütün arzular, istekler sona erer, bütün yol heyecanları hemen sönüverir ve duygular, düşünceler de 'çiy noktası'na ulaşmış nem gibi rahmete inkılap ediverir; ediverir de, esbab dairesi içindeki bütün yükselme talepleri bitiverir, merci arama ihtiyacı kafalardan silinir gider.. ve insan, âdeta, yürüdüğü o upuzun yolu bitirmişçesine bir neşve duymaya başlar. Ne var ki, bundan sonra da, herhangi bir kemmiyet ve keyfiyet ölçüsüne sığmayan değişik tecellî dalga boyundaki bu huzur esintileri, sürekli bir vuslat ve aşk u şevk iç içeliğiyle hep sürer gider.

---

[1] Ra'd sûresi, 13/28.

İnsan mahiyetindeki bu ruhanî kalbin, bedenî kalble, tıpkı cisim ve ruhun birbiriyle münasebetine benzer sırlı bir münasebeti vardır; ama, şimdiye kadar bu iki münasebetin keyfiyeti ile alâkalı net herhangi bir şey söylemek mümkün olmamıştır. Biz, prensip açısından bugüne kadar söylenebilmiş sözlerin hemen hepsinin bir mahmili olabileceğine açık durmakla beraber, şu anda bu kabîl bir teferruata girmeyi de gereksiz buluyor ve geçiyoruz.

Ruhî hayat ve ruhanîliğin ruhla alâkası açık ve bedihîdir. –Esas yeri Kalbin Zümrüt Tepeleri olan bu iki epistemolojik konuyu, teferruatıyla orada tahlil etmek gerekecek.– Kur'ân-ı Kerim: *"Ruh, Rabbimin emrindendir."*[2] der. Bu ifade tarzı, ruh gerçeğinin, Rabbin bilebileceği bir şey olduğunu ve Allah'tan başka hiç kimsenin onun hakikatini bilemeyeceğini vurgulama bakımından fevkalâde mânidardır. Evet, ruh, haricî vücudu bulunan bir kanun ve şuurlu bir namustur; sabit ve daimî fıtrat kanunları gibi emir âleminden ve irade sıfatından gelmiş bir kanun ve namus. Hem ruh hem de kâinatta cârî diğer bütün kanunlar emir âleminden gelmiş aynı şeylerdir ve kaynakları, devamlılıkları itibarıyla da ikisinin hakikati aynı sayılır. *"Eğer nevilerdeki (tür) kanunlara Kudreti Ezeliye haricî ve mahsûs (duyu organlarıyla hissedilebilen) bir vücud giydirseydi, onlar da ruh olurlardı.. ve eğer ruhu şuurdan tecrit etseydi, o da değişik nevilerdeki kanunlar gibi bir kanun olurdu."* (Hakikat Çekirdekleri) Kur'ân'ın bir-iki kelime ile işaret edip geçtiği ruh hakikatinin bu veciz izahı, onun özü, esası ve iç yüzü ile alâkalı bütün metafizik tartışmaları kökünden kesip atacak mahiyettedir.

Aslında, Allah'ın hemen her işi, herhangi bir sebep, şart, malzeme ve materyale ihtiyaç hissedilmeden, sırf bir "Ol!"

2 İsrâ sûresi, 17/85.

deyivermekle oluverir. O'nun böyle tekvînî bir emri, herhangi bir şeyin haricî vücud açısından meydana gelmesi için yeterlidir. Tabir-i diğerle, ilâhî irade ve meşîetin diliyle, bir nesnenin herhangi bir keyfiyette vücud bulmasını dilemek o objenin var olması için kâfidir. Bu türlü var olmaların devam ve temâdîsi aklın zâhirî nazarında "ef'âl-i âdiye" gibi değerlendirilse de, bu kabîl bütün hâdiselerin harika olduğu açıktır ve gerçek Emir Sahibi'ne bağlanmadan izah edilmeleri de imkânsızdır.

Bazen biz, ruh dediğimizde, en kâmil ruh mânâsına gelen Cenâb-ı Hakk'ın nefhası "Ruh-u A'zam"ını düşünürüz; düşünürüz zira, Allah'tan gelmiş, Allah'a en yakın ve lâhut âlemine ait esrarı haiz olan işte bu ruhtur ve insanın Allah'a halife olması da onun böyle bir ruh taşımasına bağlıdır. İnsan bünyesindeki bu ruh; madde, cisim, cevher olmayan âlemden cismaniyet âlemine bir armağan; hem de metafizik mülâhazaların bir dili, bir tercümanı gibidir. Bir kere ruh dediğimiz bu cevher, hem ilim hem de vücud âleminden bir tecellîdir; onun şuurlu bir kanun-u emrî olması, Zât'la irtibatı, nuraniyet ve şeffafiyeti de ilme tam bir mazhar olması itibarıyladır. Eğer insan ilâhî sırlara açılmak istiyorsa –ki potansiyel olarak buna herkes müsait olarak yaratılmıştır– böyle bir açılım da ancak kalb ve ruhla mümkün olabilecektir. Evet, ulûhiyet hakikatine dair sırlar ancak gönül ufkundan, ruh gözüyle temâşâ edilebileceği gibi, akıl, mantık, muhakeme ve sebepler üstü Hakk'a yakınlık da, sadece ve sadece ruhun ayağı ve kalbin kurallarıyla gerçekleşebilecektir.

Ruh bir müşahit, gönül onun özel temâşâgâhı; ruh Hakk'a yaklaşma yolunda bir atlet, gönül onun en hayatî dinamosu; ruh bir seyyah, gönül onu hedefe ulaştıran bir rehber; hatta canın Cânân'la keyfiyetler ve kemmiyetler üstü müşterek bir halvethânesidir. Bu itibarla da, eğer insan sonsuza

yönelecekse önce gönül kapısına yönelmeli, oturup kalkıp sürekli gönül hikâyeleri söylemeli, gönül insanlarıyla içli dışlı olmalı ve ruhuna gönlünün kanatlarından tüyler takmalıdır ki, fizikî dünyanın çekim ve sürtünme gibi engellerine takılıp yollarda kalmasın. Sonsuzluk yolunda gönül, insanın kolu kanadı ve enerjisini ötelerden alan bir dinamosudur. Gönlün gücünü yanına alan ve onun rehberliğinde gök yolculuğuna açılan kimseler, kat'iyen bir başka vasıtaya ihtiyaç hissetmezler; hissetmez ve seyahatlerini hep ruhanîlerle at başı götürürler. Yorulmadan Arş semtine koşan işte bu ruhlar, büyük ölçüde ten kaygılarından sıyrılmış gönül şehsuvarlarıdırlar. Onların kanat çırptıkları aynı noktalarda, sürekli melek kanatlarının sesleri duyulur.

Üzerinde Yaratan'ın mührü bulunan gönül, ruhanî âlemlerle cismanî âlemlerin birleşik noktasında yaratılmış, berzahî vücuduyla insanlar arasında âdeta "insan-ı kâmil" konumundadır. Dünya-ukbâ, mülk-melekût, fizik-metafizik âlemleri ortasında bir berzah mahiyetindeki kalbin/gönlün, çok geniş bir irtibat alanı vardır. Bu genişliği ile o, mazruf olduğu aynı anda zarf durumunda ve muhâtken de (kuşatılmış) muhît (kuşatan) konumundadır. O bedende yaşarken, onun hakikî hayat kaynağı; cismaniyete tâbi görünürken, sonsuzluk yolunda onun imamıdır. Ruhun aydınlıklara açık olması, kalbin ziyasından, suretinin imrendiriciliği de onun ledünnî câzibesindendir.

İnsan mahiyetinde, suret de, can da kalb cevherinin terkisine bağlanmış birer arazdan ibarettir. Aslında suretin de, canın da haiz bulundukları kıymet tamamen kalbden kaynaklanır. Akıl, en kalıcı eserlerini hep kalb atmosferinde öregelmiştir ki; kalbin ilhamları dört bir yandan dimağı kuşatınca, mantık ve muhakemeye bağlı bütün yalancı mumlar söner, sadece ve sadece yağı, fitili öteden, o gönül çerağı par par yanmasını sürdürür.

Havası suyu her zaman sonsuzdan gelen gönül pınarında, sürekli bembeyaz "âb-ı hayat"lar çağlar. Ziyası, rengi ötelerden kalb fânusu etrafında, her zaman kelebekler gibi ruhanîler pervane döner. Böyle bir âb-ı hayat çeşmesine ulaşabilenler, Hızır'la aynı yeşilliğe seccade sermiş sayılırlar; bu fânusu gözbebeklerinin içine alanlar da, bir daha o ışık kaynağından ayrılmayı düşünmezler.

Gönlün yüzündeki peçenin sıyrılıp kalb gözünün sonsuza uyanması tamamen zamana ve zaman içinde de aktif sabra bağlıdır. Zamanı değerlendirip bu sabrı gösterenlerin gönül gözleri, bugün olmasa da yarın mutlaka açılacağından ve bunların lisanlarının zamanla bir beyan çağlayanı hâline geleceğinden şüphe edilmemelidir. Evet gün gelip de bunların kalbleri ulaştıkları ufkun nurlarıyla aydınlanıp dillerinin de bağı çözülünce, çevrelerine başları döndüren ne sihirli besteler ne sihirli besteler sunarlar..!

Gönül ilâhî sırlara açık öyle bir ufuktur ki, o ufkun iki adım ötesinde hemen her zaman meleklerin "hayhuy"u ve ruhanîlerin kanat sesleri duyulur. Böyle bir sır burcuna erenler için "Sidre" ile "Kâbe" iç içe bir vâhid hâline gelir.. "Ravzâ" "Firdevs"e örtü olur.. "Evvel" "Âhir"in rengini alır.. "Zâhir" "Bâtın"ın boyasına boyanır.. hisler dehşete düşer.. ruh hayretler yaşar.. beyan bir adım geriye çekilir.. gönül can diliyle konuşmaya durur.. ve her şey sonsuzun büyüsü ile büyülenir.

Gönül erlerinin konuşmaları harfsiz ve kelimesizdir; onlar hep ruhlarıyla söyleşirler.. Mevlâna'nın da dediği gibi birbirlerine dilsiz dudaksız laf ederler.. güller gibi çehrelerine akseden kalblerinin renginden birbirlerine tebessümler yağdırır dururlar. Bütün bütün gönül rengine boyanmış bu ruhlar arasında "sen", "ben" düşüncesi tamamen eriyip gitmiş ve ortada sadece "O'na" bağlı izafî bir "biz" kalmıştır. Bu itibarla da onlar

kat'iyen birbirleriyle çekişmez.. biri birinin ışığını söndürmeye çalışmaz ve "benim mumum", "benim meş'alem" demezler. Aslında ışık ışıkla vuruşmaz, nur ziya ile zıtlaşmaz, bahar yeşil ile savaşmaz, derya damlayı kurutmaz; şavk şavka güç kazandırır, ziya nura şuleler gönderir, bahar çimenlerle sarmaş dolaş yaşar, derya damlaya ölümsüzlük yolunu açar.. her şey ama her şey, bize "biz" olma neşîdeleri mırıldanır.

Evet insan, şahsî benliğine bağlı kaldığı sürece, bir zerre, bir damla, hatta bir hiç olmadan kurtulamaz. Aksine benlik fânusunu taşa çalarak gönlünün enginliğinde başkalarıyla birleşip kaynaştığı ve kendi dar dünyasının dışında ayrı bir hey'ete ulaştığında ise, hemen bir güneş, bir umman ve bir kâinat hâlini alır. Birbiriyle birleşen yağmur damlalarının çağlayanlara dönüşmesi gibi onlar da âdeta bir ırmak hâline gelerek sonsuzlaşma yoluna girer ve değerler üstü değerlere yükselirler. Böyle bir birliğe ulaşamadıkları takdirde ise, sadece dünyevî ve maddî değerlere bağlı kalırlar ki bunların kıymeti de kabir kapısına kadardır. Gün gelip ölünce, her şey biter; onlar da hazan yemiş yapraklar gibi savrulur giderler. Gönül bahçesinin gülleri, çiçekleri ise her zaman taptaze kalır ve kat'iyen sararıp solma bilmez.

İşte size, her şeyi dünyevîliğe bağlamış bir ruhun ızdıraplarını mırıldanan nefis bir çift söz:

Kimi vicdana dokundu, kimi cism u câna,
Zevk nâmıyla ne yaptımsa peşîmân oldum. (N. Kemal)

Bir de, etrafa gülücükler yağdıran ve tamamen gönlün sesi şu sözlere bakın:

Bu dünyada bütün çiçekler solar
Ve bütün kuşların ötüşleri de devamsızdır;
Ben ebedî sürecek yazları düşlüyorum.
Bu dünyada çok kimse, aşklarının,

Dostluklarının zevâline ağlar;
Ben ebedlere kadar sürecek sevgilileri düşünüyorum.
(Sully Prudhomme'nin Dünya adlı şiirinden)

Gelin şimdi de her şeyi engin bir temâşâ zevkine bağlayan şu münacât gibi sözlere kulak verelim:

Fâniyim, fâni olanı istemem,
Âcizim âciz olanı istemem
Ruhumu Rahmân'a teslim eyledim gayr istemem!
İsterim, fakat bir Yâr-ı Bâkî isterim
Zerreyim, fakat bir Şems-i Sermed isterim,
Hiç ender hiçim, fakat umum mevcudatı beraber isterim.
(Bediüzzaman)

İstenmeyen şeyler, iki adım ötede bizi bırakıp gidecek şeylerdir. İstenen ise, her zaman gönül ufkunda temâşâ edilen Cânân'dır. Kalb zirvelerine yükselip can gözüyle O'nu temâşâ edenler, her şeyi bulmuş ve kurtulmuş sayılırlar. Böyle bir rasat noktasından habersiz yaşayanlar ise, ebediyen hasret ve hicran içinde inler dururlar. Böyle bir şâhikaya yükselmenin yolu ise, biyolojik hayat çeperinden sıyrılarak kalb ve ruhun hayat mertebelerine yönelmeye bağlıdır. Bu yolun en hızlı ve amudî (dikey) yükselme vasıtaları ise iman, tevhid ve mârifetullah hakikatlerine karşı sürekli açık durmaktır.

ŞEFKAT

Günümüzde topyekün dünya ve hususiyle de bizim coğrafyamızdaki milletler, şimdiye kadar olanlardan çok farklı ve öncekilerle kıyas edilemeyecek ölçüde tehlikeli bir dönemeçten geçmekte. Öyle ki, her an bütün dengelerin altüst olması, milletlerarası muvazenenin bozulması ve bir kısım hercümerçlerin yaşanması kaçınılmaz gibi görünüyor. Değişik toplumlar ve bu toplumlar içinde farklı görüşteki, farklı düşüncedeki grupların hemen hepsi sürekli kinle, nefretle, öfkeyle oturup kalkıyor; akla hayale gelmedik ifnâ ve itlâf projeleri arkasında koşuyor. Her millet ve o milletin içindeki farklı kesimlerin her biri, "öteki" dediği şahıs ve grupların, kuş gribine maruz kanatlılar gibi yakaladığı yerde hakkından gelmek istiyor; mütemadiyen intikam hissiyle homurdanıp duruyor; yeni yeni düşmanlık senaryoları üretiyor ve hep öldüren bir kin ve nefret duygusuyla yatıp kalkıyor.

Bu atmosferde neş'et eden insanın sevgiden haberi yok, sevmeyi silip atmış sözlüğünden ve hafızasının hiç renk atmayan en canlı mazmunu "antipati".. o bu hâliyle hiç mi hiç nefrete doymuyor, kinden usanmıyor ve öfkesini aşamıyor; öfkesini aşmak bir yana bu tür şeytanî duyguların tesirinde sürekli haksızlıktan haksızlığa koşuyor; bâtılı hak göstermeye çalışıyor ve o eski tiranların bir ömür boyu işledikleri mesâvîyi rahatlıkla bir iki aya veya bir iki seneye sığıştırmasını biliyor. Bu zaviyeden o, melekeleri itibarıyla meflûç, muhakemesi açısından mâlul ve her şeyiyle öyle bir derbeder ki,

ne sıhhatli düşünebiliyor ne normal bir insan gibi davranabiliyor ne de tutarlı bir fikri var. Bazen cinnete denk tehevvürlere girerek etrafını yakıp yıkıyor; bazen de hiç dinmeyen o gayz ve öfkesiyle kendisini yiyip bitiriyor.

Şimdilerde dünyanın pek çok yerinde fertler de böyle, toplumlar da böyle ve idarî mekanizmayı elinde bulunduran zimamdarlar da böyle. Çoklarının huzura, güvene savaş ilan etmiş gibi bir hâlleri var; hem kendi huzurlarını dinamitliyor hem de umumî emniyeti sarsıyorlar. Hele bir de şiddete ve cebre başvurmaları var ki, onları gören, "istiklal mücadelesi" veriyorlar sanır. Böylece, üzerlerinde binlerce mazlumun ahı, intizarı birer lânetlik gibi yaşıyor, sonra da birer mel'un gibi bir bir devrilip gidiyorlar.

Gerçek bu!.. ve biz ne o köpürüp duran nefreti, öfkeyi dindirebiliyor ne de değişik türden saldırganlıklara "Dur!" diyebiliyoruz. Yok bunları yapacak güç ve imkânımız, dört bir yanımızı saran fitne ateşlerini söndürecek iktidarımız. Ne var ki, elimizde sadece henüz insanlığını bütün bütün yitirmemiş kimselere rahatlıkla verebileceğimiz bir iksirimiz var: "Şefkat". Onunla önümüzdeki handikapları aşmaya çalışacak ve onun sıcak kanatları altında yolumuza devam edeceğiz.

Şefkat şimdiye kadar onu gönülden temsil edip doğru seslendirenler sayesinde bilmem kaç defa şeytanî fitneleri önledi ve insanlığı ölüm çukurlarına yuvarlanmaktan kurtardı!.. ve kaç defa Cehennem çukurları gibi görünen uçurumları Firdevsî bahçelere çevirdi!.. Evet, herkese ve her şeye karşı duyulan karşılıksız sevgi ve alâka; mazlumların, mağdurların maruz kaldıkları sıkıntıları göğüsleme ve bir anne içtenliğiyle onların üzerine titreme de diyebileceğimiz "şefkat", ilâhî ahlâkın farklı bir tecellîsi, göktekilerin sesi soluğu ve bütün annelerin sımsıcak nefesinin ayrı bir unvanıdır. Sinesinde

bu hissi taşıma bahtiyarlığına ermiş biri, herhangi bir karşılık beklemeden sevgi ve merhamete muhtaç herkese şefkat elini uzatır; gücü yettiğince devrilenleri tutar kaldırır; üşüyenleri ısıtır; yalnızların, gariplerin vahşetini giderir ve kimsesizlere kimse olur. Körler onunla körlüklerini aşar, sağırlar onunla duymaları gerekli olan en önemli şeyi duyar ve ihtimal hep zulüm ile gürleyip duranlar bile onun sükûtî beyanlarıyla dillerini yutar, muvakkaten dahi olsa kendilerini sorgulamaya dururlar. Onun bu sihirli derinliğine işaret sadedinde Beyan Sultanı, "Büyüklere hürmet, küçüklere şefkat göstermeyen bizden değildir."[3] buyurur.. buyurur ve onu âdeta bir mü'min şiarı sayar.

Şefkatte öyle bir güç vardır ki, onunla en katı kalbler yumuşar, en mütemerrit ruhlar dize gelir ve en korkunç düşmanlıklar bile onun karşısında "pes" eder. Kini-nefreti çözecek bir iksir varsa o, şefkat; şiddeti, hiddeti, düşmanlığı ters yüz edecek bir silah varsa o da yine şefkattir. Şefkat eden insan, ötelerin dilini kullanan ruhanîlere eş bir gönül insanı ve cehennemler gibi köpüren öfkeleri söndürmede de mânevî bir itfaiyecidir. O, şefkat lisanıyla konuşurken zulüm ve adavetin dili tutulur; yakıp yıkmaya kilitlenmiş ruhların da eli kolu bağlanır.. ve yolsuzlar yola gelir. Onunla yumuşayıp yola gelmeyenlerin de hakkından Allah gelir…

Şefkat, insanı enginleştiren bir histir ve insan ancak şefkat sayesinde başkalarının sevinç, neşe ve huzurunu duyup anlayabilir.. anlar ve onların maruz kaldıkları olumsuzluklar karşısında sorumluluklarını tam hisseder. Şefkatin hâkim olduğu bir atmosferde sosyal münasebetler daha bir hızlı gelişir ve içtimaî dayanışma âdeta kendi kendine teessüs eder. Böyle bir toplumda herkes birbirini sevgiyle kucaklar. Fertler

---

3 Tirmizî, *birr* 15; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* 1/257; 2/207.

ve gruplar, aralarında gönül kazanma yarışı yaşarcasına birer rikkat ve samimiyet insanı hâline gelir. Böylece gönül bağları daha bir güçlenir ve işte o zaman başkaları için yaşamadaki o engin zevk de duyulmaya başlar.

İsterseniz konuyu biraz daha açalım; eğer şefkat, uzak-yakın çevremizde görüp duyup hissettiğimiz muhakkak acıları göğüsleme, giderme ve muhtemel sıkıntıların önünü keserek bunların yerine sevinç, sürur ve neşe ikame etmenin unvanı ise, o bizim için fevkalâde önemlidir. Bir kere sinesi bu yüksek duyguyla çarpan biri, her zaman merhamet hissiyle oturur kalkar.. herkese ve her şeye yumuşaklardan yumuşak bir nazarla bakar.. mağduru-mazlumu, annenin evladını, kuşun yavrusunu bağrına bastığı gibi bağrına basar.. himaye ve sıyanete muhtaç kimseler etrafında her an kuşlar ve kuşçuklar gibi kanat çırpar durur.. icabında yemez yedirir ve canını tehlikeye atar, onları korur.. hatta gerektiğinde o uğurda seve seve kendini bile feda edebilir.

Aslında, varlık şöyle derinden bir mütalâaya alınsa ve onun sinesine kulak verilse, her yanda şefkatin tüllendiği görülecek ve her taraftan şefkat nağmelerinin yükseldiği duyulacaktır. Kâinat ve eşyanın temel atkıları şefkat, ona nihâî güzelliğini kazandıran da şefkattir: ağaçlar mücessem birer rahmet, meyvelerse tecessüt etmiş birer şefkattir.. insan bir âyine-i rahmâniyet, iman nuranî bir şefkattir.. dünya bir vesile-i saadet, ukbâ bütün ihtişamıyla bir meşher-i şefkattir. Hâsılı, her şeyin mebdei de müntehâsı da rahmettir, şefkattir...

Eğer her zaman o yüksek uçan enbiya, evliya ve asfiya gibi tarihî şahsiyetlerin canlara can nuranî menkıbeleri doğru okunabilse, onların o aydınlardan aydın hayatlarında hep şefkatin köpürüp durduğu görülecektir.. evet, onlar her zaman şefkatle soluklanmış, şefkatle oturup kalkmış ve birer

şefkat kahramanı olarak yaşamışlardır. Bu böyledir; zira şefkat, insanı dikey (amûdî) olarak Allah'a yükselten nuranî bir rampa ise, gönlü şefkatle çarpanlar da sonsuza yükselmede sıraya girmiş, o baş döndüren irtifaın üveyikleridir. Böyleleri, tevfik burakına binmiş öyle gök yolcularıdır ki, bugüne kadar onlardan hiçbirinin yolda kaldığı görülmediği gibi, sinesi kinle, nefretle, merhametsizlikle çarpanlardan da hiç mi hiç hedefe ulaşan olmamıştır. Bir parça zahmete katlanıp, susamış bir köpeğin susuzluğunu gideren ahlâksız bir kadının Cennet'e; aksine, evindeki kediyi aç bırakıp onun ölümüne sebebiyet veren bir tali'sizin de Cehennem'e gittiğini Hazreti Sâdık u Masdûk beyan ediyor.. evet, Cennet bir şefkat otağı, Cehennem de bir gayz u nefret zindanıdır. Burada ortaya konan her güzellik Cennet'te farklı derinlikleriyle sahiplerini beklediği gibi, her çirkinlik de Cehennem'de ürperten buudlarıyla bahtsız müstehaklarını gözlemektedir.

Şefkat de, gayz u nefret de bu dünyaya ait birer realite olsalar da, varlığın özü, usaresi şefkattir. Eğer kâinatın mâyesi böyle bir şefkat olmasaydı ne insan ne de başka bir şey vücuda gelemez, gelenler varlıklarını sürdüremezdi; ezilmeleri ezilmeler, devrilmeleri devrilmeler takip eder ve bütün varlık bir kaos sarmalına dönüşürdü. Her yandan yalnızlık feryatları duyulur, her taraf vahşetle inler ve dünya âdeta umumî bir matemhane hâlini alırdı. Eğer bugün biz varsak ve varlığımızı sürdürebiliyorsak, bu O'nun şefkatinden; eğer birbirimizi seviyor ve başkaları tarafından seviliyorsak, bu da O'nun rahmetindendir.

Her şeyden evvel insanî duyguları tetikleyip gönüllerimizi heyecanla şahlandıran şefkat olduğu gibi, duygu ve düşünce dünyamızda iyilik etme, ihsanda bulunma, başkalarını kucaklama hislerini harekete geçiren de yine şefkattir. Şefkatle gürleyen bir sine, Cenâb-ı Hakk'ın rahmâniyet ve rahîmiyetinin

gölgesinde hep bir enginlik sergiler, hep incelerden ince davranır ve hep içten hareket eder. Her zaman sevgi yolunda yürür; yol boyu hayır ve ihsan duygularıyla köpürür durur.. Allah da onun sinesini açtıkça açar, ihsan hissini kat kat lütuflarla mükâfatlandırır ve merhametinin genişliğine göre ona özel teveccühlerde bulunur. Ümit ederim, Allah'ın, gönüllerimizde şefkat hissini uyaracağı ve bizi içinde bulunduğumuz kabalıklardan kurtaracağı günler çok uzak değildir...

MÜSAMAHA

İnsan, üstün yönleriyle beraber kusurları da çok olan bir varlıktır. Ona gelinceye kadar hiçbir canlı, bağrında bu kadar zıtlıkları barındırmamıştır. O, Cennetlerin semalarında kanat çırpıp pervaz ettiği aynı anda, beklenmedik inhiraflarıyla gayyalara kadar da inen bir ucûbedir. Onda uçurumlaşan, bu korkunç iniş ve çıkışlar arasında münasebetler aramak da nafiledir. Zira insanoğlunda, sebepler, neticeler bambaşka bir çizgide hareket etmektedir.

Zaman gelir, bir ekin gibi durmadan yatar, kalkar; zaman olur, heybetli bir çınar görünümü arz etmesine rağmen, devrilir gider de bir daha doğrulamaz. Melekleri, hâline imrendirdiği anları az olmadığı gibi, şeytanları utandıracak zamanları da az değildir insanoğlunun.

İstidadında bu kadar inişler ve çıkışlar olan insan için, günah asıl olmasa bile mukadderdir. Kirlenme arızî olsa dahi muhtemeldir. Kirlenip de fıtratını ifsat edecek olan böyle bir varlık için, af ise her şeydir.

Af dileme, af bekleme ve kaçırılan fırsatlar için inleme, bir idrak ve şuur işi olması itibarıyla nasıl kıymetli ise, affetme de o kadar, hatta ondan ileri bir yücelik ve fazilet işidir. Affı faziletten, fazileti de aftan ayrı düşünmek kat'iyen yanlıştır. *"Küçükten kusur, büyükten af."* darb-ı meselini bilmeyen yoktur. Ve ne kadar yerindedir!

Affediliş, bir tamir, bir öze dönüş ve yeniden kendini buluş demektir. Bundan ötürüdür ki, Rahmeti Sonsuz'un

katında en sevimli davranış, hareket, bu dönüş ve arayış hafakanları içinde sürdürülmüş olandır.

Canlı-cansız bütün varlık affı, insanla tanıdı. Hak, insanda affediciliğini gösterdiği gibi, affetmekteki güzelliğini de onun kalbine koydu. İlk insan, insanlık fıtratının gereği olan sürçmesiyle, özüne bir darbe indirirken, vicdanında duyulan şey bir inilti ve yakarış, bu feryada semadan kopup gelen de bir aftı...!

İnsanlık ilk atası ile elde ettiği bu armağanı; ümidi, tesellisi olarak asırlarca muhafaza etti. Her hata işleyişinde, o sihirli tahtın üstüne binerek, günahların hacaletinden ve ümit kırıcılığından yükselip, sonsuz rahmetlere ulaştığı gibi, başkalarının işlediği günahlara karşı da onu, gözüne perde yapma âlîcenâplığını gösterdi.

Affedilme ümidi sayesinde insan, ufkunu saran kasvetli bulutların verâsına yükselip, dünyasını aydın görme imkânına ulaşır. Affın yükseltici kanatlarından haberdar olan tali'liler, bütün bir hayat boyu, ruhlara inşirah veren bu zemzeme içinde yaşarlar.

Affedilmeye gönül bağlamış bir insanı, affedicilikten uzak düşünme imkânı yoktur. O bağışlanmayı sevdiği gibi, bağışlamayı da sever. Hatalarının iç âleminde tutuşturduğu ızdırap ateşinden kurtulmayı, af kevserlerinden kana kana içmede olduğunu bilen birisinin, affetmemesi mümkün müdür..?

Hele affedilmenin yolunun, affetmeden geçtiği bilinirse... Affedenler affa mazhar olur. Bağışlamasını bilmeyen bağışlanmaz. İnsanlara karşı müsamaha yolunu tıkayanlar insanlığını yitirmiş canavarlardır. Bir kere olsun, kendi günahının muhasebesiyle iki büklüm olmamış bu hoyratlar, hiçbir zaman affedicilikteki yüce zevki idrak edemeyeceklerdir.

Hz. Mesih (aleyhisselâm), taşlanmaya götürülen bir mücrim karşısında, eli taşlı kalabalıklara şöyle seslenmişti: "İlk taşı

hiç günahı olmayan birisi atsın!" Bu bağlayıcı ifadedeki inceliği anlayan hangi fert, taşlanacak başı varken, başkasını taşlamaya yeltenir? Keşke, hayatını başkalarının hayat muhasebesinde tüketen günümüzün tali'sizleri bunu anlayabilselerdi..!

Vâkıa, mücrim cezalandırılır ve cezalandırmada şefkat dahil, hiçbir yüce duygu, fermanı yüksek yerden çıkan bu hükmün infazına mâni olamaz. Ne var ki kin ve nefretlerimizin mahkûm ettiği kimseleri taşlamaya dair bir hüküm bulunduğunu iddia etmek de imkânsızdır. İşin doğrusu şu ki; biz, benliğimiz içindeki putu, bir Hz. İbrahim (aleyhisselâm) cesaretiyle kırmadıktan sonra, ne nefsimiz adına, ne de başkaları adına hiçbir zaman isabetli karar vermeye muktedir olamayacağız...

Af, insanoğluyla gün yüzüne çıkmış ve onunla kemale ermiştir. Bu itibarla en Yüce Kamet'te, en geniş affediciliğe şahit oluruz.

Kin ve nefret ise, habis ruhların, insanlar arasına saçtığı Cehennem tohumlarıdır. Yeryüzünü gayyaya çeviren bu kin ve nefret körükleyicilerine mukabil, bin bir bunalım içinde, itile kakıla hep meçhullere sevk edilen insanımızın imdadına, affedicilikle koşmalıyız. Arkada bıraktığımız şu bir iki asır, af bilmezlerin, müsamaha tanımazların gaseyanlarıyla en kirli ve en sevimsiz hâle getirildi. Geleceğe de bu nasipsizlerin hükmedeceği düşünüldükçe, ürpermemek elden gelmiyor.

Onun içindir ki, bugünkü nesillerin kendi evlat ve torunlarına en büyük armağanı, "affetmesini" öğretme olacaktır. En kaba davranışlar, en iç bulandırıcı hâdiseler karşısında dahi affetmesini... Ne var ki, ruhu hırçınlaşmış, vicdanı acı çektirmekten zevk alan insan azmanlarının, affedilmesini düşünmek de, af müessesesine karşı bir hürmetsizlik olacaktır. Evet, onları affetmek, hem elimizden gelmez, hem de insanlığa karşı bir saygısızlıktır. Böyle bir saygısızlığı makul görecek ve gösterecek kimse de bilmiyoruz.

Belli bir geçmişiyle, düşmanlık telkinleri altında yetişen bir nesil, içine itildiği karanlık dünyalarda hep arenaların dehşet ve vahşetini seyretti. Ufkunun ağardığı anda, öten horozların nağmelerinde dahi, o, hep kan ve irin görüyordu. Böylesine, sesi kan, soluğu kan, düşünüşü kan, gülüşü kan bir topluluktan ne öğrenebilirdi. Ona verilen şeylerle, kalbinin bin bir hafakan içinde arzuladığı şeyler, tamamen birbirine zıt ve ters şeylerdi. Senelerin ihmali ve yanlış telkinleri altında ikinci bir fıtrat kazanmış bu nesli, bir sel ve tufan hâlini aldığı şu dakikada bari anlayabilseydik! Heyhât! Nerede o basiret...

Affın ve hoşgörünün, yaralarımızın büyük bir kısmını saracağına inanıyoruz. Elverir ki bu semavî silah, dilinden anlayanların elinde olsun. Yoksa şu âna kadar, tedavi deyip de sürdürdüğümüz yanlış muâleceler, karşımıza pek çok komplikasyonlar çıkaracak ve bizi şaşkına çevirecektir.

"Bil illeti, kıl sonra müdâvâta tasaddi:
Her merhemi, her yâreye derman mı sanursun."[4]

(Ziya Paşa)

4 Önce hastalığı bil, sonra tedaviye başvur. Her merhemi her yaraya derman mı sanırsın.

MERHAMET

Merhamet varlığın ilk mayasıdır. Onsuz, her şey bir bulamaç ve kaostur. Her şey merhametle var olmuş, merhametle varlığını sürdürmekte ve merhametle nizam içindedir.

Gökler ötesinden gelen merhamet mesajlarıyla, yer, düzene kavuşmuş; sema tesviye görmüştür. Makro âlemden mikro âleme kadar her şey, hayranlık uyaran bu ahenge ve çelik çavak işleyişe merhamet sayesinde ermiştir.

Bu hareket ve işleyişte her şeyin, ebedî var oluşta kazanacağı hâl ve alacağı durumun provası yapılmaktadır. Ve bütün varlıklar bu istikamette bir çırpınış içindedir. Her çırpınışta nizam ve intizam nümâyân, her sıçrayışta merhamet şûle-feşândır.

Titreyen havanın letafetinde, raks eden suların kıvrılışında, burnumuzun dibine ve ayağımızın ucuna kadar gelen bu dasitanî rahmeti görmemek mümkün mü?

Bulut, merhametten kanatlarıyla başımızın üstünde dolaşır durur. Yağmur, kemer kuşanmış süvari gibi, onun dölyatağından kopup imdadımıza gelir. Yıldırımlar, şimşekler bin bir tarraka ile o gizli rahmetten muştular getirir. Ve âlem her şeyiyle "Rahmeti Sonsuz" adına bir gazelhan olur. Karalar ve denizler; ağaçlar ve otlar, yüz yüze ve diz dize, ayrı ayrı söz ve nağmeleriyle merhamet türküsü söyler durur.

Şu solucana bakın! Ayaklar altında ve kendi hesabına alabildiğine merhamete muhtaç; ama o, bu hâliyle pek çok

şeye merhamet etme yolunda, yorgunluk bilmeyen bir yolcudur. Şefkatli toprak ona bağrını açar. O da, bu sıcak kucağın her avuç toprağına yüzlerce döl bırakır. Ve toprak ana bununla havalanır, bununla kabarır ve her yanıyla pişer ve olgunlaşır. Toprak solucana, solucan da toprağa rahmet; ya gübre olsun diye otu, kökü yakan nâdanlara ne demeli? Zavallı insan! Hem toprağa hem de solucana merhametsizlik ettiğinin farkında bile değildir...!

Bir de bin bir çiçeğe cilve çakan şu arıya ve kozasına gömülüp kendini hapseden ipekböceğine bakın! Merhamet orkestrasına uyma uğrunda, neleri göğüslüyor ve nelere katlanıyorlar. İnsana bal yedirmek ve ipek giydirmek için, bu koçyiğit fedailerin çektikleri sancıyı görmemek elden gelir mi?

Ya, yavrusunu kurtarmak için başını köpeğe kaptıran tavuğun, nasıl bir şefkat kahramanı; açlığını yutup, bulduğu şeyleri yavrusuna yediren aç canavarın, nasıl ayrı bir babayiğit olduğunu hiç düşündünüz mü...?

Bu âlemde her şey, ama her şey, merhamet düşünür, merhamet konuşur ve merhamet vaad eder. Bu itibarladır ki, kâinata, bir merhamet senfonizması nazarıyla bakılabilir. Ayrı ayrı ses ve soluklar; tek ve çift bütün nağmeler, öyle bir ritim içinde akıp akıp gider ki, bunu görmemek ve anlamamak kabil değil. Ve sonra bütün şu parça parça acıma ve şefkat etmelerin arkasında, bu esrarlı koroya hükmeden, her şeyi çepeçevre sarmış geniş rahmetin sezilip hissedilmemesi...

Veyl olsun bunlardan bir şey anlamayan tali'siz ruhlara...!

Bütün bu olup bitenler karşısında insan, şuur ve iradesiyle; idrak ve düşüncesiyle "konsantre" olarak bu engin rahmeti kavrama ve soluklarıyla ona kendi nağmesini katma sorumluluğu altındadır.

İçinde yaşadığı topluma, insanlığa, hatta bütün canlılara, bir insanlık borcu olarak merhamet etme mükellefiyetindedir. O, bu yolda merhamet ettiği nispette yücelir; gadre, zulme, insafsızlığa düştüğü ölçüde de horlaşır, hakirleşir ve insanlığın yüzkarası olur.

Bir bâğiyenin, susuzluktan kıvranan zavallı bir köpeğe merhamet edip su içirdiği için Cennetlere yükseldiğini ve evindeki kediyi, aç bırakıp, ölümüne sebebiyet veren bir başkasının ise, yıkılıp Tamu'ya gittiğini, En Doğru Sözlü'den işitiyoruz.

Merhamet edin ki, merhamete mazhar olasınız! Yerde merhamet eden bir ele, gökler ötesi âlemlerden bin muştu gelir.

Bu sırrı kavrayan atalarımız, her yerde bin merhamet ocağı tüttürdüler. İnsanları da aşarak, hayvanları koruma ve himaye etme vakıfları tesis ettiler. Bu, onlardaki derin merhamet anlayışının, bir karakter, bir huy hâline gelmesinden başka bir şey değildi.

Ayağı kırılmış bir kuş, kanadı sakatlanmış bir leylek, kim bilir hangi merhamet erini ta ciğerinden vurdu ki; menziline varamamış garip kuşlar için, huzur evi yapar gibi, ona, hayvanî barınaklar yapma fikrini ilham etti.

Ah! Keşke, onların, hayvanlara merhamet ettiği kadar, insanlarımıza merhametli olabilseydik... Heyhât! Kendimize merhamet etmediğimiz gibi, neslimizi de, alabildiğine bir umursamazlık ve merhametsizlik hissiyle mahvettik. Evet, şu bin bir boğucu hâdisenin ve artık içinde durulmaz hâle gelen içtimaî atmosferin, gerçek müsebbipleri bizleriz.

Bir de, merhamet duygusunun, ölçüsüz kullanılması ve suiistimal edilmesi vardır ki, o da, merhametsizlik kadar, belki daha fazla sevimsiz ve zararlıdır.

Yerinde kullanılan merhamet, bir âb-ı hayat, bir iksir ise, onun suiistimal edilmesi de, bir zehir, bir zakkumdur. Ve asıl olan da, işte bu terkibi kavramaktır. Oksijen ve hidrojen, belli nispetleriyle terkibe girince, en hayatî bir unsuru meydana getirirler. Nispet bozulduğu ve ayrı ayrı kaldıkları anda ise, yanıcı ve yakıcı hüviyetlerine dönerler. Bunun gibi, merhametin de, hem dozu, hem de kime karşı yapılacağı çok mühimdir. "Canavara karşı merhamet göstermek iştahını açar, sonra döner dişinin kirasını ister." Azgına merhamet, onu iyice saldırgan yapar ve başkalarına tecavüze teşvik eder. Yılan gibi zehirlemekten lezzet alana merhamet edilmez. Ona merhamet, dünyanın idaresini kobralara bırakmak demektir...

Eli kanlı, yüzü kanlı; gönlü kanlı, gözü kanlı; hâsılı, hem deli hem de kanlıya merhamet, bütün mağdurlara, bütün mazlumlara karşı en korkunç bir merhametsizliktir. Böyle bir tutum ise, kurda acıyıp da, kuzuların hukukunu kâle almama gibi bir şeye benzer ki; kurtları güldürse bile, bütün âsumânı âh u efgâna getirir.

KUVVETİN ÇILGINLIĞI

Bir dünyada yaşıyoruz ki, ışık-karanlık iç içe, nur ve kir bir arada, ahlâk ve fazilet lâahlâkîlikle atbaşı, buğu buğu nezahet levsiyat tufanına karşı ve ümitler adım adım inkisarların arkasında.. evet zamanın hiçbir diliminde, bu çağda olduğu ölçüde, böylesine ürpertici bir hacimde, bu denli sistemli ve bu çapta baş döndürücü bir çözülüş ve oluşum mütekabiliyeti yaşanmamıştır. Her şey âdeta, şimşek süratinde ve gök gürültüsü dehşetiyle o kadar hızlı ve o kadar tepeden inmece cereyan ediyor ki, birbirine zıt düşüncede olanlar, ümit ya da inkisarlarını, kabul veya tepkilerini ifade edebilme fırsatını dahi elde edemiyorlar.

Güç ve kuvveti temsil edenler, teknolojik imkânları kin, nefret ve hırslarının emrine vererek, geçmiş dönemlerde bir asra sığıştırılamayan yakıp yıkmaların en korkuncunu birkaç güne sıkıştırabilmekte ve bir hamlede en sağlam sistemleri yerle bir edebilmekte, bir nefhada rejimleri değiştirip yerlerine yeni rejimler ikâme edebilmekte ve kaş-göz arasında en köklü düşünce tarzlarını, en metin anlayışları toz duman ederek yığınları mesnetsiz hâle getirebilmekte, inançlara had koyup düşünce hürriyetini sınırlayabilmekte; bilhassa son zamanlarda medyanın gücünü de yanlarına alarak hakkı bâtıl, bâtılı hak göstererek toplum çapında bir değerler kargaşası meydana getirmektedirler.

Dünya var olduğu günden bu yana, zamanın hiçbir döneminde insan şahsiyeti, insan onuru, din, milliyet, aile, ahlâk,

fazilet ve hukuk mefhumları bu ölçüde laubalilikle ve böylesine bir insafsızlıkla mercek altına alınmamış, sorgulanmamış ve karakuşî kararlarla mahkûm edilmemiştir.

Bütün bu olumsuzlukların yanında bence, bin bir çarpıklığın iç içe yaşandığı bu çağın en belirgin özelliği; hakkın kuvvete feda edilmesi, menfaat mülâhazasının bütün değerlerin önüne çıkması, katı ırkçılık düşüncesinin evrensel değerlerin yerini alması, millî ve milletler arası problemlerin kaba kuvvetle çözülmeye çalışılması gibi hususlardır. Gerçi kuvvetin de bir hikmet-i vücudunun bulunduğu muhakkak.. ama, ona dayanılarak çözülmeye çalışılan problemlerde aklın, mantığın, muhâkemenin hatta dehanın değerlendirilemediği, değerlendirmek bir yana kulak ardı edildiği de bir gerçek. Bundan dolayı da dünyada güç kullanılarak gerçekleştirilen pek çok inkılap ve değişimin, yeniden aklî ve mantıkî bir platforma oturtulabilmesi yolunda bazen seneler harcanmış da yine başarılı olunamamıştır.

Evet, kuvvet, hakkın elinde, mantık ve muhâkeme rehberliğinde bir kısım problemleri çözebilecek potansiyel bir güç sayılsa da, his yörüngeli kaba düşüncenin elinde her zaman bir tahrip aleti olagelmiştir. Evet, İskender'in başını döndürüp bakışlarını bulandıran, Napolyon'un dehasını delik deşik eden, Hitler'i çağın deli tekesi hâline getiren işte bu kuvvet çılgınlığıdır. Ne acıdır ki, günümüzde, hak da, mantık da, muhâkeme de bu çılgın kuvvet karşısında beraber yenik ve âdeta bir esaret yaşamakta.

Zannediyorum, günümüzde yaşanan kaoslar zincirinin ve her biri birer anafor hâlindeki hâdiselerin arkasında da yine bu azgınlaşmış kuvvet var.. insanî değerler, insanî düşünce, mantıkî olma ve hakka karşı saygılı bulunmanın yerini alan kaba kuvvet. Kuvveti temsil edenlerin hakka teslim

olacakları, onları takip eden yığınların da gündelik endişelerin anaforlarından sıyrılarak, yaşadıkları dünyayı "net" görebilecekleri âna kadar da bu kaosların devam edeceği zaruri görünmektedir.

Çok yakın bir gelecekte, kendi zaruret ve kanunlarıyla, bizi de çepeçevre içine alacak gibi görünen bir globalleşme sath-ı mâilinde olsun, uyanıp kendimize gelmez ve başkalarıyla beraber yaşama mecburiyetinde olduğumuz bir dünyanın, hak-kuvvet-akıl-mantık eksenli ve şaşırtmaz, yanıltmaz muvazene unsurlarından biri hâline gelmezsek, daha bir süre başkalarının dümen suyuna göre hareket etmemiz kaçınılmaz olacaktır.

Evet, gözlerimiz her zaman, geçmişin rasat noktalarını kullanarak geleceğin ümitle tüllenen ufuklarında olmalıdır. Yoksa, bu çarpıklıklar böyle devam ettiği sürece, yıllardan beri içinde bocalayıp durduğumuz girdapları gölgede bırakacak daha büyük değişim veya kargaşa dalgaları bizi önüne katıp öyle bir sürükleyecektir ki –maâzallah– bir daha belimizi doğrultmamız çok zor olacaktır. Önümüzü kesmiş bizi bekleyen gâileleri aşmamız için, kendisi için yaşamayan diğergam ruhlara ihtiyaç var. Evet, bugünkü insanlığı, kendini düşünmeyen ve kendisi için yaşamayan kahramanlar kurtaracaktır.

Bu kahramanların sevgiyle tüllenen ışıktan düşünceleri, büyük çoğunluğun ruhlarını sardığı gün tabakât-ı beşer çapındaki fırtınalar dinecek, hasret ve hicranlar sona erecek.. ve devletler arası dengedeki yerimizi istirdat etmemiz sayesinde, ciddî ve âdil bir disiplinle, tabiî ve tam bir hürriyet düşüncesine bağlılık içinde ilâhî bir muvazene sırrına erilecek.. toplum planında mâruz kaldığımız buhranlar, içtimaî krizler ve milletler arası münasebetlerdeki devâsa problemler birer birer çözülecek.. sevinç ve tasa, felâket ve saadet arasındaki

ezelî ahenk yeniden teessüs ederek, bize ve bütün insanlığa, hiç olmazsa onun büyük bir kısmına, milletler arası muvazenede önemli misyonlar yüklendiğimiz günlerin şivesiyle bir şeyler mırıldanacak.. ve bir kere daha ruhlarımıza, yararlı insan olmanın mânâsını duyuracaktır.

Evvelâ milletimiz, sonra da topyekün insanlık hesabına böyle bir ufka ulaşma gayreti, dünya barışı, dünya sulhü, dünya nizamı ve evrensel disiplinler adına var oluş gayesi ölçüsünde önemli esaslar ve insanlığın beklentileridir. Bu beklentileri gerçekleştirme istikametinde her hamle, hakkı tutup kaldırma yönündeki her hareket Allah'a doğru atılmış en isabetli bir adımdır. Bu istikamette atılan her adım, küçük de olsa, beklenen büyük oluşumun bir parçasını teşkil etmektedir. Evet, bu izafî gayret ve nispî çırpınışlar bütünüyle mutlu geleceğin havuzunu besleyen birer sızıntı mesabesindedir. Biz onun sıza sıza göl olacağı, aka aka yollar vuracağı günlerin rüyalarıyla yaşıyoruz.

ÜMİT

Büyük ve ciddî istihaleler arefesinde bulunuyoruz. Toplum sancı sancı üstüne kıvranıp duruyor ve yeni bir şeyler doğurma eşiğinde... Yıllar yılı bin bir paradoksla kendine has çizgiden uzaklaşmış yığınlar, gelecek hakkında oldukça endişeli ve ümitsiz. Yürekler dermansız.. zihinler fakir.. ilhamlar sevimsiz...

Ruh dünyası böylesine sarsık ve istikbali iç içe kaos, canı dudağında perişan kitleler, dizlerine derman, yüreklerine fer bekliyorlar. Kendisinden hayat ve saadet umduğu havarisini, iman ve ümit mesajlarıyla karşısında bulması, cemiyet için en hayatî bir mevzudur.

Ümit her şeyden evvel bir inanç işidir. İnanan insan ümitlidir ve ümidi de inancı nispetindedir. Bu itibarladır ki, sağlam inanç mahsulü çok şey, bazılarınca harika zannedilmektedir. Aslında, ümit, azim ve kararlılık, iman dolu bir kalbe girince, beşerî normaller aşılmış olur. Bu seviyede gönül hayatına sahip olamayanlar ise bunu fevkaladeden sayarlar.

Hele insan, inanacağı şeyi iyi seçebilmiş ve ona gönül vermişse, artık onun ruh dünyasında, ümitsizlik, karamsarlık ve bedbinlikten asla söz edilemez.

Fert, ümitle varlığa erer; toplum onunla dirilir ve gelişme seyrine girer. Bu itibarla, ümidini yitirmiş bir fert var sayılamayacağı gibi, ümitten mahrum bir toplum da felç olmuş demektir.

Ümit, insanın kendi ruhunu keşfetmesi ve ondaki iktidarı sezmesinden ibarettir. Bu sezişle insan, kâinatlar ötesi Kudreti

Sonsuz'la münasebete geçer ve onunla her şeye yetebilecek bir güç ve kuvvete ulaşır. Bu sayede, zerre güneş; damla derya; parça bütün ve ruh kâinatın bir soluğu hâline gelir.

Âdem Nebi (aleyhisselâm), semasının karardığı, azminin kırıldığı ve canının dudağına geldiği bir devrede, ümitle silkindi, *"Nefsime zulmettim."* dedi ve dirildi. Şeytan ise, gönlünden akıttığı ümitsizlik kan ve irini içinde bocaladı durdu ve nihayet boğuldu...

Her gönül eri ümitten bir meş'ale ile yola çıkmış, bununla tufanları göğüslemiş; fırtınalarla pençeleşmiş ve dalgalarla boğuşmuştur. Kimisinde ümit bir Cûdî tomurcuğu, kimisinde İrem Bağları, kimisinde de Medine'leşen bir Yesrib hâline gelmiştir. Bu vadide her ümit kahramanı, aynı zamanda Hak katının azizi, halkın da bayrağı olmuştur.

Ümit ve azimle coşan bir Berberî köle, Herkül sütunlarına yeni bir nam getirmiş ve deniz aşırı ülkelerin efsanevî kahramanı hâline gelmiştir. Ve yine ümitle yıldırımlaşan genç bir serdar, çağlarla oynamış ve beşer tarihinde pek az insanın elde edebildiği yüceliklere ermiştir.

Bir de, her şeyin bittiği; milletin kaddinin büküldüğü, gururunun kırıldığı devrede, iman ve ümidin dasitanî bir hâl alması vardır ki; inancın derecesine göre, onu elde eden, kâinata meydan okuyabilir; elli bin defa çarkı, düzeni bozulsa sarsılmadan yoluna devam eder; yoklukta, varlık cilvesi gösterip ölü ruhlara can olur.

Ümitle uzun yollar aşılır; ümitle kandan irinden deryalar geçilir ve ancak ümitle dirliğe ve düzene erilir. Ümit dünyasında mağlup olanlar, pratikte de yenilmiş sayılırlar. Ne yiğitçe ve çalımla yola çıkanlar vardır ki, iman ve ümit zaafından ötürü, yarı yolda kalmışlardır. Küçük bir zelzele, gelip geçici bir fırtına, akıp giden bir sel, onların azim ve iradelerini de beraber alıp götürmüştür. Ya kendilerine ümitle bağlanılıp

sonradan onlarla beraber yeis bataklığına düşüp boğulanların hâli, o hepten yürekler acısıdır.

Aslında gerçeği bulamamış ve ona dilbeste olamamış kimselerin başka türlü olmaları da mümkün değildir. Makama, mansıba ümit bağlamış; servete, sâmâna gönül vermiş ve gelip geçici, yıkılıp gidici şeylerle avunup durmuş kimselerin, er geç hüsrana maruz kalacakları muhakkaktır.

Solmayan renge, sönmeyen ışığa, batmayan güneşe dilbeste olan bir ruhtur ki; gecesi sabah aydınlığında, gündüzü Cennet bahçeleri gibi rengârenktir. Böylelerinin, karanlık bilmeyen ufuklarında güneşler kol gezer ve değişen mevsimler, farklı manzaraların büyüleyici meşherleri gibi birbirini takip eder durur. Veyahut her biri bir ulu ağaç gibi, semaya doğru ser çekmiş ve kök kök üstüne zeminin derinliklerine inmiştir ki; ne karın, dolunun şiddeti, ne de tipinin, boranın yakıp kavuruculuğu onları müteessir etmez. Sonsuza bağlanmış ve ümitle dolu bu gönüller, bahar demez, yaz demez; hazan demez, kış demez, kucak kucak meyvelerle gelir ve o görkemli kametten bekleneni mutlaka yerine getirirler.

Bizim topyekün bir millet olarak, şuna-buna değil, dayanıp darılmayan, azmedip yılmayan ve hele ümitsizliğe asla kapılmayan yol göstericilere; hem de ekmek kadar, su kadar, hava kadar ihtiyacımız var. Hevesle yola çıkıp hevâlarına göre aradıklarını bulamayınca, ya ümitsizliğe düşmüş veya Yaradan'la cedelleşmeye girişmiş olanlara gelince; onlar bizden, biz de onlardan fersah fersah uzak bulunmaktayız. Mamafih, feleğin geniş dairedeki çark-ı çemberi, hiçbir zaman, yerdeki bu sefillerin kokmuş felsefelerine ve bozuk hendeselerine göre cereyan etmeyecektir..!

Bin bir ümit tomurcuğunun tebessüm ettiği ve bin bir tohumun, toprağın altında kara düşecek cemreyi beklediği şu günlerde, ümitten mahrum gönüllere ümit dileklerimizle...

ANNE[5]

Anne kendi dünyasında bir kutup varlıktır. Kâbe topyekün kâinat hakikatinin, Mekke umum beldelerin, dimağ bütün bir bünyenin ruhu, mânâsı, özü ve atlası olduğu gibi, anne de âile cüz-i ferdinin temeli, direği, esası ve Yaratıcı Kudret'in de en önemli bir malzemesidir. Yuvada her şey onun etrafında döner, ona dolanır ve ona dönüşür. O ise, Kutup Yıldızı gibi hep kendi çevresinde döner ve ucu gökler ötesi bir yörüngede yol alır.

Evet anneler, dünyada ukbâ eksenli varlıklardır. Hilkatteki rol ve istihdamlarıyla elde ettikleri mükâfatları, çektikleri meşakkat ve sıkıntılarıyla gördükleri mukabele arasındaki tenasüpsüzlük bu gerçeğin en açık delili. Bunun böyle olduğunu anlamak için uzun boylu araştırmaya da gerek yok; onların bir ömür boyu neler ekip neler biçtiklerine, neler çekip neler bulduklarına göz ucuyla bakmak bile yeter sanırım...

Simaları Cennetteki hûrilerin yüzleri kadar uhrevî, bakışları meleklerinki kadar derin, duyguları da ruhanîlerinki kadar durudur annelerin.. onlar, suyu, toprağı, havası ötelerden getirilmiş mübarek bir zeminin gülleri gibi o kadar imrendirici, o kadar sevimli, o kadar büyüleyicidirler ki, insan dikkatle bakabilse onlarda cismaniyetini aşan, dünya ve içindekilerini aşan, hatta kendilerini de aşan bir sihrin bulunduğuna hükmeder.

Duygu ve düşünceye açık mütecessis ruhlar, onların her zaman hisli, içli ve şefkatle köpüren dünyalarında, firdevsî

---

5 Kendi dünyasına ait ayrı derinlikleri, ayrı hususiyetleri ve ayrı mülâhazalarıyla babanın, müstakil bir mevzuda ele alınıp anlatılmasının lüzumunu sadece hatırlatıp geçelim.

düşüncelerle beslenmiş en tatlı rüyaların akislerini bulur ve insanî tasavvurları aşan bir zevk zemzemesine ulaşır. Biz hemen her zaman, onların ikliminde geceleri ayrı bir edâda, gündüzleri de başka bir üslûpta sekîne televvünlü esintiler duyar ve gönüllerimize, göklerin merhametinin, şefkatinin ve şiirinin döküldüğünü hissederiz; hissederiz de, ufkumuzun bitevî meleklerle, ruhanîlerle kuşatıldığını sanırız. Kim bilir kaç defa, onların gecenin koynunda menekşe renkli füsûnlu çehrelerinde, hilkate esas teşkil eden bir ruh ve mânânın bütün zamanları ve mekânları aşıp bulunduğumuz yere sarkıtıldığını görmüş ve kökü sonsuzlukta engin bir rahmetin, onların tebessüm ve teessürleriyle iç içe parıldadığını hissetmiş; muğlak, müphem fakat celb edici bir kısım sâiklerle kendimizi onların kucaklarına atmak istemişizdir. Kim bilir kaç defa kırılmış-dökülmüş, buruklaşmış-garipleşmişizdir de, onların ümit ve itminan tüten, o kuş yuvalarından daha sıcak, daha canlı, daha duru ve âdeta tılsımlı sinelerine kendimizi salmış, onların esrarlı mırıltılarıyla hazdan hazza kanatlanmış ve huzurla gerinmişizdir.

Onlar bizi, her bağırlarına basışlarında karşılık beklemeyen birer vefa kahramanı misillü büyülü bir hâl alır; biz de onlarla her şeyi aşabileceğimiz hissiyle bir güven ve emniyet içinde gerilir, etrafı süzer; hatta herkese meydan okuyor gibi bir tavra girer ve onlara sımsıkı sarılırdık.

Anne, gökler kadar derin.. ve içinde göklerin yıldızları kadar duygu ve düşüncelerin kaynaşıp köpürdüğü, köpürüp lav ırmakları veya yeraltı çayları gibi şuraya buraya aktığı sırlı bir his yumağıdır. Evet o, acı-tatlı kaderiyle uyumlu.. sevinçlerle, kederlerle barışık.. beklentileri olmayan, beklentilere takılıp yavrularına gönül koymayan.. tabiatı ilâhî ahlâkla kristalize öyle bir vefa ve şefkat âbidesidir ki; ne çektiği mihnetlerin mahşerdeki ter lüccesine denk gelip gırtlağına dayanması, ne

de evlat vefasızlığının bir poyraz gibi esip ruhunu sarması, sarıp ona gurbetlerin en acısını yaşatması onu dize getiremez ve ona *"pes"* dedirtemez...

Çocuğunun parçalayıcı neşterleri altında, ciğeri delik deşik edilirken, bıçağı eline kaçırıp da *"Anam!"* diye inleyen bir kanlı kâtilin koluna *"kuzum!"* çığlıklarıyla sarıldığı hikâye edilen bir anne ciğeri üstûresini, çocukluğumdan beri ne zaman anmışsam hep ürpermiş ve bu mini damlada anne şefkatinin enginliğini duymaya çalışmışımdır. Hele, ebediyet ve ahirete inanan, dolayısıyla da bedenî ve cismanî olduğu kadar uhrevî ve ruhanî yanları da olan anneler!. Bunlar madde ve mânânın, cisim ve ruhun birleşik âleminde, gönülleri evlatlarına karşı, tasavvurlar üstü öyle güçlü rabıtalara sahiptir ki; dünya ehlince çok köklü ve güçlü kabul edilen alâkalar bile ona nispeten zayıf bir gölgeden ibaret kalır. Ne var ki, imanı ve imandaki sonsuzluk zevkini duymayanlara bunu anlatmak çok da kolay değildir.

Evet, onlardaki samimiyetin hep böyle derin kalmasını, ihlâsın kesintisiz devam etmesini.. ve onların kalblerinin her zaman sevgiyle coşmasını, bakışlarının alâka ve güven vaadiyle içimize akmasını, fenâ ve zevâl vadilerinde yetiştikleri hâlde bu kadar ebedî ve mâverâî hislerle dolup taşmalarını anlatmak oldukça zor olsa gerek...

Bir düşünün; bizim için onlar, ne uzun hazırlıklar dönemi geçirmiş!. Ne aşılmaz zorluklara toslamış ve neleri aşmış?. Ne çetin hâdiselerle pençeleşmiş, ne kadar hayal ve melâl ile oturup kalkmış?. Ne hülya ve rüyalarla dolup boşalmış, ne kadar yeis ve inkisarlarla burkulmuş?. Ne zorluk ve sıkıntıları göğüslemiş ve kaç türlü çileyle preslenmiş?. Ne sancılar çekmiş ve ne kadar inlemiş? Kaç defa çığlık çığlığa ağlamış ve ne kadar ağlama dindirmiş?. Kaç defa merhametle coşmuş ve

kaç defa merhamete ihtiyaç hissetmiş?. Hâsılı bizim için ne değerli şeyler harcamış ve ne emekler sarfetmiş.. sarfetmiş ve sonra da herhangi bir beklentiye girmemişlerdir...

Evet bizi, varlığa ermenin hemen her safhasında kucaklayan, koklayan, öpüp öpüp okşayan, teessür ve infiallerimizi yatıştırıp sıkıntılarımızı paylaşan; yemeyip yediren, giymeyip giydiren, açlığını-tokluğunu, açlığımız-tokluğumuz içinde hissedip yaşayan, mutluluk ve saadetimiz adına insan üstü bir gayretle akla hayale gelmedik zorluklara katlanan.. bize, vücudumuzun gelişmesi, irademizin kuvvetlenmesi, zekâmızın incelip keskinleşmesi, ufkumuzun uhrevîleşmesi yollarını gösteren.. bütün bunları yaparken de açık-kapalı herhangi bir beklentiye girmeyen bir varlık varsa, işte o da anadır.

Biz hayatımızın önemli bir bölümünü tâvusların renk renk tüylerinden daha güzel, çiçeklerin sihirli dünyasından daha büyülü, kuş yuvalarından daha sıcak ve daha canlı, en koruyucu seralardan daha koruyucu, daha emin onların kucaklarında, onların atmosferinde geçiririz. Evet biz, korumanın-kollamanın neş'esini-heyecanını, gösterişini-hesabını, sistemini-yolunu onlarda görmüş, onlarda tanımış, onlarda duymuş ve onlarda tatmışızdır. Hele, ihtiyaç ve zaaflarımızın güçsüzlük, yetersizlik ve hayatın bir kısım aksilikleriyle birleşerek üzerimize çullanışında hep onlara sığınmış ve karşımıza çıkan handikapları hep onlarla aşmaya çalışmışızdır. Biz onlara sığınırken onlar da gönüllerinin bütün sıcaklığıyla bizi sinelerine basmış ve hafakan dolu gönüllerimize emniyet ve itminan üflemişlerdir.. böyle durumlarda, zannediyorum hemen herkes, kendi gönlünden olduğu kadar, onların bakışlarından, tebessümlerinden, mimiklerinden kopup gelen bir his tufanını, bir şefkat esintisini ve sessiz bir şiiri dinler gibi olurdu.

Biz, onlarla geçen bu hisli, bu hülyalı gün ve gecelerin içinde âdeta hep bir saadet rüyası yaşamışızdır. Günlerin masmavi saatlerinde hayatın en tatlı nağmelerini, annelerin bam teli gibi ses veren sinelerinden duymuş ve şuurlarımızın ihâtası ölçüsünde *"Herhalde gerçek mutluluk da bu olsa gerek"* demiş ve kendimizden geçmişizdir.

Anne, hilkat hâdisesinin en önemli esası, insanlık dünyasının en bereketli rüknü ve bizim de gözümüzün aydınlığıdır. Biz hepimiz, medyûniyetin en altından kalkılmayanı ve sorumluluğun en ağırıyla onun karşısında iki büklümüz. İki büklümüz ve şerefimiz de gökler gibi bu kamburumuzda.

Annenin pırıl pırıl çeliğine su veren kaynak, meleklerin ak güvercinler gibi başına konup kalktıkları Cennet şadırvanları olsa gerek.! Öyle olmasaydı ruhunun ışığı hiç gözlerimizi böylesine kamaştırabilir miydi? Onun ışığı değil, gölgesi bile pervâneleri yakar –kendi dünyamda o yüce mâhiyetin tedâî ettirdiği öldüren hislerin şokunu henüz üzerimden atabilmiş değilim– ziyâsı, –şimdilerde daha iyi hissediyorum– karanlık gönüllerimizi aydınlatan sırlı bir ışık kaynağıdır.

Anne, ruhundaki incelikle, yürekliliği atbaşı götüren öyle bir şefkat kahramanıdır ki, şefkati, re'feti ve zerafetiyle ele alındığında bir tüy gibi yumuşak, bir ipek gibi de ince ve zarif olmasının yanında, çocuklarını koruma ve kollama hususunda bir dişi aslan gibi sert ve parçalayıcıdır.

Şu gökkubbe altında ne varsa onun eli hepsinin üstündedir.. ve Cennete giden yol onun ayaklarının altından geçer. Allah, kitabında ona öyle bir ululuk ve sultanlık vermiştir ki, yeryüzü sultanlıkları ona nispeten, liyakatsiz başlarda kuru birer taçtan ibaret kalır. Zaten, onun ayağının altında yerini bulamamış başlardaki taçların da kalıcı hiçbir değeri olduğu söylenemez.

Ey ruhlar gibi ince, melekler kadar masum ve gökler kadar da derin, yüce ve değerli varlık, öteler sana kıymetler üstü kıymet vermekte ve senin nazını çekmektedir. Senin ününün bestesi ta meleklerin oturup kalktığı yerlerde duyulmakta, hayatının şarkısı Cennet yamaçlarında yankılanmaktadır. Sen her zaman duygu kancalarının ucu ciğerinde, din cevherinin gerdanlığı da boynunda yaşadın! Biz hepimiz senin kölelerin, sen ise şefkat, vefa ve samimiyet ağıyla bizleri avlayıp esir eden taçsız bir sultansın! Eğer şu varlık âleminde her şeyin kendine göre bir ruhu, bir hayat cevheri varsa, bizim hayat cevherimiz de sen olmalısın!

Allah, kıyamet sabahında seni Zât'ının ışıklarıyla aydınlatsın! Geleceğin, Cennet'in cuma yamaçları gibi neş'eli ve vuslatın da kutlu olsun!

İNSANI SEVMEK

Sevgi yaşatan bir iksirdir; insan sevgiyle yaşar.. sevgiyle mutlu olur ve sevgiyle çevresini mutlu eder. İnsanlık sözlüğünde sevgi bizim canımızdır; biz birbirimizi onunla hisseder, onunla duyarız. Allah, insanları birbirine bağlama konusunda sevgiden daha güçlü bir irtibat unsuru, bir zincir yaratmamıştır. Aslında dünya, köhne bir harabeden ibarettir, onu taptaze ve canlı kılan sevgidir. Cinlerin, insanların sultanları; arıların, karıncaların, termitlerin bile kraliçeleri, bu sultan ve kraliçelerin de tahtları vardır. Krallar, kraliçeler belli yol ve belli usûllerle seçilir ve gelir tahtlarına otururlar. Kimsenin intihâbına ihtiyaç duymadan gelip gönüllerimize taht kuran bir sultan varsa o da sevgidir. Dil-dudak, göz-kulak onun bayrağını çektikleri ölçüde birer kıymet ifade ederler; sevgi ise kendinden kıymetlidir. Sevginin otağı sayılan gönül onun sayesinde kıymetler üstü kıymete ulaşmıştır. Sevgi sancağının gidip önünde dalgalandığı kaleler, kan dökülmeden fethedilmişlerdir. Sevgi askerlerinin ulaşabildiği yerlerdeki sultanlar, muhabbet çerisinin sıradan birer neferi hâline gelmişlerdir.

Biz, gözlerimizde sevginin zaferleri, kulaklarımızda onun davulunun, kösünün sesi bir atmosferde yetiştik. Gönüllerimiz hep onun bayrağının dalgalanma heyecanıyla attı. Sevgiyle o kadar içli dışlı olduk ki, neticede hayatımızı bütün bütün ona bağlayıp ruhumuzu da ona adadık. Artık biz yaşarsak sevgiyle yaşar, ölürsek sevgiyle ölürüz. Her nefeste, bütün benliğimizde onu duyar; soğukta onunla ısınır, sıcakta

da onunla serinleriz. Bizim harb u darbimizde güm güm sevgi davulunun sesi duyulur; sulh ü sükûnumuz da yine sevgi mehteriyle şölenleşir.

Bin bir fenalığın kol gezdiği şu fevkalâde kirlenmiş dünyada, her zaman temiz kalabilmiş bir şey varsa o sevgi, onca sararıp solan gülendam şeylerin yanında hiç renk atmadan güzellik ve cazibesini koruyabilmiş bir dilber varsa o da yine sevgidir. Dünyada hiçbir millet ve hiçbir toplumda ondan daha gerçek, daha kalıcı bir şey yoktur. Onun ninniden daha yumuşak, daha sıcak sesinin hissedildiği yerlerde bütün sesler soluklar kesilir, bütün enstrümanlar susar ve en tatlı nağmeleriyle sessizlik murâkabesine dalarlar.

Varlık bilinip görülme fitilinin, sevgi çerağından tutuşturulması sonucu meydana gelmiştir. Eğer Hakk'ın yaratma sevgisi olmasaydı, ne aylar, ne güneşler ne de yıldızlar meydana gelirdi. Kâinatlar birer sevgi şiiri, yerküre de bu şiirin kafiyesidir. Tabiat kitabı ve eko sistemde her zaman sevginin gür solukları duyulur. İnsanî münasebetlerde de hep onun bayrağı dalgalanır durur. İnsanlar arasında her zaman revâcını koruyan bir akçe varsa o da sevgidir.. ve sevginin değeri kendindendir. Sevgi, en saf altınla bile tartılsa ondan ağır gelir. Altın da, gümüş de değişik borsa ve piyasalarda her zaman değer kaybedebilirler ama; sevginin kapıları her zaman bütün olumsuzluklara kapalıdır ve hiçbir haricî müdahale onun iç ahengini bozamaz. Bugüne kadar, bütün bütün kine, nefrete, düşmanlığa kilitlenmiş canavar ruhlardan başkası da ona karşı koymayı, onunla savaşmayı düşünmemiştir. Bence, canavar ruhları uysallaştırmanın biricik iksiri de yine sevgidir. Dünyevî zenginliklerin tesir alanının dışında nice problemler vardır ki, sevginin büyülü anahtarından başka hiçbir şeyle çözülememiştir. Zaten, dünyada hiçbir değerin, sevgiye karşı koyması ve onunla rekabet etmesi de mümkün

değildir. Altının, gümüşün, dövizin, çekin, senedin kartelleri hemen her maratonda muhabbet fedaileri karşısında nakavt olagelmişlerdir. Evet, maddenin patronları, onca gürültü, patırtı, şov ya da ihtişama rağmen gün gelmiş sermayeleri bitmiş, pazarları sona ermiş, ocakları sönmüştür ama, sevginin çerağı her zaman par par yanmış ve ışık olup bütün gönüllere, ruhlara akmıştır.

Muhabbet rahlesi önünde diz çöküp ömrünü sevgi meşk etmeye adamış tali'liler, hiçbir zaman sözlüklerinde, kine, nefrete, gayza, komploya yer vermemiş ve ölümleri pahasına da olsa düşmanlığa başvurmamışlardır; vurmazlar da. Onların muhabbetle iki büklüm olmuş boyunları her zaman sevgiye selâm durmuş ve sevgiden başkasına kıyam etmemiştir. Hele onlar birer sevgi küheylanı gibi şahlandıklarında, düşmanlık duygusu saklanacak in aramaya durmuş; nefret, gayzından çatlamış; kin, öldüren bir yutkunmaya dönüşmüş ve komplo gelip sahibinin boynuna dolanmıştır.

Bugüne kadar şeytanın en tehlikeli oyunlarını boşa çıkaran bir büyü varsa o da sevgidir. Nebiler; firavunların, nemrutların, şeddatların gayız ve öfke ateşlerini sevgi Kevserleriyle söndürmüşlerdir. Bütün hak dostları, şirazesi kopmuş bir kitabın eczası gibi şuraya buraya saçılmış disiplinsiz ve âsi ruhları sevgiyle bir araya getirmiş ve insanî münasebetler alışverişinde buluşturmuşlardır. Sevginin gücü her zaman Hârût ve Mârût'un sihrini bozacak kadar aşkın olmuş ve Cehennem ateşini söndürecek kadar da tesirli. Bu itibarla da sevgi silahına sahip olan birinin artık bir başka silaha ihtiyaç duyacağını sanmıyorum.. evet sevgi, namlusundan fırlamış mermi ve top güllelerini bile tesirsiz hâle getirecek kadar güçlüdür.

İnsanın insanları sevip çevresine alâka duyması, hatta bütün varlığı şefkatle kucaklayabilmesi, biraz da kendini bulup bilmesine, kendi mahiyetini keşfedip Yaratıcısıyla olan

münasebetini duymasına bağlıdır. O, kendi derinliklerini, kendi özündeki cevherleri duyup hissedebildiği ölçüde, aynı hususların başkalarında da bulunduğunu düşünür, hem Yaradan'a nisbetin hatırına hem de mahiyetindeki cevherlere karşı kadirşinas davranma hissiyle her varlığı daha bir farklı görür daha bir farklı duyar ve daha bir faklı değerlendirir. Aslında bizim birbirimizin kadrini bilip birbirimize karşı saygılı davranmamız, her birerlerimizde meknî ve meknûz bulunan cevherlerin bilinmesiyle yakından alâkalıdır. Peygamber beyanı olarak kitaplara geçen "Mü'min mü'minin aynasıdır." sözünü, daha da genişleterek, "İnsan insanın aynasıdır." şekline getirip bu son mülâhazayı o ifadeye bağlayabiliriz. Bunu yapabildiğimiz takdirde, hemen herkes, kendinde mevcut olan cevherler adesesiyle, diğer insanlarda bulunan derinlikleri, enginlikleri, zenginlikleri sezip duymasının yanında bütün bu önemli mevhibelerin hakikî sahiplerine bağlanmasını da bilir ki, bu da, bütün varlık âleminde görülen güzellik ve cemal, sonra da sevgi ve alâka adına ne varsa hepsi O'na ait demektir. Bu inceliği sezebilen bir ruh, Mevlâna gibi: "Gel, gel aramıza katıl; biz Hakk'a gönül vermiş aşk insanlarıyız! Gel gel bize katıl da sevgi kapısından içeriye giriver, giriver ve evimizde bizimle beraber otur... Gel birbirimizle içten konuşalım.. (gönüllerimizle sarmaş dolaş olalım da) kulaklardan, gözlerden gizli konuşalım.. Güller gibi dudaksız ve sessiz gülüşelim.. Tıpkı düşünce gibi dudaksız-dilsiz görüşelim.. Mademki hepimiz biriz, birbirimize dilsiz-dudaksız gönülden seslenelim.. Mademki ellerimiz kenetli, gel bu hâlden bahisler açalım; El-ayak, gönül hareketlerini daha iyi anlar, öyle ise gel dilimizi tutalım, titreyen gönüllerimizle konuşalım.." der ve gönül dilinden bize destanlar sunar.

Bizdeki bu duygu derinliğini, bu insanî alâka zenginliğini ne Yunan ve Latin düşüncesinde, ne Grek ve Batı felsefesinde görmek mümkündür. İslâmî düşünce, hemen hepimizi

bir cevherin değişik tezahürleri şeklinde görür ve her birerlerimizi bir hakikatin farklı yüzleri şeklinde mütalâa eder. Zaten, Allah birliği, peygamber birliği, din, dil birliği, ülke, millet birliği... gibi fasl-ı müşterekler etrafında bir araya gelmiş insanlar –hadîsin ifadesiyle– bir vücudun ayrı ayrı uzuvları mesabesindedir. El, ayağa rakip olamaz.. dil dudağı ayıplayamaz.. göz kulağın kusurunu göremez.. kalb kafa ile cedelleşemez... eğer bunların bütünü bir vücudu tamamlayan unsurlarsa, biri iki görmek gibi bu çarpık müşâhede de neyin nesi.! Dünyamızın, Cennet hâline gelmesinin ve Cennet kapılarının ardına kadar açılmasının, açılıp bize "Buyurun!" edilmesinin önemli bir vesilesi sayılan aramızdaki birliği bozmak da neden.! Birlik ve beraberlik, Allah'ın muvaffak kılmasının bir yolu ise, bu ihtilaf ve iftirakın mânâsı da ne!? Ne zaman, bizi birbirimizden uzaklaştıran duyguları, düşünceleri, ruhumuzdan söküp atacak ve birbirimizi kucaklamak için yollara döküleceğiz!

Ayrı ayrı mizaç ve meşrep gibi, Allah'a ulaştıran yollar da mahlûkatın solukları sayısıncadır. Herkes ayrı bir anlayışa, ayrı bir yoruma bağlanır, ayrı bir yoldan yürür, ayrı bir köprüden geçer; ayrı bir merdivenle yükseleceği yere yükselir, ayrı bir helezonla ulaşacağı zirvelere ulaşır.. herkes farklı nağmelerle coşar, farklı enstrümanlar kullanır; ama hepsi de Hakk'ı hoşnut etmeye ve dünyayı Cennetlere çevirmeye koşar. Koşma alanı bu kadar geniş ve hedef de her yola açık ise bu hırgür de neden!? Hele bir de hasımlarımız, aramızdaki bu ihtilaf ve düşmanlıkları aleyhimizde değerlendiriyorsa...

Konuyla alâkalı düşüncelerimi bir şairimizin şu enfes sözleriyle noktalamak istiyorum:

> *"Zen merde, civan pîre, kemân tîrine muhtaç,*
> *Eczâ-i cihan cümle birbirine muhtaç."*

HAK KARŞISINDAKİ KONUMU VE DURUŞUYLA İNSAN

İnsanoğlunun yaratılışı, varlığa farklı ve derin bir ses katmıştır; o, yaratılış ağacını tamamlama vaadiyle gelmiştir dünyaya. Ruh ve cismin birleşik noktasına otağını kuran mihnet yurdunun bu çileli yolcusu, her biri varlığının ayrı bir derinliği sayılan bu iki cevheri dengeli tutmada oldukça zorlanmış ve bir sancak gibi dalgalandığı aynı anda devrilme telaşları yaşamıştı/yaşıyor; sonra da özel bir inayetle doğrulup gaye-i fıtratı, netice-i hilkati diyebileceğimiz hedefine yürümüştü. Onun hayatı âdeta bir dantela gibi hep sevinç ve keder atkıları üzerinde örgüleniyordu. Dünyaları-ukbâları peyleyecek cevher onun ruhunda idi; ama, ebedî hasmı şeytan da her zaman ense kökünde onu çarpmak için fırsat kolluyordu. Bu itibarla da o, ebediyetleri peylemeye çalışırken peylenme tehlikesiyle de karşı karşıya bulunuyordu; öyle ki, bir yandan sarraflık yapıp herkesin eteklerini mücevherlerle dolduruyor; diğer yandan da sürekli başının üstünde o uğru ve şakînin gölgesini hissediyordu.

Onun varoluş takdiri herkese ve her şeye bişaretti; ama, hususi donanım ve konumu da, beraberinde bir hayli sorumluluğu gerektiriyordu. O mutlaka farklı yaratıldığını doğru okuyup donanım ve konumuna göre bir tavır almalı ve mahiyetiyle mütenasip bir duruşa geçmeliydi. Aksine, irtifa

kaybından ötürü cezalandırılması söz konusuydu. Onu, özel bir takdirle planlayan, maddî-mânevî duygularla donatıp bir hilkat harikası hâline getiren Zât, ondan şeklinin-şemâilinin, edasının-endamının takdir ve şükrünü istiyordu.

Evet insanoğlu, iç ve dış donanımı, –kaynağı Hak inayeti– güzellerden güzel sureti, vicdanî genişliği, mahiyet zenginliğiyle bir kıvam örneği ve "ahsen-i takvîm" âbidesidir: O her yanıyla bir hilkat mucizesi, her uzvunda tam bir tenasüp nümâyân, zâhir ve bâtın ahengiyle de baş döndüren bir mükemmeliyet içindedir. Onun iç ve dış duyu organlarının, bu mükemmel yapının hendesesine göre planlandığı apaçık. Dünya-ukbâ derinlikleriyle –şart-ı âdi planında– her iki âlemi de mamur kılabilecek bir keyfiyeti haiz.. mahiyet ve donanımı herhangi bir fâni güç ve takate verilemeyecek kadar harika, olabildiğine değerli ve o Aşkın Kudret'in en bariz remzi.. eli-ayağı, gözü-kulağı, dili-dudağı, kafası-dimağı, eti-kemiği, damar sistemi, mafsalları, sinir ağları; ruhu-kalbi, hissi-zihni, şuuru-aklı, mantığı-muhakemesi, ümitleri ve emelleriyle o Müteâl Kudret'in en güzide eseri; kâinatların bir misal-i musaggarı; mülkün-melekûtun özü, usâresi, sınırlılığı içinde kevn ü mekânlar kadar bâtınî vüs'ati, zâhiren dar bir çerçeveye sıkıştırılmış küçük görünümlü olmasına rağmen zenginlerden zengin muhtevası ve canlılar âlemi şiirinin bir bercestesi, diğer bir mânâ itibarıyla kafiyesi; mükemmellerden mükemmel öyle bir tanzim içindedir ki, onda ne göze ilişen münasebetsiz bir çizgi ne de zevk-i selîmi rahatsız edecek bir aykırılık söz konusudur. Aksine o, hacmi, şekli, heykeli ve hendesesi bakımından olabildiğine ölçülü, düzgün ve pürüzsüz; hareketleri, tavırları, oturup kalkışı, konuşması, mimikleri, yiyip içmesi, sesi sözü, yürüyüşü, oturuşu kalkışı ve değişik pozisyonlardaki duruşuyla harikulâde, "Allah vergisi" denmeye sezâ ve eskilerin ifadesiyle bir "nüsha-i kübrâ"dır. Öyle ki, kör

olmayan her göz, sönmemiş her hissiyat ve fikredebilen her akıl ondaki bu iç içe güzellik ve endam karşısında kendisini hayretten alamaz ve Yaratan'ın ondaki nâmütenâhî rahmânî tecellîleriyle olduğu yerde kalakalır...

Bütün bunların ötesinde, Allah'ın insanı hilafet pâyesiyle şereflendirmesi onun için mansıplar üstü bir mansıptır. Kur'ân-ı Kerim insanı Allah'ın halifesi olarak zikreder. Buna göre, yerlerde, göklerde ne varsa, her şey bir mânâda onun için var edilmiştir. Musahhardır varlık ve bütün eşya onun emrine. Evet, mikro varlıklar o mini dünyalarıyla, makro âlemler o baş döndüren mehâbetleriyle, bir zaviyeden insanoğlu için var edilmiş ve onun maslahatlarına muvafık yaratılmışlardır denebilir. Böyle bir teshîr ve emre âmâde kılma ne insanın yapabileceği türden bir iştir ne de şuursuz eşya ve kör tabiata havale edilebilecek gibidir. Bu geniş alanlı ve olabildiğine kapsamlı musahhariyet, sonra hilafet unvanıyla umum varlığa müdahale hakkı, ancak ve ancak Allah'ın lütfu ve yaratmasıyla olabilir.

Ayrıca, hangi mânâda olursa olsun, eğer, gökler-yerler, dağlar-dereler, ırmaklar-denizler ve onlarda yüzen gemiler, mikro dünyalar-makro âlemler insana musahhar kılınmış ve onun okuyup değerlendirmesine, değerlendirip yorumlamasına sunulmuşsa –ki öyle olduğunda şüphe yok– bu da insanın her şeyden daha değerli ve nezd-i ulûhiyette özel bir kıymeti haiz bulunduğunu, hatta Allah'ın hususi bir kısım mükerrem ibâdı müstesnâ, insanoğlunun her şeyden daha üstün olduğunu gösterir. Bu itibarla da ona ait hiçbir şey, dünyevî hiçbir değer karşısında feda edilemez; zira o, bedeli bulunmama imtiyazıyla dünyaya gönderilmiş farklı bir varlıktır...

Elbette ki insan bu aşkın mazhariyetleri, o küçük cirmi, o ehemmiyetsiz maddesi ve cismaniyetiyle ihraz etmemiştir,

edemez de; zira o, beden ve cismaniyeti itibarıyla bütün varlık karşısında bir zerre bile değildir. Ne var ki, ahsen-i takvîm sultanı bu hususi yaratığın, özü, mahiyeti, iç donanımı ve bilhassa o "nefha-i ilâhî" olan ruhuyla, bütün kâinatlar karşısında bir fâikiyeti söz konusudur.. ve bu yanı itibarıyla da, *"Onun mahiyeti meleklerden de ulvîdir / Avâlim onda pinhandır, cihanlar onda matvîdir."* (M. Âkif)

Zaten o, varlığa müdahale etme, bazı şeylerin şeklini, mahiyetini değiştirme, eli ulaştığı ölçüde çevresini bediî zevklerinin rengine-desenine göre boyama salâhiyetiyle bu dünyaya gönderilmiş bir halife ve hususi bir misafirdir. Aksine bir kısım maddeciler gibi, onu, yiyen-içen, cismanî zevklerini takip eden, sonra da yan gelip yatan bir varlık olarak düşünür ve öyle de görürseniz ona hakaret etmiş ve onu küçük düşürmüş olursunuz. İnsan, horlanacak ve küçük görülecek önemsiz bir varlık değildir; o, Kudreti Sonsuz'un, varlığına câmî bir ayna olarak yarattığı harika bir cevherdir. Evet, âlem-i mülk ve melekûtun Sahibi kendini bir kere de –istiğnası müsellem– onunla ifade etmek istemiş; onu Zât'ına mücellâ bir mir'ât edinmiş ve kalbini esrar-ı sübhaniyesine bir mahzen, lisanını da hakaikına bir tercüman kılmıştır. O, istediği için böyle olmuştur; istemeseydi ne insan ne de bir başka nesne var olamazdı.. ve O, kayyûmiyetiyle burada durdurmasaydı hiçbir şey duramaz, hiçbir varlık da olduğu gibi kalamazdı. İnsanoğlu, Cenâb-ı Hakk'ın varlığa talâkatli bir tercümanı, topyekün varlık da, okuyup değerlendirmek, yararlanıp şükretmek için ona Yüceler Yücesi'nin ayrı bir lütfu ve armağanıdır: Bütün semalar ve ondaki aylar, güneşler, yıldızlar; bütün küre-i arz ve ondaki canlı-cansız her varlık: hava, su, toprak, topraktaki değişik madenler; ağaçlar-otlar, kuşlar-kurtlar, ovalar-obalar ve her yanda tüllenen güzellikler, tüllenip herkesi büyüleyen renkler, iç içe desenler, çeşitli telden

nağmeler, her bucakta duyulan sihirli şiveler, Yaratan'dan, "Halifem!" dediği zata, onun donanım ve konumunu işaretleyen birer teveccüh ve iltifattır.

Bütün bunları, kendilerine has derinlikleriyle duyup hissedebilenler, aczlerinin çehrelerinde Rabbilerinin sonsuz kudretini okur; fakr u ihtiyaçlarının simalarında O'nun servet ve zenginliğinin eserlerini görür; tefekkür ve şükür arası gelgitler yaşar, sürekli mârifetle soluklanır, bir aşk u şevk çağlayanı gibi gürler; sonra da yürür mihrabına ve Yaratan'ı karşısında iki büklüm olur. Zamanla böyle bir ruh, bir mârifet ve muhabbet tiryakisi hâlini alır; sever O'nu yürekten, saygıyla anar andığı zaman. Gönlünde magmalaşır aşk u iştiyak; dilinde içinden süzülüp gelen her biri bir kor iştiyak neşideleri, lisanında varlığın özünden fışkıran hikmet şiirleri, gözlerinde O'nun sonsuz güzelliğinin değişik dalga boyunda farklı tecellîleri; O'nu söyler her zaman bülbüller gibi şakıyarak; O'nu mırıldanır nazmında, nesrinde, "Bu O'nun hakkı" diyerek ve bir ihsan eri edasıyla O'nu görüyor gibi olmanın mehâfet ve mehâbetiyle oturup kalkmaya durur hayret ve hayranlık duyarak; duymalıdır da, zira o bunları görecek, duyacak, seslendirecek kıvamda yaratılmıştır. O, zâhir ve bâtın hâsseleriyle, yaratılanlar arasında bir farklılığın remzi ve bir teveccühün de işareti gibidir.

O, yaratılışından itibaren sayılamayacak kadar iltifatlar görmüş; meleklere mihrap olmuş; isimler ufkunda Müsemmâyı Akdes muhaveresine ermiş, "emanet-i kübrâ"yı yüklenmiş; arzın imarına yürümüş; orada ebediyet düşüncesiyle bir kere daha dirilmiş; ahlâk-ı ilâhî ile tam tahalluk ederek "safiyyullah" unvan-ı celîlini almış; tabiatının gereği olarak bir kere sürçmüşse de iradesinin hakkını vererek hemen doğruluvermiş; emre itaatte inceliği ilk kavrayan olarak, Rabbine karşı o muvakkat muhalefetini her zaman nedamet hisleriyle

hatırlamış ve derinden derine inlemiş; Cennet'ten uzaklaşırken bile oraya dönüş kurallarını elinde sımsıkı tutmuş ve bütün düşme haybeti yaşayan bizler gibi kimselere doğrulup yoluna devam etme örneği olmuştur. Ufkunun karardığı günlerde bile o, Cennet'e, ebedî saadete ve ilâhî cemâli temâşâya namzet olduğu ümidini hiç mi hiç yitirmemiştir; yitirmemiş ve elli türlü devrilme ihtimaline rağmen elinden geldiğince ayakta durmaya çalışmış ve hep Rabbine yürümüştür.

Aslında bu, bütün mü'minlerin de kaderi, macerası, mecburi yolu, tabiî güzergâhı ve Hak'la münasebetleri çerçevesinde hayat hikâyesidir: İnsan, Allah'a inandığı, inanması ölçüsünde O'na saygılı olduğu, nimetlerine karşı şükürle mukabelede bulunduğu takdirde gün gelir başı gökler ötesi âlemlere ulaşır, ruhanîlerle aynı atmosferi paylaşır, istidadı müsaitse gider meleklerle selâmlaşır. "Cennetü'l-Me'vâ" der ilerler ve mevsimi gelince yürür "Sidretü'l-Müntehâ"da ikamet eyler...

* * *

İnsanın Konumu

İnsan, Allah'la münasebetlerinin yanında, Hakk'ın "emanet" dediği mükellefiyetin de biricik emanetçisi konumundadır. Keza, hilafet pâyesi zımnında, mahlukat üzerinde tasarruf ve hükümranlık hakkı da yine niyabeten ona tevdi edilmiştir. Bu itibarla da, bütün mazhariyet ve mükellefiyetlerinin yanında ona emin, sadık ve ismet gayreti içinde olma gibi sorumluluklar da yüklenmiştir. O, Allah'a karşı emin, doğru; insanlara karşı güvenli, mutemet; kendisine karşı sorumlu ve afîf; elinin altındaki her şeye ve herkese karşı da merhametli ve güvenilir olmalıdır ki, aslında hilafet ruhu da işte bu esaslar üzerinde dönüp durmaktadır; dahası, insanoğlunun diğer canlılardan

farklılığı da büyük ölçüde yine bu hususlara dayanmaktadır. İşte bunlarla o, varlık üzerindeki gerçek fâikiyetini ortaya koymuş olur. Bunlar sayesinde, hayatını gönlünün çizgisinde sürdürür. Bunlarla, ötelere ait istek ve beklentileriyle tavırları arasındaki farklılığı aşar.. ve bunlarla kendisine olumsuz bakanlara en ikna edici cevaplar vermiş olur.

Aksine o, böyle bir güven, doğruluk ve ismet gayreti sergileyemez, kendisine emanet edilen mahiyet-i insaniyeyi insana yakışır şekilde koruyamaz, zâhir-bâtın hâsselerini yaratılış gayesi istikametinde kullanmaz/kullanamaz, din ve dünya işlerinde Hak rızasına kilitlenip elinden geldiğince mefsedetlerden uzak duramaz ve başta insanlar olmak üzere herkese, her şeye karşı bir halife ve emanetçi gibi titiz davranmazsa, potansiyel olarak yeri "a'lâ-yı illiyyîn" iken, bir hain, bir gâsıp, bir şakî, bir mütecaviz gibi aşağıların aşağısı mânâsına "esfel-i safilîn"e yuvarlanıverir.

Evet, bir insanın gerek ilâhî hak ve vazifeleri, gerek kendine karşı sorumluluk ve vecibeleri, gerekse başkalarının haklarına saygılı davranması... gibi hususların hemen bütünü onun insan olma farklılığıyla dünyaya gönderilmesine terettüp eden sorumlulukları cümlesindendir. Ne var ki, bunlara tam riayet edebilme de büyük ölçüde vicdanın hayatiyetine ve genişliğine kalmış bir şey. Vicdanı dar kimselerin bu sorumlulukları arızasız yerine getireceklerini beklemek beyhudedir.

Vicdan, cehalet, kibir, gurur, bencillik gibi şeylerle daralır, büzüşür ve bir hodgâmlık dehlizine dönüşür. Vicdan genişliği, ilim, mârifet, muhabbet, mehâfet ve diğergâmlık hisleriyle mâmur gönüllere Allah'ın semavî bir armağanıdır. Bir vicdan, bilgiye âşık, mârifet tiryakisi, muhabbet soluklu ve Yaratan'dan ötürü herkese karşı da alâka duyuyorsa, o vicdanda içtimaî ruh belirmeye başlamış demektir ki, biz

buna vicdan genişliği veya inkişafı diyoruz. Böyle bir ruh-u içtimaîye, insanın her türlü bencilce tavırlardan sıyrılarak isminin özündeki ünsiyete yönelmesi demek de mümkündür. Böyle bir ünsiyetle o, Rabbini "Celîs ü Enîs" görür, O'ndan gelen rahmânî teveccühlerle bütün varlığın ünsiyet solukladığını duyar gibi olur. Her şeye ve herkese hep sıcak mukabelede bulunur. Derken, sadr u sinesi cihanları istiâb edecek kadar genişler; buna karşılık, ruhunda kibir, gurur, bencillik alanları da daraldıkça daralıverir. Bu suretle o, bir mahviyet ve tevazu insanı hâline gelirken, ferdî muhiti de birdenbire ruhanîlerin atmosferine dönüşür ve o atmosferde sürekli ruhanîlik esintileri duyulmaya başlar.

Aslında bir içtimaî heyette genişlik ve kuşatıcılık fertten başlar; fert, engin ruhlu ve engin vicdanlı ise, toplum da aynıyla o mükemmeliyeti aksettirir. Fert, duyguları itibarıyla dar, düşünceleri benlik çıkmazında ve mülâhazalarında da egosunu aşamıyorsa, bu tür parça ve parçacıklardan sağlam bir heyetin oluşması düşünülemez; hele büyük ve yüksek bir milletin teşekkülü asla.! Zira bir toplumu hakikî mânâda büyüten, yükselten, o toplumu meydana getiren fertlerdeki içtimaî ruh genişliğidir.. ve o toplumun istikbal vaad etmesi, uzun ömürlü olması ve devletler arası muvazenede kayda değer bir hizmet görmesi de böyle bir ruh-u içtimaîye bağlıdır. Düşünce ufukları itibarıyla fertler kendi egolarını aşamamış, aşanlar da bunu gerektiği gibi seslendiremememiş, seslendirip mensup oldukları heyet-i içtimaiyenin her kesimine mâl edememişlerse, böyle bir milletin zamanla kuruması, çözülmesi ve başkaları tarafından yutulması kaçınılmazdır. Tarihinin en karanlık ve en perişan günlerini yaşayan, bahtsız bir coğrafyanın zamanzede çocuklarının bugün, bunun en acı örnekleriyle yüz yüze bulunduklarını söyleyebiliriz.

Bizim dünyamızda bu olmamalıydı; zira, iman gibi dünyaya meydan okuyacağımız bir dinamiğimiz vardı. Bediüzzaman'ın

ifadesiyle “İman hem nur hem kuvvettir; hakikî imanı elde eden adam kâinata meydan okuyabilir.” Ama, ihtimal iman hususunda bizim ciddî bir kısım problemlerimiz var; bunlar, imanın o yenilmez gücünü belli ölçüde sarsıyor, belki de kırıyor ve İslâm’la tam bütünleşmemize, onu tabiatımızın bir derinliği hâline getirmemize mâni oluyor. Dolayısıyla da, sürekli bencilliğimize takılıyor; gururumuzla, kibrimizle, kendi güç kaynaklarımızı hebâ ediyor; çıkar duygularımız, şöhret marazımız, makam hırsımız, kaba kuvvet kullanma zaaf ve boşluğumuz bizi, içinde bulunduğumuz toplumdan koparıyor, vicdan ufkumuzu daraltıyor ve ruh-u içtimaîmizi öldürüyor. Öyle ki, bir türlü millet fertleriyle yürekten bir araya gelemiyor, onları kendimiz gibi duyamıyor, zevk-elem paylaşamıyor, aksine sürekli taarruz duygularıyla oturup kalkıyor ve birbirimizi yiyip bitiriyoruz.

Oysa bir zamanlar, hep aynı şeylere inanıyor olmamız bizi birbirimize sımsıkı bağlıyor, ibadetlerimiz her gün birkaç kez bizi yan yana getiriyordu. Yüksek mefkûrelerimiz ve Hakk’a adanmış ruhlarımız sayesinde hem Hakk’a hem de halka her zaman yakın duruyorduk. Allah’a kul olma duygumuz bizi şuna buna kulluk zilletinden kurtarıyor ve bize hakikî hürriyeti soluklama imkânı veriyordu. Düşünce ve inanç dünyamız itibarıyla âdeta bir hülya âlemi yaşıyorduk: Namaz kılıyor, Allah’a intisapla soluklanıyor; oruç tutuyor, O’nun yakınlığına yürüdüğümüzü hisseder gibi oluyor; zekât veriyor, kendimizi Allah’ın lütfettiği mal mülk üzerinde birer emanetçi gibi görüyor ve karşı tarafa minnet etmeye bedel, hakkını alıp bizi sorumluluktan kurtardığı için minnettarlık duyuyor.. ve hemen ferdî her vazifemizde çevremize ipekler gibi yumuşak davranıyor, herkese sımsıcak mesajlar gönderiyor ve ömrümüzü ruh-u içtimaînin o ferahfezâ ikliminde Cennet’e ermişler gibi geçiriyorduk. Herkesle beraberdik, acılarımızı bugün

duyduğumuz ölçüde asla hissetmiyorduk ve vicdanlarımızın vüs'ati sayesinde, içten içe toplumun her yanında üfül üfül huzur esiyordu. Kibir târumâr, bencillik paramparça, gurur ayaklar altında, kıskançlık kapı kapı kovulan bir lânetlik, kin, nefret şeytana ve şeytanî evsafa karşı caydırıcı bir silah gibiydi ve her yanda bir kardeşlik ruhu nümâyândı.

Aslında, Hakk'ın azamet ve kibriyası karşısında, "Konumum ve durumumun icabı bu olmalı..." deyip el-pençe divan duran, ayağını bastığı aynı noktaya iki büklüm olup yüzünü süren ve kendini insanlardan bir insan görerek onlarla beraber bulunmayı millî ve içtimaî ruhun gereği sayan birinin, insanı küçülten, onun vicdanını daraltan ve mahiyet-i insaniyeyi cismaniyetin dar zindanına hapseden gururla, kibirle, bencillikle, hırsla, kinle, nefretle ne alâkası olabilir ki ve olamamalıdır da. Bunun yanında o, başkalarına karşı da zillet göstermemeli ve hiçbir kimseye serfürû etmemelidir. Zira o, günde birkaç defa koşup Allah'ın huzurunda yerlere yüz sürmesine rağmen âzam-ı mahlukata baş eğmeyecek kadar aziz ve sultanlar karşısında eğilmeyecek kadar da hürdür. Başta namaz olmak üzere ibadetleriyle o bir miraç yolcusudur; miraç ise, semalar ötesi, ötelerin de ötesi âlemlere yükselmenin unvanıdır. Her gün birkaç kez secdeleriyle melekler burcuna yükselip ruhanîlerle selâmlaşan, yürüyüp Hakk'a kurbet ufkuna ulaşan bir gönül eri, artık bulacağını bulmuş, bütün mevhum ve bâtıl şeylerden de kurtulmuş demektir. Böyle biri için ne sultanların ne kralların ne de imparatorların hiçbir önemi yoktur. Çünkü o, her gün lâakal kırk defa "Malik-i yevmi'd-din" unvanıyla Sultanlar Sultanı'na intisabını dillendiren bir hürdür ve bu hürriyeti de alınıp satılmayacak, hiçbir şeyle değiştirilmeyecek kadar semavî bir kıymeti haizdir.

BEYAN

Varlığın planını Rahmeti Sonsuz'un ilmi, mimarisini de beyanı resmetmiştir. Yaratılışla beyan, "âyân-ı sâbite"nin mahremlerden mahrem harîminde ikiz olarak belirmiş, sonra da haricî vücuda yürümüşlerdir. Hazreti Rahmân, insanı yaratırken, onun özünü, iç enginliklerini, varlığı, varlığın perde arkasını ifade edebilme kabiliyetini de ona yükleyerek, öylece haricî vücud buuduna çıkarmıştır. Bu itibarla da denebilir ki; kudret kaleminin ucundan yokluğa akan mürekkebin ilk damlası beyan, Yaratıcıyla-yaratılan arasındaki sırlı münasebeti keşfedip ortaya koyan da yine beyandır. Yeryüzünün tozundan toprağından, suyundan çamurundan yoğrulup şekillendirilen insan, ilim sermayesi ve beyan aktivitesiyle arzın halifesi ve şu dünya mescidinde, cin ve insin hatibi olma pâyesine yükseltilmiştir. İnsan beyanla Allah'a (celle celâluhu) muhatap olmuş ve beyan vasıtasıyla O'na hitap edebilmiştir. İnsanoğlu konuşmaya başlayınca, durgun ve sessiz gibi görünen eşyanın da dilinin bağı çözülmüş ve her biri "Mele-i Â'lâ"dan birer satır, birer paragraf olan bütün varlık ve hâdiseler, talâkatli birer hatip gibi her şeyin perde arkasındaki hakikatin konuşan dili, hikmet yüklü beyanı ve fasih lisanı olmuştur. Bize göre beyanın olmadığı kabul edilen dönemde, varlık suskun, hâdiseler suskun ve her şey de âdeta durgundur. Her varlık nasıl konuşur, konuşurken nasıl kendini ifade eder? Bunlar, herkesçe bilinmesi zor konular.. bu konuda bilinen bir şey varsa, o da, mahiyetine yüklenen beyan kabiliyeti ile insanın, bütün eşya ve şuunâtı

istediği gibi seslendirip yorumlayabilecek kabiliyette yaratılmış olmasıdır. Doğrusu, izafî değerler dünyasında beyan bizim canımızdır. Biz hepimiz birer lisan, bu lisanların var oluş gayeleri de beyandır. En büyük gerçek olan hakkı itiraf edip bu konuda varlığı bir senfoni gibi seslendiren, seslendirip eşyanın yüzündeki perdeyi aralayan ve ona kendini ifade etme imkânını veren beyan.. düşünce hazinelerinin kapılarındaki kilitleri çözen anahtar beyan, geniş bir merkezî hareketin, çevreyi harekete geçirmesinin düğmesi beyan, halife unvanıyla varlığa müdahale etme mevkiine yükseltilmiş insanoğlunun tahtı beyan, kalemi beyan, kılıcı beyan ve saltanatının temel kaideleri de beyandır. Beyanın bayrağının dalgalandığı yerlerde en güçlü ordular bozguna uğrar ve dağılır; onun gürlediği meydanlarda top güllelerinin sesi arı vızıltısına dönüşür. Beyan sancağının çekildiği burçların arkasında sadece onun davulunun, kösünün sesi duyulur; onun mehterinin gürlediği bucaklarda sultanların yürekleri ağızlarına gelir, İskenderlerin, Napolyonların çaresiz kalıp geriye döndükleri nice aşılmaz surlar vardır ki, Beyan Sultanı'nın beyan kılıcıyla paramparça edilmiş ve beyanın inkıyat, itaat meşk eden kalemine selâm durulmuştur.

Kur'ân-ı Kerim surları aşan, en muannit ve ön yargılı gönüllerde dahi yankılanan böyle bir beyan örneğidir. Onun ele aldığı meseleleri sunuşunda öyle baş döndüren bir büyü vardır ki duyup da tesirinde kalmamak mümkün değildir.

Kur'ân'ın beyan tarzı semavî-gayri semavî hiçbir ifadeye benzemez. Onda kalblere nüfuz eden karşı konulmaz öyle bir güç vardır ki, dilin inceliğini bilmeyenler dahi o beyan zemzemesi karşısında büyüleniverirler.

Kur'ân, değişik problemlere çözüm sunarken öyle güçlü bir üslûpla sunar ki, ona karşı ön yargısı olmayan herkesi

büyüler; en azından derin düşüncelere sevk edecek şekilde tesir altına alır ve er geç mutlaka onu dize getirir.

Bu beyan âbidesinin cümle, paragraf ve makta'larında engin bir mânâ genişliği, rânâ bir üslûp inceliği, ruhlara işleyen canlı bir mûsıkî ve ritim mevcuttur. Mazmun, mefhum ve mevzulara göre seçilmiş kelimeler müzikal letâfetleriyle, dinleyen herkesi kendi sihirli ufkuna yükseltir ve onun idrakine ne sürprizler ne sürprizler sunar.

Onun, herhangi bir konuyu ifade sadedinde kullandığı malzemenin yerine başka şeyler koymaya kalksanız maksat havada kalır, beyanın çehresi kararır ve o canlı üslûp âdeta ruhsuzlaşır.

Kur'ân'ın öyle yüksek bir beyan gücü vardır ki, bir kere konuşmaya, ne yapar yapar, o birbirinden farklı hâdiseleri cereyan ettikleri zaman ve zeminleriyle birer canlı resim gibi gözler önüne serer ve dinleyenlerde hayret, hayranlık ve ürperti hâsıl eder. Bütün bunları yaparken de ne büyüleyici güzelliğinden, ne gönüllere nüfuz eden derinliğinden ne de ifadeler arası uyumdan asla taviz vermez; ortaya koyduğu her şeyi fevkalâde bir vuzuhla vaz'eder ve kat'iyen herhangi bir teşevvüşe sebebiyet vermez.

Onun muhatabı ne sadece akıl, ne kalb ne de ruhtur. O, insanı maddî-mânevî bütün letâifiyle ele alır; az konuşur, öz konuşur ve insanın içine-dışına birden seslenir; seslenir ve muhataplarında umum kâinat, bütün eşya ve topyekün insanlıkla alâkalı bir duygu, düşünce ve muhakeme birliği oluşturur.

O en sihirli beyanlardan daha tesirli, en ince üslûplardan daha rakîk, en müstesna ifadelerden daha müteâldir. Bugüne kadar ne hiss-i rekabetle ona karşı çıkanlar ne de onu taklit şevkiyle ortaya atılan söz sultanları hiçbir zaman onun beyanına denk bir beyan ortaya koyamamışlardır.

İşte o devâsâ Arap şairleri, işte Şems-i Tebrizî'nin, "Gerçi ben şekerden daha tatlı şiir yazarım ama seviyeli söz söylemede ancak onun müridi olabilirim." dediği Feridüddin Attarlar, işte âvâzı çıktığı kadar "Ben Kur'ân'ın boynu tasmalı kölesiyim." diyen Mevlânalar.. işte Bediüzzaman'ın "sermest-i câm-ı aşk" diye yâd ettiği Câmiler ve onların asırlara meydan okuyan güzide eserleri; hiçbiri o beyan sultanı Kur'ân'ın ifade ufkuna ulaşamamıştır.

İleride tafsilâtına eğilme vaadiyle, Kur'ân'ın ifade tarzı adına bu kadarcık işaretle yetinip, yeniden ondan ve onun gölgesinde gelişen nazım ve nesirlerden mülhem beyanın, sınırlı idraklerimize akseden gölgelerine dönelim:

Biz hepimiz dünyaya gözümüzü beyanla açtık, beyan ninnileriyle büyüdük, bir noktaya yöneldikse beyanın sihriyle yöneldik. Bundan sonra da yaşarsak, yine beyanla soluklanarak yaşayacak, ölürsek bilgi ve beyan mahrumiyetinin kuraklığında can vereceğiz. Beyan, canlı cenazelere Hızır solukları, ebedî yaşamak isteyenlere de bir âb-ı hayattır.. onu usta bir neyzen gibi ölüler ülkesine üfleyebilenler, nice bin seneden beri sürüm sürüm yaşayan cankeşlere, üst üste *"ba'sü ba'de'l-mevt"*ler vaad edecek ve o "Âd" görmüş mezarlar üzerinde birer sûr tesiri icra edeceklerdir.

Hemen her şeyiyle eskiyen ve pörsüyen, bu gelenlerin gittiği, konanların göçtüğü, "malı, mülkü, safâsı fâni hülya" misafirhanede hep taze kalabilen ve her zaman renklerini koruyan bir güzeller güzeli varsa, o da beyandır. Beyanın yankılandığı yamaçlarda binlerce kumru murâkabeye dalar, yeni gülşenlerin hülyalarıyla yaşar.. beyan mızrabı bilgi telleri üzerine kalkıp indikçe eşya semâa kalkar, hâdiseler ilâhî bir raksın "hayhuy"uyla inler.. beyanın aks-i sadâsıyla inleyen çöllerde bir değil, binlerce mecnun dolaşır.. onun nağmelerinin

duyulduğu koylarda bülbüller dillerini tutar, yuvalarına çekilir.. onun haykırışlarının ulaştığı vahşi ormanlarda tilkiler hileye "elveda" eder, aslanlar kuyruklarını kısar, inlerine sığınırlar.

Kâinat kitabı ve "şeriat-ı fıtriye"nin ruhu, muhtevası, rengi, deseni beyan; Allah yolu olan İslâm gerçeğinin mührü, kılıcı ve kalemi de beyandır. Altının kıymetini sarraflar, cevherinkini cevher-fürûşân olanlar, beyanın değerini de söz sarrafları bilir. Altınlar, inciler, dünya ehlince izafî birer kıymet ifade ederler ve bunların ifade ettiği nisbî değerler de şu üç-beş adımlık dar âlemde başlar ve yine onda biter. Beyan ise ins-cin arasında, yerlerin, göklerin değişik tabakalarında âdeta sikkeyi basan bir sultan, emirler veren bir kumandan ve her zaman destanlara konu olan bir kahramandır. Bugüne kadar hiç kimse, beyanın ulaştığı baş döndürücü zirvelere ulaşamamış ve hiçbir muharip, ondan daha güçlü bir silaha sahip olamamıştır. Bizim dünyamızda her peygamber bir söz sultanı, her edib de o sultanların başımıza saldıkları ışığın birer gölgesidir. Öncekiler birer asıl, sonrakiler ise birer tâbi; öncekiler birer mimar, sonrakiler de birer işçidir. Bunların hemen hepsi de, el ele, omuz omuza her zaman beyandan mâmureler meydana getirmiş, söz ibrişiminden dantelalar örgülemiş ve kelime cevherlerinden ne eşsiz gerdanlıklar tanzim etmişlerdir.!

Beyan mimarlarının ilhamları şahlandığı zaman, kalbler, gökten gelen yağmurlarla kabarıp köpüren altın çayırlara döner; kupkuru çöller, onların sağanağıyla birer çemenzâr kesilir.. hele bir de beyan, kıvamına gelip de bir ırmak, bir çağlayan ve dalgalarla köpürüp sahillere akan umman hâlini alınca, artık söz mukavemet edilmez öyle bir sultanlığa erer ki, onun o ruhanî zemzemesi karşısında bütün münasebetsiz sesler-soluklar kesilir; bütün söz şeklindeki mırıltılar yerlerini sükuta terk eder ve muhtevasız konuşmalar da uzlete çekiliverir. Böyle kıvamında bir beyan sofrasına oturma

bahtiyarlığına ermiş herhangi bir insan, gönlünü ona açabildiği ölçüde, kendini bir mûsıkî çağlayanına salmış gibi onu olduğundan da fazla derinleştiren bir ruh hâliyle dinler, bütün benliğiyle onun içinde erir ve âdeta, gassalin elindeki meyyit gibi tamamen ona teslim olur.

İyi bir beyanın hemen herkes üzerinde, tabiî onların istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde, mutlaka tesiri olur. Bazen insan, güçlü bir beyan esintisi karşısında, âdeta balonlara binmiş, uçurtmaların dolaştığı noktalarda dolaşıyor gibi, kendini bulunduğu atmosferin sonsuza açık iklimlerinde uçuşan kuşlar kadar hür ve rahat hisseder. Böyle bir câzibe merkezinin yüksek çekiciliğine kapılıp, hep o "ilel-merkez" güç etrafında dönüp durduğu esnada, kabil olsa da dönüp bir ruhunu dinlese, kim bilir ne etkileyici romantik mülâhazalarla iç içe olduğunu ve ne alternatif zevk açılımları yaşadığını duyacak, belki de hayranlıkla kendinden geçecektir. Böyle bir tali'li, bu kabîl ses ve söz kevserlerini her yudumlayışında yeniden bir kere daha dirilerek kendini keşfeder.. kulaklarında yankılanan kelimelerin, cümlelerin ruhuna akışıyla, her an ayrı bir farklılığa erdiğini duyar ve hayatın beyan buudundaki televvünlerinin ne kadar aşkın olduğunu hissederek, tekrar tekrar hayretlerle irkilir.

Hele bizim duygu ve düşünce dünyamızdan fışkıran bir beyan, zannediyorum dinleyenleri bir anda o güçlü büyüsüyle kucaklar, tesirini ruhlarına üfler ve gönüllerine kendi boyasını çalar; onlar da, kendilerini onun o sımsıcak sinesine salarak, tamamen ona teslim olurlar; teslim olur ve o yumuşatan atmosferde kendi dünyalarının bütün inceliklerini duyar ve sahip oldukları zenginliklerin baş döndürücü güzellikleriyle kendilerinden geçerler.

Bazen, beyanın çağıltıları içinde insan, Cennet Kevserlerini andıran din-iman nağmelerini, fenâ, bekâ melodilerini dinler;

her şeyin sonsuzdan gelip yine sonsuza aktığı mülâhazasıyla, iman ve ümit ufkunun tül tül renkleri içinde her an ayrı bir temâşâ zevkine erer.

Bazen de beyanın bir kısım çıkış noktalarından geçmişimize açılır; maziyi bütün ihtişamıyla duymaya çalışır; yer yer onu bir mûsıkî gibi dinler, semâa kalkar, hatta kanatlanır gibi olur ve kalbî, ruhî hayatımız itibarıyla zaman üstü bir hâl alarak, kendimizi dünkü gerçeklerle yarınki hülyaların iltisak noktasında bağdaş kurmuş oturuyor bulur ve zamanın üç buudunu birden seyrediyor gibi oluruz. Bu temâşâ içinde yıkık bir rüya hâline gelmiş olan bütün o muhteşem geçmiş, bir sihirli restorasyonla eski hâlini alır; iman ve ümitlerimizde duyduğumuz gelecek de bir çocuk neşvesi içinde koşar bize gelir; gönüllerimize girerek hasret giderir ve yeniden bir kere daha bizim olur. Öyle ki, bu derûnî duygularla kendimizi değişik çağrışımların akıntısına salar ve hülyalarımızda sonsuz bir güce, aşkın bir cereyana ulaştırdığımız böyle bir çağlayan içinde hâlden hâle, histen hisse, fikirden fikre geçer ve tıpkı rüyalarımızda olduğu gibi her şeyi biraz da niyet ve gönüllerimize göre şekillendirir, istediğimiz kalıplar içine sokar, istediğimiz gibi yönlendirir; arzu ettiğimiz gibi oturur kalkar; kanatlanır uçar; iner yerde ayaklarımız üzerinde yürür; mağriplerde tulû, maşrıklarda gurûb temâşâ eder; bir iken bin olur, zerre iken her şey hâline geliriz...

Temelleri mânâ köklerimizle irtibatlı hülyalarımızı besleyen, büyüten, onlara ninni söyleyen, yükseltip onları göklerde seyahat ettiren, hatta onlara nâmütenâhînin menfezlerini gösteren ufuklu, seviyeli, kıvamında bir beyan; duygularımıza miraç yaptırıyor gibi yer yer bizi semanın derinliklerine götürür, bizlere mekân üstü âlemlerde tahtlar kurar ve gönüllerimizde, endişeli bir sessizlik içinde bulunan ebediyet arzularımıza cevaplar verir; duygularımızı ifadesi imkânsız hissî

zenginliklere ulaştırır; ruhlarımızı cismaniyet eb'âdına sığmayan derinliklerde dolaştırır ve bize varlığın güftesiz bestelerinden ne mûsıkîler, ne mûsıkîler dinletir.!

Atalarımızın gönüllerinden süzülüp gelen, onlardan tevârüs ettiğimiz değerlerin en kıymetlilerinden biri sayılan beyan; yalnız mânâların vuzûhu, kelimelerin sesi ve belli maksatların ifadesi değildir; o, aynı zamanda düşüncelerimizin dili, hislerimizin mûsıkîsi, kalblerimizin heyecanı, Allah'a muhatap olmanın tercümanı, ümitlerimizin de geleceğe uçurduğu altın kanatlı üveykidir. Bütün bu gayeleri ihtiva eden seviyeli ve hedefli bir beyan; gökler kadar derin, arz ölçüsünde canlı, ipekler gibi yumuşak, anne kucağı kadar sıcak diyebileceğimiz o kendi şivesiyle feverana başladığı zaman, mantıkların uyanışını, ruhların şahlanışını, kelimelerin sihrini ve konuşmanın ezelî macerasını söyleyen bir büyü tesiri icra eder; eder ve bize, dinimizin ululuğunu, milletimizin zenginliğini, fertlerimizin ismet ve iffetini, fatihlerimizin cehd ü gayretini, millî üslûbumuzu ve millî şivemizi söyler.

Gönüllerimizden kopup gelen ve onların derinliklerindeki muhtevayı seslendiren iyi bir beyan; bize her zaman ruhun soluklarını, kalbin hafakanlarını, konuşma maharetinin renk ve edasını duyurur ve renginliğinin, zenginliğinin ve hedefinin kudsiyeti ölçüsünde de semavî seslerin yankıları gibi gönüllerimizde mâkes bulur; bulur ve bize ilk geldiği kaynaktan hep çeşniler sunar.

EDEBİYATIN GÜCÜ

Nazım ve nesir yoluyla hâle ve duruma göre söylenen ya da yazılan zarif, ölçülü, ahenkli, dil kurallarına uygun sözler veya bu çerçevedeki sözlerden bahseden ilim diyebileceğimiz edebiyat; aslında terbiye, nezaket, zarafet ve haddeden geçme, kıvama erme mânâlarına hamledeceğimiz "edeb" kökünden gelmektedir. Ama, daha çok da, insanın hayat tarzı, yaşama üslûbu, sîretiyle alâkalı ve onun kalbî, ruhî hayatının inkişaf ettirilmesine vesile bir amel diye yorumlanagelmiştir. Bu mânâdaki edebin tahlil edileceği yerse, ya ahlâk kitapları ya da tasavvuf risaleleridir. Örfî mânâdaki edebiyatın, bu anlamdaki edeble doğrudan doğruya değil de, dolayısıyla bir münasebeti vardır.

Biz burada o münasebeti sükût geçerek, edebiyat sözcüğünden anladığımız mânâya kapı aralama ölçüsünde küçük bir menfez açmak istiyoruz. Boyumuzu aşkın böyle bir konuda ifade edeceklerimize değil de, niyetlerimize bakılmalıdır. İtiraf etmeliyim ki, bizim gibi dar ufuklu insanlar, kendi sahalarında bile bir şeyi tam ve doğru düşünemedikleri gibi, doğru düşünebildiklerini de tastamam seslendirebilmeleri oldukça zordur. Bence böyle bir mülâhazayı tâmim etmek de mümkündür. İmam Şafiî, *"el-Ümm"* kitabını, kendisi ve daha başkaları defaatle tetkik ve tashih ettikten sonra, yine rahatsızlık duyabileceği bazı hususlarla karşılaşınca, ellerini kaldırıp Allah'a yönelir ve O'nun nurefşân beyan mecmualarının dışında hiçbir kitap ve kitabetin kusursuz olamayacağını itiraf eder.

Evet, O'nun kelâmına dayanmayan ve O'nun nurunun ziyasıyla aydınlanmayan en nadide yazı âbidelerinin, en şahane sanat eserlerinin, en beliğ beyanların, en göz kamaştırıcı tasavvurların ihtiva ettikleri dilrubâ keyfiyetler dahi tamamen izafîdirler ve O'na ait güzelliklerin birer yansıması, birer aks-i sadâsı olmaları itibarıyla herhangi bir kıymeti haiz olsalar da, kat'iyen, zatî ve kendilerinden bir değer ifade ettikleri söylenemez.

Ne var ki, bunun böyle olması, hiçbir zaman bizim şevkimizi kırmamalı ve çalışma azmimizi de felç etmemelidir; etmemelidir ve biz, her şeye rağmen hep düşünmeli, söylemeli, planlamalı, planladıklarımızı gerçekleştirmeye çalışmalı ve bütün bunları yaparken de bazen yanlışlıklar yapabileceğimizi, çok defa hata ve kusurlara girebileceğimizi kat'iyen hatırdan çıkarmamalıyız. Evet, insan olarak elbette ki, bazı yanlışlıklarımız olacak; bunları anladığımızda hemen tashihe gidecek, eksiklerimizi telafi etmeye çalışacak ve usûl-i fıkıhtaki ifadesiyle sürekli "eşbeh"i[6] takip edeceğiz; edecek ve tespitlerimiz isabetli olsa da olmasa da, Hak katında beşerî idrak ve içtihada açık sahanın hakkını vermeye çalışacağız...

İşte bu perişan mütalâaya da bu mülâhaza ile bakılmalıdır. Yoksa nerede edebiyat nerede biz..! Daha önce "Beyan" başlığı altında, sözün, insanoğlu ile doğduğunu, insanoğlu ile geliştiğini ve onun çok önemli bir derinliğini teşkil ettiğini ifade etmeye çalışmıştım... Evet beyan, tarih boyu, düşünce imbiklerinden geçe geçe, söz sarraflarının elinde işlene işlene mukadder kemaline erdi ve bir gün geldi bugün edebiyat dediğimiz şey oluştu. Bu itibarla da denebilir ki, edebiyatın bugünü dünden daha parlak olduğu gibi, yarını da bugünden

---

6 İçtihadî meselelerin Şarî' nezdinde muayyen bir hükmü olmadığını iddia edenlerden bazılarının "Eğer bir hüküm olsaydı şu şekilde olurdu." dedikleri nefsü'l-emirdeki hak demektir.

daha parlak olacaktır veya parlak olmalıdır. Evet, bir münasebetle Üstad Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi, insanlık sonunda bütün bütün ilme yönelecek; yönelecek ve gücünü büyük ölçüde ilimden alacak; ihtimal o zaman söz ve ferman tamamen ilmin eline geçecek... İşte ilmin bu ölçüde gelişme gösterdiği bir dönemdedir ki, fesahat ve belâgat da zirveleşerek kıymetler üstü kıymete ulaşacaktır. Muhtemel, böyle bir dönemde insanlar, düşüncelerini birbirlerine kabul ettirmek için daha çok dil silahını kullanacak, ifade zenginliğiyle onların gönüllerine girmeye çalışacak ve edebiyatın sihriyle ruhları fethedeceklerdir.

Hazreti Âdem'de icmalen tecellî eden ilim ve beyan hakikati, Kur'ân vesayetinde Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'la tafsile ulaşmış, beklenen meyvesini vermiş ve hükmünü tam icra etmiştir. Şimdi eğer dünya, daha bir süre devam edecekse, önümüzdeki yıllarda ilmin, nihâî hızına ulaşmasına karşılık, dil de, en güçlü hatipleri ve en zengin hutbeleriyle hemen her mahfilde ona tercüman olma seviyesine yükselecektir.

Evet her zaman, ihtiyaç ve zaruretlerin bağrında beslene beslene gelişen beyan, aynı ortamda son bir kez daha sultanlığını ilan ederek, sözünü herkese ve her şeye dinlettirip, bir kere daha gücünü ortaya koyacaktır. İsterseniz siz buna, inkişaf etmiş Kur'ân Çağı'nın yeniden yaşanması da diyebilirsiniz.. hakikat aşkıyla ilim aşkının, anlama sevdasıyla anlatma tutkusunun, insanî değerlerle onları takdirin iç içe yaşandığı bir Kur'ân Çağı. Bu arada şu hususun vurgulanmasında da yarar görüyoruz; geleceğin düşünce mimarları, dil üstadları, ne yapıp yapıp bizim perişaniyet ve yetersizliğimize emanet edilmiş bulunan beyana sahip çıkmalı, onun dilindeki bağları çözmeli ve kendi düşünce dünyamız hesabına mutlaka ona, kendini ifade edebilme imkânı hazırlamalıdırlar. Yoksa, daha uzun süre bülbül nağmeleri beklediğimiz yerlerde hep

saksağan sesi dinleyecek ve gül yolunda dikenlerin iz'âcından bir türlü kurtulamayacağımız açıktır.

İnsandaki beyan gücü ve ifade zevki bugüne kadar hep edebiyat atmosferi ve edebî düşünce vesayetinde gelişmiş, kıvama ermiş ve oturaklaşmıştır. Ancak, edebî düşünce veya edebiyat derken bundan ne anladığımız, ne anlamamız lazım geldiği de oldukça önemlidir. İnsanoğlu, dünden bugüne, duygu, düşünce ve gönül vâridâtını sözlü ya da yazılı edebiyatın yanında, sinema, tiyatro ve sembolik resimlerle de ifade edegelmiştir. Konu, söz ve yazının dışına taşınca tabiî olarak, kelimelerin, cümlelerin yerlerini de jestler, mimikler, sesler ve daha başka enstrümanlar almıştır; almıştır ama, bunlar hiçbir zaman söz ve yazının yerini dolduramamışlardır; zira bir milletin, kendi edebiyatını kendine has çerçevesiyle inkişafa açık bir zeminde korumasının, koruyup her zaman onu millet fertlerinin başvuracağı bir kaynak hâline getirmesinin, sonra da imkânlar elverdiği ölçüde bu kaynağı yaygınlaştırarak bütün bir toplumun millî üslûbu, müşterek sermayesi; gelecek nesillerin de beyan mezraası, söz âbidelerinin meşheri olarak, mâşerî vicdanın emanetçiliğinde, millî hafızanın bekçiliğinde kendi orijiniyle devam ettirmesinin en selâmetli yolu yazı ile tescil ve tesbit olsa gerek...

Bu bakımdan, edebiyat derken, biz onu her zaman yazılı ya da sözlü kelimelerin, cümlelerin sihirli dünyasında aramış ve onunla tanışıp hâlleşmeyi de hep kitapların, mecmuaların sahifeleri arasında gerçekleştirmişizdir. Anlatılmak istenen herhangi bir konuda ister belli bir üslûp takip edilsin, ister edilmesin; ister ortaya konan eser bir sanat kaygısıyla ele alınmış olsun, ister sade bir üslûpla ifade edilsin; ister hedef kitle olarak dar bir kesim düşünülsün; ister büyük kalabalıklara hitap edilsin, edebiyat denilince akla gelen yazılı edebiyattır.

Edebî olarak ele alınıp işlenen konunun bir din, bir düşünce, bir felsefe ya da bir doktrin olması fark etmez; edebiyat, insanlığın tarih boyu elde ettiği bilgi birikimini nesilden nesile aktarabilmenin, dünü bütün derinlik ve zenginlikleriyle şimdilerde de duyup hissedebilmenin, mazi ve hâli realitenin iki buudu, geleceği de onun izafî derinliği şeklinde zevk edebilmenin en önemli yollarındandır.

Ne var ki her millet, evvelâ kendi millî ve dinî kaynaklarını esas alıp, sık sık onlara müracaat etmeli; kendi millî hafızasının özünü, usâresini öne çıkararak onu bir temel unsur kabul etmeli, hatta bunları, edebî duygularını ve sanat telakkilerini resmetmede bir kanaviçe gibi kullanmalıdır ki, kendi edebiyatının ruhunu tahrip etmesin ve kendi duygularını, düşüncelerini, ilhamlarını seslendirmede yabancı enstrümanlara ihtiyaç duymasın. O, böyle yapıp kendi kültür değerlerini birer atkı olarak kullandıktan sonra, çağının yorumlarını da yanına alarak genişlemesinde, derinleşmesinde ve evrenselliğe yürümesinde herhangi bir sakınca olmasa gerek.

Aslında, millî hafıza, millî kültür esas alınıp, bize ait kaynaklar da net olarak ortaya konmak suretiyle kayma noktaları önlendikten sonra, evrensel değerlere karşı lakayt kalmak; genişi daraltmak, büyümeyi durdurmak, canlıyı cankeş etmek, imrendirme ve özendirme konumundan imrenme ve özenme derekesine yuvarlanmak demektir ki, bugün üçüncü dünya ülkelerinin durumu, bunun en canlı örnekleriyle dolup taşmaktadır.

Bu ülkelerde bazen törelere takılarak, bazen yöre anlayışlarının tesirinde kalarak, bazen de yabancılaşma endişesine karşı duyulan –bu biraz tabiî de olabilir– tepkiden ötürü edebiyat adına hep bir tevakkuf yaşanmış; açılma hareketleri büyük ölçüde durmuş, genişleme tefritlere, tepkilere feda

edilmiş; hatta zenginleşme gayretleri fantastik bulunarak, çok önemli bir kısım vâridât kaynakları kurutulmuştur. Dahası, bazı zamanlarda, edebiyat alanı daha da daraltılarak, bir bölge, bir yöre ve bir lehçeye incirar ettirilmek suretiyle hem gelişmeye açık dallar kesilmiş, hem de edebiyat alanı tımar edilip işlenmediğinden dolayı kök kurutulmuştur ki, böylece millî olanın gelişmesi engellenmiş ve taşra köşelerinden herhangi birinin anlayışı ihya edilerek dünyada saygın bir dil hâline gelme yerine, küçük bir coğrafyanın sesi-soluğu olarak kalınmıştır ki buna, kendimizi unutulmaya salma da diyebiliriz.

Aslında, durgunlaşan, yaşama aktivitesini kaybeder; gelişmeye açık olmayan da kurur.. olduğu gibi kalan zamanla devrilir.. meyve vermeyen de ölür. Bu mülâhazalar, sadece edebiyatla alâkalı da değildir; bu husus dinden düşünceye, sanattan felsefeye kadar hemen her mevzuda söz konusudur.

Kaldı ki edebiyat, sadece insanlar arasında yazı yazma ve söz söyleme sanatlarıyla laf ebeliği yapmak, beğenilen sözler üretmek mesleği de değildir; o, belâgat ve fesahat buudlarıyla, söz söyleme sanatını sevimli hâle getirerek, gündelik dili en temiz, en nezih, en sevimli ve kalıcı malzemeyle beslemenin, süslemenin, zenginleştirmenin suyu-havası, incisimercanı ve kullandıkça, harcadıkça çoğalan hazinesidir.

Edebî mülâhazalar ile düşüncelerini işleyen bir nâzım ya da nâsir, kelime zenginliği, ifade mûsıkîsi ve üslûp asaletiyle her zaman bir gaye, bir mazmun etrafında canlı-cansız söz ve sözcükleri harekete geçirerek, bunlardan bir beyan âbidesi kurmayı hedefler. Böyle bir hedefe yürürken de, seçip yerli yerine yerleştirdiği her kelime ve cümleyi, umumî maksadın âdeta notaya göre seslendirilmiş birer nağmesi gibi, ses verecek şekilde yerleştirir. Bu sesler, bu nağmeler bir yandan ille-i gâiyeleri olan mazmuna tercüman olurken, diğer yandan da

yazarın düşünce tarzını, genel temayüllerini ve ruh hâlini aksettiren birer fon müziğine dönüşür. Evet, iyi bir söz üstadının ortaya koyduğu lirik bir nazımda, kelimelerin onun heyecanıyla inler gibi olduğunu duyarız. Destan duygularıyla köpürmüş edib bir sineden fışkıran kelime, cümle ya da mısralar, kulaklarımızda mehter sesi gibi yankılanır. Üstadça ortaya konmuş bir dramada bütün söz ve sözcükler, ruhlarımızın derinliklerinde dramatik bir hâdisenin sesi soluğu gibi tınlar.. evet bir edebiyatçı, her yerde gündelik duygularla kendini ifade eden sokaktaki adamdan çok farklı düşünür, farklı değerlendirir, farklı yorumlarda bulunur ve her zaman seviye peşinde koşup, gelecek nesillere, severek tevârüs edip saygı duyacakları bir miras bırakmaya çalışır. İşte bu yönüyle de o, her zaman bir üstad, diğerleri birer çırak; o bir mimar, ötekiler de birer işçidir.

Aslında, gündelik dilin de edebî dil gibi kendine göre bir güzelliği, rahatlığı, hoş bir albenisi ve saf zevke açık bir tabiîliği vardır. Ne var ki, edebî dildeki şiiriyet, mûsıkî, ahenk, iç içe mânâlar armonisi ihtiva etme gibi özellikleri ve her zaman mevzuun bütünüyle, cümle ve kelimeler arasındaki münasebetin gözetilmesi gibi mümarese, zevk ve bedîiyât istidadından kaynaklanan öyle bir fâikiyeti vardır ki, o istidatta olmayanların bunları duyması, zevk etmesi şöyle dursun, bazen anlamaları bile çok zordur.

Bununla beraber, edebî üslûbu, bir üst sınıfın ya da aristokrat bir kesimin dili saymak da doğru değildir. Aksine onu, iç zenginliğiyle, değişik ima ve işaretleriyle, "müstetbeâtü't-terâkîb" diyeceğimiz umum hey'et ve terkibin ifade ettiği tâli derecedeki mânâlarıyla olmasa bile, şöyle böyle her seviyedeki insan mutlaka anlayabilmeli; anlayıp, belli ölçüde de olsa o kaynaktan beslenebilmelidir. Bu suretle, onlar da zamanla duygularını, düşüncelerini daha rahat ifade edebilme

konumuna yükselir ve konuştuğu lisanın hareket alanını genişleterek, dilde daha yüksek bir manevra kabiliyetine ulaşabilirler. Tabiî bu arada, onlar da lisan adına bildikleri şeyleri daha bir pekiştirerek, anlayabildikleri ölçüde usûlüne uygun ilavelerde bulunarak dillerini zenginleştirir ve düşünce ufuklarına yeni yeni derinlikler kazandırmış olurlar.

Ne seviyede olursa olsun, bugün hemen hepimizin konuştuğu dil, nesiller boyu sessiz sessiz hafızalarımıza yerleşen, ruhlarımızca benimsenen usta şair ve nâsirlerin ortak gayretlerinin ürünüdür. Kim bilir bugüne kadar, bu söz üstadları, hem de bir kuyumcu hassasiyetiyle, kelime cevherlerinden ne beyan takıları, ne söz gerdanlıkları hazırlayıp bize armağan ettiler de, belli ölçüde de olsa biz şimdilerde hep o zenginlikle kendimizi ifade edip duruyoruz. Herkes, onların ortaya koyduğu bu söz âbidelerini ve bu âbidelerin ruhundaki estetik derinliği anlamasa da, biz hepimiz onları hep sevmiş, takdir etmiş, beğenmiş ve "Daha yok mu?" diye sürekli beklenti içinde bulunmuşuzdur. Zaten işin bu kadarını duyup hissetmek için de, ne edibin sanat endişesini, ne inşâ gücünü, ne fikir sancısını ne de eserini planlamadaki başarısını, "Cevahir kadrini bilen bir cevher-fürûşân" gibi bilmeye gerek yoktur.

Evet, söz sultanları diyebileceğimiz edebiyatçılara, kitleler, her zaman güven duymuş, onların gayretlerini alkışlamış, mesailerini takdir etmiş ve çok defa bu takdirlerini de, onları taklitle ifade edegelmişlerdir. Öyleyse ediblere düşen de odur ki, bütün söz söyleme yeteneklerini, sanat kabiliyetlerini her zaman hakkın, iyinin, güzelin emrine vererek, çırakları sayılan kitlelerin ruhlarını bâtıl tasvirlerle yaralamasınlar, onların saf düşüncelerini mülevves hayallerle kirletmesinler ve nefsanîlikleri resmederek onları cismaniyetin azat kabul etmez köleleri hâline getirmesinler. Çağın büyük mütefekkiri; ediblerin edebli olmaları lâzım geldiğini, Kur'ân'ın teklif ettiği

edeb çizgisinde davranmaları gerektiğini vurgular ve kaynağı itibarıyla da bizim insanî yanımızın en önemli bir derinliği sayılan beyana karşı saygılı olmamızı tavsiye eder.

Ayrıca ilmî üslûpta, aklî, mantıkî, hissî boşluklara meydan vermeyecek şekilde sağlam bir mantık örgüsü, sistemli bir düşünce ve muhkem bir ifade; hitâbî üslûpta delil ve burhanların öne çıkarılması, konunun çok defa heyecan eksenli götürülmesi, yer yer tekrarlara gidilmesi, gerektiğinde mevzuun müteradif lafızlarla beslenerek beyanın renklendirilmesi ve zaman zaman da iltifatlarda dolaşılarak söze canlılık kazandırılması... gibi hususların birer esas sayılmasına karşılık, edebî üslûpta; ifadelerin canlılığı, dil kurallarına tam uygunluk, eda güzelliği, hayal zenginliği; ifrata girmeme şartıyla teşbihlere, temsillere, mecazlara, istiarelere, kinayelere yer verilmesi.. ve sözün fıtrîliğini bozmama kaydıyla cinas, tevriye, tıbâk, secâ, mukabele… gibi bedîiyât unsurlarından yararlanılması da istihsan edilegelmiştir.

Ancak her şeyde olduğu gibi bunlarda da ifrat, sözün tabiîliğini bozup beyan kevserini bulandıracağından, çok defa selim zevk sahipleri tarafından yadırganacaktır. Evet, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi; *"Lafız –mânânın tabiatı müsaade ettiği ölçüde– süslenmeli.. şekil, muhtevaya göre resmedilmeli; resmedilirken de mealin izni alınmalı.. üslûbun parlak ve revnakdar olmasına önem verilmeli, fakat gaye ve maksat da asla ihmal edilmemelidir.. hayal, geniş bir hareket alanıyla desteklenmeli, ancak hakikat de hiçbir zaman incitilmemelidir."*

DİL VE DÜŞÜNCE

Dil, kültürün temel dinamiklerindendir. Milletlerin gücü, dil ve düşüncelerinin gücüyle doğru orantılıdır. Bir toplum, dilde, düşüncede ne kadar zengin ise, o kadar güçlü sayılır. Bir fert, kendi dilini ne kadar iyi kullanıyor ve başkalarıyla ne kadar rahat diyalog kurabiliyorsa, o ölçüde kendi olarak kalmasını teminat altına almış demektir. Aslında dil, insanın varlık ve hâdiselere bakışını, eşyanın hem bütün olarak, hem de parçalar hâlinde ihsasını teminde de en önemli bir unsurdur. Hangi zaviyeden bakılırsa bakılsın, dilin, kültür hayatımızda belirleyici bir rol oynadığı açıktır.

Dil, bir konuşma ve düşünme vasıtası olmanın yanında, geçmişteki zenginlikleri günümüze, bugünkü birikim ve yeni terkiplerimizi de geleceğe intikal ettirmede önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Bir millet, atalarından tevârüs ettiği ve şimdilerde de yeni terkip, yeni biçim, yeni şekillere sokarak değerlendirdiği topyekün zihnî, fikrî, ilmî müktesebat ve zenginliklerini, ancak bütün bunları kucaklayabilecek güçlü bir dille ebedîleştirebilir. Zira bir millet, ne ölçüde zengin ve renkli bir dille konuşabiliyorsa, o ölçüde düşünüyor; ne seviyede düşünüyorsa, o çerçevede de konuşabiliyor demektir.

Her toplum, eğrisiyle doğrusuyla bugün konuşup düşündüklerini, mihenge vurulmak, test edilmek ve korunmaya alınmak üzere yarınki nesillere intikal ettirir ki, onca birikim ve müktesebat zayi olmasın; geçmiştekilerin ilim ve fikirlerinden istifade edilebilsin; bugünkü doğruların yanında dünkü

yanlışlar, bugünkü yanlışların yanında dünkü doğrular görülüp değerlendirilsin ve gereksiz yere aynı yol birkaç kere yürünmesin, aynı tecrübeler tekrar edilmesin, aynı eğriler ve doğrular sık sık yaşanmasın.

Dil ve düşünce ile alâkalı bu mülâhazamız, her millet için söz konusudur; evet her dil, gelişmişliği ve inkişafı ölçüsünde bağlı bulunduğu düşüncenin lisanı, bu düşünce de, o dilin bir enstrümanıdır.

Bir dil, kendi iç dinamikleri ve her şeyi ifade edebilmesi açısından bütün zamanların gereklerini seslendirmeye yetmiyor; dolayısıyla da o dili kullananlar bazı mazmunları ifadede söz sıkıntısı çekiyorlarsa, o dil, düşüncenin desteğinden mahrum; onu kullananlar da, dökülüp yollarda kalmaya mahkûmdurlar. Evet, eğer bugün kendimizi ifadede sadece çevremizden duyup öğrendiklerimizle ya da mevcut lügatlerdeki sözcüklerle yetinecek olursak, okullar, sanayi müesseseleri, ticaret fuarları, teknoloji hangarları... gibi modern hayatın zarurî gördüğü pek çok alanda sessiz sessiz oturup etrafımızı dinleme mecburiyetinde kalırız ki, bu da, içinde bulunduğumuz çağın temel esasları kabul edilen bir kısım dinamiklere karşı alâkasızlık ve dolayısıyla da muasır milletler karşısında elenip gitme demektir.

Evet dün, mutlaka bütün vâridâtıyla bugünlere taşınıp değerlendirilmeli; evde, sokakta, kahvehanede, bizim dünyamızla alâkalı bütün duyup işittiklerimiz korunmaya alınmalı; geçmişten bize intikal eden topyekün tarihî ve millî dinamiklerimiz mutlaka millî mefkûremizin ana atkıları olarak kullanılmalı; ama yarınlara açılma, yaşıyor olduğumuz ve yaşayacağımız çağları kucaklama da kat'iyen ihmal edilmemelidir. Aslında dün, mazideki çerçevesiyle artık geçmişte kalmıştır. Ev, sokak ve aile çevremizden elde edeceğimiz müktesebat, tam

donanımlı olarak geleceğe koşma gibi bir çetin maratonda yeterli sayılamaz... Evet bunlar, günlük yaşamımız adına kâfi görülebilir, ama topyekün bir hayatı kucaklama hesabına asla.!

Diliyle, düşüncesiyle kendi çağını yaşayamayan gariplerin akıbeti bugüne kadar hep hüsran olagelmiştir; bundan sonra da öyle olacaktır. Ayrıca, dil ve düşünce kadar bunların yaygınlaştırılması da çok önemlidir. Düşünmeyen ve konuşmayan toplumlar adına hep başkaları konuşur ve düşünür. Düşünmeden konuşan yığınlar arasında mantık dilin tutsağı sayılır. Düşündüklerini ifade edemeyen bahtsızlar ise, kendi aczlerinin esiridirler. Böylelerinin başkalarına yararlı olmaları ise asla mümkün değildir.

Ne var ki, her zaman rahat düşünebilen ve düşündüklerini ifade edebilen kimseler de yok sayılmaz; ama ben şahsen, bunların sayılarının çok fazla olduğu kanaatinde değilim; hatta olanların da kendilerine göre bir hayli problemlerinin olduğu söylenebilir. Bir kere, elit görünümlü bazı kimseler, içinde yaşadıkları toplumdan tamamen kopuk olduklarından, çoğunluk hiçbir zaman onlara güvenmediğinden, hatta onların çoğu düşüncelerini fantezi, çoğu beyanlarını da alafranga bulduğundan onlara ait her şeyi bir iç tepkiyle karşılamaktadır. Diğer yandan da bu aydınlar, herhangi bir yabancı kafasıyla düşünüp, kendi dilleriyle yazmaya çalıştıklarından; evde, sokakta, kahvehanede ise halkın üslûbuyla konuşma mecburiyetini hissettiklerinden, her zaman birkaç âlemi birden yaşamakta ve âdeta çok dünyalı bir görünüm sergilemektedirler ki, kalblerini bir türlü milletin kalbine ayarlayamadıklarından, içinde bulundukları toplumun söz ve beyan desenini tam ortaya koyamamakta ve sürekli çelişkiler yaşamaktadırlar. Doğrusu, kendi düşünce dünyalarında tenakuzlardan kurtulamamış böylelerinin, çevrelerine yararlı olamayacaklarında şüphe yoktur.

Aslında, dilimizin dil olması, kendi esprisine uygun şekilde büyük çoğunluğun, herhangi bir ifade sıkıntısına düşmeden onunla kendini anlatmasına bağlıdır. Maksadı değişik imalara, işaretlere yükleyerek, her konuyu izah ve tefsir üslûbuyla anlatmaya çalışmakla beyan pazarında alışveriş yapılamayacağı açıktır. Aslında dil de, diğer ilimler gibi zatî değeri olan bir fenomendir. Hatta onlardan da önemlidir ve kat'iyen ihmal edilmemelidir. Evet millet, kendi dilini asla ilim dışı görmemeli ve kendi lisanını hem de hususi bir ihtimamla bilimler kategorisi içinde mütalâa ederek ilme dönüştürmeli ve kitlelerin zevkle, merakla yönelecekleri bir konu hâline getirmelidir ki; bu da ancak, dile ait sözcüklerin derlenip toparlanmasına, dokümanların değerlendirilmesine ve dilin kendi esprisine uygun iştikak yollarının gözden geçirilmesine, iştikak usûllerinin belirlenmesine ve o dile ait kelimelerle ifade edilebilecek mazmunlarda, asırlardan beri konuşula konuşula nüanslarıyla tam netleşmiş kelimelerin, idyumların terviç edilmesine bağlıdır ki, bu hususların hemen hepsine saygılı olmak, o milletin kendine ve kendi kültürüne saygılı olması demektir; saygılı olması demektir, zira o millet biz isek, bu sayede binlerce senelik lisanımız, kendine has kural ve kaideleriyle, fevkalâde zengin, olabildiğine yumuşak, olabildiğine sıcak, severek konuşulan ve sevilerek dinlenen; dahası, kendi iç mantığıyla çağımızın sesi soluğu olmasını bilen ve nesilden nesile zevkle aktarılan bir dil hâline gelecektir. Böyle bir husus pratikte zor görülse de, tecrübe ve ısrarlı uygulamalarla, pek çok konu gibi, onun da, bir gün mutlaka gerçekleşeceğine inanıyorum. Evet, bu şekildeki bir beklenti, nazarî planda ve salt mantık açısından her zaman mümkün görülse de, uygulamada bir kısım zorlukların olacağı açıktır. Zira bir şeyin mantıkî olması başka, değişip gelişme, farklılaşıp olgunlaşma mantığına bağlı olması daha başkadır. Eğer bir konu, sürekli

gelişen, değişen hâdiselerle alâkalı ise, gelişme mantığı mutlak mantığın önüne geçirilerek ona daha bir serbestî verilmeli ve manevra alanı geniş tutulmalıdır. Aksine, her biri birer canlı vak'a olan dil ve düşünce "olguları" duraklaşır, taşlaşır ve zamanla bütün bütün hayatiyetini kaybeder. Oysaki dilin, millî düşünce ve tasavvurların oluşumunda, bu düşünce ve tasavvurların mantıkî yapısında, fikrî çatısında çok hayatî tesirleri söz konusudur. Evet dilin, tarihsellik üstünde bir aşkınlıkta ve her türlü müsbet gelişmenin gereklerini olumlu şekilde cevap verecek kıvamda olması çok mühimdir. Kendi dillerinin köklerine bağlı olmanın yanında, ona bu seviyede genişlik ve esneklik kazandıran milletler, her zaman en sesli, en konuşkan ve düşünce bakımından da en dinamik toplumlar olagelmiştir; zaten bundan başka olmaları da düşünülemezdi.

İnsanoğlunun varlık ve hâdiselere bakışı, bu bakışı yerinde değerlendirip birer bilgi kaynağı hâline getirmesi, eşya ve bilim arasında gelip gidip sürekli bir şeyler üretmesi... gibi zihnî ve fikrî aktiviteler, dil ve düşünce münasebetleri dediğimiz hususların esasını teşkil eder. Bu münasebetlerin iyi kavranıp, iyi değerlendirilmesi, milletlerin ilim ve düşünce hayatları adına çok önemlidir. Bu, bizim milletimiz için de her zaman en ehemmiyetli konulardan biri olagelmiştir. Bir kere, milletimiz adına gelecekteki beklentilerimizin gerçekleşmesi, büyük ölçüde bu aktiviteleri en iyi şekilde değerlendirmeye bağlıdır. Yakın bir gelecekte, yepyeni esaslara dayalı ve aynı zamanda dünyaya da açık, engin bir düşünce çağının başlatılmasında önemli bir adım sayılan bu çizgideki her faaliyet, bizi birkaç adım daha devletler muvazenesindeki yerimize yaklaştıracaktır. Elverir ki biz, bir yandan dil ve düşünce arasındaki münasebetleri koruyup kollarken, diğer yandan da bugünü, dün ve yarın hesabına kusursuz bir şekilde değerlendirelim; ne, "Her eski eskimiştir." mülâhazasıyla atalım,

ne de bütün bütün geçmişe yönelerek her yeniye karşı kapılarımızı kapatalım. Aksine, her zaman geçmişi en içten duygularla kucaklarken, yarınları da gelişmelere ve değişmelere açık bir mantıkla selâmlayalım; selâmlayıp, millî kültürümüzün dil ve düşünce gibi en önemli unsurlarını, âlî bir hatıra olan maziyle, yükselmesine baş koyduğumuz geleceği birbiriyle çatıştırmayalım ve birbirine feda etmeyelim.

Evet, bir taraftan yeni çalışmalarla, millî ruh köklerimizi tespit ederek onlara dayanmaya, hatta onları aşmaya uğraşırken, diğer taraftan da, yaşamak için yenilenmek, meyve verebilmek için de her zaman canlı kalmak mefkûresiyle, gönüllerimiz, ruh ve mânâ köklerimizde, gözlerimiz, geleceğin ard arda ufukları ötesinde, yaşamayı ve inkişaf etmeyi "olmazsa olmaz" ölçüsünde bir düstur kabul ederek, hiç bitmeyen bir açılma iştiyakıyla yaşamalıyız ki, hayatlarımızı onların yaşamasına bağladığımız gelecek nesilleri de yaşatabilelim.

Aslında, yaşamayı gerçek derinlikleriyle duyanlar da kendilerini, başkalarını yaşatmaya adamış bu hasbî ruhlar olsa gerek…

EDEPTEN EDEBİYATA İNCE BİR ÇİZGİ

Edep; nezaket, zarâfet, hayâ, iffet ve saygı... gibi hususların umumî nâmı; iyi-kötü, acı-tatlı her hâdise karşısında kibar ve nazik davranmanın, içtimaî münasebetlerde herkese karşı yumuşak ve sıcak tavırlar sergilemenin, elden geldiğince kırıcı, incitici olmamaya çalışmanın; ifade ve üslûpta şartları, konjonktürü nazar-ı itibara almanın; muhatabın/muhatapların seviye, konum, pâye ve mansıplarına göre hitap etmenin farklı bir unvanıdır.

İnsanın, bütün rezîlelerden uzak durması ve hayatını faziletlere bağlı sürdürmesi, edep adına ayrı bir yorum.. tabiîliğin korunması şartıyla söz, tavır ve davranışların inceliği, sıcaklığı ve yumuşaklığı, edep mülâhazasının ayrı bir açılımı.. neyin, nerede, kimden, kime karşı olunca nasıl bir üslûpla ifade edileceği de edebin, aynı zamanda edebiyata açık menfezi de diyebileceğimiz ayrı bir buudu.

Hangi mânâda olursa olsun edep, kendilerine karşı saygılı olunması gereken zât/zâtlar itibarıyla farklı farklıdır:

Allah'a karşı edep, kalbin O'na kilitlenmesi, her an O'nu görüyor veya O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla hareket edilmesi; his, şuur ve iradenin sürekli O'nun hoşnutluğu peşinde bulunması, gazabına götürebilecek davranışlardan olabildiğince uzak durulması; insan mahiyetinde mündemiç bulunan sevme, sayma ve saygı duyma hislerinin O'na tevcih edilmesi şeklinde yorumlanmıştır.

İnsanlığın İftihar Tablosu'na karşı edep, O'nun bizleri Allah'a götüren biricik rehber olmasının doğru okunup iyi değerlendirilmesi; O Zât'a itaatin Hakk'a itaat sayıldığının bilinmesi ve O'nun Allah'la münasebetleri örnek alınarak evvelen ve bizzat Cenâb-ı Hakk'a, ikinci derecede de O'na tahsis-i nazarda bulunulması; her konuda O'nun hedeflediği hususlar takip edilerek maiyyetine yürünmesi... gibi esaslarla seslendirilmiştir. Daha da açacak olursak: O, bir sorumluluk, bir murâkabe, bir temkin ve bir teyakkuz insanıydı; her hâliyle Hakk'ı hatırlatır; oturuşu, kalkışı, konuşması, sükûtu, ağlayışı ve gülüşüyle her zaman ötelerden, ötelerin de ötesinden neler ve neler aksettirerek hep ruhlarda derin bir heyecan uyarırdı. Kilitliydi Hak rızasına ve risalet davasına. O'nun bu konumu, Hak maiyyetinin yanında halkla beraber olmayı da gerektiriyordu. O, vazifesinin de, bulunduğu makamın iktiza ettiği edebin de şuurundaydı. Hakk'a kulluğu ve O'na karşı derin vefasıyla yükseldiği gökler ötesi âlemlerde ulaşılmaz şahikalara ulaştı, âdeta beşerîliği bütün bütün aştı ama başı dönmedi, bakışı bulanmadı; hep O'na yürüdü ve mesajına emanet ümmetini diledi. Evet O, bu zirveler zirvesinde dahi *"Gözü hiç mi hiç kaymadı, şaşmadı ve haddini aşmadı."*[7] hakikatinin biricik kahramanı, en aşkın temsilcisi, "âyetü'l-kübrâ"nın da eşsiz okuyucusu ve yorumlayıcısı olduğunu ortaya koydu. Zaten Rabbi, O'nun hakkında *"Şüphesiz Sen ahlâkın en yücesiyle serfirazsın."*[8] diyerek, onu bir edep âbidesi olarak hatırlatmıyor mu?

O, mevcudâtın hulâsası ve enbiyanın da mustafâsı (özü, esası) olduğu gibi elindeki ferman da geçmiş kitapların âdeta bir zübdesi ve usâresiydi. O yüce kamet, peygamberâne hislerini selefleri olan enbiya-ı izâmın edep, saygı ve temkin edalı

---

7 Necm sûresi, 53/17
8 Kalem sûresi, 68/4

üslûplarıyla seslendirir ve her zaman o kâmiller kâmili ufkundan Hakk'a niyaz ederdi. Yerinde Hazreti Mesih gibi soluklanır ve *"Eğer onları (ümmetimi) cezalandırırsan, hiç şüphe yok ki, onlar Senin kullarındır; şayet affedersen, Azîz ve Hakîm olan da Sensin."*[9] diyerek ciddî bir edep tavrı sergiler; yerinde Hazreti İbrahim'in tazarru ve yakarışıyla inler, *"Rabbim, o putlar insanların birçoğunu baştan çıkardı; gayrı bundan sonra kim benim yoluma girerse o bendendir, kim de başkaldırırsa o da Senin merhametine kalmıştır. Sen biricik Gafûr ve Rahîmsin."*[10] ifadeleriyle içini döker ve Allah'a karşı duruşunda her zaman edepli olmaya fevkalâde ihtimam gösterirdi.

Aslında, az dikkat edilse diğer peygamberlerin de aynı nezaket ve aynı incelik içinde oldukları görülecektir; onlar da Hakk'a teveccühlerinde, ibadet ü tâat ve diğer muamelelerinde hep edepli olmasını bilmiş ve olabildiğine saygılı davranmışlardır. Hazreti İbrahim'in, hastalıklarını verenin kim olduğunu bildiği halde, hasîs işlerin Zât-ı Ulûhiyete isnadından sakınma mülâhazasıyla *"Hastalığımda O'dur bana şifa veren."*[11] tarzındaki sözleri bir edep nağmesi.. Hazreti Musa'nın, aç susuz bir gölgeliğe sığındığında, "Yedir, içir, karnımı doyur.", yerinde "Rabbim! Lütfedeceğin her nimete muhtacım."[12] şeklindeki beyanları bir saygı ifadesi.. Hazreti Âdem'in, maruz kaldığı o müthiş ilâhî kader ve kaza karşısında, "Hakkımda bu şekilde takdirde bulunup onu infaz ettin." diyeceği yerde, *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer merhamet buyurup da kusurumuzu bağışlamazsan apaçık hüsrana uğrayanlardan oluruz!"*[13] türünden sızlanışları bir terbiye sesi soluğu.. Hazreti Eyyûb'un, maruz kaldığı musibetler

---

9 Mâide sûresi, 5/118
10 İbrahim sûresi, 14/36
11 Şuarâ sûresi, 26/80
12 Kasas sûresi, 28/24
13 A'râf sûresi, 7/23

karşısında *"Afiyet ver ve beni bu sıkıntılardan kurtar."* şeklindeki arz-ı hâle bedel *"Ya Rab! Bana ciddî bir zarar dokundu, Sen merhametlilerin en merhametlisisin."*[14] mahiyetindeki iç çekişi de yüksek bir edep emâresidir.

Hâsılı, Hazreti Mevlâna'nın da ifade ettiği gibi, Kur'ân bir baştan bir başa bütünüyle edeptir; Allah'a karşı edep, Peygamber'e/peygamberlere karşı edep ve derecesine göre herkese karşı edep.. Kur'ân'ın mü'minlere *"O'nun beyan, karar ve uygulamalarının önüne geçmeyin!"*[15], *"O'nun huzurunda sesinizi yükseltmeyin!"*[16], *"O'na birbirinize hitap ediyor gibi seslenmeyin!"*[17] şeklindeki emirlerinin yanında; izin almadan huzurundan ayrılmama[18], O'na itaati Allah'a itaat bilme[19], Allah sevgisini O'na inkıyat etmeye bağlı görme[20]... gibi pek çok irşadâmiz fermanları da O'na karşı hep birer edep çağrısıdır.

Kur'ân atmosferinde edep, Hak'tan halka uzanan çizgide, seviye, vazife, misyon ve konum keyfiyetine göre kuşatıcı bir durum arz eder. Onun buyrukları ve irşadları çerçevesinde her mü'min bir edep insanıdır ve her insanın bu edep örfânesinden de mukadder bir payı vardır: Anne ve babaya karşı edep, Allah takdiri; ulemâya, ümerâya saygı, Kur'ân fermanı; hak dostlarına, hak yolunda olan idarecilere, sonra bütün vatandaşlara hatta bir mânâda bütün insanlığa karşı saygı ve edep, kendi çerçevesinde Müslüman olmanın gereğidir. Kur'ân âlemşümul bu edebin dupduru biricik kaynağı, sözleri lâl ü güher İnsanlığın İftihar Tablosu da onun eşsiz temsilcisidir.

---

14 Enbiya sûresi, 21/83
15 Hucurât sûresi, 49/1
16 Hucurât sûresi, 49/2
17 Nur sûresi, 24/63
18 Nur sûresi, 24/62
19 Nisâ sûresi, 4/80
20 Âl-i İmrân sûresi, 3/31

O, *"Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."*[21], *"Benim nezdimde sizin en sevileniniz ve kıyamet gününde yakınlığıma ereniniz ahlâkı en güzel olanınızdır."*[22] *"İman bakımından en kâmil mü'min ahlâken en mükemmel olandır."*[23] gibi yüzlerce nurefşan beyanıyla bunu ortaya koyar ve bize edepli olmayı en yüce bir ufuk olarak gösterir.

Hususî mânâda bizler, genelde de bütün insanlık eğer bugün iyiyi-kötüyü birbirinden tefrik edebiliyorsak, bu, O'nun ufkumuzu aydınlatması sayesinde olmuştur.. şayet edepten söz edebiliyorsak bunu O'na borçluyuz.. hâlâ bazı kimselerde hayâdan bir eser kalmışsa bu da öz itibarıyla O'na aittir. Doğruluk, emniyet, iffet ve vefa hislerimiz üzerinde, O'nun sesinden, sözünden izler görmek ve göstermek mümkündür. Fena huylardan uzak durma, günahların öldürücü atmosferine düşmeme de O'nun hafızalarımızda yankılanan ışıktan beyanlarının tesiriyledir.

Bu sağlam kaynaklardan fışkıran edep düşüncesi, milletimizle farklı derinliklere ulaşmış ve insanımızda bir tabiat hâlini almıştır. Oturuşumuzda kalkışımızda, birbirimizle münasebetlerimizde, üslûp ve hitap tarzımızda, düşüncelerimizi nazmen ve nesren ortaya koyuşumuzda hep bu karakter göze çarpar. Biz onunla kendi gerçek rengimizi ifade ederiz. Aslında o, hakikî insan olmanın en önemli derinliği, bizi ulaşılmazlara ulaştıran sırlı bir helezon ve Allah'ın insanoğluna lütfettiği büyük bir armağandır. Milletimiz bu armağanın kadrini bildi; tavırlarını, davranışlarını bu anlayışa bağladı ve çok derin bir edep kültürü oluşturdu:

Biz birbirimize "Buyurun efendim!" der; "Evet efendim!"le saygımızı seslendirir; kendimizden bahsettiğimizde "bendeniz"le söze başlar, muhatabımızı "zat-ı âliniz" sözüyle

---

21 İmam Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/381
22 Tirmizî, Birr, 71; İmam Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/193
23 Tirmizî, Radâ', 11; Ebû Davud, Sünnet, 15

taltif eder, tekliflerimizi "buyurun", "lütfedin" ifadeleriyle dile getirir, oğullarımızdan söz açarken "köleleriniz" demeye özen gösterir, karşı tarafın evi söz konusu ise "devlethane" demeyi ihmal etmez, söz bizimkine gelince "fakirhane" der geçer; dediğimiz, ettiğimiz, ortaya koyduğumuz her şeyde gayet içten, ince bir tavır sergiler ve hep "edep" der oturur kalkar, çevremize edepten buketler sunardık.

Böyle bir edep ortamında boy atıp gelişen edebiyatın da farklı olması düşünülemezdi; o da ulûhiyet hakikati karşısında saygının dili-tercümanı olmalı ve duyanların, dinleyenlerin ruhlarında Hak sevgisi uyarmalıydı.. insan hissiyatını mücerred güzelliklere yönlendirerek gönülleri Güzeller Güzeli'nin cemâl-i bîmisaliyle şahlandırmalıydı.. insan, kâinat ve eşyânın çehresindeki edâ, endam ve ahenk de O'na ait çizgiler üzerinde durmalı ve her şey O'nu gösterdiği gibi, her söz, her ifade, her beyanda da O'na göndermeler yapılmalıydı.. O'nun rahmetinin enginliği ruhlarda muhabbet; ululuğunun ihata edilmezliği mehâbet; maiyyetinin tatlı ve yumuşak esintileri de gönüllerden taşan aşk u iştiyakı seslendirmeliydi. Bizim yetimâne hüzünlerimiz üzerine müstakbel ve mütemâdi vuslat neş'eleriyle gidilmeli; muvakkat hasret ve hicranlarımız da müebbed sürur neşideleriyle dillendirilmeliydi...

O atmosferin insanı, varlığı yorumlarken gözleri eşyâ üzerinde, basireti her şeyin arka planında, mânidar bir kitap gibi görüp değerlendirmeliydi gördüğü her şeyi; bir dost, bir arkadaş gibi karşılamalıydı canlı-cansız her nesneyi. O bir maddeci değildi, natüralist de olamaz ve hayallerle avunmayı ise hiç mi hiç düşünmezdi. Bakışı ve yorumları, her varlık arkasındaki o Rahmeti Sonsuz ve Kudreti Nâmütenâhî hesabınaydı. Gördüklerini net görür, her şeyle bir çeşit yol arkadaşlığına girer ve O'na yürürdü. Ne muvakkat zevk u şevk peşindeydi ne de içinden çıkılmaz bir tasaya teslimdi; bugünkü

mazhariyetlerini yarınki dolu dolu mükâfatların avansı gibi değerlendirir, verilenleri verileceklerin referansı sayar; şevkinin içinden iştiyak-ı kudsîye yürür, hüznünü içli bir ilticaya çevirir ve kanatlanırdı derin bir iman ve ümitle rahmet-i Rahmân ufkuna doğru... Böyle birisinde ezkaza, ara sıra nefsanî heyecanlar kabarıp köpürse de, söndürürdü bu fanî mülâhazaları ötelerin sermedî ışık tufanlarıyla; Firdevslere döndürürdü görülüp duyulan, hayallerde canlanarak gelip tasavvurlara çarpan bütün kirli ve sevimsiz hülyaları.

Bizim dünyamızda edebiyat, bütün bu güzelliklerin sözle ve yazıyla ifade edilmesi şeklinde algılanmıştır. Uzun zaman destanlar bu desene göre örgülenmiş; masallar bu anlayışa bağlı hülyaların bağrında boy atıp gelişmiş; hikâye ve roman türü şeyler hakikatle şöyle böyle irtibatlarını koruyarak gün yüzüne çıkmış ve gelişmiş; ister halk ifade tarzı ister elit üslûbuyla olsun asırlar ve asırlar boyu geçmiş nesillerin müktesebâtı arkadan gelenlere intikal ettirilerek hafife alınamayacak hatta dahîl şeylerden bizleri müstağni kılacak bir zenginlik oluşturulmuştur.

Şimdi bilmem ki bizler, o zenginliğin farkında mıyız ve kaynağı edep olan bugünkü edebiyatımızla nasıl bir durumdayız? Ne var ki ben, o konuyu edebiyatın bizcesine âşinâ uzmanlara havale ederek Bediüzzaman ifadesiyle, "Edipler edepli olmalı." deyip bu fasla da nokta koymak istiyorum.

DAR BİR AÇIDAN ŞİİR

Şiir gönül, his ve duyguların diliyle, insan gerçeği ve özünün; onun aşk, heyecan, tasa, keder ve sevinçlerinin; varlık ve ötesini duyuş, seziş ve değerlendirmelerinin açık-kapalı, doğrudan doğruya veya dolaylı yollarla sesi, sözü ve ifadesidir. Değişik bir zaviyeden ona, gönlün, eşya ve hâdiseleri kendince duyması; hissin, kendince yorumlaması; insan ve kâinatın, perde önü, perde arkası itibarıyla vicdan vasıtasıyla hususi değerlendirilmesi; şuur ve idrakin de, kendi gerçek fonksiyonlarına rağmen, bu duyuş, seziş ve değerlendirmeleri, bazen şöyle böyle vâkı'a uygunluk içinde, bazen de hayal ve tasavvurların yedeğinde yorumlayıp seslendirmesi de diyebiliriz. Herkesin vicdan ufku, gönül enginliği, his zenginliği farklı farklı olduğundan; duygu, düşünce derinliği, varlık ve hâdiselere bakış zaviyesi, duyup hissettiklerini yorumlaması, üslûbu, sözü ve nağmelerinin de farklı farklı olacağı tabiîdir.

Evet, eğer bazı kimseler varlığın perde arkasından habersiz, bazıları vicdanın dilini anlamıyor, bazıları akılları gözlerine inmiş de maddeden başka bir şey göremiyor, bazıları da kendi iç âlemlerinin cahili ise, öylelerinin, anlamlı-anlamsız pek çok ses ve sözünün olacağı açıktır. Zira, bu gruplardan herhangi birine dahil olan bir fert, kendi iç âlemindeki ihsaslarını söyleyecek, vicdanında oluşup tasavvur ve tahayyüllerine yayılan, sonra hususi şekilde gelip onun duygularına vuran –bu hususta değişik inanç, kanaat ve kültürlerin tesiri büyüktür– iç resim ve tasarılarını dile getirecektir ki, bu da, tek

bir nesne, tek bir mânâ, tek bir mazmunun pek çok şekillerde resimlendirilmesi demektir.

Evet, eğer bir şair, bile bile kendi inanç, kanaat, düşünce ve bakış zaviyesine ters fanteziler peşinde koşmuyorsa o, bir şey yazmak, bir şey söylemek için ağzını her açtığında kendi iç dünyasını ortaya koyar ve kendi duygularını, kendi düşüncelerini, kendi inançlarını, kendi kanaatlerini söyler. Aslında, diğer bütün sanat dalları adına da aynı şeyleri ifade etmek mümkündür.

Bu itibarla da diyebiliriz ki, şiirin esası 'kelâm-ı nefsî'ye dayanır ve kendi sesiyle terennüm edildiği yerde o, tamamen insanın gönlü ve duygularıdır; bundan dolayı, onun dışarıya vuruşu da farklı farklıdır.

Bu dışarıya vuruş bazen, dizi dizi sözler, bazen birkaç damla hikmet, bazen köpüren bir sevinç veya simsiyah bir keder, bazen bir demet aşk u şevk, bazen doludizgin bir hamaset, bazen buruksu bir gurbet, bazen pürneşe bir vuslat, bazen de bunların birkaçını birden aksettiren çok renkli beyanlarla olabilir. Ne olursa olsun şiirde esas; mazmun, mânâ ve mefhumların önce insanın iç derinliklerinde buğu buğu buharlaşıp 'çiy' noktasına ulaşması, sonra da dupduru yağmur damlacıkları gibi sözcükler hâlinde sayfaların bağrına dökülmesidir. Aksine, insanın gönlünde doğup bulutlar gibi yükselerek semavîleşmeyen mazmun ve mefhumlardan meydana getirilmiş nazımlar şiir değil, yapmacık sözlerdir ve her biri birer iç 'çelişki' ifadesidir. Evet, vicdanın sesi olarak insanın ruhunda şekillenmeyen sesler, sözler, çok süslü ve sanatlı da olsalar, hatta zâhirî derinlikleriyle başları da döndürseler, yine kof sayılırlar.

Mükemmel bir şiirin mükemmeliyeti, dile dudağa hatta dimağa bağlı yanlarıyla değil; gönlün sesi, vicdanın nağmeleri

ve şairin inanç, kanaat, düşünce ufku ve yorumlarının akisleri olması itibarıyladır. İyi bir şair, sözlerini dil ufku itibarıyla değil, iç duyuş, seziş, aşk, heyecan ve yorumlamalar olarak ortaya koyar.. evet o, açık-kapalı kendi iç derinliklerine tercüman olabildiği ölçüde samimî, duygu ve düşüncelerini ifadede de tenakuzdan (çelişki) uzak ve riyasızdır. Her tasavvur ve tahayyülünü vicdanî tecessüs ve tefahhuslarına bağlayan böyle biri, duygu, düşünce ve sezilerini seslendirmede –bazen kısmî farklılaşmalar söz konusu olsa da– üslûbunda her zaman bir temâdî içindedir; tizinde de pesinde de hemen her zaman aynı makamın kurallarına göre hareket eder ve bir mânâda hep aynı notaya bağımlı kalır.

Aslında şiir, vicdanın takdir, tesvid ve tebyizlerinden çıkan bir sözdür, dil değil; ama o, dil için önemli bir neşv ü nema zemini teşkil eder. Bazen ifade açısından müphem, muğlak bir hâl aldığı da olabilir; ne var ki o, söz olarak hemen her zaman açıklardan açıktır ve muhteva zenginliğiyle de zaman üstüdür.

Şiir; insan, kâinat ve Yaratıcı'dan bir kelâm, bir tasavvuf, bir felsefe gibi bahsetmez; o, tıpkı rüyalarda olduğu gibi, mânâları, mazmunları berzahî levhalar ve motifler şeklinde resimlendirir. Tabirini de değişik takdirlerin yorumlamalarındaki genişliğe bırakır. Bir şairin herhangi bir nesne hakkındaki tasavvur, tahayyül ve yorumları, başkalarının aynı varlık hakkındaki mütalâalarına uysun uymasın, referans çerçevesi onun kendi ihsaslarıdır ve o, duygularını hep böyle bir 'algılama'ya bağlı olarak diline ve kalemine fısıldar. Bir şair için söz konusu olan bu iç ihsas, değerlendirme ve ifade, şiirin tahlilcisi ve yorumcusu için de bahis mevzuudur. Sözlerin enginlik ve esnekliği yorumcunun düşünce, kanaat, kültür farklılığına bağlı esneticiliğiyle farklı bir sese ve söze dönüşebilir; dönüşmüştür de. Pek çok insan ve düşüncenin, birbirine zıt

belli çevrelerce, farklı yorumlarla birer kudsî me'haz gibi değerlendirilmesi bunun açık örneklerindendir. Bu itibarla da diyebiliriz ki, yazdığı bir şiirde şair kendini, kendi iç dünyasını ifade ettiği gibi, bir mânâda, yorumcu ve tahlilcinin de önemli bir referansı, yine kendi düşüncesi, kendi kanaatleri ve kendi kültürüdür. Bu, herkes için her zaman böyle olmasa da, çoğunlukla böyle olduğunda şüphe yoktur.

Aslında bunun böyle olmasının da yadırganmaması lâzımdır; yadırganması bir yana, eğer sözün iffeti, ismeti, şerefi, gönlün sesi soluğu olmasıyla mebsuten mütenasip (doğru orantılı) ise –ki öyledir– böyle olması makbul ve yararlı bile görülebilir. Zira şiir; gönül, his ve duyguların diliyle insanın kendini, varlığı, varlık ötesini ve ihsaslarını anlatmasının bir diğer unvanıdır.. ve bu, aynı zamanda hakikî şiirin önemli bir yanını ifade eder. Onun en az bunun kadar ehemmiyetli diğer yanına gelince, o da; gönül ve duygulardan kopup gelen bu seslerin, insanı, aşk ve güzellik konularında nefsanî ve cismanî gayyalara çekmemesi; hakikatleri ifade adına bâtılı tasvir ederek zihinleri kirletmemesi; fantezilere girerek ya da hep garip şeyleri takip ederek ve ele aldığı konuları abartarak, okuyucu, dinleyici avlamaya kalkışmaması; düşündürücü görünme mülâhazasıyla her mevzuda sun'î iğlâk ve iphamlarla konuları anlaşılmaz hâle getirmemesi... gibi hususlardır. İyi bir şiirde söz, güzellikte tecrit endamlı; aşk da bütün güzelliklerin temel kaynağına duyulan iştiyak esintili olmalı; ayrıca, varlığın yorumlanmasında da, her nesneyi harika bir sanat eseri olarak görüp, gerçek sahibine bağlayıcı bir üslûp takip edilmelidir ki; bunları, şiirin iffet, ismet ve hususiyetinin ana unsurları kabul edebiliriz.

Dille münasebeti yalan, mübalâğa, bâtılı tasvir; hayalle alâkası, fısk, müstehcenlik tasviri ve şehevî hisleri şahlandıran resimler; şuur ve idrakle irtibatı da çarpık ideolojilere

zangoçluk yapmak olan bir şiir, şiir değildir. Şiir adına böyle kirli bir üslûpla ortaya konan söz dizileri, ister hakikatin sırf deneme ve gözleme yoluyla elde edilebileceğine inanan felsefî akımla (pozitivizm) şöyle böyle irtibatlandırılsın; ister, her şeyin akılla izah edilip kavranabileceğini düşünen felsefî sisteme (rasyonalizm) bağlansın; ister, her şeyi hayal ve hassasiyette gören sanat telakkisine (romantizm) dayandırılsın; ister, bütün mülâhazaları koyu bir tabiatperestlik anlayışı (natüralizm) üzerine temellendirsin; ister, aklın zâhirî nazarında eksik gedik her şeyi olduğu gibi tasvir etmeyi esas alan cereyan (realizm) üzerine oturtulsun; ister, gerçeküstücülük (sürrealizm) gibi telakkilerle merakâver bir yol izlensin; ister, fikir dışında objektif hiçbir şey olmadığını ileri süren sanat akımının (idealizm) sesi soluğu olma yolu takip edilsin; ister, tabiat şekillerini olduğu gibi tasvir yerine, her şeyde hendesî yaklaşımı esas alan düşünce (kübizm) eksenine bağlı kalınsın ve isterse daha başka cereyanlar çizgisinde veya onların yakınındaki farklı mülâhazaların güdümünde kalınsın, gerçek şiir, insan duygularının ihsası; gönüllerin kendilerine mahsus sesi; insan-kâinat-Allah arasındaki münasebetin –açık, kapalı– güftesi, bestesi, mûsıkîsi; seradan Süreyya'ya ihata edebildiğimiz hakikatlerin, onları ayrı ayrı işaretleyen birer gölgesi; eşyanın duygularımıza, düşüncelerimize akseden izdüşümünün sözcük çerçeveli bir fotoğrafı; aşklarımızın, heyecanlarımızın değişik tellerden kalbî birer nağmesi; iman, ümit, azim, güzellik, aşk, vuslat ve iştiyaklarımızın da bir güldestesidir.

Bu mülâhazalar, referansları sağlam olan şiire ait hususiyetlerdir ve herhangi bir abartı da söz konusu değildir. Kur'ân, gerçek kaynağını bulup ona bağlanamamış bir şairi, dolayısıyla da böyle bir şairin şiirini, *"Şairlere gelince, onların arkasına sadece sapkınlar ve çapkınlar takılırlar. Görmez misin, onların değişik vadilerde* –hakikî şiirin esasları üzerine

temellendirilememiş; yukarıda işaret edip geçtiğimiz farklı cereyanların zâhirine takılıp kalma kastedilmiş olabilir. O dönemde bu cereyanların henüz ortaya çıkmamış olması çok da önemli değildir– *onların şaşkın şaşkın dolaşıp durduklarını ve yapmadıkları şeyleri söyleyegeldiklerini"*[24] ifade eder ve kendi referans çerçevesine oturmamış bu kabîl kopuk şiirde nefsanî duyguların, hevâ ve heveslerin şahlandırıldığını, şahlandırılabileceğini vurgular ve ardından da; *"Ancak iman edip iyi amel işleyenler ve her vesileyi değerlendirip Allah'ı çokça anan (şairleri)"*[25] müstesna tutarak, kendi referans çerçevesinde söz söyleyen şiir üstadlarını âdeta takdirlerle, tebcillerle dile getirir.

Evet, işte bu mânâda şiir, söz cevherlerinden tanzim edilmiş öyle bir beyan atlası ve kalbin en hassas telleriyle seslendirilmiş öyle sihirli bir bestedir ki; o beyana sahip olan biri kendini herkese dinletebilir ve o beste ile de herkesi teshir edebilir. Bu ölçüdeki bir şiir, tonunu tam bulup da yankılandığı zaman, en muhteşem beyanlar ona el-pençe divan durur ve saygı murâkabesine girerler.

Aşk lügatinde en birinci makam şiire aittir. Şiirin kanatlarıyla, herkes tarafından duyulma ufkuna yükselen sözler, bütün hudutları aşarak her bucakta uçabilir; her milletle konuşabilir ve her gönüle bir gül uzatabilirler. Bugüne kadar nice parlak dimağlardan fışkırıp taşan beyan çağlayanları olmuştur ki, zamanla renk atmış, matlaşmış birer silik tabloya, ya da sığlaşan birer akıntıya dönüşerek, seyircisi ve talibi olmayan ülfet mağdurları hâline gelmişlerdir. Kendi öz ve esasları üzerine oturmuş sağlam bir şiire gelince o; her zaman tazeliğini, canlılığını korumuş ve söz sultanlığını hep sürdürmüştür. Hele bir de bu şiir, ruh ve mânâ âlemlerine açıksa, işte

24 Şuarâ sûresi, 26/224-226.
25 Şuarâ sûresi, 26/227.

bu kabîl sözler, kim bilir belki de yükselerek gidip, ruhanîlerin vird-i zebanı olmuştur…

Bazen, en iyi şiirler bile kendiliklerinden güzelliklerini tam gösteremeyebilirler; bu, o beyan âbideleri için bir tali'sizlik demektir. Ama uzun zaman böyle bir tali'sizliğin sürüp gitmesi de kat'iyen söz konusu değildir; zira bugün olmasa da yarın bir kısım söz sarrafları onları mutlaka duyacak, tanıyacak ve değerlerini ortaya çıkaracaktır. Evet, günümüzde olduğu gibi şiirin bazen, kitlelerin alâka göstermediği değersiz bir meta durumuna düştüğü çok olmuştur; ne var ki, bu alâkasızlık hiçbir zaman uzun sürmemiş; cevahir kadrini bilen söz üstadlarınca hemen kendi özüyle yeniden taçlandırılıp beyan saltanatının tahtına oturtularak, onlara biat izharıyla âdeta bir tâzim kazası yapılmıştır.

Aslında şiir, hemen her zaman, toplumların duygu, düşünce, millî kimlik ve kültürleri adına sürekli başvurageldikleri arşivleri olmuş ve tarihî değişik dönemleri birbirine bağlamada bir "hayt-ı vuslat" vazifesi görmüştür. Bir dönemde geçmişinden kopanlar, onda yeniden kendilerini bulmuş, kendilerini duymuş, kendilerini yaşamış ve onunla tarihlerini bir bütünlük içinde görebilmişlerdir.

Şiir, bazen en beliğ hutbelerden daha beliğ bir beyan hâlini alır ve en keskin kılıçlardan daha keskin bir silah gibi ürpertici olur ki; tam nağmesini bulup gönlün heyecanlarına tercüman olabilmiş böyle bir şiir ne zaman sesini yükseltse, söz kıyafetindeki bütün perişan ve savruk kelime yığınları saklanacak kuytu yer aramaya başlar, hicap sessizliğine gömülür; böyle bir şiir kılıcı ne zaman kınından sıyrılsa, otağlarını boşluğa kurmuş bütün sahte söz sultanları halvete çekilir ve inkisar murâkabesi yaşarlar.

Muhtevalı, mânâlı ve güçlü şiiri, Söz Sultanı ve İnsanlığın İftihar Tablosu da her zaman başvurulacak bir hikmet kaynağı

olarak görür ve gösterir; görür ve gösterir de, içinde mâlâyâni söz ve lakırdıya cevaz verilmeyen "Cennetü'l-Firdevs"in izdüşümü diyebileceğimiz mescidinde, şiir irâd etmesi için Hassan b. Sâbit'e kürsü kurdurur; sonra da *"Allah'ım, onu Mukaddes Ruh'la teyit eyle!"* der, ona duada bulunur. Siz buna, kaba ilhad düşüncesine karşı şiirin elmas kılıcıyla mücadelenin tesirini vurgulama da diyebilirsiniz.

Şiir kendi rengini koruduğu sürece, ondan daha taze, daha canlı ve hiç ihtiyarlamayan bir güzel göstermek mümkün değildir. Gerçi, şiirin özel bir rengi yoktur ama; onun her renkten bazı çizgiler taşıdığı da bir gerçektir. Harfler, kelimeler şiir mektebinde birer talebe, şiir kışlasında birer asker hâlini alınca, sözün ulaşamadığı irfan ufku ve beyan leşkerinin fethetmediği hiçbir kale kalmaz.

Aslında varlık, bir baştan bir başa tekvînî emirler çerçevesinde âdeta iç içe bir şiir gibi nazmedilmiştir. Kendi dinamikleriyle sağlam bir ses ve söz hâline gelmiş şiire gelince o da, bu manzumenin kelâm cihetiyle pek çok telden seslendirilmesi demektir. Bu itibarla da şairleri, varlık, varlık ötesi mânâ ve muhtevanın bülbülleri sayabiliriz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Şiir O'na yaraşmaz."*[26] fermanı gereğince, hissin, duyguların, ihsasların değil, saf ilâhî hakikatlerin aksettiricisi ve tercümanıdır. Evet, O şair olmadığı gibi, Kur'ân da şiir değildir; ancak o Beyan Sultanı, bütün söz erlerinin en güçlü üstadı; Kur'ân da, "mülhemûn" olan şairlerin en rengin, en zengin kaynaklarındandır. Nebiler, insan-kâinat-Allah'la alâkalı münasebetlerin özünü herkesin anlayabileceği bir dille ifade eder ve Cenâb-ı Hakk'a kullukta insanlara rehberlikte bulunurlar; dünya ve ahiret saadeti adına bir rehberlik. Şairler ise, kendi şuur, kendi idrak, kendi ufuk, kendi

---

[26] Yâsin sûresi, 36/69.

mizaç ve meşreplerine göre, gönül, his ve duyguların diliyle bu gerçekleri ya da onlara bağlı diğer tâlî hususları yeni bir üslûpla açar, yorumlar ve seslendirirler.

Hakikî şiir, ilham ağaçlarının dallarında Cennet çiçekleri gibi gelişen öyle bir meyvedir ki; o meyveyi derecek olanın niyet ve düşüncelerine göre, derilenlerin yerlerinde benzerleri oluşur. Derken, hep bir farklılaşma ve temâdî içinde bu büyü sürer gider. Öyle ki, şiir ağacına uzanan eller her defasında ondan bir şeyler koparır; koparır ama, koparılanlar hep misliyet çerçevesinde kalır.. evet, ne duyulup hissedilenlerde, ne de yeni tomurcuklarda ayniyet kat'iyen söz konusu değildir. Zira ona, gerçek rengini, tadını, şivesini duygular, düşünceler, niyetler, bakış zaviyeleri ve kültürler kazandırır. Evet şiir, şuur ve idrak potalarında kaynatılan bir düşünce ve dil enstrümanlarıyla seslendirilen bir nağmedir ama, ona gerçek derinliğini kazandıran ve hakikî rengini veren, şairin inanç, kanaat, kültür ve düşünce ufkudur. Potasında kaynaya kaynaya tam kıvama gelmiş bir söz; inanç, kanaat ve kültürle de kanatlanmışsa, artık o aşkınlaşmış ve ruhanîlerin muhaverelerindeki derinliğe ulaşarak bir hikmet çağlayanı hâline gelmiştir ki, uğradığı her yerde bir büyü tesiri icra eder. İfade edeceği nükteyi yakalayıp da sesini yükselttiğinde, sözden anlayanların ruhlarında sûr sesi gibi yankılanır.

Gayesiz, ruhsuz, nesepsiz silik sözlerin bir zift gibi ufkumuzu kararttığı günümüzde, hakikî şiire ne kadar susadığımız açıktır; ama ben, o susuzluğu bile resmetmekten âciz olduğumu itiraf etmeliyim. Zaten böyle bir makaleciğin istiab haddi de o kadarını kaldırmaz/kaldıramaz.

MÜNAZARA VE DİYALEKTİK

Belli kural ve kaideler çerçevesinde karşılıklı konuşma, herhangi bir hakikatin/hakikatlerin vuzuh ve inkişafı adına fikir teâtîsinde bulunma diyebileceğimiz 'münazara', aynı kanun ve esaslara dayanarak beyin fırtınası yaşamanın, müşterek düşünmenin, insaflı ifade ve beyanın ayrı bir unvanıdır. Biraz daha açacak olursak, münazara, iki veya daha fazla münazırın, herhangi bir konuda, okunup yorumlanacak bir obje, bir nesne vesaireyi doğru okuyup, doğru yorumlamak suretiyle gerçeğe ulaşma gayreti; münazara esnasında ortaya konan mülâhaza ve bu mülâhazalara bağlı çağrışımların vaad ettikleri de nazar-ı itibara alınarak tam bir hakperestlik hissiyle bütün bir düşünce gücünün gerçeği bulmaya teksif edilmesi ameliyesidir.

Yukarıda kısmen temas edilen hususlar çerçevesinde cereyan eden münazara, Kur'ân ve Sahih Sünnet'le tanıdığımız münazara usûlüne uygun düşmektedir. Dolayısıyla da, bu şekilde gerçekleştirilen fikir yürütmelere ve her türlü müdâvele-i efkâra rahatlıkla "Kur'ânî" diyebiliriz ve bu türlü musâhabelere diyalektik demek kat'iyen doğru değildir.

Günümüzde münazara adına, değişik platformlarda hemen çoğumuzun şahit olduğu tartışmalara gelince, bunlar büyük ölçüde, Aristo diyalektiğinin tarih boyu değişik istihâlelerden geçerek kısmen farklılaşmış versiyonlarından ibarettir ve böylesi tartışmalara münazara ve müdâvele-i efkâr demektense, cidal, mugalâta ve minvechin demagoji demek daha uygun düşmektedir.

Bu şekilde cereyan eden hemen bütün tartışmalarda, böylesi fikir düellosuna iştirak eden herkesin bir kısım ön kabulleri vardır ve münazırlar, herhangi bir hakikatin tebellüründen daha ziyade ne yapıp yapıp kendi mülâhazalarını karşı tarafa kabul ettirmenin mücadelesini vermektedirler. Öyle ki, bu hususta ölesiye bir gayret sarf eder; yer yer kelime ve mantık oyunlarına girer; hasımlarını ilzam etme, mahcup düşürme… gibi yakışıksız şeylere başvurur ve hakikate karşı hep kapalı dururlar. Hakikatin/hakikatlerin ortaya çıkmasından daha çok, karşı tarafın düşünce, ifade ve felsefesine zıt şeyler üreterek musâhabeyi bir cidal, bir mugalâta ve diyalektiğe çevirirler ki, artık münazırlar satranç oynuyormuşçasına birbirini mat etme, küçük düşürme ve devre dışı bırakma (diskalifiye) mülâhazasıyla hareket eder ve bütün gayretleriyle böyle bir düşünce üzerinde yoğunlaşırlar. Bu tür bir musâhabeye ise kat'iyen münazara denmez; dense dense ona zihnî ve fikrî özürlülerin tartışması denir.

Değişik platformlarda sık sık gördüğümüz gibi, bu tür tartışmalarda taraflar, kendilerini haklı göstermek için, meşru-gayrimeşru ellerinden gelen her şeyi yapar, mantıkî gibi görünen her yönteme başvurur; hasmını devre dışı bırakma adına rahatlıkla yalan söyler; değişik karalamalara girer; tahrik edip onun muvazenesini bozmak ister ve konuyu sürekli kendi ön kabullerine bağlı götürmeye çalışırlar. Böyle bir münazara veya münakaşada taraflar birbirlerini dinliyor gibi görünseler de dinlemiyorlardır; aksine her biri diğerinin düşünce hatalarını ve ifade sürçmelerini yakalamaya çalışmakta ve söz sırası kendine geldiğinde onu yerden yere vurmayı planlamaktadır.

Bu itibarla da bu tür kimseler, ilzam edilseler de, hep o devrilmiş düşüncelerini, harabeye dönmüş mülâhazalarını ikame etmeye çalışır; karşı tarafın beyanlarına, mütalâalarına

asla hakk-ı hayat tanımaz ve hep bir fanatik gibi davranırlar; davranır ve görüşülen konuya bir katılımcı olmadan daha ziyade, bütün himmetini diğer münazırın zaaflarını tespite ve onun konuşmalarından süzüp elde ettiği mülâhazalarla ortaya farklı kombinezonlar koyup kendini ifade etmeye, maharet göstermeye ve alkış toplamaya sarf ederler. Beklediklerini bulur veya bulamazlar; ama böyle bir münazarada dünya kadar zamanın heder edilmesine rağmen herhangi bir hakikate ulaşılmadığı/ulaşılamadığı da açıktır.

Aynı zamanda, bütün bunların yanında tamiri çok zor yaralanmalar olmuş; düşmanlıklar körüklenmiş, bencillikler daha bir azgınlaşmış, ruhlar hafakana girmiş, haset tetiklenmiş, kinler, nefretler, münazırları çatlama seviyesine getirmiş; derken umumî atmosfer maksadı aşan söz ve davranışlarla kirlenmiş, insanî değerlere saygısızlıkta bulunulmuş ve fertler arası münasebetlerde onarılması imkânsız kırılmalar meydana gelmiştir. Bizim düşünce dünyamız ve evrensel insanî kriterler açısından bu tür karşılaşmalara kat'iyen münazara denmez; zannediyorum buna diyalektik demek daha uygun düşecektir.

Öyle ise şimdi bir-iki cümle ile de olsa, gelip münazaranın yerine oturan diyalektikten bahsetmek yerinde olacaktır. Bakış icmalî bir bakıştır, üslûp da bizim üslûbumuz; ifade tarzı yadırganmamalı…

Diyalektik, kesin olmayan ve çok defa muhtemel mülâhazalara bağlı cereyan eden hatta bazen gidip, eskilerin ifadesiyle mugalâta ve safsataya dayanan bir çeşit tartışmanın adıdır. Ona, cedelleşme, münakaşa etme ve birbirine sataşma sanatı da denebilir. Bazı düşünürlere göre, diyalektik, herhangi bir konuda ileri sürülen ve doğru olma ihtimali de bulunan kanaatlerin açıklanması ve müdafaasından ibarettir.. bilimden önce bilime yol sayılan, ama kat'iyen bilimin evsafını hâiz

olmayan bir musâhabe tarzı şeklindeki yaklaşım da diyalektik adına ayrı bir tarif.. ve daha farklı bir sürü yaklaşım...

Diyalektik bütün Orta Çağ boyu hitabın mukabili olarak formel mantığı ifade adına kullanılan bir sistem oldu. Hatta filozof Kant, bütün aldatıcı akıl yürütmeleri –mugalâta da diyebilirsiniz– diyalektik olarak adlandırdı ve tecrübî alan dışında bilgi elde etme veya ortaya koyma iddiasında bulunan kimseler, aklen çözümü ve izahı imkânsız gibi görünen ve neticede gidip tenakuzlara (çelişki) dayanan ne kadar birbirine ters tezler varsa, diyalektik sayesinde o zıtlıkları aşmaya ve telife çalıştılar; belki bir mânâda problemin üstesinden de geldiler! Hegel, diyalektiğe tarihî bir buud kazandırarak, bütün tabiî hâdiselerin, hususiyle de mânevî derinliği olan olayların tarih içindeki gelişmesi gibi çarpık anlayışları da ona bağlayarak sistemi bütün bütün farklılaştırdı ve ayrı bir kalıba ifrağ etti. Daha sonraları ise, Karl Marks tarihî maddecilik diyalektiğini işte bu telakki üzerine kurdu ki, zamanla hemen bütün insanlık az-çok bu felsefeden müteessir olarak mantığı da, muhakemeyi de, fikir yürütmeyi de tamamen bu şeytanî sisteme bağlayıverdi.. böylece bir kere daha Faust, Mefisto'ya yenik düşüyor ve düşünce hayatı itibarıyla diyalektiğin paletleri altında presleniyordu.

Oysaki bizim münazara şeklimiz, herhangi bir konuda fikir yürütmemiz çok farklıydı ve tamamen hakkın emrinde ve hakkı tutup kaldırma istikametinde gerçekleşiyordu. O tamamen bizim temel kültür kaynaklarımıza bağlı gelişmiş ve "fenn-i münazara" unvanıyla bilinen bir kısım disiplinler çerçevesinde oluşmuş ve oluşuyordu. Bu disiplinlere göre, hakkın hatırı âlî tutuluyor ve hiçbir hatıra feda edilmiyordu. Münazırların birbirini mahcup etmesi kat'iyen söz konusu değildi. Birbirini utandırmak bir yana, haklı çıktığında hasmını utandırmak dahi insanî değerlere saygısızlık sayılıyordu.

Aslında böyle disiplinli bir karşılaşma ve konuşmada daha ziyade hakkın ortaya çıkması veya vuzuha kavuşması esas kabul ediliyordu. Konu dinî olduğu takdirde aslî ve fer'î şer'î deliller göz önünde bulundurularak münazara ona göre cereyan ediyordu. Şayet mevzu değişik ilim dallarıyla alâkalı ise, bu defa da konuya esas teşkil eden ilim dallarına ait sabiteler, temel disiplinler öne çıkarılarak musâhabe ve müdâvele-i efkâr o çizgide yürütülüyordu. Her iki alandaki münazarada da diyalektiğe girmeden, mugalâtalara sapmadan mantık yürütme önemli bir ahlâkî disiplindi. Böyle bir münazarada, mesnetsiz, delilsiz ve peşin hükümlere bağlı mülâhazalardan olabildiğine uzak duruluyor; her şey gerçek bilgi yörüngesinde götürülüyor ve konuşmanın her faslında hakperestlik mülâhazasına fevkalâde dikkat ediliyordu. Münazırlar birbirlerine kızmıyor, asla öfkelenmiyor, müzakere veya tartışmanın en hararetli noktalarında bile birbirlerine olabildiğine saygılı davranıyor ve karşı tarafın kendini ifade etmesi hususunda fevkalâde centilmence hareket ediyorlardı. Kat'iyen kimse kimseyi hafife almıyor, onunla alay etmiyor ve hep İslâmî bir müsamaha sergiliyorlardı.. ve o günler ne günlerdi..!

BİR SORGULAMA

Ey nefis!

Sıyrıl hazan duygularından ve bir yeşillik ol, uçuşsun kuşlar, kuşçuklar çevrende.. bir su kaynağı ol, koşsun bütün bağrı yanıklar semtine.. mumlar gibi eri ve etrafına ışıklar saç; hem öyle bir saç ki, mehtabı temâşâya dalmış olanlar, onu bırakıp da senin ikliminin pervanesi olsunlar. İnsanları tıpkı bir anne gibi öyle sıcak ve içten kucakla ki, hışmından korkanlar bile, tereddüt etmeden kendilerini senin kucağına atsınlar. Allah'ın sana ihsan ettiklerini sen de saç cömertçe etrafına; saç ki, insanı insanlara, Cennet'e ve Allah'a yaklaştıran en sırlı formül civanmertliktir. Bu formülü ruhuna mal edip kullanabilirsen, mezhebi kin, nefret, düşmanlık olan en kaba ruhlar bile, bir gün mutlaka senin atmosferine girebilmek için kuyruklar oluşturup bekleyeceklerdir.

Sen her zaman bulutlar gibi olmalı ve kesmelisin güneşin yakıp kavuran sıcaklığını.. mevsimlere takılıp kalmadan, sağanak sağanak boşalan yağmurlar gibi söndürmelisin herkesin ve her şeyin hararetini; hiç olmazsa çiselerin okşayıp geçtiği gibi bağı-bahçeyi, ovayı-obayı, dağı-tepeyi; sen de okşamalısın bütün kurak gönülleri ve ruhları.. herkese açık öyle tatlı bir su kaynağı olmalısın ki, her zaman çevrende testilerin sesi duyulsun.. hasretle yanan gönüller aradıklarını senin ikliminde bulsun. Sen ağzını açıp da ruhunun ilhamlarını seslendirince, hikmetli söz avcılarının kalemlerindeki mürekkepler bitsin ve kitapların sayfalarını renklendiren o nefis

duygular ruhanîlerin mezâmiri hâline gelsin.. gayzların, öfkelerin, kinlerin, nefretlerin hançerlerini bileyip hemen herkese saldırdıkları, her şeyi yakıp yıktıkları dönemlerde sen, en öfkeli ruhlar dahil, gelip bağrına sığınan bütün yurtsuzların-yuvasızların en içten hâmisi olmalı ve vesâyetine koşanları hayal kırıklığına uğratmamalısın...

Günümüzde olduğu gibi, bazı ifritten mütemerrid düşünceler milletçe bizi birbirimize ulaştırabilecek olan yolları yürünmez hâle getirip köprüleri yıktıklarında dahi sevgilerinden, müsamahalarından ve gönül heyecanlarından mânevî yollar ve köprüler kurarak ulaşılabilecek her noktaya ulaşmaya çalışıp, kat'iyen mukabele-i bilmisil (bir davranışa aynı ile karşılık verme) mülâhazalarına takılıp kalmamalısın; ölsen bile mutlaka Müslüman karakterinin gereklerini yerine getirmeli ve başına atılan taşları, atmosfere çarpıp eriyen meteorlar gibi ışığa çevirerek etrafına maytap ziyafetleri çekmelisin. Çevrende hiddetle, şiddetle yükselen bütün sesleri yumuşatarak onlardan sevgi güldesteleri meydana getirmelisin; getirmeli ve ne yolların harap olmasından, ne de köprülerin geçilmez hâle getirilmesinden kat'iyen söz açmamalısın.. söz açıp geçmişteki kin ve nefret virüslerini harekete geçirmemelisin. Bu yol, peygamberlerin yolu ve insan-ı kâmil olmanın da en sağlam köprüsüdür. Şimdiye kadar bu yolda yürüyenlerden hiç kimse takılıp yollarda kalmamış; kalmadığı gibi, herhangi bir kabalık ve hoyratlık karşısında da tavrını değiştirmemiştir. Aslında, eğer bir insan, insanlığının şuurunda ise, ne kinler, nefretler, kabalıklar, ne de değişik türden hamlıklar onun düşünce istikametine ve tavırlarına tesir edemez; etmemelidir de. Gerçi bir kısım toslamalar karşısında yol ve yön değiştiren Müslümanlar da vardır ama bunlar, duygu ve düşünceleri itibarıyla henüz dalgaları dinmemiş ve oturaklaşamamış ham ruhlardır. Ben, böyle hazımsız ruhların başkalarına bir

şey verebileceğini zannetmiyorum. Böylelerinin, değişik türden hâdiseler karşısında tavırları hep karşılık verme ve tokmak yemiş davul gibi gürültü çıkarma şeklinde olagelmiştir ki; günümüzde insanlar arasında çokça yaşanan hırgürün en önemli bir sebebi de bu olsa gerek..

Mahviyet, tevazu, hazm, olgunlaşmış, oturaklaşmış insanların dâimî hâlidir. Şartlar ne olursa olsun, böyleleri, her zaman gökler gibi derin, deryalar gibi engin, dağlar gibi mehîb ve sağlam, toprak gibi de mütevazidirler. Ne çevrelerinde olup biten şeylerden müteessir olur, ne değişik ihtilatlarla bulanır, ne de fırtınalara boyun eğer; aksine, toprak gibi yüz yere sürer, her şeye ve herkese dâyelik yaparlar. Onlar, potalarda eriyip kaynayıp özünü bulmuş altın gibidirler; granitleri eriten fırınlara bile girseler mâhiyet değiştirmezler. Ve onlar öylesine yanıp kül olmuşlardır ki, artık hiçbir ateşten müteessir olmaz ve hiçbir kor karşısında "pes" etmezler. Zaten külü yeniden yakmayı ve som altını potalara koyup eritmeyi de kimse düşünmez.

Ey nefis! Herkesin derdini vicdanında öyle derince duyup yaşamalısın ki, artık bu konuda kimsenin senden hiçbir beklentisi kalmasın.. onların acılarını öylesine içten hissedip ağlamalısın ki; ağlamaya durmuş bütün gözlerin yaşları kurusun.. onlar için öyle yanıp yakınmalısın ki, ızdıraptan ciğeri kebap olmuş böyle biri karşısında, bütün muzdaripler acılarını unutsun.

İşte kendisini bu ufka ayarlayabilmiş bir bahtiyar, kendi adına tasavvurları aşkın bütün güzelliklerin Kadir Gecesini idrak etmiş sayılır ve yerde gökte Allah halifesi olma pâyesi ile anılır.

İnsanın tabiatında hem safâ, hem de keder vardır; kederi iradenin mahbesinde sıkıca tutup, safâyı bir murad güvercini

gibi uçurabildiği en son noktaya kadar uçurabilen, kâmil insandır ve âdeta o, bir yandan zindancı, diğer yandan da bir kuşbazdır. Bağlayacağını bağlar, salıvereceğini de salıverir. Evet, iradelerimizle hevâ ve heveslerimizin sesini kesmek bir yiğitlik, gönüllerimizi herkesi misafir edecek kadar geniş tutmak da bir babayiğitliktir.

Ey nefis! Her zaman yiğitçe davran ve hep babayiğitlik arkasında ol! Kendini kritik etmede vicdanını bir mihenk taşı gibi kullan; pota görmüş bir altın gibi o sapsarı çehrenle gül herkesin yüzüne.! Herkesin yüzüne gülerken de, sakın iyi bir sarraf olmayı kulak ardı etme.! Mahiyetin itibarıyla sen bunların hepsine açıksın; gökteki ilk maceran da bunun en açık delilidir. Orada melekler senin beşiğini sallarken gıpta ninnileri söylemiş, şeytanlar da haset merasimlerinde zangoçluk etmişlerdi. Sen, daha o ilk gün hem korkunç bir hasetle karşılaştın, hem de takdirkâr nazarlara çarpıldın. Nazar değdi mi değmedi mi onu bilemem ama, âkıbetin uçmak ile noktalansa bile, bir sendeleme yaşadığın muhakkak: memnû' meyveye elini uzatırken iftar vaktini belirlemedeki içtihad hatanla –bu bir mukarreb hatasıdır– kendini dünya zindanında, hayır hayır! Hazreti Ahmed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) dâyelik yapacak olan toprağın bağrında buldun. "Hakikî şecerenin hikmeti, dünyaya gele Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazreti." (M. Lütfi) sözü, senin ekşi çehreli kaderinin tatlılardan tatlı ilk meyvesini işaretler.. evet, eğer Cennet'te kalsaydın, inkişafa kapalı semeresiz bir ağaç gibi kalacak ve o potansiyel zenginliğini hiçbir zaman duyamayacaktın. Oysaki, oradan ayrılıp da çadırını dünyaya kurunca, bu toz toprak ülkesi seninle bir gülistana döndü.. ve sürgün edildiğin bu köhne diyar, enbiyâ-evliyâ sürgünlerinin bağı-bostanı hâline geldi. Sonunda, meleklerin gıptası bütün bütün takdire dönüştü ve şeytanların kıskançlığı da, dönüp bir zıpkın gibi onların bağırlarına saplandı.

Şimdi gel, kendi değerlerini koruma altına al! Hakk'a kurbet yolu sayılan bu sürgünü en iyi şekilde değerlendirmeye bak ve Hakk'a yakınlık vesilelerini O'ndan uzaklaştıran sebepler hâline getirme! Kin, nefret, gayz, hırs, haset ağına düşerek, ebedî hasmın olan şeytanı sevindirme! Şayet bir gün yanılıp da kendi çizginin altına düşersen, Âdem Nebî gibi davran; doğrul, kendine gel, suçunu itiraf et. Hakk'ın her zaman açık olan kapısına yönel ve hatalarına bir dakika bile yaşama hakkı ve şansı tanıma! Günahla bozulup başkalaşan insanî tabiatını tevbe iksiriyle yeniden ihya et, ayağa kaldır ve bir kere daha Allah'a doğru şahlandır! Bütün bunları yaparken de, topyekün insanların tabiatının da aynı olduğunu, sen hata yaptığın gibi, onların da aynı şeyleri yapabileceğini düşün ve bütün mücrimleri mazur gör! Hatta nefislerine yenik düştüklerinden ötürü, elinden geliyorsa onlara acı, kucakla ve yardımcı ol! Zinhar kendini başkalarının günah muhasebecisi gibi görüp de, şunun bunun hatalarıyla meşgul olma! Yanlışlıklarla meşgul olmak hoşuna gidiyorsa, bu hobini kendi günahlarına karşı kullan ki, âlemin küçük lekeleri sana, senin yağlı karalarını unutturmasın!

Uğradığın herkese, gül kokularıyla esen yeller gibi uğra.! Geçtiğin yollarda burcu burcu senin kokun duyulsun. Mumlar gibi yan, eri, başkalarını aydınlat, ama kat'iyen bu büyük fedakârlığı kendi çıkarlarına bağlama! Dolaplar gibi dön ve inle, bütün yanan yüreklerin ateşini söndür, ama kendini hiç düşünme! Bir buhurdanlık gibi için için hep kavrul, çevrene güzel kokular neşret, ama hâlinden asla şikâyet etme! Her zaman yüzün yerde olsun, Hakk'ın sana olan lütuflarını, başkalarına karşı tefâhur vesilesi yapma; aksine, onu muhtaçlara verilen avanslar gibi gör, ücretini peşin almış olmanın hicabını duy! Eğer kalkıp da, hizmet ve gayretlerini, hakkınmış gibi başkalarının teveccühüne bağlarsan, döner,

çevrenden iltifat beklemeye başlarsın. Bu ise tedavisi çok zor ve herkesi senden ürkütüp kaçıran öyle bir hastalıktır ki, ısrar ettiğin takdirde, her gün maksadın aksiyle tokatlar yer ve insanları kendinden uzaklaştırmış olursun.. şayet gönül huzuru istiyorsan o, istiğnâ, tevazu, mahviyet ve kanaattedir. Kendini büyük görenler, kendinde olağanüstü yetenekler vehmedenler, herkesten teveccüh bekleyenler, hırsla çalımla oturup kalkanlar, huzur yolunda olsalar da, bir gün mutlaka huzursuzluğa kurban giderler.

Ey nefis! Eğer yüreğin varsa, içindeki düşmanlığın yüzüne tükür! Vefâsızlığı kapından kov! Zulmü ayaklarının altına al, çiğne; Hakk'ın her yerde hazır olduğu mülâhazasıyla hayâsızlığın nefesini kes; kötülük hislerini ilâhî intikam inancıyla frenle; hevâ ve hevesin istikametinde değil, her zaman Hakk'ın hoşnut olabileceği yolda bulunmaya çalış! Allah'ın seni her zaman gözettiğini düşün; ağaçlar gibi titre ve tabiatını bozup seni çirkinleştiren, ruhuna yabancı ve kalbinin sırtında da bir yük sayılan ne kadar günah, hata ve mâsiyet var ise, savur gitsin gidebileceği yere.! Unutma ki, tabiatını değiştiren ve ruhunu kirleten bu şeylerden sıyrılmak adına göstereceğin her gayret bir cihad gibi değerlendirilecek ve seni adım adım Allah'a yaklaştıracaktır. Aksine, hep O'ndan uzaklaşman, gurbetin en acılarını yaşaman ve kimsesizliğin vahşetinde boğulup gitmen kaçınılmaz olacaktır.. hem de, amel defterinin hasenât hanesi bomboş, kalbî ve ruhî hayatın itibarıyla da karanlık ve loş olarak. Öyle ise doğrul, kendine gel, insanî değerlere sahip çık, sabırsızlık edip yitirdiğin Cennet'i bir de umursamazlığa kurban etme!

Bugün önceden kaybettiğin şeyleri yeniden elde etme yolunda ortaya koyacağın her gayret, toprağa saçılan tohumların başağa dönüşmesi gibi, mevsimi gelince yirmiye, otuza katlanarak mutlaka geriye dönecektir. Öyle ise hiç durma,

tohum saçar gibi her yana iyilikler, güzellikler, faziletler saç; kötülüklere kilitlenmiş duyguların paslarını çöz ve hayatını başkalarının dünyevî-uhrevî mutluluğuna bağlayarak yaşa.! Yaşa da, şahsî hesap ve çıkarların, ruhunu öldüren mahbesinden kurtul! Nefsin adına her zaman sıkıntı çek ve başkalarına rahatlık dağıt!.. Dert dinle; dert yaşa, dertlerle inle ama, herkese derman olmaya çalış! Bütün insanlara sineni sevgiyle öyle bir aç ki; kinle, nefretle donacak hâle gelmiş, kendi kendilerinin mazlumu ve tir tir titreyen bütün nefiszedeler senin sıcaklığına koşsun!

Irmaklar gibi hep yüz yere sür ve hayat ol çağla! Ay ve güneş gibi herkesi ve her şeyi ışığınla kucakla ve başlarını okşa! Sana yönelen ve senden bir şeyler bekleme imasında bulunanları asla hüsnüzanlarında yalancı çıkarma! Hizmette hep önlerde koş, mükâfat tevziinde de arkaların arkasında saklanmaya çalış; Allah için yapılan şeylerin dünyevî menfaatlere bağlanmasından yılandan-çıyandan uzak durduğun gibi uzak dur! İstemeyerek de olsa, bu türlü duygu inhiraflarına düşmeyi kalbin hesabına bir kirlenme kabul et ve bir dakikalığına dahi olsa böyle bir kirlenmeyi varlık içindeki o müstesna insanî konumuna karşı en büyük hürmetsizlik sayarak, hemen bir iç arınma kurnasına koş!

Her zaman iyilik duygularıyla otur kalk ve hep güzelliklere tercüman ol! İyilik ve güzellik yolunda yürüyen ayaklar baştan daha yüce, ihsan hisleriyle çarpan gönüller de Kâbe kadar kutsaldır. Aslında, senin mâhiyetin bir Kâbe, hedefin Hak rızası; yolun da, Hakk'a ulaşma istikametinde kudsiyânın dönüp durduğu bir metâftır. Sen bu çizgini koruduğun sürece ünün gökler ötesi muhaverelerin mevzuu olacak ve nâmın ruhanîlerle anılacaktır. Öyle ise, bu insanî çizgideki hızını daha da artır, artır ki, insanî değerlerin aşındığı bir dünyada bu kabil gayretlere su kadar, hava kadar ihtiyacımız var. Hep hayır düşün, hayır konuş ve hayırlı işler istikametinde koş!

Bayraklar, hareket hâlindeki insanların omuzlarında daha bir güzel görünürler. Arılar, bal yaptıkları müddetçe mübarek kabul edilirler. Askerin yürüyüşü, duruşundan daha mehîbdir. Kalk, askerler gibi bayrak taşı, arılar gibi kovanını balla doldur ve amelmanda olma sevimsizliğine düşme! Her zaman insanlığa hizmette emre âmâde bulun ve göçüp gitmeye de hazır ol! Ne zaman göç emri geleceği belli olmasa da o, muhakkak ve mukadderdir. Öyle ise hep tetikte ol, günahlardan arın; meçhul çağrıya kapını arala ve beklemeye dur.

BİR GÖNÜL İNSANI PORTRESİ

Gönül insanı, ufku, inancı ve davranışlarıyla tam bir ruh ve mânâ kahramanıdır. Onun derinlik ve enginliği, bilgi ve müktesebatıyla değil; gönül zenginliği, ruh safveti ve Hakk'a kurbeti itibarıyladır. Ona göre, bilgi adına ortaya atılan ilimlerin kıymeti, insanı hakikate ulaştırmada rehberliği ölçüsündedir ve yine ona göre, varlık, eşya ve insan gerçeğini anlamamıza yardım etmeyen malûmatın ve hele, pratik yararı olmayan nazarî bilgilerin hiç mi hiç önemi yoktur.

Gönül insanı, kalbî ve ruhî hayata programlı, maddî-mânevî bütün kirlerden uzak durmaya kararlı, cismanî ve bedenî isteklere karşı her zaman teyakkuzda; kin, nefret, hırs, haset, bencillik ve şehvet gibi hastalıklarla mücadele azmiyle gerilmiş tam bir tevazu ve mahviyet âbidesidir. O her zaman hakkı tutup kaldırma peşinde; mülk ve melekût âlemiyle alâkalı duyup hissettiklerini başkalarına duyurma iştiyakıyla yanıp tutuşan bir diğergâm, olabildiğine sabırlı ve temkinli; konuşup gürültü çıkarmadan daha çok, inandıklarını yaşayan, yaşadıklarıyla başkalarına da örnek olan bir iman ve aksiyon insanıdır: o, dur-durak bilmeden sürekli koşar.. Hakk'a yürüyenlere yürümenin âdâbını öğretir.. iç dünyası itibarıyla her zaman ocaklar gibi cayır cayır yanar ve yanarken de asla gam izhar eylemez; eyleyip ağyârı âhına âgâh kılmayı düşünmez.. her zaman içten içe yanar ve kendine sığınanların ruhlarına hararet üfler.

Gönül insanının hedefinde hep öteler tüllenir durur. O, Hak rızasına bağlanmış, sürekli ilerleyen ve sürekli mesafelerle

yaka paça olan öyle bir iman insanıdır ki, matlûbuna ulaşacağı ana kadar hep bir küheylan gibi koşar; koşarken de herhangi bir beklentiye girmez.

Gönül insanı, öylesine içten bir hakikat eridir ki, oturup kalkar sürekli yeryüzünde hakkı ikame etmeyi düşünür ve onun hatırı söz konusu olduğunda da rahatlıkla bütün arzularından, isteklerinden vazgeçebilir. O, herkese sinesini açar, herkesi şefkatle kucaklar ve toplum içinde hep bir sıyanet meleği görüntüsü sergiler. Ne var ki, Allah'tan başka kimseden de bir şey beklemez. Tavırları, davranışları itibarıyla herkesle uyum içinde olmaya çalışır; hiç kimseyle cedelleşmez, hiç kimseye karşı düşmanlık beslemez. Zaman zaman kendi içtihatları, kendi düşünceleri ve kendi mesleğine, meşrebine göre bir kısım tercihlerde bulunsa da, kat'iyen başkalarıyla rekabete, sürtüşmeye girmez. Aksine, dini, ülkesi, ülküsü adına hizmet eden hemen herkesi sever.. bütün olumlu faaliyetlerinden ötürü herkesi alkışlar.. alkışlar ve hem onların anlayışlarına hem de konumlarına saygılı kalmaya alabildiğine itina gösterir.

Gönül insanı, kendi gayret ve aktivitelerinin yanında, Cenâb-ı Hakk'ın tevfik ve inayetine de fevkalâde önem verir.. her hareketinde tevfike mazhar olma yollarını araştırır.. Kur'ân'da, Allah'ın inayetine vesile sayılan birliğe-beraberliğe olağanüstü ihtimam gösterir.. hareket çizgisi doğru olan hemen herkesle müşterek bir iş yapmaya koşar.. dahası, böylesine bir vifak anlayışı adına çok defa kendine rağmen bir yol izler. Birlikte rahmet olduğunu, ihtilâf ve iftirakla bir yere varılamayacağını düşünür, alabileceği herkesin himmetini yanına alır ve hep ilâhî inayet sağanaklarına açık durmaya çalışır.

Gönül insanı, bir Hak âşığı ve Hak rızası sevdalısıdır. Nerede ve hangi şartlar altında olursa olsun bütün hareketlerini O'nun hoşnutluğuna bağlar.. O'nu memnun etme yolunda ölesiye bir hırs gösterir.. ve böyle bir hedefe ulaşmak için

de bütün varını feda edebilir, dünyevî-uhrevî her şeyden vazgeçebilir. Gönül insanının düşünce dünyasında "benim yapmam", "benim başarmam", "benim sonuçlandırmam"... gibi merdud mülâhazaların asla yeri yoktur. O, yerine getirilmesi gerekli olan şeyleri kim yaparsa yapsın, kendi yapmış gibi memnun olur, onların başarılarını kendi başarıları sayar ve arkalarında yürür.. öncülük yapma şeref ve pâyesini de onlara bırakır. Dahası, iman ve insanlığa hizmet yolunda başkalarının kendinden daha başarılı, daha liyakatli olabileceklerini düşünerek, onlara daha rahat hareket etme ortamı hazırlar; sonra da bir adım geriye çekilip, "insanlardan bir insan olarak" yoluna devam eder.

Gönül insanı, her zaman kendiyle yaka paça ve kendi ayıplarıyla meşgul bulunduğundan kimsenin eksiğiyle gediğiyle uğraşamaz/uğraşmaz. Başkalarıyla uğraşmak bir yana, her fırsatta iyi bir insan olma örneği sergileyerek, onları daha yüksek ufuklara yönlendirir ve herkese bir hüsnümisal olur: İnsanların ayıplarına kusurlarına göz yumar.. onların olumsuz tavırlarına tebessümle karşılık verir, kötülüklerini iyilikle savar ve elli defa rencide edilse de, bir kerecik olsun kimseyi kırmayı düşünmez.

Gönül insanı, hayatını iman-ı kâmil yörüngeli ve ihlâs donanımlı yaşamayı en birinci mesele bilip, duyguları, düşünceleri ve davranışları itibarıyla öylesine Hak rızasına kilitlenmiş bir hakikat eridir ki, bütün dünya ve "mâsivâ"yı ona verseniz, yine de onu kat'iyen hedefinden döndüremezsiniz; hatta Cennetlerle bile ona yol ve yön değiştirtemezsiniz.

Gönül insanı, aynı yolda yürüyüp, aynı mefkûreyi paylaşanlarla asla rekabete girmez.. onlara karşı kat'iyen kıskançlık duymaz.. aksine, onların noksanlarını giderir, eksiklerini tamamlar.. ve onlara karşı hareketlerinde hep bir vücudun uzuvlarından herhangi bir organmış gibi davranır: Tam bir

îsâr ruhuyla, makam, mansıp, pâye, şöhret, nüfûz, müessiriyet... gibi maddî-mânevî hemen her konuda yol arkadaşlarını öne çıkarır ve kendi gerilerden gerilere çekilerek onların başarılarının dellalı gibi davranır, mazhariyetlerini alkışlar ve muvaffakiyetlerini de bir bayram sevinciyle karşılar.

Gönül insanı, çok defa kendi yol ve yöntemine bağlı kalıp bütün faaliyetlerini şahsî mizaç ve mezakı çizgisinde götürse de, başkalarının düşünce ve hareketlerine karşı hep saygılı kalmaya çalışır.. paylaşmaya, beraber yaşamaya açık durur.. oturur kalkar aynı mefkûre insanlarıyla müşterek hareket etme yollarını araştırır.. müşterek projeler geliştirir.. ve "ben" yerine "biz"i ikame etme gayreti gösterir.. dahası, başkalarının mutluluğu yolunda rahatlıkla kendi saadetini feda edebilir.. ve bunları yaparken de kimseden herhangi bir teveccüh beklemez.. hatta böyle bir beklentiye girmeyi kendi hesabına bir sukût sayar; sayar da, yılandan-çıyandan kaçtığı gibi önde görünmekten, namdan-şandan kaçar ve unutulma murâkabesine dalar.

Gönül insanı, kimseye tecavüz etmez, saldırıya saldırıyla mukabelede bulunmaz. En kritik durumlarda bile hep "itidal-i dem"le hareket eder ve ne olursa olsun, bir gönül eri olmanın gereklerini tamı tamına yerine getirmekten asla geri durmaz. Her zaman fenalıklara karşı iyilikle mukabelede bulunur.. kötülükleri kötülerin işi sayar ve bir iyilik âbidesi gibi davranır.

Gönül insanı, hayatını Kur'ân ve Sünnet çizgisinde Hak dostluğu (vilâyet), takva, azimet ve ihsan şuuru çerçevesinde yaşar.. benlik, gurur, şöhret gibi kalbi öldüren hislere karşı sürekli tetikte bulunur.. kendine nisbet edilen güzellikleri "Her şey O'ndan." deyip gerçek Sahibi'ne verir.. iradeye vâbeste işlerde de her zaman "ben"den kaçar, "biz"e sığınır.

Gönül insanı, hiç kimseden korkmaz. Hiçbir hâdise karşısında telâşa kapılmaz; "Allah'a dayanır, sa'ye sarılır, hikmete râm olur." ve doğru bildiği şeylerden asla geriye durmaz..

Gönül insanı, kimseye gücenmez; hele Hakk'a dilbeste olanlara kat'iyen kırılmaz. Yol arkadaşlarını herhangi bir fenalık içinde gördüğünde onlardan uzaklaşmaz.. perdeyi yırtmaz.. onları utandırmaz; utandırmak bir yana, böyle bir fenalığı gördüğünden ötürü büyük bir hata işlemiş gibi kendini kınar ve kendine sorular yöneltir.

Gönül insanı, mü'minlerin farklı yorumlara açık tavırlarından dolayı onlar hakkında sûizanda bulunmadan kaçınır; görüp duyduğu şeylere iyi yorumlar getirir ve kat'iyen olumsuz mülâhazalara girmez.

Gönül insanı, hareket ve faaliyetlerini, bu dünyanın bir ücret yeri değil de, bir hizmet mahalli olduğu mülâhazasına bağlar.. ve her zaman memur bulunduğu sorumlulukları fevkalâde bir disiplin içinde yerine getirir.. netice ve sonuçla meşgul olmayı da Hakk'a karşı bir saygısızlık sayar. O, dine, imana ve insanlığa hizmeti, Hak rızası yolunda en büyük bir vazife bilir ve ne kadar büyük işler başarsa da, bundan nefsi adına maddî-mânevî herhangi bir pâye çıkarmayı hiç mi hiç düşünmez.

Gönül insanı, ne düzeninin bozulmasından ye'se düşer, ne de bütün insanların ona karşı olmasından dolayı sarsıntı yaşar.. "Bu dünya, darılma dünyası değil, bir dayanma âlemidir." diyerek dişini sıkar, sabreder, maruz kaldığı durumlardan kurtulmak için de alternatif çıkış yolları arar ve en kritik anlarda dahi değişik stratejiler üreterek hep azm ü ikdamda bulunur.

İnsanî değerlerin hor görüldüğü, dinî düşüncede kırılmaların yaşandığı, her taraf başıboşların gürültüleriyle inlediği günümüzde, başka bir şeye değil, bu kabîl gönül insanlarına hem de hava kadar, su kadar ihtiyacımız olduğunu bir kere daha hatırlatıp bu faslı da noktalayalım.

GÜNÜMÜZÜN KARASEVDALILARI

Yüksek düşünceleri, yüce gayeleri, büyük ve evrensel projeleri ancak, her zaman yüksek uçabilen, uzun soluklu; yürüdüğü yolda hız kesmeden yürüyen, durduğu yerde kararlı duran, uhrevî zevklerle gerilmiş karasevdalılar gerçekleştirebilir. Şimdilerde bizim şuna-buna değil, bu seviyede düşünen, inanan, düşüncelerini hayata geçirerek önce kendi milletini, sonra da bütün insanlığı aydınlığa çıkarıp, onların Hak'la buluşmalarını sağlayabilen, kendini hakikate adamış ruhlara ihtiyacımız var. Düşünülmesi gerekli olan şeyleri düşünüp, bilinmesi icap eden şeyleri bilen, bildiklerini hemen pratiğe dönüştüren ve bütün ölü ruhları yeni bir *"ba'sü ba'de'l-mevt"*e hazırlama azmiyle sûru dudağında İsrâfil gibi gezen; gezip her yerde herkese hayat üfleyen; ifade kabiliyeti var ise beyan gücüyle, eli kalem tutuyorsa kalemin diliyle, bedîiyâta açıksa herhangi bir sanatın desen ve çizgileriyle, şairse şiirin sihriyle, mûsıkîşinassa değişik beste ve nağmelerin büyüsüyle her zaman ruhunun ilhamlarını haykıran, her fırsatta iç ihsaslarını seslendiren, dili gönlünün derinliklerine bağlı, gönlü de samimiyetle çarpan en yüce hakikate adanmış ruhlara...

Bu kahramanları, sahnedeki örnekleriyle değerlendirecek olursak; bunlar hacca gidiyor gibi dünyanın dört bir yanına seyahatler tertip eder, seyahatlerini hicret ruhuyla taçlandırır; uğradıkları herkese hâl ve gönül diliyle bir şeyler fısıldar, çevrelerine hep sevgi mırıldanır, karşılaştıkları ruhları sevgiye

uyarır ve yürür, sinelere sevgiden tahtlar kurarlar. Dirilir onlar sayesinde muhabbete susamış ruhlar ve dinler onları bütün dirilen gönüller. Hem bu duygu ile göç edenler hem de onları kabullenenler, her türlü dünyevîlikten uzak ve tamamen ihlâs edalıdırlar: Söyleyenle dinleyen, özündeki ruh ve mânâyı sergileyenle onu temâşâ eden, elinde hayat kâsesi taşıyanla toparlanıp kendine gelen ve destekleyeniyle desteklenen arasında herhangi bir çıkar ilişkisi bahis mevzuu olmadığı gibi, Allah rızasının dışında herhangi bir mülâhaza da kat'iyen söz konusu değildir. Bu derin ve gönülden münasebetler, tamamen evrensel insanî değerlere dayanmakta ve bu değerlere karşı duyulan müşterek saygıdan kaynaklanmaktadır.

Bizler, yakın geçmişimiz itibarıyla, sağlam bir ruh köküne bağlı bulunduğumuzu, tarih boyu pek çok yüksek medeniyetler kurduğumuzu bütün bütün unutarak mazisi olmayan bir millet görünümü sergilemeye başladık. Dahası, bir kısım komplekslere girerek kendimizi de, geçmişimizi de inkâr ettik. Hatta bazılarımız itibarıyla millî kimliğimizden utanır hâle geldik. Böylece her gün biraz daha kendimizden uzaklaşarak âdeta yabancı değerler bağımlısı olduk. Şanlı geçmişimiz itibarıyla her zaman, düşünen, konuşan, kendini ifade eden, uğradığı her yere inanç ve estetik telakkilerini aksettiren âbideleriyle tarihin "yâd-ı cemil"i olmuş bir milletin; evet bu ölçüdeki bir bilinirliğin, şehametin, ihtişamın zirvelerinden; bilinmezliğin, tanınmazlığın, saygı duyulmazlığın çukurlarına yuvarlanması ne hazindir!

Bu millet böyle hazin bir duruma müstahak değildi ve bu meş'um durum "ilelebed" böyle sürüp gidemezdi de. O, şimdiye kadar elli defa ölüm çukurlarını –Allah'ın izniyle– diriliş şehrahlarına çevirmiş, elli defa inkıraz gibi görünen durumları yenilenme vesilesi gibi değerlendirmiş ve her zaman olağanüstü bir performans göstererek –bir kısım beden insanı

menfaatçiler, gününü gün etmek isteyen çıkarcılar veya millî ve dinî değerlerimizi inkâr eden küfür yobazları istemeseler de– aydınlık geleceğe yürüme adına yepyeni yöntemler geliştirmiş ve hemen her sarsıntıdan sonra, bir kere daha *"vira bismillâh"* deyip ayakları üzerine doğrulmuş; kendine ait duyguları ve düşünceleriyle yeniden dört bir yana açılabilmiştir. Şöhret u şandan uzak, her türlü âlâyiş ve gösterişe kapalı, tevazu ve mahviyetle kanatlı, sadakat ve emniyet edalı, nefsanî arzular karşısında da fevkalâde mukavemetli bu hamiyet erleri, atalarından tevarüs ettikleri tarih şuuruyla dinî ve millî değerlerimizi dünyaya tanıtmanın havarileri olmuş ve tıpkı ilkler gibi: *"Girdik reh-i sevdaya..."* diyerek zahmeti rahata tercih edip çağın en önemli hâdiselerinden birini gerçekleştirmişlerdir.

Bugün, dünyanın dört bir yanında kızaran güller renklerini bu ay yüzlülerden ve bu ay yüzlülerin ruhlarında taşıdıkları mânâlardan almakta; içtimaî coğrafya onların düşünce kanaviçelerine göre çağ edalı bir dantela gibi örgülenmekte ve bütün insanlık âdeta onların kadim fakat eskimeyen bestelerini mırıldanmakta. Bu tertemiz duygu ve düşünceler mebde'lerine ait görüntüleriyle küçük birer damla gibi görünseler de, işin ruh ve mânâsını kavrayabilenlerce, her zaman değişik vâridâtla köpüren engin denizler mahiyetindedirler.

İşin tabiatının gereği, belli süre sadece kendi çevrelerini aydınlatmakla meşgul görünen bu ışık süvarileri, şimdilerde, hakikî derinlik ve ruh güçlerini öne çıkararak, tıpkı yağmur yüklü bulutlar gibi, sevinç olup, neş'e olup, ümit olup, sevgi olup şakır şakır her yana boşalarak muhabbete, hoşgörüye susamış kupkuru gönülleri Cennet bahçelerine çevirme humması yaşıyorlar. Denebilir ki, bugün yeryüzü, bir baştan bir başa, onların saçtıkları tohumlarla yeni bir bahara hâmile ve bir kutlu vilâdet heyecanı içinde; tekmil insanlık da böyle bir

oluşumun *"hissi kable'l-vuku"* esintileriyle gelen bişaretlerle coşkun mu coşkun. Sesler, nağmeler farklı farklı olsa da, vicdanlarda duyulup sezilen hep aynı mânâ.. ve seherlerde esen yeller Eyyûb'a hayat ırmağından bir ses, Yakub'a Yusuf'un gömleğinden İbrahimî bir koku duyurmakta.

Bu bizim, son bir kere daha geriye dönüşümüz, hakikî konumumuza yürüyüşümüz sayılabileceği gibi, bütün insanlığa alternatif bir diriliş mesajı da sayılabilir. Aslında bugün, değişik buhranlarla kıvrım kıvrım hafakanlar yaşayan milletler de, ümit adına böyle bir meltem beklemekteydi. Ne mutlu, böyle bir meltemi harekete geçirecek olan merkezdeki kutlulara!. Ne mutlu, bu diriliş esintilerine karşı sinelerini açıp bekleyenlere!.

Biz, sevgiye açık ve kendilerini, insanî değerler âbidesini ikame etmeye adamış bu kahramanlarla bir gün mutlaka dünyanın renk ve deseninin değişeceğine ve insanlığın rahat bir nefes alacağına inanıyoruz. İhtimal, geleceğin dünyasında, insanî düşünce son bir kere daha ışığını onlarla parlatacak.. insanî emeller onlarla realize edilecek ve ütopyalara inat pek çok hülyalarımız da onlarla gerçekleşecektir.. evet bir gün bütün bunlar mutlaka olacak ve mevsimi gelince, o gönlü boş, tali'i karanlık kimseler, bu aydınlık ruhlar karşısında diz çöküp af dileyecek ve ettiklerine nadim olup ağlayacaklardır. Ne var ki, kaçırdıkları fırsatları da hiçbir zaman telâfi edemeyeceklerdir. Keşke duyguları süflî, düşünceleri azgın, tavırları da haşin bu kaba ruhlar; bir yakın gelecekte, çaresiz vicdan azabıyla kıvranacakları gün gelmeden, hakperestlik ve kadirşinaslık duygularına sığınarak biraz daha insaflı olabilselerdi; insaflı olup yarınlarını karartmasalardı..!

Günümüzde fedakârlığın sahâbîcesiyle, dört bir bucağa, yedi cihana yetişmeye çalışan ve her zaman yaşama tutkularını

baskı altına alıp yaşatma hisleriyle hareket eden ve hareket ederken de gösterişe-âlayişe girmeyen; her hâlleriyle tevazu ve mahviyet diyen bu esâtirî kahramanlar, bütün olumsuzluklara rağmen, o hiçbir zaman dinmeyen aşk u şevkleri, sürekli köpürüp duran himmet ü heyecanları ve insanlığa hizmet iştiyaklarıyla tarihte emsali az görülmüş bir civanmertlik sergilemekte; uğradıkları herkese gönüllerinin dilinden bir şeyler fısıldamakta; her yere taze fideler dikip her yanı Cennetlere çevirmekte; her zaman canlı, her zaman hızlı, her zaman müthiş bir performans göstererek kendilerini ifade etmeye çalışmakta ve tabiî herkesi sonsuza çağırmaktadırlar; imanlı, azimli, kararlı ve gelecek adına da ümitle dopdolu olarak... Yürüdükleri yol yürünmez gibi görünebilir; ne var ki onlar, zaten bunun böyle olacağının farkındadırlar. Evet onlar bir gün yolların bütün bütün sarpa saracağını; bütün köprülerin yıkılacağını daha baştan hesaba katmışlardı; biliyorlardı zaman zaman bir kısım gulyabanîler tarafından yollarının kesileceğini.. çevrelerinde kin, nefret ve düşmanlık fırtınalarının estirileceğini; evet yürüdükleri yolun doğru olduğuna inançları tamdı ama, akla-hayale gelmedik bazı şeylerle engellenebileceklerini de hiçbir zaman göz ardı etmemişlerdi. Bu itibarla da onlar, bütün olup biten bu şeyleri ve olacakları Hak yolunun hususi meşakkatleri sayıyor ve heyecanlarından hiçbir şey kaybetmeden sürekli koşuyor; endişelerine takılan menfilikler karşısında da Allah'a teslim oluyor, imanın o sarsılmaz kalesine sığınıyor, yaşadıkları çağı ve hâdiseleri iyi okumaya çalışıyor ve Cenâb-ı Hakk'ın muvaffakiyet vaadine güvenerek yürüyorlardı/yürüyeceklerdi rıza ufkuna doğru.

Aslında, kalb-kafa bütünlüğü mülâhazasına bağlı yaşayan, özü-sözü doğru bu insanları, şimdiye kadar inandıkları değerlerden vazgeçirmeye kimsenin gücü yetmediği gibi, onları Allah rızası yörüngesinde hareket etmekten ve bu

duygularını da, Yaratan'ı, bütün cihanlara anlatma gayretine bağlamaktan alıkoyamazdı. Onlar böyle bir sorumluluk duygusu ve vazife şuuruyla ömür boyu sıradağlar gibi dimdik yerlerinde durabilmiş, her zaman tipiye-borana meydan okumuş, sürekli karla-buzla savaşmış ve her mevsim meyve veriyor olmanın sırrını keşfederek hep gül yetiştirmiş ve gül türküleri söyleyegelmişlerdir.

Onlar, hareketleri itibarıyla her zaman bir saat gibi ahenkli, beyanları itibarıyla da heyecan, tazelik ve istikamet örneğidirler. Ne hareketlerinde bir aritmi ne de sözlerinde bir halâvetsizlik vardır. Kalbleri bir melek kalbi gibi saf ve duru, dilleri de iç derinliklerinin sadık birer tercümanıdır. Bu itibarla da, onlar hemen her zaman tavır ve davranışlarıyla imrendirici, söz ve beyanlarıyla da heyecan uyandırıcı olmuşlardır. Onların gönül dünyalarında sürekli Hak mülâhazası köpürür durur; beyanlarında ise, derin bir Allah aşkı, varlık sevgisi ve insanlara karşı da bir muhabbet, bir şefkat, bir müsamaha, bir af nümâyândır. Hak rızası, onların kilitlendikleri biricik hedef; eşya ve hâdiseleri doğru okuyup, doğru yorumlamak, vazgeçemeyecekleri bir tutku; insanları sevip herkese sine açmaları da tabiatlarının gerçek rengidir.

Onlar, o derinlerden derin aşklarıyla Hakk'a bakan duruşlarını seslendirdikleri aynı anda, sevginin sırlı ve sihirli anahtarlarıyla da paslanmış ve küflenmiş gibi görülen en katı kalbleri, en sert tabiatları balmumu gibi yumuşatarak içine girer ve Yüce Yaratıcı'nın teveccühüne mazhariyetin hakkını eda etmeye çalışırlar. Sevilirler, severler; en amansız ve imansız saldırılar karşısında dahi peygamberâne bir azimle sarsılmadan, hep dağlar gibi yerlerinde dururlar; çevrelerine bakarken de göklerin gözleriyle bakarlar; ne hışımla gelip çarpan fırtınayla devrilir ne de en müthiş zelzeleyle sarsılırlar. Gelen dalga ve sağanaklara bağırlarını açarlar; gidenlere de bir avuç toprakla dahi olsa cömertlik saçarlar.

Bu koçyiğitler, Hak rızası gibi en büyük bir işe gönül vermiş olmanın şuurundadırlar ve ona ulaşma uğrunda da her şeyi göğüslemeye kararlıdırlar. Şahısları itibarıyla hep mum gibi başları önlerinde küçük görünümlü, yanıp aydınlatmaya teşne ve iddiasız göründükleri aynı anda her zaman gerilimde ve kanatlarını germiş bekleyen üveyikler gibi ruhanîlerle yarışmaya da hazırdırlar. Onlar, duruyor gibi göründükleri zamanlarda bile, iç aktiviteleriyle hep canlı, hep kararlı ve hep hummalıdırlar. Yer yer, denizler gibi çevrelerini dalgalarıyla sularlar, zaman zaman da uzakları buharlarından oluşan bulutlarla serinletirler. Yakın-uzak her tarafa âb-ı hayat sunar ve nice yıldan beri sürüm sürüm hâle gelmiş cansız cesetlere diriliş üfler gezerler. Oturur-kalkar hiç durmadan çevrelerine ruhlarının diliyle gönül hikâyeleri söyler ve her türlü dedikoduya ve toplum içinde kin-nefret uyaracak tartışmalara karşı sürekli kapalı dururlar.

Ve yine onlar, her zaman insanlara yararlı olma hülyalarıyla yaşarlar; insanlığın değişik bunalım ve mânevî ızdıraplarını ruhlarının derinliklerinde duyar; semtlerine uğrayanlara sürekli açık durur; dert dinler, dertlerle inler, dertli sineler arar; kendileri gibi muzdarip gönüllerle el ele vererek âh u efgân dindirmeye koşarlar. Yerinde fitne-fesat ateşleri üzerine yürür; dikenler arasında da olsa mutlaka gül diker ve hep gül türküleri söylerler.

Bazen o gül renkleri filizinden dışarıya fırlamış tomurcuklar gibi bin bir ızdırabın teessürüyle kan rengine bürünür; bazen hafakandan çatlayacak hâle gelir, nağmeleri âdeta bir çığlığa dönüşür; ama her şeye rağmen, ellerini göğüslerine kor, bir "eyvallah" mırıldanır ve yürürler hedeflerine doğru çevrelerine tebessümler yağdırarak; yürürler ve uğradıkları her yer, Cennet bahçeleri gibi yeşerir.. el verdikleri kimseler âb-ı hayat içmiş gibi dirilir.. himmet elleri *"yed-i beyzâ"* gibi

göz kamaştırır.. gayretleri bütün sihirbazların büyülerini bozar ve gezip uğradıkları yerlerde en firavunca düşünceler dahi dize gelir.

Onlar, iman kaynaklı öyle bir vâridât ve zenginliğe sahiptirler ki, Karun'un hazineleri onların servetlerine nispeten çer çöp gibi kalır; hatta eğer isteseler, bu ilâhî servet ve gınâ ile cihanları bile peyleyebilirler. Onların ömürlerinin kazanç ve mevhibe kefesi her zaman dopdolu; ziyan kefesi ise, şeytanları çileden çıkaracak mahiyettedir.

Onlar, ömür sermayelerini nerelerde değerlendireceklerini çok iyi bilirler.. ve fâni şeyleri bâki hakikatlerle değiştirmede fevkalâde mahirdirler. Vakitlerini asla boş geçirmez; iş ve hizmette geri kalmayı ise kat'iyen hazmedemezler. Himmetleri âlî, iradeleri güçlü, azimleri de mütemâdîdir; iman ve aksiyon onların en önemli birer kalb ve davranış disiplinidir. Allah'tan başka kimseden korkmaz, kimseden endişe duymaz ve her zaman dimdik dururlar; dimdik durur yürürler fevkalâde bir tevazu ve mahviyet içinde cihanları aydınlatmaya doğru. Her zaman yüzleri yerde ve alçak gönüllüdürler. Bazen o semavî düşünceleriyle rüzgârlar gibi eser ve her tarafa tohumlar saçarlar; bazen de her yana yağmurlar gibi boşalır, yeryüzünde hayat olur akarlar. Ne işlerinin iyi gitmemesi, ne ticaretlerinin kesada takılması, ne üst üste krizlerin, buhranların ümitleri alıp götürmesi kat'iyen onları sarsamaz. Sık sık ahd ü peymanlarını yeniler ve Allah'ın kendilerine lütfettiği maddî-mânevî her çeşit nimeti; şeâiri ihyâ mânâsına ruhlarının âbidelerini ikame etme yolunda harcarlar. Din-diyanet nerede ve Yaratan'ın teveccühü hangi yönde ise hep orada durmaya çalışır ve sürekli O'nun isteklerini yerine getirme istikametinde koşarlar. Bunu yaparken de dünya işlerinde başarılı olmaya fevkalâde özen gösterirler. Öyle ki, o koçyiğitleri sadece bu yönleriyle görüp tanıyanlar,

onları Ahiret-bilmez dünyalılar sanırlar. Hak rızasıyla irtibatlarını gördüklerinde de, onların aşk u heyecanıyla ürperir ve kendilerini ilk saftakilerin arasında zannederler.

Onlar boş durmayı ve avare ömür tüketmeyi hiç mi hiç sevmezler. Sürekli hareket hâlinde ve her zaman din ü dünyayı imar peşindedirler: okuyup yazma biliyorlarsa, bir şeyler karalayarak, bilmiyorlarsa bilene bir kalem armağan ederek, ne yapıp yapıp hizmet kervanına iştiraklerini devam ettirmeye çalışırlar. Her zaman ilmi sever; âlime karşı saygılı davranır; aklı başında ve kalbi hüşyâr kimselerle oturur-kalkar ve sürekli, sohbet-i Cânân'la nefes alır verirler.

Yeryüzünde hakikî insan kalmasa, dört bir yandan ufukları toz duman kaplasa, sokaklar bütün bütün çamur seylaplarına yenik düşse; her tarafı dikenler sarsa ve zakkumlar gülleri gölgede bıraksa; meydanlar saksağanlarla dolsa ve saksağan sesleri bülbül nağmelerini bastırsa, bal kâselerinin etrafında eşek arıları uçuşup dursa; ormanların ürperten vahşeti sokaklarımızda kol gezse, ilme hürmet kalmasa, mârifet kapı kapı kovulsa, insanlık bütün bütün vefasızlığa kurban gitse; dostluklar yıkılıp dostlar düşman tavrını alsa onlar sarsılmadan hep yerlerinde durur ve "Her şey devrilebilir ben ayaktayım ya.! Her taraf kupkuru çöle dönmüş; gözyaşları gibi bir kaynağım olduktan sonra ne ehemmiyeti var.! Yürümek için Allah iki ayak lütfetmiş, iş yapmak için de iki pençe; iman gibi bir sermayem var, gönlüm gibi de bir serhaddim.. dünyaları imara yetecek fırsatlar değerlendirme bekliyor; Rabbime dayanıp bunlarla cihanı Cennetlere çevirebilirim.. toprağa atılan her tohum birkaç başak verdikten sonra, gelecek adına gam u keder de niye.! Ve hele bir de, Allah ötede birleri binlere ulaştıracağını vaad ediyorsa!." der yürürler hedeflerine doğru, harap olmuş yollara ve yıkılmış köprülere rağmen. Yürür ve ırmaklar gibi geçtikleri her yere hayat götürür, herkesin ve

her şeyin ateşini söndürür.. ateş gibi kendilerini yeyip bitirme pahasına başkalarını soğuktan korur.. mumlar gibi erir gider; erir gider ama, binlerce göze ışık olur akarlar. Kâh leylîler gibi pusuya yatar ve bağırlarını rahmet esintilerine açarlar, kâh eşref-i saatlerde âhlarla inler ve ızdırap rıhtımlarından ekstra inayetlere yürürler. Onların yürüdükleri bu yol, hak dostlarının gelip geçtiği bir güzergâhtır ve bu yolda yürüyenlerin de yolda kaldıkları hiç görülmemiştir.

Onlar her zaman imanlı, ümitli, pür-heyecan ve her şeylerini Hak yolunda bezledecek kadar da cömerttirler; burada bir verip, ötede onlarcasını elde edecekleri ümidiyle ömürlerini hep verme şölenleriyle geçirirler. Onların nazarında, dini koruma, kollama ve onu dünyanın dört bir yanında imrendirecek seviyede temsil etmeden daha büyük bir pâye yoktur. Bu yüce pâyeye ermeyi hayatlarının biricik gayesi bilir ve dünyada bulunmalarını da sadece ve sadece ona bağlı götürmeye çalışırlar. Hep bu duygularla nefes alır verir; her zaman bu düşüncelerini projelendirme etrafında bir araya gelir ve bir araya gelişlerini de Hak'la irtibatlandırarak derinleştirirler.. *"Mele-i A'lâ"*nın sakinleri de, onları tebrik neşideleriyle alkışlar ve teyit dilekleriyle yollarına sular serper.

Onlar, hiçbir zaman kendi rahatlarını düşünmez; sürekli "Allah" der, "fazilet" der ve insanî değerler arkasında koşarlar, peygamberâne bir tavırla herkese sinelerini açar ve her zaman başkaları için yaşarlar. Onların bu ölçüdeki hasbîliklerine karşılık Allah da, ellerin-ayakların işe yaramadığı çetin bir günde, bu gönül insanlarına melek kanadından tüyler ihsan ederek dünyada onları beklenmedik muvaffakiyet sürprizleriyle şereflendirir; ötede de vuslat gölgesiyle serinletir.. kutsîler arasına alır.. özel konuklarına gösterdiği iltifatı gösterir.. sonra da bütün bu lütuflarını hoşnutluğuyla taçlandırır.

HAKK'A ADANMIŞ RUHLAR

Hayatlarını Allah rızasını kazanma yolunda, O'nu sevip O'nun tarafından sevilme idealine bağlamış adanmışların en çarpıcı yanları, en önemli güç kaynakları, maddî-mânevî herhangi bir beklentilerinin olmamasında aranmalıdır. Onların hesap ve planlarında, ehl-i dünyanın çok önem verdiği maliyet-kâr-emek-kazanç-servet-refah... gibi hususların hiçbir kıymeti yoktur; asla değer ifade etmezler ve ölçü de kabul edilemezler.

Adanmışın mefkûre kıymeti, dünyevî değerlerin o kadar üstündedir ki, hedefe –o, garazsız-ivazsız Allah'ın hoşnutluğudur– kilitlenmiş böyle birine yörünge değiştirtmek çok zor, başka bir bedele bağlamak ise âdeta imkânsızdır. Aslında o, kalben, fâni ve zâil şeylerden tamamen sıyrılarak bütün bütün bâkiye müteveccih olma yönünde öyle bir değişim yaşamıştır ki, bir daha da dönüşüp başka bir şey olması ya da yükselip başka bir hâl alması –mefkûresinin üstünde herhangi bir yükseklik tanımadığı için– mümkün değildir. O, kendini tamamen, insanlara Hakk'ı sevdirme ve Hak tarafından da sevilme gayesini gerçekleştirmeye adadığı ve hayatını da başkalarını yaşatmaya bağladığı, gelip geçici beklentilerden sıyrılıp bir mânâda hedefini daraltarak kıymetlendirdiği ve dağınıklıktan kurtulup tevhid-i kıbleye muvaffak olduğundan ötürü, toplum içinde "onlar" ve "biz", "ötekiler" ve "bizimkiler"... gibi bölücü, parçalayıcı ve kavgaya sürükleyici mülâhazaların tamamen dışındadır ve kimseyle açık-kapalı herhangi bir

problemi yoktur. Problemi olması bir yana o, hep çevresine yararlı olma mülâhazalarıyla oturup-kalkmakta, içinde bulunduğu toplumla sürtüşmemeye fevkalâde ihtimam göstermekte, toplum içinde görüp sezdiği arızalar karşısında da bir savaşçı gibi değil de, bir mürşit gibi davranarak, fertleri fazilete, yüce ahlâka yönlendirme istikametinde aktiviteler ortaya koymakta ve elden geldiğince, siyasî nüfuzdan ve ne sûretle olursa olsun hâkim olma, idare etme düşüncesinden uzak durmaktadır.

Bilgi, bilginin değerlendirilmesi, sağlam bir ahlâkî telakki ve bunun, hayatın her alanına hâkim kılınması, imanlı fazilet ve onun vazgeçilmezliği... gibi hususlar adanmış ruhların en önemli derinliklerini teşkil eder. Onlar, yarınları ve hususiyle de ahiretleri adına bir şey vaad etmeyen nam u nişan, çıkar eksenli soğuk propaganda ve şov türü tavır ve davranışlardan sürekli uzak durur; ufuklarının enginliği ölçüsünde her zaman bilgi ve düşüncelerini temsille mânâlandırarak, kendilerini merakla takip ve taklit edenleri yüksek insanî değerlere yönlendirme hesabına ölesiye bir gayret sergilerler. Bunu yaparken de, kendilerine herhangi bir pay çıkarmayı hiç mi hiç düşünmez ve yılandan-çıyandan kaçtıkları gibi şahsî menfaat ve çıkarlardan uzak durmaya çalışırlar. Zaten onların iç zenginlikleri de, bu türden reklâma, ağız kalabalığına, vitrinciliğe ihtiyaç bırakmayacak ölçüde "ilel-merkez" bir güce sahiptir. Ayrıca onların ruhlarından sızıp dışa vuran o şeker şerbet davranışları da, ağızlarının tadını bilen herkesi büyüleyip arkalarından koşturacak mahiyettedir.

Bu itibarla da onlar, hiçbir zaman kendilerini anlatmayı düşünmez; kredilerini yükseltme adına reklâma, propagandaya başvurmaz ve tanınıp bilinme hususunda asla hırs göstermezler. Bunun yerine bütün güç ve kuvvetleriyle kalbî, ruhî hayat seviyesine ulaşmaya çalışır ve bu konudaki

aktivitelerini de ihlâsa bağlar; sadece ve sadece Allah'ı hoşnut etmeyi düşünürler. Tabir-i diğerle bunlar, bütün faaliyetleriyle Allah rızasını hedefler ve ölesiye bir gayretle bu yüce hedefe ulaşmak için sürekli çırpınır durur ve o peygamberâne azimlerini dünyevî neticeler, hırs ve insanların teveccühü gibi hususlarla asla kirletmezler.

Günümüzde, doğrudan doğruya, iman, İslâm ve Kur'ân tenkide tâbi tutulup sorgulandığı için, himmetler de bütünüyle bu taarruz noktalarına teksif edilmesine, fertlerin, İslâmî duygu ve düşünce açısından takviye edilmesine, kitlelerin de hedefsizlikten kurtarılarak yüksek mefkûrelerle irtibatlandırılmalarına ihtiyaç var. Fertleri her türlü arayıştan vâreste kılacak böyle bir ihtiyacın karşılanması ise, ancak ve ancak imanın kendi renk, kendi desen ve kendi şivesiyle yeniden gönüllerde canlanmasına bağlıdır. İsterseniz siz buna, insanların yeniden kalbî ve ruhî hayata yönlendirilmesi de diyebilirsiniz. Bazılarının her şeyi, içtimaî yapının değiştirilip dönüştürülmesine, dönüştürülüp yeni kalıplara ifrağ edilmesine bağladığı bir dönemde, böyle bir yaklaşım fevkalâde önemlidir. Zira, diğer mülâhazada muhtemel bir kısım vuruşmaların, sürtüşmelerin, ayrışmaların bahis mevzuu olmasına karşılık, böyle bir yönelişte her zaman, anlaşmalar, uzlaşmalar ve dayanışmalar söz konusudur.

Hak rızasına adanmış ruhlar, böyle bir tevhid-i kıble mülâhazasından ötürü aklî ve mantıkî hayatları adına herhangi bir boşluk yaşamazlar. Aksine onlar, her zaman mantık, muhakeme ve ilimlere karşı açık durur ve bunu da gerçek imanın gereği bilirler. Ne var ki, bunların dünyevî tutkuları ve cismanî arzuları –herkesin istidadına göre– Hakk'a yakın durmalarının enginliğinde ve bir okyanus mahiyetindeki tevhidî mülâhazalarının derinliğinde tamamen eriyip gittiğinden, onların bu isteklerinin yerini, farklı bir desen ve şiveyle

Hak hoşnutluğundan kaynaklanan bir zevk-i ruhanî almıştır. Bu itibarla da, Hak rızasına adanmış ruhlar, kalbî ve ruhî hayatın zirvelerinde meleklerle fizik ötesi bir havayı solukladıkları aynı anda, dünyalılarla da örfâneler teşkil ederek hasbıhâlde bulunabilir ve dünyevîliğin meşru bütün gereklerini yerine getirebilirler. Bu açıdan da onlar, hem dünyevî hem de uhrevî sayılırlar. Dünyevîlikleri, sebepler dairesinde bulunmalarından ve sebeplere riayet etme sorumluluğundan, uhrevîlikleri de her meseleyi kalbî ve ruhî hayatlarına göre değerlendirmelerindendir. Kalbî ve ruhî hayatın belli ölçüde dünyevîliği tahdîdi, tamamen bir terk mânâsına gelmediği için, onların dünyadan bütün bütün kopmaları da söz konusu olmasa gerek. Dünyadan kopmaları bir yana, onlar, her zaman dünyanın tam göbeğinde durur ve ona hükmederler; ama bu duruş hiçbir zaman dünya için ve dünya adına bir duruş değildir. Aksine bu duruş, Allah adına esbaba riâyet ve her şeyi ötelere bağlama hesabına bir duruştur.

Esasen, bedeni kendi çerçevesinde, ruhu da kendi ufkunda tutmanın; ya da hayatı, kalb ve ruh hâkimiyetine bağlı götürmenin yolu da bu olsa gerek. Sınırlı beden hayatının çerçevesi cismaniyetin darlığı ölçüsünde, aksine her zaman sonsuza açık bulunan ruhî hayatın ufku da nâmütenâhîliklere müteveccih olmalıdır. İşte insan, bu seviyedeki hayat ufku itibarıyla eğer, hep müteal düşüncelerle oturur-kalkar; hayatını onu bahşedene bağlı götürür, yaşatmayı yaşamanın en önemli derinliği sayar ve hep zirveleri kollarsa, ister istemez müteal bir programın uygulayıcısı hâline gelir; dolayısıyla da, belli çerçevede şahsî hazlarını ve zevklerini sınırlandırmış olur.

Şüphesiz hayatı bu ölçüde bir derinliğe bağlı götürmek oldukça zordur; ama bu zor iş, kendini Allah'a adamış, O'nu tanıtıp sevdirmeyi hayatının gayesi hâline getirmiş; sabah-akşam bir eli insanların kalb kapılarında, diğer eli de Hakk'ın

kapısının tokmağında hiç bitmeyen bir mekik hareketiyle gelip-gidip herkesi Hak'la buluşturmaya çalışan ruhlar için gayet kolaydır.

Aslında, her zaman sinesinde Yaradan'a imanın sıcaklığını duyan, bazen haşyet, bazen de muhabbetle çevresine gönlünün dilinden bir şeyler anlatmaya çalışan biri için, hiçbir meselede zorluk söz konusu olamaz. Böyle bir gönül eri daha baştan, O'na tahsis-i nazar edip sırf O'nu düşündüğü, O'nunla münasebete geçme yolları araştırmasına, her vesileyi O'na ulaşma istikametinde değerlendirmesine mukabil, Allah da ona, özel teveccühte bulunur, onun, nezd-i ulûhiyetindeki konumunu nazara vererek, herkesin ona saygılı olması gerektiğini hatırlatır ve arzî küçük bir vefayı, semavî vefanın kat katıyla mükâfatlandırır. İşte o semavî iltifattan tek damlaya sıkıştırılmış koca bir derya: *"Sabah-akşam Rabbilerine, sırf O'nun cemal ve rızasına müştak niyaz edip duranları sakın yanından uzaklaştırma! Ne sen onlardan ne de onlar senden sorumlu değilsiniz..."*[27] Burada Allah'ın, peygamberini ikaz edip "kovma!" dediği bu kimseler, Resûlullah meclisinin müdavimleri ve kendilerini Hak hoşnutluğunu tahsile adamış ruhlardan başkaları değildi.

Adanmışlığın yürekten ve samimî olmasına göre her zaman, böylelerine Cenâb-ı Hak tarafından özel bir teveccüh söz konusudur. Evet bir insan, gönülden Allah'a bağlanması ve O'nu hoşnut etmeyi hayatının gayesi hâline getirmesi ölçüsünde iltifat görür, takdir alır ve gökler ötesi âlemlerin muhavere mevzuu olur. Böyle birinin bu dünyadaki her samimî düşünce, söz ve davranışı, ötede, "tali'in gülen yüzü" diyebileceğimiz ışıktan bir atmosfere dönüşerek, kaderinin tebessümler yağdıran sahifeleri hâline gelecektir. Yelkenlerini ak

---
27 En'am sûresi, 6/52.

bahtının rüzgârlarıyla doldurmuş işte böyle bir tali'li, O'na tahsis-i nazar etmesi ölçüsünde yüzer hususi teveccüh esintileriyle ve hiçbir şeye takılmadan hep O'na doğru. Böyleleriyle alâkalı Kur'ân'ın ortaya koyduğu resim temâşâya değer bir resimdir: *"Onlar öyle bahtiyar yiğitlerdir ki, ne ticaret, ne alışveriş alıkoymaz onları Hakk'ı anmaktan, namaz kılıp zekât vermekten.. (Nasıl alıkor ki) onlar, kalb ve gözlerinin dehşetle hâlden hâle gireceği bir (müthiş) günün endişesiyle hep korkar dururlar. Allah da onlara, bu hâllerine karşılık mükâfatların en güzelini verir ve dilediğine (fazlından) daha da fazlasını lütfeder."*[28]

Omuzlarından bütün gam ve keder yüklerini atmış ve Hakk'a teslimiyetle bütün sıkıntılardan kurtulmuş bu kabîl âzâd gönüllerin, artık arayıp bulacakları hiçbir şey kalmamıştır; zira kalb ve ruh dünyaları itibarıyla onların mazhariyetlerinin yanında bütün fâni nimetler, zevkler, safalar bulaşık masalar üzerinde boş kâselerden farksızdır. Onların gönül dünyalarında tüllenen güzellikler karşısında, dünya ve içindekiler yalancı bir masaldan ibarettir. Zaten baharda yeşerip de yazda renk atanların başka türlü olması da düşünülemez. İşte her zaman bu gerçeğin şuurunda olan bekâ yörüngeli ruhlar, ebedî maiyyet vaad etmeyen her şeye bir iptal çizgisi çeker ve arkalarına bakmadan yürürler gönül koridorlarıyla sonsuzun bağ ve bahçelerine.. takılmazlar dünyaya ve dünyevîliklere…

---

28 Nur sûresi, 24/37-38.

ÖRNEKLERİ KENDİNDEN BİR HAREKET

Bu yazıda, anlatılması bir vefa borcu, dile getirilmesi çok zor bir destandan söz etmek istiyorum. Ama bilmem ki, rüşeymleri, filizleri ve fideleriyle dünyanın dört bir yanını tutmuş önemli bir ihyâ hareketini bu ölçüdeki bir makale çerçevesinde ifade etmek mümkün olabilecek mi? Hiç zannetmiyorum... Bu konudaki bilgim videolardaki müşâhedelerimden ibaret; olaya şehadetim duyduklarıma bağlı; kalemim karîhama esir; olup bitenlerin ifade edeceği mânâ bilmem hangi zamana merhun.. şimdi bu şartlar altında ne anlatılabilir onu siz söyleyin. Bu itibarla da, benim konu ile alâkalı yapıp edeceğim olsa olsa bir gül ya da bir çiçeğin resminde umum gülleri, çiçekleri anlatmaya yeltenme gibi bir şey olabilir. Bu ise, ölü bir gül resminde koca bir gülistan ve çiçek bahçesini, hem de her bir gül ve çiçeği özel deseni, farklı şivesi ve çarpıcı edâsıyla anlatmaya kalkışma olacaktır ki, böyle bir yolla gülistanın da, çiçek bahçesinin de ifade edilemeyeceği açıktır. Öyle de olsa, çağın bu destan hâdisesi adına kalb ve kalem erbabını harekete geçirmek için böyle bir cür'et izharına ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Bazı erbâb-ı himmetin "vira bismillâh" demeleri, konuyla alâkalı böyle bir perişaniyet sergileme sonucu gerçekleşecekse, bence maksat hâsıl olmuş demektir.

Öyle ise ifade ve üslûp ne seviyede olursa olsun çağın bu önemli hâdisesi mutlaka anlatılmalıdır; her şeyden evvel tarihe not düşmek ve bu kahramanlığı gerçekleştiren

adanmışlara vefa borcumuzu edâ etmek için anlatılmalıdır. Aksine, çok kısa zamanda, dünyanın dört bir yanında duyulup hissedilen bu yumuşak esinti, bu sımsıcak hava, bu taptaze düşünce ve bu sevgi, hoşgörü meltemleri anlatılmazsa vefa, civanmertlik, diğergamlık gibi yüksek hasletlere karşı da saygısızlık gösterilmiş olur.

Bu hareket yazılacak ve üzerinde ciddî durulacak bir hâdisedir; birkaç düzine kara sevdalı, kimsenin düşünmediği ve akledemediği bir dönemde hasret ve hicran mülâhazalarına takılmadan, "gurbet" ve "yâd eller" demeden, hedef Hak rızası açıldılar dört bir yana; azimli, kararlı ve güvenle dopdolu olarak.. gönüllerindeki ülke tutkusunu, memleket sevdasını hizmet aşkıyla bastırarak. Allah yolundaki mücahedelerini, çok az insanın duyabileceği şekilde duydu, yaşadı ve peygamber havarileri gibi: "Girdik reh-i sevdaya cünûnuz..." (Nigârî) deyip yürüdüler mağriplere maşrıklara... Gençliğin, gençlik ruhundaki dünyevî arzu ve emellerin karşı konulmaz bir cazibe ile herkesi kendine çektiği, cismaniyetin insanî duygu ve düşünceleri baskı altına aldığı, hayatın o en mavimtırak demlerinde, değişik istek ve dürtüleri bastıran başka bir vuslat iştiyakıyla uçup gittiler âdeta her yana yüreklerinde ilk saftakilerin heyecanı. Bu uçup gidiş tali'siz bir dönemde rüyalarına giren yalancı bir dünya güzelinin arkasına düşmüş; ömür boyu hayal avlamış, hicran yaşamış ve kendi benliğinden uzaklaşmış, ama hiçbir zaman menzil-i maksûda ulaşamamış o toy sevdalıların gidişi gibi de değildi. Bu gidiş yürekten, his, şuur ve irade ayaklı; ihlâs ve samimiyet derinlikli bir gidişti. Siz isterseniz buna, iman her zamanki dinamikleri, aşk u şevk tabiî hâlleri, adanmışlık mefkûreleri, Sonsuz Nur rehberleri, can-dan cânandan geçmişlerin kendilerini dünyaya anlatma cehdi de diyebilirsiniz. Evet bunlar, ne kendilerine takıldı, ne de önlerini kesen engeller karşısında dize geldiler; yüreklerinde

renk atmayan tek sevda Hak rızası ve Hakk'a vuslat arzusu yürüdüler dünyanın en ücra köşelerine. Onlar yürüdü; yollar övündü, ruhanîler sevindi ve tabiî şeytanlar da dövündü... Yürüdüler ne atları vardı ne arabaları, ne silahları vardı ne de cephaneleri. Güç kaynakları, sinelerinde her zaman magmalar gibi köpürüp duran o müthiş iman ve heyecan, ufuklarında insanlığın mutluluğu ve tabiî rıza ve rıdvan; bahtları sahabî ve havarî bahtına eş; iffet ve ismetleriyle de ruhanîlerle kardeş bir tavra ulaştılar hemen fecrin arkasından; ulaştı, destanlık birer konu ve solmayan birer hatıra oldular.

Götürdüler ulaştıkları her yere sonsuzdan oluk oluk nur; tüttürdüler her yanda ocaklar; alevinde, korunda, dumanında huzur. Bozuldu zulmün, karanlığın büyüsü. Uykusu kaçtı ilhad yarasalarının ve homurdanmaya durdu karanlıklar bitevî.. körüklendi bir kez daha yalan, iftira, tezvir ocakları.. gemi azıya aldı kaba düşünce ve yobazlık.. fikir üzerine atlar sürüldü ve inanca öldüren pusular kuruldu. Ama nafileydi bütün bu çırpınışlar; sarmıştı ışık her yanı; sarmıştı sonsuzdan gelen nurlar umum cihanı. Artık dem aydın ruhların demi, devran da onların devranıydı. Gerçi ortalık biraz toz duman, ufuklar da sisliydi; ama artık karanlık ve kaba düşüncenin büyüsü bozulmuştu.

Söz şimdi aydınlık ruhlardaydı. İnsanlık bunlarla yeniden kendini keşfedecek ve varlık hiyerarşisi içinde hakikî yerini alacaktı. Bu itibarla, onlar yolları gözlenen bir nesildi; gittikleri her yerde insanlık onları, onlar da tevazu ve mahviyet duygusuyla başları ayaklarının bulunduğu noktada Allah'ı tâzim ve insanlara saygı mülâhazasıyla sürekli iki büklüm, gözleri Rahmeti Sonsuz'un kapı aralığında ışık sağanaklarının sökün edeceği ânı bekliyorlardı. Günümüzün insanı konuyu nasıl değerlendirirse değerlendirsin onlar âtinin çocuklarıydı; nurlu geleceğin karnı da onların sırlarına gebeydi. Her biri kendi çapında

birer diriliş havârîsi olan bu kutluların ellerinde dostluk buketleri, dudaklarında kardeşlik neşideleri vardı. Onların en keskin kılıçlardan daha keskin dilleri suyunu Kur'ân çağlayanından almış ve sözleri de uhrevî buutluydu. Bu sözler zulmetleri paramparça ediyor ama kimseyi yaralamıyordu; kulaklarda Kevser çağıltıları bıraksa da kimseye hasret yaşatmıyordu.

Aslında bunların ne ele ne de dile ihtiyaçları vardı. Çerağlar gibi parıl parıl simalarıyla görüldükleri her yerde Allah'ı hatırlatan bu temiz çehreler öyle büyülü idiler ki, onların hâllerinden süzülen mânâlar karşısında beyanın dili tutuluyor ve lisanlar da sessizlik murâkabesine dalıyordu. Onların ışığı değil, gölgeleri bile pervaneleri yakıyor ve nurları semtlerine uğrayanların gözlerini kamaştırıyordu. Biz "Hâlin yanında dilin, beyanın sözü mü olur.! Temsil konuşunca tebliğe hâcet mi kalır!" deriz ki doğrudur. Onlar bu doğrunun temsilcileriydi. Her zaman yeryüzünde yığın yığın güzel insan olmuştur; ancak bu sonuncuların edâ ve şivesi çok başkaydı. Onlara eşleri-menentleri yok diyemem. Ne var ki, "göster" denince de hemen bir şey söyleyemem. İhtimal, "bunlar ruhanîlere benziyor" der geçerim.

Bu aydınlık ruhları kime benzetirsek benzetelim, onların neşrettikleri nurlar sayesinde kupkuru çöller İrem Bağlarına döndü.. pek çok kömür ruh, elmasa inkılap etti.. taştan-topraktan tabiatlar, altın ve gümüş olma pâyesine yükseldi.. ve haklı olarak şimdilerde herkes onlardan söz ediyor; onların vaad ettikleri sevgi, kardeşlik ve hoşgörünün gerçekleşeceği günleri bekliyor. Bugün sadece, zulmeti-ziyayı birbirine karıştıranlar, hayatlarını cismaniyet mahbesinde geçirenler onların aleyhinde atıp-tutuyor.. yarasalar onlardan rahatsız.. kurtlar-çakallar onlara diş gösteriyor.. ve divanelerde tedirginlik var. Ben bütün bunları bir mânâda tabiî karşılıyor ve "Herkes kendi karakterinin gereğini sergiler." diyorum.

Ne olursa olsun, şurada-burada bir sürü mum söndürene mukabil onlar, uğradıkları her yerde ışığa teşne gönülleri öteden nurlarla aydınlatıyor; temiz fıtratları eşya ve hâdiselerin perde arkasına uyarıyor ve bozulmamış seciyelere evrensel insanî değerleri duyuruyorlar.

Bir zamanlar Kur'ân sayesinde kıtalar arası engeller aşılarak kalıcı bir sevgi, saygı ve diyalog gerçekleştirildiği gibi, şimdilerde de bu kutsîlerin gayretleriyle yeni bir anlaşma ve uzlaşma zemininin oluştuğuna/oluşacağına inancım tamdır. İnsanlık geçmişte milletimizi hep gülen yüzü ve gülen tali'i ile tanıdı; işte bu, günümüzde de bir kez daha niye olmasın ki.! Kaldı ki daha şimdiden, bu mefkûre muhacirlerinin uğradığı hemen her yerde, insanlar arasında âdeta bir sevgi seli çağlamaya başladı bile. Hemen her bucakta duyulur, hissedilir şekilde iç içe huzur ve itminan esintileri var. Dahası, her yanda ahenk ve istikrarın sarsılmaz blokajları diyebileceğimiz sulh adaları oluşuyor.

Kim bilir belki de çok yakın bir gelecekte, kendini yaşatma mefkûresine adamış bu hasbîler sayesinde, kalb-kafa bir kere daha sarmaş dolaş olacak; vicdan-mantık birbirinin farklı derinlikleri hâline gelecek; fizik-metafizik kavgadan vazgeçerek kendi alanlarına çekilecek ve her şey kendi tabiatındaki güzellikleri kendi diliyle ifade etme fırsatını bulacak; teşriî emirlerle tekvînî esasların iç içeliği bir kere daha yeniden keşfedilecek; insanlar birbirleriyle gereksiz yere kavga etmenin nedametini duyacak; çarşıda-pazarda, mektepte-yuvada bugüne kadar bir türlü tam gerçekleştirilemeyen huzur atmosferleri oluşturulacak ve huzur esintileri duyulacak; ırz çiğnenmeyecek, namus pâyimal olmayacak, gönüller sürekli hürmet ve saygı soluklayacak; kimse kimsenin malına, ırzına kem gözle bakmayacak; kavîler âdil davranacak, zayıflar-âcizler insanca yaşama fırsatını bulacak; kimse zan ile tevkif edilmeyecek;

kimsenin evi, iş yeri saldırıya maruz kalmayacak; hiçbir masumun kanı akıtılmayacak ve hiçbir mazlum ağlatılmayacak; ve herkes Allah'a karşı saygı duyup insanları sevecek.. işte o zamandır ki, Cennetlerin koridoru konumunda olan bu dünya yaşanmasına doyulmaz bir Firdevs hâline gelecektir.

RUHUMUZUN HEYKELİNİ İKAME EDERKEN

Daha önce, icmâlen yeryüzü mirasçılarının vasıflarına işaret etmiştik. Şimdi o hususları biraz daha açarak netleştirmek istiyoruz. *Mirasçının birinci vasfı*, kâmil imandır. Kur'ân; insanın yaratılış gayesini marifet ufku, muhabbet ruhu, aşk u şevk buudu ve ruhanî hazlar televvünleriyle "iman-ı billah" olarak tespit eder. İnsan, yerinde kendi özünden varlığın derinliklerine yollar vurarak, yerinde varlıktan değişik kesitler alıp özünde değerlendirerek iman ve düşünce dünyasını inşâ etmekle sorumlu tutulmuştur. Bu, aynı zamanda onun ruhunda meknî bulunan insanlık gerçeğinin ortaya çıkması demektir. Evet insan, ancak imanın aydınlığında, özünü, özündeki derinlikleri, varlığın hedef ve gayelerini sezip kâinat ve hâdiselerin iç yüzüne, eşyanın perde arkasına muttali olabilir; muttali olup varlığı kendi buudlarıyla kavrayabilir. İnançsızlık tıkalı ve boğucu bir sistemdir. İnançsızın nazarında varlık bir kaosla başlamış, rastlantıların ürperten belirsizlikleri içinde gelişmiş ve süratle de dehşet veren bir sona doğru kaymaktadır. Bu sallana ve yuvarlana gidiş içinde, ne ruha inşirah veren Rahmânî bir nefha ne de bizi insanî emellerimizle kucaklayacak emniyet esintili küçük bir yer hatta ayağımızı basacak kadar bir zemin vardır.

Menşeini, hareket çizgisini, nereye ve neye yönlendirildiğini, vazife ve sorumluluklarını sezebilen iman insanı ise, her şeyi apaydın görür; ayağını basacağı yere endişesiz basar,

tevcih edildiği hedefe korkusuzca ve güvenle yürür.. yürürken de varlığı ve varlığın perde arkasını elli bin defa kurcalar; elli bin defa eşya ve hâdiseleri imbikten geçirir; her kapıyı zorlar, her nesneyle münasebet yollarını araştırır.. bildiklerinin, bulduklarının yetmediği yerlerde, o güne kadar kendisinin veya başkalarının gerçekleştirdiği tespitlerin çehresinde görüp-duyduğu hakikatlerle yetinir ve yoluna devam eder.

Bu ölçüler içinde bir iman seyyahı, çok önemli bir güç kaynağı keşfetmiş sayılır. Evet, *"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh"* ile remzedilen ötelere ait bu cephane ve hazine öylesine önemli bir kuvvet kaynağıdır ki, bu kuvvet kaynağı ve bu ışığı elde eden insanın artık başka güç kaynağına ihtiyaç hissetmesi söz konusu değildir. O, hep O'nu görür, O'nu bilir; O'nun maiyyetine koşar, hayatını O'na yönelik yaşar; mârifet ve itimadının derinliği ölçüsünde bütün dünyevî güçlere meydan okuyabilir ve her şeyin üstesinden gelebileceği ümidiyle en olumsuz durumlarda bile şevkle yaşar bedbinlik ve karamsarlığa düşmez.

Bu husus, başta Risale-i Nur Külliyatı olmak üzere dünya kadar esere mevzu teşkil ettiğinden şimdilik onlara havale edip geçiyorum.

Mirasçının ikinci vasfı, yeniden dirilişin en önemli iksiri sayılan aşktır. Gönlünü Allah'a iman ve O'nun mârifetiyle onarmış, donatmış bir insan, derecesine göre bütün insanlara, hatta bütün varlığa karşı derin bir muhabbet ve engin bir aşk duyar; duyar da bütün ömrünü, topyekün varlığı kucaklayan aşkların, vecdlerin, cezbelerin, incizapların ve ruhanî zevklerin gel-gitleri arasında yaşar. Her dönemde olduğu gibi, günümüzde de bir ulu dirilişi gerçekleştirmek için, yepyeni bir anlayışla, gönüllerin aşkla coşup, şevkle köpürmesine ihtiyaç var. Zira aşk olmadan, neticesi itibarıyla kalıcı hiçbir hamle ve hareketi gerçekleştirmek mümkün değildir. Hele bu hamle ve bu

hareket ukbâ ve öteler buudlu ise.. Allah karşısında var eden ve var olan münasebetler içinde yerimizi belirlemek.. varlığımız, O'nun varlığının, ziyasının gölgesi olması itibarıyla yaratılmış olmanın hazlarını duymak.. O'nun hoşnutluğunu yaratılışın gayesi kabul edip, hep onu avlamaya çalışmak çerçevesiyle sunacağımız ilâhî aşk, sınırsız ve sırlı bir güç kaynağıdır. Yeryüzü mirasçıları bu kaynağı ihmal etmemeli, onu köpürte köpürte yaşamalıdırlar. Batı, aşkı, madde televvünlü buudlarıyla filozofların arkasında felsefenin sisli-dumanlı ikliminde tanıdı; tattı ve yol boyu şüphe ve tereddütler yaşadı. Biz varlığa, varlığın kaynağına, Kitap ve Sünnet adesesiyle bakacak, Yaratan'a karşı gönüllerimizde tutuşturduğumuz sevgiyi, aşk u hummayı, O'ndan ötürü, bütün varlığa karşı duyduğumuz alâkayı bu iki kaynağın dengeleyici prensiplerine ve metafiziğe açık enginliklerine sığınarak gerçekleştireceğiz. Zira insanın menşei, kâinattaki yeri, var olmasının hedefi, takip edeceği yol ve bu yolun sonu, bu iki kaynakta, insan düşüncesi, insan hissi, insan şuuru ve insan beklentileriyle o denli uyum içindedir ki onu hissedip de hayret etmemek ve hayranlık duymamak mümkün değildir. Bu iki ak kaynak, gönül erleri için birer aşk u şevk fevvâresi, birer cezb u incizap madenidir. Onlara duygu safveti ve ihtiyaç tezkeresiyle müracaat edenler boş dönmez, onlara sığınanlar da ebedî ölmez. Elverir ki, sığınanlar, bir Gazzâlî, bir İmam Rabbânî, bir Şah Veli, bir Bediüzzaman derinlik ve samimiyetiyle sığınsın; bir Mevlâna, bir Şeyh Gâlip, bir Mehmed Âkif heyecanıyla yaklaşsın; bir Halid, bir Ukbe, bir Selahaddin, bir Fatih ve bir Yavuz iman ve aksiyonuyla yönelsin.. evet, bunların o köpük köpük bütün zamanları ve mekânları saran aşk u şevkini, çağımızın usûl, üslûp ve metodlarıyla harman yaparak, Kur'ân'ın devirleri aşan ve eskimeyen ruhuna, dolayısıyla da evrensel bir metafiziğe ulaşmak bizim ikinci adımımızı teşkil edecektir.

Mirasçının üçüncü vasfı; akıl, mantık ve şuur üçlüsüyle ilme yönelmek olacaktır. İnsanlığın, bir kısım karanlık faraziyeler arkasında sürüklendiği bir dönemde insanlardaki genel temayüle de bir cevap teşkil edecek olan bu yöneliş, topyekün beşerin kurtuluşu adına ehemmiyetli bir adım olacaktır. Evet, Bediüzzaman'ın da işaret ettikleri gibi: İnsanlık ahir zamanda her şeyiyle ilme ve fenne yönelecek.. o bütün kuvvetini ilimden alacak.. hüküm ve kuvvet bir kere daha ilmin eline geçecek.. ve ilimlerin geniş kitlelere kabul ettirilmesinde fesâhat, belâgat ve ifade üstünlüğü de herkesin alâka duyduğu bir mevzu hâline gelecek.. yani yeniden bir ilim ve beyan devri yaşanacak. Zaten, çevremizi saran vehimlerin sisli-dumanlı atmosferinden sıyrılıp gerçeklere ve Gerçekler Gerçeği'ne ulaşabilmemiz için de başka yol yok. Evet, son birkaç asırlık boşluğu aşmamız, mârifette doygunluğa ulaşmamız; yıllar ve yıllar boyu yaşadığımız ezikliğin şuuraltı tahribini onararak bir kere daha kendi kendimizi ispat etmemiz, ilmin, İslâmî düşünce menşûrundan geçirilerek temsil ve ifade edilmesine bağlıdır. Yakın tarihimiz itibarıyla bizde bazen yönü ve hedefi belirlenmediği, bazen de ilim bilime, bilim de felsefeye karıştırıldığı için ilmî düşüncede ciddî kargaşalar yaşandı ve ilim adamları da tamiri zor itibar kaybına uğradılar. Ülkemizde yaşanan bu boşluk yabancıların işine yaradı; memleketimizin hemen her köşesinde harıl harıl mektepler açtılar ve bu eğitim yuvaları vasıtasıyla nesillerimize yabancılık aşıladılar. Bizden bir kesim de, en istidatlı vatan evlatlarını, hatta el-ayak öperek bu okullara yerleştirdi ve bu yabancılaşmayı biraz daha hızlandırdı. Belli bir süre sonra, bu toy ve aldatılmış nesillerde *"Ne din kaldı, ne iman; din harap, iman da türâp olup"* gitti.. gitti ve milletçe, hem düşüncede hem tasavvurda hem sanatta hem de hayatta benlik müptezelliğine maruz kaldık. Niye olmasın ki; hiçbir endişeye kapılmadan genç dimağları

emanet ettiğimiz bu mekteplerde, bilâ istisna, Amerikan kültürü, Fransız ahlâkı, İngiliz görenek ve gelenekleri her zaman ilmin ve ilmî düşüncenin önünde oldu. Bu itibarla da gençlerimiz içinde bulundukları çağı ilmiyle, tekniğiyle, teknolojisiyle yakalayacaklarına, değişik kamplara ayrılarak Marksçılık, Durkheimcilik, Lenincilik, Maoculuk oyunu oynamaya başladılar. Kimi komünizm ve proletarya diktatörlüğü rüyalarıyla avundu.. kimi gidip Freud kompleksine saplandı.. kimi aklını varoluşçuluğa kaptırarak Sartre'e takıldı.. kimi Marcus deyip salya attı.. kimi de ömrünü Camus'un hezeyanları arkasında geçirmeye durdu... Evet, bu ülkede bunların hemen hepsi yaşandı ve bu işin dâyeliğini de sözüm ona ilim yuvaları yüklendi. Bu buhranlar döneminde bir kısım kara ses ve kara ağızlar, durmadan dini, dindarı karalıyor ve sürekli batı menşe'li çılgınlıkları nazara veriyorlardı. Elbette ki, bizim o dönemi ve o dönemin ucuz piyonlarını unutmamız mümkün değildir. Ülkemiz ve insanımıza rağmen bu zemini hazırlayanlar, mâşerî vicdanda ilelebet tarihî suçlular olarak yâd edileceklerdir.

Şimdi biz, içlerimizde bulantı, gönüllerimizde sızı bu karanlık dönemi ve o günün serkârlarını kendi mesâvileriyle baş başa bırakarak, geleceğimizi inşâ edecek düşünce işçilerinden bahsetmek istiyoruz.

Evet, gençlerimize aşılayacağımız ilmî düşünce sayesinde, batıdan asırlar ve asırlar önce de gerçekleştirdiğimiz gibi, onların ilimle, fikirle kaynaşıp bütünleşmesini sağlayıp mutlaka kendi yenilenmemizi (Rönesans) tahakkuk ettirmeliyiz. Mâşerî vicdanda duyulan mâkûs mukadderâtın ızdırabı, yıllar ve yıllar boyu maruz kaldığımız vesayet hayatının hâsıl ettiği hafakanlar, birkaç asırlık istismarın insanımızda meydana getirdiği reaksiyon, şimdiler itibarıyla bizde yeniden Âdem nebinin feryatlarına, Yunus peygamberin sızlanışlarına, Eyyûb

aleyhisselâmın iniltilerine denk âh u efgâna vesile olmuştur. Hatta şu anda, bu duygu ve bu düşüncenin iticiliği ve tarihî tecrübelerin kılavuzluğuyla mesafelerin büzülmeye başladığını ve varılacak noktaya birkaç adım kaldığını hisseder gibiyiz.

Mirasçının dördüncü vasfı; onun, kâinat, insan ve hayat mülâhazalarını bir kere daha gözden geçirip yanlış ve doğrularını kritik etmesidir. Bu hususta şunları zikredebiliriz:

1- Kâinat, sık sık müracaat edilmek üzere Allah tarafından gözler önüne serilmiş bir kitap; insan, varlığın derinliklerini rasat etmeye açık bir menşûr ve bütün dünyaların şeffaf bir fihristi; hayat da bu kitap ve bu fihristten süzülen, süzülüp ilâhî beyanla yankılanan mânâların temessülüdür. Eğer kâinat, insan ve hayat televvünleri itibarıyla farklı fakat aynı hakikatin değişik yüzleri ise –ki öyledir– bunları birbirinden ayırmak, hakikatin ahengini bozacağından varlığa da insana da haksızlık ve saygısızlık demektir.

Evet, Cenâb-ı Hakk'ın kelâm sıfatından gelen beyanını okuyup, anlayıp, itaat ve inkıyatta bulunmak bir vecibe olduğu gibi, ilmiyle planlayıp, kudret ve meşîetiyle de var edip ortaya koyduğu topyekün eşya ve hâdiselerde tanınıp anlaşılması, anlaşılıp mutabakat yollarının tespit edilmesi vazgeçilmesi imkânsız bir esastır. Evet, O'nun kelâm sıfatından gelen Furkân-ı Azîmüşşân, bütün varlığın ruhu, dünya ve ukbâ saadetinin biricik kaynağı; kâinat kitabı da bu gerçeğin cesedi, temsili ve hâvi bulunduğu değişik ilim dalları itibarıyla, dünya hayatının doğrudan doğruya, ukbâ hayatının da dolayısıyla çok önemli bir dinamiğidir. Bu itibarla, her iki kitabın da iyi anlaşılıp pratiğe dönüştürülmesinin, sonra da bütün bir hayatın onların üzerinde örgülenmesinin mükâfatı; onları ihmal etmenin, görmemezlikten gelmenin, hatta uygun şekilde yorumlayamamanın ve hayata geçirememenin de cezası söz konusudur.

2- Gerçek insanî derinliklerin, duygu, düşünce ve karakterde aranması lâzım geldiği gibi onun Hakk'ın nazarında ve halkın yanındaki itibarı da yine bu hususlarda aranmalıdır. Üstün insanî vasıflar, duygu, düşünce derinliği ve karakter sağlamlığı hemen her yerde geçerli bir kredi kartı mesabesindedir. İman ve iz'anına kâfirce vasıf ve düşünceler bulaştıran, karakteriyle de çevresinde her zaman endişe ve kuşku uyaran insan, hiçbir zaman Hakk'ın teyit ve inayetine mazhar olamayacağı gibi, halk nezdindeki itibar ve güvenilirliğini de koruması mümkün değildir. Zira Hak da, halk da insanları, insanî vasıfları, üstün karakterleriyle değerlendirir ve ona göre mükâfatlandırırlar. Bu itibarla da, insanî değerler itibarıyla fakir, karakterleriyle de zayıf kimseler, çok iyi birer mü'min görünümünde olsalar da, büyük başarılar elde etmeleri ve elde ettikleri başarıları koruyabilmeleri; aksine iyi bir Müslüman görünümünde olmadığı hâlde sağlam karakteri ve üstün insanî vasıfları itibarıyla birkaç kadem ileride olanların da bütün bütün başarısız kalmaları mümkün değildir. Evet, Hakk'ın takdir ve mükâfatı sıfatlara göre olduğu gibi, insanların hüsnükabulü de bir ölçüde yine buna bağlıdır.

3- Meşru ve hak olan bir hedefe ulaşmanın vasıtaları da yine hak ve meşru olmalıdır. Evet, İslâmî çizgide olanlar için her işte gaye-i hayalin meşru olması bir hak, o hakka ulaşmada başvurulacak vesilelerin meşruiyeti de bir vecibedir. Hak rızası ve Hakk'a vuslat, ihlâs ve samimiyet olmadan elde edilemeyeceği gibi, İslâm'a hizmet ve Müslümanları gerçek hedeflerine yönlendirmek de kat'iyen şeytanî yollarla gerçekleşemez. Hatta bazen bunun aksi mümkün görülse de, bâtıl yollarda itibarını tüketerek Hakk'ın iltifatını ve halkın teveccühünü yitirmiş kimselerin, uzun süre başarılı olmaları kat'iyen düşünülemez.

Mirasçının beşinci vasfı; onun hür düşünebilmesi ve düşünce hürriyetine saygılı olması şeklinde hulâsa edilebilir.

Hür olabilme, hürriyeti duyabilme insan iradesinin önemli bir derinliği ve benlik sırlarına açılmanın da sihirli kapısıdır. O derinliğe açılamayan ve o kapıdan içeriye giremeyene insan demek oldukça zordur. Yıllar ve yıllar var ki bizler, hem içten hem de dıştan korkunç bir esaret cenderesi içinde kıvranıp duruyoruz. Duygu ve düşüncelerimize çeşit çeşit baskıların yapıldığı esaret cenderesi içinde.. okumanın, düşünmenin, hissetmenin ve yaşamanın tahdit edildiği böyle bir ortamda yenileşme ve gelişme bir yana, insanın insanî melekeleriyle kalabilmesi bile mümkün değildir.

Evet, böyle bir zeminde, tecdit ruhuyla şahlanmış gözü sonsuzluklarda büyük insanların yetiştirilmesi şöyle dursun, saf ve düz insan seviyesinin korunabilmesi bile çok zor olsa gerek. Böyle bir vasatta olsa olsa, şahsiyet kaymasına uğramış zayıf karakterler, sünepe ruhlar ve duygularıyla mefluç insanlar bulunur. Yakın tarihimiz itibarıyla, hem yuvanın hem sokağın hem eğitim müesseselerinin hem de sanat çevrelerinin ruhlarımıza pompaladığı çarpık düşünceler, sakat kriterler, maddeden ruha, fizikten metafiziğe her şeyimizi altüst etti. Bu dönem itibarıyla, düşüneyim derken saplantılarımızı ortaya koyuyor, her şeyi benlik yörüngeli planlıyor, inanç ve anlayışlarımızın yanında başka inanç ve anlayışların da olabileceğini hiç mi hiç hesaba katmıyor; fırsat buldukça sık sık kuvvete başvuruyor, kuvvete başvurarak hakkın da iradenin de, hür düşüncenin de ağzının payını veriyor ve gelip gelip başkalarının tepesine biniyorduk. Ne acıdır ki şu anda bile bunların olmadığını ve olamayacağını söylemek mümkün değildir. Oysaki milletçe yenilenmeye doğru yürürken, bir taraftan bin yıllık tarihî dinamikleri gözden bir kez daha geçirmemiz, diğer taraftan yüz elli senelik çeşitli "değişim" ve "dönüşümler"i sorgulamamız şarttır. Şarttır, zira günümüzde hükümler ve kararlar bir kısım tabulara göre verilmektedir.

Böyle belli düşünceler altında verilen kararlar ise malûldür.. velûd olamaz.. ve hele beklenilen aydınlık bir dönemi hazırlayamaz. Hâlihazırdaki anlayışa göre hazırlansa hazırlansa, ihtirasların öldürücü ağında yığınlar arası çatışmalar, partiler arası boğuşmalar, milletler arası kavgalar ve kuvvetler arası müsademeler hazırlanır. Bugün bir kesimin diğeriyle vuruşması bundan, farklılıkların kavgaya dönüşmesi bundan ve bir türlü aşılamayan yeryüzü vahşeti de yine bundandır. İnsanlar bu kadar bencil, bu kadar muhteris, bu kadar acımasız olmasalardı ihtimal dünya şimdikinden bir hayli farklı bir görünüm arz edecekti.

Öyleyse, bugün farklı dünyalara doğru yürürken hem başkalarına karşı olan tavırlarımızda, hem kendi benlik ve hırslarımız açısından biraz daha hür düşünceli ve hür iradeli olmalıyız.. evet, bugün her şeyden ziyade hür düşünceyi kucaklayabilen, ilme ve ilmî araştırmalara açık olabilen, kâinattan hayata uzanan çizgide Kur'ân ve Sünnetullah arasındaki mutabakatı sezebilen engin sinelere ihtiyaç var. Bunu da şimdilerde ancak dehâ misyonunu yüklenen bir cemaat yapabilir. Vâkıa eskiden bu büyük işler ferdî dehâlarla temsil ediliyordu.. ne var ki, her şeyin olabildiğince teferruata açıldığı ve ferd-i ferîdlerin dahi altından kalkamayacağı bir hâl aldığı günümüzde, artık dehânın yerini de şahs-ı mânevî, meşveret ve kolektif şuur almıştır ki, bu da *yeryüzü mirasçılarının altıncı adımı*nın hulâsasıdır.

Yakın tarihimiz itibarıyla, böyle bir anlayışın İslâmî topluma mâl edilemediği bir gerçek.. zaten mektebin bir kısım dogmaları heceleyip durduğu, medresenin hayata kenarından köşesinden baktığı, tekyenin bütün bütün gidip metafiziğe gömüldüğü, kışlanın sadece kuvvetle gerinip, kuvvetle gürlediği bir dönemde bunların hayata mâl edilmesi de mümkün değildi.

Evet bu dönemde mektep bütünüyle skolastik düşüncenin tesirinde kaldı ve hep onu solukladı; medrese, ilme ve düşünceye kapalı, inşâ gücünden mahrum âdeta bir mefluç gibi yaşadı.. tekye-zaviye aşk u şevkin yerine menkıbelerle teselli olmaya başladı.. kuvveti temsil edenler de sık sık unutuldukları mülâhazasıyla kendilerini hatırlatma ve ispat etme kompleksine kapıldı; derken her şey altüst oldu ve millet ağacı devrilecek şekilde temelinden sarsıldı. Öyle anlaşılıyor ki kaderin, yollarına su serptiği bahtiyarlar bu dinamikleri yerli yerinde kullanacakları, kalb ve kafa arasındaki tıkanıklıkları açıp insan enfüsünde ilham ve düşünce koridorları meydana getirecekleri güne kadar da bu sarsıntılar yaşanacak.

Mirasçının yedinci vasfı; riyâzî düşüncedir. Bir dönemde Asya'daki ilkler daha sonra da batı, Rönesansını riyâzî kanunlarla düşünme sayesinde gerçekleştirdi. İnsanlık, tarihi boyu pek çok belirsiz ve karanlık şeyleri sayıların sırlı dünyasında keşfedip ortaya çıkarmıştır. Hurûfîlerin ifratkâr davranışları bir yana, matematik olmayınca ne eşyanın ne de insanın birbirleriyle münasebetlerini anlamak mümkün değildir. O, kâinattan hayata uzanan çizgide bir ışık kaynağı gibi yollarımızı aydınlatır, bize insan ufkunun ötelerini, hatta düşünülmesi taşınılması çok zor imkân âleminin derinliklerini gösterir ve bizi ideallerimizle buluşturur.

Ne var ki, riyâzî olmak, matematikle alâkalı şeyleri bilmek değildir; o, matematiği kanunlarıyla düşünmek, insan düşüncesinden varlığın derinliklerine uzayan yolda sürekli onunla beraber olmaktır. Fizikten metafiziğe, maddeden enerjiye, cesetten ruha, hukuktan tasavvufa hep onunla beraber olmak. Evet, varlığı tam kavrayabilmek için hem tasavvufî düşünce hem ilmî araştırma çifte usûlünü kabul etme mecburiyetindeyiz. Batı temelde kendinde olmayan bir cevherin yerini doldurmada oldukça zorluk çekmiş ve bu ihtiyacı bir

ölçüde mistisizme sığınarak karşılamaya çalışmıştı.. her zaman İslâm ruhuyla içli dışlı olmuş bizim dünyamız için, yabancı herhangi bir şey aramaya veya herhangi bir şeye sığınmaya ihtiyaç yoktur. Bizim bütün güç kaynaklarımız düşünce ve iman sistemimizin içinde vardır; elverir ki o kaynağı ve o ruhu ilk zenginliğiyle kavrayabilelim.. o zaman, varlık içindeki bir kısım sırlı münasebetleri ve bu münasebetlerin ahenkli cereyanını görecek ve her şeyi daha bir değişik temâşâ ve zevk irfanına ulaşacağız.

Şimdilerde muğlak ve israf-ı kelâm gibi görünen, fakat gelecekte büyük yankıları olacağına inandığım riyâzî düşüncenin de küçük bir hulâsasını verdikten sonra; sanat düşüncemizi *sekizinci vasıf* olarak hatırlatmak icap ederdi. Ancak şimdilik belli mülâhazalara binaen, Jülvern gibi: "Bir kısım çevreler bizim kriterlerimiz içinde henüz böyle bir yolculuğa hazır değiller." deyip böylece bu mütalâamızı da noktalıyoruz.

NERDESİN?

Nerdesin, yıllarca hasretini çektiğimiz kahraman? Nerdesin, hayallerimizin güvercini, rüyalarımızın üveyki? Nerdesin "ba'sü ba'de'l-mevt"imizin müjdecisi? Izdırap dolu günlerimizde, uykusuz geçen gecelerimizde hep yolunu bekleyip durduk. Ufkumuzda beliren her karaltıya, "Bu O'dur" deyip, "Seniyye-i Veda" türküleriyle yollara döküldük. Gurublara kadar beklediğimiz nice günler vardır ki; kolumuz, kanadımız kırık evlerimize dönerken, zambaktan hülyalarımızla teselli olup durduk. Her yeni gün, bizim için tasa ve kederden esintilerle gelip ruhumuzu ezerken, düşmanlarımız esirdikçe esiriyor ve ortalığı şamataya boğuyorlardı; gelmeyecek Mesih soluklu, Heraklit pazulu diye...

Nerdesin ve ne zaman geleceksin, esatirî yiğidim! Billahi, şu ölgün ruhların, pörsümüş gönüllerin hayat mumları sönmek üzeredir! Eğer canlara can katan temiz soluklarınla imdada yetişmezsen, kuruyan göllerimizde, suyu çekilen havuzlarımızda yaprağı dökülmedik tek nilüfer kalmayacaktır. Bağban gideli, bağ bozulalı asırlar oldu. Toprak, semaya inat, sema, "gözlerin kuruması murat" dediği günden bu yana, zemin bir baştan bir başa çöle döndü. Bizler uçsuz bucaksız bu beyabanda gördüğümüz her kervana, Yusuf'un gömleğini sorar gibi seni sorduk ve sonra da bir sabr-ı cemil çekerek yeni doğuşlar beklemeye koyulduk. Sessizliğin ve kimsesizliğin içimizi yalnızlıkla doldurduğu, bu insiz, cinsiz âlemde, kaç defa sinekleri kartal; elsiz, ayaksız kötürümleri İskender diye

alkışladık. Arkasından koşup durmadığımız kafile kalmadı. Ama sen, hiçbirinde yoktun! Karşılaştığımız minare kametliler, parmak kadar düşünceye, bir mum tutuşturacak kadar iradeye sahip değillerdi. Ruh dünyaları karbonlaşmış, fikirleri harâbâtî, bakışları miyop ve beyanları alabildiğine dekolte idi. Onlarda, kahramanımızın çarpıcı nazarları, kahramanımızın ızdırap ve acıları, kahramanımızın coşkunluk ve tebessümleri göze çarpmıyordu…

Zaman bizim için hep muharrem, zemin Kerbela oldu. Sinemiz, Hüseyin'in âh u efgânıyla inliyor. Gözlerimiz kararan ufuklarda, hilal arar gibi yolunu gözlüyor, her yüzde seni hayal etmek, her çığlıkta senin muştunu duymak istiyoruz. Sana hasret, sana susuz ve sana tutkunuz..!

Seni vefalı, seni hasbî, seni şuurlu ve seni hep becerikli tanıdık. Atmosferine sığınan kemlik görmedi. Sen sadakat ve samimiyetin bestesi oldun. Gönül verdiklerinin ağlamasıyla ağladın; gülmeleriyle de güldün. Onlar için inledin ve onlar için sevindin. Yüce gönlüne ve yukarılarda pervaz eden ruhuna, maddiyat ve dünyalar kement olamadı. Pürvefaydın, yürektendin..!

Kafdağı'ndan ağır bir yükün altına girerken, ne yaptığının şuuru içinde ve kararlı idin. Onun için ne yolların sarplığı, ne de önüne çıkan kan-revan deryalar, sende gevşeklik, sende yılgınlık ve sende vefasızlık meydana getiremedi. Bir karasevdalı gibi girdiğin bu yolda, "Girdik reh-i sevdaya; bize onur, bize gurur lazım değil." demiştin..!

Hani bir keresinde, Dost'unun ayağına saplanan bir dikenle, senin hayatını bir terazide tartmak istemişlerdi de, sen çılgına dönmüştün. Bin ruhun olsa, onun zülfünün tek teline feda etmemeyi vefasızlık sayıyor ve isyan ediyordun! Nerdesin Hubeyb…!

Ve yine bir defasında, senin kolunu, kanadını kırmış ve budanan bir ağaç gibi yere sermişlerdi. Kala kala omuzların üzerinde kan kırmızı bir başın kalmıştı. Sen Cennet hurilerinin divan duracakları bu yüce başı saklamak istiyordun. Ve hatırlarsan şöyle diyordun: "Bu baş bu omuzlarda olduğu müddetçe, O'na gelip çarpan şeyleri göğüslemezsem vefasızlık yapmış olurum." Nerdesin Mus'ab..!

Hatırlarsan bir başka zaman, orduları arkana takmış ve çok uzaklara açılmıştın. Kabına sığmıyordun. Ateştin, tufandın. Bir baştan bir başa yeryüzünü bir hamlede teslim almak ve yüce zimamdarına bağlamak istiyordun. Leventlerinle bir solukta ateşgedelerin ülkesine ulaştın ve içlerine öyle bir vaveyla saldın ki, ard arda Kisra'nın beldeleri tarumar oluyor ve toprağa gömülüyordu. Sonra tuttun topuzunu Bizans'ın başına indirdin. Asırlarca sonra gelecek olan, genç Türk serdarına öncülük yaptın ve Konstantiniye'ye giden yolu açtın. Hızır mıydın, İlyas mıydın? Geçtiğin yerlerde güller bitiyor, ayağını attığın harabeler, yerlerini ümranlara terk ediyordu. Dost-düşman kılıcının gökten indiğine inanıyor, orduların seni insanlığın tedibiyle vazifeli bir melek sanıyordu. Tam, zaferlerinin böyle üst üste kaideleştiği ve senin bu müstesna kaide üzerinde âbideleştiğin bir dönemde, iltifat beklediğin bir ağızdan, vazifeden affedildiğini işittin. Sarığın boynunda ve bir mücrim hüviyetinde, o yüce ağızdan: "Halk, elde edilen zaferleri senin şahsında buluyor, hâlbuki..." sözlerini dinlerken, ona hak veriyor ve hakkında kesilip biçilen kararlara inkıyadını belirtiyordun. Sonra tuttun, elinin altında bulunan birinin emrine girerek, yüce idealin uğrunda yoluna devam ettin. Söyle, Allah aşkına! Bütün bunlara nasıl katlandın? Senin izzet-i nefsin ve onurun yok muydu? Soluklarına susadığım, yiğidim, Halid nerdesin...!

Bir başka defasında da seni kardeşinle konuşmaktan menetmişlerdi. Hani o güne kadar, bir lahza kendisinden

ayrılmadığın kardeşinle konuşmaktan... Savaş meydanlarında omuz omuza, yemek sofralarında diz dize oturduğun kardeşinle konuşmayacaktın. Emir, âlî bir divandan çıkmıştı ve sen buna riayet etme kararında idin. Dilbeste olduğun O zât aşkına, söyle bana! Şu benim bilebildiğim "Bilmiyorum" sözünden başka, ona bir laf ettin mi!. Değilse, o ne sadakat, o ne vefa ve o ne irade! Nerdesin Ebû Katâde..!

Bir defa da sen, hocanın önünde yürüyordun. Itırla yıkanmış cübbene, onun atının ayağından bir damla çamur sıçramıştı. Sen o gün bir hükümdardın. Dünyayı iki hükümdara az gören bir hükümdar... İranlı kapıkulun, Memlûkler kölelerindi, "Şîrler pençe-i kahrından olurken lerzân"[29] sen tuttun, o çamurlu cübbenin tabutuna sarılmasını vasiyet ettin. Sen nesin? Sofî misin? Derviş misin? Yoksa yerde gezen bir melek misin? Ve ey Şîrpençe! Nerdesin...!

Gözlerim yollarını gözlerken, dilim davet türkülerini söylerken, kırık mızrabımı gönlümün tellerine dokundurmak istedim. Heyhât! Bu muammanın bir küçük noktasına dahi tercüman olamadım. "Ben o nağmeden müteheyyicim ki, yoktur ihtimali terennümün."[30]

Nazarlarımız ilk geldiğin yolda takılıp kaldı. Ve yıllar yıllı, bir daha geleceğinin ümidini, içimizde besleyip durduk. Ve hayallerinle avunduk. Bu ümit, bu azimle sonsuzlara kadar, her şafakta seni arayacak ve her kervandan seni soracağız. İnan, ne bizim yalnızlık ve inkisarımız, ne de düşmanlarımızın habire kudurup durması, senin yolunun delileri olmadan bizi vazgeçiremeyecektir...!

Bu uğurda, belki bin defa aldanacak, bin defa ateş böceklerine koşmalar dizecek, yüz bin defa zangoçlara yahşi

---

29 "Aslanlar kahrının pençesinden titrerken."

30 "Ben öyle bir nağmeden coşup heyecanlanmışım ki, onu terennüm ve ifadeye imkân yoktur."

çekecek ve vaftiz suyunu âb-ı hayat diye içeceğiz; ama bir Mevlâna anlayışı içinde, senin yolundaki yalanlara dahi gönlümüzü çıkarıp armağan etmeden geri kalmayacağız...

Ey tatlı rüyaların sevimli kahramanı! Riyanın, şöhretin, mansıbın aydın ümitlerimize zift sürmek istediği şu kara günlerde, ağzının diriltici iksirine muhtaç gönülleri daha fazla bekletme..!

ESKİMEME
VEYA YENİLENME CEHDİ

Bu dünyada fertler gibi toplumlar da duyguları, düşünceleri, var olma cehd ve heyecanlarıyla toprağın kuvve-i inbâtiyesine yaslanmış, havaya, güneşe, suya dayanmış bir tohum gibi önce filizlenmeye durur, ardından tomurcuğa, başağa yürür; miadı dolunca da ama hızlı, ama yavaş sallanır, yamulur, bağrında varlığa erdiği toprağa bir kere daha "Merhaba!" der ve kendini onun ağûşuna atar. Belli sistem, belli düşünce ve belli felsefe temsilcilerinin kaderi de bundan farklı değildir; gürül gürüldürler hayatlarının baharında; çevrelerine güller gibi gülücükler salarlar gençliklerinde ve olgunluk çağlarında; renk atar ve sararıp solarlar kendi hazanlarında. Kendi iç dinamiklerini iyi kullanmak suretiyle, kimileri uzun ömürlü kimileri de kısa, yürürler mukadder akıbetlerine.

Gün dönüp de ikbalin yerini idbar alınca, bütün hayatî aktiviteler de durur, nabızlar teklemeye başlar, renkler hazan yemiş yapraklar gibi sararır, hisler-heyecanlar diner ve her yan âdeta bir ölüm melodisiyle inler. Böyle bir çözülüşü bazen "ani'l-merkez" hareketin güçsüzlüğüne, bazen temsilcilerin mefkûresizliğine, bazen hedefe tam kilitlenememeye, bazen ruhlarda dünyevîliğin ağır basmasına, bazen de ilk günkü samimiyetin korunamamasına veririz ama, kim bilir, belki de gerçek sebep bunlardan biri, belki hepsi, belki de "Kudret-i Kâhire"nin esbap üstü meşîetidir. Bunlardan hangisi olursa olsun, insan yöneleceği kapıya yürekten yönelmez,

gereken ciddiyet ve gayreti göstermez, her zaman daha engin mülâhazalarla bir tekâmül peşinde bulunmaz/bulunamaz, dahası her an yeni derinliklere açılma azmi içinde olmazsa, onun için renk atma da, sararıp solma da, hatta çürüyüp dağılma ve kendi enkazı altında kalıp ezilme de kaçınılmaz olur.

Evet, gözler hep zirveleri kollamalı, kanatlar "daha yukarılar" deyip her zaman gergin bulunmalı, himmetler "ulü'l-azmâne" bir çizgi takip etmelidir ki, zirvelere ulaşma, şahikalarda dolaşabilme mazhariyeti de gerçekleşebilsin. Yoksa, duraklama ve çözülüp dağılma mukadder demektir. Kur'ân, kendi eser-i mucizesi sayılan aydınlık çağın o güzidelerden güzide topluluğuna: *"Mü'minlerin kalblerinin, Allah'ı ve O'nun tarafından indirilen hakikatleri duyarak haşyet hissedip, yumuşayıp daha derin bir dirilişe erme vakti hâlâ gelmedi mi..!"*[31] diyerek onları çerçevesi verilmeye çalışılan böyle bir "ba'sü ba'de'l-mevt"e çağırmaktadır. Bu çağrıya uyarak mü'min, canlılığını korumak için her zaman yükselip derinleşme aşk u heyecanı içinde bulunmalı, mefkûresi adına hep yüksekleri kollamalı ve tamamiyet peşinde olmalıdır ki sıyanet görsün, devrilmesin ve yaşadığı sürece de hep taze kalabilsin...

Zira her zaman taze kalabilenlerde dehrin öldürücülüğüne karşı dirilme azmi hiçbir zaman dinmez.. ve böyle biri hangi çağda yaşarsa yaşasın İslâmiyet'i gökten indiği günün taravetiyle duyar, gözleri hep ihsan mülâhazasıyla açılır kapanır, ne tür bir zirvede dolaşırsa dolaşsın hiçbir şahikayı son karargâh görmez. Hatta o, gidip bir gün Allah indindeki, melekler nezdindeki baş döndüren aşkınlıklara ulaşsa dahi her zaman yüzü yerde, gözleri ufuk ötesinde, kanatları gergin ve yüksek uçma azm ü ikdâmı içinde bulunur; bulunur ve arzlılara semavîlik törelerinden çeşit çeşit dersler sunar.

[31] Hadîd sûresi, 57/16.

Tabiat ve cismaniyetlerine yenik düşenlerin, onca yaşama ve hayattan kâm alma tutkularına rağmen, eskiyip partallaşmalarına karşılık, bu irade ve azim insanları bütün bir ömür boyu dipdiri ve canlı kalmasını bilir ve her zaman değişik ölümsüzlük tavırları sergilerler. Okur ve yorumlarlar eşya ve hâdiseleri, görüp değerlendirdiği gibi nebilerin. İrtifadan irtifaa geçerler takılmadan arzın cazibesine ve sürtünme handikabına. Yürürler Allah'a yürüdükleri gibi ilklerin, beklentisiz ve pazarlıksız. Doymazlar imandaki neşveye, mârifetteki hazza ve Hakk'a gönül vermedeki lezzete. Hakk'a ulaşanları duyup görme onları daha bir şahlandırır; dökülüp yolda kalanları müşâhede ise bunları daha yürekten Allah'a yönlendirir.. yönelirler O'na, gördükleri hissizler, heyecansızlar karşısında, kulakları teşriî emirlere kapalı sağırlar ve tekvînî emirleri okuyamayan bahtsızlara rastladıkça.. onların bugünleri pırıl pırıl, tali'leri aydınlık ve akıbetleri de hep nurefşândır.

Her günü yeni bir diriliş faslı gibi göremeyenler, varlığı içinde bulundukları devrin büyüteçleri altında okuyup değerlendiremeyenler, her gün yeni bir âlem keşfediyor gibi kendini bir kere daha derinden mütalâaya almayanlar/alamayanlar ve insan, kâinat, Allah hakkında hemen her zaman dilimine daha engin mülâhazalarla bakamayanların zamanla hissiyatları açısından yaşlanmaları, neşelerini yitirip bir ölgünlüğe girmeleri, aşk u şevkleri adına bir humûdet yaşayıp kıvamlarını kaybetmeleri mukadderdir. Böyleleri bir yanılgı olarak kendilerini taptaze ve dipdiri görseler de her zaman bir tükeniş vetiresi içinde sayılırlar. Farkına varsınlar varmasınlar, yüreklerinde yükselme azminin bulunmayışına terettüp eden bir bitişle karşı karşıyadırlar. Dahası, anlamaz bunlar irtifa kaybettiklerini, inişe geçtiklerini ve –Hafizanallah!– gidip bir yere kapaklanacaklarını...

Böyle kahreden bir durum, fertler için olduğu kadar aynıyla toplumlar için de söz konusudur; evet, fertler gibi

toplumlar da birer rüşeym şeklinde doğar, gelişir, olgunlaşır, hatta bazen ebediyet gamzediyor gibi bir hâl alır ve "müşârun bi'l-benân" olurlar. Bazen de mebde'deki hayatî dinamikler aynıyla değerlendirilemez, özden uzaklaşmalar başlar, kendi olarak kalmanın yanında yenilenme vetiresi işletilemezse her şey künde künde üstüne devrilir; ne renk kalır ne de desen, hisler-heyecanlar söner, her yanda hazan çağlamaya başlar ve bir muhalif rüzgârla da bütün bütün yıkılır gider. Aksine, böyle bir toplum, konumunun farkında olur, durduğu yerde sağlam durur, kendi hayatî dinamikleriyle münasebetlerini korur ve sürekli kendini yenileyebilirse, tabir-i diğerle yırtılan, çatlayan ve kırılan yerlerini vaktinde tamir ederek mukadder gibi görünen çözülmelerinin önünü alabilirse, bir ilâhî atâ olarak ömrünü uzatabilir ve yaşadığı süreyi hep bir gençlik neşvesi içinde geçirebilir.

Aslında İslâm, müntesiplerine öylesine tazelerden taze bir ruh ve öylesine engin bir yaşama neşesi bahşetmiştir ki, bu ruhun farkında olanların ve bu neşeyi duyanların öyle kolay kolay devrilip gitmeleri söz konusu değildir. Bir mü'min için iman bütün güçlerin üstünde ilâhî bir güç kaynağı, İslâmiyet insanî aşkınlığın son durağı, Hak rızası da bu sönmeyen neşenin ve bu renk atmayan canlılığın paha biçilmez armağanıdır.. ve bu donanım ve desteklerle bir mü'minin hazana yenik düşmesi, bir sürprize kurban gitmesi –Allah'ın inayetiyle– çok uzak bir ihtimaldir...

Cedlerimiz bu neşe ve bu saadet duygusuyla dipdiri ve her zaman bir tekâmül peşinde idiler. Durdukları yerde "sabit-kadem" ve değişme fantezisinden uzaktılar; kalbî ve ruhî hayatları itibarıyla da sürekli "ba'sü ba'de'l-mevt"ler yaşıyorlardı. Her gün yeni bir duyuş, yeni bir seziş, âfâk ve enfüse ait yeni bir keşif ve yepyeni tahlil ü terkiplerle imanlarını bir kere daha derinden duyuyor, bir kere daha Hak tevfîkine

dayanarak inançlarını yeniden inşa ediyor ve irfanlarının derinliği ölçüsünde bir aksiyon sergiliyorlardı. Her zaman Allah'ı anıp ürperiyor, tekvînî ve teşriî emirlerin mânâ, muhteva ve özünde derinleşiyor ve hep yükseklerden uçuyorlardı.

Onlar öyleydi, biz de böyle; uyanmamız sûr sesine bağlanmamışsa ihtimal bir gün biz de dirilebiliriz...

GEÇMİŞİN HÜLYALI DÜNYASI

Şanlı geçmişimizin, o dillere destan tadı, şivesi yok artık pek çok insanımızda ve pek çok yörelerimizde.. duygularımız, düşüncelerimiz gibi hayat felsefemiz ve zevklerimiz de bütün bütün değişmiş.. hislerimiz darmadağınık, arzularımız vıcık vıcık, fikir hayatımız olabildiğince perişan, edebiyatımız ruhsuz bir düşüncenin ağında lime lime, sanatımız kendinden kaçanlara ve ruhunu şeytana peyleyenlere emanet.. şehirciliğimiz kumlarla, ağıllarla atbaşı, mimarîmiz kunduzları güldürecek kadar estetikten mahrum ve derme çatma.. köylerimiz, kasabalarımız, şehirlerimiz o baş döndürücü büyümenin, genişlemenin yanında, tabiatı tahrip yarışına başarılı birer misal teşkil edecek bedâhette.. ovalarımız-obalarımız kupkuru ve korkunç bir çölleşmenin pençesinde; bağlarımız-bahçelerimiz hayatzede olduğumuza ürperten birer emare.. sokaklarımız karın karına girmiş binalar arasında daracık birer tünel; pencerelerimiz delik deşik olmuş aile mahremiyetine birer rasat menfezi... Doğrusu bu evlere ev demek, bu beton yığınlarını mesken saymak, bu kasabaları, bu şehirleri belde kabul etmek kelimelere saygısızlık, mefhumlara da hakarettir.

Millet olarak bizim evimiz, bizim mahallemiz, bizim sokaklarımız pırıl pırıl ve sımsıcaktı.. bizim zevklerimiz, bizim bediîyât telakkimiz, bizim sanat anlayışımız ruhumuzun bir buudu ve düşünce dünyamızın da bir derinliğiydi.. evlerimiz, tabiatın üfül üfül ve yumuşacık bağrında birer tenezzüh ve

dinlenme mahfili, mahallemiz, düşünce dünyamızın ve hayat felsefemizin sahnelendirildiği, canlandırıldığı bir meşher ve bir sahne, sokaklarımız câmiyle, mekteple, medreseyle, tekyeyle iç içe ve ötelere açık koridorlar gibi düşündüren, duygulandıran; bizi, olandan ve hayattan daha enfes hülyalar içinde dolaştıran, dolaştırıp gönüllerimize en romantik duygular aşılayan bir canlılık, bir televvün ve bir nefaset timsaliydi.. bulduklarımızı böyle bulduk, böyle tanıdık; yıkılıp gitmiş olanları da, bulduklarımız veya henüz izleri silinmemiş olanların adesesiyle temâşâ edip öyle değerlendirdik...

Bir zamanlar, tıpkı bir ana yatağı veya ana beşiği gibi, bağrında doğup büyüdüğümüz tabiat anayı hep başımızın üstünde, ayağımızın ucunda, burnumuzun dibinde hisseder; her gün, Güzeller Güzeli'nin değişik dalga boyundaki tecellîleriyle tanışır ve güzelliklere hasret nedir bilmezdik. İstediğimizde, evlerimizin kapılarını-pencerelerini açar, dört bir yanda tüllenen o ilâhî bin bir güzelliğin ta yatak odalarımıza kadar akıp gelmesini sağlar ve kulübelerimizi, evlerimizi, yalılarımızı, köşklerimizi kendi ölçüleri içinde ve seviyeleri nispetinde kâinatın bir şirin köşesi hâline getirip bu mini Cennetlerde zevklerin en derinini ve hazların en enginini birden yaşardık.. ve yine istediğimizde, oturduğumuz yerden çevremize yönelir, kulaklarımızı varlığın bağrında yankılanan ayrı ayrı nağmelerle doldurur.. ve gönüllerimize mûsıkîlerin en enfesiyle ziyafetler çekerdik.

O zamanlar, tâvusların rengârenk tüylerinden daha güzel ve kelebek kanatlarından daha süslü bağ ve bahçelerimizin güzelliklerini yudumluyor, teneffüs ediyor gibi içimize çeker ve Cennet yamaçlarını andıran çevremizde temâşâsına doyulmayan zevkler yaşardık.

Evlerimiz gibi sokaklarımız, sokaklarımız gibi de mahallelerimiz, hatta kasaba ve şehirlerimiz, her parçasıyla, her

yanıyla âdeta kalblerimizin bir köşesi, hislerimizin bir derinliği ve düşüncelerimizin de bir hendesesiydi.. onlarda gönüllerimizin temâyüllerini, arzularımızın irtibatlarını ve kendimiz olmanın bütün enginliklerini, bütün derinliklerini bulurduk. Evlerimiz, sokaklarımız, eski-yeni, pırıl pırıl tâze veya renkleri uçmuş halleriyle, bize sürekli bir şeyler anlatan geçmişteki engin bir mânânın şiirini fısıldayan canlı varlıklar gibiydiler.

Sanki bu evlerde oturan, bu sokaklarda dolaşan, bu mahallelerde hayatın takvimini yaşayan nazik, kibar, saygılı insanlar gibi, bize has konumlarıyla bütün bu binalar, terbiye görmüş, yumuşatılmış, ince, nazik ve şarklı çizgileriyle biraz da romantik; ama daha çok, Cennet köşklerinin koridorlarına ve ukbâ yamaçlarının gölgelerine benzerlerdi.

Bu evlerden bazıları her zaman bir mektep, bir medrese, bir mâbed gibi gürül gürüldü.. ve bu ucundan bakınca, âdeta öbür ucundaki huriler, gılmanlar görünür gibi olurdu. Onların içinde her ses ve soluk, tedâîlerin sırlı vâridâtıyla bir tomurcuk gibi yaprak yaprak açıldıkça kendimizi, ışığın, rengin, desenin en görülmedik, en duyulmadıklarıyla karşı karşıya gelmiş hisseder ve büyülenirdik.

Bu evlerden bazıları, şurasında-burasındaki yanıkları, zaman ve hâdiselerin sağında-solunda meydana getirdiği yara izleri, yüzündeki tekallüsleri ve çok eskilere dayanan mâzi işveli stiliyle tehaccür etmiş bir tarih gibi karşımıza dikilir, bize ne hikayeler ne hikayeler anlatırdı.

Bunlardan bazıları, analarımızın ferâcelerinin, o masumlardan masum ve saygı telkin eden iffet televvünlü konum ve çizgileriyle daha gözlerimize çarpar çarpmaz, içimize vakar ve mehâbetle akar, ruhlarımıza temkin üflerdi.

Bazıları da, gül, çiçek, kavuniçi, karanfil gibi tatlı renkleriyle, âdeta, sakinlerinin, güzellik, derinlik, zarafet, incelik ve olgunluğunun dışa aksetmiş işaret ve remzi gibi görünürdü.

Köyden kasabaya, kasabadan şehre, bir müşterek inanç, bir müşterek kültür ve ukbâ derinlikli bir müşterek medeniyetin mânâ, muhteva, renk ve şivesini aksettiren bizim binalarımızı her gördükçe, hayallerimizde imanımızın ufku, düşlerimizde ümitlerimizin öbür ucu ve kalbî beklentilerimizin en sonuncusu tüllenirdi. Bu ev ve bu binalardaki incelik, güzellik ve sanat o kadar derin ve tabiat kitabıyla o kadar uyum içindeydi ki, bu evlerin hemen pek çoğunda, gök mavilikleriyle, desen desen zeminin güzellikleri baş başa, omuz omuza verip de bir güzellik kuşağı teşkil edince, o evleri, göklerin ve yerin ışık, renk ve desenleri arasında sallanan birer beşik sanırdınız. Öyle ki, onların önünde oturup düşünürken veya çevreyi süzerken, kendinizi hülyalarınız ölçüsünde göklerin mavilikleri içinde hisseder ve akıl almaz vüs'atlerin çocuğuymuş gibi kendinizden geçerdiniz.

Bizdeki bu, gökleri ve yeri bir arada ruhlara duyurma şehircilik, bina ve peyzaj zevkiydi ki, Piyer Loti gibi kimselerde, Cennet bahçeleri kadar âsûde çınarlarımızın dibinde bir uzun uykuya yatma arzusu uyarmıştı.

Bizim evlerimizde, bizim sokaklarımızda oturanlar, hemen her zaman, bağlarımız, bahçelerimiz ve ormanlarımızda, rengin her tonunda açan çiçekleri, sesin her telinden yükselen nağmeleri duyar, görür ve varlığın tasavvurları aşan o müthiş tenasübü karşısında hazların en erişilmezlerini yaşarlar. Evet, bir taraftan semaya, diğer taraftan da arza açılan menfezleriyle bu ev ve konaklar, mevcut vüs'atlerinin yüz katı genişliğinde bir temâşâ zevkine ulaşır ve bize sınırlılıkları içinde sınırsızlığın kapısı olurlardı.

Köylerde, güzellikler ayrı bir dalga boyunda ve şehirlerde ayrı bir tenasüp, ayrı bir armoniyle, bizim, o gönüllerimize inşirah evlerimiz, bu evler arasında kıvrım kıvrım uzayıp giden

yollarımız; mevzuniyeti içinde her birisi ayrı hür bir kalbin müstakilliyetini ifade ediyor gibi alnı açık, başı dik o serâzat konaklarımız, saraylarımız.. ve bütün armoninin kalbi görünümündeki mâbedlerimiz, mâbedlerin bir köşesinde dünyanın en büyük hakikatini ilan ediyor olmanın remzi sayılan nida edatı endamlı minarelerimiz.. sonra mâbed ve minarenin ifade ettiği mânâ ve ruhunda sakladığı muhteva etrafında kümelenmiş mini mini kubbeler.. bir kuluçkanın çevresinde dolaşan ve yer yer ona sığınan civcivler gibi nispeten küçük medrese, şifahane, imaret kubbeleri.. ve her biri ayrı bir zevkle dizayn edilmiş, kimileri sessiz ve murâkabede; kimileri gürül gürül, mutlaka ve bir şeyler anlatma peşinde bahçeleri, koruları, çeşmeleri, şadırvanları, kameriyeleri, dört bir yanda reftâre salınan selvileri ve her zaman kokular sürünüp esen meltemleri ve sabâlarıyla âdeta insanı büyüleyen bir periler ülkesiydi.

O günün insanları, tebdil-i hava için şehirlerden köylere koşar, oralarda neş'e-keyif, huzur-emniyet, uzlet ve halvet zevkini arar; köylerden şehirlere göç eder, az gürültülü olsa da, oraların seviye, vakar ve ciddiyetle tüllenen havasını koklar; köylere nispeten daha muntazam ve daha ufuklu sayılan kent hayatıyla tanışır, duygu ve düşüncede daha bir enginleşme elde ettikleri mülâhazasıyla da bunu hep tekrar ederlerdi.

Bütün köyler, bütün şehirler, müşterek duygu, müşterek düşünce ve müşterek kültürü aksettiren genel görünümlerinin yanında, toplum mozaiğinde küçümsenmeyecek farklılıklar da göze çarpıyordu.. her köy, her kasaba, her şehir âdeta, aynı atkılar üzerinde aynı temanın değişik şekilde işlenmesi ve şiirleşen bir mazmunun farklı kalıplarla nazmedilmesi gibiydi.. bunların her biri, ayrı konumu, ayrı tanzimi, ayrı şiiriyeti, ayrı şivesi itibarıyla, bir ölçüde birbirinden farklı tarzları aksettiriyorlardı. Her biri ayrı bir bayramı, ayrı bir donanma gecesini hatırlatan o cıvıl cıvıl canlılığı, sıcaklığı ve şevk u tarâbıyla bütün bir

dünyanın minyatürü gibiydi.. uzun asırların el emeği, göz nuru, fikir cehdi ile oluşmuş, gelişmiş, estetik derinliklere ulaşmış canlı-cansız aksesuarıyla göz kamaştıran bir minyatür...

Hele, büyük medeniyet mimarları ve estetik zevki inkişaf etmiş üstün peyzajcıların bunca gelip geçtikleri büyük kentler, her yanıyla âdeta bir güzellikler armonisiydi. Her zaman bir şiir gibi gelip gelip gönüllerimize akan bağ ve bahçelerimizin güzellikleri, ovalarımızın-obalarımızın neş'eyle gerinmesi, dağlarımızın-tepelerimizin mehîb duruşu, çaylarımızın-çeşmelerimizin bir başka çağıltıyla gönüllerimize ses vermesi.. her yanımızda gamze çakıp salınan zarif lâleler, öteden beri yakından tanıyıp hemhal olduğumuz al yanaklı, derin kokulu güller, kokusundaki nefâsetin yanında, gülün dikeni gibi biraz da acımtırak haliyle *"mağnem ölçüsünde mağrem"*[32] diyen karanfiller, ülkemizin öz evladı ve çok bulunmasının gadrini yaşayan sevimli papatyalar, zâtî güzellikleriyle beraber tevazu ve mahviyetleriyle ayrı bir derinlik remzi mini menekşeler, otağını her yere kurmaya tenezzül etmeyen zambaklar, kalbimizin cidarları kadar hassas ve duyarlı ince manolyalar, yakın akrabamız ve kapı komşumuz sümbüller, sonradan akraba olduğumuz kamelyalar, orkideler, yanık nağmeler gibi kokuları ve ebedî güzellikleri tedâî ettiren renkleriyle sonsuzluğa meftun gönüllerimizi coşturur ve sürekli bize namzet olduğumuz âlemi hatırlatırlardı. Bir de buna kuşların cıvıldayışları, böceklerin vızıldayışları, koyun-kuzu meleyişleri, Allah için birbirini sevenlerin nefesi eklenince her yan âdeta Cennet rengine bürünürdü.

Hele, yeşilliklerin korunduğu, ormanların ihtimamla muhafaza edildiği bir mübarek dönemde her taraf tıpkı bir *"bağ-ı İrem"* ve her yöre açık bir hayvanat bahçesi gibi canlı, sımsıcak ve şendi.

---

32 *"Gül dikensiz olmaz"* mânâsında bir idyum.

Bu dünyanın hemen her yanında, zaman o kadar farklı duyulurdu ki, onun içinde geçirilen birkaç saat, bazen seneler kadar derin, bereketli, velûd olabilir ve hatta hâtıralarımızda âdeta silinmezliğe ulaşırdı.

Görüp yaşadığımız, duyup-işitip hayallerimize nakşettiğimiz hâtıralara hayat üfleyip, onları yeniden gün yüzüne çıkarıp çıkaramayacağımızı bilemeyeceğim; ama ben, o *"Yitirilmiş Cennet"*i bağıyla, bahçesiyle ve içindeki bağbanıyla hep özleyeceğim...

BİZİM MİLLETİMİZ

Geleceğin emniyet ve güven üzerine kurulması, geçmişin iyi bilinip tanınmasına, hissedilip ruhlarda korunmasına bağlıdır. Geçmişimizi bize en iyi duyuranların başında da şüphesiz, mescidlerimiz, ezanlarımız, ilâhilerimiz, serhad türkülerimiz, mehterlerimiz ve bu kaynaklardan fışkıran sanat ve edebiyatımız gelir. Bugün o koskoca geçmiş büzülüp sıkışmış ve bunların içine sinmiş gibidir. Ne zaman mescidler, ezanlar, ilâhiler, mehterler kurcalansa, özlerinde geçmişin buğusu ve şanlı milletimizin kokusu duyulmaya başlar. Bunlar, bizlerle cedlerimizin gönüllerinin ortak duygu ve düşüncelerinin mahsûlü; müşterek hislerinin birer ifadesi, geçmişe ait aşkların, şevklerin kaynağı ve hatıralarımızda yaşayan, kan ve damarlarımızla bütünleşen birer ruh gibiydi. Kendi derinliklerimize dalarak sinelerimizdeki cennetleri görmek, mahrem duygularımızı coşturarak ebedî vuslata hazırlanmak için bunlar âdeta birer sihir, birer füsundu.

Mazinin derinliklerinden gelen ses ve solukları dinlemek, bu çığlıkların yükseldiği o uhrevî âlemlerin koridorları sayılan mescidler, tekyeler, zâviyelerle ötelerin kapılarını zorlamak ibadetin aynı zevk hâline gelmesi, vazifenin aynı mükâfat olması gibiydi. Evet, inanan gönüller bu yerlerde, aşkın, imanın ruhunu bulur ve içlerinde öbür âlemin aks-i sadâsını duyarlardı.

Minarelerin alevden sesleri dört bir yandan duyulunca, ezan bir mûsikî gibi ruhlara siner, dinleyenlerin heyecanları

mûsıkîleşir ve artık aşkla coşan binlerce ruhun, bakışları derinleşen binlerce gözün, ışığa koşan binlerce pervanenin derin bir haşyet ve saygı ile O bilinmeze doğru akıp gittikleri görülür ve âdeta bütün dünyalar, onların duydukları seslerden, koştukları aydınlık iklimlerden ve soluk soluğa yaşadıkları heyecanlardan ibaret kalırdı. Bu ilâhî sesler, bu lâhutî nağmelerle lâl kesilen binlerce insanın sükûtu, inançlı gönüllerde bulunan aşk, şevk ve sevda dolu hisler nâmına da söylemek niyet ve mükellefiyetiyle Arş ve ferşi çınlatan bir şive ile edâ edilirdi. Bazen umumî teveccühün tabiî bir hâl aldığı öyle zamanlar olurdu ki, kendilerini mânânın çağlayanlarına salıp bütünüyle mânevîleşen bu insanlar hissiyatlarını ancak ezanlar ifade edebilirmiş gibi, bütün bütün susar ve ruhun derinliklerine ışıktan kıvılcımlar saçan o kelimelerin sihriyle büyülenir, sinelerinden yükselen heyecanlara, aşk ve şevklerinden fışkıran seslere kendilerini kaptırırlardı ve artık gözleri hiçbir şey görmezdi.

Ezan sesleri, mâbed uğultuları sihirli anahtarlar gibi uyuyan bütün gönül kapılarını açar; açar da kendilerini bu ilâhî mûsıkî zemzemesine salanlar, bu seslerde, kendi ruhlarından yükselen nağmeleri duyar; kendi aşk ve heyecanlarını dinler gibi olurlardı. Hele O'na yüzünü çevirirken gönlünün derinliklerine yönelebilenler, dualarla, ricalarla sık sık gidip O'nun kapısını vuranlar; imanla, aşkla dolmuş, ruhlarının duyuş, düşünüş ve tasavvurlarını, ifşâ edilmedik hislerini, terennüm edemedikleri seslerini bu *"lisân-ı Muhammedî"* de bulur; bu sayede günde birkaç defa dolar ve boşalırlardı...

Mâbedlerde, sinelerin dilleri çözülür gibi olur ve onun ferahfezâ harîminde herkes, güzeller güzeli Yüce Yaratıcı'ya seslenme seviyesine erer, seslenme zevkini duyar ve O'na karşı olan aşk ve muhabbetini gönüllerden taşan bir edâ ile yerine getirirdi. Sanki mâbed her zaman, hep aynı ruhla

imanın, ümidin müterâdifi sayılan aşk ve şevki söyler gibiydi. Evet, onda köpüren hüzünlerde bile, bir başka şevk, bir başka haz çağlamaktaydı. Oradaki hasret ve hicran iniltileri bir bakıma hekime "arz-ı hâl" ve yaraya neşter vurma mânâsına geldiği için dolaylı bir zevk ve lezzet demekti.

Bütün bir ömür boyu gönüllerimizde birikmiş rüyaların, arzuların, onun içinde tahakkuk edeceği ümidini kazandığımız ibadet, bütün dertlere devâ gibi olup da, ruhlarımızı şefkatle kucaklar ve düşüncelerimize saadet ümîdi salarak, inancın arka yüzündeki cennetleri gösterirdi. Nasıl olmasın ki, ibadetler içinde devamlı mırıldanan, sayıklanan, haykırılan şeyler, ruhların vuslat arzusu, ebediyet isteği, Allah'ı sevme ve Allah tarafından sevilme iştiyakıdır. İbâdet, bütün ihtiyaçları karşılamak için Allah tarafından gönderilmiş öyle semavî bir sofradır ki, o sofradan istifade etmesini bilenler, her gün birkaç defa istidat ve kabiliyetlerine göre O'nunla halvet olabilirler.

Zâviye ve zikirhâneler, gönüllerde uyuyan aşk ve şevk ateşini rüzgarlar gibi körükler, tutuşturur, kızıştırır; tepeden tırnağa bütün ruhları sarar ve herkesin iç dünyasında büyük yangınlar meydana getirirdi. Binlerce mahrum ve görgüsüz ruh bu âteşînî iklime girince kor kesilir, üzerindeki isipası atar, saykıllanır ve pırıl pırıl olurdu. Herkes derin bir aşk hummâsına tutulmuş, derin bir hamâsetle şahlanmış gibi, beşerî kayıtların cidarlarını zorlar, cismaniyetin hudutlarından dışarıya çıkar ve namütenâhîliğe yelken açmışçasına sonsuzluğa, hudutsuzluğa doğru heyecanla çırpınırdı.

Uhrevî âlemlerin sofaları sayılan zâviye ve zikirhâneler, ötelere ait rüyaların tahakkuk edeceği, ilâhî aşkların vuslatlara açılacağı; ruhların yer çekiminin olmadığı kuşağa ulaşacakları ve herkesin sevme ihtiyacını, sevilme arzusunu; mutlu olma emelini gerçekleştirebileceği gönüllerin buluşma ve

halleşme yerleriydi. Bu tatlı rüyada, herkesin kendi hayatı, gönlünün hususi iklimiyle bütünleşir, ruhlardaki vahşetler zâil olur gider, yabancılık bütün bütün silinir, yok olur ve her yanda, dost ikliminden gelen esintiler, "üns esintileri" hissedilmeye başlardı. Aklın, verâların, verâların... verâsında diye hükmettiği gerçek, kalbin yaklaştırıcı dünyasında kemmiyetsiz, keyfiyetsiz yakınlardan daha yakın olurdu.

Yeryüzünde Hak evleri olmaya şâyeste bu mübarek yerler, bizim için imkânsız gibi görünen şeylere imkân kapılarını açar, aşılmaz sanılan engelleri parçalar, dağıtır, mürîdi murâda ulaştırma yollarını kolaylaştırır ve aklın takılıp kaldığı yerlerde, müdâvimlerini gönlün ışıktan kanatlarıyla sonsuzluğa uçururlardı.

Bu aydınlık atmosferde, toplum birbirini muhabbetle kucaklar; onun her kesiminde tatlı bir bahar havası esmeye başlar ve her yanda âdeta Cennet kokuları duyulurdu. Hatta, maddiyâtın boğucu ikliminden kurtulamamış beden insanları bile, bu iman ve aşk devrinin cûş u hurûşu içinde böyle bir topluma mensup olmanın hazzını duyar, böyle bir devri idrak etmekle başlarının semalara ulaştığını hissederlerdi. Evet, bu iptidaî insanlar bile, şimdikinden çok başka, oldukça derin idiler; hiç olmazsa zirvelerde yaşanan hayattan habersiz ve nasipsiz değillerdi. O gün, mâbed ve zaviye her insanın anlayabileceği bir dil kullandığı gibi, örf, âdet, töre ve millî kültür de sıkı bir korunma altında ve herkese bir şeyler anlatabilecek mahiyetteydi. Toplumu dört bir yandan kuşatan mânâ ve ruh, herkese, mutluluğun sihirli kapılarını açıyor ve gönüllere saadetlerin en erişilmezini duyuruyordu.

Evet, esnafıyla-memuruyla, siviliyle-askeriyle, beyiyle-çobanıyla, bütün bir millet, binlerce duygu ve düşüncenin yerleşip meydana getirdiği mübarek bir telakki ve itikat

ırmağında yüzüyor gibi, sefaya, huzura açık yaşıyor ve yarınları hep ümitle süzüyordu. Bu insanların kurdukları medeniyet, dünya-ukbâ düşüncesini birden kucaklıyor; bura ve öteler muvazenesine bağlılığı elden bırakmıyor ve her işinde Allah'la beraber olmayı esas alıyordu. Asırlarca insanımızı hava gibi saran, nur gibi ruhlarına nüfuz eden bu medeniyet sayesindeydi ki, bu insanlar tali'lerini seviyor, kabulleniyor, ona baş eğiyor ve streslere, hafakanlara girmeden, huzur içinde yaşıyorlardı. Bu medeniyet ahiret ve ebediyete inanan, dünya ile alâkalı olduğu kadar, semalara da açık bulunan bir medeniyetti. Ruh ve maddenin birleşik âleminde bütün kanaatler, gönüllere öteleri rasat ettirdikleri için, bu medeniyet, en sağlam temeller üzerinde, en sarsılmaz ehramlar gibi yükseliyordu.

Bu duygu, bu düşünceyi paylaşanlar için o yine öyle yükselebilir; tekrarı muhal değil...

GEL GÖNÜLLERİMİZLE KONUŞALIM DEMİŞTİK

Gönüller arası iç içe uzayıp giden pek çok gizli yollar vardır. Herkes kendi ufkunda seyahat ederken, bilerek ya da bilmeyerek bir sürü de kesişme ve "örtüşme" noktalarında beraberlik yaşanır ve ne sürpriz hâdiselerle karşılaşılır. İnsan için nisbî hakikatler sayısınca hedefler olduğu gibi, o hedeflere yükselmenin ve ulaşmanın da farklı pek çok merdiveni, köprüsü, helezonu vardır. İnsanî melekeleri gelişmiş uyumlu mizaçlar ve evrensel değerlere saygılı gönüller, sürtüşmeden, kavga etmeden, birbirini karalamadan yürürler kendi izafî hakikatlerinin semalarına; hem de, herhangi bir trafik problemiyle karşılaşmadan. Bunların dünyasında farklı renkler, farklı şekiller, farklı kültürler, farklı düşünceler ve farklı kanaatler, sathî (yüzeysel) görüntülerle alâkalıdır. Onların derinliklerinde ise her zaman sessiz bir canlılık, dengeli bir hareketlilik ve şiirimsi bir hareket vardır ve imrenilen bir sükûnet ve huzur örneği sergilerler. Bunlar, üst taraflarındaki zaman zaman köpürmeleri, birbirini takip eden dalgaları, ara sıra belli ölçüde de olsa homurdanmaları ve yeşil, mavi, siyahımtırak renkleriyle tıpkı engin denizleri andırırlar. Satıhlarında belli farklılıklar yaşansa da, derinliklere inildikçe her şey silinir gider; ne köpükten eser kalır, ne homurdanmadan bir ses, ne de renklerden bir çizgi.

Biz, bir sürü garip, yıllardan beri gönüllerimizde hep bu enginliği duymaya çalıştık; insanları bir kısım farklı sâiklere

bağlı dış yüzlerindeki hırçınlıkları ile değil, iç âlemlerindeki o lâhûtî genişlikleri, o canlı sükûnetleri, o aktif ahenkleri ve her zaman iyileşmeye açık yanları ile görmek, kabul etmek istedik. Daha başka türlü düşünmemiz de mümkün değildir; zira Müslümanlığın âmir hükümleri de bunun böyle olmasını gerektiriyordu ki, bu, aynı zamanda onun evrenselliğinin ifadesiydi. Biz de, her zaman onu böyle duymaya, böyle hissetmeye ve bütün mülâhazalarımızı onun bu esprisine bağlamaya çalıştık. Öyle ki, bir yandan kendi dinimize, kendi hayat felsefemize sımsıkı sarılırken; diğer yandan da başka dinî telakkilerin, felsefî görüşlerin mevcudiyetini birer realite olarak görüp, "herkesi kendi konumunda kabul ve herkese saygı" sloganıyla sürekli beraber yaşamanın yollarını araştırdık. Bu temel felsefeye bağlılık sayesinde de hiç kimseyi, din, iman, mezhep ve düşünce farklılığı gibi hususlardan ötürü hor görmedik.. incitmedik. Onca tecavüze uğradığımız, ısırıldığımız, tahkire, tezyife maruz kaldığımız hâlde mukabelede bulunmadık; hem de bir hayli mukabele sebebi olmasına rağmen mukabelede bulunmadık; bulunmadık ve her türlü şetme, şamataya "eyvallah" deyip, "mukabele-i bilmisil"e zalimce bir kaide nazarıyla bakarak, insanlardaki daimî keramet ve şerefi, onların muvakkat kin, nefret, gayz ve vahşetlerine feda etmeyi hiç mi hiç düşünmedik. Bu duygu, bu düşünce ve bu anlayışımızı herhangi bir iltibasa meydan vermeyecek şekilde ifade edebilmek için, yer yer başlarımızı, kaldırım taşları gibi, insanî duygular taşıdığına inandığımız hemen herkesin ayaklarının altına koyduk. Böyle bir tavır hazm-ı nefis adına olması tevazu ve mahviyettir; ve bu şekilde davranırken, şayet dinimiz adına zillet gösterip, bilmeyerek günahlara girmişsek, onu da Allah affetsin! "İnsana saygı" deyip inledik ve kimse varlığımıza takılıp tereddüt yaşamasın diye de, hep hümâ kuşu gibi sadece gölgemizle var olma yolunu seçtik. Gönüllerini

hoş tutmaya çalıştığımız, düşüncelerini saygıyla karşıladığımız ve her fırsatta yüzlerine tebessümler yağdırdığımız kimselerden de, insanca davranmalarını ümit etmenin ötesinde herhangi bir beklentiye girmedik. Aslında bu kadarcık beklenti de, insanî şekil ve surete bizim bir "hüsnüzan" armağanımızdı; vermemezlik edemezdik.

Evet, gözlerimiz hemen herkesin üzerinde; gönüllerimiz de bütün insanlığın heyecanıyla çarparken, bir anne şefkati derinliğinde alâkamıza karşılık hiç mi hiç bir talebimiz olmadı. Zaten böyle bir talep olsaydı, yetmiş iki milletle bu ölçüde ve bu kadar içten bir münasebeti devam ettirmek de mümkün olmazdı; zira karşılık ve bedele bağlanmış alâkalar, münasebetler kat'iyen devam vaad edemez. Bu mülâhaza ile biz de, insanlar ile olan münasebetlerimizi sonsuza kadar devam ettirmek için, onlarla alâkamızı Allah'ın sanat eserleri olmaları esasına bağlama yolunu seçtik. Hep bu espri içinde oturup kalktık ve herkese kadeh kadeh sevgi sunduk; ihtimal, ifratımız bazılarının başlarını döndürdü ki, sevgiye nefretle mukabele etmeye başladılar her fırsatta sinelerimizi açıp, insanî duygu ve düşüncelerimizi gözler önüne serdik. Sevgi çağlayanlarımızdan herkesin istifade etmesi için değer değmez kriterlerini müzakere konusu dışında bırakarak kriterler üstü yaşamaya çalıştık. Sonra da akıl gözünün salim düşünce ile buluşup birleşeceği eşref saati beklemeye koyulduk. Zannediyorum, insan unvanıyla yaratılmış bir varlıktan bu kadarını da beklemek hakkımızdı. Bunun aksi, insan olarak dünyaya gönderilen ve potansiyel zenginlikleri ile melekleri bile aşkın bulunan bir varlığa karşı saygısızlık olurdu.

İşte, yıllar ve yıllar boyu hep bu derûnî hislerle sevgi kurnalarımızı sonuna kadar açık tutarak, belli bir zaman dilimi itibarıyla kinle, nefretle, düşmanlıkla, gayzla, komplo duygusuyla kirlenmiş bir zeminde muhabbet fidelerinin çoğalıp,

gelişip her yanı saracağı hülyalarına kapıldık. Aynı hülyaları bizimle paylaşan toplumun büyük çoğunluğu da;

Ses ver yiğidim, yoksa beni duymuyor musun?
Yıllar var ki, hep hayalinle oynaşıyorum;
Kalkıp geleceğin inancıyla yaşıyorum...
....
Ümitle ışıldayan gönlüm seni bekliyor;
Kâh göklerde uçup, kâh yerlerde emekliyor.
....
Her tarafta harap eller, baykuşlara bayram,
Köprüler bir bir yıkılmış, yollar yolcusuz;
Gelip uğrayanı kalmamış, çeşmeler susuz..
....
Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril, gel!
Beyaz atının üzerinde bir sabah erken;
Gözlerim kapalı ruhumda seni süzerken,
Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril, gel!

gibi gönülden çığlıklara ses verdi ve milyonlar, bu masmavi mefkûrenin büyüsüne kapılarak, her yerde sevgi mırıldanmaya başladı. Öyle ki, bu sevgi sağanağı zarûret ölçüsünde bir beklentiye bağlandığından, başlangıçta küçük bir iki sızıntıdan ibaretken, zamanla bir çağlayana dönüştü; dönüştü ve hemen her kesimin ümit dünyasında yepyeni bir dirilişin remzi olarak anılır oldu.

Allah'ın büyüklüğünün ayrı bir tecellî buudu.. O, bazen, çok küçük varlıklara büyük işler gördürerek, esbâbın önemsizliğini vurgular ve farklı bir üslûpla kendi ululuğunu hatırlatır. Bu süreçte, biz de hep aynı şeyleri yaşadık. Öyle ki, Kudreti Sonsuz, bir kısım sıradan, düz insanlara, gönüllerin kapılarını ardına kadar açtı ve sevgi saltanatında onlara âdeta Süleymanlık bahşetti; bahşetti de kinin, nefretin,

kavganın temsilcisi bütün şeytanî ruhlar, geçici de olsa şoka girdiler ve ifritten emelleri ile hezeyan yaşamaya başladılar. Artık her yerde söz hoşgörü kahramanlarınındı; onların elinde taş-toprak som altın kesiliyor, kömür elmasa inkılap ediyor, zehir de şeker şerbete dönüşüyordu. Onlar, toplumun kendisi olma istikametindeki bu hızlı değişimiyle mest ü mahmur, toplum da yeniden kendi derinliklerini keşfetmekle ferih fahurdu. Evet, incelik bir kere daha zarafetle buluşmuş ve yıllardan beri kan, irin ve gözyaşından bıkmış gönüller, bir âsûde şafağı duyuyor gibi, tâlihlerine tebessümler yağdırmaya başlamışlardı. Artık herkes, bu gök kubbenin altında oturup-kalkıp gönül hikâyelerinden bahisler açıyor ve tabiî gönüllere inşirah veren bu gerçek beyan karşısında, söz şeklindeki cadı mırıltıları da saklanacak kuytular arıyordu. Her yerde ışık karanlıkları boğuyor ve her yerde kinin, nefretin uğultularının yerini en ince tellerden nağmelerle sevgi ve insanî münasebetler alıyordu. Gayz ve nefret, eli kolu bağlanmış ölümünü bekliyor, kin ve düşmanlık duyguları, daralıp büzüşmenin inkisarını yaşıyordu.

Biz de kendi kendimize seviniyor ve çok yakın bir gelecekte, hâlâ insaniyetinin şuurunda olan kimselerin, gönüllerine Cibril'in kanatlarından tüyler takarak, meleklerin uçuşup durdukları iklimlere ulaşacaklarını ve dünyaya ruhtan, mânâdan bestelenmiş yepyeni bir ses duyuracaklarını bekliyor ve sabırsızlanıyorduk; içinde kavga hırıltıları olmayan, yalana, iftiraya, tezvire, karalamaya bütün bütün kapalı, göklerin en üst tabakalarından yepyeni bir ses...

Ama ne acıdır ki, tabiatları düşmanlığa, tecavüze, anarşiye, iftiraya kilitlenmiş marjinal bir kesim; güçleri ve tesirlerindeki fevkalâdelikleri tahrip yanlısı olmalarında ve çığırtkanlıklarında marjinal bir kesim, gulyabanîler gibi yolları tuttu ve kendi aklıyla hareket etmeyen bir kısım mütehayyir ve

müteredditleri de yanlarına alarak kendi yaptırdıkları anket neticelerine göre toplumun yüzde seksen beş ve doksanının çok olumlu bulduğu bu mübarek süreci kundaklamaya kalktılar. Onunla da yetinmeyip, bu bir fırsattır diyerek dine hücum etti ve bütün dindarları karaladılar. Hemen herkesi bir ideolojinin insanı gibi göstererek, kimini dinci –o da ne demekse– adı altında, kimini de bir tarikat mensubu gibi göstererek irtica çığırtkanlığıyla her yerde fitne ateşleri yaktılar ve bir zaman kızıl bayraklar altında toplanıp millete, devlete yağdırdıkları aynı küfürleri bu defa da dindarlara karşı kullandı ve içlerini boşalttılar. Tutup tutmaması ayrı bir konu,

Zalimin zulmü varsa, mazlumun da Allah'ı var;
Bugün halka cevretmek kolay, yarın Hakk'ın divanı var.

Sükûtumuz, üslûbumuza emanet.. misliyle mukabele, bizim kitabımızda zalimce bir kaide.. dövene elsiz, sövene dilsiz davranma, vicdanlarımızla aramızdaki mukavelenin gereği.. ne yapalım, Allah, ısırmak için bir diş, parçalamak için de vahşî bir pençe vermemiş, elimizden bir şey gelmez ki...! Ayrıca, herkes kendi karakterinin gereğini sergiler, karakterimize rağmen farklı bir tavır takınmayı kendimize karşı saygısızlık saydık ve böyle bir saygısızlığı irtikâp etmemek için, gürül gürül konuşacağımız bir yerde sadece yutkunmakla iktifa ettik.

Aslında, bizim şuna-buna mukabelede bulunmamıza da ihtiyaç kalmamıştı; zira onca yaygaraya rağmen, toplumun yüzde seksen küsuru, yapılanları birer çığırtkanlık olarak görmüş ve soylu bir millete yakışan o muhteşem tavrını bir kere daha ortaya koymuştu; koymuş ve bizi üslûbumuza aykırı hareket etme mecburiyetinde bırakmamıştı. Biz de, son bir kez daha "cebrî lütfî", kendi afv ü safh çerçevemizde kalarak, herkesi sevgiyle kucaklama ahd ü peymanımızı bozmamış oluyorduk.

Evet, son bir kere daha bazıları, kendi ruh atlaslarını ortaya koymuş, biz de, kendi ledünniyâtımızı ifade edebilme fırsatını bulmuştuk. Bundan sonra da hep böyle davranacak ve karakterimize saygılı olmaya çalışacağız. Üç beş günlük bir dünya için baş yarmayacak, göz çıkarmayacak, kem söz söylemeyecek, gönül kırmayacak ve Yunus edasıyla herkese sevgi çağrısında bulunacağız; bulunacak ve milletimize karşı münasebetlerimizde hep şu sözlere bağlı kalacağız: "Senelerden beri çektiğim bütün ezâ ve cefâlar, maruz kaldığım işkenceler, katlandığım musibetler, hepsi de helâl olsun!. Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, memleket hapishanelerinde geçti. Aylarca ihtilâttan men edildim. Divan-ı Harplerde bir cânî gibi muamele gördüm. Bana zulmedenlere, beni kasaba kasaba dolaştıranlara, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlere ve zindanlarda bana yer hazırlayanlara hakkımı helâl ettim." Evet, ben de bir mü'min olarak, bu duyguları paylaşacağıma söz veriyorum. Kimseye küsüp darılmayacağıma söz veriyorum.. ölümü gülerek karşılayacağıma söz veriyorum.. celâlden gelen cefayı, cemalden gelen vefa ile bir bileceğime söz veriyorum. Allah'a ait hukuka karışamam ama, bana ait hiçbir haktan dolayı kimseden davacı olmayacağıma söz veriyorum.

HATIRALAR İKLİMİNDE KÜÇÜK BİR SEYAHAT

Acı olanı da var hatıraların bal-kaymak gibi tatlı olanı da. Acı hatıralar çok defa mürûr-u zamanla birer zevkli hikâyeye dönüşür ve her hatırlanışında insana çok keyifli anlar yaşatır. Tatlı olanları ise, bizi o eski nur-zulmet münâvebesi içinde görüp tattığımız zamanlarda, ikamet ettiğimiz farklı ikametgâhlarda, koşup durduğumuz değişik güzergâhlarda ve kadim dost, sadık yol arkadaşlarıyla paylaştığımız gün ve gecelerde dolaştırır durur.

Şimdilerde geriye dönüp bakıyor; yer yer durgun sular gibi hayatımın sükûtî demlerini, gaye ile bütünleşmemiş mefkûresiz günlerini, sabâvete kurban edilmiş alacakaranlık gecelerini tahayyül ediyor ve o günkü dimağıma takatinin üstünde sorumluluklar yükleme hülyalarına giriyorum; bazı şeyler karşısında âhesterevlik ettiğimi düşünüyor, hızımı gözden geçiriyor; bazen zamanı geriye işletiyor, aykırılıklara yeni bir şekil vermeye çalışıyor; bazen realiteleri hayalin güdümüne veriyor; bembeyaz ve pırıl pırıl dakikalar arkasından koşuyor ve onları bugünkü mülâhazaların şivesiyle başkalaştırmaya çalışıyorum.

Bugünkü gibi hatırlıyorum doğup büyüdüğüm köyü-kenti, sokağı-mahalleyi; koyun kuzu meleyişlerini, kuş cıvıltılarını, çoluk çocuk çığlıklarını; yıllarca gelip gidip eşiğini aşındırdığım mütevazi mektebi, öğretmenlerimi ve onların ince tavırlarını. Hiç unutmadım bir cami harîminde geçirdiğim

yılları, tarihleşmiş bir mâbedin bağrında tünediğim sıkıntılı günleri; çok uzak kentlere hesapta olmayan seyahatlerimi; sonra hesaba giren ve bir vazifeye dönüşen Murad-ı Sânî beldesindeki imameti; cami penceresiyle mihrap arasındaki gelgit nefasetini; acemiliğime bağlı bir darlık içinde, hata-savap atbaşı, dinim, diyanetim adına mutlaka bir şeyler yapabilme heyecanımı; beni aşan kaderin sırlı planları çerçevesinde bir "vakt-i merhûn"a bağlı sevkleri, insiyakları –buna kendi irademem açısından boşu boşuna çırpınma da diyebilirim– vazife deyip irşad adına ulaşabildiğim her yere ulaşma azm ü gayretini; evet, bütün bunların düşünce dünyamda bıraktıkları derin izler vardı ve unutamazdım hiçbirini...

Unutamazdım bir dehşetli ihtilalle herkes gibi benim de şok yaşadığımı, mesnetsiz tehditleri, sağduyunun sahâbetini, yeniden derlenip toparlanma mevsimini.. sonra gelip kapıma dayanan içinde yeni ihtilal teşebbüslerinin, hastalıkların ve hava değişimlerinin de bulunduğu oldukça maceralı vatanî vazifemi; tebdîl-i hava vesilesiyle maskat-ı re'sim olan beldeye, anneme, babama kavuşup onlarla geçirdiğim nefis Ramazan günlerini, Erzurum camilerindeki vaaz u nasihatleri; haddimin fevkinde gösterilen alâkayı ve bunların içimde oluşturduğu –tabiî idrak ufkuma göre– tahdîs-i nimet mülâhazalarını.. acı-tatlı ve iç içe bu hatıraları unutmam mümkün değildi.

Unutmam mümkün değildi sürpriz terhisi, Erzurum'da biraz hasret giderdikten sonra ilk gözağrım sayılan suyun ötesindeki beldeye yeni azimeti ve orada yaşadığım acı-tatlı günleri; ardından bir başka beldeye tayini, oradan da İzmir'e cebrî tavzîfi ve bu beldenin hizmete açık zaman, mekân ve insanını.. cami penceresine bedel senelerce bir tahta kulübede, cihan saltanatına değişmeyeceğim ızdıraplı fakat aydınlık günleri...

Evet, icmâlen de olsa bunların hepsini dün yaşanmış gibi hatırlıyor, dönüp arkada bıraktığım –bana ait yanlarıyla boş olsa da– o dopdolu günleri, hizmet irtibatıyla içinde bulunduğum yerleri hayalen temâşâ ediyor, o zamanlarda dolaşıyor, dostlarla selâmlaşıyor, bir kere daha aynı şeyleri paylaşıyor ve dünü bugünle beraber yaşıyorum.

Bu upuzun sergüzeştim içinde ciddî bir şey yaptığımı söyleyemem; kaynağı tamamen vifak ve ittifak onca şeyi görmezlikten gelerek de hiçbir şey olmadı diyemem. Tavsiye ve teşviklere "Evet!" diyen bir hayli hizmet eri hatırlıyorum, hatırlıyor ve hayırla yâd ediyorum. Yakından tanıdığım ve tanımadığım, hatıralarımın başköşesini tutmuş bu aydınlık simaları, kadınıyla-erkeğiyle bu adanmış ruhları hep çağın kudsîleri diye yâd ettim ve edeceğim. O müsait zemin ve bu vefa âbidelerini hedeflerine tam yönlendirmek mümkün oldu mu olmadı mı; net bir şey söyleyemeyeceğim, söylemem de mümkün değil; ne var ki şahsî yetersizliğimi, bazı dost kılığındaki kimselerin vefasızlığını ve her zaman hasmâne bir tavır alanların da tahribatını hesaba katınca daha farklı bir tablo da imkânsız gibi görünüyor.

İmkânsız gibi görünüyor ama ben hemen her gün kendimle yüzleşiyor, kendime göre üslûp hataları icat ediyor ve "keşke"den "keşke"ye sıçrayıp duruyorum. Baş edemediğim bir sürü şeye maruz kaldığım, âleme malum.. ben onları şimdilerde birer tatlı hikâyeye çevirip şeker şerbet gibi yudumlasam da, her yeni handikapla o günlerdeki vefasızlıkları, ardı arkası kesilmeyen zulüm ve cefaları derinlemesine bir kere daha ruhumda hissediyor ve sinemden bir zıpkın yemiş gibi inliyorum.

Aslında, bir mânâda o gün bugün o ızdıraplar hiç mi hiç dinmedi. Hatta bazı çevrelerin kinleri, nefretleri, yapılan güzel

işlerle mebsûten mütenasip (doğru orantılı) şişti, büyüdü, azgınlaştı ve kan kokan, kan düşünen bir hâl aldı. Allah'ın lütufları arttıkça ve artıp bütün dünyayı sardıkça, dine, diyanete ve şanlı geçmişimize düşman ruhların gayzı da âdeta magmalar gibi köpürüp her yanda yangınlar çıkarmaya başladı. Unutmadım, unutamıyorum o Haziran fırtınalarını, bant furyalarını, karalama kampanyalarını; hukukun hiçe sayıldığını, vicdan hürriyetinin ayaklar altına alındığını; sun'î cepheler oluşturulduğunu; küfür ve küfran temsilcilerinin tuğyanları yanında bir kısım müteşeyyihînin *"haseden min ındi enfüsihim"* komplolarını.. keşke bütün bunları unutabilseydim; unutabilseydim de "kelâm-ı nefsî" ile dahi olsa onlara karşı infial ruh hâletine girmeseydim!

Ne var ki, onca tecavüz, komplo ve bunlara bağlı baskılar, inanan insanları asla sindiremedi; her inkıtadan sonra onlar bir kere daha "vira bismillâh" deyip daha bir ciddî dinlerine, diyanetlerine hizmete koyuldu ve duraksamadan yürüdüler Allah rızasına doğru. Hiç hatırlamıyorum kinin, nefretin dindiğini, şiddetin ve baskının hız kestiğini; buna mukabil gurbet hissi ve gariplik duygusuyla inandıkları değerler uğrunda heyecan kaybetmeden koşturanların tevakkufa geçtiklerini. Boşa gitmedi bütün bu gayretler; gün geldi sağanak sağanak Hak inayetiyle her taraf nevbahara döndü ve bize de sevgi ve şefkat hislerimizi ifade etme imkânı doğdu.

Yıllardan beri birbirine küs yaşayan farklılaştırılmış ve düşman kutuplar hâline getirilmiş pek çok kimse bu yeni sevgi atmosferine koşmaya başladı. Bu, onların kendilerine yönelmeleri, kendilerini bir kere daha keşfetmeleri demekti. Çok iyi hatırlıyorum, birbirinin elini ürkek ürkek sıkan kimselerin, biraz beraber bulunduktan sonra "Meğer hep aynı düşünüyormuşuz!" ve "Meğer birbirimize ne kadar da yakınmışız!" dediklerini. Bütün bunlar, Cenâb-ı Hakk'ın değerlendirmemize

sunduğu fırsatlardı; ama bilmem ki bu fırsatları tam değerlendirebildik mi.! Keşke değerlendirebilseydik! Evet, bir dönemde şöyle böyle ayrıştırılmış, sun'î gerginliklere çekilmiş ve yıkmaya kilitlenmiş değişik kesimlerin birbiriyle kucaklaşmaya ve sarmaş dolaş olmaya başladığı ve kendi kendimize reva gördüğümüz gurbet yıllarını arkada bıraktığımız o günler çok verimli günlerdi; ama acıdır, yapılan onca olumlu işin görülmemesi, takdir edilmemesi bir yana, o istikametteki aktiviteler birer cinayet gibi gösterilmek istendi; istendi ve bir mânâda dinamitlendi.

Şimdilerde o fevkalâde büyülü ve ümitle tüllenen günleri, saatleri ne zaman düşünsem, "Keşke o sevgi ve diyalog çağlayanının önü hiç kesilmeseydi.! Keşke o ışıktan zamanın bağrına kurşun sıkılmasaydı!" deyip iki büklüm oluyorum. Ne kadar arzu ederdim, o nazlı nazlı bir araya gelişlerin, o yürekten birbirini selâmlayışların ve o sımsıcak akşamların devam etmesini! Hâlâ hatırlayabiliyorum, o samimî hislerin, o gönüllerden kopup gelen seslerin, o temel değerlerimize saygı çerçevesinde ortaya konan düşüncelerin iç dünyamızda uyardığı heyecanı, millî birlik ve beraberliğimiz adına hâsıl ettiği imanı ve ümidi. Eğer bir gün şeytan gelip aramıza girmeseydi ve fena huylara açık tabiatlardaki düşmanlık duygularını hortlatmasaydı, mızrabını yemiş bam telinden yükselen sesler gibi her yörede duyulan o heyecanlı nağmeler, o birbirine ulaşan eller ve birbirinin meziyetini mırıldanan diller hep aynı şeyleri söylemeye devam edecek ve o mütekabil saygı, hürmet teâtîleri hep sürüp gidecekti.

O günlerle alâkalı görüp duyduklarım, elemiyle-lezzetiyle bütün yaşadıklarım, bizimle aynı duyguları paylaşmayan dar alanlı hafızalardan silinip gitse ve sönük, renksiz, neşvesiz bir geçmişe inkılap etse de, onlar benim için çağrıştırdıkları ve gelecek adına vaad ettikleriyle hâlâ hayal dünyamın en

renkli resimlerini ihtiva etmekte ve bana lezzetine doyulmayan dakikalar, saatler yaşatmaktadırlar. Hâdiselere hep aynı zaviyeden baktığım, onları aynı şekilde hecelediğim sürece de o canlı resimlerin hülyalarımı her zaman süsleyeceğinde hiç şüphem yok. Bu açıdan, ihtimal ne zaman bir kısım handikapla karşılaşacak olsam ya da şöyle böyle bir muhalif rüzgâra maruz kalsam, hemen bir sessizlik murâkabesine dalacak, sükûtun nağmeleri içinde hep o günleri dinleyecek ve o rengârenk resimlerle, o değişik fotoğraf kareleriyle teselli olmaya çalışacağım, çalışıyorum da; çalışıyor ve kendimi yığın yığın insanın en içten bir cûşişle sergiledikleri o sevgi ve alâka çağlayanı içinde hissediyorum. Her bir araya gelişte ilk görüşüp tanıştığımız o tertemiz yüzleri görüyor gibi oluyor ve ruhumu saran kasvetlerden bir bir sıyrılıyorum.

Yakın bir geçmişe kadar devam edegelen hep ümitle tüllenmiş o ahenkli, hatta biraz da âlâyişli toplanmalar-dağılmaların farklı bir çizgide de olsa hâlâ devam ettiğini düşünüyorum. Şartların, konjonktürün gerektirdiği farklılık mahfuz; aynı üslûp, aynı eda, aynı düşünce ve aynı mülâhazaların binlerce, yüz binlerce sevgiyle çarpan sine tarafından temsil edildiğinde tereddüdüm yok; ama ben o günlerle öylesine dolu ve yapılan işlere öylesine kurulu idim ki, o zamanlar icra edilen aktivitelerin içinden geçerek kendimi dünyaları aşan, gidip ta Hak rızasına ve onun gaye ölçüsündeki vesilesi sayılan "Nam-ı Celîl-i İlâhî"yi ilana dayanan bir cereyan-ı mütemâdî mecrasındaki kudsîlerin yedeğinde görüyordum. Bu mülâhaza ile kim bilir kaç defa kendi kendimi *"ve kelbühüm bâsitun zirâayhi bi'l-vasîd"* mazhariyetiyle pâyelendirmiş ve "Bu kadarını olsun herhâlde lütfederler." demiş müteselli olmuşumdur.

Yaşadığım o süreçte, diyaloğa açık ve sevgiyle çarpan sinelerin heyecanı ruhuma öyle işlemiş, her gün şahit olduğum o güzel tablolar hafızama öyle hakkedilmiş ve gönlümde öyle

derin izler bırakmıştı ki, aradan yıllar geçmesine rağmen hâlâ onları bütün canlılığıyla iç dünyamda duyabiliyor; o günlerde duyup işittiğim sesleri, sözleri bütün tazeliğiyle ruhumda hissediyor ve yer yer nükseden hasret ve hicran duygularımı onlarla bastırmaya çalışıyorum.

Kim bilir belki de şu anda, o elemleri, acıları gitmiş ve her şeyiyle lezzete inkılap etmiş hatıralar yumağı içindeki canlı, renkli, ümitle tüllenen geçmişe ait hatıra karelerini, içimde yaşatmak ve arkadan geleceklere emanet etmek için, defter-i mesâvim gibi simsiyah ve perişan satırlarımla farkına varmadan karartıyor da olabilirim…

O günlere ait, her yanda tüten ruh ve mânânın, tasavvur ve heyecanın o dar zaman diliminde kalmasına, sevgi söyleyen, hoşgörü mırıldanan ağızların susmasına, birbirine kavuşan sinelerde tütmeye başlamış aşk u alâkanın sönmesine, şefkatle açılıp kapanmaya başlamış gözlerin ebediyen kapanıp gitmesine, diyaloğa açık ruhların mevsimsiz bir hazanla savrulup devrilmesine gönlüm razı olmadı; dayanamazdım, meltemlerin yerini şimal rüzgârlarının almasına; iyiliğe, güzelliğe ve sevgiye açık atmosferimizin kinle, nefretle delinmesine; baharı hazanın vurmasına, millet ruhunun muhalif fırtınalarla sararıp solmasına ve *"ba'sü ba'de'l-mevt"*imize yeniden kefen biçilmesine.. doğru durulmalı, doğru konuşulmalı, ortaya konan güzellikler müştak bütün gönüllere duyurulmalı ve bu dirilişin önünün alınmasına meydan verilmemeliydi.!

Birkaç düzine gönüllü ve Hakk'a adanmış ruh, insanlığı gerçek insaniyete uyarma azm ü niyetiyle –bunu Allah'ın gerçekleştireceğine inançları tamdı– yollara dökülürken, ellerinde kendi dünyalarından sönmez meşaleler dört bir yana açılırken "millet-i ebed müddet" mülâhazasıyla açılmışlardı. İnsanlığa diyecekleri pek çok şey vardı ve onu mutlaka

demeliydiler.. işte bu mülâhazayla idi ki, hepsinin sinesi de yüce mefkûreye, yüceler yücesi Allah'a yürüme heyecanıyla çarpıyordu. Bütünü olmasa da büyük çoğunluğu itibarıyla toplum bu heyecanla coşkun ve tam bir metafizik gerilim içindeydi. Bu hâl umumî sulh, sükûn ve evrensel insanî değerler adına mutlaka daha da ilerilere götürülmeli ve emanette emin haleflere emanet edilmeliydi.. milletinin kaderiyle alâkadar ruhların derin bir ittifak ve ittihat sürecine girdiği, inanan sinelerin bu heyecanla coştuğu, her yanda diyalog sevdalılarının seslerinin duyulduğu, birkaç asırlık hülyalarımızın gidip hakikat ufkuyla kutuplaştığı o kutlu günlere ait aktiviteler bence hiç durmamalı; milletine hizmete adanmış ruhlar asla heyecan yorgunluğuna düşmemeli; dünyevî mutluluk, refah ve saadet onların uhrevîlik mülâhazalarının önüne geçmemeli; her zaman ışıkla parlayan bu simaların nurları hiç sönmemeli; "Hak rızası hedef, i'lâ-yı kelimetullah gaye ölçüsünde vesile." deyip yollara düşenlerin birliği kat'iyen bozulmamalı; gittikçe büyüyen, genişleyen, derinleşen bu gönüllüler hareketi, her diriliş dönemindeki ilklere has safvetini, samimiyetini, sadakatini korumalı ve Seyyid Nigârî gibi:

> *"Cânân dileyen dağdağa-yı câna düşer mi,*
> *Cân isteyen endişe-i cânâna düşer mi;*
> *Girdik reh-i sevdaya cünûnuz...*
> *Bize namus lâzım değil,*
> *Ey dil ki bu iş şâne düşer mi!.."*

deyip arkalarına bakmadan hep insanlığı kucaklamaya doğru yürümelidirler.

Ben şimdilerde hâlâ hafızamda dipdiri tutmaya çalıştığım, o günlerdeki faaliyetlerin ve o mütemâdî koşturmaların, bugün de şartlar ve konjonktürün gereği aynı çizgide olmasa bile mücâvir bir kulvarda devam ettiği ümit ve hülyalarıyla

oturup kalkıyorum. Hâlâ, o zevk u şevk akşamlarının yaşandığını düşünüyor, sevgi soluklayıp duranların nefeslerini duyar gibi oluyor ve ruhumun kubbesinde yankılanan o aks-i sadâlarla müteselli oluyorum. Ömrüm oldukça da hep bu hülyalarla yaşayacağım.

BEŞİNCİ KAT

Bugün medeniyetin bin bir gürültüsü, yaşadığımız kentteki mimarînin soğukluğu ve şehirlerin her gün biraz daha yabancılaşması karşısında pek çoğumuz, büyük kentlerin, dev metropollerin dışında ayrı bir iklim, sessiz bir bucak, tabiata açık bir koy arama mülâhazasıyla neler düşünür, nelere katlanır ve ne planlar, ne projeler yaparız.. yaparız da, senede hiç olmazsa belli bir müddet, belki her ay birkaç kez, içinde bulunduğumuz atmosferden sıyrılarak ya bir ormanın üfül üfül iklimine, ya bir korunun sessizliğine, ya bir koyun âsûdeliğine ya da bir çağlayanın tabiatla çağıldayan harîmine koşarız.. koşar ve varlığı duymaya çalışır, tabiatı bir mûsıkî gibi dinler.. gözümüzle, gönlümüzle, hatta bütün duygu ve uzuvlarımızla şehirlerin dışındaki farklılığı yudumlar ve kendimizi bir kere daha hissederiz.

İnsanlardan kaçma mânâsına değil, insanlığı bütün derinlikleriyle duyma yolunda böyle bir uzlet, insanın paslanan, kendinden saykıllaşan özüne seyahati demektir. Ben şahsen, böyle bir duyuş, böyle bir tadış ve böyle bir hissedişi değişik esinti buudlarıyla birçok defa yaşadım.. zevk ettim.. fırsat el verirse yine de yaşamayı düşünürüm.

Ancak bütün bu düşünce ve mülâhazalar mahfuz, fakir, bu kabil özlemlerle sık sık, harîmine koştuğum kerameti kuruluş gayesine ve içindeki masumlara ait bir yer var ki, orası hemen her zaman ruhuma, ırmakların çağıltılarını, ormanların uğultularını, tabiat kitabının fısıltılarını birden boşaltmış

ve gönlümde varlığın bir birleşik noktası gibi duyulmuştur. Öyleki, oraya ne kadar alışmış ve onun güzelliklerini ne kadar kanıksamış da olsam, onun harîmine her girdiğimde veya oraya ulaşma yol mülâhazasına daldığımda, âdeta bir mûsıkî, bir romantizm banyosu almış ve hususi bir mâneviyat âleminin varlığını kalbimin kadirşinâs katmanlarında duymuş gibi, ruhumda bir metafizik gerilim ve gönlümde bir şahlanış hissetmişimdir. Evet, sanki oranın, ferahfezâ ikliminden kalblerimize, sürekli bir şeyler sızıyormuşçasına, ben ve arkadaşlarım o mekânda her zaman bir neş'e ve zevk hissetmişizdir. Geleceğin değerlendirmecileri bu sırlı mekânı hangi ad ve unvanla anarlarsa ansınlar, biz oraya "Beşinci Kat" demiştik. Beşinci kat olması, beş rakamıyla mukayyet değildi; o sadece bir çizgiydi.. bu müsemma onuncu, on beşinci kat da olabilirdi; ama değildi ve o, sadece mevcut binanın en üst katında bir çekme daireden ibaretti.

Beşinci Kat her zaman, bulunduğu yerden başını göklere kaldırmış gibi, semaları gözeten ve hep öyle tepeden bakıp, istikbal edeceği misafirleri bekleyen, için için bir hâli ve bir teşrifat edası içindeydi. O, güvenli bir insan çehresine benzeyen cephesi ve değişik maksatlara açık girintili-çıkıntılı başı secdede Hak kullarını andıran arka bölümleriyle, hep bize heybet fısıldamış, ruhlarımıza râşeler salmış ve her zaman ümit rengine bürünerek gözlerimizin içine gülmüştür.

Beşinci Kat, sırtını sağlam bir zemine dayamış gibi oldukça rahat görünümlü.. ve bazen küçük bir dağ zirvesi heybetiyle, bazen de çömelmiş orta boy bir tepe şeklindeki hâliyle hep bize mehabet gamzetmiştir. Hatta o, çevresindeki ona nispeten küçük binalar, altında ve üstünde dört bir yanını saran ağaçlar arasında, kalbimizin her zaman duyup hissetmeye hahişkâr olduğu bir manzara konumundadır. Onun, göklerin mavisi ve yerin yeşilliklerinin birleşik noktasındaki bu

müstesna konumu, bize hep annelerimizin şefkatini, babalarımızın irade ve kuvvetini, gençlik duygularımızın his ve hayal dolu saatlerini hatırlatır. Bu müstesna mekânda her zaman, dört bir yandan kopup gelen tabiatın o kendine has natürel ses ve solukları, yanı başınızda veya biraz aşağılarda, tabiatın nağmelerine göre kısmen rötuşlanmış çocukların çığlıklarının çiğ çiğ üzerinize dökülüşü; bulunduğunuz yerin mânevî havası ve şivesiyle birleşerek size alabildiğine derin o şanlı geçmişimizin her telden nağmeleri gibi gelir. Bu nağmeler sanki, zuhur ettikleri zamanın atmosferini delik deşik edip kendi "oluşum" şartlarını aşarak, zaman üstü bütün vâridâtlarını, tarih hareminin el değmemiş bütün mahrem sırlarını, gelecek günlerin tat ve şivesiyle macun hâline getirip size sunduğunu sanırsınız; sanırsınız da, dünü tahayyül ederken, ayaklarınızın günümüzün zeminine bastığını ve gönüllerinizin de yarının ufuklarında attığını duyarsınız.

Evet, hassas ve duyarlı bir ruh, bu masmavi iklime hemen her yönelişinde, tozlu, dumanlı ve oldukça bulanık bir âlemden sıyrılıp, gökler kadar derin, yerler kadar zengin, analarımızın bağrı kadar sıcak bir güzellik ufkuna yürüyor gibi olur. Bu şefkat ve güzellik âleminin havası, ziyası, tadı, şivesi o kadar mûnis ve o kadar yumuşaktır ki, o tarafa doğru, otobüs, taksi veya bir başka vasıta ile hemen her seyahat âdeta, ruhun zaferine doğru bir yolculuğu gibi duyulur.. ve ciğerlerimizi oksijenle doldurmak için, ulaştığımız zirvenin tertemiz havasını yudumluyor gibi bir hâl alır. Hiç şüphesiz bu temiz iklimi ziyaret, kalbimizin en derin noktalarına sinmiş en silinmez hatıralar gibi hâlâ taptaze durmaktadır. Öyle zannediyorum ki, bütün dünyanın zevkleri, lezzetleri, hiçbir zaman bize, bu çok farklı unsurların birleşmesinden meydana gelen ledünnî hazları veremeyecek ve dünyada hiçbir zaman parçası da o mekânda geçen saniye ve saliselerin gölgesine ulaşamayacaktır. Hatta

o mekân olduğu gibi kalsa, onun o mübarek müdavimleri de oraya gelip gitmelerini devam ettirse, ben şahsen, bugüne kadar sürüp gelen o farklı geçmişin bundan sonraki ömrümde hep aynı çizgide kalsam bile ruhuma vaad ettiği yeni şeyleri duyacağıma emin değilim. İhtimal bu mekânın, kuruluş niyet ve mülâhazalarının çizgilerini tam aksettirdiği o ilk günlerin havasını, tadını, şivesini duymak mümkün olmayacağı gibi, onun gerçek derinlik ve zenginliğinin ana unsurları sayılan ve bugün çoğu itibarıyla göçüp gitmiş o eski müdavimlerin eksikliği de hep derinden derine hissedilecektir.

İlk günler itibarıyla orada, o kadar bizim dünyamıza ait bir terbiye ve nezaket ve bir teşrifat anlayışı göze çarpardı ki, oraya ömründe bir kere uğrayanlara bile mutlaka bir şeyler bulaşırdı –estağfirullah– onların ruhlarına bir kısım ledünnîlikler sinerdi, sinerdi de, aradan yıllar ve yıllar geçse dahi, bir gün onlar da mutlaka ruhlarının derinliklerinde kuluçkaya yatmış hatıraların tedâîleriyle hülyalarında o mânâ iklimine yönelir ve uhrevî zevkleri adına ne nağmeler ne nağmeler dinlerlerdi...

Evet, insan eğer bütün bütün kör değilse, bu mekâna uğradığında mutlaka onun yüzüne, gözüne, sözüne, edasına bir ruh, bir mânâ, bir şiir siner ve ona nice nezih hayal âlemleri kapılarını aralardı. Doğrusu bu mekân hemen her zaman, duyguları besteleyen, düşünceleri besleyen ve ruhları coşturan büyülü bir yerdi. Bu hususi mekânın ruhlarımızda hâsıl ettiği his zenginliği sayesinde, şehir hayatının zahmet ve sıkıntılarıyla iki büklüm ve ard arda solup giden günlerimizin duygu ve düşünceden yana ne kadar fakir geçtiğini anlamak için herhalde psikoloji uzmanı olmaya gerek yoktu... Evet bugün, tıpkı yük arabaları ve nakliye vasıtaları gibi tıklım tıklım dolu ve korkunç bir sıklet altında geçen hislerimizin hiçbirini duya duya yaşayamıyor, onların varlıklarını kendi

derinlikleriyle sezemiyor ve âdeta kendi zenginliklerimize karşı kapalı yaşıyoruz. Oysaki Beşinci Kat ve o mânâdaki yerler, pekâlâ hislerimizin inkişaf edip gelişmesi için müsait birer ortam teşkil edebilir ve edebiliyordu da.

Her gün çok değişik yerlerden gelen farklı insanlarla karşılaşmak.. haftada birkaç defa mantık-muhakeme dudaklarından farklı kültürlerin usârelerini yudumlamak.. her gelene teşrifat merasimini eda ederken onlara, bu mekânı, o günün çok yönlü yeni ilhamlarıyla bir kere daha yorumlamak.. çevrenin temâşâ noktalarını, ziyaretçilerin ilmî, idarî, siyasî, felsefî kimliklerinin çağrıştırdığı muhteva ile yeniden bir kere daha tefsir etmek.. günün değişik saatlerinde, ilâhî iltifatların farklı tecellî matla'larını vicdan menfezlerinden tekrar tekrar müşâhedenin zevkini yaşamak.. tulûu gözlemek, gurûbu seyretmek, mehtapla konuşmak.. yıldızlarla hasbihâlde bulunup hayal peyklerine binerek galaksiler arasında dolaşmak bu mekândaki hususi derinliği açısından görmenin, hissetmenin, duymanın, içe sindirmenin, değerlendirmenin değişik dalga boyunda farklı öyle televvünleri idi ki, buraya ulaşan hemen herkesin bakışlarını yontar, şekillendirir; fikirlerini biler ve enginleştirir; ruhlarını inceltir ve şeffaflaştırır ve hususiyle de bu katın mânevî haz ve tiryakilerine kitapların verdiğini ve vereceğini aşkın öyle bir mârifet bahşeder ki kıtmirleri müstesna bu güvertenin kutlu sakinleri, tesbihle yükselen nefesleri âdeta bir çiçek kokusu gibi duyar.. tekbirle kanatlanan âvâzı, ışık huzmeleri gibi göz bebekleriyle emer.. hamd ü senâları, göklerin üzerimize titreyen gölgeleri gibi hisseder.. ve Allah'a teveccühü kalbin en saf ve ritmik vuruşları gibi duyarlardı.

Bu mübarek hazîrenin –biz öyle zannediyor da olabiliriz– harîminde az dahi olsa, ârâm etme imkânı bulan hemen bütün misafirler, müstahdemler, talebeler, değişik programlar münasebetiyle bir akşamlığına gelip konan, konup göçen

ashâb-ı mesalih, burada koklanan, duyulan, sezilen veya öyle olduğuna inanılan umumî havayı bozmamak, başkalarının konsantrasyonuna dokunmamak, herkese açık bir kısım mânevî zevk ve lezzet kanallarını münasebetsiz şerarelerle kirletmemek için, gezip dolaştıkları her yerde kırılabilecek kristaller varmışçasına, olabildiğine nazik ve kibar davranır, dikkatle oturur kalkar ve âdeta bir ruhanîler topluluğu manzarası sergilerlerdi. Öyle ki bunların, gözlerinin önünde sanki nihâî buudu masmavi bir ukbâ derinliği, başlarının üstünde ruhanîlerin kanat çırpış sesleri, düşüncelerinde bütün bunları temâşâ edebilme genişliği ve gönüllerinde bunları ve dahasını tatma enginliğiyle her şeyi kucaklamaya yeten bir insanî derinlikleri vardı.

Aslında hemen her atmosfer, her çevre, biraz da ona uyulunca, onun ruhuna nüfuz edilince ve onunla aramızdaki sevgi bağları tam sezilince netleşir, derinleşir, âdîlikleri aşarak fevkalâdeliklere ulaşır, derken, içindekilere daha bir talâkatle seslenir ve onlara ruhunun enginliklerinden gelen en mahrem bir mûsıkîyi dinletir. Beşinci Kat'ın bize, hemen her zaman bu vâridâtın en zengin bir sâkisi olduğunda şüphe yoktur. Evet o, oturduğu yer ve konumuyla bu mânânın mücessem bir heykeli gibidir.

Beşinci Kat ve onu omuzlarında taşıyan bina, bulunduğu nokta ile o kadar ciddî bir uyum içindedir ki; sanki onun plan ve projesi acemi, amatör bazı kimselerce değil de –aslında bu öyle olmuştu– ruhanîlerin ilhamlarıyla müeyyed bir dimağ, hem de onun bütün hususiyetlerini, çevresiyle münasebetlerini, bizim ruh dünyamızla derin alâkalarını kompüter tekniğiyle değerlendirmiş de öyle tatbik etmiş gibi, fevkalâde tenasüp içinde bir görünüm arz etmektedir.

İnsan, ne zaman onun üfül üfül esen iklimine adım atsa, daha temelinin ilk atıldığı gün toprakla buluşan ve yanı

başlarında yükselen binayı takip edercesine her gün santim santim büyüyen ağaçların, ince ince salınışlarını, bir mûsıkîye dönüşen hışırtılarını duyar, o bina ve o ağaçlara emeği geçmiş insanların hayalleriyle karşılaşır.. birkaç adım daha ilerleyince, her yanda salınan selvilerin, çamların, kavakların ve salkım söğütlerin serin ikliminde kendini bulur ve onların hoşâmedîlerini almış gibi ilerler. Ana binayı aşıp da, ona nispeten oldukça küçük ve âdeta bir yavru, bir çocuk gibi sevimli, masum Beşinci Kat'a ulaşınca, kendini münzevî bir sessizlik ve sâkit bir şiirin büyüleyiciliği içinde bulur.

Beşinci Kat'a hem merdivenlerle çıkılır hem de asansörle.. merdivenlerden çıkarken, hemen her katta kapıları koridora açılan pek çok odalarla karşılaşılır. Bunlar bizim, eşiklerini pek fazla aşıp, aşındırdığımız yerler değildir. İç âlemleriyle bize meçhul ve sakinlerine malum bu odalarda okul veya yurt talebeleri kalır. Birer birer bütün katlar aşılınca, sonunda insan kendini terasla iç içe bir mekânda bulur. Burası oldukça geniş ve ferahfezâ bir yerdir. Buranın rahatlatıcı havasını çok iyi bilen bizler, asansörü kullanmıyorsak, merdivenleri birer-ikişer sıçrayarak çıkar ve âdeta bir an evvel yukarının temiz ve âsûde havasını teneffüs etmeye koşardık..

Burası, gerçekten de binanın en güzel, en aydınlık, en ferah, en büyüleyici ve gönüllerimizi uhrevî hülyalarla süsleyici müstesna bir yeriydi. Buraya ulaşınca, şehir, büyük bir bölümü itibarıyla âdeta ayaklarımızın altında kalır.. deniz gözlerimizi okşar, serinliğiyle bizi selâmlar.. ve çevredeki tümsekler, tepeler gıptayla bizi seyrederlerdi. Binanın içinde dolaştıkça, kendimizi daha bir büyülenmiş hisseder ve her yanımızı âdeta uhrevî esintilerin kuşattığını sanırdık.. ve hele her köşede kalblerinin safveti yüzlerine vurmuş, hisleri pırıl pırıl gözlerinde nümâyân, yüzleri tali'lerine tebessümle süslü bir sürü temiz çehreyle karşılaştıkça, kendimizi varlığın perde

arkasında seyahat ediyor gibi anlaşılmaz bir derinlik içinde bulur ve ne hayaller yaşardık.!

Beşinci Kat'ın en önemli güzellik unsuru sayılan bu kutlu sakinler, hemen hepsi de hâlinden memnun.. ömürleri pür neş'e.. günleri okuyup düşünme-düşünüp Hakk'a yakınlık arama hisleriyle dopdolu.. ve birer derinlik namzetleriydiler. Yanlarına gelen misafirler, onlar için ayrı bir haz vesilesi ve onlara hizmet de pâyeler üstü bir pâyeydi. Bu katı şereflendiren kutlu konukları memnun etmek için, âdeta onların çevrelerinde fır döner ve tıpkı halâyık gibi onların hizmetlerine koşarlardı.. hatta bir mânâda gelen misafirler, onların hayatlarının yeknesaklığını tadil ettikleri için, her zaman gelen konukları minnet ve şükranla karşılar, uğurlarken de, en mükemmel teşyi törenleriyle uğurlarlardı.

Bu temiz insanları, bu ölçüde hayata bağlayan, onlara yaşamayı sevdiren ve başkalarına faydalı olma duygusuyla coşturan hiç şüphesiz onların din hisleri, ahiret itikatları, Allah'la olan içten münasebetleri, geçmişten tevarüs ettikleri medeniyet telakkileri ve millî üslûplarıydı. Hem onların bu ledünnî hâlleri hem de yanlarına gelen farklı kültürlerin, farklı anlayışların yontup şekillendirdiği o ayrı ayrı insanların hâli ve tabiî mekânın hususiyeti orada bulunan hemen herkese öyle dokunur, derecesine göre herkesin ruhunu öylesine büyüler ve herkesi öylesine kendi sükutuna çekerdi ki, biraz duyarlılığı olan her ziyaretçi, içeriye girdiği andan itibaren bir daha bu sihrin tesirinden kurtulamazdı.

* * *

Ben Beşinci Kat'ı, bir deniz gibi her şeyi içine alıp eriten bir dev kentin ortasında veya bir kenarında, o koca ummâna meydan okuyan ve hep dalgaların üzerinde kalmasını bilen bir

nilüfer gibi tahayyül etmişimdir.. ve bu mülâhaza ile de onu, onca değişen şeye rağmen hiç değişmeden varlığını sürdüren ve sürekli ruhuma en enfes rayihalar neşreden şirin bir çiçek gibi koklamış ve tasavvurlarımı aşkın bir nefasetle içime aktığını hissetmişimdir. Hatta ben, onun sekine ve ruhanîlere açık iklimini, gönüllerimizin zaman ve mekân üstü âlemlere yükselmesinde bir rıhtım, bir liman, bir rampa gibi görmüşümdür.

Her şeyin normal mecrasında olduğu dönemlerde veya değişik med ve cezirlerle bütün mecraların ve eksenlerin kendilerine rağmen kaymalar yaşadığı günlerde ne zaman, Beşinci Kat'a girmişsem, onun genel havasının ve canlı-cansız aksesuarının ruhuma ilham ettiği mânâlar sayesinde his ve fikirlerimin daha derin tabakalarına inmiş ve onun büyüsünü daha derinden duymuşumdur.. evet, bu mekânda her zaman içime açılan bir hayal kapısı bulmuş ve ondan geçerek kendi küçük ve mahrem dünyamın mahfazası içine oturmuşumdur. Aslında, onun içindeki bu derûnî his ve duygular, elbette ki pek çok müşâhede, hatıra, tevafuk, müzakere, musahabe ve dünya kadar acı-tatlı hâdiseden kaynaklanıyordu. Hatta bu iç ve muhteva, binanın fizikî yapısının yorumlanmalarına da aksediyordu. Öyle ki, bize göre bu bina, sanki herhangi bir insan eliyle yapılmamış da, yerin derinliklerinden fışkırmış, arz ve göklerin pek çok sırlarını ihtiva ediyormuşçasına alabildiğine derin görünürdü. Fakir bazen onu, ayakta Mâbud'a kıyam eden bir âbid, bazen bir dağın zirvesinde secdeye kapanmış bir mahviyet insanı, bazen de Yaratıcısı'na el açmış yalvaran bir gönül eri gibi tahayyül ederdim.

İşte bütün bu hislerin, ruhumda hâsıl ettiği enfüsî mülâhazalarla ben, bu mübarek mekâna içindeki kutlu sakinleri, o fevkalade temkinleri ve sükût içindeki talâkatlarıyla her zaman bana şiir söyleyen, mûsıkî dinleten, esrar meşk eden, ders veren birer hatib, birer edib, birer bestekâr, birer

heyecan insanı olarak görmüşümdür veya hep öyle görmek istemişimdir.

Bu katta, herkesin, aklını kullanması, iradesini şahlandırması, ruhunu dinlemesi ve ferden-ferdâ maveraîliklere açılması önemli bir esas olmakla beraber, sık sık kendisine başvurulan, akıl danışılan, dert yanılan ve bir ölçüde bazı proje ve planlarda müracaat edenlerin tevazu mahviyet ve terbiyelerinin gereği merci görünümünde biri de bulunurdu.. bulunur ve teker teker bütün "ashâb-ı mesalih"i dinler.. kendince, danışılan şeylerde danışmanın hakkını vermeye çalışır.. dertlilere "çare" diye mutlaka bir şeyler söyler.. ashâb-ı mesalihin gönlünü hoş tutar.. bazen de iş ve problem bombardımanı karşısında bunalımdan bunalıma girer; başkalarının derdine çare bulayım derken kendisi çaresizlikle inlerdi. Bütün bunlar bazen anlaşılır, bazen de anlaşılmaz; ama mutlaka bir devr-i fâni gibi hiçbiri uzun zaman hükmünü devam ettiremez.. bir bir gelir, bir bir gider ve yerlerini zevkli hatıralara bırakırlardı bizde; bir başka gün veya ikinci bir kez binadan içeriye girdiğimizde, bütün bu olanlar, geride hiçbir sır bırakmamış gibi, koca bina, yine o eski şiirli, sihirli hâline bürünerek, ruhlarımız üzerinde, içine ilk girilen bir mâbed gibi tesirli olurdu.

Hiç şüphesiz Beşinci Kat'ın en önemli mekânı, onun o geniş salonu ve değişik istihalelerle salon hâline getirilmiş bulunan teras katıydı. Çepeçevre hemen her tarafın ve denize kadar bütün ufukların temâşâ edilebildiği bu yer, her yanı camekanlarla kapalı, hem açık hem de kapalı diyebileceğimiz bir gariplik içinde ve umum binanın ruhunun özü gibiydi. Motorla işleyen mini bir şadırvanla küçük bir şelale de, bütün tabiat unsurlarını bağrında toplama gibi bir tabiîlik duygusunun eseri olarak, onun bir yanına yerleştirilmişti ki, orayı görünce insan tam bir "tabiat meşheri" demese de tabiatın önemli bir kesitiyle karşı karşıya bulunduğunda şüphe

etmezdi... Zaman zaman bu mini şadırvandan sular akar ve şelale de böyle bir kata göre biraz da tiz perdeden diyebileceğimiz o gürül gürül sesiyle bu umumî senfoniye ses katınca camekânların önünde o âna kadar uyuyor zannettiğimiz ağaçlar, çiçekler bu mûsıkîyle uyanırmışçasına raksa geçer veya bu umumî manzaranın çağrıştırmasıyla biz öyle hayal ederdik ve hepimizin yüreklerinin ritminin de, ona göre atmaya başladığını duyar gibi olurduk.. kim bilir hislerimizi hangi takdir ifadeleriyle dile getirir ve kendi kendimize tabiatın bu küçük kesitinde, umum varlığı bütün güzellikleriyle mülâhazaya alır ve "Kâinatta hâlihazırdaki mevcuddan daha baş döndürücüsü olamaz." diye mırıldanırdık.

Beşinci Kat'ın misafirlere mahsus ve her zaman uğranılmayan diğer odalarında olduğu gibi bu büyük mekânlarda da düzgün çerçeveli, içinde önemli yazılar, manzaralar, hatta ışıkla derinleştirilmiş Kâbe ve Ravzâ resimleri önemli birer yer işgal ederdi. Bu arada "Devlet kalem ve kılıçla vardır." esprisini aksettiren özel bir harita da bütün bir duvara tek başına sahip gibi görünürdü. Bütün bunlar seri imalat veren bir tezgâhtan çıkmış gibi basit şeyler değildir; bu kattaki hemen her şey, suyu, havası, yeşili, dekoru ve daha değişik aksesuarıyla Beşinci Kat'ın ruh, mânâ ve edasına çok yakışan farklı renkte çiçekler gibiydi. Tedâî ettirdikleri şeyler itibarıyla, orada cereyan etmiş dünya kadar hâdiseyi ve oradan gelip geçmiş pek çok insanı hatırlatırlardı. Mini müze yüzlerce hatıranın bir diskete sıkıştırılmış resmi veya kodlanmış bir hatıralar albümü gibiydi.. bundan dolayıdır ki, buradaki eşya, zatî değerleri itibarıyla değil, şifresi oldukları hatıralar açısından ele alınmalıdır. Ben bir gün, bunların mutlaka böyle değerlendirileceğine inanıyorum. Zira bu mekân biraz da, her biri bir hülyanın resmi bu hatıralarla genişlemekte ve bütün mekânlara, zamanlara açılan bir hayal ülkesi hâline gelmektedir.

Her sabah, Beşinci Kat'ta bütün aydınlığıyla bir başka yaşanır.. öğlenler, sıcaklığını daracık sokakların başına boşaltarak, yanına en ince meltemleri alır ve onun üstüne yığar.. akşamın alaca karanlığı bir sürü vâridâtın muştusu ile onu rikkatle okşar geçer.. ve bütün bunlar, bizi günde birkaç defa, nimetlerin çehresinde O'nu anmaya, duymaya çağıran âdeta birer "eşref-i saat" olurdu.

Ben bazen, bir koltuk üzerine oturur; bir yandan şelaleye bakar, bir yandan da ağaçların, çiçeklerin nazlı nazlı salınmalarını seyreder ve hayalî resimlerle, aradaki boşluğu da doldurup, terastaki bu raks ve cümbüşün yerdeki ağaçlarla bitevîliğe erdiğini tahayyül eder ve hepsinin bir bütünlük içinde el ele, omuz omuza verip "Yâ Hû" dediklerini, yatıp kalkıp çevrelerine gülücükler yağdırdıklarını hayalen duyar; imanın sevginin darları nasıl genişlettiğini, mânâsız gibi görünen şeyleri nasıl mânâlandırdığını, mütenahiyi ne denli eb'âda sığmaz hâle getirdiğini düşünür ve Rabbime şükrederdim.

Güneşin ışınları, günün hemen her saatinde bu salondan ayrılmama ısrarını gösterir; binanın içine sızmak için her yandan pencereleri zorlar ve bu mekânı, her yandan hüzmelerini başına sararak bir güneş otağı hâline getirirdi. Bu salonun, minder veya kanepeleri üzerinde oturup düşünürken, burada dinlediğim uhrevîlik; sanki üst üste yığılıp katmerleşmiş, güya senelerden beri içine hiçbir yabancı duygu, düşünce girmemiş, sürekli kendi ruh ve mânâsıyla derinleşe derinleşe koyulaşmış, sabitleşmiş gibi gelirdi bana; gelirdi de gönlümün üzerinde bir mûsıkî tesiri icra ederdi. Hatta, bir enstrüman sustuktan sonra, uzun zaman kulaklarımızda, az önce onun tellerinin veya tuşlarının susan iniltilerini hâlâ dinlediğimiz gibi, saatler ve saatler boyu, orada vuku bulan bir derinliği duygularımızla dinler ve bu mekânı içinde terennüm edilen güzellikler ve derinliklerle dopdolu sanırdık.

Burada hemen her zaman yapılan ibadetlerin, müzakere edilen konuların; düşünce ve inanç dünyamızla alâkalı tahlillerin, terkiplerin; daha başka içtimaî münasebetlerin bir rüya ve hülyası hissedilirdi.. evet ben, bu müstesna mekânda, çok defa esrarlı bir akımla ürperdiğimi, sırlı bir sükûnet, bir sekineyle irkildiğimi hatırlarım. Eskiden burada tasavvufî bir duyuşla, halvette vâridât tecellileri yaşayarak sık sık hülyalarımın tepesinin delindiğini hissetmiş ve hayretler yaşamışımdır. Yaşamış ve yalnız kaldığım bazı dönemlerde, buranın tadının, neşvesinin ve hususi esintilerinin ne kadar farklı estiğini duymuş ve bu buk'anın her yanından fışkıran mânâların çevreyi kuşatmasına şahit olmuşumdur.

Fakir, sistemli hülyalarımın tadını ilk defa Beşinci Kat'ta duydum.. ve kendi kendime: Meğer bugünkü hülyalarımla geçmişteki hayallerimin nokta-i iltisâkı bu mekânmış dedim. Doğrusu ben, Beşinci Kat'ta kaldığım sürece, çok defa akl-ı meâşım durur.. düşüncelerim bağdaş kurup oturur.. gönlüm gider anlaşılmaz bir vuslat lezzetine dayanır ve ben orayı âdeta, Dost'a ulaşmanın bir rampası sanırdım. Öyleki, ruhumun derinliklerinde çiçekler gibi açan hülyalar, Cennet güzelliklerinin sırlı birer yansıması gibi gelirdi bana.

İçinde daha çok kalıp istirahat ettiğim odacık herkese açık bu mübarek mekânla hem iç içeydi hem de ondan ayrıydı. Çocukluğumdan beri ruhumda taşıdığım o eski rüyalarımı derinleştirmek için bu hücrenin hususi hazırlanmış gibi bir hâli vardı. Bu odacık aynı zamanda, henüz keyfiyetlerini keşfedemediğim bir düzine düşünceye de beşik ve meşcerelik gibiydi. Öyle ki, o henüz tam zapturapt altına alınmamış duygularımı, düşüncelerimi bağrına basıyor, sallıyor, besliyor, büyütüyor ve aklımın önüne koyuyordu. Kim bilir bu odada, kaç defa o eski hülyalara dalıp, yaşadığım hayatın içinde, biri bedenimle, diğeri de inanç, kanaat, düşünce ve

hayallerimle iki hayatı birden yaşadım. Evet, sanki bu gündelik hayat bana yetmiyordu da, hülya kılıcıyla onu paramparça ediyor ve daha engin bir âleme açılıyor gibi, mâziye, geleceğe birden tutunuyor ve kendime göre yepyeni bir hâl inşa ediyordum.

Evet, hemen her zaman ömrümün ahengine uysam da, bu odada benliğimin içinde bulunan gizli hayatımla kalmayı tercih eder, sonra da ondan yeni bir hayata realite köprüleri kurar; aklım, mantığım ve duygularım hep geleceğin ufuklarında kendime göre bir âtî dantelası örmeye çalışırdım. Bu itibarla da burası, her zaman ikinci ve daha zengin olan hayatımın inkişaf etmesine, genişleyip kendini aşmasına müsait ve ruhumu, hülyalarımı besleyen büyülü bir köşecikti.. burada hep, gönlüme göre geçeceğini ümit ettiğim bir istikbal ufku önüme açılır ve bana sürekli yeni doğuşlardan dem vururdu. Zaten, benim gibi hayalperestlerin kuruntu dünyalarında, geleceğin vaad ettiği şeyler gökleri dolduran yıldızlar kadar çoktur. Katı realistler yadırgayadursunlar ben, her zaman böyle bir hayal üstünde toplanıp dağılan ideallerimin pırıl pırıl çehrelerini temâşâ eder; küçük odamla beraber o koca binanın ve o binayla beraber dev kompleksin ve onunla beraber de bütün bir şehir ve hatta kâinatın sırlı bir kısım ittisal noktaları var olduğuna inanırdım.

Aslında, bu küçük oda gibi o koca binanın da hangi bölümünde olursam olayım herkes her zaman duymasa bile ben, ledünnî bir şiirin, ruhanî bir ilâhînin ve alelacele Dost'a vuslat hazırlığının heyecanını duyar gibi olurdum. Evet, kim bilir kaç defa, bu kapıları harice kapalı, kendi içinde sırlı mekânın herhangi bir köşesinde kendini kendi hayalî zevklerinin çağlayanına salmış ve kendi enfüsî ahengiyle dopdolu, gönlünü derinden duyup hissetmeye çalışan, ama kolu kanadı kırık bir insan gibi, bir değişiklik ve bir başkalaşma iradesi duymuşumdur.

Kim bilir, benimle beraber daha niceleri, ruha pek çok şey vaad eden bu âlem içinde, ne derin idrakler ufkuna ulaşmış ve ömürlerini yıldızlar arasında seyahat ediyor gibi geçirmişlerdir. Ben bu mekânda hep zamanın çok farklı ve saatler üstü geçtiği kanaatini taşıdım.. taşıdım ve çok kere bir rikkat ve titreyiş içinde bulundum. Doğrusu bu mekân, pek çok kimsenin de kendi içlerinde hissettikleri gibi, benim gönlümün içini de âdeta aksettiren bir yerdi.

Burada, canlı-cansız her şey nazlı birer çiçek gibi güzelliğinin son damlasına kadar açılmış renk renk letafet soluklar ve her motif umumî bir ahenk içinde rengini, çizgisini, resmini, manzarasını, şiirini hep büyülü bir lezzetle ruhlarımıza duyururdu. Tıpkı bir paragraf içinde, her cümlenin umumî ifade ve ahenge destek olması gibi, burada her şey bir "sehl-i mümteni" edasıyla umumî hedefi aksettiren ince bir remz ve sembol gibiydi.

Fakir, değişik şehirlerde pek çok farklı mekânlarda ikamet ettim; ne hayal ve melâller gördüm ama, bütün bunlar arasında, hafızamda en derin izleriyle her zaman kendini hissettiren sadece Beşinci Kat oldu. Ve zannediyorum, hafızamın unutmamaya kararlı olduğu o bir sürü hatıralar zinciri de yine hep Beşinci Kat'ta cereyan etti. En derin murâkabelerime, en derin muhasebelerime daha çok bu mekân şahit oldu. Ömrümün vefa edip etmeyeceğini bilemem ama, yarınki hülyalarımın da orada süzülüp realitelere dönüşmesini, duygularımın orada yontulup, şekillenip ideallerimdeki dünyanın her yanına yayılmasını arzu ediyorum.

HÜLYALARIMIZDAKİ YARINLAR

Geleceği kendi derinlikleriyle duymak, anlamak, şimdilerde hülya gibi görünse de, o bir gerçektir; ama, inanç, ümit, azim ve kararlılıkla beslenen bir gerçek. Hülyalarımızdaki bu gerçeğin en belirgin özelliği ise, herhalde, birkaç asırdan beri elimizden kaçırmış bulunduğumuz huzur, itminan ve sükûnetin avdet etmesi olacaktır. Bunlara *"geleceğin belirgin özelliği"* dedim; çünkü günümüzde en çok özlenen onlar. Evet bu ülkede motor gürültüleriyle delik deşik edilen, klakson sesleriyle yırtılan, radyo çığlıklarıyla paramparça olan ve silah seslerinin tehdidi altında bulunan, katil âvâzı ve mazlum iniltileriyle, her zaman sinelerimizin rikkatinde kendini hissettiren ve bizim de en çok özlemini çektiğimiz şey, işte bu huzur, sükûn ve itminandır. Seneler var ki, arzu ve hülyalarımızın onlarla buluşma anlarını bir lezzet gibi duyuyor, bir güzel koku gibi teneffüs ediyor ve bir mûsikî gibi yudumluyoruz.

Bizimle aynı memeden süt emen hemen herkesin, bazen bir mûsıkîden daha derin tesirlere sahip olan böyle bir sükût ve huzur bekleyişi içinde olduğu ve olacağı kanaatindeyim. Şimdilerde, bir koruya, bir bahçeye, hatta firdevslere girmeye denk böyle bir mazhariyeti imkânsız görsek de, gelecekte bunun, bizim tabiî ve daimî iklimimiz olacağında –inşallah– şüphem yok. Günümüzün karanlık atmosferi içinde bunları hayal görenler, ihtimal bir gün, o huzur ve itminanı teneffüs edip, yudum yudum yudumlarken de onların

kadrini bilemeyecek; kim bilir belki de yine karanlık görecek, karanlık düşünecek ve ruh dünyalarında hep kara-kuralarla haşr ü neşr olacaklardır.

Aslında, huzur ve itminan tüten bir hayat anlayışının düşlenmesi, duyulup hissedilmesi, biraz da içinde bulunduğumuz patırtı-gürültü, kin-nefret, kan-irin ve gözyaşlarıyla duman duman çevremizi saran atmosferden sıyrılmamıza bağlı. Evet, hâlihazırdaki durumumuz itibarıyla, huzur, emniyet ve sükûnetten o kadar mahrum bulunuyoruz ki, senenin birkaç ayını, bir koruda, bir koyda, okyanusun enginliklerinde bir transatlantikte geçirmedikten sonra, onu birazcık duymamız mümkün değildir. Hatta bazen böyle bir inziva bile gerçek huzuru hatırlatmaya yetmeyebilir. Onu tam duyup özleyebilmek için, daha ciddi tecerrüdlere ve insanî mülâhazalarımızı coşturacak, kanatlandıracak ortamlara ihtiyacımız olduğunu zannediyorum.

Yıllar ve yıllar boyu bu ülkede, böyle ledünnî bir huzur ve emniyet hükümfermâ olmuştu.. sabahlar, bembeyaz tomurcukların çiçeğe yürümesi gibi mahmur bir canlılık; kuşluklar, hummalı bir faaliyetin *"hayhuy"*unun yaşandığı bir çalışma aşkı; akşamlar, kuş yuvalarından daha sıcak, daha yumuşak ve daha canlı olan evlerimizde bir bayram neşvesi; geceler, sonsuzluk duygu ve tutkularıyla köpüren birer vâridât ırmağı.. elhâsıl, her an ayrı renk, ayrı tat ve ayrı şivede herkesi bayıltan bir huzur ve sükûnet çağlardı.

Vâkıa, eksik, kusurlu ve tamire ihtiyacı olan bir sürü yanlarımız da vardı; ama yine de hayatın her ünitesi; köy-kent, kasaba-şehir, asker-sivil, kadın-erkek, genç-ihtiyar, ilmiye sınıfı-halk hemen her kesimiyle, azimli, ümitli, huzur aşığı ve emniyet vaad eden bir ülkenin kesitleri, bir milletin cüz'î fertleri olma görünümünü sergiliyordu.. hiçbir sersem gürültü,

hiçbir gayesiz çığlık, hiçbir çılgın heyecan milletin bu ezelî sükûnet şiirini bozmuyor, bozamıyor; hiçbir yabancı ses ve soluk onun huzur dünyasının atmosferinden içeriye sızamıyor ve hemen her tarafta millî ruh kokan nazlı itminan esintileri hissediliyordu.

Bu açıdan mutlu gelecek, maziden tevarüs ettiği, o burcu burcu huzur kokan, üfül üfül emniyetle esen hususi havayı temsil edebildiği ölçüde –ki ben onun temsil edilebileceği ümidiyle dopdoluyum– geçmişin hülyalı günlerini bir kere daha yaşamamız mümkün olacaktır. Öyle ki, o mutlu zaman diliminde, ne toplumun değişik kesimleri arasında müsademe ve kavga, ne zalim *"hayhuy"*u ve mazlum âh u efgânı, ne ruhları rencide eden çığlık, ne yüreklere inen hıçkırık, ne kan-irin ve gözyaşı, ne de toplumu her gün tasalara boğan terör ve anarşi olmayacaktır.. olmayacaktır ve bu ülke insanı, o esâtirî hâline bürünerek, gökler ötesinden gelip gönlüne dökülen sevgi ve müsamaha tayflarıyla âdeta bir sükûnet ve huzur faslı yaşayacaktır.

Evet, o gün kin, nefret ve düşmanlıklar susacak, hiç olmazsa sesi kısılacak; gördüğümüz her manzaradan, duyduğumuz her ses ve soluktan gönüllerimize uhrevîlikler sızacak ve bütün varlık bir mûsıkî neşvesi içinde duyulup hissedilecek. Tepeden tırnağa benliğimizi saran güzelliklerin gölgesinde, güzel görecek, güzel düşünecek, güzel yaşayacak ve her şeyi içimizin güzelliklerine göre yorumlayıp, imanlı olmanın bütün avantajlarından yararlanacak ve muvakkat hayatımızı sonsuza göre dizayn edeceğiz. Kim bilir, belki de ruhlarımıza, fevkalâde mahrem, sese-söze kapalı ve kelimelerin ifade edemeyeceği ölçüde mânâları duyuracak ve gerçek insanî derinliklerimizle renklendirdiğimiz bir sırlı zaman ve atmosfere ererek bütün insanları, hatta topyekün varlığı, gönüllerimizi dolduran bir lezzetle duyup idrak edecek ve beşer tabiatından

kaynaklanan bir kısım rahatsız edici söz ve görüntülere de bütün bütün kapanarak, ömrümüzü, Cennet koridorlarında yolculuk yapıyor gibi bir zevk zemzemesi hâline getireceğiz.. getireceğiz, zira bu sükûnet ve huzur zaten, bizim geçmişten tevarüs ettiğimiz kültürün her parçasında mevcut ve millî karakterimizin de önemli bir buudunu teşkil etmekte.

Evet, her döneme ait o dönemi yükselten değerlerin, başarıların; o değerleri temsil eden ve o başarıları ortaya koyan insanların bakış zâviyelerine göre varlığın taşıdığı mânâların; o mânâları değişik yorumlamalarla derinleştiren düşüncelerin.. evet bütün bunların ayrı ayrı birer zevk enginliği, birer tadı, birer neşvesi ve ruhlarımıza sinen birer tatlı hatırası var.. biz onların bütününü birden duyup hissediyoruz. Bizim olacağına inandığımız gelecekte de duyup hissedeceğimize inanıyoruz. Yani yeniden bir kere daha, ruhlarımızın sükûnet ve huzurla dolup-taşacağına, eşyanın perde arkasının gönüllerimize açılacağına ve çıplak hakikatlerin esbabın önüne geçerek, bize şimdiye kadar olanından daha fazla bir şeyler fısıldayacağına kanaatimiz tamdır.

Çok yakın bir gelecekte, hemen herkes, aradığı her şeyden daha ziyade, sükûnet, emniyet ve huzura koşacak.. her yerde onları soluklayacak ve en içli bestelerini onların etrafında örgüleyecektir.. örgüleyecektir; zira insanlık var olduğu günden beri, her türlü mahrumiyete rağmen varlığını sürdürmüştür; ama huzur, emniyet ve muhabbetsiz edememiştir. Küreselleşme sath-ı mâiline girmiş bir dünyada, iç içeleşen insanların bundan müstağnî kalmaları mümkün değildir.

Zaten, bu duygu ve düşünceler, daha şimdiden, bazılarımızın ruhlarında öyle kök salmış ki, gelecek yılların onların fideliği olacağında zerre kadar şüphem yok. Bu mânâlar, gönüllerimize öyle nakşolmuş ki, daha bu günden onları

dillerimizde bir tat ve gönüllerimizde de birer heyecan olarak duymaya başladık bile. İhtimal ki şimdilerde, birer ümit, birer heyecan olarak duyduğumuz bu şeyler, gelecekteki hayatımız adına bize üst üste direktifler yağdırarak, gönül yamaçlarımızı sevginin, aşkın ve müsâmahanın yeşerdiği birer altın çayır hâline getireceklerdir.

İLÂHÎ GÜNLERİ DÜŞÜNÜRKEN

Ne zaman Yüce Yaratıcı'nın sonsuz kudretine güven ufkundan, nebîlerin vaadinde, velilerin yâdında olan günleri, şafakların doğru sözlü şahitleriyle mülâhazaya alsak, geleceği âdeta kendi husûsî rengi ve deseni ile görüyor gibi olur; ümitlerimizin bir kere daha dirildiğini hisseder, bir zamanlar yitirdiğimiz Cennetlere doğru uçtuğumuzu sanırız. Varlıklarımız, tabiatın ruhuyla, gönüllerimiz de dinin şefkât ve kucaklayıcılığıyla iç içe olduğu halde uçtuğumuzu sanırız.

Evet, her gün bir emâresi zuhûr eden şafakların da ifade ettiği gibi, önümüzdeki yıllar, şimdiye kadar gelip-geçen günlerden daha içli, daha sıcak ve daha parlak olacağa benzer. Eğer muhalif bir rüzgar esmez ve emâreleri zuhûr eden şafaklar, bizim yanlış stratejilerimizin tozuna-dumanına yenik düşmezse yakın bir gelecekte ülkemiz daha mamur, dünya daha tılsımlı, hayat daha büyülü ve topyekün varlık daha ilâhî bir görünüm arz edecektir. *"Tarihî tekerrürler"* devr-i dâimi içinde ara sıra zuhûr eden, bizim de *"eyyâmullah"* diyeceğimiz o müstesna zaman diliminin, ruhların son haddine kadar açılmasına müsait ve gönüllerimize ebediyet ruhunu duyuracak kadar da renkli olacağı ümidini beslemekteyiz.

Kim ne derse desin, biz ne zaman, olacağı olmuşu yüksek kulelerin tepelerinden temâşâ etmişsek, derlenip toparlanıp yepyeni bir millet olmanın yankılarını, mazi kanaviçesi üzerinde işlenen ümranların ihtişamını, istirdad edeceğimiz millî

itibarımızı, devletler arası müzakerelere esas teşkil edecek konuları, konuşulan sözleri, düşünülen meseleleri ve bütün bunlarla renklenen o sihirli zamanı, onun rikkatini, havasını, ilhamlarını, harikalarını görüyor, duyuyor, hatta yaşıyor gibi oluruz.. isterseniz siz bunlara gönüllerimize sızan ve yer yer heyecanlar şeklinde köpüren imanın, ümidin, azmin ve önsezilerin solukları, söyleyişleri ve haykırışları da diyebilirsiniz.

Bir bahar geldiğinde nasıl kendine ait renkleri, kokuları, tatları ve sıcaklığıyla gelir; çevremizdeki güller, çiçekler ve çemenler nasıl bütün yeryüzündeki baharı hülasa eder, mânâsını ruhlarımıza boşaltır ve ihtişamını gönüllerimizin kadirşinaslığına bırakır; öyle de, duygu, düşünce ve davranışlarımızla beslenen yarınlar da, bize bütün çeşnilerini sunar ve bizi tasavvurlarımızı aşkın dünyalarda gezdirirler.

O ilâhî günlerin en güçlü referansı hiç şüphesiz imanın, ümidin, azmin yanında, tohumun, toprağın bağrında sıkışmasına denk ızdırap günlerindeki sancı, hafakan ve heyecanlarımızdır. Gelecek günler bunlarla yeşerip bunlarla var olacak, bunlarla yâd edilip bunlarla anılacaktır. Evet, yarınların neş'e, sevinç ve sürûru, hep geçmişin çile, ızdırap ve sıkıntıları üstünde tüten sıcak bir buğu, dalgalanan canlı bir ışık ve âheste âheste açan rengârenk bir tomurcuk gibi hatırlanacaktır; hem de gönüllere râşeler salacak kadar bir enginlik içinde...

Madem ki vicdanlarımızda böyle bir baharın şafak emârelerini duyup hissediyoruz; öyleyse daha şimdiden onu, ruhlarımızın enginliğinde yaşayabilir ve gönüllerimize açılan vuslat pencerelerinden temâşâ ederek ona hoşâmedîde bulunabiliriz.. bulunabilir ve yüreklerimizi şevkle hoplatan bu kabil duyuş ve sezişlerle en ciğersûz hâdiseler karşısında dahi hep neş'e soluklayabiliriz. Gerçi ilâhî isimlerin rengârenk bir aynası ve ebedî âlemlerin de sırlı koridoru sayılan bu pırıl

pırıl dünyanın bütün güzelliklerini duyup yaşayamayacak, ilelebet onunla beraberliğimizi sürdüremeyecek, hususiyle de onun ihtişamlı dönemlerini idrak edemeyeceğiz; ama, ömrümüzü, ebediyete olan imanımız, ümidimiz üzerinde şekillendirerek, aşk u şevkin kanatlarıyla sonsuza uçabilecek ve bir kere kaybettiğimiz ebediyeti, ihtimal yüz kere, bin kere duyabileceğiz. Böyle bir ruh haleti ve ebediyete inanç eksenli düşünce sayesinde, beklentilerimizin hemen her çeşidini, millî mefkûremizi, onu gerçekleştirme adına ortaya koyduğumuz stratejileri, uğrunda ömrümüzü adadığımız davamızı, gözlerimizi açıp kapayıp beklediğimiz saadetimizi ve her zaman ermeyi planladığımız zevklerimizi kat katıyla duyup yaşayabiliriz. İleride mutlaka ereceğimize inandığımız mutluluğu, gönüllerimizin yamaçlarında birer Cennet manzarası ve Cennet çağıltıları şeklinde duyup yaşayacaksak artık geriye kayda değer ne kalıyor ki.? Böyle bir saadet vaadi ve bu ölçüde bir duyuş ve hissediş, şimdiki bulanık bin bir lütûftan daha iyi değil mi.? Zannediyorum gönüllerimizde tüllenen ve bütün beklenti ufuklarımızı kuşatan böylesine engin bir saadet vaadine karşılık, halihazırdaki bütün zevkler, safalar feda edilse de değer..

Aslında, O'nun aşk u şevki ve O'nun derdi ile yaşayanlar, bir de her derdi unutup gönüllerini O'na vuslat arzusu ile doldurabilseler, içlerinin derinliklerinde ebediyet duygularının estiğini duyacak, kesintisiz zevk-i ruhanîlere erecek ve *"Bir bu kadar zevke bu ömür kâfi değil."* diyeceklerdir.

Evet O'na olan aşk u şevkimiz, her yerde ve hemen her zaman O'nu arayan bakışlarımız, bu bakışlarla çevremize bile yumuşaklık hissettirmemiz ve bu derûnîliklerle her şeyi şefkatle kucaklamamız, rikkatle sevmemiz, bu ölçüde insan olmaya has öyle zevkli enginliklerdir ki; duyup tadanların –bu numunelerin daimî asıllarına iştiyâk dışında– zannediyorum ruhlarında herhangi bir arzu kalmayacaktır.

Şimdilerde, hâdiselerin umumî manzarası ve hayatın geçmiş dönemlere nispeten daha farklı bir çizgiye girmesiyle, inanan gönüllerden taşan aşk u şevk ve her ruhta hissedilen diriliş humması hemen her yerde yan yana.. öyle ki her vadide binlerce dil, alevden nefesleriyle karbonlaşmış düşüncelere hayat üflüyor ve topyekün dünya, ışıkların kol gezdiği iklimlere doğru kayıyor ki; bu Hızır soluklular çevrelerine böyle sürekli hayat üfledikleri ve dünya da yoluna devam ettiği sürece ışığa muhtaç bütün gönüller bu parıldayan yüzleri ve onlara ait yürekleri delen sözleri er-geç duyacak ve tıpkı karanlıklarda kaynaşıp duran, ışığı sezince de hemen ona koşan pervaneler veya her zaman güneşe yönelen çiçekler gibi, kaynağı sonsuz kadar eski, şu çağdaki televvünleriyle de yepyeni sayılan bu ışığa koşacak; derken bütün kalbler aynı hummayla coşacak, bütün ruhlar da yeniden bir kere daha dirilecek ve dünya, büyük ölçüde ukbâ buudlu bir şehrâyine dönüşecektir.

Bu kudsîler her zaman, çevrelerinde bulunan veya uzaktan onlara koşan milyonların sükût ve tasvîbi içinde, ışığa açık kalblerinde yeşerttikleri hisleri, sanki yalnız kendileri adına değil de, gelmiş-geçmiş ve gelecek bütün kudsîler hesabına ifade ediyormuşçasına coşkun ve engin bir mesuliyet duygusuyla, seslerini daha bir tiz perdeden duyurmak ve daha güçlü haykırmak isteyecek ve tâkâtlerinin son haddine kadar âvâzlarını yükseltip ruhlarının derinliklerindeki mânâları, mezardakilere bile duyuracak şekilde gürleyeceklerdir. Evet, bütün iç âlemleriyle mâneviyâta uyanmış ve mânâ ikliminin vâridâtıyla doygunluğa ermiş bu insanlar, mahiyetleri tıpkı müktesebatlarıymış gibi ruhlarından yükselen sesleri, aşklarından fışkıran sözleri ve iç âlemlerinden taşan hisleriyle en katı duyguları delecek, en paslı kilitleri açacak ve en sert gönülleri bile yumuşatacaklardır. Yumuşatacaklardır; zira onlar, hep içlerinden doğan öteler buudlu ve lâhût derinlikli nağmeleriyle,

kendi ruhlarının sesini, kendi aşk u şevklerinin bestelerini mırıldanacak ve bütün bir insanlık namına imanlarını, ümitlerini, heyecanlarını, dâüssılalarını ve vuslat arzularını seslendireceklerdir. Onların gelecek adına ve sonsuza dâvet hesabına bütün çağrıları, bütün yönelişleri, bütün recâları, bütün duaları ve samimiyetle gerilmiş ruhları, sanki bizim bugüne kadar söylemek isteyip de söyleyemediğimiz, duyurmak arzu edip de duyuramadığımız ve hep kör-aksak bıraktığımız hususların ifade edilişi, seslendirilişi, yorumlanışı gibi olacaktır.

Herhalde, o çağın insanları bizde olduğundan daha zengin duygularla birbirlerine yönelecek, daha aşkın seslerle birbirlerine hitap edecek ve hep aynı aşk u şevki söyleyeceklerdir. Zaten dünden bugüne böyle ilâhî günlerde her zaman, bir sevenler, bir de sevilenler olmuştur. Sevenlerin hep Mecnûn, sevilenlerin de Leylâ olduğu böyle dönemlerde, bütün aşklar, şevkler, güzellikler, nizâmlar Cemâl-i Sonsuz'un çok perdelerden geçmiş gölgesinin gölgesi.. olması mülâhazasıyla, önce her şeyin asıl kaynağı O, sonra da derecesine göre her şey sevilmiş, koklanmış, sinelere basılmış ve O'nun mührü olarak da takdis edilmiştir.. ve böyle dönemlerin tali'li insanları da, ömür boyu sevmek, sevilmek duygularıyla yaşamış, çekilen sıkıntıları da bir ebedî mutluluk adına tırmanılması gerekli bir helezon ve ruhun beslenme yolu kabul ederek hep inşirâh soluklamışlardır. Hele bir de gönüllerde uyanan mârifet, muhabbet ve aşk u şevki körükleyecek bazı sâikler söz konusu olunca, onların ruhları âdeta sonsuza yelken açıyor gibi kanatlanmış ve zaman üstü, mekân üstü bir kıvamla Fuzulîleşerek;

"Min can olsaydı âh men-i dil şikestede
Tâ her biriyle bir kez olsaydım fedâ sana.-"

demişlerdir.. demelidirler de; zira, belli bir noktadan sonra, kendi güç ve zenginliğiyle ayağa kalkan ruhlar, kendilerini ifade

serbestiyetine ulaşan duygular, varlığı bin bir menfezle O'na açılan kapılar şeklinde temâşâ eden mantıklar ve muhâkemeler öyle bir aşkınlığa ererler ki; artık madde, metafiziğin önünde bir hudut, bir engel olmaktan çıkar, inceleşerek şeffâfiyet kazanır ve âdeta mânânın bir aksesuarı hâline gelir.

Burada deryadan bir damla şeklinde ifade edilmeye çalışılan duygular, düşünceler, ümitler, beklentiler, sevinçler, inşirahlar pek çok millî rüyalarımızın gerçekleşeceği, imanların mârifetle derinleşeceği, mârifetlerin aşk u şevke dönüşeceği, aşkların iştiyâkların ruhanî lezzetlere inkılap edeceği bir yeni ışık çağından sadece birkaç katredir.. deryayı gösteren birkaç katre. Şimdilik uzak gibi görülen bu rüyalar âlemi, her şahsın istidat ve kabiliyetine göre başka başka görülse, hissedilse de, her şeyin, bir müşterek duyuş ve seziş çerçevesinde cereyan ettiğinde şüphe yok. Herkes böyle bir oluşumu, kendi duyuş, kendi seziş ve kendi gönlünün enginliğine bağlı devam ettiredursun; iman ve azmin imkânsızlıkları "olur" hâle getireceği, bütün virajları düzeltip tepeleri sileceği ve patikaları da şehrahlara çevireceği ilâhî günler yakındır.

Öyle zannediyorum ki, maddenin ve maddeci düşüncenin banallaştır-dığı iptidaî ruhlar bile –eğer Allah'ın kendilerine bahşettiği insanî değerleri inatlarının emrine vermezlerse– bu iman ve aşk u şevk döneminde, Allah'a intisabın diriltici gücünü idrak ederek bu umumî oluşum insiyaklarına kendilerini salacak ve bu ilâhî günleri tıpkı bir hayat usâresi gibi yudumlayacaklardır...

TARİHÎ TEKERRÜRLER DEVR-İ DÂİMİ ARALIĞINA BAĞLI BİR UZUN TEMENNİ

İnsanoğlu yaratıldığı günden bu yana, gündüzlerin yanında geceler, ışığın yanında da karanlıklar hiç eksik olmadı. Yerküre üzerinde nur ve zulmetin münavebesi gibi her zaman aydınlıkları kapkara günler takip etti ve ferahfezâ devirler gidip buhranlı yıllarla noktalandı. Zaman zaman hemen her bucak ilhad ve nifak zulmetleriyle sarıldı. Yollar bütün bütün ışıksız kaldı. İnsanlık karanlığa yenik düştü. Her tarafı bir kısım başıboş ve düşüncelerinin önü-arkası olmayan kimseler tuttu ve dünya onların meş'um uğultularıyla inlemeye başladı. Zaman zaman mâşerî vicdan bunların çıkardığı gürültülerle nefesini tuttu ve sessizlik murâkabesine daldı. Derken söz, baştan ayağa düştü. Ferman kapı kullarının eline geçti. Yığınlar demagojinin oyuncağı oldu. İstendiğinde bütün kitleler uyutuldu, istendiğinde ayağa kaldırıldı. Olmayacak kimseler yıldız ilan edildi ve tabiî pek çok istidadın da yıldızı söndürüldü. Şarlatanlık ve diyalektik, mantık ve muhakemenin önünü kesti. Kirli düşünceler nezih fikirlerin yerini aldı. Toplumun şefkat ve merhamet beklediği müesseseler kine, nefrete kilitlenmiş kaba ruhların eline geçti. Bunlar vasıtasıyla insanlar arasına sürekli iftirak tohumları saçıldı ve herkes birbirinin kurdu hâline getirildi. Diyanetin ruhunda kapanması

çok zor yarıklar açıldı.. kriterler altüst oldu ve âdeta her şey yer değiştirdi; şerbet kâselerinin yerini zehir kadehleri, bal-kaymak tabaklarının yerini levsiyat çanakları, ışığın yerini de gelip zulmetler aldı.

Bu kâbuslu ve meş'um dönemlerde efkâr o denli bulandı ki, artık insanlar en temiz ve nezih şeylere dahi irkilmeden el uzatamıyor, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye güven duyamıyor; duyamıyor ve herkes birbirini vahşilerle aynı çizgide mütalâa ediyordu. Varsa şayet bir kısım din, diyanet ve vicdan erbabı onlar da horlanıyor, hakir görülüyor ve dillerine kilit vuruluyordu. Karanlığın kulları esirip duruyor; ışığa teşne gönüller ise, gözleri hep harikulâdeden lütuflar ufkunda inayet eli bekliyor, sürpriz olarak doğacak bir güneş rüyalarıyla oturup kalkıyor ve merhametle tüllenecek günlerin hülyalarıyla yaşıyordu. Bazen bu mülâhazalara, bazen de daha başka saiklere bağlı yer yer dudaklarda bir tebessüm belirdiği de oluyordu; ama, arkadan üst üste esen tasa fırtınaları hemen her şeyi alıp götürüyor ve birkaç dakikalık muvakkat sevinç yerini aylar ve yıllar sürecek yeni bir kederler faslına bırakıyordu.

Tarihî tekerrürler devr-i dâimi esprisine bağlı olarak günümüzde de aynı şeylerden söz etmek mümkündür. Bakıyorsun pırıl pırıl güneşli ufukları birden bire duman bürüyor; derken göz gözü görmez oluyor, her yanı ürperten bir kasvet sarıyor; neşeyle tüten günler bütünüyle sararıyor, düşünceler kararıyor, iradeler çatırdıyor, ümitler bir bir devriliyor; bazen güneş bir daha doğmayacak, gündüz de gelmeyecek gibi oluyor ve mihrabını bulamamış ruhlar iç içe yeislerle ve üst üste inkisarlarla sarsılıyor...

Bize gelince, biz bugüne kadar olduğumuz gibi şu levsiyatla köpürüp duran son hercümercin de çok yakın bir gelecekte musallaya yatırılacağından emin bulunuyor ve kaderin

milletimizin yürüdüğü yollara su serpeceği mübarek günlerin çok uzak olmadığını düşünüyoruz. Aslında, bir hayli zamandan beri hemen herkes, her bucakta gönül hikâyeleri mırıldanmaya başladı bile. Şurada-burada temiz ruhlar, bir zamanlar yitirdikleri cennetlerini bulma yolunda soluk soluğa. Yüzler-binler hemen her zaman bu çerçevedeki mülâhazalarla oturup kalkıyor; oturup kalkıyor yaratılışın gayesini, fıtratın hikmetlerini düşünüyor. Gerçi kalbî ve ruhî hayatımız itibarıyla oldukça tozlu-dumanlı bir dönemden geçiyoruz; dahası zaman zaman poyraz biraz serince esiyor ve her yanda hazan uğultuları duyuluyor. Hatta ümidin, sevincin köpürdüğü yerleri bile vakit vakit bir tasa ve yeis kaplıyor. Ne var ki artık hepimiz, gamın da, tasanın da tutunamayacağını çok iyi biliyoruz. Hele bir de bu ölçüde olsun, ufuklar aydınlanıp ak-kara birbirinden ayrılsın, gayri yol boyu çekilen sıkıntılar hemen hafifleyiverecek. Mesafeler cehd u gayrete güleryüz göstermeye başlayacak. Tepeler dümdüz ve düzlükler de pürüzsüz hâle gelecek; derken mefkûre ile yolculuk iç içe giriverecek ve gaye ufkunun göz kamaştırıcılığı karşısında meşakkatin zerresi dahi hissedilmeyecek...

Şimdilerde az dahi olsa, eller gönül ipine uzanmış gibi ve her yanda ruhun solukları duyuluyor. Akıl kalble omuz omuza. Düşünce, o baş döndüren enginlikleriyle ilhamla sarmaş dolaş. Mantık vahyin önünde bir çömez gibi iki büklüm. İlim dine dellâllık yapıyor; bilgi mârifetin dümen suyunda; laboratuvar mâbede çırak yetiştiriyor; iradeler, imanın sunduğu âb-ı hayatla dipdiri ve çelik gibi; gözler basiretin dolaştığı aynı ufuklarda dolaşıyor ve her yanda fiziğe rağmen metafizik baharlar tülleniyor. Öyle anlaşılıyor ki artık, kar-buz ne kadar şiddetli de olsa ruhlarda tutuşturulmuş bulunan sonsuzun hararetı karşısında çok fazla tutunamayacak ve fırtınalar ne kadar sertçe de esse, beşerî fıtratların tabiî temayüller fanusu içinde

parıldayan meş'aleleri, –Hak müsaade etmezse– asla söndüremeyecektir. Gerçi, pek çoğumuz itibarıyla hâlâ bazen kan kırmızı bir renge bürünerek değişik endişelerle tir tir titrediğimiz, bazen de şiddetli rüzgârlar karşısında telaşa kapıldığımız da oluyor; ama, buna mukabil, filizinden dışarı fırlayan güller gibi her tarafa sımsıcak gülücükler saldığımız ve daldan dala sıçrayan bülbüller gibi bahar türküleriyle coştuğumuz da bir gerçek. Gönüllerimizde ümitlerin, emellerin harekete geçtiği, önümüzde Hızır çeşmesinin çağlayanlarının duyulduğu ve tepemizde "yed-i beyzâ"nın dolaştığı apaçık. Bu mülâhazalara oldukça erken uyanmış ruhlar kendi gönüllerinin serhaddine dayanmış gibi oldukça emin ve uzaktan uzağa olsa da, Cennet kokularını hissetmenin heyecanıyla pürneşeler...

Evet, bugün olup biten hâdiseleri, kalb ve ruh rasathanelerinden temâşâ edebilenler âdeta bir nevruz sevinci yaşıyormuşçasına gönüllerinde sürekli bir toy-düğün neşvesi, yüzlerinde nevbahar çisentisi, ufuklarında farklı bir edayla pırıl pırıl güneş ve ayaklarının dibinde de her tonuyla yemyeşil bir zemin. Himmet ve gayret çağlayanları, ilâhî lütuflar mecrasında ve ummana doğru gürül gürül çağıldamakta, hem de hiçbir engebeye takılmadan; karşılarına çıkan mânialarin bazılarının üstünden aşarak, bazılarını da kenarından-köşesinden dolaşarak arkalarında bıraktıkları en güzel hendesî çizgilerle kaderî programların kendilerine yüklediği misyonu bütün teferruatıyla temsile çalışmaktalar. Onlar yürüyor, yollar onlara selâm duruyor. Yürüdükleri her yerde aşılmaz gibi görülen engeller onların karşısında secdeye kapanıp dümdüz kesiliyor; kesiliyor ve âdeta bu kutluların ayaklarına yüz sürüyor.

Aslında bu durum kıvamındaki ruhların her zamanki hâli: Bunlar sürekli bir buhurdanlık gibi tüter ve çevrelerine kokular saçarlar. Bir "öd" ağacı gibi yanar, iniltileriyle herkese yanmadaki zevki duyururlar. Yerinde aslanlar gibi kükrer,

karakterlerinin gereğini sergilerler; yerinde bülbüller gibi şakır, ruhlara neş'e ve inşirah salarlar. Onların alınlarına, aziz ve mütevazi olma damgası iç içe vurulmuştur; ne ezilmenin zilletini bilirler ne de ezme ceberrutu gösterirler. Hele bunların Rabbileri karşısında tevazu kanatlarını yerlere kadar indirip bir mahviyet sergilemeleri vardır ki, doğrusu görmeye değer. Hâsılı bunlar, aslan tavrıyla güvercin töresini iç içe yaşamaya muvaffak olmuş öyle yiğitlerdir ki, onları iç derinlikleriyle tanıma bahtiyarlığına erenler bir daha da onlardan ayrılmak istemezler.

Ne kadar arzu ederdim, böyle bir inceliğe açık olarak Rabbimin karşısında hemen her zaman vücudumun, tıpkı salınan ağaçlar gibi tir tir titremesini ve iki elimin birden O'nun kapısının tokmağında bulunmasını! Ne kadar arzu ederdim, gezip dolaştığım her yerde ve gördüğüm her yanlış karşısında kendi alnımın karasıyla meşgul olup başkalarının durumunu görmezlikten gelmeyi!. Ne kadar arzu ederdim, kalbimin her çarpışında, nabzımın her vuruşunda kendi eksik ve gediklerimi duymayı!. Çok arzu ederdim hayatımın terazisine konacak değerlerin, iç murâkabelerimden süzülen vicdanî hesaplarımın ürünü olmasını.! Çok arzu ederdim kazanç kefesinin her zaman dopdolu bulunmasını ve kazandıklarımın bütünüyle O'ndan bilinmesini!. Hep dilemişimdir, rahatı, rehaveti bütün bütün unutarak kalbî huzurumu zahmete bağlamayı ve meşakkatle serinlemeyi.. en küçük hata ve yanlış davranışlarımdan ötürü her zaman Eyyûb gibi inlemeyi, Davud gibi ağlamayı.! Ömrüm elverdiği sürece insanlığın huzuru ve itminanı için kendimi unutup her zaman onları düşünmeyi.. sevgide hemen herkese karşı sımsıcak ve herkesi kucaklayacak bir derinliğe sahip bulunmayı, öfkede, kinde, nefrette ise unutkan olmayı..!

Şimdi gelin, en içten duygularla kendimizi insanlığı tenvire adayarak, her zaman mumlar gibi cızır cızır yanıp eriyelim ve

kendimize rağmen uzak-yakın çevremizi aydınlatmaya çalışalım.. her yerde hakkın dili-tercümanı olarak samimî bir adanmışlık ruhuyla gezip hep O'nu soluklayalım ve O'nu anlatalım. Gelin Hak'la münasebetlerimizde o kadar saygılı ve O'na itimatta o denli içten olalım ki, gökte melekler imrensin bu hâlimize ve benliğimizden taşan mânâlar karşısında ruhanîler birkaç adım geriye çekilme lüzumunu hissetsinler. Gelin her zaman, o gönülden ahların yükseldiği gecelerin seher rengine bürünerek, yaratılıştaki yerimiz itibarıyla kendimiz gibi davranalım ve kendimiz gibi olalım. Gelin rahata bir nokta koyarak zahmeti ihtiyar edip ölesiye öyle bir koşalım ki, kuşlar kanatlarını kısıp bizi temâşâya koyulsun ve hakkı, hakikati öylesine yürekten haykıralım ki, vahşiler paniğe kapılıp inlerine sığınsınlar. Gelin, aslanlığımız tuttuğunda, insanlar arasında korku salma yerine iradelerimizdeki zincirleri kırmaya çalışalım; ateş olduğumuz zaman da yangın çıkarma yerine mumların fitilleriyle buluşarak çevremize ışıklar saçalım; sellere dönüştüğümüzde de hayat olup bağlara, bahçelere akalım, rüzgârlar gibi estiğimizde de tohumları sırtımıza alıp telkih mırıldanalım; havadaki nem parçacıklarını bir araya getirerek bulutlara, rahmete dönüşme âdâbını öğretelim...

Aslında, Cenâb-ı Hakk'ın değer verdiklerine bizim de yürekten saygı duymamız icap eder. Allah'ın insanlara karşı muamelesi de, bakışı da çok farklıdır. O, yerinde insanı bir mihrap gibi herkesin önüne kor ve Kendine tâzimde ona bir kıblenüma vazifesi gördürür. Yerinde onun ruhuna varlığın esrarını fısıldar ve onu hususi bir hilafetle şereflendirir. İmanla, irfanla ufkunu açarak ona maiyyetinin büyüsünü duyurur. Ötede onun için ebedî saadetler hazırlar ve kalbinde de cennetlere menfezler açarak bu dünya zindanını ona Firdevslerin bekleme salonu hâline getirir. Burada her işini basirete bağlı götürenleri orada kendi güzelliklerini temâşâ ile

onurlandırır. Ve bu tek buudlu yaşamaya binlerce derinlik kazandırır. Onların sihirli dünyalarında denizleri gül bitiren cennet yamaçlarına, köpürüp duran cehennemleri de âb-ı hayat kaynaklarına çevirerek onlara akıl almaz harikalardan her gün yeni yeni dünyalar yaratır.

Dünyada kör, sağır ve ölüler gibi yaşayanların ötede bunları duyup hissetmesi zor olsa gerek. Bugün ağlanacak hâline kahkahalar atıp gafilce davrananların yarın sürekli ağlayacaklarından korkulur. Öyle ise gelin, şimdilerde göz ve basiretlerimizin hakkını vererek hep uyanık bulunalım ki, yarın istirahat ve uyku derdimiz olmasın. Bugün gözyaşlarını ceyhun edelim ki, yarın faydasız "âh u vâh" etme hicranı yaşamayalım. Gelin, her zaman varacağımız ufka kilitli kalalım ki, yürüdüğümüz yolun sağında ve solundaki câzibedar şeylerle başımız dönmesin, bakışlarımız bulanmasın. Bu dünyayı bir ticaret pazarı, bir kazanma mahalli kabul edip hayatımızı ona göre düzenleyemez ve aksine her şeyi cismanî arzulara bağlı götürürsek, bir gün semer vurup sırtımıza binerler ise hiç şaşırmayalım. Aslında ufuksuz, emelsiz, başı göklerde ve burnu havada kimselere yapılacak muamele de her hâlde böyle olacaktır. İnsanın değeri, Allah'a intisabı ve O'nunla münasebetlerini içten devam ettirmesiyle mebsuten mütenasiptir. O'ndan kopuk ve cismanî arzularla kirlenmiş insan şeklindeki bir bedeni, altınla, gümüşle, atlasla bezeseler dahi kıymeti yine çamur yine çamur yine çamurdur...

Öyleyse gel ten kaygısından, cismaniyet derdinden sıyrıl; bütün benliğinle O'na yönel ve ilk mevhibelerinin değerler üstü değerlere ulaşması için gözünü O'ndan asla ayırma.! Bil ki, O'nun teveccühü ile damla derya, zerre güneş olur ve acz u fakr da müthiş birer kuvvet kaynağı hâline gelir. Aksine, sadece kendi güç ve kuvvetine dayanırsan tek kıvılcımla dolu tankları ısıtmaya kalkışmak gibi bir yola sapmış

ve âlemi kendine güldürmüş olursun. Servet ve iktidarın sınırlarını bil; ona göre planlar, projeler üret.! Bu önemli hususu görmezlikten gelerek hakikatleri hayaller üzerine bina etmeye kalkışırsan, sonunda yaptığın şeyler başına yıkılır da, altında kalıp ezilen de imanınla, ümidinle yine sen olursun. Sık sık iç murâkabe ve muhasebelerle kendini tartıp değerlendir, imkân ve istidatlarına göre duruşunu iyi belirle, özündeki mevhibelerle ortaya koyduğun/koyacağın sa'y ve gayret arasındaki münasebete dikkat et; dikkat et ki sana ne "vefasız bir nimet hamalı" desinler, ne de seni başkasının ihsanlarıyla küstahlaşmış bir şımarık saysınlar.

Hakk'ın inayetlerine güvenebildiğin kadar güven; amma iradenin hakkını yerine getirmede de asla kusur etme; etme ve tali' rüzgârlarıyla bir yere geleceğini bekleme; bugün rüzgârlarla havalanıp yüksek bir noktaya yerleşenlerin yarın daha şiddetli bir fırtına ile içinden çıkamayacakları çukurlara sürüklenebileceklerini düşün ve realitelere uygun yaşamaya bak..!

Diyaneti Allah'a yakınlığın yolu bil ve bütün samimiyetinle dinin eteklerine sarıl. Başını imanın o eminlerden emin sığınağına sok; Yaratan'a teslim olmaya çalış! O'na tevekkülde asla kusur etme ve O'nunla muameleni derin bir edep dairesi içinde sürdürerek gösterişsiz ve gürültüsüz bir mü'min olmaya bak! Dolu gönüller, dopdolu cevher kutuları gibi dışarıya ses sızdırmazlar. Doymamış ruhlardır ki, içinde bir-iki yalancı inci bulunan çocuk kumbaraları gibi sürekli kulak zarı çatlatırlar. Sen, her an bilmem kaç defa kalbine nazar edildiğini düşün, gönlünü her zaman pak tut ve sadece o ebedî mihrabına yönel! Bugüne kadar o kıbleye yönelenlerden kaybeden, başka kapılardan vefa arayanlardan da kazanan hiç olmamıştır. Aksine o kapıya yönelenler hep diri kalıp ebediyete mazhar olmuş ve O'nun eşiğine baş koyduklarından dolayı da başkalarına kul olma zilletinden kurtulmuşlardır. O'nu

bulup, O'na yönelip O'nun huzurunda iç dökmek bir tesbih ve tâzim; susmak ise bir murâkabe ve tefekkürdür. O'nun maiyyetine erenler, çölde yaşasalar da hep âb-ı hayat etrafında dönüp durmuş; her işini O'na bağlayanlar –dikenler onlardan uzaktır ama– diken ektiklerinde bile gül dermişlerdir. Yolları –olmaz ya– gidip Cehennem'e dayandığında dahi bunlar berd ü selâm yaşamışlardır. İşte onların vird-i zebanı:

Hakk'a kul olanlar kula kul olmaz,
Kulluğa erenler yollarda kalmaz..
Ruhlarında vuslat, ruhlarında haz,
Âlem aldansa da onlar aldanmaz.

Kim bilir, belki başka bir gün bu konu üzerinde durma fırsatı da doğar.

KENDİ RUHUMUZU ARARKEN

Birkaç asırdan beri tamamen üslûbunu yitirmiş şu dünyada herkes bir şeyin peşinde; biz de kendi ruhumuzu arıyoruz. Bu aramayı devam ettirebilirsek, kendimiz olarak dirileceğimiz günlerin çok yakın olduğunu söyleyebiliriz.. evet, insanımızın kendine, kendi değerlerine yöneleceği günler yakındır. Bir tali'siz dönemde, sımsıcak dünyasını terk ederek çok garip arayışlara giren son birkaç nesil, kâh gidip maddeye ve makineye sığındı.. kâh değişik fantezilere tav oldu.. kâh kendini en çılgınca hezeyanlara saldı ve ömrünü cinnetler içinde geçirdi.. kâh vahşileşti: Kan döktü, kan içti, kan düşündü, kan konuştu ve kanlı deliler gibi yaşadı. Onun bu dağınıklığı, bu gaddar ve amansız ortamın edip eylediklerinin dayanılmaz hâle geldiği günümüze kadar da devam etti.

Ancak şimdilerde o, az dahi olsa, boşlukta bulunduğunun farkına vararak alternatif düşüncelere kapı aralamaya, imandan söz edip, geçmişe değerler atfetmeye başladı.. evet düne kadar Allah'ı, Peygamber'i ağzına almazken, hatta milleti tahkir edip tarihî değerlerimize söverken, bugün o, pek çok düşüncesini ruh ve mânâ ile bezemekte, ifadelerini metafizik ibrişimleriyle örgülemekte.. milletçe bizim renk, bizim desen ve bizim ahengimizi vaad eden bu kutlu günler, kesintiye uğramadan bir çeyrek asır daha devam edebilse, devletler muvazenesinde milletimizin ikbal yıldızının parlayacağı muhakkaktır.

Bugüne kadar ruhî güçlerini yitirenler yitirdiler ve bir hiç uğruna, tıpkı münbit olmayan topraklarda çürüyüp giden tohumlar gibi, heder olup gittiler. Evet bugüne kadar olan oldu.. ve tarihi yanlış yorumlamanın cezası olarak da pek çok kurban verildi, ırz çiğnendi, namus hırpalandı, millî ismet ve iffetimiz defaatle sarsıldı. Bundan sonra olsun, niyetlerimizi bir kere daha gözden geçirmeli, dileklerimizi iyi tutmalı ve geleceğimiz, kanla, gözyaşıyla sulanmaması için duygu, düşünce ve hizmet mantığında boşluklar bırakmamalı ve hep tetikte olmalıyız. Belli bir ölçüde kasırgaların dinmeye başladığı ve ufkumuzda peşi peşine emareleri emarelerin takip ettiği şu dönemde, elimizdeki imkânları evirip çevirip değerlendirmeli, zamanın ölü noktalarına bile hayat üflemeli ve ona kendi hesabımıza mutlaka bir şeyler konuşturmalıyız. Esrarı, büyüsü, muhtevası ve sonsuzluğu hakkında yeni yeni bir şeyler hissetmeye başladığımız şu varlık kitabı ve kâinat meşheri, kendi sesini, soluğunu, hikmetini bütün bütün gönüllerimize duyuracağı ve ilimlerin diliyle milletçe ruhlarımıza hayatımızın gayesini fısıldayacağı güne kadar aktif sabır içinde, temkinli ve askerî ifadesiyle, "teyakkuz"da olmalıyız; olmalıyız ki, milletimizin ikbalini istemeyen haricî düşmanlarımıza takılarak yakını uzak etmeyelim ve kazanma kuşağında kayıplara sebebiyet vermeyelim.

Evet, milletimize vaad edilen ilâhî günlerin, bin bir şafak emaresiyle renk renk tüllendiği şu durgun görünümlü aktif zaman aralığında, geleceği omuzunda, kendi renk ve kendi deseninden livâlarla temsil edecek aydınlık nesillerin ruh ve mânâ hamurunu, kendi teknemizde, kendi üslûbumuzla yoğurmalıyız ki; milletimiz, geçmişten gelen düşünce zenginliği ve tarih şuuruyla, dipdiri olarak yeni oluşumlara taşınabilsin. Biz, milletçe bu çok önemli işi gerçekleştirmeye çalışırken, bilerek veya bilmeyerek, bu hayatî gayretlere karşı çıkmak

isteyenler olabileceği gibi, onu küçümseyenler, hafife alanlar, hatta yanlış bulanlar da çıkabilecektir. Bütün bunlara karşılık, biz de, bir taraftan iradelerimizi, –ondaki şer eğilimlerinin kökünü kurutarak ve hayır meyillerini coşturarak– güçlendirmeye gayret edecek; diğer taraftan da, her teşebbüsümüzü ihlâs eksenli götürmeye çalıştığımız aynı anda, plan ve projelerimizde de aklî ve mantıkî boşluklara meydan vermeme titizliğini göstereceğiz. Biz inanıyoruz ki, hedefimiz Hak hoşnutluğu, yol azığımız da iman ve ihlâs olunca, Allah bizi, yol boyu inayet avanslarıyla şahlandıracak ve nerede olursak olalım, hep O'nun ekstra tecellîleriyle besleneceğiz.

Evet, gözlerimizi kapayıp Hakk'a kulluk neşvesi içinde, dünyanın dört bir yanına saçacağımız tohumlar, O'nun inayetiyle bir gün mutlaka hayata yürüyecek; hatta çürüyüp gittiğini zannettiklerimiz bile, mevsimi gelince yediveren, yetmişveren başaklar gibi salınıp kendi tali'lerinin bestelerini mırıldanacaklardır.

Yürüyeceğiz istikbale –Allah'ın inayetiyle– iman, ilim atbaşı; düşünce, ibadet iç içe; sebeplere riayet ve tevekkül sarmaş dolaş; ümitlerimiz hareket kaynağı, sabır arkamızda koşturan bir yol arkadaşı; nikmetler aynı nimet, nimetler de beklentisiz gelen avanslar gibi her şeyin gerçek kaynağına itimat referansı…

Biz yürüyeceğiz; O da, gözlerimizde öteler dalga boylu ziya tecellîleri, kulaklarımızda sözlerin en doğrusunu bulandırmadan alma yeteneği ve sinelerimizde hikmet televvünlü ilhamlarıyla bizi hep koruyup kollayacak ve yol yalnızlığına bırakmayacaktır. Elverir ki, O'nunla aramızdaki Hâlık-mahlûk münasebetini bozmayalım ve O'nun iltifatlarını, ülfet ve süreklilliğin renkleri uçuran, tazelikleri solduran hazan esintili atmosferine terk etmeyelim.

Hep yürüyeceğiz, günümüzde bütün bütün durgunlaşmış ve hantal yığınlar hâline gelmiş şimdilerin insanından, dünyaya yepyeni şeyler vaad eden aydınlık nesilleri bulup çıkarmaya doğru.. şunu-bunu karalamadan, kimseye çamur atmadan; daha çok düşüncelerimizi aksiyona göre planlayarak, aksiyonlarımızı da cankurtaran ekiplerin üslûbuyla sürdürerek.. kansız-irinsiz, kinsiz-nefretsiz yolcuların da bulunduğunu göstermek için, yollara da, yollardaki tersliklere de takılmadan hep yürüyeceğiz. Bin bir türlüsüne şahit olduğumuz cinayetlere, şekâvetlere af ilan edeceğiz iddiasında değiliz; olamayız da. Umumun hukukunun söz konusu olduğu yerde gönüllerdeki af duygusu adalete inkılap eder ve yaşama üslûbu, insanlık dışı davranışlara kapalı hâle getirilir. Evet, iyilikler ve iyiliklere taşıyan köprüler, o köprüleri geçebilme duygusuyla dopdolu insanların mükâfatlandırıldığı şehrahlar hâline getirilmesi insana saygının ifadesi olduğu gibi, kötülere ve kötülüklere yol verilmemesi de, insana karşı ayrı bir ihtiramın ifadesidir. Evet, her zaman insanlar, iyiliğe imrendirilmeli, kötülüğe, kötü yollara karşı da uyarılmalıdır ki; hiç kimse: "Suç bizde değil, biz bu yollara itildik..." demesin.

Aslında böyle düşünenler, mevcut sefalet ve perişaniyetlerinin sorumluluklarından sıyrılmak için böyle tutarsız mazeretlere sığınmaktadırlar.. daha doğrusu bunlar, insan olma farklılığını kavrayamamış mütefessih ve derbeder ruhlardır. Evet, gerçek insanî ruh taşıyanlar, içinde neş'et edip geliştikleri topluma ait bir kısım sorumluluklar yüklenme mecburiyetindedirler. Böyle bir sorumluluk şuuru insanî ruhun, insanî idrakin ve insanî düşüncenin gereği; insanı bu hayatî dinamiklerle donatan Zât'ın da emri ve isteğidir. Vicdan bütün bütün tefessüh etmemiş, şuur dumura uğramamış, idrak de körelmemişse, insanın böyle bir sorumluluğa karşı lâkayt kalması düşünülemez.

Bizler, hakikî insan olma mülâhazası açısından, kendimizi hâlihazırdaki bütün tersliklerin sorumlusu biliyor ve yarınki dünyaların huzur, emniyet ve istikrarı adına, son bir kere daha "insan" ve "kültür" diyoruz.. diyor ve ruhumuzdaki gerçek hürriyetin ilk merhalesi ve son noktaya ulaşmanın da biricik meş'alesi "iman"ın önceliğini bir kez daha vurgulamak istiyoruz.

Evet, azgınlaştırılmış nesillerin, yeniden insanlığa kazandırılmasında ilk merhale ve en birinci iş, onların imanlarını, imanlarının sürekliliğini ve o imanın, vaad ettiği şeylerle beraber insanın tabiatının bir derinliği hâline getirilmesidir. Nesillere iman kültürü aşılanarak onlara, varlığın perde önü, perde arkasını izah etmek, ruhlarına duyurmak ve onların, imanın sımsıcak atmosferinde her şeyi şefkatle kucaklamalarını sağlamak, yakın tarihimiz itibarıyla bir türlü zapturapt altına alamadığımız, çözülüp gitmelerini önleyemediğimiz nesillere kurtarıcı bir iksir olacaktır. İmanla böyle bir temizliğe ermeyen ruh, vahşetten tamamen sıyrılamaz, tecavüzden kendini alamaz; insanları sevemez, onlarla uzlaşamaz ve hele asla semavîleşemez; semavîleşmesi bir yana, böyle birinin ihtiraslara bulaşması, ömrünü kinler, nefretler içinde geçirmesi; her zaman kirlenip kararması, körelip duygusuzlaşması, kabalaşıp hoyratlaşması kaçınılmazdır. Evet, iman, insanın varlığı daha bir farklı duymasını, dinlemesini, yorumlamasını sağlar, ona sonsuzun mârifet ve sevgisini aşılar, varlıkla birleştirir, kin, nefret ve zaaflarını tadil eder, dağınıklıktan hâsıl olan bin bir ızdıraptan kurtarır.

Günümüzde imanla böyle bir enginliğe ermiş; şimdilik cılız, fakat ümit ve istikbal vaad eden her seviyedeki nesillere, mutlaka hizmet zevki aşılanmalı, onlarda, karşılıksız, menfaatsiz, beklentisiz ve içinde şöhret, makam, mansıp vaadi bulunmayan vazife ve sorumluluk duygusu geliştirilmelidir ki; ne devletten, ne halktan, ne de bir kısım güç odaklarından

destek alma, ikbal bekleme mülâhazasına girmesinler.. girmesinler ve her yerde millî düşünce meş'alemizi tutuşturacak ilim ve irfanla mamur kompleksler belli arzulara, belli ihtiraslara takılıp kalmasın; hep rıza eksenli, istihdam mülâhazalı, ruh iffeti ve diğergâmlık duygusuyla devam etsin.

Bu konuda, hakikat aşkının ayrı bir önemi olduğu da mutlaka vurgulanmalıdır. Okuma, düşünme, çalışma, araştırma; hakikate hakikat olduğu için bağlanma sevdasıyla birleşince, zannediyorum cihanları fethedecek bir güç hâline gelir. Hakikat aşkı, asırlardan beri, belli konularda da olsa, bazı milletleri göklere yükselttiği hâlde, biz bu durumu, duygularına, düşüncelerine zincir vurulmuş ruh mefluçları gibi, bazen imrenerek ve özenerek, bazen de iç çekerek hep uzaktan temâşâ etmişizdir. Şimdilerde, bu önemli hususun belli bir kesim tarafından heceleniyor olmasını takdirle karşılasak bile, ciddî bir ilim zihniyetiyle ele alındığını söylememiz oldukça zordur. Biz, ruhlarda maddî-mânevî semavîleşme düşüncesi meydana getirecek olan, ahlâkî ve kültürel buutlarıyla hakikate iman blokajı üzerinde oturmuş ilim zihniyetine muhtacız. Düşüncenin sürekli inkişafı, bilginin pratiğe dönüşmesi, dönüşüp gelişme vaad etmesi şimdiye kadar ancak böyle bir ilim zihniyetinin iticiliğiyle gerçekleşmiştir ve gerçekleşecektir. İlim zihniyeti bir esastır, ilim ve teknoloji ise, onun sadece iki küçük ürünüdür. Bir dönem itibarıyla bizde, şimdilerde de bir bölümü itibarıyla Batı'da var olan bu ölçüdeki ilim zihniyetine, bugüne kadar sahip çıkmış ne seviye insanlarına, ne azim kahramanlarına, ne yüksek performanslara ve harcanmış ömürlere şahit oluruz!

Geleceği yeniden inşa edecekler de yine bu kahramanlar arasından çıkacaktır. Onlara, hakikat aşkını, ilim sevgisini, araştırma ruhunu ve yenilenme esprisini iyi öğretebildiğimiz ve onları, ruh ve mânâ köklerine ait olanla-olmayanı

birbirinden tefrik edebilecek seviyeye yükselttiğimiz ölçüde, bu daracık, kirlenmiş, tersliklere yenik düşmüş aynı dünya içinde daha geniş, daha temiz ve uhrevî güzellikleri çağrıştıracak daha ahenkli ve geniş bir dünya inşa edeceklerdir.

Bu dinamiklerle irtibatlandırılarak hakikat aşkına ulaştırılan nesillerin kendi milletlerinin kahramanları olmalarına mukabil, ruhzede, mânâzede derbeder yığınlar, milletimiz için her zaman bir âr ve ayıp vesilesi sayılacak ve toplumumuzun tali'ini karartacaklardır.

Geleceğe damgalarını vurma konumunda bulunan aydınlarımızın, ellerindeki imkânları değerlendirerek, müstakbel nesilleri, kalblerin sultanlığına hazırlayıp, kaybetme çukurlarını kazanma zirveleri hâline getirecekleri ümidini besliyoruz.

ÇİZGİMİZİ BULMA YOLUNDA

Yeryüzü mirasından mahrum edildiğimiz günden bu yana İslâm, müntesiplerinin zaafı, hasımlarının da tecavüz ve insafsızlığı berzahında yürekler acısı bir muameleye tâbi tutuldu. Zulüm ve gadr karşı tarafın şiârı olabilir; Müslümanın zaafını kabul etmek mümkün değildir. İhtimal, Allah Resûlü de, "Allahım, fâcirin celâdetinden, muttakînin de aczinden Sana sığınırım." derken bu hususa işaret buyuruyordu.

Şurası bir gerçek ki, Müslüman düşüncesi ve Müslüman mantığının sarsıntı geçirmesi, duraklaması, durgunlaşması, hatta bulanıp kokuşması Müslümanları Kur'ân hedefli, peygamber yörüngeli doğru yoldan uzaklaştırmış.. İslâm'ın evrenselliğine gölge düşürmüş ve bu âlemşümul dinin fonksiyonunu eda etmesine mâni olmuştur. Öyle anlaşılıyor ki son birkaç asrın Müslümanlarında hususiyle de Müslüman rehberlerde bu denli müzminleşen, kronikleşen bu inhiraf vak'asının giderilmesi de, birkaç mektep açmakla, birkaç konferans, birkaç panelle mümkün olamayacağı gibi, birkaç zavallıca mev'ize ve birkaç nasihatle de aşılamayacaktır.

Kökleri asırlar öncesine dayanan, günümüzde de bilim ve teknolojiyle desteklenen bu kartlaşmış inhirafın giderilmesi, yeniden kendimizi keşfetmemize, kendimizi bulmamıza, İslâmî şuur, İslâmî mantık ve İslâmî muhakeme usûlüyle bir kere daha tanışmamıza.. uzun gayret, köklü himmet, gerekli zaman, bitmeyen sabır, dipdiri ümit, sarsılmayan irade ve teenni üstüne teenniye muhtaçtır. Aksine, kendi üslûbumuzu

bulamaz, içine düştüğümüz çukurdan, düşüş noktasının dışında çıkış yolları aramaya devam edersek hem kendi kendimizi aldatmış hem de gelecek nesilleri bir kere daha inkisara uğratmış oluruz.

Bu itibarla, varlık ve hâdiselere İslâmî perspektifle yaklaşmak ve her şeyi İslâmî mantıkla değerlendirmek için İslâmî düşünce ve İslâmî tasavvurun yeniden gerçekleştirilmesi şarttır. Bunun için de, evvelâ; kâinat, insan ve hayat hakkındaki bilgilerimizin sağlam, nefsü'l-emre uygun, mebde' ve gayesiyle aynı yörüngede, birbiriyle el ele, omuz omuza, bütün ve parçaları birbirine açık ve âdeta aynı temayı ifade etmek üzere farklı ses, tek usûl ile örgülenmiş bir beste hüviyetiyle.. veya merkezî bir nakışın çevresindeki diğer nakışlarla, mutlaka bir kısım mânevî münasebetleri bulunması keyfiyetiyle sezilip bilinmesi.. ikinci olarak da; akıl ve muhakemenin, dünya kadar mânâ, muhteva ve hikmetlerle dopdolu, hatta bin bir hikmet manzumesiyle mâlemâl ve âdeta bütün varlık ve hâdiselere açık bir kitap.. veya ilâhî şuûnun milyonlar televvününü aksettiren çok yönlü, çok derinlikleri bulunan göz kamaştırıcı bir sanat eseri olarak mütalâamıza sunulan, umum eşya ve umum vak'aları, onlardaki cüz'î ve münferit hâdiselere takılmadan, cüz'iyatta külliyâtın perde arkasını seyrederek, külliyatta da, cüz'iyât ve teferruatın en ücra kolonilerine kadar uzanarak bütünü birden anlamaya ve parçaların, hatta daha küçük parçaların birbirleriyle olan münasebetlerini kavramaya yönlendirilmesi lâzımdır ki, çalışmalarımızın bir bölümü diğer bölümünü, tespitlerimizin bazıları bazılarını ve zamanımızın da bir kısmı, diğer kısmını nakzetmesin, çürütmesin ve aleyhinde olmasın.

Bu mütalâa ile, ihtisaslaşma ve branşlaşmanın aleyhinde olduğumuz zannedilmemelidir. Elbette ki herkes belli bir sahada uzmanlaşacak ve ihtisas yaptığı branşın arş-ı kemalâtına

ulaşarak o sahaya ait gaye-i hayali yakalamaya çalışacaktır. Ancak, bu yapılırken, bütünün mânâ, muhteva ve konumu, hatta hedef ve gayesi de göz ardı edilmemelidir. Bu, kolektif bir şuurla mı, bilgi ve şuurun yönlendirilmesiyle mi, mükemmel bir koordinasyonla mı, yoksa dehâ ile mi, her ne ile gerçekleşecekse gerçekleşmeli, zira böyle küllî ve şümullü bir nazara, böyle umumî ve objektif bir değerlendirmeye ihtiyacımız olduğunda şüphe yok...

Evet, bugün her şeyden daha çok, dünü-bugünü bir arada görebilecek.. kâinat, insan ve hayatı birden perspektife alabilecek.. mukayeseci.. varlığın sebepler ve illetler buuduna açık.. milletlerin ve cemaatlerin varoluş ve yıkılış senaryolarına vâkıf.. sosyoloji ve psiko-sosyolojinin hata ve sevaplarında hakem.. medeniyet devr-i dâimlerinin doğum, ölüm ve göçüşlerine nigehbân.. vesile ve gayeyi birbirinden temyiz edecek yetenek, vicdan selâmeti ve düşünce istikametine sahip.. gayeye saygılı.. şeriattaki hikmet-i teşri ve Sahib-i Şeriat'ın maksatlarına âşina.. dinî hükümlere menat sayılan esaslar mevzuunda vukuflu.. ilâhî vâridâta açık objektif dimağlara şiddetle ihtiyaç var.

Tıkanmış düşünce sistemimizin önünü açacak.. bayatlamış ve semavîlikten uzaklaşmış muhakeme tarzımıza Kur'ânî yörüngede işlerlik kazandıracak.. bunları yaparken de kâinat, insan ve hayat arasındaki sırlı münasebeti göz ardı etmeyecek.. dinî emirlerin titizlikle yaşanıp hayata geçirilmesinin yanında, devam ve temadînin önemli bir esası olan, yürüdüğü yolları, Sahib-i Şeriat'ın teysîr, mülâyemet ve müsamaha ufkuna göre stabilize ederek tebşir ağırlıklı ve tenfire kapalı temsilini sağlamak.. ilim ve tefekkür gücünü İslâm'ın ve İslâm'ı yorumlamanın emrine vererek birkaç asırlık kısırlığı sona erdirmek.. mektepten mâbede, sokaktan yuvaya her yeri, varlık, insan ve hayatın arkasındaki gerçeğin rasat

edildiği rasathaneler hâline getirmek.. tıkanıklığı asırlar ve asırlar ötesine gidip dayanan sonsuzluğu temâşâ menfezlerine yeniden işlerlik kazandırmak.. İslâm'ı, hayatın hemen her ünitesinde sürekli üzerinde durulan gündemin birinci maddesi konumuna yükseltmek.. tenasüb-i illiyet prensibine göre sebep-sonuç mevzuunda hassas, riyâzî ve rasyonel davranmak... gibi fonksiyonları eda edecek bu idrak kadrosu, kendimizi yenilememize yardımcı olacak ve bize ebed-müddet var olmanın erkânını öğretecektir.

Sebeplere bunca önem verip onları küstahlaştırmayı yadırgayanlar olabilir; bir ölçüde, ben de buna iştirak ederim: İnsan kendine düşen vazifeyi yapmalı, şe'n-i rubûbiyetin gereğine karışmamalıdır. Vazife bize ait bir sorumluluk, sebeplere tevessül de neticenin istihsali için, dua hükmünde Hak kapısına sunulmuş bir müracaattır. Bu hususun böyle kabul edilmesi, bizim, birer yaratık, O'nun da yaratan olmasının ve ulûhiyet sıfatlarının gereğidir. Ne var ki, madalyonun bir de öbür yanı var: Allah, bize ait emr-i itibarî gibi bir şeyi, irade ve meşîetine davetçi gibi kabul buyurmuş, ona önem vermiş, en büyük projeleri o plan üzerinde gerçekleştirmeyi vaad etmiş ve gerçekleştirmiş.. ve bu itibarî nesneyi günaha, sevaba bir vesile olarak yaratmış, onu ceza ve mükâfata esas kılmış, hayır ve şerrin isnad edilmesine fail kabul etmiş.. ve zatında hiçbir değer ifade etmeyen bu nisbî emre, ona terettüp eden neticeler itibarıyla, değerler üstü değer atfetmiş –ki eğer böyle olmasaydı, bütünüyle hayat durur, insan camidler derekesine düşer, teklif bâtıl olur ve her şey gider abese incirar ederdi– elbette ona, onun istek ve dileklerine fevkalâde önem verecek.. onu dünya ve ukbânın imarına bir şart-ı âdi, hatırı sayılır bir vesile ve dünyaları aydınlatacak bir elektrik mekanizmasının sihirli düğmesi hâline getirerek, damlada derya, zerrede güneş, hiç ender hiç olan bir şeyde cihanları var etmek suretiyle kudretinin sırlı bir buudunu daha gösterecektir.

Evet, ne sebepler ne de başka hiçbir şey Allah'a hükmedemez. O'nun ilâhî irade ve meşîetini bağlayamaz. Her şey Allah'ın mahkûmu, Allah da biricik ve mutlak hâkimdir. Ancak, esbaba riayet edilmesi ve illetlerin birer mini vesile olarak değerlendirilmesi de yine Allah'ın emridir. Bu itibarla da insanın, "sünnetullah" dediğimiz şeriat-ı fıtriyenin prensiplerine uymadığı zaman, büyük ölçüde dünyada, belli nispette de ahirette cezalandırılacağına inanıyoruz.

Halifeler halifesi Hazreti Ömer'in, salgın vebanın bulunduğu bir yerden uzaklaşırken, onun bu davranışını kazâya rıza ve kadere teslim düşüncesiyle telif edemeyenlere karşı, "Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyorum." şeklindeki yaklaşımı ne mânidardır!

İş; amel ve aksiyonda netice programlı olma, onu gaye-i hayal hâline getirme ve onun külfeti altına girme, hem bir ızdırap hem de –hâşâ– Allah'la pazarlık yapma gibi bir saygısızlık, iradeyi devre dışı bırakarak, neticenin harika bir yol ile harikalar kuşağında meydana geleceğini beklemek de bir kuruntu ve miskinlik kılıfıdır: Zaten Kur'ân-ı Mübîn de hem de kim bilir kaç yerde جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ [33], جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ [34] diyerek insanların başına gelecek iyi ve kötü şeylerin yine onların kendi amel, kendi aksiyon ve kendi davranışlarından dolayı meydana geldiğini ve geleceğini ihtar etmiyor mu? Ve kalb, akıl, vicdan muvazenesinin en büyük mümessili insanlığın iftihar tablosu Ruh-u Seyyidi'l-Enâm da: Kıyamet günü kulun, henüz bir adım atma fırsatı bulamadan, ömrünü nerede tükettiğinden, bilgisini nasıl değerlendirdiğinden, malını hangi yollarla kazanıp nerelerde sarf ettiğinden ve bedenini nerelerde yıprattığından sorgulanacağını hatırlatarak, sebep-

33 *"Yaptıkları şeyden ötürü"* (Secde sûresi, 32/17; Ahkâf sûresi, 46/14; Vâkıa sûresi, 56/24)
34 *"Kazandıklarından ötürü"* (Tevbe sûresi, 9/82, 95)

sonuç, illet-mâlûl, gayret ve semere arasındaki sıkı ve sırlı münasebeti iş'âr etmiyor mu?

İslâm; Kitap ve Sünnetle, mü'minin dünya ve ukbâ hayatını, itikadî ve amelî durumunu, ibadet ve ahlâk keyfiyetini tanzim ederken, aynı zamanda satır aralarında, insanın ruh, akıl, kalb, vicdan ve his dünyasına da öteler buudlu bir dünyadan değişik şeyler fısıldar, onun benliğinin derinliklerinde uhrevî esintiler, lâhut televvünlü duygular meydana getirerek her an onu değişik bir buudda bir kere daha ihyâ eder. Eder de, insan kendini Allah'a halife olma mevkiinde, eşyaya müdahale konumunda ve sünnetullah sırlarını kavrama, değerlendirme makamında bulur. Sonra da irade ve meşîet kaynaklı kâinat kitabıyla, O'nun kelâmından akıp gelen beyanını bir vâhidin iki yüzü gibi görür, hisseder.. tasavvur ve düşüncelerini, yaşayış ve davranışlarını, dünya ve ahiret mülâhazalarını arz ve semadaki muvazeneye göre dengeler.

Evet, İslâm, örgülenmesinde önemli birer unsur olan atkılarını akıl, vicdan, ruh ve ceset üzerine atarak, o rengîn, derin dünya ve ukbâ buudlu dantelasını işleyip meydana getirmiştir. Bir seviyede bunlardan bazıları, yer yer diğerlerinin önüne geçse de, hiçbiri tek başına ne onu tam mânâsıyla aksettirmeye, ne temsile ne de ifadeye gücü yetmez.

Hâlik'ın en büyük ve herkes için en umumî atiyyesi olan İslâm'ı, yine O'nun bir diğer ve ilk ihsanı sayılan akıl, vicdan, ruh, ceset ve letâiften meydana gelen bütün varlığın fihrist-i mânevîsi bir organizasyon taşıyabilir.

İleride bu mevzuu daha da açmak istiyoruz.

AKSİYON VE DÜŞÜNCE

Yeryüzü mirasçıları olarak mücadele çizgimizi aksiyon ve düşünce sözcükleriyle hulâsa etmemiz mümkündür. Zaten, hakikî var olmanın yolu da aksiyon ve düşünceden geçer. Kendini ve başkalarını değiştirebilecek mahiyetteki bir aksiyon ve düşünceden. Aslında her varlık bir başka zaviyeden, hareket ve bazı disiplinlerin ürünü gibidir; bekâsı da yine hareket ve o disiplinlere bağlıdır.

Hayatımızın en önemli, en zarurî hâdisesi aksiyondur. O uğurda pek çok şey kaybetme pahasına da olsa, sürekli aksiyon, sürekli düşünce ile bir kısım sorumluluklar altına girerek, bir kısım problemleri göğüsleyerek âdeta kendi kendimizi mahkûm edip hep hareket etme mecburiyetindeyiz.. evet, eğer kendimiz olarak hareket etmezsek, başkalarının hamle ve aksiyon dalgalarının, düşünce ve plan girdaplarının tesirine girerek onların hareket fasıllarını temsil etme zorunda kalırız.

Hep hareketsiz kalma, çevremizde olup biten şeylere müdahale etmeme, etrafımızdaki oluşumlara karışmama, suyun içine düşmüş bir buz parçası gibi, kendimize rağmen kendi kendimizi erimeye salmak demektir. Özümüzün moleküllerini koruyamayacağımız böyle bir erime ise, kendimize ters ve özümüze de zıt herhangi bir tekevvün ve oluşuma teslim olmak sayılır. Kendi olarak kalmayı planlayanlar, bütün arzularıyla, istekleriyle, kalbleriyle, vicdanlarıyla, hareket ve düşünceleriyle onu istemelidirler; zira var olmak için bütünüyle insan özünün gerilimde olması şarttır.. evet, önce var olmak,

sonra da varlığın devamı insandan kol ister, kanat ister, kalb ister, kafa ister. Bizler, yarınki varlığımız için şimdiden kalb ve kafalarımızı feda etmezsek, başkaları, hem de bize hiçbir yararı olmadığı bir zemin ve zamanda gözümüzün içine baka baka onları bizden isteyebilir.

Kendimiz olmak, kendi isteklerimizi âlemin arzu ve istekleri hâline getirmek; sonra da umum varlık içinde kendimize bir hareket mecrası bulmak ve kâinattaki umumî cereyanlar içinde kendi mecramızda kendimiz olarak akmak; yani bir taraftan bütün varlıkla bütünleşirken, diğer yandan da kendi öz çizgimizi korumak; işte İslâmî aksiyon ve düşüncenin en belirgin yanlarından biri!. Kendi âlemi itibarıyla umumî varlıkla irtibatlanamayan, kâinatla olan alâkalarını duymayan; ferdî ve cüz'î isteklerine bağlanıp âlemşümul gerçeklere karşı kapalı kalan kimse, kendini bütün varlıktan koparır, tecrit eder ve egoizmin öldürücü mahbesine atar. Bedene ait bütün iştihaların, cismaniyet etrafında gerçekleşen bütün kavgaların ve onlarda aranan içi boş, kuruntu buudlu bütün tesellilerin, insanın varlıktan kopup kendi kendine kalmasından kaynaklandığında şüphe yok. Hakikî aksiyon ve düşünce adamının dünyası ve o dünya içindeki mutluluğu âlemşümul televvünlü ve ebediyet çerçevesine hakkedilmiştir. Bu itibarla da onun başlangıcı ve sonu yok gibidir; olsa da, tasavvurlarımızı aşar. Bu açıdan da biz, "mesut insan" derken, hep böylelerini hatırlarız. Zaten sonu ve başlangıcı olan saadete de saadet demek mümkün değildir.

Daha enfes bir yaklaşımla aksiyon; insanın, en samimî ve içten kararlarla bütün varlığı kucaklaması, onu tahlile alması ve onun içindeki koridorlardan sonsuza yürümesi, sonra da Nâmütenâhî'den aldığı bir sır ve kuvvetle zekâ ve iradesinin bütün gücünü kullanarak, kendi âlemini, hilkatle hedeflenen gerçek yörüngesine yerleştirmesidir.

Düşünceye gelince o da bir iç aksiyondur. Sistemli ve hedefli düşünce, varoluş vetiresinde (süreç) karşımıza çıkan bütün muammaları yine kâinattan sorarak, her şeyin cevabını ondan almaktır. Diğer bir ifadeyle, topyekün varlıkla kendi arasında bir akrabalık tesis ederek, her yanda her şeyin diliyle hakikati arayan şuurun faaliyette olması demektir.

Düşünce sayesinde insan ruhu, âlemle sarmaş dolaş olur ki, sürekli kendi içinde derinleşir.. akl-ı meâşın dar kalıplarını yırtarak dışarıya taşar ve ruhun derinliklerine sinmiş vehimlerden kurtulur; kurtulur ve yanıltmayan doğrulara uyanır. Tabir-i diğerle düşünce, insanın kendi derinliklerinde metafizik tecrübelere yer hazırlamak için yine kendi içinde boşalmasıdır. Bu, düşüncenin ilk basamağı ise, o merdivenin son basamağı da hareketli düşünmektir.

Bizim aksiyon ve düşünce hayatımızın temel dinamiği ruhî hayatımızdır; ruhî hayatımızı da dinî düşüncelerimizden ayırmamız mümkün değildir. Bu milletin her varoluş kavgası, İslâmî ruh ve mânâya sığınılarak gerçekleştirilmiştir. Tohumun, toprağın bağrına düşünce başağa yükselmesi, tomurcuğun ışığa yönelince açılması gibi, milletimiz de İslâm'a yöneldiğinde özündeki derinlikleriyle ortaya çıkmıştır. Böyle bir yöneliş ve öze eriş, onun mahiyetindeki istidatları inkişaf ettirdiği gibi, varlık ve bekâsının da teminatı olmuştur. Evet, onun kendi iç âleminde, kalb ve ruhun hayat seviyesini paylaşması, ibadet, zikir ve fikirle gerçekleştiği gibi, bütün bir varlığı kucaklaması, kendi nabızlarının atışında O'nu duyması ve beyninin her fakültesinde O'nu hissetmesi de, yine ibadet şuuruna, zikir ve fikir cehdine bağlıdır. Zaten, hakikî mü'minin her davranışı bir ibadet, her düşüncesi bir murâkabe, her konuşması bir münâcât ve mârifet destanı, varlığı her müşâhedesi bir tecessüs ve tetkik, vatandaşlarıyla münasebeti de rahmânî bir şefkattir. Bu ölçüde ruhanîliğe

ermek, sezilerden mantık ve muhakemeye, mantık ve muhakemeden de ilham ve ilâhî vâridâta açık olmaya bağlıdır. Farklı bir ifadeyle, tecrübe aklın süzgecinden geçirilmeden, akıl fetânet-i âzama teslim olmadan, mantık aynı sevgi hâline gelmeden, sevgi de ilâhî aşka inkılap etmeden insanın bu zirveyi yakalaması zordur. Gerçekleştirilebildiği takdirde, böyle bir bakış zaviyesi sayesinde, ilim dinin bir buudu hâline gelir ve onun hizmetçisi olur.. akıl ilhamın elinde her yere ulaşabilen bir ışık tayfı kesilir.. tecrübî müktesebât da varlığın ruhunu aksettiren bir prizma mahiyetini alır.. ve her şey mârifet, muhabbet ve zevk-i ruhanî neşîdeleriyle gürler.

Bugün, bazı kesimleri itibarıyla insanımız, aynı duygu, aynı düşünceyi taşıdığı, aynı ruh hâletini paylaştığı veya paylaşma durumunda olduğu hâlde; evet onca fasl-ı müştereke rağmen, beklendiği ölçüde müspet davranamıyor, hatta yer yer çarpıklıklara, menfîliklere giriyorsa, bunlar onun gerçek mânâda mü'min olamayışında aranmalıdır. Hakikî mü'min, hangi kalıp içinde olursa olsun, ne şekilde tersliklere çekilirse çekilsin davranışları hep iman televvünlü, hareketleri de düşünce yörüngeli olmalıdır..

Bu itibarladır ki, geleceğin dünyasını kurmayı planlayan yeryüzü mirasçıları nasıl bir dünya inşa etmek istediklerinin ve bu dünyanın imarında ne türlü cevherlerin kullanılması lâzım geldiğinin şuurunda olmalıdırlar ki, kendi elleriyle yaptıkları şeyleri daha sonra yine elleriyle yıkma mecburiyetinde kalmasınlar. Bizim, bin küsur senelik hayatımızın mânâ kökleri ve temel esasları bellidir. Geleceğin ışık mimarları, hareket dinamizmlerinin yanında, düşünce güçlerini de kullanarak, dinî ve millî hayatımızı, üzerine bina edecekleri tarihî dinamiklerin, esneklik, enginlik ve evrenselliğinden tam yararlanarak, Kitap, Sünnet ve selef-i sâlihînin sâfiyâne içtihatları mahfuz, çağın idrak, üslûp ve anlayışına göre, bir kere daha

İslâm'ın sesini almaya, bakış zaviyesini yakalamaya, nabzını tutup, kalbini dinlemeye çalışmalıdırlar ki, *"ba'sü ba'de'l-mevt"* yolunda, berzah hayatı yaşamasınlar. Bu da her şeyden evvel, nefsanîliğin bütün baskı ve dürtülerinden uzaklaşarak ruhanîliğe açılmaya ve dünyayı ötelerin intizar salonu görüp bilmeye bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, ibadetlerimizdeki kemmiyeti keyfiyetle derinleştirmeye.. evrâd u ezkârdaki riyâzîlikten doğan eksikliği niyet ve hulûsla nâmütenâhîleştirmeye.. dua, münacat ve yakarışlarımızda, bize bizden daha yakın bir varlığa yalvarıyor olma mârifet, saygı ve temkiniyle gerçekleşebilecektir. Bunu da ancak, namazı, miraca yürüyor gibi duyanlar, orucu, ilâhî bir gizlilik içinde halvete koşuyor gibi hissedenler, zekâtı, bir emanetçi ve tevzi memuru gibi yerine getirip "oh!" diyenler, haccı, İslâm dünyasının problemlerini görüşmek üzere evrensel bir konferansa, hem de ruh ve kalbin, ötelerin nuraniyet ve mehâbetini rasat edebileceği bir zeminde evrensel bir konferansa iştirak ediyor gibi yaşayanlar anlayabilir.

Bütün bunların duyulup hissedilmesi, hissedilip hayata geçirilmesi, iç ve dış sefaletlerimizi teşhis ve tedavi edebilecek mâneviyat hekimlerine ve ötelerle her zaman irtibatlı aldatmayan rehberlere vâbestedir. Düşünce dünyaları maddeden mânâya, fizikten metafiziğe, felsefeden tasavvufa uzayan rehberlere. Dünden bugüne bütün umran devirlerinin arkasında bunlar olduğu gibi, bundan sonraki imar ve ihyâ hareketlerini de bunlar temsil edeceklerdir. Bu temsil, yeni hâdiseler ve gelecekteki vak'alarla alâkalı, Kitap ve Sünnet kaynaklı yeni projeler ortaya koyarak.. düşüncelerini yeni dünya görüşleriyle bezeyerek.. milliyet, ruh ve şuurunu İslâmî perspektifle netleştirerek, bileyerek.. tecrit duygusuna bağlı, İslâm'ın evrenselliğine uygun yepyeni sanat telakkileri geliştirerek.. din ve dünya ihtivalı birkaç bin seneden beri devam edegelen kendi kültürümüzü yoğurarak gerçekleştireceklerdir.

Bu ölçüde bir temsil, ilim, felsefe, sanat ve dinî hayatımızı, önümüzdeki yıllarda dünya milletlerinin önüne geçirecek ve hayatın bütün ünitelerine istikamet kazandırarak, okumuş-okumamış sokaklarımızda avare dolaşan çocuklarımızı, yarının fikir, hüner, mârifet ve zanaat sahipleri hâline getirecektir. Bu sayede bütün sokaklar, mektep koridorları gibi irfanla tütecek.. hapishaneler birer ilim yuvası hâline gelecek.. yuvalar da birer Cennet köşesi gibi tüllenecektir. Her yerde din ile ilim el ele yürüyecek.. iman ile akıl sarmaş dolaş her yere meyvelerini saçacak.. istikbal, ümit, emel ve azmin bağrında, ütopyalarda olduğundan daha rengin ve daha zengin göverip gelişecek.. televizyonlar, radyolar, gazeteler, mecmualar çevreye feyiz, bereket ve ışık yağdıracak.. ve tarihten kalma müstehâselerin dışında her gönül bu cennetâsâ baharda kevser yudumlayıp dolaşacaktır...

Bu yeni tekevvün, bizim kendi tarihî değerlerimizden, kendi medeniyet, kendi kültürümüzden ve kendi romantizmimizden doğacaktır. Evet, bu hareket, bir tarafta asırlardan beri devam edegelen mağduriyet, mahkûmiyet ve mazlumiyet ruh hâletinden; diğer yandan da imanla doymuş, her zaman gerilimde ve hamleye hazır kalbimizin heyecanlarından meydana gelecektir.

Bu hayatî misyonun yerine getirilmesi evvelâ bu paslı zeminde, paslanmış ruhları kımıldatacak bir gücün mevcudiyetine vâbestedir. Elli-altmış seneden beri, bu ameliyeyi gerçekleştirmek için kalkıp-inen manivelalar, ilk kıpırdatmayı sağladılar gibi görünüyor. Muzdarip şairimizin iniltileriyle mırıldanacak olursak: *"Vur kazmayı Ferhat, çoğu gitti azı kaldı"* diyebiliriz. İlk hareket, ruhun hareketidir ve o, bugün bir sekîne yumuşaklığı ve sımcıcak bir bahar bulutu edasıyla başlarımızın üzerinde gökkuşağından bir "tak" gibi uğradığımız her yerde bizi selâmlıyor. Onun, bütün bir mazlumlar,

mağdurlar ve mahkûmlar ülkesini sarmasına, sarıp rahmetle boşalması ümidimizdir.

Bugün artık, büyük ölçüde kuvvet eriye eriye hakkın kalıbına girmiş ve ona teslim olmuş gibidir. Evet, kuvvetin de bir hikmet-i vücudu vardır.. o olmadan pek çok meseleyi halletmek mümkün değildir. Haktan ayrılıp hakka rağmen bir yol tutup giden kuvvet zararlı olsa da, hak ile birleşen kuvveti her zaman aynı hak kabul edebiliriz. Hak ile birleşen kuvvetten doğan cesaret, zalim değil; o mazlumun hâmisi, hakkın da lisan-ı nâtıkıdır. Bundan sonra önemli olan, düşünce ve aksiyon erlerinin onu temsil etmeleridir.

İlerideki bir bölümde, dünyamızdaki bu aksiyon erlerini arz etmeyi düşünüyoruz...

KOLEKTİF ŞUUR

Milletlerin hayatında en buhranlı dönemler, içtimaî değişim ve yeniden tekevvün aralıklarında görülür. Tıpkı bazı canlıların geçirdiği "metamorfoz" hâdisesine benzer şekilde, yenilenme süresince sancılar, sıkıntılar, zincirleme infialler, bazı şeylerin atılıp yeni bazı şeylerin geliştirilmesi gibi... Kitleleri gerilime sevk eden hâdiselerle, toplumda ferdî ve içtimaî bunalımların yaşanması kaçınılmaz olur. Bir de, yapılacak işler, daha önceden denenmiş bir kısım sâbiteler esas alınarak yapılmıyorsa, dünya kadar yanlışlıklara girilebilir.. yer yer mantık ve muhâkeme hisse yenik düşebilir.. varsa, şöyle böyle uyulması düşünülen planlar, onların dışına çıkılabilir.. ve sığ, küçük projelerin dar çerçevesi içinde umumî ahenk bütün bütün altüst olup, genel tasavvur ve düşüncelerin hilâfına akla-hayale gelmedik handikaplarla karşılaşılabilir; dolayısıyla da yığınlar, hatta onları idare edenler, aklî ve mantıkî olmaları gerektiği yerde –günümüzde çokça müşâhede edildiği gibi– hissî hareket ederek yapma kuşağında çeşit çeşit yıkmalara sebebiyet verebilirler.

Milletlerin yeniden yapılanma veya inkılap dönemlerinde, sık sık "kaderdenk noktalarının" yaşandığı çokça görülen hâdiselerdendir. Evet, her şey olabilme imkânları söz konusuyken, kitlelerdeki heyecan ve zirvedekilerdeki hırs yüzünden, o âna kadar gerçekleştirilen her şeyin yıkılıp gittiği ve yeniden başa dönüldüğü hiç de az görülen vak'alardan değildir. Bir kere, değişim ve inkılap dönemlerinde, fertler, normal

zamanlardaki durumlarından daha farklı bir hâl alır: Belli istikamette hareket eden, bir yerlere varmak isteyen, çevresindeki her şeyi de alıp aynı yöne sürükleyen kitlenin ayrılmaz bir parçası olarak tamamen ferdîlikten sıyrılır ve ma'şerî bir varlık hâline gelirler. Artık böyle zihnî bir değişiklik geçiren bu insanlar, akıllı uslu fert mantığıyla değil de, kitle mantığının tesirinde hareket eder ve onun direktifleriyle oturur kalkarlar.

Böyle bir mantık, düşünme-taşınma, bugünü-yarını beraber hesap etme, bütünü-parçayı bir arada görme özellikleriyle her zaman tavsiye edegeldiğimiz "kolektif şuur"dan tamamen farklıdır ve ona rağmen bir anlayış ve hareket tarzıdır. Bunlardan birinde his, heyecan ve dolayısıyla da dengesizlik söz konusu olmasına karşılık; diğerinde mantık, muhâkeme, disiplin ve temkin esastır. Zahirde, her iki keyfiyet ve davranış tarzı da gelecek adına vaad ettiği şeyler itibarıyla aynı görünse de, bunlardan birinde, çok defa hareketin özüne ve hedefine ters neticelerin meydana gelmesi kaçınılmaz olmasına mukabil; diğerinde hiçbir zaman o ölçüde falsolar, fiyaskolar bahis mevzuu değildir.

Milletçe, ahlâk ve içtimaî hayatımızın ahenkle yürümesinin yanında varlık ve bekâmızın çok önemli esaslarından biri sayılan "kolektif şuur"un ruhu ve temeli dinî karakterimiz ve millî seciyemizdir. Bu açıdan da, kitle hareketlerinde her zaman müşâhede edilen yanlış ve falsolu davranışlara karşılık, kolektif şuurun disiplinli ve temkinli fertlerinin his ve heyecan yüklü hareketleri, onların alelâde zamanlardaki davranışlarına nispeten, değerler üstü değerlere ulaşır ve fevkalâdelikler arz eder.

Her zaman, yüksek mefkûre ve yüce gayeler hedeflenerek gerçekleştirilebilen hamle ve hareketler, fertleri yoğurur, şekillendirir ve birer ma'şerî varlık hâline getirir. Herhangi bir hareketin planlayıcıları, şayet, hissin önünde akla, heyecanın

önünde müşâhede ve tecrübeye değer verir ve projelerini ilâhî mesajın aydınlığında gerçekleştirebilirlerse, çok defa hissî mantıkla hareket eden yığınlar dahi, duygu ve düşünce itibarıyla bu mantık ve muhâkeme hareketinin tesirine girip, iş ve icraatlarında tedbir ve temkine ulaşarak, istikamet ve îtidâl insanlarıyla aynı çizgiye gelirler; düşünce ve temkin itibarıyla birkaç kadem önde bulunan seviye insanları da, onlarla aynı his ve heyecanı paylaşarak engin bir harman oluştururlar. Böylece, her zaman fikir ve tedbir insanı olamayanlar dahi, şuur ve idraklerine sızan bu şekildeki bir anlayışı paylaşmak, belli ölçüde kolektif şuur potasında yoğrulmak, hayâtî bir mayalanma ve istihâleden geçmek suretiyle ideal bir toplumun fertleri olma seviyesine yükseleceklerdir. Böyle bir süreç içindeki bütün oluşumlar, sırlı bir kısım kuvvetlerin tesirinde meydana geliyor gibi görünse de, aslında bütün bunları hayâtî bir menşee ircâ etmek mümkündür. Bu menşe' din ruhuyla beslenmiş millî seciye ve karakterdir. Geçmişten bugüne, bu millî seciye sayesinde milletimizin bütün fertleri aynı duygu ve düşünceyi paylaşmış, aynı mülâhazalarla oturup kalkmış, aynı heyecanları yaşamış, aynı değerlerin kavgasını vermiş ve aynı mefkûreyi gerçekleştirmek için yarışmışlardır.

Evet fertler ve kitleler üzerinde başka faktör ve sâiklerin tesiri olsa da, milletin kendi ruh ve mânâ kökleriyle münasebete geçmesi söz konusu edildiği yerde bunlar çok sönük kalırlar. Millet fertlerinin maddî-mânevî tarihî dinamiklerle alâkası devam ettiği sürece, bu insanlar, tarih şuuruyla sık sık atalarının ruh feveranları içine girerek ve ayniyet ölçüsünde bir misliyetle, benzerî kahramanlıklar sergiler ve yeni bir düşünce tarzı, yeni bir dünya görüşü ve topyekün dünyanın, içtimaî coğrafyasına müessir olabilecek yepyeni kriterler ortaya koyabilirler. Bu konuda, dünya ile hesaplaşma tarihimiz açısından,

Mute'den Kadisiye'ye, Malazgirt'ten Çanakkale'ye; devletler arası muvazenedeki yerimiz itibarıyla da Medine'den Şam'a, Şam'dan Bağdat'a, oradan da İstanbul'a uzanan çizgide dünya kadar misal göstermek mümkündür; ama biz okuyucunun firâset ve tedâîler dünyasına güvenerek bu hususu şimdilik noktalayıp geçiyoruz.

Şimdilerde, ülkemiz, bağlı bulunduğumuz dünya ile beraber bir kısım değişim ve dönüşümler sath-ı mâiline girmiş sayılır. Peşi peşine inkılapların yaşanacağı böyle bir geleceğe yürürken, millet ruhunun muhafaza edilmesi, ferdin de kitlenin de tedbir ve temkin eksenli bir anlayışa getirilmesi, yığınları feverân ve provokasyonlara sürükleyecek düşünce, eğilim ve davranışlara meydan verilmemesi, varsa, mevcut tahrik odaklarının üzerine gidilmesi en az irşad ve cihad kadar belki ondan da önemlidir. Duygu ve düşünce itibarıyla, kolayca, sevgiden nefrete, beraberlikten ayrılığa, müşterek hareket etmekten dağınıklık ve başıbozukluğa düşebilecek yığınların, acelecilik ederek veya bir kısım maceracı ruhların tesirinde kalarak hem kendilerini hem de mensup oldukları milleti olumsuzluklara itmelerine kat'iyen fırsat verilmemelidir. Verilmemeli ve nazarlar sürekli Kitap ve Sünnet'in samimi temsilcilerine çevrilmelidir. Vahiy yörüngeli kolektif şuurun da birer aydınlık rüknü sayılan bu insanlarda, nâm u nişan yerine mahviyet, tevazu ve hacâlet, hodgâmlık yerine diğergamlık, şahsî çıkar mülâhazası yerine toplumun menfaatlerini düşünme esprisi hâkimdir.

Bunlar, toplumun bugünüyle ve yarınıyla o kadar alâkadardırlar ki; yerinde, düşüncelerini kahramanca haykırmalarına karşılık, zaman zaman "kuluçka", "folluk" deyip yumurta ve civcivlere zarar vermemek için tir tir titrer, akla-hayale gelmedik tezyiflere, tahkirlere katlanır ve bir "lâ havle.." çekerek, köpük köpük magmalar gibi his ve heyecanlarını

sinelerine hapseder, sonra da hiçbir şey olmamışçasına yürür giderler. Gerektiğinde güle güle ölüme doğru yürümekten, hayretengiz bir yiğitlikle başkaları için kendilerini feda etmekten ve yine bir itfaiyeci gibi yerinde seve seve kendini ateşlere atmaktan geri durmayan bu hissî ruhlar, yaptıkları her şeyi bir vazife şuuru ve ibadet neşvesiyle yapar.. yapıp ettikleri şeyler karşısında kimseden şükran beklemez.. yardım edilecek kimselerin yardımına vaktinde koşmamayı affedilmez bir nakîse ve vefasızlık sayar ve tereddüt göstermeden kendilerini sorgularlar.

Bunlar, her zaman ümitle yaşar.. ümitlerine göre idealize ettikleri plan ve projelerini destekleyecek, gerçekleştirecek maddî-mânevî dinamikleri değerlendirmede kusur etmez.. bütün bunlardan sonra da, ihlâsa mazhariyet ve Allah hoşnutluğu dışında hiçbir beklentiye girmez.. hizmetine ve talepsiz sancılarına terettüp eden mükâfat, mevhibe ve vâridâtı da, her zaman ya bir "istidrâc" endişesi veya "tahdîs-i nimet" mülâhazasıyla hatırlar; korkularını yutkunarak, sevinçlerini de Hakk'a itimadın neşîdeleri hâline getirip mırıldanarak ifade eder ve hep birer temkin insanı olarak yaşarlar.

Bunlar, aynı zamanda boş birer teslimiyet insanı da değillerdir. Allah'a tevekkül, teslimiyet ve tefvîzleriyle beraber, çevrelerinde olup biten hâdiseler karşısında son derece duyarlı; duyarlı oldukları kadar da infiallerinde keskin ve kararlıdırlar. Ne dünyevî işlerinde ne de ahirete ait meselelerde, kat'iyen hislerine takılıp kalmaz.. hamle ve hareketlerini ilâhî emirlerle tartar.. akıl ve mantıklarında beşerî idrak seviyesini gözetir, varlık adına tespitlerini ona göre yapar ve yorumlar.. varlığımızın tabiat içindeki yer ve konumunu belirleyerek eşya ve hâdiselerle zıtlaşmayı netice veren davranışlardan sakınır ve hep tekvînî emirlerle uyum içinde kalmaya çalışırlar.

Evet, bizim olacağı ümidini beslediğimiz aydınlık geleceğe emin adımlarla yürüyebilmemiz için, sadece hülâsasını sunacağımız şu hususları çok hayatî kabul ediyoruz:

- Bütün millet, hususiyle de aydınlarımız, geçmişimizle mutlaka barışmalıdır.
- Gelecek adına gerçekleştirmeyi planladığımız her türlü yenilenme ve inkılaplar, tarihî dinamiklerimiz ve mânâ köklerimiz esas alınarak projelendirilmelidir.
- Böyle hayatî bir meseleye kat'iyen politika bulaştırılmamalı ve çıkar mülâhazaları karıştırılmamalıdır.
- Ayrıca, her şeye rağmen, bu istikamette hareket ve hamlelerin bir kısım komplikasyonları da olabileceği endişesiyle hep tedbir ve temkinle yürünmeli; gençlik heyecanı ve maceracıların sorumsuzca davranışlarına meydan verilmemelidir. Hem öyle meydan verilmemelidir ki, onur ve gururlarımızın rencide edilmesi karşısında bile, yüce mefkûremiz hatırına heyecanlarımızın ağzına sabır fermuarları vurulmalı ve diş sıkıp her şeye katlanılmalıdır.
- Yıkmadan önce, yıkılacak şeylerin yerinde nelerin yapılmak istendiği kararlaştırılmalı; sonra varsa, o eski, köhne, geçersiz şeyler yıkılmalıdır. Her zaman "Yıkmak yapmak içindir." felsefesiyle hareket edilmeli, yıkılacak şeye kazma çalmadan evvel, yapılacak ne ise, mutlaka onun maketi dikilmelidir.
- Yapılacak her işte, karar ve aksiyon, ilim, irfan ve tedbirle beslenmeli; azim ve gayret de, araştırma ve vukufla desteklenmelidir ki, yapmaları yıkmalar takip etmesin.

Şu anda yolların ayrımında ve yine bir "kaderdenk" noktasında bulunduğumuzda şüphe yok. Hâl ve konumumuzun nezaketini idrak ederek, içinde bulunduğumuz zaman

dilimini, büyük düşünce, büyük plan ve peygamberâne bir azimle değerlendirebilirsek, dünyada her milletten daha fazla olan kaderdenk noktasındaki şansımızı bir ikbal yıldızı hâlinde parlatabiliriz.

Hâlihazırdaki perişaniyetimiz, içtimaî, iktisadî tutarsızlıklarımız, bunların yanında iç ve dış fesat odaklarının sürekli körükledikleri kargaşa; bütün bunları zamanla aşacağımıza inancım tamdır. Sukûtlar hiçbir zaman sürekli olmamış.. hâdiseler hep aynı istikamette cereyan etmemiş.. geceler ebedendâm sürüp gitmemiş; gitmemiş ve zaman gelmiş harabeler yeniden umranlarla tüllenmiş.. hâdiseler dairevî cereyan etmenin cilveleriyle daha önce ağlattıklarını güldürmüş.. geceler gündüzlere yenik düşmüş ve her yan ışıkla kahkaha atmaya başlamıştır.

Düşüş ve doğruluşumuzun daha umumî bir serencâmesi, ayrı bir perspektifle ayrı bir yazının konusu...

YAŞATMA İDEALİ

Bugüne kadar hiçbir ideoloji, insanları uzun zaman bir arada tutmayı başaramadı. Bir arada tutmak şöyle dursun, böyle bir beraberliğin gerektirdiği şartları dahi tam olarak ortaya koyamadı. Ne yakın tarih itibarıyla dünyanın büyük bir bölümüne hükmetme konumunda bulunan Batılı ülkeler, ne doğudaki sosyalist ve komünist milletler ne de varlığı-yokluğu müsâvi, Cemil Meriç'in ifadesiyle "Âraftakiler" diyeceğimiz bağımsızlar.. evet hiçbiri onca iddiasına rağmen dünyaya kalıcı bir huzur ve güven veremedi. Vaad edilenlerin verilemeyişi, alıcı konumunda bulunanların güvenini temelden sarstığı gibi, verilenlerin evrensel olamayışı, insanlığı bütünüyle kucaklayamamayışı ve insan tabiatına mülâyim gelmeyişi de, herkeste bir güven bunalımı meydana getirdi; dahası bundan böyle vaad edilecek şeylere karşı da bir kuşku ve tereddüt hâsıl etti. Artık bugün insanlık kendine teklif edilen herhangi bir sisteme karşı biraz şüpheci, biraz endişeli, biraz da müstehzî.. zira o, bugüne kadar cebren içine çekildiği hiçbir sistemin tam işlemediği, işletilemediği inancında. Demek ki bu sistemlerin hepsinde ciddî eksiklikler vardı; bu da onların ortaya koydukları bir kısım güzellikleri alıp götürüyordu ve insanların hafızalarında sadece esefli birer hülya ve yıkık birer rüya kalıyordu.

Mekanik bir sistemde küçük bir parçanın eksikliği, o mükemmel sistemi bir enkaz yığını hâline getirdiği gibi, büyük iddialarla ortaya atılan ideolojiler de büyük ölçüde beşer

tabiatına ters olmaları, her kesimi kucaklayamamaları, vaad ettiklerini gerçekleştirememeleri, insanlığın ihtiyaçlarına cevap verememeleri; dahası bir kısım insanî değerleri göz ardı etmeleri, hatta bazıları itibarıyla, insanlar arasında kin, nefret ve gayz duygularını körüklemeleri açısından, günümüzdeki ideolojilerin hemen hepsi artık birer düşünce enkazı hâline gelmiştir veya toplumlar tarafından öyle "algılanmakta"dır. Dolayısıyla da, denebilir ki, bugün, küçük bir azınlığın dışında, hemen herkes sarsık, herkes ümitsiz, herkes kuşkulu bir bekleyiş ve sebepler üstü bir arayış içinde.

Bu itibarla da, evvelâ millet olarak bizim, sonra da topyekün insanlığın iradelerimize fer, gözlerimize nur ve gönüllerimize ümit kazandıracak ve bizi yeni inkisarlara uğratmayacak yüksek bir mefkûreye ihtiyacımız var. Aklî, mantıkî, hissî boşlukları olmayan ve yukarıda söz konusu edilen olumsuzluklara karşı kapalı bulunan, şartlar el verdikçe de realize edilebilen bir mefkûre ve bir gaye-i hayale ihtiyacımız var. Yeryüzünde düşünce dünyalarının merkez değiştirdiği, temel ve kalıcı alâkaların şahıslar âleminden fikirler âlemine kaydığı, üst üste yanılmaların insanları bundan sonraki tespitlerinde daha hassas olmaya zorladığı bir dönemde yaşıyoruz. Bu genel durum eğer bir kısım tutarlı stratejilerle değerlendirilebilir ve toplumdaki metafizik gerilim ve birkaç asırlık aktivite yüksek bir ideal etrafında iyi organize edilebilirse, bugün olmasa da çok yakın bir gelecekte, büyük çoğunluk itibarıyla insanlık –belli ölçüde de olsa– bu cazibe merkezinin çevresinde mutlaka bir araya gelecektir.

Ne var ki, her şeyden evvel, o yüksek gaye-i hayalin belirlenmesi icap eder. Bugüne kadar böyle olduğu gibi şimdilerde de pek çok milletin, belli politikaları bulunduğu halde, bu politikalarını sağlam bir mefkûre ile irtibatlandıramadıklarından dolayı hep sallantılar yaşamış ve insanların

gönüllerine girme konusunda ciddî bir mesafe alamamışlardır. Bu durum, medeniyet ve demokrasi adına tam oturaklaşamamış ülkelerde daha çok hissedilse de, kendilerini medeniyet muallimi ve demokrasinin de üstadı sayan milletler için de aynıyla geçerlidir. Dış görünüşleri ne kadar parlak olursa olsun, propagandalar ne söylerse söylesin, bugün onca şatafat, debdebe ve ihtişama rağmen büyük gibi görünen pek çok devlet, parlak, imrendirici ideal bir gelecek ve seviyeli bir hayat vaad etmekten daha ziyade, pragmatik yörüngede hareket ediyor olmanın muvakkat aldatmacalarıyla gafil yığınları oyalamada ve yarınlar adına hiçbir şey söyleyememekte, dahası kalb, ruh ve vicdanları da hep aç bırakmaktadır.

Şimdi bize, bütün bu olumsuzlukları da göz önünde bulundurarak kendi değerlerimizi esas alıp, ileriye mâtuf onların üzerinde üreteceğimiz politika ve tasarılarda hep yüksek bir gaye-i hayal takip etmek düşmektedir ki, politikalarımızda istikrar olabilsin; olabilsin de bu iki gücü müsâdemeye meydan vermeden aynı yönde kullanabilelim. Müsâdemeye meydan vermeden diyoruz; zira herhangi bir faaliyet veya hareket ne kadar samimî duygularla da temsil edilse her zaman yapıcı olmayabilir. Niyet doğru işlerin mânevî bir buudu olarak şâyân-ı takdir bir iş sayılsa da, yanlış işlerin vasfı olduğunda kat'iyen aynı mânâyı ifade etmez. Herhangi bir hareket, motivasyon durumuna göre yapıcı da olabilir, yıkıcı da. Plân ve projede akıl, mantık ve hislerin bir değer ifade ettiği yerde, hissî boşlukların bulunmaması yanında sağlam bir temsil de çok önemlidir. Bazen, her biri tek başına iyi sayılan işler bile, "teâruzlar" ve "tesâkutlar" ağında birbirini yok edebilir. Herhangi bir yiyecek maddesini yuvalarına taşımak isteyen karıncaların, hedef farklılığı ya da onların hareket etme müşterek insiyakı programlarının muvakkat his dalgaları karşısında alabora olmasıyla, biri o tarafa-biri bu tarafa

zorladıklarında bütün enerjilerini tükettikleri hâlde kat'iyen hedefe yaklaşamadıkları gibi, hiçbir ideali ve gaye-i hayali bulunmayan, bulunsa da ona göre zihnî hazırlığı olmayan toplumlar da hep hareket ederler ama, asla mesafe alamazlar; zira mesafe alma evvelâ, vicdanın saygı duyacağı ve iç insiyakların bir ibadet neşvesi içinde temâyül göstereceği yüce bir hedefin belirlenmesine; sonra, mevcut şartlar ve ortama göre kusursuz bir organizasyona; bunu müteakip de, ayrı ayrı devrelerdeki enerjinin aynı noktaya yönlendirilmesine; yani farklı kesimlerdeki bilgi birikimi, tecrübe ve bloke gücün o gaye-i hayalin emrine verilmesine bağlıdır.

Millî Mücadele esnasında bütün ferdî faaliyetler, hür ve müstakil bir Türkiye gerçekleştirme istikametinde yoğunlaşmıştı. Oldukça basit fakat her kesimce saygı duyulan bu mefkûre, aklî, mantıkî, hissî bütün boşlukları dolduracak ve bütün hareketleri tek bir noktaya teksîfe yetecek güçteydi ve işte bu güç, şart-ı âdi planında hedeflenen hususları gerçekleştirmeye yetti. Ancak her zafer ve muvaffakiyet beraberinde rehâvet de getireceğinden, mefkûrenin her zaman renk atmadan bütün canlılığıyla mevcudiyetini devam ettirmesi de bir hayli zordur. Biz bu zor işte ne kadar başarılı olmuşuzdur, onu tarihin değerlendirmesine bırakalım. Eğer zaferler yaşayan bir toplumu yüksek mefkûrelere uyarıcı yeni sebeplerle beslemezseniz, metafizik gerilimin gevşemesi ve fütur fasit dairelerinin yaşanması kaçınılmaz olur. Gerçi, böyle bir gerilim gevşemesini sadece zaferlerle gelen rehâvete ya da başarı sarhoşluğuna veya zaman zaman insan tabiatında kendini hissettiren bir kabz hâline, bir umursamazlığa vermek her zaman isabetli olmayabilir. Zira bazen; güven vaad etmeyen lider ve rehberlerin tereddüt doğuran tavırları.. bazen onların yeteneklerinin sınırlılığı.. bazen aydınların ufuksuzluğu; öyle ki, milleti taşımak istedikleri ufkun ötesini değil

berisini bile görememeleri.. bazen milletçe içinde yaşadığımız durumu tam kavrayamama ve motivasyon eksikliği.. bazen Makyavelist ve pragmatist düşüncelerin dinî ve millî değerlerin önüne geçmesi... gibi hususlar hem düşünce hayatımızda hem de hareket ve aksiyonlarımızda çatlamalar meydana getirebilir. Bugün biz, bu mahzurların hepsinin söz konusu olabileceği bir atmosferin doğurduğu değişik krizler silsilesiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Hemen her zaman kendimizi salma ve çözülecekmiş gibi bir dağınıklık içinde bulunma görünümü sergilemekteyiz. Böyle bir durumun, düşmanların iştihasını kabartacağında, dostları da inkisara uğratacağında şüphe yok; dahası millî hayatımızda bu ölçüde aklî, mantıkî, hissî boşluklara meydan vermeye devam edersek –hafizanallah– gerçekten devrilebiliriz de. Milletimizin böyle bir düşüşle meydana gelmesi mukadder görünen fezâyi ve fecâyii yaşamaması için, üçüncü sınıf ülkelere mahsus, hedefsizlik, sömürülebilirlik ve vesâyette yaşama psikolojisinden bütün bütün sıyrılarak, "Allah'a dayanıp, sa'ye sarılmaya", ilâhî tevfiki millî birlik ve beraberlikte aramaya, sonra da kendimiz olmaya ve kendi yüksek ideallerimizi takip etmeye mecburuz.

İç içe uçurumlarla karşı karşıya kaldığımız, köprülerin yıkılıp yolların yürünmez hâle geldiği ve milletimiz tarihinde az yaşanan türden değişik imtihanlarla sarsıldığı bir fırtınalı zaman diliminde, alışılagelen formdaki tasarılarla bütün bu olumsuzlukların üstesinden gelinemeyeceği açıktır. Böylesine olağanüstü hâller, insanüstü gayret ve fevkalâde bir performans isteyen hâllerdir ve böyle hâller bazen planlarıyla, projeleriyle, stratejileriyle ve bunları üretecek cins dimağlarıyla, yaşama yerine yaşatmaya ömürlerini adamış temsilci kahramanlarıyla, aynı zamanda bazı milletler için birer tarihî milât da olagelmiştir.

Onun içindir ki, büyük bir millet olmayı düşlediğimiz şu günlerde, uzmanca plan ve projelerin lüzumuna inanmanın

yanında, hatta ondan da önce, büyük bir millet olma mefkûresine bağlı ideal nesillerin yetiştirilmesi zaruretine inanıyoruz. Dar bir dairede de olsa böyle bir mefkûrenin, belli ölçüde gerçekleşmesi ve örneklerini birkaç bin insanla ortaya koyarak, tıpkı Millî Mücadele'de olduğu gibi, yurdunu yuvasını terk edip dünyanın dört bir yanına hicretler teşkiliyle, her tarafa millî ruh fidelerini dikmeye çalışmaları, geleceğin büyük Türkiye'sinin, dünyadaki karakollarını hazırlamaları, gittikleri her yerde kendi ruh ve mânâ dünyalarını sergilemeleri, milletimizin tarihin derinliklerinden gelen itibarını yeniden ortaya çıkarıp onu, devletlerarası muvazenedeki hakikî yerine oturtmaya gayret etmeleri ve bütün bunlarda belli ölçüde muvaffak da olmaları, yüksek bir mefkûreye dilbeste olmuş ideal nesillerin neler yapabileceklerini gösterme bakımından önemli misaller olsa gerek.

Bugün, dünyanın en güçlü devletlerinin değişik lobi faaliyetlerinden kendilerini tanıtmaya kadar milyarlar harcayarak halledemedikleri pek çok problemleri bu hasbîler kadrosu, bazen aç, bazen susuz; ama her zaman imanlı, ümitli, azimli ve yine ifadenin Âkifçesiyle; Allah'a dayanıp, sa'ye sarılıp, hikmete de râm olmalarıyla bir hamlede, bir nefhada halledebiliyorlar. İşte böyle harika bir oluşum, ne küçümsenmeli, ne tesadüflere verilmeli ne de gidilen ülkelerin azizliğinde aranmalıdır. Bu fevkalâde hareketteki sır, samimî gönüllerin Allah'a yönelmesinde ve azizliği tarihin derinliklerinden gelen bir millete, Cenâb-ı Hakk'ın ekstradan ihsanlarında aranmalıdır.. evet her başarıda olduğu gibi bunda da gayret, samimiyetle çarpan sinelerden; vefa, milletten; tevfik de Allah'tandır. Tarihin en güç dönemlerinde, çaresizliklere meydan okuyor gibi birdenbire fışkırıp ortaya çıkan ve onca yokluğa rağmen hep varlık cilveleriyle serpilip gelişen harika hamleler gibi, günümüzde de, pek çok tazyik, iftira, isnad ve insafsızca

karalamalara rağmen, askerî birliklerin millî marşlarla güle oynaya ölüme yürüdükleri gibi, bu vefalı milletin ona yakışır fedakâr evlatları da, ellerinde ilim, irfan meş'aleleri, geleceğin büyük ülkesi adına sürekli gurbete, hasrete, mahrumiyete yürüyorlar. Senelerden beri hiçbir fire vermeden, milletimiz ve ülkemiz hesabına çok önemli bir misyon edâ eden bu insanların, hiç bitmeyen güç kaynakları imanları, hiç sönmeyen aşk u heyecan menbâları da millî mefkûreleridir.

Bu iki dinamiğin ne hayatî bir önem ifade ettiğini bilmeyenler, inanç ve mefkûrenin insana neler yaptırabileceğini bir türlü akıl edemediklerinden yer yer kin, nefret karışımı bir kuşkuyla, zaman zaman da hezeyanlaşan bir hazımsızlıkla; "Acaba bütün bunlar nasıl oluyor? Bu işte bunların ne çıkarları var?" diyor, idealsizliklerini ortaya koyuyorlar.

Her şeyden evvel yüksek bir mefkûre, ideal nesilleri harekete geçiren bir marş, onların bitmeyen enerjilerini besleyen bir dinamo, aşk u heyecanları için dupduru bir kaynak ve kaderlerini semalara haykıran bir coşkudur. Böyle bir mefkûre sayesinde, müşterek harekete dönüşüp, katlanarak büyüyen ferdî gayretler, ayrı bir derinliğe, ayrı bir debiye ve tabiî ayrı bir ritme ulaşarak, tepeleri aşma pahasına da olsa kendine mutlaka bir mecrâ bularak yoluna devam edecektir.

İnsanlığın karanlıklar içinde bocaladığı bir dönemde, çölün bağrından fışkırıp çıkan ve bir hamlede dünyanın mâkûs kaderini değiştiren, bir nefhada üç kıt'ada ümidin sesi soluğu olup inleyen o bir avuç ilk mücahitlerin en önemli güç kaynakları imanları ve o imanla, her zaman gönüllerinde köpürüp duran ilhamları başkalarının sinelerine boşaltabilme idealleriydi. Asya steplerinden kalkıp Anadolu'ya yürüyen ve bir aşiretten koskoca bir cihan devleti çıkaran Osmanlı serencâmesinin arkasında da aynı dinamikler vardı; tabiî Millî Mücadele'yi

gerçekleştiren kahramanların dimağlarında da. Yirminci asrın ortalarına doğru hiçbir hayat emâresi taşımayan Hintli kalabalıkları hürriyet ve istiklâle yürüten büyük heyecanın temelindeki güç de o milletin imanı, ümidi ve kendileri olarak kalabilme-yaşayabilme mefkûresinden başka bir şey değildi.

Ne var ki, insanların sinelerinde böyle bir ateşi tutuşturup onları harekete geçirecek idealin de bir disiplinler ideali olması ve bir nizama bağlı olması gerekir. İnşa edilecek bir âbideden evvel onu teşkil edecek unsurların sağlamlığı, her parçanın bir diğeriyle uyumu ve hedeflenen estetiğe müşterek katkıları çok önemlidir. Bütünü meydana getiren parçalarda elverişlilik, uyum düşünülmeden, ortaya konan eserde mükemmelliğe ulaşılamaz.. evet, ferdî gayret ve hamleler, müşterek harekete göre disipline edilemez ve iyi bir motivasyon sağlanamazsa, fertler arası müsâdeme kaçınılmaz olur. Dolayısıyla da nizam bozulur, her hamle bir başka harekete rağmen cereyan etmeye başlar ve kesirli sayıların çarpımında olduğu gibi her işlem, gider değerlerin düşmesini ve keyfiyetin sıfırlanmasını netice verir. Bu itibarla, daha önce de işaret edildiği gibi, zarar veriyor mülâhazasıyla ferdî enerjiler kat'iyen söndürülmemeli, aksine, mümkün olduğunca zerresi dahi zâyi edilmeden, daha önceden belirlenmiş bulunan gaye-i hayali gerçekleştirme yönüne kanalize edilmeli ve ruhlardaki müsâdeme ahlâkı giderilerek onun yerine mutâbakat anlayışı yerleştirilmeli, hatta mümkünse her fert bu konuda şartlandırılmalıdır.

Bütün dinler, o geniş kapsamlı misyonları içinde, bilhassa bu anlayışı tespit etmek için gelmişlerdir denebilir. Evet her din, ferdî enerjileri zapturapt altına alıp bütün mevcut bloke gücü yeni bir medeniyet ve yeni bir umran çağına yürümenin önemli bir dinamiği hâline getirmiştir. Din rehberliğinde her fert, hürriyet ve şahsî faaliyetlerini, toplumun hareket ve faaliyetleriyle dengeleyerek, –tıpkı fezâda herhangi bir peykin,

bir câzibe merkezi etrafında, ona bağlı hareket ettiği aynı anda, kendi çevresinde de dönmesi gibi– o da, bir yandan kendi iradesinin hakkını verip özgürce davranırken, diğer yandan da başkalarıyla olan hareket bütünlüğünü koruyup iki hamleyi birden gerçekleştirebilmiştir. Zaten, bütünlük ve denge, daha sağlam bir organizasyona bağlanmamışsa, parça parça hareketler ne kadar canlı ve çalımlı da olsa, umumî maksat istikametinde birbirlerini desteklemeleri şöyle dursun, bazen hareketsizlikten daha kötü sonuçlar da doğurabilirler. Hâsılı, ister hareketsizlik ister harekette disiplinsizlik ikisi de farklı birer ölüm demektir. Fertleri böyle bir ölümle sarsılmış milletlerin elenip tarihin dışında kalmaları ise kaçınılmazdır.

İnsanlarda münferit hareket etme duygusu, biraz bencillikten, biraz herkesin kendine güvenmesinden ve iktidarının sınırlarını bilememesinden, biraz da, birlik ve beraberlik ruhunun, kolektif faaliyetlerin, vifak ve ittifakın, nasıl ses getiren bir inayet çağrısı olduğunun sezilememesinden kaynaklanmaktadır. Bütün bunların yanında bazen de şöhret, şan, şahsî çıkar gibi hususlar da ferdî mülâhazaları öne çıkarabilir.. hatta bu mülâhazalarıyla, bir dönemde “reh-i sevdâ” deyip Allah rızası için soluk soluğa koşup durduğu hizmet saflarından ayrılarak, kendini yeme-içme-yatma-ıtrahta bulunma insiyaklarına salan ve çevrelerini, hedeflerini bütün bütün unutan tali’sizler de çıkabilir. Hedef unutulup ortada gaye-i hayal kalmayınca, kim olursa olsun artık egoizmanın ağına düşülmesi, hizmet aşk u şevkinin yerini cismanî arzuların alması ve başkaları için yaşama duygusunun sönmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bu açıdan denilebilir ki, bugün bizim meseleler üstü en büyük meselemiz; millet fertlerinin ruhunda yeniden bir kere daha yaşatma arzusunu tutuşturarak, onunla idealleri arasına girmiş bulunan bütün yabancı mülâhazaları ayıkladıktan

sonra onun durgunlaşmış gibi görünen enerjisini harekete geçirip, iyi bir motivasyon ve disiplinli bir faaliyetle onu bir kere daha tarihî mefkûresine doğru yürütmektir. Böyle bir harekette, köylü-kentli, aydın-esnaf, talebe-muallim, cemaat-hatip bütün kesimleriyle toplumun bu müşterek hareketine yörünge teşkil edecek fasl-ı müştereklerin belirlenmesinde de zaruret vardır. Bu fasl-ı müşterekleri –buna ortak payda da diyebiliriz– milletimizi, dünya devletleri arasında önemli bir muvazene unsuru hâline getirmek.. ferden-ferdâ, ne pahasına olursa olsun bu misyonu edâ etme ahd ü peymanında bulunmak.. düşünceyi öne çıkarıp, millî hisleri de dengeleyerek bu umumî harekette aklî, mantıkî, hissî boşluklara meydan vermemek.. hakikat aşkını, ilim ve araştırma iştiyakını Allah'a amûdî yükselmenin birer vesilesi sayarak toplumu her zaman bu anlayışla beslemek... gibi hususlar olarak sıralayabiliriz.

Böyle bir yaklaşım sayesinde, bu ideali paylaşan fertlerin sürekli canlı kalacaklarına, kolektif faaliyetlerin ahenk içinde yürütüleceğine, hızlı motivasyonlarla zaman ve imkânların en rantabl şekilde değerlendirileceğine ve düşünceye genişleme fırsatı verildiği için her an yenilenmeye de açık kalınacağına inanıyoruz.

Bütün bunları gerçekleştirmek için, Müslümana ne yeni bir din anlayışı telkin etmeye ne de herkese Müslümanlığı yeni baştan öğretmeye ihtiyaç vardır. Yapılması gerekli olan şey sadece ona, bugüne kadar öğrendiklerinin hayatî önemlerini, müessiriyetlerini ve kalıcılıklarını anlatmak olmalıdır. Ne acıdır ki, bu konuda da rivayetler kafaları karıştıracak kadar muhtelif.. hevâ vü heves aklın önünde ve hüdânın otağında ikamet ediyor, his de mantığın tahtında ahkam kesiyor.. bu çarpıklığı, inkâr ve ilhadı meslek edinmiş bulunan ve oturup kalkıp dine saldıran bir kısım ateistlerde görmek mümkün olduğu gibi, sadece kendini dindar sanan kalbî ve

ruhî hayata kapalı softalarda da görebiliriz. Bu iki tip insan, zahiren birbirinden farklı görünse de ülkeye, millete, dine zarar vermede at başı sayılabilirler.

Her iki kesim de, dinin ruhuna karşı fevkalâde saygısız, hür düşünce adına alabildiğine müsamahasız ve paylaşmaya da kapalıdırlar. İftira, tezvir, karalama bunların biricik sermayeleri ve kendilerinden kabul etmediklerini gammazlama da en büyük mârifetleridir. Neye sığınıp kime arkalarını dayayacakları önemli değildir; önemli olan hazmedemediklerini ne yapıp yapıp hazmetmektir. Aslında her iki cephenin de bu konudaki hırsları ve gayretleri o kadar aşkındır ki, zannediyorum cehdin bu kadarı (!) yerinde kullanılsaydı o bütün bir dünyayı ihya edebilirdi.

Elbette ki, böyle karanlık bir atmosferde ve bu ölçüde, düşünmez, görmez ve bilmezler arenasında fikir hayatı, hakikat aşkı, ilim ve araştırma tutkusu bulunmayacaktır.. bulunsa da gelişmeyecektir.. gelişse de bir fanteziden ileriye gidemeyecektir. Zaten hâl-i pür-melâlimiz bunu bir değil, yüzlerce dille ilan etmiyor mu?

Oysaki, milletçe bizim düşüncemiz bir imar, bir inşa düşüncesi olmalıdır; olmalı ve birkaç asırdan beri içinde bocalayıp durduğumuz düşünce fakirliğinden, mefkûresizlikten mutlaka kurtulmalıyız. Bizim bugün, belki de her şeyden daha çok, kendi medeniyet telakkimiz ve kendi kültürümüzle dirilme gibi yüksek bir gaye-i hayale ihtiyacımız var. Evet yakın bir gelecekte milletimizin tarihî değerler blokajı üzerinde bir heykel gibi yükselmesi için, milletçe daha çok sancıya, ızdıraba ve zamanın çıldırtıcılığına karşı sabırlı olmaya mecburuz. Hâdiselerin kendi tabiatları içinde gelişme süresine saygılı kalmak bu tabiatı çok iyi tanımaya bağlıdır. Kur'ân Efendimiz'e: "Eğer varılacak yer ve hedef yakın olsaydı, onlar Seni takip edeceklerdi.

Ne var ki, mesafeler onlara insaflı gelmedi." diyerek O'nu teselli, takılıp yollarda kalanları da tevbih etmektedir.

Kaldı ki, Müslümanca düşünceye göre bir hareket ve hamlenin en tabiî hedefi sayılan Allah rızası elde edildikten sonra, millet adına verilen hizmetlerin, ülkemizi devletlerarası muvazenede en saygın konuma getirmesi gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin maksat hâsıl olmuş demektir. Zaten bir mü'min her hizmet ve her faaliyetinde O'nun rızasına ulaşmayı hedefler; böylece O'nun dışındaki bütün izafî hedefler de, gerçek hedef karşısında birer vesileye dönüşürler.

HAYATIN GAYESİ

Bu hayatın yaşama külfetine değip değmemesi büyük ölçüde, varlığın gayesinin bilinip bilinmemesine bağlıdır. Hatta diyebiliriz ki; varlık ve insan mülâhazamızın zaman zaman bize hatırlattığı hayat muammâsı, daha çok duyularak, hissedilerek, yaşanarak, belli ölçüde ve âheste âheste netleşmekte ve belirginleşmektedir.

Aslında, hilkatte ilk ve icmalî gaye bellidir; bu gaye insan, kâinat ve Allah gerçeği karşısında; iman, mârifet ve zevk-i ruhanî ufkuna ulaşarak insan olma farklılığını ortaya koymaktır. Böyle büyük ve mücmel bir planın tahakkuku ise, ancak ve ancak sistemli bir düşünce ve disiplinli bir aksiyona bağlıdır. Henüz tafsîlî düşünceye kapalı böyle basit bir ilk plan ve ilk hareket, düşünce ve aksiyon "salih daire"sinin (doğurgan döngü) ilk halkasını teşkil eder, sonra da, kalbin lâhûtî ufkuyla aklın hikmet maşrıkları arasında bir sürü salih daire yaşamaya başlar. Derken aksiyonlar daha komplike düşüncelere doğru geniş zaviyelere ulaşır, düşünceler de daha büyük projelere dönüşerek devam eder.

Hiç şüphesiz böyle bir sürecin en muhteşem üstadı, en güçlü rehberi, en bâriz karakteristiği de sağlam bir iman, şuurlu bir amel ve her amelde engin bir murâkabe anlayışıdır. Bu sayededir ki, herkesin gafletle, hatta pek çok kimsenin sarhoşça kendini içine saldığı pek câzip hayat cereyanları, bu vasıflara hâiz olanlara, hayatın gerçek mânâsını temâşâ imkânını veren birer rasathaneye dönüşürler. Çünkü onlar, düşünür;

düşüncelerini aksiyona çevirir; aksiyonu yeni fikir çileleriyle derinleştirir ve her gün farklı bir doğumun sancılarıyla kıvranır dururlar; kıvranır durur ve ancak ızdırapla zonklayan beyinlerin doğurgan olacağına inanırlar. Evet onlar, şartlar ne kadar amansız, acılar ne kadar aşkın ve ruh ne kadar hafakanlar içindeyse, döl yatağındaki fikirlerin de o kadar güçlü, o kadar tutarlı ve o kadar çalımlı olabileceği inancındadırlar.

Bu itibarla da onlar, fikir sancısıyla oturur-kalkar.. varlığı her gün yeni baştan bir kere daha hallaç eder.. yerinde onu bir kitap gibi okur, yerinde bir meşher gibi temâşâya alır.. ve yerinde de iplik iplik örgülediği düşünce dantelasına nakşederler. Zaten, kâinat kitabının ruhundaki hikmet de hep bunu resmetmekte ve insanın yaratılış gayesi de hep bunu göstermektedir.

Her şeyden evvel üzerinde durulması lâzım gelen şu ki, var olma, mutlaka kadri bilinmesi gereken önemli bir nimet basamağıdır. Evet, mademki biz varız ve bizimle beraber, bizi alâkadar eden dünyalar dolusu nimetler de var; elbette bu nimetleri devşirme, değerlendirme ve onları daha başka nimetlerin basamakları hâline getirme de bize düşmektedir.

Öyle ise her şeyden evvel, bütün istidat ve kabiliyetlerimizi hem de son kertesine kadar bu istikamette kullanarak ve Kudreti Sonsuz'un isteyip dilemesine birer davetçi mesabesinde bulunan iradelerimizin ses ve soluklarını mırıldanarak, iradî varlıklar olduğumuzu mutlak ortaya koymalıyız. Zaten bizim vazifemiz de, bu engin varlık çağlayanı içinde kendi yerimizi, kendi sorumluluklarımızı, kâinat ve kâinat ötesi münasebetlerimizi düşünmek ve ruhî mantığımızı, varlığın perde arkası değerlerini araştıran bir hikmet kaynağı hâline getirmemizdir. Bunu yapabildiğimiz takdirde, kendimizi daha farklı duyacak, daha farklı görecek, daha derin hissedecek, derken bütün varlık ve hâdiselerin dilinin çözüldüğüne, bize bir şeyler anlattıklarına ve bizimle diyaloğa geçtiklerine şahit olacağız.

Eğer yanılmıyorsam, gerçek hayat adına yakalanması gerekli olan ufuk da işte budur! Biz kâinatın en önemli bir canlı aksesuarı, hatta ruhu, özü, usâresi; topyekün varlık da bu özün bir inkişaf ve inbisâtı... Öyle ise denebilir ki, bizim asıl sorumluluğumuz, konumumuzun gerektirdiği bir zaviyeden, varlığın bütün satır ve sayfalarını okuyup değerlendirerek, ruhumuzun derinliklerindeki hikmet aktivitemizi ortaya çıkarmaktır.. çıkarıp ve dış yüzü itibarıyla doğmak-ölmek arasında ızdırap çekmekten ibaret olan cismanî yaşayışın dağdağalarından sıyrılıp, kalbî ve ruhî hayata vaadedilen mânevi enginliklerde tecellî ve zevk avlamaktır.

Aslında, bu elemli hayatı yaşamaya değer hâle getiren de, herhalde, bu fâni yolculuğun her merhalesinde, ayrı bir neşveye ulaşmak ve farklı bir lütfa mazhariyet olsa gerek. Bunu başarabilen kimseler, her an ayrı bir tecellî ile mest ve sermest; ruhlarının, tıpkı bir şiirin, bir mûsıkînin kendi mecrasındaki akışının cezbesiyle pürheyecan karar noktasına koşması gibi, haz yudumlayarak, zevk soluklayarak hep O'na koşarlar.

Evet, bizim için gerçek saadet, haricî tatminlere bağlı, gelen-kesilen, akan-duran saadet değildir; bizim için hakikî saadet, ruhumuzdan fışkıran, Allah münasebetiyle derinleşen ve Cennetle noktalanan ebedî saadettir.. evet, işte, içimizden taşıp dalga dalga bütün varlığımızı saran bu neşve bizim neşvemizdir. İçimiz ilâhî tecellîlerin bir güzergâhı, vicdanımız bu tecellîleri avlamaya çalışan bir seherî, ömrümüz hep pusuda ve gözlerimiz tali'imizin ufkunda en küçük emâreleri teveccüh teşrifatıyla karşılarken, ruhlarımız da sürekli "Kadem bastın gönül tahtına Sultanım safâ geldin." (M. Lütfi) neşideleriyle zevk ü şevkimizi seslendiriyor.

Bizim bugünkü nesilleri, böyle bir iman ve anlayışa, böyle bir yorum ve neşveye yükseltecek rehberlere ihtiyacımız

var. Genç nesiller ancak, bu ufkun erleri arkasında koşarken, gençliklerini de, o gençliğin gaye ve hedefi çizgisinde doya doya yaşayacak.. ruhlarının sonsuzla bütünleştiği ufuklarda, fenâ ve zevâli aynı bekâ gibi duyacak.. ömürlerinin saniye ve saliselerine cihanların sığabildiğini hayretle temâşâ edecek.. ve her şeyin çehresinde ayrı bir ebediyet televvünü müşâhedesiyle ayrı bir bekâya erecek.. ve bu hayatın gerçekten yaşanmaya değdiğini anlayacaklardır.. anlayacak ve her şeyin kendi ruh semalarında tulû ve gurûb ettiğini müşâhede ederek, galaksiler arası seyahat ediyor gibi sürekli kendi derinliklerinde, sonsuzun temâşâ menfezleri arasında gelip gidecek ve bu fâni hayatı pek çok buutlarıyla birden yaşamaya çalışacaklardır.

ALLAH SEVGİSİ

Sinelerin düşmanlığa yenik düştüğü, ruhlarda bulantıların yaşandığı, kinin, nefretin bütün bütün azgınlaştığı, herkesin birbirinin kurdu hâline geldiği şu meş'um ve kapkara günlerde bizim, sudan, havadan daha çok sevgiye, merhamete ihtiyacımız olduğu açıktır. Şimdilerde sevgiyi unutmuş gibiyiz; şefkat de sözlüklerde müracaatçısı olmayan garip bir kelime. Yok birbirimize merhametimiz, insanlara sevgimiz. Acıma hislerimiz körelmiş gibi, yüreklerimiz kaskatı ve ufkumuz düşmanlık duygularıyla simsiyah.. ve simsiyah görüyoruz herkesi ve her şeyi. Hoşgörüden nefret eden bir sürü tiran bozması var her köşe başında. Diyaloğa lânet yağdıranların sayısı da az değil. Çoğumuz sürekli kavga vesilesi arıyor; yalan, iftira ve tezvirlerle birbirimizi karalıyor; dişle, pençeyle veya kan kokan sözlerle kendimizi ifadeye çalışıyoruz.

Fertler arasında da, yığınlar mabeyninde de ürperten bir kopukluk var; "biz", "siz", "ötekiler" diye başlıyoruz başlarken söze. Bitmiyor parçalayıp bölme hıncımız. Gece televizyon ekranlarındaki gaseyanlarımızı Arap'ın "Yâ Leylî"si gibi gündüz devam edeceğiz imalarıyla noktalıyor, hezeyana boğduğumuz hissiyatları "arkası yarın" der gibi yeni bir cedelleşme randevusuyla öldüren gerilimlere emanet ediyoruz. Kopuğuz birbirimizden ve her hâlimize aksediyor bu çözülüp dağılmalar. Bağı kopmuş tesbih taneleri gibi saçılmışız sağa sola; çekiyoruz birbirimizden, çekmediğimiz kadar gâvurlardan.

Aslında, biz Allah'tan koptuk, O da bizi birbirimizden kopardı. İnanıp sevemedik O'nu, sevilmesi gerektiği kadar; O da söküp aldı ruhlarımızdan sevme hissini. Şimdilerde, O'nsuzluğa mahkûm o bomboş sinelerimizde, sürekli bencillik hırıltıları, "sen", "ben" homurtuları, "mürteci", "küfür yobazı" lakırdıları ve oturup kalkıp birbirimizi tepeleme projeleri üretiyoruz. Lânetlenmiş gibi bir hâlimiz var; hepimiz sevme-sevilme fakiriyiz; açız şefkate, merhamete, mürüvvete. Sevmemişiz ki O'nu, aldı elimizden sevgiyi, saygıyı. Şu anda olsun dönüp de O'nu sevebilsek, sevdirecek O da bizi birbirimize. Ama uzağız sevginin asıl kaynağından; yürüdüğümüz yollar bizi O'na götürmüyor; belki daha da uzaklaştırıyor. Yıllar var ruhlarımıza sevgi yağmıyor; bir zamanlar o sağanak sağanaktı. Gönüllerimiz kupkuru çöller gibi; iç âlemimizde bir sürü boşluk.. boşluklar da âdeta yılan-çıyan yuvası. Bütün bu olumsuzlukların bir devası var; o da, Allah sevgisi...

Allah sevgisi her şeyin başı ve bütün sevgilerin de en saf, en duru kaynağıdır. Hep O'ndan akar gelir, akıp gelecekse sinelerimize şefkat ve muhabbet. O'nunla olan alâkamız sayesinde güçlenip pekişecektir her türlü insanî münasebet. Allah sevgisi bizim dinimiz-imanımız, odur cesetlerde canımız. Yaşadığımızda hep onunla yaşadık. Günümüzde de eğer yaşamayı düşünüyorsak ancak onunla yaşayabiliriz. Varlığın özü, esası O'nun sevgisidir; neticesi de Cennet şeklinde o ilâhî muhabbetin bir açılımı. O sevgiye bağlı yaratmıştır yarattığı her şeyi ve sevilme zevk-i ruhanîsine raptetmiştir varlık ve insanlarla münasebetini.

Muhabbetin tecellî alanı ruhtur; biz onu nereye ve neye yönlendirirsek yönlendirelim o hep Allah'a müteveccihtir; kalbdeki dağılma ve kesrette boğulmaların ızdırabı ise bize ait, bize râcidir. Her şeye karşı duyduğumuz ve duyacağımız sevgi ve alâkayı tamamen O'na bağlayıp aşk u muhabbeti

gerçek değerine ulaştırabildiğimiz takdirde, hem değişik dağınıklıklara düşmekten kurtulacak hem de dış yüzleri itibarıyla sevilip alâka duyulan şeylerden ötürü şirke düşmemiş olacağız; olacak ve bütün varlığa karşı muhabbet ve münasebetlerimizde doğru yolda yürüyenler gibi kalacağız.

Putlar, onlara tapıldıkları için putperestlerce mâbud telakki edilegelmişlerdir; Allah ise Allah olduğu için mâbud ve mahbubtur. O'nun ulûhiyeti de, rubûbiyeti de bizim O'na ubûdiyetimizi gerektirmektedir. Biz her zaman Hakk'a kullukta bulunur, O'nu sevdiğimizi dillendirir; mazhariyetlerimizin şükrünü eda eder ve her hâlimizle O'na karşı alâka, irtibat ve münasebetlerimizi seslendirmeye çalışırız.

Mecazî muhabbetlerde cemal, kemal, şekil, şekilde tenasüp, ululuk, ihtişam, servet, iktidar, makam, mansıp, ikbal, evlad ü iyâl, soy sop... gibi hususlar birer sevgi vesilesi kabul edilegelmişlerdir. Bazen bunlara karşı duyulan aşırı muhabbet ve alâka ile şirke girenler de olmuştur ki, büyük ölçüde bütün putperestliklerin arkasında böyle bir inhiraf söz konusu olabilir. Böyleleri çok defa cemale meftun olur, kemali alkışlar, eda ve endama vurulur, ululuk ve ihtişam karşısında zillet gösterir; servet ve iktidar uğrunda insanlık ve hürriyetlerini feda eder, makam mansıp hırsıyla el etek öper.. ve her an değişik ihsan ve iltifatlarıyla, teveccüh ve ikramlarıyla kendini bize tanıttıran gerçek cemal ve kemal sahibi, ululuk ve azamet tahtının biricik sultanı, Ganiyy-i Mutlak ve Muktedir-i ale'l-ıtlak Zât'a karşı gösterilmesi gereken sevgiyi ve alâkayı bir sürü âciz mahlukata dağıtarak muhabbet gibi bir cevheri bâd-i heva harcamanın yanında, çok defa karşılık görmeyeceği bir mâşukun alâkasızlığı, değmezliği, vefasızlığı, onu avucunun içine alması, ona baş eğdirmesi, kul köle hâline getirmesiyle ölür ölür dirilir.

Mü'minlere gelince onlar, evvelen ve bizzat Allah'ı severler ve şayet duyacaklarsa O'ndan ötürü başkalarına karşı alâka duyarlar. Hakk'ın tecellî ve teveccühlerinin hatırına herkesle ve her nesneyle bir çeşit münasebete geçer, O'nun namına onlara takdirler yağdırır ve aşk u alâkalarını ilan ederler.

Aslında O nazar-ı itibara alınmadan şuna-buna, şu nesneye-bu objeye duyulan alâka darmadağınık, gelecek vaat etmeyen, kararsız, neticesiz bir sevgidir. Mü'min herkesten ve her şeyden evvel O'nu sevmeli, diğer bütün sevimli şeylere de O'nun isim ve sıfatlarının değişik renk, değişik desen ve değişik edada birer tecellîsi olarak alâka duymalı, takdirlerle alkışlamalı ve O'ndan ötürü öpüp öpüp yüzüne-gözüne sürmeli ve her temâşâ ettiği şeyde "Bu da Senden." deyip âdeta bir vuslat faslı yaşamalıdır. Ne var ki, bunu böyle görüp böyle duymak için de;

Cemâlini nice yüzden görem diyen dilber,
Şikeste âyineler gibi pâre pâre gerek.. (Anonim)

fehvâsınca hep bir beyt-i Hudâ gibi tertemiz kalabilmiş gönüllere, her simada Hakk'ı okuyacak âşina dillere ihtiyaç vardır. Zatında, okuyabilenler için her varlık mücellâ bir ayna ve manzum bir kasidedir; hele sırr-ı Rahmâniyet'i aksettiren insan siması..

Seni Hak âyine-i Zât etti
Zât-ı Yektâsına mir'ât etti. (Hâkânî)

sözleri ayn-ı hakikat ve insana konumunu hatırlatan önemli bir irşattır. Bu itibarla insan eğer o gizli güzelliğin sırlı bir aynası ise –ki öyle olduğunda şüphe yok– hep gönül gözleriyle O'na müteveccih olmalı, her zaman pusuda bekleyip tecellî avlamaya çalışmalı ve kendini daha derin sevgi iklimlerine alıp götürecek esintiler beklemelidir; beklemeli ve O'na ulaşmak veya O'nu hoşnut edip sevdikleri arasına girebilmek için

kurbet yolunun bütün argümanlarını kullanmalı, O'nun teveccüh vesileleri arasında, buldum/bulacağım ümidiyle hep koşturmalı ve gönlü her zaman o "Kenz-i Mahfî"nin kilidinde bir anahtar gibi dönüp durmalıdır. Bu suretle, eğer muhabbet bir Süleyman, gönül de taht-ı revân ise, er geç sultanın gelip tahtına oturacağı muhakkaktır.

Bir de tahtla Süleyman buluştu mu artık insan hep O'nu düşünür, iç mülâhazalarında O'nunla hasbihâl eder, yudumladığı suda, çiğnediği yemekte, teneffüs ettiği havada gayet açık ve net olarak hep O'nun teveccühlerini duyar; O'nun yakınlığının sıcaklığıyla oturur kalkar. Kurbet-sevgi arası gelgitler münasebeti daha da kızışır ve sinesi ocaklar gibi yanmaya başlar. Yer yer aşk u muhabbetle alevlenir, zaman zaman vuslat iştiyakıyla yanar tutuşur; ne var ki, aşkını da, iştiyakını da O'ndan gelen bir armağan bilir ve kat'iyen gam izhar eylemez; gam izhar edip ağyarı âhından âgâh eylemez. İçten içe fırınlar gibi yanar; fakat, ne alev çıkarır ne de duman.. namus gibi saklar aşk u iştiyakını ve sır vermez halden anlamayan nâdanlara.

Bu yol herkese açık olsa da yolcunun samimî ve kararlı olması şarttır. Herhangi bir mü'min bütün cemallerin, kemallerin, azametlerin, ululukların, ihtişamların, ihtişam üstü ihtişamların O'na ait olduğunu görüp hissedebildiği takdirde bütün bu vesilelerin gönülde hâsıl ettiği alâka, muhabbet ve iştiyakla O'na yönelir ve O'nu zatına münasip bir sevgiyle sever ki işte bu tutku –ve tabir yerindeyse– bu sevda O'nadır ve tevhid edalı bir aşk u iştiyak kaynağıdır. Zaten, tevhide kilitli ve İslâmî esaslara bağlı bir sinede sevgi inhirafı da düşünülemez.. ve hele asla muhabbet kaymaları olmaz ve olamaz. Bir muvahhid O'nu O olduğu için sever ve sevgisini de dünyevî-uhrevî hiçbir mülâhazaya bağlamaz. O, her zaman gönlünde köpürüp duran sevgi fevvarelerini, aşk

u iştiyak çağlayanlarını Kur'ân'la, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ)'nın vaz'ettiği düsturlarla filtre ve test eder ve bunları insanî heyecanlarla yürüdüğü yollarda birer bariyer gibi kullanır, aşk ateşiyle cayır cayır yandığı zamanlarda bile hep istikamet soluklar; O'nu her şeyin gerçek mâliki, sahibi, görüp gözeteni, esmasıyla mâlum, sıfatlarıyla muhat bir Zât olarak kendine has münezzehiyeti, mukaddesiyeti, mübecceliyeti içinde derin bir aşkla sever; severken de kat'iyen şatahat ve laubaliliğe girmez.

* * *

Muvahhid mü'min, her şeyden evvel, her şeyden sonra, her şeyin önünde, her şeyin arkasında mutlak Mahbub, mutlak Maksud, mutlak Mâbud olarak Allah'a dilbeste olur; O'nu diler ve her hâliyle O'nun kulu olduğunu haykırır; sonra da O'ndan ötürü, başta İnsanlığın İftihar Tablosu olmak üzere –ki O, Hakk'ın matmah-ı nazarı, memur-u sadığı, Zât, sıfât ve isimlerinin yanıltmayan tercümanı, divan-ı nübüvvetin hâtemi, risaletin özü, usâresi olması itibarıyla O'nun hatırına sevilenlerin başında gelir– bütün nebileri, velileri, O'nun saflardan saf berrak aynaları, daire-i ulûhiyetin has bendeleri olmaları ve O'nun maksatlarını takip ve temsil etmeleri, dahası hilafet-i tâmme unvanıyla dünyanın imar, tanzim ve dizaynına nezarette bulunmaları yönüyle; gençliği, şu fâni hayatı tam duyup değerlendirebilme adına Hak tarafından insanlara avans mahiyetinde bahşedilmiş bir parametre olması cihetiyle; bu âlemi, O'nun güzel isimlerinin bir tecellîgâhı ve sıfât-ı sübhâniye tezahürlerinin meşheri, öteki dünyaların da bir mezraası olması açısından; anne-babaları, birer şefkat ve merhamet kahramanı olarak evlatlarının bakım ve görümünü yüklenmeleri, evlatları da ebeveynlerini görüp gözetme hissiyle onlara gönülden yakınlık duymaları mülâhazasıyla... sever ki bunlar Allah'a karşı

samimî alâka duymanın birer ifadesi olarak değerlendirilebilir ve Allah'tan ötürü bir sevgi sayılabilir.

Müşrikler sevdiklerini Allah gibi severler, mü'minler ise Allah'tan ötürü onlara karşı alâka duyar ve sinelerini açarlar. Allah'ı seviyor gibi sevmekle, Allah'tan ötürü sevmek birbirinden çok farklı şeylerdir. Böyle Hak yörüngeli bir sevgi, iman kaynaklı, ibadet edalı, ihsan televvünlü kutsal bir sevgidir ve kâmil mü'minlerin şiârıdır. Cismaniyet ve nefs-i emmâre üzerinde temellenen şehevânî muhabbetlerin, aşkların –ona da aşk denecekse– insan tabiatında meknûz bulunan fısk u fücûrun sesi-soluğu olmasına mukabil, Allah'a karşı olan aşk ve alâkadan başlayıp sonra her şeyi kuşatan sevgi ve o sevgiyle oturup kalkan muhibbin âh u vâhı, gökte meleklerin yudumlamaya koştukları kutsal bir iksir mesâbesindedir. Hele bir de muhabbet, maddî-mânevî bütün varlığı sevgiliye bağışlayıp kendine hiçbir şey bırakmama seviyesine yükselmişse –ki buna sevda da diyebiliriz– işte o zaman gönülde sadece mahbub mülâhazası kalır; kalb, ritmini ona bağlar, nabızlar o ahenkle atar, hisler bu ahenge dem tutar, gözler yaşlarla bu sevdayı dillendirir, kalbden, gözyaşlarının sır vermesine ve sinenin serinlemesine sitemler yükselir. Gözler çağlarken gönül ağyara dert yanma vefasızlığından iki büklüm olur ve ağlamalarına inler. Latîfe-i rabbâniye, içi kanarken, sinesi yanarken ağyara dert sızdırmamaya çalışır, çalışır ve kendi kendine;

Âşığım dersin belâ-yı aşktan âh eyleme
Âh edip âhından ağyarı âgâh eyleme. (Anonim)

diye mırıldanır. Aslında muhabbet bir sultan, tahtı gönüller, sesi soluğu da en tenha yerlerde ve sadece O'na açık dakikalarda seccadelere boşalan ümit, hasret ve hicran iniltileridir.

Hakk'a ulaşmanın rampaları sayılan bu kuytu yerlerdeki O'na ait iniltiler ve sızlanışlar dışa vurularak hâl bilmezlerin

oyuncağı hâline getirilmemelidir. Muhabbet ya da aşk u hayret eğer o her şeyi bilen Sevgili uğrunda ise, o sadece O'nun bildiği en mahrem bir yerde kalmalı ve yuvasından uçurularak nâmahrem gözlere gösterilmemelidir.

Mecazî muhabbet çocukları sokak sokak dolaşır, sevgiciklerinin dellâllığını yapar; rast geldiklerine dert yanar; mecnun gibi davranır ve sevdiklerini dillere düşürürler. Hak âşıkları gürültüsüz ve içtendirler; başlarını O'nun eşiğine kor, içlerini O'na döker ve yer yer kendilerinden geçerler; ama, kat'iyen sırlarını fâş etmezler. Ellerini-ayaklarını, gözlerini-kulaklarını, dillerini-dudaklarını O'nun emrine verir; kalbleriyle hep sıfât-ı sübhâniye matla'larında dolaşırlar. O'nun ziyâ-i vücudu karşısında âdeta erir ve bir muhabbet fânisi hâline gelirler: Duydukça daha derinden O'nu, yanarlar cayır cayır; yandıkça "daha!" derler.. yudumlarlar kâse kâse aşk şarabını; kandıkça "daha!" derler. Neler duyar neler hissederler gönüllerinin tepelerinde; duydukça "daha!" derler.. doymazlar bir türlü sevgiye; sever-sevilirler, "daha!" derler. Onlar "daha" dedikçe Hazreti Mahbub da onlara perdeler aralar, basiretlerine görülmedik şeyler sunar ve ruhlarına ne sırlar ne sırlar duyurur. Artık onlar duyarlarsa her zaman O'nu duyarlar, severlerse hep O'nu severler, düşünürlerse O'nu düşünürler ve her şeyde O'nun cemalinden, tasavvurları aşkın cilveler temâşâ ederler. An olur bütün bütün kendi havl ve kuvvetlerinden uzaklaşarak iradelerini O'nun iradesine bağlar, temayülleriyle O'nun isteklerinde erir ve bu yüce pâyeyi de O'nu gönülden sevip sevdirmeyle, bilip bildirmeyle değerlendirirler. Sevgilerini O'na itaatle seslendirir, aşklarını O'na vefa ve sadakatle dillendirir ve kalblerinin kapılarını ağyar düşüncesine karşı sürgü sürgü üstüne öyle bir sürgülerler ki giremez artık başka hayal o beyt-i mâmura. Onlar bütün benlikleriyle Hakk'a nâzırdırlar ve O'nu takdir ve tebcilleri de kendi idrak

ufuklarını çok çok aşkındır. Bunun yanında, böyle bir vefaya Hakk'ın teveccüh buyuracağına da ümitleri tamdır. Öyle ki, Hak nezdindeki yerlerini kendi nezdlerinde Hakk'a tahsis ettikleri yerle irtibatlı görür ve O'nun karşısında her zaman dimdik durmaya çalışırlar.

O'nu delice severken kat'iyen alacaklılar gibi davranmaz; her zaman verecekli olma hacâlet ve hulûsiyle, Râbiatü'l-Adeviye gibi: "Zâtına yemin ederim ki, Sana Cennet talebiyle kulluk yapmadım; Seni sevdim ve kulluğumu ona bağladım." der, yürürler O'nun ulu dergahına coşkun bir aşk sermayesiyle; yürür ve hep O'nun kendilerine olan lütuf ve ihsanlarını yâd ederler. Kalbleriyle sürekli O'na yakın durmaya çalışır, akl u fikirleriyle de O'nun merâyâ-yı esmâsında müşâhededen müşâhedeye koşar; her şeyde muhabbetten sesler dinler, her çiçekte aşk u şevkten ayrı bir rayiha ile mest olur, her güzel manzarayı O'nun güzelliğinin tecellîsinden akisler gibi temâşâya alırlar. O'na karşı hep sevgi düşünür, sevgi duyar, sevgi konuşur, bütün eşyayı bir sevgi şöleni gibi seyreder ve bir sevgi armonisi gibi dinlerler.

Muhabbet, bu ölçüde otağını kalb yamaçlarına kurunca artık bütün zıt hâdiseler aynı şeymiş gibi duyulur; huzur-gaybet, nimet-musibet, acı-tatlı, rahat-mihnet, elem-lezzet hep aynı sesi verir ve aynı edada görünürler; zira, seven gönül cefayı-safayı bir bilir, derdi derman gibi görür, ızdırapları kevserler gibi yudumlar; zaman ve hâdiseler ne kadar amansız olursa olsun, durur o kımıldamadan durduğu yerde en derin bir vefa duygusuyla. Gözleri hep kendisine aralanacak kapı aralığında, yatar pusuya ve değişik dalga boyundaki teveccüh ve tecellîlere açık durmaya çalışır. Sevgisini O'na saygı ve itaatle taçlandırır. Kalbi sürekli O'na inkıyat duygusuyla çarpar ve sevdiğine muhalif düşme korkusuyla tir tir titrer; titrer ve devrilmemek için de yine o biricik istinad ve istimdat

kaynağına sığınır. Onun bu ölçüde sürekli sevdiğiyle muvafakat arayışı içinde olması, zamanla onu gökte ve yerde herkes tarafından sevilen bir mahbub hâline getirir. Onun hesabında sadece Hak vardır; ötelere göre de olsa beklenti içinde bulunmayı aşkına ihanet sayar; ama kendi kendine gelen iltifat ve teveccühleri reddetmeyi de saygısızlık kabul eder ve ne gelirse öper, başına kor sonra da "Bunların istidraç olmalarından Sana sığınırım." der inler.

Seven için aşk u iştiyak en yüksek bir pâye, sevgilinin arzu ve isteklerinde eriyip gitmek de en erişilmez bir mazhariyettir. Muhabbetin mebdeinde tevbe, inâbe, evbe, teyakkuz, sabır gibi sevgiye giriş esasları; müntehâsında da aşk, şevk, iştiyak, üns, rıza, temkin... gibi konumunun hakkını verme hususları söz konusudur. Seviyorum diyebilmek için kendinden, kendi isteklerinden arınmak, muhavere ve müzakerelerini hep O'na bağlamak, O'nu ihsas eden hususlar çerçevesinde dönüp durmak, O'nun tecellî edeceği mülâhazasıyla göz kırpmadan beklemek, bir gün mutlaka teveccüh buyurur düşüncesiyle yıllar ve yıllar boyu durduğu yerde kararlı durmak sevgi yolunun ilk âdâbıdır: Bu yolda bütün bütün sevdalanmaya muhabbet ve aşk; sürekli köpürüp duran arzu, istek, neş'e ve sevince şevk; bütün bunların, insan tabiatının önemli bir derinliği hâline gelmesine iştiyak; Sevgili'nin her türlü muamelesini gönül hoşnutluğuyla karşılamaya rıza; duyma, hissetme, maiyyette bulunma mazhariyetinden ötürü kendinden geçme... gibi hislere karşı dikkatli ve ölçülü davranmaya da temkin demişlerdir.

Yukarıdaki hâllerden birinin insan gönlüne tam hâkim olmasına göre onun tavırlarında da bir kısım değişiklikler olur: Yer yer gidip âh u efgânla inleyeceği tenha koylar arar ve içini O'na döker; zaman zaman değişik iç mülâhazalara dalarak O'nunla hasbihâl eder; firaktan dert yanar ağlar,

visal ümidiyle inşirahlara açılır, sevinç gözyaşlarıyla serinler. Bazen görmez çevresinde olup biteni, kesrette hep vahdet yaşar; bazen de huzurun mehabetiyle bütün bütün silinir gider, kendi ses ve soluğunu bile duymaz olur.

Sevgi, mârifetin bağrında boy atar, gelişir; mârifet ilimle ve iç-dış ihsaslarla beslenir. Arif olmayan sevemez; ihsasları kapalı bilgisizler de mârifete eremez. Bazen sevgi Allah tarafından kalbe atılarak iç ihsasların harekete geçirilmesi de söz konusu olabilir –ki hepimiz bazen böyle ekstradan lütuflar bekleriz– ancak, planlarını harikulâdeliklere bina ederek durgun bir bekleme başka, kıvrım kıvrım sancı içinde aktif bekleme daha başkadır. Hak kapısının sadık bendeleri beklentilerini harekete bağlar, dinamik bir duruşa geçerler; geçer ve o durgun gibi görülen halleriyle cihanlara yetecek bir enerji üreterek müthiş aktiviteler ortaya koyarlar.

Bunlar, âşık u sadıklardır ve belli hususiyetleri haizdirler: Sevgili'nin her muamelesini gönül hoşnutluğuyla karşılar ve Nesîmî gibi;

Bir bîçare âşıkem ey Yâr Senden dönmezem,
Hançer ile yüreğimi yar Senden dönmezem..

der, hep bir vefa tavrı sergilerler. Her zaman ciddî bir vuslat arzusuyla kıvranır dururlar; ama, hallerinden de asla şikâyet etmezler. O'ndan başka bütün beklentileri kafalarından söker atar, hep maiyyet rüyalarıyla oturur kalkarlar. Sohbetlerini hep sohbet-i Cânân hâline getirir ve O'nun adıyla seslerini-soluklarını melekûtî bir derinliğe ulaştırırlar.

Sevgi onların canıdır; onlar, bedensiz durabilirler ama cansız edemezler. Onlara göre, cesede can hükmediyorsa artık o tende sadece Yâr sevdası olur, ağyar bulunmaz. Bu konumlarıyla onlar dünyanın en fakir ve en iktidarsızı olsalar da şahlara taç giydirecek bir mansıba sahiptirler. Küçüklükleri

içinde büyük, aczleri yanında muktedir, ihtiyaçlarına rağmen dünyaları peyleyecek kadar servet sahibi ve sönük bir mum gibi görünmelerine mukabil güneşlere fer verecek birer enerji kaynağı mesabesindedirler. Herkes onlara koşsa da onların nereye ve kime koştukları bellidir. Sığmazlar mahiyet zenginlikleriyle cihanlara. Küçük bir kıvılcıma, kıvılcımdan da öte bir hiçe dönüşürler yöneldiklerinde O'na.

Bir şûlesi var ki, şem-i cânın,
Fânusuna sığmaz asumânın.

diyen Galib bu ufka tercüman gibi konuşur.

Bunlar O'nsuz geçen ömrü hiç mi hiç hesaba katmaz ve O'nsuz hayatı hayat saymazlar. Bir ömr-ü heder görürler sevmeden yaşamayı ve bir avunma kabul ederler O'nunla alâkası olmayan keyifleri, neşeleri, hazları. Oturur kalkar her zaman aşk u şevkten dem vururlar; Fuzûlî edasıyla aşk u iştiyak bilmeyenleri de başka türlü (!) bir şey görürler.

NÜBÜVVETİN ÇEHRESİNDE OKUDUKLARIMIZ

Allah, varlık ve eşya ile Kendinin tanınıp bilinmesini dilediği gibi, vahyin lisanıyla da, tekvînî ve tenzîlî emirlerinin iç içe mütalâa edilmesini; gözlerden kalbe akan mânâların, kulaklar yolu ile gelip ruhları saran nefehatla desteklenmesini; zât, sıfât ve esmâsı itibarıyla "min haysü hüve hüve" bir ulûhiyet anlayışının ortaya konmasını ve tabiî buna karşılık da kullarının sorumluluklarını, bu sorumlulukları nasıl yerine getireceklerini, yürüdükleri/yürüyecekleri yolun âdâb ve erkânını, varacakları hedefin vaad ettiklerini talim etmek istemiştir. Evet, gayb-ı mutlakla alâkalı konuların dosdoğru bilinmesi vahyi gerektirdiği gibi, vahiy de zarurî olarak peygamberlik müessesesini iktiza etmektedir. Bu zarurete binaendir ki, Allah, hemen her devri ve bazı dönemler itibarıyla her kıt'ayı ayrı bir peygamberin vücuduyla şereflendirmiş ve Bediüzzaman'ın ifadesiyle: Karıncayı emirsiz, arıyı ya'subsuz bırakmayan Kudret-i Ezeliye, beşeriyeti de hiçbir zaman nebisiz bırakmamıştır.

Allah, bu kâinatları bilerek ve dileyerek yaratmıştır; yaratmış ve haricî vücud giydirerek var ettiği canlı-cansız, kesif-latîf, arzî-semavî her varlık ve her nesneyi değişik hikmetlerle, maslahatlarla donatmış; belli gayelere bağlamış ve belli hedeflere yönlendirmiştir. Ayrıca, farklı bir tecelli dalga boyunda, Kendini, kendi olarak bildirme, bu mânâda varlığından herkesi haberdar etme, hususiyle de şuur sahibi varlıklara,

niçin yaratıldıklarını, neye ve nereye namzet olduklarını, sorumluluklarının neden ibaret bulunduğunu duyurma yolunda, esrar-ı ulûhiyet ve nizam-ı ubûdiyete tercüman olmak üzere özel donanımlı bazı kimseleri birer elçi olarak gönderip, bize yarattıklarının renk, desen, şive, ahenk, mânâ ve muhtevasıyla varlığını anlattığı gibi, bu seçkin kimselerle de tenezzülat perdesinden tenzîlî beyanıyla, beşerin idrak, his ve şuur seviyesine göre, aynı zamanda zâtı, sıfatları, esmâsı arasında bulunan sağlam tenasübü de gözeterek ulûhiyet ve rubûbiyetin esrarını, hilkatin gayesini, fıtratın neticesini, insanoğlunun yeryüzündeki konumunu, varacağı son noktanın keyfiyetini ruhlarımıza duyurmak istemiştir.

Ne var ki, Cenâb-ı Hak –her işte pek çok hikmeti vardır ve daire-i rubûbiyeti aynı zamanda pek çok hikmet ve maslahatları da ihtiva etmektedir– bu tenzilî ve teşriî emirlerinde herkesi muhatap almamış, herkesle ayan beyan konuşmamış, böyle çok önemli ve hususiyet isteyen bir konuda sadece, özel donanımlı ve hayatını kalb ve ruh seviyesinde yaşayabilen müstesna bazı karakterleri seçerek onlarla konuşmuş ve bu yüksek istidat, harika fıtrat, yüce seciyelerle, yaratılışın gayesini, var olmanın hikmetlerini, dünya ve içindekilerin mânâ ve muhtevasını, ötelerin mahiyetini, ötelerde insanları ebediyetlere ulaştıracak Cennet yollarını, yer yer yürekleri hoplatarak, zaman zaman da öbür âleme iştiyakları şahlandırarak bir baştan bir başa bütün yeryüzünü kendi güzelliklerinin pırıl pırıl bir meşheri ve ebediyetler hesabına da bir ekim-biçim hasat zemini olduğunu vicdanlara duyurup insanları yalnızlıktan, gayesizlikten, vazifesizlikten, hedefsizlikten kurtarmış; onlara bu dünyanın ötelere ait bir bekleme salonu olduğunu anlatmış, var olma ve varlığı duymanın ötesinde müstaid ruhları bir de ebediyet vaadleri ve cemâlini gösterme bişaretiyle sevindirmiştir.

Allah, bütün bu yüce hedefleri, peygamber dediği o müstesna kimselerle gerçekleştirmiş ve onları, varlık ve eşyanın dili, tercümanı, yorumcusu; ibadet, istikamet, ihlâs ve âhiret yurduna ulaştırmanın da yanıltmayan rehberleri kılmıştır. İşte bu üstün fıtratlar, kendi devirlerinde, kendi sorumluluk sahaları içinde sürekli gezip-dolaşmış, hakkı ilan etmiş, onun taleplerini herkese duyurarak mesuliyet alanları içindeki insanlara rehberlikte bulunmuşlardır.

Nebilerin hemen hepsi de –aralarında derece farklılığı mahfuz– birer temiz fıtrat timsali, yüksek ahlâk örneği, iffet ve namus âbidesi, emniyet kahramanı ve sadakat numunesidir. Bunlar, üstün karakterleri, ciddî tavırları, hep güven vaad eden hâlleri, hiç şaşmayan istikametleri, değişmeyen doğrulukları, meleklerinkine denk vefaları, dağlar rasânetindeki metanetleri ve o derinlerden derin kulluk şuurlarıyla hemen her zaman müşârun bi'l-benân (parmakla gösterilen) olmuş örnek insanlardır. Bu insanlar, aynı zamanda, kusursuz görüntü ve suretleri; gören herkese Hakk'ı hatırlatan sîretleri; her zaman fevkalâdeliklere açık hayat sergüzeştleri; karşılarına çıkan ferdî, içtimaî, iktisadî, siyasî, kültürel problemleri bir hamlede çözebilecek kadar üstün istidatları; çevreleri üzerinde olağanüstü müessiriyetleri; harika beyan kabiliyetleri; insan-kâinat-ulûhiyet hakikatleri adına ortaya koydukları birbiriyle mütenasip, mütevâzin ölçüleri; insanların kalbî, ruhî, zihnî, fikrî, hissî bütün latîfelerini tatmin edecek seviyedeki beşerî müktesebat-üstü fevkalâde donanımları; kâinat ve umum eşyanın iç ve dış ahengine vukufla genel muvazeneye riâyetteki basiretli, dengeli tavırlarıyla rubûbiyet âleminin sözcüleri ve tenezzülât-ı ilâhiye perdesinde rabbânî emir ve sırların da aksettirici aynaları mesabesindedirler.

Evet, hemen her nebi, insanları dünya ve ukbâ saadetine ulaştıran yollarda emin bir rehber; gönülleri ilâhî güzelliklere

uyarmada gürül gürül bir nâsih; muhataplarının ruhlarına girmede kusursuz bir mürşid; ele aldıkları kimselerin duygularını, düşüncelerini yontup şekillendirmede, şekillendirip yaratılış gayesine bağlamada bir insan sarrafı; kötü huy, fena âdet, kirlenmiş tabiatları söküp atmada ve onların yerlerine yüksek insanî değerleri ikame etmede mükemmel bir terbiyeci.. imanları kavî, Hakk'a güvenleri metin, sundukları mesajların hakkaniyetinden emin; her zaman tereddütsüz ve itminanla konuşabilen; en ifritten hâdiseler karşısında dahi fütursuz, pervasız, fakat mutlaka dirayet ve fetanetle hareket eden; fevkalâde ciddî, olabildiğine kararlı bir halaskârdır. Öyle bir halaskârdır ki, O, arkasına düşenleri asla aldatıp yanıltmamış, arkasına düşenler de böyle bir ittibadan ötürü kat'iyen pişmanlık duymamışlardır. Bu böyledir; zira onlar, duygu ve düşüncelerimizin mantık ve muhakemelerimizin bize kazandırdığı/kazandıracağı müktesebatın çok çok üstünde, en sağlam, en duru lâhûtî natürel bilgilerin en zengin hazinedarları; iman, mârifet, muhabbet, aşk u şevk ve zevk-i ruhanî yolunun en emin rehberleri ve insanları Hakk'a ulaştırmanın da en güvenilir kılavuzlarıdırlar. Hakk'a uyananlar onların âvazıyla uyanmış, mârifet mırıldananların dilleri onların sunduğu kevserlerle çözülmüş, Hak rızasını arayanlar, aradıklarını onların atmosferinde bulmuş, kâinat kitabının esrarını merak edenler, onların ortaya koydukları donelerle bu sırlı kitabı doğru okuyabilmişlerdir.

Nebiler maddî-mânevî terakkinin pirleri, aklî ve ruhî kemalât yolunun öncüleri, dinî hayat gibi dünyevî bütün nizamların, intizamların da mimarları ve üstadlarıdırlar. Onlar sayesinde insanoğlu biyolojik bir canlı seviyesinden hakikî insan olmanın ayrı bir unvanı sayılan "ahsen-i takvîm" mertebesine ulaşmış; onlar vasıtasıyla kendini keşfederek, varlıklar arasındaki konumunu kavrayabilmiş; onların rehberliğinde,

evliyâ, asfiyâ, ebrar, mukarrabîn.. gibi aşkın kimselerin hayat seviyelerindeki enginliği duyup tadabilmiş.. ve yine onların talim, irşad ve iş'arlarıyla dünyayı hakikî çehresiyle görüp değerlendirebilmiş ve onu bir laboratuvar, bir kimyahane, bir eczahane, mükemmel bir saray, muhteşem bir meşher gibi değerlendirebilmiştir. Evet, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi; Allah, enbiyâya ittiba edilmesini emretmekle insanları, onların mânevî derinlikleriyle tanıştırıp bu feyyaz kaynaktan istifade edebilme imkânıyla şereflendirmenin yanında, peygamberliklerinin emare ve nişanları sayılan mucizelerinin değişik perdelerden tecellileriyle de, insanoğluna maddî terakki yollarını göstermiş, hiç olmazsa konuyla alâkalı bir kısım iş'arlarda bulunmuş ve hassas, mütecessis ruhların çağrışım sistemlerini harekete geçirerek, bunların hayallerinde teknolojik gelişmelere kapılar aralamış ve onlar arasında beyin fırtınalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Hazreti Nuh'un, nübüvvet tersanesinde inşa ettiği mucizevî gemisi.. Hazreti İbrahim'in, en yüksek hararetlere karşı amyant ve daha ötesinin mukavemetini tedayi ettiren "hasbiyallah" tezgâhından çıkmış ateş dokunmaz gömleği.. Hazreti Yusuf'un, ızdırar derecesine varan evkat cetveli arayışına mucizevârî lütfedilen mahiyeti meçhul saati.. Hazreti Musa'nın, modern sondaj aletlerini ve santrifüjleri çağrıştıran o harika asâsı.. Hazreti Davud'un, demir çelik sanayiini tedâi ettiren, demiri eritip, şekillendirip farklı kalıplara ifrağ etme mucizesi.. Hazreti Süleyman'ın, Belkıs'ın tahtını, resim, şekil, ses, belki de bütün çevre aksesuarıyla celbetmesinin düşündürdüğü modern çağların televizyon, internet ve daha ötesindeki harikaları hatırlatan, âdiyat-üstü tasarrufu.. ve yine bu yüce Nebi'nin, iki aylık mesafeyi bir günde kat'etmesiyle, bugünkü uçak teknolojisini çağrıştıran fevkalâdeden seyr ü seyahati.. keza onun, metafizik âlemlere müdahaleyi işaretleyen, cin, ifrit ve şeytanları

teshiri hâdisesiyle, günümüzdeki ruhlarla alâkalı çalışmaların nihaî sınırlarına kapı aralayan madde ve fizik ötesi icraatı.. ayrıca, kuş, karınca ve diğer hayvanların dillerini veya anlaşma kodlarını öğrenme tekniklerini gösteren, hatta ona teşvik eden "mantıku'l-hayvânât" vak'ası.. Hazreti İsa'nın, cansız nesnelere hayat üfleme, anadan doğma körlerin gözlerini açma, abraşı iyileştirme ve ölüleri ihya etme gibi mucizeleriyle modern tıp ve modern gen biliminin hâlihazırdaki durumlarının çok ötesinde insanı düşündüren hârika muâleceleri ve nihayet İnsanlığın İftihar Tablosu'nun bütün bunların hepsine denk yüzlerce mucizesi.. tekvînî emirler itibarıyla birer işaret, iş'ar, hatırlatma ve tedâîdir ve hemen hepsi de, bu müstesna insanların değişik alanlardaki hususiyetlerinin ele alınıp değerlendirilmesine birer çağrı mesabesindedir.

Nebi, Allah'tan gelmesi itibarıyla zarurî bilgiler cümlesinden sayılan malûmatı olduğu gibi alıp kavrayan, sonra da onu, özüne ters hiçbir şey bulaştırmadan başkalarına aktarabilen aşkın, rabbânî bir kabiliyet ve istidattır. Düz insan ve diğer varlıklarda sevk-i ilâhî ile hayat ve üreme faaliyetlerinin –bu aşağıdan bir benzetme– zarurîliği ne ise, nübüvvetle serfiraz ruhların –latîfe-i rabbâniye, his, şuur ve irade halitasından ibaret olan vicdan mekanizmalarıyla görüp gözetmelerinin, teşhis ve tesbitte bulunmalarının, ihtiyaca göre içtihad etmelerinin kıymet ve değeri mahfuz– vazife ve sorumlulukları da, âdeta böyle bir tabiîlik çerçevesinde cereyan etmektedir. Evet onlar, Hak'tan aldıkları mesajları iç donanımları itibarıyla tabiatlarının bir yanı gibi duyar, fıtratlarının gereği gibi de ulaştıracakları kimselere ulaştırırlar; ulaştırır ve durup dinlenmeden her zaman emrolundukları gibi hareket ederler. Hareket ederken de, ihtiyac-ı fıtrîlerini yerine getiriyormuşçasına herhangi bir beklentiye girmezler.

Enbiyâ-yı İzâm'ın, ilâhî seçme ve rabbânî tavzif ve onların iç donanımları iktiranına bağlı ifa ettikleri hizmet ve

faaliyetlerinin, o temiz vicdanlara ait ef'âl-i zaruriye türünden bir hamle ve hareket şeklinde yorumlanması büyük çoğunluğun görüşü. Bu görüşe göre nübüvvet, iç donanım adına her rüknü kendi varoluş gayesine yönelmiş –buna tam inkişaf etmiş de diyebiliriz– vicdanın yanında selim fıtrat, müstakim tabiat, mahiyet itibarıyla da onu arızasız aksettirmeye müsait reşha gibi ruhlara ilâhî bir atıyye, bir mevhibe, nebi de, bu mukaddes mevhibe ve atıyyenin özel temsilcisidir. Bu itibarla nübüvvete, beşer idrakiyle anlaşılmaz şeyleri anlama, kavrama ve kırmadan, inkisara uğratmadan ikinci derecedeki muhataplara intikal ettirme de denmiştir. İşte bu açıdan da o, mebde ve müntehânın birleşik noktası sayılmıştır. Yani Allah, dilediği kimseleri "يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَٓاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا – *O istediğine hikmet verir; kime de hikmet bahşedilmişse, ona pek çok hayır verilmiş demektir.*"[35] fehvâsınca, bir kısım yüce pâye ve mansıpla serfiraz kılmış; sonra da bu seçkin şahsiyetler vasıtasıyla "esrar-ı ulûhiyet" ve "esrar-ı rubûbiyet"ini başka vicdanlara duyurmuş, onları da aydınlatmıştır...

Allah'ın, böyle iç donanımlı, masûn ve mâsûm yüksek karakterleri insanlığa göndermesi, takılıp yollarda kalma, şaşkınlığa düşüp zayi olma durumunda bulunan bizlere, yaratılıp vücuda mazhar olma nimeti kadar, hatta ondan da önemli ayrı bir ikramdır; evet var olma bir ihsan, var olduktan sonra bütün kâinat ve hâdiselerin bir elçi vasıtasıyla izahı, yorumlanması, yorumlanıp uhrevî ve ilâhî derinliklerinin ortaya çıkarılması ise ayrı bir lütuf ve ikramdır. Kirlenmemiş, saf her insan tabiatı ve körelmemiş her vicdan, farklı seviyede de olsa, bu izah ve yorumları değerlendirmek suretiyle ruhanîleri imrendirebilecek seviyeler üstü seviyeye ulaşabilir

35 Bakara sûresi, 2/269

ve ulaşmıştır. Buna mukabil, kibir, zulüm, inhiraf ve körü körüne taklit kıskacında yaşayanlar ise, var olma lütfunu sezemedikleri gibi, ikinci ihsan ve ikram konusunda da –şart-ı âdi planında iradelerine bağlı olarak– kendi körlük, sağırlık ve kalbsizliklerine takılıp kalmış ve *"Ona bir melek indirilseydi de, O'nunla beraber o da inzarda bulunsaydı."*[36] diyerek temerrüt göstermiş ve bütün bütün ufuklarını karartmışlardır.

Peygamber göndermek ve gönderilecek şahsı belirlemek Allah'a ait umûr-u âliyedendir. Bu itibarla da, O'na bakan her iş ve icraat "Her işte hikmeti vardır / Abes fiil işlemez Allah." (İbrahim Hakkı) mantığına bağlanmalı ve sonra da aklın idrak ufku ölçüsünde O'nun hikmetleri aranmalıdır. Aslında, gönderilecek elçinin bizden biri olması; hayat buutları itibarıyla duyduklarımızı duyması, bizim hoşlandıklarımızdan zevk alabilmesi, her türlü elem ve lezzetlerimizi paylaşabilmesi, zaruret saydıklarımızı ve ihtiyaçlarımızı ruhunda hissedebilmesi, hedef kitle ve muhataplarının yüklenmesi gerekli olan sorumlulukları onun da yüklenmesi, arkasından gidecek kimseler için taklit, daha doğrusu ittiba edilir olması.. hâsılı, her zaman Hak mesajlarının semavîliği içinde arzîliğini de temsil edebilmesi gibi önemli hikmet ve maslahatlardan söz etmek mümkündür; ama biz yine de, "Bu işin iç yüzünü ancak Allah bilir." der, "fe lillâhi'l-huccetü'l-bâliğa" hakikatine inkıyadımızı yeniler ve o "Alîm u Hakîm" karşısında sükûtu en büyük hikmet sayarak, dilimizi kalbimize bağlayıp temkin murakabesine dalmayı yeğleriz.

Ancak, bütün bu hususiyetlerine rağmen unutulmaması gerekli olan bir şey daha var ki o da, enbiyâ ve mürselîn-i kiram efendilerimizin de tıpkı bizim gibi birer beşer olmalarıdır. Evet onlar da bizim gibi beşerdirler; en önemli vasıfları

---

36 Furkan sûresi, 25/7

iman ve ubûdiyet; seçilmelerine esas teşkil eden vazifeleri de, bu inanç ve ibadet anlayışlarını başkalarına da duyurup, onlarla Cenâb-ı Hak arasındaki engelleri bertaraf etmek olan birer beşer. Dağları-taşları altına çevirmek, ırmakların akışını değiştirmek, kuru çölleri yemyeşil cennetler hâline getirmek, nehirleri yarıp ortasından geçmek ve gökten yemek indirmek, peygamberlerin vazifeleri değildir. Gerçi bu zâtların nübüvvet davalarına bağlı olarak yine onların eliyle bu ve buna benzer pek çok kevnî mucizelerinin var olduğunu ifade eden de yine Kur'ân'dır. Ama, bütün bu hârikalar, bir yandan o mümtaz kimselerin hâlisane kulluklarına, vazife şuurlarına, Hak karşısındaki duruşlarına birer ücret-i âcile ve özel lütuf; diğer yandan da, onların ümmetlerinde itminan hâsıl etmeye matuf hususi birer teveccüh olup, tamamen meşîet ve ilâhî irade ile ortaya konmuş rabbânî iltifatlardır.

Evet, peygamberlik davasına iktiran etme çerçevesinde Allah, onların eliyle taşı-toprağı altına, kömürü elmasa çevirerek ve yine onların soluklarıyla ölüleri ihya ederek –ki bunların hiçbiri, Cenâb-ı Hakk'ın hususi inayetiyle, münkir ruhlara iman hakikatini duyurmasından, küfre kilitlenmiş tabiatları yumuşatarak Kendini onlara hissettirmesinden ve mürde gönüllere hayat üflemesinden daha harika değildir– onların peygamberliklerini kabul yolunda bir lütuf tecellisi, ümitlerini de yakîne sevk etme adına bir ihsan esintisidir. Tabir-i diğerle, Allah'ın yaratmasıyla meydana gelen bu harika hâdiseler tamamen nebiyi teyit ve telliye, muhataplarını da iz'an ve teslime matuf nübüvvetin temel yörüngesi sayılmayan tâlî vak'alardandır.

Bir kere daha hatırlatmakta yarar görüyoruz: Peygamberlerin asıl vazifeleri, insanların Allah'a ulaşmalarına engel ve ondan uzaklaşmalarına vesile sayılan kibir, zulüm, inhiraf, ataları taklit, nefis ve cismaniyetin tesirinde kalma… gibi fena

huy ve fena hasletlerden onların arınmalarını temin; tevazu, haddini bilme, düşünce istikameti, hakka taraftarlık, kalbî ve ruhî hayata yönelme... gibi güzel huy ve güzel evsafa da uyarma; uyarıp onlara konumlarını ve mesuliyetlerini hatırlatma, Yaradan'la münasebetlerinde saygılı, yaratılanlara karşı da şefkatli olmayı öğretme; ebed için yaratılmış bulunan ve ebediyetten başka da hiçbir şeyle tatmin olmayan insanların gönül gözlerini sonsuzun güzelliklerine çevirme; doğru-yanlış, yararlı-zararlı, güzel-çirkin, hak-bâtıl, bâki-fâni... gibi bütün insanları alâkadar eden hususları önyargısız hemen umum akılların anlayabileceği ve bozulmamış vicdanların kabullenebileceği biçimde anlatarak onların yanılmalarını önleme; hidayet ve dalâleti, Hak nezdindeki çerçeveleriyle vaz' u tesbitte bulunarak Hakk'a ermenin sonsuz güzelliklerini, sapıp gitmenin de korkunç çirkinliklerini ruhlara duyurma; heva ve hevesin belirlediği biçimde değil, Cenâb-ı Hakk'ın istediği şekilde bir ulûhiyet ve rubûbiyet akidesini talim etme; her işi Hak rızasına bağlama ve o ufka ulaştıran yolları gösterme; ötede münkirlerin cezalandırılacaklarını ve mü'minlerin de Naîm Cennetleriyle mükâfatlandırılacaklarını bildirme... gibi icmalî hususlardan ibarettir.

Peygamberlerden, onların vazife alanlarının dışında bir şey beklemek, peygamberliği bilememe ve peygamberlere karşı da apaçık bir saygısızlıktır. Nebilerden, onların vazife alanlarının dışında herhangi bir istek ve beklentisi olanlara karşı Kur'ân'ın cevabı gayet nettir: *"De ki: Ben size Allah'ın hazineleri benim yanımda (da, ben de onlara mâlikim) demiyorum. Aslında ben gaybı da bilmem; (ayrıca) ben size melek olduğumu da söylemiyorum. Ben, bana vahyedilene uyuyor ve ona bağlı hareket ediyorum."*[37] Evet, nebiler sadece Allah'ın vahyine tâbidirler ve bütün himmetleriyle onu en

[37] En'âm sûresi, 6/50

iyi şekilde seslendirmeye, yorumlamaya ve temsile çalışırlar. Bildikleri, söyledikleri, yaptıkları ve yapılmasını istedikleri hemen her şey, Cenâb-ı Alîm u Hakîm'in özel bir üslûpla onlara duyurduğu mesajların tebliğ ve temsilinden ibarettir. Farklı bir ifadeyle onlar, ilâhî mesajlar karşısında ve bir "menhelü'l-azbi'l-mevrûd" olan vahiy kaynağı başında âdeta birer tevzî, taksim ve tebliğ memuru mesabesindedirler. Vahyin muhkematına tevfikan yer yer bir kısım yorum ve içtihatlarda bulunsalar da, yine de her şeyi ilm-i muhitin plan ve çerçevesine göre ifadelendirmeye çalışır ve her hareketlerinde murad ve marziyat-ı ilâhiyeyi gözetirler.

Onlar, hayatlarını her zaman vahyin gölgesinde devam ettirir; bütün faaliyetlerinde sadece ve sadece Hakk'ın hoşnutluğunu arar; her halükârda Cenâb-ı Mürşid'in belirlediği yolda yürür; hareket ve faaliyetlerinin neticesini Allah'a havale eder ve gayretlerinin semeresini de ötelerin ta öbür ucuna bırakırlar. Onlar ve onlara gönülden ittiba edenler, hiçbir zaman dünya sevdasına, makam mansıp arzusuna kapılmaz; her hareket ve her davranışlarını takva duygusuna bağlar; vahye uyma basiretini hidayetin kendisi sayar, bütün aklî, ruhî, kalbî ve hissî melekeleriyle bu aydınlık şehraha yönelir, o yolda yürümeyi kurtulmanın da, kurtarmanın da teminatı görür ve hayatlarını böyle bir görmeye ve böyle bir bilmeye bağlarlar.

Esasen, insan aklı, insan mantık ve muhakemesi –bunların hepsini tek bir şey kabul etmek de mümkündür– nübüvvet ve onun vaad ettiklerini kabullenip, bu feyyaz kaynaktan tam yararlanabildiği müddetçe, bir yandan kendi alanının serhaddine ulaşma yoluna girerken, diğer yandan da başkalarını aldatan birer vasıta durumuna düşmekten kurtulmuş olur/olacaktır. Her şeyden evvel, böyle davranmada, bütün varlık ve eşyaya hükmeden sonsuz kudret ve muhit ilme teslim olma gibi bir husus söz konusudur. İsterseniz siz buna,

akıl ve mantık ürünlerini, akılla, mantıkla elde edilen değişik projeleri ve farklı alanlardaki araştırmaları, tecrübeleri, yani bütün arzî olanları semavîleştirmek, arazî olanlarda da cevherin ruhunu aksettirmek için her şeyi vahye test ettirme de diyebilirsiniz. Aslında aklı yaratan da Allah'tır, ona vahiy ile derinleşme yolunu gösteren de... Allah, akılla insanların gözünü açmış, vahiyle de aklın doğru görüp, doğru düşünmesini sağlayarak, ona daha geniş bir muhakeme alanı hazırlamıştır; hazırlamış ve o kuşatıcı beyanıyla insanlar üzerinde bağlayıcı hüccetini ikame etmiştir. Tabir-i diğerle Allah, bütünü birden kucaklayan vahiy müessesesini, her zaman dağınık ve birbirinden kopuk bir durum arz eden akıl ve muhakemenin farklı yollarını birleştirecek ve bunların mukayese ürünlerini de test edebilecek bir laboratuvar hâline getirmiştir.

İşte, bütün bu mülâhazalara binaendir ki biz, her biri kendi çağında emin, tecrübeli ve yürüdüğü yolları bütün değişik hususiyetleriyle bilen Enbiyâ-yı İzâm Efendilerimize (alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalâtü vetteslîmât) uyulmadan, emniyetle yol alınamayacağı ve oldukça karmaşık görünen bu hayatın falsosuz yaşanamayacağı kanaatindeyiz. Keza, vahyin, insan aklını değişik hezeyanlardan koruyan bir iksir ve peygamberlerin de bu iksiri yerinde kullanan hâzık birer hekim olduklarına inanıyoruz. Evet, bu seçkin kimseler, insan aklını değişik sapma noktalarına karşı sıyânet eden; ona, yüksek, lâhutî ve fizikî hedeflerin üstünde fizik ötesi ufuklar açan aydınlık birer mürşiddirler. Bu mürşidlere el veren akıl, mantık ve muhakeme, aynı zamanda kendi serhadlerine ulaşmayı da garanti etmiş sayılırlar. Biz, nübüvvet ve vahye inananlar, aklı, mantığı ve bu melekelerin ürünlerini takdirle karşılamanın yanında, bunların asla vahyin boşluğunu dolduramayacaklarına ve onun sâdık ve kusursuz tebliğcilerinin yerini alamayacaklarına inancımız da tamdır.

...VE GAYBIN SON HABERCİSİ

Allah, kâinat ve insan konusunda son sözü, varlık ağacının çekirdeği, kâinat kitabının ille-i gâiyesi ve Hakk'a davetin en gür sesi olan Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiştir. "Gayb" ve "Gaybü'l-gayb"ın son habercisi O, eşya ve hâdiselerin yanıltmayan yorumcusu O, insan ve Yaratıcı münasebetini hem de herhangi bir iltibasa meydan vermeyecek şekilde ortaya koyan O ve böyle bir münasebetin gereklerini açık seçik belirleyen de O'dur. O, bir yönüyle ilk ve Hakk'a en yakın, diğer yönüyle de son, fakat en emin bir kurbet rehberidir.

Melekler O'nun muntazırı, nebiler müjdecisi, veliler de O'ndan ışık alan O'nun meyveleridirler. Nübüvvet çerağı başta O'nunla tutuşturulmuş, özündeki mânâ ve muhteva da en nurefşan şekliyle yine O'nunla ortaya konmuştur. Evvelden evvel ilk nur O'nun nuru, son ışık tufanı ise O'nun haricî âlemdeki zuhurudur. Bir başka zaviyeden O, âfak ve enfüsün fihristi, varlığın özü, usâresi, yaratılış ağacının gaye çerçevesinde en münevver meyvesi ve Yüce Yaratıcı adına bütün ins ü cinnin de efendisidir.

O, özü ve konumu itibarıyla her zaman tavsif üstü, zatı açısından nazîrsiz, ötelere ait derinlikleri zaviyesinden ferîd-i kevn ü zaman, elindeki mesajıyla da apaçık bir bürhandır. Şöhreti ta Âdem Nebi öncesine dayanmakta; ziyası vücudundan evvel dillere destan; kudûmu ise –ayağı başımızın

tacı– bütün insanlığa bir ihsandır. Varlığı vücud sadefinin en saf incisi, mesajı da mesajların en umumîsidir. İlmi bütün ilimlerin zübdesi, irfanı, etrafında en dırahşan çehrelerin toplandığı tertemiz bir kaynak, ufku da sonsuzu temâşâya koşan saf ruhların rasathanesi mesabesindedir. Gözler O'nun her yana saçtığı nurlar sayesinde gerçek çehresiyle eşyâyı temâşâ etme fırsatını elde etmiş; kulaklar O'nun söz zemzemesiyle söz cevherinden o güne kadar işitilmemiş lâhûtî besteler dinlemiş; O'nun atmosferinde nice gizli şeyler ayan olmuş ve bulanık düşünceler de durulup safvete ulaşmıştır. O'nu gören ve O'nu dinleyenlerin ruhlarındaki paslar çözülmüş, gözlerindeki buğular silinip gitmiş; başların en başından, sonların en sonundan verdiği haberlerle beşer idrakini aşkın bütün meçhuller aydınlanmış, belirsizlikler birer birer mânâ zeminine oturmuş ve topyekün varlık yaratılış gayesi açısından okunup yorumlanan bir şiir ve ebediyet edalı bir beste hâline gelmiştir.

Bütün ilimler O'nun bilgi deryasından sadece bir katre, umum hikmetler de O'nun mârifet çağlayanından küçük bir damladır. O'nun hayatının saniye ve saliselerine nisbeten bütün zamanlar âdeta bir âşire; O'nun maskat-ı re'si olması sırrıyla, kâinatlar yanında bir tırnak hükmündeki şu yerküre de bütün varlığa denk bir cihandır. Taayyün ve kaderî programda evvel O, nübüvvet davasında son sözün hatibi O, zahirin hakikî şârihi O, esrâr-ı bâtının nâtıkı da O'dur. Ruhu'l-Kudüs'ten ilmî ve aklî hakikatleri almaya müsait yaratılması, engin şuuru, üstün idraki, melekût ötesine açık kalbi ve öteler ötesini temâşâya müstaid sırrıyla O nübüvvet tahtının sultanı, ötelere açık nurânî bir âhize gibi aldığı şeyleri ruhlara ve akıllara arızasız duyurması itibarıyla da risalet âleminin en beliğ tercümanıdır.

O, zatına ait hususiyetleri mahfuz, nübüvvetinin gereği bize Cenâb-ı Hakk'ı zât-sıfât-esmâsıyla bildirir, tanıttırır ve O'na karşı bizlerde sorumluluk duygusu uyarır; bu yönüyle

O, bilinmezleri bildiren, idrak edilmezleri ruhlarımıza duyuran bir tarif edici ve bir muallim-i ekberdir. Dinî hükümleri tebliğ, insanî değerleri talim ve ahlâkî esasları temsil yanı itibarıyla da O, muvazzaf bir müşerri', bir kanun vazıı ve hakikatler hakikatinin bir kavl-i şârihidir.

Nübüvvet, risalet ve bunların vesayetinde vilâyet, zâhire açık oldukları gibi, bâtına karşı da "müfettehü'l-ebvâb"dırlar. Hatta onların akılları dahi, bu ilâhî mansıbın boyasıyla bir insibağdan geçmiştir; geçmiş ve birkaç kadem onların gerisinde durmakta ve onların buyruklarını beklemektedir. Onların akılları gibi haddini bilip nübüvvet vesayetine giren bir akıl, "Ruh-u A'zam"la nurlanır ve insan hakikatinin önemli bir buudu hâline gelir, zamanla da zâhirin yanında bâtını da sezmeye, evvelin yanında âhiri de duymaya başlar.

Varlığın hem zâhiri vardır hem de bâtını; zâhir, gözle görülür, duyu organlarıyla hissedilir; akıl ve muhakemeyle de değerlendirilir. Bâtın ise ancak, onu duyma donanımıyla yaratılmış kimselere Allah tarafından açılır ve zâhirin ötesinde bir ses, bir soluk, bir renk ve bir desen olarak kendini hissettirir. Nebiler işte bu sesi, bu soluğu, değişik dalga boylarında bütün bir ömür boyu dinler ve hep ona göre tavır belirlerler.

Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ) hususi konumuna göre hususi donanım açısından bu konuda mutlak bir fâikiyetin remzi ve sesidir. O, Allah'ın duyurmasıyla duyulmazları duyar, görülmezleri görür; yer yer ruhunun zaman ve mekân üstü bir mahiyet almasıyla ruhanîlerin önüne geçer; Hakk'ın en mükerrem ibadı melekleri aşar ve gidip ta "Kâb-ı kavseyni ev ednâ" ufkuna ulaşır. O'nun Hak katındaki pâyesi kadar halk içinde de mütemâdî ve sarsılmaz bir itibarı vardır. O, ömür boyu kıl kadar doğruluktan ayrılmamış; dost-düşman herkese güven vaadetmiş; Hak'tan aldığı mesajları

lâhûtîliğindeki cazibesiyle muhataplarına sunmuş; her zaman mâsumiyetiyle hatırlanmış, masûniyetiyle bilinmiş; fizik ve metafizik âlemlere açık keskin fetanet ve aydınlık ruhuyla tabiat ve mâverâ-i tabiatı hep doğru okumuş, doğru yorumlamış; dolayısıyla da ön yargılı olmayan bütün temiz vicdanların hemen hepsi hiç tereddüt göstermeden O'na koşmuş; en mütemerrid nefisler O'nun karşısında dize gelmiş, en müstesna dimağlar O'nun mesajlarında aklın yaratılış gayesini okumuş ve O'na teslim olmuşlardır. O'nun sayesindedir ki, insanoğlu, hayvâniyet ve cismaniyetten sıyrılarak kalb ve ruhun hayat mertebesi seviyesinde bir ufka yönelmiştir. O, varolma ufku itibarıyla vücud-u haricîye açılan kapının sırlı anahtarı, varolma gayesini gerçekleştirme adına da Hakk'a giden doğru yolun rehberi ve ebedî saadetin de şefaatkânıdır.

O'na kadar gelip geçmiş bütün nebiler O'nun dediğini demiş, O'ndan sonra gelen bütün evliyâ ve asfiyâ ise –fevkalâde halleri davalarına senet– O'nu tasdik etmiş ve mazhariyetlerinin de O'ndan olduğu itirafında bulunmuşlardır.. evet O, "Allah" deyip nazarları tevhide çevirmişse, bütün enbiyâ ve mürselînin sesi-soluğu, bütün evliyâ ve asfiyânın müşâhede ve keşifleri de bunu müeyyiddir.

O, emin bir iman âbidesiydi; dediklerini kılı kırk yararcasına yaşıyor, tavırlarını hep ötelere göre ayarlıyor ve hayatını, Hakk'ı görüyor ve O'nun tarafından görülüyor olma derinliğiyle yaşıyordu; herkesten daha hassas davranıyor, her hâliyle ciddî bir sorumluluk tavrı sergiliyor; her zaman hüsn-ü akıbet peşinde koşuyor ve gözünü bir lâhza olsun hedeften ayırmadan hep namzet olduğu noktaya doğru koşuyordu; koşuyor ve herkese Allah'la arasındaki o derin münasebetten çizgi çizgi mânâlar sunuyordu.

O'ydu varlığın mânâsını şerh ederek gerçek sahibine bağlayan; eşya ve hâdiselerin özündeki hikmet ve maslahatları

ortaya çıkaran; bize burada yalnız olmadığımızı sık sık hatırlatan; görülüp gözetildiğimizi ruhlarımıza duyurarak içlerimize inşirah salan; vahşetlerimizi izale edip gönüllerimizi ünsiyetle şahlandıran ve bize, baba ocağı gibi bir yerde bulunuyor olma duygularını yudumlatan. Eğer bugün bu sımsıcak yuvada her şeyin yerli yerince dizayn edildiğini görüp hissediyorsak, eğer kalblerimiz hakikat aşkıyla çarpıyorsa, eğer varlığı tahlil ve tanıma adına bir şeyler yapıp ortaya koyabiliyorsak bu dimağlarımızda O'nun tutuşturduğu çerağdandır. Evet, insan, varlık ve topyekün kâinatlar hakkında ne biliyorsak bütün bunlar O'nun, ruhlarımıza duyurduğu icmâlin inkişafından ibarettir.

O, dünü, bugünü ve yarını itibarıyla insanlığı yeniden inşa etmiştir, ediyor ve edecektir. Kendi devrinde, tabiatlara sinmiş binlerce senelik çarpık anlayışları, gayri insanî davranışları, sûiahlâk ve mizaç inhiraflarını bir hamlede, bir nefhada değiştirdiği gibi; tamamen şirazeden çıkmış günümüzün yığınlarına da sözünü dinleterek er geç onları da zapturapt altına alıp mesajının gücünü göstereceğine inancımız tamdır. Siz buna, insan, kâinat ve ulûhiyet hakikatinin yeniden bir kere daha doğru okunup doğru yorumlanması ve insanoğlunun varlık içindeki yerine göre bir duruşa geçmesi ve geçeceği de diyebilirsiniz.

Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) herkesi ve her şeyi alâkadar eden bir mesajla gelmişti ve vazifesi itibarıyla gönülleri, gözleri dolduracak bir derinlik ve cazibeye sahipti. Yaratılışında olabildiğine bir mükemmeliyet, davranışlarında fevkalâde inandırıcılık ve tavırlarında da her zaman cismaniyetini aşan bir lâhûtîlik nümâyandı. Bu göz kamaştıran zâhirî çizgilerin arkasında O, bugüne kadar hiç kimseye müyesser olmamış, Kur'ân'ın "huluk-u azîm" dediği öyle yüce bir ahlâka sahipti ki önyargısız, bir kerecik olsun O'nun atmosferine giren, bir daha da tesirinden

kurtulamazdı. Bu güzellik ve fâikiyetlerinin yanında bir büyülü beyanı vardı ki, en mahir söz sarrafları dahi O konuşunca dillerini yutar, sessizlik murakabesine dalar ve O'nun ifadelerinin sihrine kapılıverirlerdi.

Şimdi isterseniz bu hususları biraz daha açalım: Allah O'na, iç ve dış yapısı itibarıyla öyle bir genişlik bahşetmişti ki, fevkalâde mütevazi olmasının yanında olabildiğine mehîb ve büyüleyiciydi; huzuruna giren en mağrur ve mütekebbir ruhlar bile O'nun mehâbeti karşısında tir tir titrer, düşünce ve niyetlerinin hilâfına farklı bir hâl alırlardı. Mağrur Kisra elçileri, o mehâbet âbidesiyle karşılaştıklarında oldukları yerde kalakalmış ve ne diyeceklerini unutmuşlardı. Aynı zamanda böylesi bir heybet ve ciddiyetin yanında herkesi büyüleyen ve kendine çeken öyle bir yumuşaklığı vardı ki, O'nu yakından tanıyan herkes, O'na, evlat, anne-baba ve bütün sevdiklerinden daha fazla alâka duyar, âdeta O'nun tiryakisi olur ve bir daha da huzurundan ayrılmak istemezdi. O her hâliyle çevresine güven vaadeder; söz, tavır ve mimikleriyle her zaman Rabbisinin huzurunda bulunduğunu işaretler; sürekli emniyet soluklar ve herkese demet demet güven dağıtırdı. O, evvel ve âhir emin olarak tanınmıştı; bakışlarında emniyet nümâyândı, sözleri emniyet etrafında döner durur ve huzurunda hep emniyet besteleri duyulurdu. O'nun umumî davranışlarıyla aklı, ruhu, hissi, mantığı atbaşıydı ve birbirine müsâvî sayılırdı. Keskin zekâsı; hiç yanıltmayan firaseti; her türlü tereddüde kapalı kararlılığı; azm ü ikdamı; kimseyi aldatmamanın yanında baş döndüren stratejileri; en yaman hâdiseler karşısında dahi asla "pes" etmemesi; musibetlerin yüzüne gülmesi ve belâları iyi okuyup onlardan kitaplar dolusu ibretler çıkarması; şiddet, hiddet ve öfkeye sebebiyet veren münasebetsizlikler karşısında olabildiğine soğukkanlı, olabildiğine temkinli davranması hem O'nun insanüstü

karakterini, hem de konumunu ve o konuma göre duruşunu aksettiren hususlardan sadece birkaçıdır. Herkesin telâşa kapılıp paniklediği yerlerde O'nun öyle merdâne bir duruşu vardır ki, o duruş karşısında hezimetler zafere dönüşür, bozgunlar yerlerini taarruza bırakır ve mağlûbiyetin tozu-dumanı içinde başarı stratejileri tüllenirdi.

Aile efradı arasında O, eşi menendi olmayan bir aile reisiydi.. arkadaşları içinde, kardeşçe, yumuşak tavırlarıyla gönüllere girmesini çok iyi bilen mükemmel bir mürşit ve muallimdi.. arkasındakileri hiçbir zaman yanıltmayan ve inkisara uğratmayan eşsiz bir rehberdi.. söz sultanı bir hatip, kalb eri bir rabbânî, muhakeme üstadı bir hakîm; harikulâde bir devlet reisi ve bozgunlardan zafer çıkaran bir erkan-ı harpti. Bu mükemmelliklerin hepsi O'nda zirveye ulaşıyordu ama, bütün bunlara rağmen O, her zaman düz bir insan gibi davranıyor, kendini insanlardan bir insan sayıyor; hakkı olan, halkın da terbiyesinin gereği bulunan büyük pâyeler isnadından fevkalâde rahatsızlık duyuyor ve çok sevdiği o güzide arkadaşlarına bu konuda yer yer biraz da şiddetli ikazlarda bulunuyordu.

Varlığın "ille-i gâiyesi" konumundaydı ama, ona bir sinek kanadı kadar ehemmiyet vermiyor; sultanlara tahtlar bahşedip taçlar giydirdiği halde, olabildiğine zâhidâne yaşıyor ve âdeta hayatını dünyaya karşı oruca niyet etmiş gibi fevkalâde bir zühd içinde geçiriyordu; yemiyor, yediriyor; giymiyor, giydiriyor; bir damla nimet karşısında yüz defa şükürle gürlüyor ve hep minnet hisleriyle oturup kalkıyordu. Mârifet, muhabbet ve haşyet duyguları itibarıyla O her zaman meleklerle atbaşıydı; dünyadaydı ama dünyevî değildi, ukbâ yolundaydı, orayla da evvelen ve bizzat irtibatı yoktu; gönlü hep Rabbinde, gözü O'nun âsârında, âsârına renk, şekil, desen kazandıran esmâsındaydı. Dünyaya bir ukbâ koyu nazarıyla bakıyor, onu bir mezraa gibi görüyor; ekiyor, biçiyor ve elde ettiklerini de

hep ötelere bağlıyordu. Rüzgârların tohumları sağa-sola taşıyıp neşv ü nemaya emanet ettikleri gibi O da esiyor-savuruyor; yoksulları görüp gözetiyor, açları doyuruyor ve kendisi çok defa aç yatıp kalkıyordu. İki cihanın sultanı olarak yürüyüp Rabbine ulaştığında ne sarayı, ne villası, ne servet ü sâmânı ne de eş ve evladına bıraktığı bir malı vardı. Kendi gibi yaşamış, dünyayı kendi gibi değerlendirmiş ve kendine yakışır şekilde buradan göçüp gitmişti; elbette ki, O bir târik-i dünya değildi; tabiî câlib-i dünya ise hiç olmadı. O, dünyaya dünya kadar, ötelere ve öteler ötesine de onların kıymetleri ölçüsünde değer veriyor ve ona göre bir tavır sergiliyordu.

Fevkalâde asalet, necâbet ve Hak'la münasebetin hâsıl ettiği, herkesin başını döndüren o müthiş mehâbetine rağmen, zıtları bir arada yaşıyor gibi öylesine mütevaziydi ki; az önce arz edilen hususiyetleri görmeyenler O'nu âhâd-ı nâstan biri sanırlardı. Arkadaşlarının onca tâzim ve saygısını görmezlikten gelerek onlarla aynı zeminde bulunur, aynı sofrada yemek yer; farklılık ve hususiyetlerini bir namus gibi setreder ve yanında bulunanları, tabiatındaki mehâbet, haşmet ve mehâfetle bunaltmamak için yer yer cemâlî tecelli dalga boyundan, ibret, ders ve nükte edalı mülâtefelerle rahatlatır; izzetini tevazu ile süsler; mehâbetini şefkatle tadil eder ve nâsûtî rengini öne çıkararak o şeker şerbet konumuna ayrı bir halâvet katardı.

O her zaman halim, selim ve dengeliydi; kin, nefret ve öfke hislerinin tetiklendiği durumlarda bile fevkalâde mülayim davranır; gayzla köpüren insanların şiddetini, hiddetini tadil eder; en can alıcı hasımlarını bir hamlede yumuşatır ve cephe durumuna getirilmek istendiği yerlerde dahi hemen sıçrayıp hakemlik koltuğuna oturmasını bilirdi. Umumî bir hakkın çiğnenmediği, Allah hakkına saygısızlıkta bulunulmadığı hemen her yerde O, bağışlayıcı ve müsamahalı davranırdı ki

siyer-i nebevîde, O'nun afv u safh ve müsamahasını gösteren misallerin yüzlercesini görmek, göstermek mümkündür.

Vaade vefada da O'nun eşi emsali yoktu. Bir kere hulfü'l-vaadde bulunduğu, bir kere olsun sözünden döndüğü görülmemişti. Ne peygamberliğinden önce ne de nübüvvetle serfiraz kılındıktan sonra –ahd ü misak tanımayanlara karşı kararlı tavrı malum– hiç mi hiç sözünden dönmemiş, hilâf-ı vaki beyanda, hatta böyle bir şeyi imada dahi bulunmamış, hep bir güven ve vefa âbidesi olarak yaşamıştı.

O bir beyan sultanıydı; söz cevheri gerçek değerini O'nda bulmuştu. Eline ne hokka ne de kalem almamış, hiçbir kitapla tanışmamış, kimsenin tedris rahlesi önünde oturmamış, kimseye üstad deme mecburiyetinde kalmamış ve üstad-ı küll olduğuna asla toz kondurmamıştı. Bu, ilâhî emirlerin yorumunda zihnî müktesebat ve yabancı malumatın konuyu bulandırmaması, ayrı bir renk ve kalıba ifrağ etmemesi adına, Allah'ın evvelen ve bizzat kendi emirlerini, saniyen ve bilaraz O'nun fıtrî melekelerini haricî tesirat ve mülâhazalardan sıyaneti demekti.. ve işte O bu mânâda ümmîydi –O ümmîye canlarımız feda olsun– ama dünya ve ukbâ işleriyle alâkalı hemen her alanda üstad-ı küll olarak öyle sözler söylemiş, öyle hükümler vaz'etmiş ve yerinde öyle kararlar almıştı ki, en mütebahhir âlimlerden en seçkin dâhilere, en mütefelsif dimağlardan en münevver ruhlara kadar hemen herkes o sözler, o hükümler, o kararlar karşısında hayret ve dehşet yaşıyordu. Tarih şahit, hiç kimse, O'nun beyan gücüne karşı bir şey söyleyememiş, hiçbir hükmünü sorgulayamamış, hiçbir icraatını da tenkide cesaret edememiştir.

O, bütün muhtevası pırıl pırıl öyle bir bilgi havzı ve hazinesiydi ki, ne geçmiş zamanın küllenmiş hâdiselerinden verdiği haberlerinde ne de tarih öncesi farklı milletlerin din, mezhep, kültür, an'ane ve örfleriyle alâkalı ihbarlarında hiçbir

itirazla karşılaşmamıştı; karşılaşmazdı da; zira O, Allah'ın elçisiydi ve O'nun bilgi havzına akan o yanıltmayan malumat da hep O'ndan geliyordu. O, ifadelerinde söz kesen bir beyan sultanı, mantığında bir muhakeme âbidesi ve düşüncelerinde de misyonunun enginliğine denk bir okyanustu. İfadeleri o kadar kıvrak, beyanı o denli vâzıh, üslûbu öylesine zengin ve rengin idi ki, bazen bir-iki cümle ile muhataplarına dünya kadar hakikatleri birden arz eder, bazen mücelletlere sığmayacak kadar geniş konuları bir solukluk söze sıkıştırır, bazen de tevil ve tefsir üstadlarına yorumlamak üzere ne söz cevherleri ne söz cevherleri emanet ederdi. "Bana cevâmiü'l-kelim verilmiştir." sözleri O'nun işte bu enginliğini işaretlemektedir.

Her zaman O'na yüz cepheden yüz türlü soru yöneltilirdi. Sorulan soruların bütününe, hem de herhangi bir tereddüde düşmeden, hemen cevap verir.. konuşmalarında büyük çoğunluğun anlayabileceği bir üslûp kullanır.. her türlü teşevvüşten uzak olduğu gibi teşvişe de sebebiyet vermeden, gayet vecîz ve fakat arı duru bir ifade ile maksadını ortaya kor; âlim-cahil, zeki-gabî, az bilen-mütefennin, genç-ihtiyar, kadın-erkek herkesin istifade edeceği bir seviyede konuşur ve muhataplarının gönlünde mutlaka itminan hâsıl ederdi.

O, çok konuşmuş, çok hutbe irad etmiş, ifadelerinde değişik meselelere girmiş, farklı konuları tahlil etmiş, ama hep vakıa mutabık düşünmüş ve konuşmuştur. Onun beyan ve hitabelerinin üzerine hilâf-ı vaki'in gölgesi bile düşmemiştir. Öyle ki, O'nu yakın takibe alıp vurmak için sürekli fırsat kollayan o pek azılı hasımları bile hiçbir zaman O'na yalan isnadında bulunmamış ve bulunamamışlardır.

Aslında, çocukluğundan gençliğine, ondan da peygamberlikle şereflendirildiği kırk yaşına kadar fevkalâde bir hassasiyetle, hemen her davranışı gibi lisanını da hilâf-ı vaki beyandan sıyanet eden birinin, yaşının üçte ikisi gittikten sonra,

kalkıp nübüvvet iddiasında bulunacağına ihtimal vermek günahtan öte apaçık bir küfür yobazlığı, akla ve mantığa karşı da bir saygısızlıktır. Kaldı ki, O'nun söylediği sözler, vaz'ettiği hükümler dünü-bugünü-yarını içine alacak şekilde fevkalâde geniş açılıydı.. ve muhtevaları da bir beşer dimağını aşacak kadar mütenevvi idi: O itikatla alâkalı konuşuyor, ibadete dair ahkâm vaz'ediyor, içtimaî, iktisadî, askerî ve idarî konularla alâkalı sözler söylüyor; söylediklerini uyguluyor; uyguladıklarından semere alıyor ve getirdiği esasların doğruluğunu tarihe tescil ettirerek insaflı ve önyargısız vicdanlara emanet ediyordu; ediyordu ve arkadan binlerce yorumcu, binlerce mütefekkir, yüzlerce filozof ve her biri pek çok fende uzman on binlerce mütefennin O'nun söylediği sözlere ve ortaya koyduğu içtimaî, iktisadî esaslara, askerî ve idarî disiplinlere, terbiyevî kurallara "evet" deyip imza basıyor; ayrıca bunların yanında milyonlarca evliyâ ve asfiyâ da her hüküm ve her beyanda O'nu tasdik edip, O'nun rehberliğinde bu pâyelere erdiklerini haykırıyorlardı. Bu itibarla da, O'na "hayır!" diyen herhalde ya ne dediğinin farkında olmayan bir densiz ya da beyni yıkanmış bir tali'siz olmalıdır; zira, ne dün ne de bugün birbirinden çok farklı bunca mesele hakkında hiç kimse bu ölçüde her zaman ter ü taze kalabilecek tek bir söz söyleyememiş ve değişmez hükümler verememiştir; hele uzmanlık isteyen konularda asla.! Her şeyden evvel, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi, bir insan ne kadar yüksek istidatlı ve kabiliyetli de olsa, ancak birkaç fen ve birkaç alanda tutarlı söz söyleyebilir. Oysaki bu Zât, bütün varlık ve hâdiselerle alâkalı, bütün zaman ve mekânlarda geçerli öyle ince işlerden söz ediyor, söylediklerini öyle mâhirâne, hâkimane bir üslûpla ortaya koyuyor ve o denli kendinden emin ve tereddütsüz konuşuyordu ki, görüp tanıyan ve kulak verip ön yargısız O'nu dinleyen herkese "âmennâ" dedirtiyordu.

* * *

O Bir İman ve Aksiyon Abidesiydi

İnsanlık tarihinde iman ve aksiyonu başkaları ile mukayese edilmeyecek ölçüde atbaşı götürebilmiş birisi varsa o da Hazreti Muhammed (aleyhi ekmelüttehâyâ)'dır. O, her zaman aşkın bir inançla Allah'a bağlanmış, bütün benliğiyle O'nun elçisi olduğuna inanmış, O'na tam teslim olmuş; her zaman ciddî bir sorumluluk duygusuyla hareket etmiş; ne inancında, ne davasında, ne yürüdüğü yolun doğruluğunda ne de Allah'ın muvaffak kılacağında hiç mi hiç tereddüt yaşamamıştır; yaşamamış ve hep bir güven âbidesi olarak görülüp kabul edilmiştir. Bu itibarla da, O'nu tanıma bahtiyarlığına eren hemen herkes O'na güvenmiş, O'na itimat etmiş ve O'nun arkasında bulunmayı da ilâhî bir mazhariyet saymıştır.

O'ndaki bu herkesi büyüleyen güvenilirlik, ortaya koyduğu umumî esaslardaki lâhûtîlik ve rasânet, hayat-ı seniyyelerindeki ciddîlik ve istikamet O'nun için öyle yüksek kredilerdi ki, binler-yüz binler demlerine, damarlarına işlemiş o köklü âdet, an'ane ve geleneklerinden kopma pahasına hiçbir tereddüde düşmeden O'na koşuyorlardı. Bu, tarihte emsali gösterilemeyecek çok önemli bir hâdise idi ve O'nun Hak elçisi olduğunu işaretliyordu. Günümüzün, onca güçlü eğitim imkân ve vasıtalarına rağmen, üç-beş çocuğu bir-iki küçük âdetinden vazgeçiremeyen psikologlar ve pedagoglar o Zât'ın dünya çapında meydana getirdiği o büyük inkılapların esasları üzerinde mutlaka durmalı, bilgi, müktesebât ve düşüncelerini bir kere daha gözden geçirmelidirler...

O, makam hırsıyla çırpınan ve sürekli vahşet hisleriyle oturup kalkan, yağmacılığı mârifet sayan, şöhret peşinde koşan, iyi ve rahat yaşamayı hayatın biricik gayesi bilen; mütecâviz, zalim, yobaz, bencil, kıskanç ve fuhşa açık bir muhitte neş'et etti. O'nun neş'et ettiği bu muhitte duyulan şey

sırf zalimlerin “hayhuy”u, mazlumların ah u efganı, zayıfların enîni ve kaba kuvvetin de hırıltılarıydı. Âkifçe ifadesiyle:

Tam tekmil ma'mure-i dünya o zamanlar,
Buhranlar içindeydi bugünden de beterdi.
Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta,
Dişsiz mi bir insan onu kardeşleri yerdi.
Fevzâ bütün âfâkını sarmıştı zeminin,
Salgındı, bugün Şark'ı yıkan tefrika derdi.

Sürü sürü gadirle oturup kalkanlar, yığın yığın intikam hırsıyla homurdananlar, idare etme hummasıyla çırpınıp duranlar, zalimlerin idaresi altında ezilmeyi itaat ve inkıyat sayanlar; baskıcı ve dediğim dedik kaba kuvvetin küstah temsilcileri ve halâyık gibi kullanılan şuursuz kitleler; ahlâksızlığa serbest dolaşım imkânı verenler, fazilet ve evrensel insanî değerlere karşı sürekli tehdit uygulayanlar; serâzadlar, çakırkeyfler, Allah'a kulluğunu kulların vaz'ettiği sınırlar içinde edaya zorlanan mağdurlar, garipler ve daha kimler kimler.. evet, her yerde manzara bu idi.. ve O, işte her parçası böyle ayrı bir boşluğa açık tutarsız yığınlardan beşer tarihinin en mükemmel, en müstesna ve mûcizevî bir toplumunu meydana getiriyordu.

Getirip vaz'ettiği esaslarla olabildiğine lâhûtî ve Allah'a yakın, varlığın temel disiplinleriyle milimi milimine mutabakat içinde ve dünya-ukbâ itibarıyla da önü açık bir şehrahta yürüyordu. İnsanlar O'nun o sırlı atmosferinde hem tabiat kanunlarıyla iç içe ve onlarla hem-ahenk hem de din, diyanet ve metafizik meseleleri birden soluklayabiliyorlardı. O'nun mesajında ve o mesajı temsilinde eşya ve hâdiselerle herhangi bir müsâdeme bahis mevzuu olmadığı gibi, insanların cismanî ve ruhanî yanları itibarıyla da ihmale uğramaları veya uğratılmaları asla söz konusu değildi.

O, eczası birbirinden çok farklı ayrı ayrı felsefe ve kültürlerin çocuklarından "bünyân-ı marsûs" gibi nizamî ve meleklerle at başı öyle bir toplum inşa ediyordu ki, aşırılıklara, farklılaşmalara açık ve her şey olmaya müsait böyle garip kitleler arasında hem ifratın burnunu kırıyor hem de tefriti hizaya getiriyor; dünya diyor, ukbâyı işaretliyor; bedeni gösteriyor, ruhu hatırlatıyor ve her şeyi yerli yerince değerlendiriyordu.

O'nun mesajları, itikattan ibadete ondan muamelâta ve ondan da –tabiî bu temel esaslara bağlılık içinde– iktisat, idare, hukuk, devletler arası münasebet, harp-sulh kuralları, talim ve terbiye esasları, nefis tezkiyesi usûlleri ve ruh tasfiyesi disiplinlerine kadar pek çok konuyu ihtiva ediyordu. O bu hususların hemen hepsiyle alâkalı esasları "sevâd-ı a'zam"ın anlayacağı bir üslûpla ifade ettiği gibi bütün bunların rahatlıkla uygulanabilirliğini de bizzat gösteriyor ve mükemmel bir rehberlik örneği sergiliyordu.

Kendinden sonra, bu hususlara sımsıkı bağlılık içinde onlarca devlet kuruldu.. yüz çeşit millet idare edildi. İnsanlık semasının ayı-güneşi milyonlarca aydın ruh, düşünen dimağ, kabına sığmayan aksiyon adamı, devâsâ fakîh ve her şeye vâkıf allâme yetişti; hem de hasım cephenin onca kin, nefret, gayz, tahrip düşünce ve tecavüzüne rağmen.. evet O, nübüvvetle şereflendirildiği andan itibaren kendini, en yakındaki düşmanlarından en uzak hasımlar dairesine kadar çok geniş ve kararlı bir kin, nefret ve husumet cephesi karşısında buldu; buldu ama, ne sarsıldı ne de ye'se kapıldı; aksine, hiçbir şey olmamış gibi, bir yandan mesajını talim ve telkin vazifesini yerine getirerek amelî bir toplum oluşturmaya çalışırken, diğer yandan da birbirinden farklı fakat aynı husumet cephesinde yerini almış onca amansız ve imansız yığınlar karşısında dimdik ayakta durmasını bildi. Ne korku, ne telâş, ne panikleme ne de herhangi bir tereddüt yaşamadığı gibi,

hiçbir zaman yazma-bozma, yanılma-tashih etme, mümâşât yapma-fırsat kollama gibi durumlara düşmedi.

Topyekûn bir dünyaya karşı varlığı yeniden yorumladığı, yepyeni bir sesle ortaya çıktığı –o sese ruhlarımız feda olsun–, dinî, gayridinî bir sürü sistem hakkında düşüncelerini ortaya koyduğu, iktisadî, siyasî, askerî, kültürel konular gibi çok ciddî meseleleri sorguladığı, yerinde bu konulara neşter vurduğu hâlde hiçbir zaman herhangi bir tepki göreceği endişesine kapılmadı. Asla sarsıntı yaşamadı, tereddüde düşmedi ve arkasındakilere de tereddüt yaşatmadı. Her zaman dimdik mesajının arkasında durdu.. herkese emniyet ve güven kaynağı olmasını bildi. Dünyevî-uhrevî vaad, bişaret ve tehditler konusunda hep yakînle soluklandı.. ve uzak görülen akıbet konusunda sabır aşınması yaşayanlara aktif beklemenin sırlarını fısıldayarak, sabra "pes" ettirecek sabır kahramanları yetiştirdi; yetiştirdi ve atmosferine giren mefluç ruhları, dermansız iradeleri, aceleci fıtratları birer peygamberâne azim kahramanı hâline getirdi.

O, vazifesiyle alâkalı ne Mekke'deki saf irşad döneminde ne de karşı tarafın başlattığı baskı, harb ü darp ve tehdit karşısında asla eğilmedi ve kat'iyen müdârâtta bulunmadı. Tek başına eski mirasın ve kokuşmuş kadim düzenin bütün yalancı değerlerini sarsıp yerle bir ettiğinde korkunç tepkiler aldı; farklı şekillerdeki tehditlere maruz kaldı; bütün bunlar O'nu yürüdüğü yoldan döndüremediği gibi, şekâvet düşüncesine kilitlenmiş bir kısım kanlı kâtiller arasından sıyrılıp Medine'ye doğru yol aldığında; Sevr Mağarası'nda hasımlarınca kuşatıldığında; yürüdüğü o upuzun yolda defaatle önü kesildiğinde; Bedir'de savaşa mecbur edildiğinde, Uhud'da kan içmeye gelenlerle karşılaştığında, Hendek'te tenkil kuşatmasına maruz kaldığında; Huneyn'de o yaman okçuların oklarını göğüslediğinde hep yürekten ve yiğitçe davrandı ve bütün sarsılanlara

sarsılma bilmezliğin örneği oldu; oldu ve o müthiş iradesiyle bütün iradezedeleri şahlandırdı.. başkalarının zellelerine bağlı hezimet esintilerini zafer meltemleri hâline getirdi.. öldürücü bütün ihtimallerin burnunu kırarak sağda-solda sızlanışlar hâlinde kendini hissettiren hezimet ağıtlarını zafer gülbankları ve muvaffakiyet neşidelerine çevirdi.

O, fevkalâde cesurdu, cesur olduğu kadar da tedbirliydi; yerinde hayatını istihkâr eder, yerinde bir temkin insanı olarak aldığı tedbirlerle herkesi şaşırtırdı. Ölümü önemsemez, hatta ona karşı hep bir intizar içinde bulunurdu. Aslında O'nun hayat anlayışına göre yaşamak, hep hizmetin yedeğinde tâli bir konu olarak mülâhaza edilmişti; "İ'lâ-yı kelimetullah" ve Hakk'a hizmet varsa yaşamaya değerdi, aksine bu hayatın ciddî bir anlamı olduğu söylenemezdi. O'na göre buradaki hayat, ebedî âlemlere geçmek için bir köprüydü ve bu köprü bir kazanç güzergâhı gibi değerlendirilerek selâmetle geçilmeliydi.

Evet O, hayatını bu mülâhazalara bağlı yaşamış, her zaman yaşatma duygusuyla oturup kalkmış, başkalarının sevinç ve neş'e akisleriyle yetinmiş; eline geçen her şeyi dağıtıp başkalarını sevindirmiş ve kendi basit, duru bir hayatla iktifa etmiş; basit yemiş, basit içmiş, basit giymiş; her tavrı aczini, fakrını, ihtiyacını çağrıştıran bir çizgide yaşamıştı; yaşamış ve bu mülâhazasını hayatının hiçbir faslında değiştirmemişti. O'na, yaşatma yaşamadan daha zevkli geliyor; yedirme yemeden daha fazla haz veriyor ve sevindirme sevinmeden daha bir farklı görünüyordu. Onun için, O bulduğu her şeyi muhtaçlara infak ediyor, bulamadığı zaman onları vaatlerle sevindiriyor.. mutlaka her düşküne el uzatıyor.. borçluların borcunu ödüyor.. sürekli veriyor ve en paslı gönüllerin dahi paslarını çözerek mesajı adına bu karanlık dehlizleri nurefşân birer "beyt-i Hudâ" hâline getiriyordu.

Hayat-ı seniyyelerini, milyonların hayatlarından daha bereketli kılmasını bilen bu Ferîd-i Kevn ü Zaman, yürüyüp ötelere ulaştığında mübarek kalkanı, üç-beş kuruşluk nafaka parası karşılığında bir dünyalı nezdinde rehin bulunuyordu.

Hâsılı eğer insan O'na insafla bakabilse ve basiretle O'nu temâşâ etse, imanı, mârifeti, sabrı, hilmi, vefası, zühdü, cesareti, cömertliği, doğruluğu, tevazuu, mehâbeti, sözü sohbeti, oturup kalkması ve bütün ferdî, ailevî, içtimaî, idarî, iktisadî, askerî, terbiyevî ufuk itibarıyla insan üstü bir varlıkla karşılaştığını sanır.

Böyle olması da gayet normaldir; bir kere O:

1. Gelip geçmiş bütün enbiyâ ve mürselînin vâris-i tâmmıydı. Allah, gönderdiği her peygamberden O'nu kabulleneceklerine dair söz almıştı. Tabiî ki bu daha çok ümmetleri adına bir söz almaydı.

2. Risaleti başka nebiler gibi bir kavme, belli bir bölgeye mahsus değil, âlemşümul ve ebediyet edalıydı. Hasâis kitapları konunun en sadık şahitleridirler.

3. O, Allah'ın insanlığa mücessem bir rahmet hediyesiydi ve en son rehberiydi, Kur'ân'ın âyetleri bunun delili, O'nun siyer-i seniyyesi de bunun apaçık bir burhanıdır.

4. O mücessem rahmet, ümmeti için bir koruyucu sera mahiyetindeydi; O'nun arkasındakiler, geçmiş peygamberlerin ümmetleri gibi toptan helâke maruz kalmayacaklardı.

5. Şanı yüce bu mümtaz insan, nebiler arasında adına Hakk'ın kasem ettiği, "Leamrük"le müeyyed bir imtiyazı haizdi ve O'nun ömrü Hak muradının mücellâ bir aynaya aksiydi ve kasem de ona yapılıyordu.

6. O'nun diğer farklı bir yanı da Cenâb-ı Hak, bütün peygamberlere isimleriyle hitap ettiği hâlde O'na hep nübüvvet ve

risalet unvanlarıyla seslenmişti. Bu aynı zamanda mü'minlere de bir edep dersi sayılırdı.

7. Kendisine "Cevâmiü'l-Kelim" unvanıyla, çok özlü ve veciz bir beyan kabiliyetinin verildiğine daha önce temas etmiştik..

8. Belli bir mesafe çerçevesinde düşmanlarının gönlüne korku salması da O'nun yeri ve konumuna Cenâb-ı Hakk'ın ayrı bir teveccühüydü.

9. O, ümmetinin günahlarına karşı tevbe kapılarının hep açık durmasının vesilesi olduğu gibi, günah yollarının kendisine kapalı olması gibi bir mazhariyetin de yegâne sahibiydi.

10. Getirdiği kitap, bir kısım özel şartlarla korunma altına alınmıştı ve kıyamete kadar da başka kitapların uğradığı tağyîre, tahrîfe ve tebdîle uğramayacaktı.

11. Ayrıca O, daha dünyada iken öteleri bütün derinlikleriyle görüp temâşâ etme şerefiyle şereflendirilmiş ve gidişi ubûdiyetindeki derinliğinin kerameti, oradaki mevhibeleri ve dönüş armağanları da risaletinin meyveleri miraç pâyesiyle taltîf edilmişti.

Deryadan bir katre bütün bu özelliklerinin yanında O, Kur'ân mûcizesi ve kevnî harikalar gibi o kadar çok pâyelere mazhar olmuştu ki, bunları ta'dat etmek bile zannediyorum mücelletler ister.. aslında, O'ndaki bütün bu derinlikler O'nun melekûtî yönüne ait enginliklerinden kaynaklanıyordu ki, O bu yanıyla her türlü tarif ve tavsîfi aşkın bir mahiyet arz etmektedir.. evet, O'nun mahiyeti meleklerden de ulvî ve taayyünü bütün varlığın ilki ve öncüsüdür. Varlığı bir ilk nur ve nüve olduğu ayanlardan ayan; O'nunla ilk harekete geçmiştir kutsal kalem, O'nunla gerçekleşmiştir beşerî plan ve O'dur nübüvvet silsilesinde vücud-u Hakk'a en açık burhan. O'dur Hazreti Zât'ın ilk mir'at-ı mücellâsı; O'dur ilâhî sıfatların en

şeffaf mahall-i tezahürü; O'dur kâlî ve hâlî Hakk'ın en fasih tercümanı, Allah'ın cihanda mücessem rahmeti ve bizlere lütuf ve nimetlerini tamamlamasının remzi.

O'nunla esrâr-ı ulûhiyet bütün vuzûhuyla bilinir olmuş; O'nunla cihanlar nurlanmış ve varlığın çehresindeki zâhirî sisler-dumanlar silinmiş; kâinatın öbür yönündeki hakikatler ayan beyan ortaya çıkmış ve Âdem Nebi'ye icmâlen bildirilen her şey O'nda tam tafsîle ulaşmıştır.

Evet bizleri yanıltmadan Hakk'a ulaştıran biricik vesile O; ilâhî esrâr hazinelerinin anahtarları O'nda; varlığın mebde ve müntehâsının sırrı da O'na emanettir.

O mümtazlardan mümtaz Zât, Cenâb-ı Hakk'ın O'na itaati kendine itaat kabul ettiği bir kıblenümâ; O'nun neşrettiği nurlarla, bir kitaba, bir saraya, bir meşhere dönüştü kâinat ve aydınlandı kapkaranlık o koskoca amâ. Zulmetler ziyâ oldu sayesinde, buluştu O'nun aydınlık ufkunda son kez arz u sema.

Mesajı Kur'ân O, ufku irfan O, beyanı burhan O ve iki cihanın vesile-i saadeti de O'dur. Hakk'ın, harika bin nişanla taltif ettiği zât O, nâmı, Kur'ân'ın referansına bağlı kıyamete kadar yâd-ı cemîl olarak anılacak da O'dur. O'dur insanlığın medâr-ı şerefi, nübüvvet hakikatinin merkez noktası. Peygamberler ordusunun seraskeri ve ins ü cinnin yanıltmayan rehberi. O'nun beyanı, Fuzûlî'ce ifadesiyle: "Enbiyâ leşkerine mîr-i livâdır." O'nun kitabı Hak'tan bize en büyük armağandır. "Ruh-u A'zam"ın mahall-i tecellisi O ise –ki öyle olduğu muhakkaktır– O'nun mesajı da ruhlarımızın âb-ı hayatıdır. O'nunla insanlık gerçek insanî değerlere uyanmış ve O'nunla Allah'ın istediği renge boyanmıştır. O'nsuzluk tam hasret ve hicran, O'ndan kopma da apaçık bir dalâlet ve hizlandır.

Evet, esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhâniyenin merkez noktası O, peygamberlik semasının kutup yıldızı da O'dur. İlk

zuhur ve icmâl-i hakikat O'na bağlı gelişmiş, son mücessem ilâhî inayet O'nunla ifade edilmiş ve kıyamet günü her kapıyı açacak şefaat anahtarı da O'na teslim edilmiştir/edilecektir.

Hakk'ın O'na yüklediği misyon bütün enbiyâdan çok farklı ve O'na teveccühleri de iltifat ve i'zaz edalıdır. Rabbi O'nunla konuşurken özel bir üslûp kullanır ve bu üslûbuyla O'nu ta'ziz eder ve bize de edep taliminde bulunur. O, hakkında *"Nûn, kalem ve kalem tutan ellerin satırlara döktükleri şeyler hakkı için Sen Rabbinin nimetleriyle serfirazsın ve kat'iyen bir mecnun değilsin. Senin için hiç kesilmeyecek bir ecr ü sevap söz konusudur.. ve Sen bir yüce ahlâk üzere ahlâk âbidesisin."*[38] buyrulan iltifat ufkunun biricik muhatabı. Varlık kitabını yazan kalemin mürekkebi, kâinat satırlarının yazılışının gaye ölçüsündeki ruhu, mânâsı; ilâhî esrarın zuhûru adına bilinmezlerin en fasih tercümanı ve lâhûtî hakikatlerin de mârifet mahzenidir. O, *"De ki: Ey insanlar! Eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."*[39] yüksek mansıbının en seçkin siması; *"Sana biat edenler aslında Allah'a biat etmektedirler."*[40] pâyesinin en parlak mazharı, *"Doğrusu Rabbin, Sana vereceklerini öyle bir verecek ki, hem O'ndan hem de verdiklerinden tam razı olacaksın."*[41] fehvasınca rıza mertebesinin zirve insanı, Hak hoşnutluğunun nurefşân temsilcisi, yoldakilerin de ışık ve rehberidir. "*Ey Resûlüm! Biz seni bütün âlemlere bir rahmet vesilesi olarak gönderdik."*[42] hakikati mazmununca O, dünyada iman ve mârifetle, ötede Cennet ve Cemalullah'la tüllenen âlemlerin sırlı anahtarı, kapısı, o kapı ötesindeki bütün mazhariyetlerin ışıktan vesilesi, künhü nâkâbil-i

---

38 Kalem sûresi, 68/1-4
39 Âl-i İmran sûresi, 2/31
40 Fetih sûresi, 48/10
41 Duha sûresi, 93/5
42 Enbiyâ sûresi, 21/107

idrak hakikatlerin müfessiri, Zât âleminin müfti-i hâssı, sıfatlar ufkunun münevver maşrıkı, arkasına aldıklarının aldatmaz mürşidi, ehl-i tevhidin kıblenümâ mahiyetindeki imamı, idrak ve ihsas âlemlerini kuşatan sis ve dumanın arkasını gösteren ilâhî ışık kaynağı, Hakk'a gönül verenlerin vefalı ve candan dostu, şeytanın ve şeytanîliğin en amansız hasmı, dünya ve ukbâda kendine bel bağlamışların koruyucu serası ve mücrimlerin de şefaatkânıdır.

Dünyada altından kalkılmaz gibi görünen ağır mükellefiyetler O'nunla tahfif edildi; O'nun sayesinde ümmet sürçme, nisyan ve hatalardan muaf tutuldu. Afv ü azap O'nun ikliminde renk değiştirdi ve her sineye affedileceği ümidi düştü.

Gökler velîmesine çağrılan Hakk'ın özel davetlisi O'ydu; herkesin gözünü diktiği "Kâb-ı Kavseyn"e uğrayıp geçen de yine O'ydu. "Sidretü'l-Müntehâ"nın misafiri olmak sadece O'na bahşedilmiş bir mazhariyet, [43]"مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى" mazmununca gördüğü şeyler karşısında başının dönmemesi, bakışlarının bulanmaması da O'na lütfedilmiş özel bir temkindi. O, Âyetü'l-Kübrâ'nın kendi hususiyetleriyle zuhûrunu müşâhede etti, ama asla gözleri kamaşmadı; kamaşmadı ve bütün gök ehlince "müşârun bi'l-benân" oldu. Cibril, ilk defa O'nunla, idrak edilmez bir gök yolculuğunda bir beşere arkadaş ve hadim oluyordu... Bu yolculukta aynı zamanda O, berklerin ışık hızını aşkın bir süratle fizik âlemlerini aşarak fizik ötesine yürüyor ve görülmezleri görüyordu. "Sidretü'l-Müntehâ" ilk konak, "Kâb-ı Kavseyni ev ednâ" idrakinde aklın pes ettiği bir zirve ve likâullah da idrak ufkumuzu aşan bir mazhariyet.. bütün bunların kahramanı ise, (Şeyh Galip'in ifadesiyle) o Sultan-ı Rusül Şah-ı Mümecced, bîçarelere devlet-i sermed, dîvân-ı ilâhîde ser-âmed, Ahmed ü Mahmud u Muhammed idi. O,

---

[43] Necm sûresi, 53/17

gördü, gördüklerini gördürmek üzere aramıza döndü; duydu, gelip duyduklarını ruhlarımıza duyurdu.. ve vicdanlarımıza Evvel ü Âhir'in, Zâhir ü Bâtın'ın esrarını fısıldadı. Evvel'in en önemli remzi O, Âhir'in nurefşân aynası O, Ehadiyet-i Zâtiye ve Vahidiyet-i Sıfâtiyenin en bülendâvâz davetçisi O; zât, sıfât ve esmâ bilgisinin en emin emanetçisi hakikî insan-ı kâmil de O'ydu... O, taayyün-ü evvel'den Ahmed unvanıyla insanlık ufkunun muhaciri; Mekke'den Muhammed namıyla Medine şehrinin misafiri; berzahtan Mahmud namıyla livâü'l-hamdin mihmandarı ve bütün esmâ-yı şerifesiyle Cennet ve Cemalullah'ın perdedarı, ruhanî âlemlerin feyz kaynağı ve cismaniyet âleminin de asıl cevheriydi.

Ey varlığın özü ve nüvesi, yaratılış ağacının meyvesi ve tevhid hakikatinin en gür sesi.! Eğer Sen olmasaydın bizim ve kâinatların ne anlamı olurdu ki.! Biz, Senin sayende kendimizi okuyabildik ve konumumuza göre –geçebildikse– doğru bir duruşa geçebildik. Belirsiz görünen varlık ve hâdiseler Senin kudûmunla aydınlandı. Teşrifinle her şeyin rengi değişti ve her nesne varlığın perde arkası adına fasih bir lisan kesildi. Sâyen yere düşmese de, sâyende düşmekten, düşüp ebedî helâk olmaktan kurtulduk. Kâinat muammasını çözüp değerlendirme vazifesi ta ezelde Sana verilmişti. Senden evvel gelenler, ömür boyu sadece bu muammanın icmâlini heceleyip durdular. O muammayı hall ve o icmâli de tafsil eden Sen oldun. Her iki cihanın anahtarları da takdir-i evvel ve teslim-i âhirle Sana verilmiştir; dünya kapısını açan Sen; ukbâ yolunu gösteren de Sensin. Mesajınla Sen hakikat-i tevhidin sözcüsü, cin ve insin de kurtarıcısı oldun.

Sen teşrifinle dünyayı nurlandıracağın âna kadar tevhid davasını yüzlerce-binlerce nurânî sima seslendirdi; ama hiçbiri Senin ulaştığın o davûdîliğe ulaşamadı. Onlar kendi mevhibe serhadlerine bağlıydılar; onu aşamaz ve Senin

ufkuna ulaşamazlardı. Misyonları uğrunda çok koştular; nice aşılmazları aştılar.. kimisinin önü kesildi, kimisinin kellesi.. kimisi daha yolun başında ötelere yürüdü, kimisi yol yarısında.. kimisi en ciddî temerrütlerle karşılaştı, kimisi uğradığı her yerde taşlandı.. her zaman aşk u şevkle gerildiler, her zaman ölüp ölüp dirildiler. Bunlardan bir hayli kimse aradığını buldu ve sayelerinde yüzlerce-binlerce insan kurtuldu. Bütün bunlar arasında değişik kıt'alara sesini duyuran ve sarsılmadan dimdik ayakta duran sadece Sen oldun. Üç-beş sergerdan müstesna, arkana aldıklarından şaşırıp yollarda kalan olmadı. Yapacak bir sürü iş vardı ve arkandakilerin hepsi de harıl harıldılar; hepsi de durmadan koştu, ama hiçbiri yorulmadı; yorulup yollarda kalmadı.

Onlar Sana, Sen de tam onlara göreydin; seviyordun onları, seviyordular Seni. Kudret eli onları Senin arkadaşlığına hazırlamış gibiydi –o beraberliğin neşvesini Allah bizim gönüllerimize de duyursun– yakışıyorlardı refâkatine ve lâyıktılar da buna. "Şeb-i Arûs" deyip vuslata yürüdüğün günlerde, gönlünün onlara nâzır yanıyla bakıp bakıp ağlamıştın o dırahşan çehrelere.. miraç, Senden evvel hiçbir kutluya nasip olmamıştı. Gezip görmüştün rü'yet ufkuna kadar bütün mâverâyı; ama gözleri kamaştıran o güzellik armonileri içinde bile hep onları ve arkadan gelenleri düşünmüştün. Gönlünde hep, gördüklerini gördürme, duyduklarını duyurma arzu ve iştiyakı tutuşuyordu. Gidişin de, dönüşün de, dönerken müstaid ruhlara kapıyı aralık bırakışın da hepsi harikaydı; kendin gibi gittin, kendin gibi döndün, insanlık tarihinde hep biricik seyahat sayılan bu gök yolculuğunda, Ezel'in lütufları Senin nefesine bağlanmıştı; arz u semadakiler Seni saygıyla selâmlıyor ve sürprizler bekliyorlardı. Her taraf nurdan köpük köpüktü ve her yana ışıklar yağıyordu; hem de bütün çağları içine alırcasına. Biz, o ışık hüzmelerinden

birkaç damlanın da bu ifritten çağın bağrına düşmüş olacağı ümidini hep koruduk ve korumaya devam ediyoruz. Sen vefalıydın; her yana iltifat ve teveccüh yağdırırken bu asrın karasevdalılarını mahrum edemezdin ve etmedin de. Eğer aramızda hâlâ bir kısım ışığa yürüyenler varsa bu Senin getirdiğin ziyadandır. Eğer şöyle-böyle hâlâ yaşıyorsak bu da Sana olan intisabımızdandır.

Ey hep yükseklerde uçan kutlu Nebi! Sen bizim canlarımızın canı, mesajın da kronik dertlerimizin dermanıdır. Ne olur bir kere daha gel ve bizi cansız bırakma.! Son bir kez daha konuş, bendelerini dertlerle kıvrandırma! Yürüdüğümüz yollarda bir sürü kundakçı, bir sürü de fitne ateşi var; sisidumanı ufkumuzu karartıyor. Her şeye rağmen düşe kalka yürümeye çalışıyoruz. Yürüdüğümüz yolları maiyyetinle işaretle ve gönüllerimize rehberliğinin itminanını duyur. Şimdiye kadar bu yollarda binler-yüz binler mugaylanlar arasında yürüdü, ekstradan güller derdi; yer yer yorgunluk yaşadı ve zaman zaman sarsıldılar ama hep harıl harıl koşanlar gibi mükâfat gördüler. Bu sürprizler yolunun başında da, sonunda da Sen varsın; her zaman gözlere görünmesen de gönüllerimizde nazlı nazlı oturan Sensin. Bizler, eğer şimdilerde az da olsa bir hayat emâresi gösterebiliyorsak bu Senin ruhlarımıza içirdiğin iksirdendir. Sinelerimizi hâlâ Sana açık tutabiliyorsak bu da sunduğun mesajın büyüsündendir. Sen gönül tepelerinden bize seslenmezsen, biz de ruh ufkumuzdan Senin dirilten soluklarını duyamazsak hazan yemiş yapraklar gibi sararır-solar ve ufkunda hüzün esintilerine sebebiyet veririz. Hazanla savrulmamayı ve Sana hüzün vesilesi olmamayı ne kadar arzu ederdik, heyhât ki heyhat..!

Sen mürde gönüllere hayat üflemek için gelmiştin ve bunu dayandığın o inayet kaynağıyla başardın da. Bak, şimdi bir zamanlar İrem Bağları gibi üfül üfül hayatın tüllendiği

o yerlerde canlı cenazeler dolaşıyor; bülbüllere inat saksağanlar ötüyor ve her taraf yarasaların şehrayinleriyle inliyor. Hâlimize acı da gel ve dirilmeye talip olanları Sensizlikle öldürme. Bir zamanlar adının şehbal açtığı pek çok yerde, şimdilerde şeytanlar livâdarlık oyunu oynuyor. Dünya bir yoklar ağında ruha, mânâya hasret gidiyor. Ruhlara bir kerecik olsun görünmen bütün şeytanî oyunları bozacak ve asırlardan beri sesi soluğu kısılmışlara can gelecektir. Bugün, yol diye patikalarda emekleyen bir sürü şaşkın bir sürü de bütün bütün yolsuz var. Her yanda nifak rüzgârları esiyor. Kar-kış sürekli amansızlık solukluyor. Faust'un çocukları eskisinden de toy, Mefisto ise profesyonellerden profesyonel; sürekli yeniliyor ve sürekli bedel ödüyoruz. Haraca kesilmiş gibi bir hâlimiz var; kendimi bildim bileli bizler hep öksüzler gibi itilip kakılıyor, hep haince düşüncelerin ağına takılıyoruz. Sen var iken biz nasıl yetim oluruz, hüküm Sende ise sahipsizlik de ne demek! Hayır biz, ne yetim ne de sahipsiziz; biz, sımsıcak yuvasından ayrılıp kendini sokağa atan sokak çocukları gibiyiz.. Sana dönüp Senin gül rayihalarını duyacağımız âna kadar da galiba şurada-burada tiner koklayıp kendimize etmekten kurtulamayacağız. Her tarafta haramîler kol geziyor, dört bir yanda hırsızların, uğursuzların hırıltıları duyuluyor. Çalan çalana, her şeyi yağmaladılar; yağmalananlar arasında kalbimiz de var. Şimdilerde akl-ı meâdın kolu kanadı tamamen kırık.. vicdan hafakanlar içinde ve ruhumuz da hezeyanlar ağında... Ağzını aç, nefesinden taptaze bir koku gönder ve bizi kendimiz olmaya uyandır. Fânilik Senin ruhunun tesir gücünü önleyemez, kimse Senin adını gönüllerden silemez. Sen, ezelin bize paha biçilmez armağanı, ebedlerin de bağbânısın. Senin bir çift sözünle diken tabiatını değiştirip gül olur; Sen konuşuversen yalanın bütün harmanları kül olur.

Bahtına düştük, dostlarınla konuştuğun gibi uzaklığımıza bakmadan bizimle de konuş.! Sen bir kere ağzını açıversen

bütün söz cadılarının büyüsü bozulacak ve asırlardan beri dilsizliğe mahkûm edilmişlerin –lâyık olmasalar bile– dillerinin bağı çözülecek ve namına ne hutbeler ne hutbeler irad edilecektir. Senin nefesinle –o nefeslere canlarımız kurban olsun– şimdiye kadar nice ölü çağlar dirildi. Kaç kere İsrafil, birkaç adım geriye çekilerek Senin sûr sesi veren soluklarını dinlemeye durdu. Kaç kez kupkuru çöller Senin nefesinle Cennet bahçelerine döndü. Bilmem ki "Son bir kere daha" demeyi küstahlık sayar mısın?! Bu bir küstahlık olsa da, gönüllerimizdeki Sensizliğin yanında çok önemsiz kalır. Biz, kendi kendimize kalmış telkih bekleyen birer tohum, Sen bu ilkâhı gerçekleştirecek bir rüzgâr; biz dirilme bekleyen cansız cesetler, Senin nefesin ise bizim için bir âb-ı hayattır. Esiver başımızın üstünde, bize diriliş yolunu göster; boşalıver sağanak sağanak üzerimize ve bize yeni bir bahar muştusuyla gürle. Başlarımız, ayağını basacağın noktada, gözlerimiz zuhûrunu beklediğimiz matla'da sürpriz iltifatlar peşindeyiz

Bu dünya Senin dünyan; Senin dünyanda başkalarının sözünün-sazının ne önemi olur! Senin gölgen yeryüzüne düştüğü andan itibaren Süleyman Nebi'nin sadece adı kalmıştır. Sikke Sende, mühür Sende; karşı çerinin başında İskender olsa ne yazar. Senin davudî sesin velvele olup dört bir yanda yankılandığı bir dünyada Davud'a ne ihtiyaç var! Söz Sende ise başkalarının konuşması küstahlık sayılmaz mı? Devrilmiş bulunan bizleri Senden başkası ayağa kaldıramaz; iki büklüm olup kamburlaşmış insanlık ancak Senin himmetinle belini doğrultabilecektir.

Çok uzaktan gölgenin başımıza vurması bile ümitlerimize bir *"ba'sü ba'de'l-mevt"* nefhası oldu. Hakikî viladetin bütün şeytanî mumları söndürecek ve karanlığa mahkûm ruhları sönmeyen bir ışık kaynağına uyaracaktır. Allah, cihanları aydınlatacak ziyayı Sana bağlamıştır. Dünyaları aydınlatacak ışık

kaynağının düğmesi Senin elinin altındadır. Sen istersen Allah da diler; Sen söylersen hepimiz de dinlemeye dururuz. İste ki ilâhî meşîet konuşsun, söyle ki kulaklar doğru bir söz duysun.

Sen Hak nezdinde de halk nezdinde de bütün cihanlardan daha değerlisin; biz hepimiz Senin nazını çekmekteyiz, Sen ise bizim âb-ı hayatımızsın. Hazreti Mesih'in eli ölü cesetleri diriltiyordu; Sen nice yüz bin seneden beri ölü gönüllere ruh üfleyen İsrafil oldun. Şimdi gel ününü bütün dünyaya bir kere daha öyle duyur ki, bütün nifak, şikak ve fitne ateşleri sönsün, her taraf köyünün rengine bürünsün.

Sözlerim benim perişaniyetimi aksettiriyor; ama dileğim kamunun da dileği.. Seni hep rahmet-i Rahmân bildik, kendimizi de o kapıda birer dilenci. *"Kerem kıl kesme sultanım keremin bînevâlerden / Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlerden."* (M. Lütfi)

رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا
وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا فَرَجًا وَمَخْرَجًا

وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلاَةً تَكُونُ لَكَ
رِضَاءً وَلِحَقِّهِ أَدَاءً وَصَلِّ وَسَلِّمْ أَيْضًا

عَلَى جَمِيعِ إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ
وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ اٰمِينَ يَا مُعِينُ

MUKADDES GÖÇ

Göç, yaratıldığı günden bu yana hiç durmak bilmeyen insanoğlu için umumî mânâda; insanlar arasında seçkinlerden seçkin aydınlık ordusu kudsîler için de hususi mânâda ve aynı zamanda medeniyet tarihini de yakından alâkadar eden önemli bir mefhûmdur.

Evet, bir tarafta anne karnından çocukluğa, çocukluktan delikanlılık ve olgunluğa, derken yaşlılık ve ölüme uğrayarak upuzun bir sefere çıkmış gariplerden garip insan fertleri; diğer yanda, elindeki meş'aleyle çağlara ışık saçan, çeşitli devirlere mührünü basan; açtığı nurlu yolda arkasına düşenleri hep medeniyetin şahikalarında dolaştıran; sinesinde tutuşturduğu kıvılcımlarla kendine gönül verenlerin ruhlarını aydınlatıp onları iman ve ümit kuşağında ölümsüzlüğe hazırlayan; aydınlık düşünceleriyle, karadeliklerin çehrelerinde, Cennet'lere ait ışık ve renk cümbüşü çıkararak karanlıkların ve karamsarlığın hükmettiği aynı noktalarda, ümit meşçerelikleri meydana getiren yüce rehber ve yüksek kametler, hep birer yolcudurlar ve bütün bir hayat boyu göç edip dururlar. İnançları, düşünceleri, davaları uğrunda bitip tükenme bilmeyen bir göç...

Bir hakikatin değişik rükûn ve yönlerinden ibaret olan; iman, göç ve cihad üçlüsünün, Kutlu Beyan'da ekseriya peşi peşine zikredilmesi, bu meselenin ne denli ehemmiyet arz ettiğinin en parlak delilidir. İnanma, hicret etme ve inancı uğrunda vereceği mücadeleyi, bu yeni iklimde, yeni muhatap

ve yeni şartlara göre durup dinlenmeden devam ettirme.. işte kudsîlerin sabah-akşam başvurageldikleri üç musluklu Hızır çeşmesi! Bu çeşmeden kana kana içenler, inançla gerilecek ve karanlık bucaklara durmadan kıvılcımlar salacaklardır; yollar sarpa sarıp çevreyi terslikler, yanlışlıklar, cahiliye duygu ve tutkuları alınca da mal-menâl, yurt-yuva, evlad ü iyâle bakmadan "bir başka diyâr!" deyip yeniden yolculuğa çıkacaklardır.

Dava ne kadar yüksek, düşünce ne kadar yararlı ve orijinal, mesajlar ne kadar parlak da olsa, onu ilk defa duyan ruhların irdemesi, mukabelede bulunup zorluklar çıkarması kaçınılmaz ve bir ölçüde de tabiîdir. Buna göre, kendi toplumunda yeni bir iman, yeni bir aşk ve heyecan uyarmak isteyen herkes, ya mücadelesini orada açık-kapalı devam ettirecek veya hicret edip gönlünün ilhamlarına, takdimiyle vazifeli olduğu mesajlarına başka talip ve başka meşçerelikler araştıracaktır.

Birinci şıkta, o inanç ve düşünceye gönül veren her ferdin, fevkalâde dikkatli, tedbirli ve yenilmişlik adına ne varsa hepsini daha baştan aşması şarttır. Yoksa, ümit edildiği mânâda aydınlatma olamayacağı bir yana, çok defa küçük bir dikkatsizlik, az bir yanlışlık, şartların ağırlaştırılmasına, atmosferin de bütün bütün yaşanmaz hâle gelmesine sebebiyet verebilir... Bir heyetin bütün fertlerinin her zaman bu denli dikkat ve teyakkuz içinde bulunmaları çok zor, hatta imkânsız olduğundan, bu türlü durumlarda aydınlatma ve irşadın ayrı bir iklimde devam ettirilmesi bir bakıma zarurîdir; başka şekilde hareket ve direnmelerin de hiçbir faydası yoktur.

Öteden beri her yeni düşünce, doğduğu muhitte hor karşılanıp, aleyhinde kampanyalar oluşturulmasına karşılık; o düşünce ve onu temsil eden şahısları çocukluk ve gençlikleriyle bilmeyen bir başka muhit, çok defa onlara kucak açmış ve destek olmuştur.

Bu itibarla, her kudsînin kaderinde değişmez şu çizgiler, âdeta bir fasl-ı müşterektir: Önce iman ve aşk, sonra yığınları saran yanlışlık ve inhiraflara karşı mücadele, sonra da gerekirse insanlığın mutluluk ve saadeti uğrunda, yurt-yuva her şeyi feda ederek, başka âşinâ gönüller aramak üzere yeniden yollara dökülmek...

Hemen her yeni dirilişte bu iki esas ve iki merhale çok önemlidir. Birinci merhale, ferdin şahsiyet kazanması, inançla şahlanıp aşkla gerilmesi, nefis ve benliğini aşarak Hakk'ın âzâd kabul etmez kölesi olma merhalesidir. Bu merhaledeki cihad, bütün buudlarıyla nefsin dümenlerine karşı, benliği yenmeye müteveccih ve insanın kendisini yeniden inşâ etmesiyle alâkalıdır. Bu itibarla da cihadların en büyüğü "Cihad-ı Ekber"dir. İkinci merhale ise, her gönülde bir kor, bir alev hâline gelen inancın aydınlık tufanı, artık çevreye çeşitli dalga boylarında şualar neşretmeye başlar. Çok defa bu safhanın tahakkukuyla beraber hicret de gelip kapıya dayanır.

Aslında, bu devreye kadar geçirilen safhalarda dahi, ruh planında bir hicretten bahsetmek her zaman mümkündür: İnsan, içinde bulunduğu durumdan olması gerekli olan duruma; hareketsizlik ve dağınıklıktan aksiyon ve sisteme; donmuşluk ve bozulmuşluktan kendini yenilemeye, bin bir günahın boğucu atmosferinden ruh ve kalbin hayat derecesine yükselme gibi... hususların hemen hepsinde bir hicret mânâsı vardır ve bu mânâlarda o, hep hicret edip durmaktadır. Kanaatimizce, ikinci hicretin, fonksiyonunu tam edâ edebilmesi de, birinci merhaledeki hicretlerin yapılıp yaşanmasına bağlıdır. Nefsinden kalbine, cisminden ruhuna, dış şatafatlardan vicdanındaki ihtişama, özünden özüne hicrette başarılı olanlar, öbür hicret ve ötesinde de başarılı olurlar. Bunu tam temsil edemeyenler, çok defa diğer hicret ve ona bağlı olanları da kusursuz temsil edemezler.

Bu mânâda hicret, ilk defa, insanlık semasının ayları, güneşleri sayılan Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. Musa, Hz. İsa gibi yüce kâmetler tarafından başlatıldı; sonra da bu aydınlık yolun eşsiz rehberi, İnsanlığın İftihar Tablosu, zaman ve mekânın Efendisi bu yoldan yürüyüp gitti. Kapıyı da kıyamete kadar arkadan gelenlere açık bıraktı...

Hak yolunda ve Hakk'ın hatırı için yapılan hicret o kadar kudsîdir ki, mal ve canlarını inandıkları dava ve o davanın eşsiz temsilcisi uğrunda fedâ eden kutlulardan kutlu bir cemaatin, en çok sevilip takdir edildiği noktada, daha değişik sıfat ve unvanlarla değil de "muhacir" unvanıyla yâd edilmesi ne kadar mânidârdır! Hatta bu kudsîler dönemine bir tarih başlangıcı aranırken; Nebî'nin doğumu, peygamberlikle şereflendirilmesi, Medine halkının bu yüce davaya omuz vermesi, Bedir harbi, Mekke fethi gibi... her biri ayrı bir pırlanta olan bunca hâdise içinde, hicretin seçilmesi, üzerinde hassasiyetle durulmaya değer önemli bir mevzudur.

Bir kere, yüksek bir mefkûre uğrunda göç eden her ferd, hayatının her lâhzasında, göçe sebep teşkil eden yüksek gayenin baskısını vicdanında hissedecek ve hayatını bu yüksek duyguya göre düzenleme mecburiyetini duyacaktır. Ayrıca çocukluk ve gençlik dönemleriyle alâkalı horlayıcı nazarlardan kurtulması, rahat ve endişesiz hareket etmesi de ancak bu mukaddes göçle tahakkuk edebilecektir. Zirâ, kim olursa olsun, çocukluk ve gençlik dönemini geçirmiş olduğu çevrede, o devreye has, hasımları tarafından bazı yanlarının tenkit edilmesi ihtimaline karşılık; hicretle gerçekleştirilen yeni muhitte, pırıl pırıl hâli, tertemiz düşünceleri, baş döndürücü fedakârlıklarıyla devamlı takdir edilen biri olacaktır. İster bunlar isterse başka faktörler olsun, öteden beri tarihte devir açıp devir kapayanlar ve büyük bir ölçüde tarihin akışını değiştirenler hep muhacir kavimler olmuştur.

Sosyologların tespitine göre, yeryüzündeki medeniyetlerin hemen hepsi göç eden fert ve cemaatler tarafından kurulmuştur. Toynbee, göçebelerin kurduğu yirmi yedi medeniyetten bahseder ki; bu da hemen hemen çağlar boyu yeryüzünde, göçebe hâkimiyeti demektir. Kendini rahata, rehavete kaptırmamış, her an her şeyden ayrılmaya hazır, vereceği mücadelenin doğuracağı sıkıntıları önceden yaşamaya alışmış ve bir asker gibi her an sefer emrini bekleyen bu dinamik ruhlarla mücadele etmeye ve onları silip geçmeye kimsenin gücü yetmeyecektir.

İşte ilk kudsîler ve ilk medeniyet muallimleri! Ve işte birkaç aşiretten cihan imparatorlukları kuranlar! Yıldırımlar gibi karanlık çağların bağrına inen bu insanlar, rahatı zahmette; diri kalmayı, ölüm ve ötesindeki her şeyi hakîr görmede; ebed-müddet var olmayı şartlara göre kendilerini yenilemede gördü ve ters-yüz edilmez birer güç hâline geldiler.

Keşke, günümüzün nesillerini, rahattan, rehavetten, hazlarına düşkünlük ve nefsanîlikten kurtararak, ruhlarını yüce duygularla donatıp daha çok ızdırap çeken, daha çok acı ve sızı duyan ideal insanlar hâline getirebilseydik. Belki o zaman, milletçe, küçük hesapların, hasis zevklerin tesirinde kalmayacak ve bir kısım ehemmiyetsiz sıkıntılardan ötürü de hiç mi hiç yer ve yön değiştirmeyecektik...

RUH UFKU
VEYA METAFİZİK DÜŞÜNCE

Yıllar var ki bu ülkede, ruh da ruh ufku da sürekli anlamsız görülmüş hatta hafife alınmış ve horlanmıştır. Bilhassa bir kısım müstağriblerle, bazı inkılapçı geçinenler "değişim" ve "dönüşüm" adı altında, varlık ve bekâmızın özü, esası sayılan metafiziği de, ruhu da, ruhun getirdiklerini de her zaman küçümsemiş ve bütün bunlara düşman kesilmişlerdir.. düşman kesilmişlerdir; zira bunlar, ne ruha ne de ruh ufkuna dair hiçbir şey bilmemektedirler. Aslında, her şeyi maddeye irca ederek muhakemelerini hep fizik endeksli sürdürmek isteyenlerin, ne ruhu, ne metafiziği ne de mânevî olanı görmeleri mümkündür. Ruhu, mânevî olanı görmeleri bir yana çağdaş pozitivistler, rasyonalistler kadar olsun, bunların maddeyi ve eşyayı görüp değerlendirdikleri dahi söylenemez.. evet bunlar, tasavvur ve tasarıları itibarıyla olabildiğine sathî, mantık ve muhakemeleri cihetiyle fevkalâde sığ; üslûpları açısından da hep çocuksu ve hırçındırlar.. akılları ihsas dünyalarıyla sınırlı; ilhamları madde ile çevrili; düşünce ufukları da olabildiğine dar ve tek buudludur.

Ruh, mânâ ve metafizik, bizden, ihsaslarımızı aşkın ve içgüdülerimizin ötesinde daha engin ufuklar istediği için, bir kısım maddeci banalların bunları anlayamayacağı, dolayısıyla da bunlardan hoşlanmayacağı muhakkaktır. Diğer bir yaklaşımla bu, ruh ufkunu, metafiziği anlamayanların düşünce çizgisini aşağıya çekmek gayretlerinden de kaynaklanabilir.

Evet, bu küçük insanlar ruhu, mânâyı, metafiziği devreden çıkarınca, kendilerine entel görünme fırsatı doğacaktır. Bunların sürekli; çoktan Avrupa'da ruh ufkunun da metafizik düşüncenin de kaldırılıp bir kenara atıldığından dem vurmaları, işin içyüzünü bilmeyen kitleler için, her zaman bir aldanma ve kayma vesilesi teşkil edebilir; hatta fanteziye açık bir kısım hercâi gönüllere müessir de olabilir. Ancak, bugünkü Batı'nın oluşumunda önemli bir esas sayılan bilim düşüncesi –temelde maddeciliğe müesses olsa da– hiçbir zaman ruh, mânâ ve metafiziğe karşı bütün bütün kapanmadı. O, her zaman, ruh ve mânâ mazmununu, pozitivist ve rasyonalist felsefe ile tam telif edemese de ne Eflatuncu düşünceden tamamen uzaklaşabildi; ne Paskal ve S. J. Jean'ı görmezlikten geldi; ne de Bergson'un metafizik dünyasından uzak kalabildi.. evet hemen her dönemde bu türden düşünce ve ilim adamları, hep bugünkü Batı'nın oluşumunda birer temel unsur olarak vazife görmüş ve nâzım rol oynamışlardır. Oysaki, bizdeki "değişim" ve "dönüşüm"lerde ruh ve mânâ ufku bütün fakülteleriyle eski bir metâ imiş ya da anlaşılmaz bir kısım paradokslardan ibaretmiş gibi ya kaldırılıp bir kenara atılmış veya tahkir ve tezyif edilerek "ilericilik", "aydınlık", "Batıcılık" gibi bir zümre tarafından kutsanan mevhum ve izafî değerlere kurban edilmişlerdir. Hem de yerlerine hiçbir şey koymadan kurban edilmişlerdir.

Eğer ruh ufku varlığın perde arkasına açılma ve metafizik de varlığı bir küll hâlinde ele alıp değerlendirme ise –ki genelde öyle olduğu kabul edilmekte– o olmadan ne varlık ve hâdiseleri kendi çerçeveleri içinde, hakikatlerine uygun olarak yorumlayıp seslendirmek, ne de kâinatın özünü, Yaratıcı'yla alâkasını ve bizim O'nunla münasebetimizi idrak etmemiz mümkün olacaktır; zira kâinat ve onun ruhunu bilmek, hele bu bilginin pratikte neye yaradığını kavramak,

bilimin ortaya koyduğu esaslar içinde, farklı branşlara göre, ayrı ayrı usûl ve metodlarla tahlil ve tetkik etmekle bu birbirinden kopuk bilim parçacıkları kat'iyen bize beklediğimiz neticeyi vermeyecektir.. beklediğimiz neticeyi vermesi bir yana; varlığın mânâ ve muhtevası bütün bütün kaynayıp gidecek ve tetkike aldığımız eşya, karşımızda bir kısım cansız resim ve şekillerden ibaret kalacaktır. Onun için biz, varlığı ruh ufkuyla duymayı ve metafizik bir mercek altında temâşâ etmeyi, onu bütün buudlarıyla görmenin ve değerlendirmenin biricik yolu olarak görüyor; böyle bir yolu ihmal etmeyi de, mantığı tâkatinin üstünde işleri yorumlamaya zorlama; aklı, mahsusât fanusu içine hapsetme ve muhakemeyi de duyular dünyasıyla sınırlandırma sayıyoruz ki, kendimizi dinleyebildiğimiz, ruhumuza kulak verdiğimiz ölçüde, vicdanlarımızın buna isyan ettiğini duyacak, mantık ve muhakemelerimizin bize başkaldırdığına şahit olacağız...

Bugüne kadar hemen her büyük düşünce akımının temelinde metafizik ve ruh ufkunun müessiriyeti mutlaka söz konusudur. Bütün eski dünya Samilerden İbranilere; Aramilerden Turanilere; Tevrat'tan Vedalara, Upanişatlardan Avestalara ve Gatarlara ve yeni dünya Zebur'dan İncil'e, Kur'ân'dan Sünnet'e metafizik bir çağlayan içinde ve ruh ufkunun vesayetinde gelişmiş ve şekillenmiştir. Kant'tan Hegel'e, Leibniz'ten Jean'a metafizik kahramanlarını inkâr etmek bugünkü Batı'nın özünü bilmemek demektir.

Modern ilim düşüncesini, ruhla, mânâ ile savaştıranlar, eşyanın perde önünden de perde arkasından da hiçbir şey anlamayan, fizik-metafizik sınırlarını kavrayamamış ve tefekkür yetenekleri bulunmayan muhakemesiz mukallitlerdir. Hâlbuki, bilimin de, ilmin de beslendiği temel kaynak metafizik düşünce ve ruh ufkudur. Tarih boyu bütün ilmî hamleler bu kaynaktan beslene beslene gelişmiş; ilim düşüncesi

onun büyülü, engin ve sonsuzluk televvünleri ve gönüllerimize akan ilhamları sayesinde bugünlere gelip ulaşmıştır.

Eğer bundan sonra bir kere daha ilmin aydınlık atmosferinde yeni bir dünya inşa etmeyi düşünüyorsak –ki düşündüğümüze şüphe yok– bunu ancak, o engin metafizik mülâhazalarımızla vicdanlarımızdan ruh ufkunu temâşâ ede ede gerçekleştirmemiz mümkün olacaktır. Zaten yakın tarihimiz itibarıyla böyle önemli bir hususu ihmal ettiğimizden dolayı değil midir ki, onca çabaya rağmen, milletimizde bir türlü ne ilim aşkı, ne ilim düşüncesi, ne de Batı standartlarında bir ilim felsefesi geliştirememişizdir.. geliştirememişizdir; çünkü hakikat aşkı, ilim aşkı ve ilim düşüncesiyle kitlelerin gönlüne inememişizdir.

Bugün, ilim veya bilim adına kullandığımız esaslar, hayat-kâinat ve varlık felsefemiz, başkaları tarafından daha önce ortaya atılmış nazariyelerdir.. ve bunların nüveleri de kat'iyen bizim mantığımız, bizim muhakememiz, bizim sancılarımız ve bizim gayretlerimizin ürünleri değildir. Bizim ızdıraplarımızın, bizim fikir çilelerimizin, bizim ilhamlarımızın ve bizim hafakanlarımızın doğurmadığı şeylerden istifade etmeye kalkmak –hele doğrudan doğruya olursa– ruh velûdiyetimizi öldürmek ve düşünce hayatımızı kısırlaştırmak demektir.

Gerçek ilim düşüncesi, metafizik tecessüs ve ruh ufku sayesinde; varlığın herhangi bir parçası ve kâinatın herhangi bir disiplini karşısında, her zaman o parça ve o disiplini eşyanın bütününe bağlayan âlemşümul bir görüşü, bir yorumu bize anlatan düşüncedir. Böyledir; zira o, bütünü birden kompoze edebilmenin sihirli formülünü ihtiva etmektedir.. evet, parçanın verdiği ilham ve sezişler bazen belirsizliğe, izah edilmezliğe takılıp kalmalarına mukabil, bütün, kendi tamamiyetinin referansı sayılır.

Sanat düşüncesinde ruh ufku ve metafizik âdeta buut farklılığının remzi gibidir.. hatta denebilir ki, sanat telakkisi gerçek renk ve derinliğini ancak böyle bir ufuk sayesinde ortaya koyabilir. Zira sanatkârın yaptığı şey; bizim iç duygularımızın varlıkla münasebetini yakın takibe alma ve bu ihsaslarla içinde köpürüp duran his, heyecan ve hafakanlarını yorumlayıp seslendirme, seslendirdikten sonra da bunları uygun kombinezonlar içinde bize sunarak benliğimizde sürekli, her şeyin, kendi asıl kaynağına karşı çırpınıp durduğunu resmetmektir. Değişik bir ifade ile sanatkâr; eşyadan herhangi bir unsur ve kâinattan herhangi bir televvün karşısında, duygularına akan ve ruhunu saran ilhamları birbirine bağlayarak, kaynaştırarak ve bütün nomen ve fenomenleri bir araya getirip, her şeyi bir küll hâlinde bize takdim edebilen bir metafizik kahramanıdır.

Evet, parçaların ihsası, gerçek bir ilmî düşünce referansı olmadığı gibi, hakikî bir sanat ufku ilham etmekten mahrumdur. Yakın tarihimiz itibarıyla sanat düşüncesindeki "kem kümler"imiz, tutarsızlığımız, bir türlü "biz" olamayışımız, monotonluğumuz, dolayısıyla da tatminsizliğimiz böyle bir perspektif darlığından kaynaklansa gerek.. evet varlığın, bir bütün hâlinde müşâhede, mütalâa ve değerlendirme rasathanesi de diyebileceğimiz böyle bir ruh ufkumuz olmazsa, sanat dâhileri yetiştirmemiz şöyle dursun, sıradan sanatkârlarla sanatta tatmin ufkuna ulaşmamız kat'iyen söz konusu olamayacaktır.

Bir kere daha hatırlatalım ki, ilmin de, düşüncenin de, sanatın da, hatta fazilet, ahlâk ve kültürün de beslendikleri en önemli hayatî kaynak, böyle bir ruh ufku yoluyla ulaşılacak gerçek metafizik felsefedir. Güç ve müeyyideleri kendi düşünce zeminimizin ürünü böyle bir felsefe ile, parça parça olan bilgi kırıntıları bütün hâline gelecek ve lâhut dairesinden imkânın en uçtaki sınırına kadar her şey mahrutî olarak

duyulup hissedilecek ve çok yeni yorumlarla daha enginlere açılma imkânları doğacaktır.

Bu itibarla da diyebiliriz ki, ruh ufku olmayan, dolayısıyla da kendi metafizik düşünce sistemini kuramamış milletler, kat'iyen şablonculuktan kurtulamaz; kendileri olamaz ve hiçbir zaman kendi âidiyetlerini hissedemezler. Sürekli bir hercâilik içinde bir o tarafa, bir bu tarafa yönelir.. bazen "ötekiler" dediği kimselerden bir şeyler dilenir, bazen de berikilerden.. ama, hep bir ruh ve kalb aritmisi ile sarsılır durur.. ve arkadan gelenlere de sadece ve sadece zikzaklar çizme metrukâtı miras bırakır. Evet, dünden bugüne iyi bir metafizik düşünce ile kendi şahsiyetlerini inşa edememiş milletler ve kimlik bunalımıyla ruhta lime lime olmuş yığınlar, yolun sonunda kendi kendilerini de inkâr etme mecburiyetinde kalmışlardır.

Birkaç asırlık taklitlerimiz, bu taklitlerden kaynaklanan kararsızlıklarımız, hem bizi, hem yetiştirdiğimiz nesilleri hem de arkadan gelenleri şaşkına çevirmiş, farklı düşüncelerin çarpıştığı arenalara itmiş ve millet fertlerini birbirinin kurdu hâline getirmiştir.

Biz şimdi, gözlerimiz ufuklarda, milletçe bizi, inançsızlıktan, sebatsızlıktan, kararsızlıktan ve taklitçilikten kurtararak, kendi metafizik düşünce sistemimize, kendi sanatımıza, kendi ahlâkımıza kavuşturacak irade erlerini ve dünü-bugünü-yarını bir nokta gibi görüp değerlendirebilecek ruh kahramanlarını bekliyoruz.

İSLÂM DÜŞÜNCESİNİN ANA KARAKTERİSTİĞİ

İslâm'ın kökleri, zaman-mekân üstü sonsuzluk; muhatabı, gökler ve yer vüs'atinde mânevî genişliği olan insan kalbi; hedefi de, dünya ve ahiret saadetidir.

İslâm, ezelden ebede uzanan sırat-ı müstakîmin adı ve yeryüzünde insanların en şereflisinin kalbinden başlayarak bütün gönüllerin fethedilmesi ve herkesin "ebed" arzusunun gerçekleştirilmesi için gönderilmiş semavî bir nizamın unvanıdır.

İslâm, arza otağını kurduğu günden itibaren bütün gücüyle kalblere yönelmiş, gönülleri fethetmeye çalışmış, her vicdana kendi resmini çizmiş, sonra da hayatın bütün birimlerine yürümüştür. Öyle ki, onun sinelerdeki derinliğiyle hayatın her faslı üzerindeki tesiri arasında hemen her zaman bir tenasüp söz konusu olagelmiştir. Onun ruhlarda kabul görmesi ne kadar derin ve köklü ise, hayatımızdan taşan ve çevremizde mâkes bulan tesiri de o kadar aşkın ve o kadar kalıcıdır. Hatta diyebiliriz ki, İslâm adına çevremizde uyanan arzular, iştiyaklar, kabuller tamamen bu iç resmin derinliği ve ihatasıyla mütenasip olarak gerçekleşmektedir. Yani insan derûnundaki bu ilk kabul ne kadar derinse, çevredeki tesiri de o kadar güçlü olmakta ve toplumun ahlâkî, iktisadî, siyasî, idarî ve kültürel hayatı da her zaman bu iç iz'ana göre birer yön takip etmektedir. Evet, toplum her yönüyle ondan önemli çizgiler taşımakta; sanat, edebiyat, bu iç muhtevanın renkleri, desenleri şeklinde dışarı vurmakta, her yerde varlık

ve eşyanın satırları arasında o iç muhtevanın sesi, soluğu, şivesi duyulup hissedilmekte, görülen görülmeyen her şey, bize sessiz-sözsüz o iç muhtevanın lisanıyla duyulmadık besteler sunmaktadır.

Bu itibarla, imanla fethedilmiş kalblerin ağızları ne zaman açılsa, ebedî varolmadan nağmeler duyulur; bunlar ne zaman gözlerini açıp çevrelerine baksalar, kendilerini Cennet yamaçlarına taşıyan zümrütten koridorlarda sanırlar; sanır ve yol meşakkatini yol sonu mutluluğunun dalgaları içine salar ve "of of" edecekleri her yerde "oh oh" der dolaşırlar.

Kalblerin fethinde anahtar kelime "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" cümlesidir. Öyle ki, İslâm'a göre inanmaya ait bütün husûsiyetler, bir hakikatin gaye-vasıta iki ayrı yüzünden ibaret sayılan bu iki cümlecik üzerine temellendirilir; iman "şecere-i tûbâ"sı bu çekirdekten neş'et eder ve mârifet meyveleriyle insanın his, şuur, idrak ufkunu sarar ve sonunda bütün bilmeler, mârifetler bir iç hamle, iç duyuş ve sezişle aşka, iştiyaka, tutkuya dönüşerek o insanı dört bir yandan kuşatır ve onda vicdan eksenli yeni bir oluşum meydana getirir ki bu, o âşık ve müştak insanın her tavrında kendini hissettirir. Onun ibadet ü taati bu alâka ve irtibattan, bu aşk ve iştiyaktan çizgiler taşır; beşerî münasebetleri bu ledünniliğin akisleri hâline gelir, topyekün içtimaî, iktisadî, siyasî, idarî hamleleri bu "ilel-merkez" güç etrafında döner durur.. sanat faaliyetleri ve kültürel aktiviteleri bu iç dinamikle şekillenir, inkişaf eder ve tamamen kalbin rengiyle, şîvesiyle ortaya çıkar. Şayet ortaya çıkan bu sanat ürünü, bir kitap, bir resim, bir şiir ya da bir beste ise, bütün bunlar, o iç enmûzeç ve özle beslenmiş olarak kalbin duyuşlarını, sezişlerini seslendirirler; seslendirir ve eser sahibinin gönül vâridâtından kaynaklanan heyecan veya hafakanlarını, aşk ve vuslat veya hicranlarını ifade ederler. Tıpkı bunun gibi, iman, mârifet,

muhabbet ve ruhanî zevklerle dopdolu bir ruh da, ister sanat ve kültür, ister diğer aktiviteler adına kendi iç resmini ortaya koyar; ruhunun derinliklerinde birer öz, birer usâre hâline gelmiş insan-kâinat-Allah telakkilerini seslendirir ve hep derunundaki mânâları meşk etmeye çalışır.

İnsan, her zaman böyle arayış ve kast peşinde olmasa da, gönlündeki inanç sistematiği, iradî-gayri iradî onun bütün davranışlarını belli bir hedefe yönlendireceğinden, gayet tabiî olarak, böyle birinin hayat tarzı, üslûbu, karakteri, sosyal münasebetleri de bu iç dinamiğin rengini, şîvesini aksettirecek, keza böyle birinin sanat faaliyetlerinde, kültürel aktivitelerinde de aynı şîve, aynı eda, aynı üslûp göze çarpacaktır; çarpacaktır zira, her şeyden evvel, insanın varlık içindeki yeri, yaratılışının gayesi, faaliyetlerinin hedefi ve böyle bir gaye ve hedefin, vazife ve sorumluluğun düşündürdükleri, zamanla onun bütün benliğini sarıp kuşatacak ve onu her an en yeni, en canlı, en müessir duygularla o en üstün ve aşkın varlık karşısında bir farklılık ve fâikiyete yönlendirecektir.

Bu ilk belirleyici fikir, belli bir süre sonra onun, zihnî, fikrî ve ilmî aktiviteleri üzerinde tesirini göstere göstere, onda ikinci bir tabiatın husûle gelmesini sağlayacaktır ki, bu da, onun inançlarından ibadetlerine, ahlâkından sosyal münasebetlerine, Rabbiyle irtibatından davranışlarına kadar hayatının her safhasında derinden derine kendisini hissettirecektir. Aslında insan, bu ilk belirleyici mevhibeyi inkişaf ettirebildiği ölçüde, kendi gerçek dünyasının çerçevesini de ortaya koymuş olacaktır.

Evet, kalbî ve ruhî hayatın zirvelerine yönelmiş böyle birinin nasıl düşüneceği, nasıl hareket edeceği, nasıl işleyeceği, nasıl başlayacağı; ibadetlerinde ne denli hassas davranacağı, ahlâkî konularda ne ölçüde duyarlı olacağı, ne kadar

murakâbeye ve muhâsebeye açık bulunacağı ve sürekli kendini kontrol edip günahlara karşı ürperti duyacağı bellidir. Bu ölçüde duygu ve düşünceleriyle oturaklaşmış birisi için, artık bütün birimleriyle hayat, tıpkı mecrasını bulmuş bir çağlayan gibi hep ummana ulaşmak için akıp gidecek; o da, bu çağlayan içinde sürekli bir aşk u vuslat neşvesi yaşayacaktır. İman, inkişaf ve derinliği ölçüsünde bu hareket insanının ana dinamosu; ibadet, onun destekleyici ve koruyucu dinamiği; ahlâk ve topyekün insanî münasebetler alâmet-i farikası ve fasl-ı mümeyyizi; kültür, tabiîleşmiş en önemli buudu; sanat da, tecessüslerinin, tefahhuslarının, iç sezi ve iç müşâhedelerinin akisleridir.

Esas yeri burası olmamakla beraber ifade etmeliyim ki, İslâm sanatı; tecrit yörüngesinde televvün arayışıyla ayrı bir enginlik ihtiva eder; o, tevhidi vurgularken, teşbih ve tecsime karşı açıkça tavrını ortaya koyar ve her zaman yorum kapısının açık bırakılması esprisiyle damlada deryayı göstermeye, zerrede güneşi resmetmeye ve bir kelimede kitapları ifadeye çalışır. Bu ana dinamo ve temel dinamiklerin tesirinde oluşan İslâm kültürüne gelince –kültürün, umum insanlığın mirası olduğu hikâyesini şimdilik kurcalamayalım– o, insan realitesiyle irtibatlı fikrî ve zihnî aktivitelerinin hepsine açık, hepsinin müşterek halitasından ibaret bir öz ve usaredir. Biz onda, dünüyle-bugünüyle bize ait her şeyi hem de bütün canlılığıyla duyar, yaşar, geliştirir ve mâşerî vicdanın kadirşinaslığına emanet ederiz.

Bu itibarla da, bugün bize düşen şey, yalnız ve yalnız kendi inanç ve düşünce sistemimize bağlı kalarak, kendi kültürümüz ve kültür ürünlerimize yönelip kendimiz olarak kalabilmenin mücadelesini vermek ve gerekirse yeni düşünce ve irfan iştikaklarını da kendi fikir atlasımız üzerinde gerçekleştirmeye çalışmaktır. Evet, gücümüz yettiğince hep kendi kaynaklarımıza bağlı kalmalı, kendi millî mecramızda ummana

ulaşmayı düşünmeli ve kendi gök kubbemiz altında varlığı temâşâ etmeye, onu bir kitap gibi okumaya, okuyup yorumlamaya ve yeni bilgi, yeni mülâhazalar ortaya koymaya gayret etmeliyiz.

Ne var ki, İslâm'ın, başka milletlerden alınabilecek değerlere karşı sonuna kadar açık olduğu da bir gerçektir. İslâm, dünyanın ta öbür ucunda da olsa, yararlı şeyleri arar, bulur ve ona talip olur. Evet o; fizik, kimya, matematik, astronomi, hendese, tıp, ziraat, sanayi ve diğer teknolojileri bir zamanlar nereden olursa olsun alıp değerlendirdiği, geliştirip arkadan gelenlere emanet ettiği gibi, bugün de kimden olursa olsun alınabilecek her şeyi alır; gücü yetiyorsa inkişaf ettirir ve yeni mirasçılara tevdî eder.

Aslında insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olması da, Müslüman'ın derin bir hakikat aşkı, bir ilim tutkusu, bir araştırma sevdasıyla çalışmasını, öğrenmesini, her hususta maharet sahibi olmasını gerektirmektedir. Şu kadar var ki, bir mü'min, inanç ve düşünce sistemiyle alâkalı konularda, Kitap, Sünnet ve Peygamber'in temsiline bağlı mevzularda, siyer ve İslâm tarihi metodolojisi, sanat ve edebiyat gibi hususlarda başka kaynakları esas alması olumlu kabul edilemez; edilemez zira, bütün düşüncelerini İslâm düşmanlığı esasına bina etmiş, lâakal, İslâm'ı semavî olmanın dışında görmüş ve göstermiş kimselerin hüsn-ü niyetli davranacaklarına, Müslümanlar için hayır düşüneceklerine ve onların ilerlemelerini arzu edeceklerine ihtimal verilemez. Bu çerçevenin dışında kalan ilim ve teknolojilere gelince, bunlar, öteden beri milletler arasında teatî edilegeldiği gibi, el değiştire değiştire bundan sonraki sahiplerinin emanetçiliğinde de sürüp gidecektir. Zaten bunların dini ve milleti de söz konusu değildir. Bu itibarla, duygu, düşünce ve inançları sağlam, kendi olarak dimdik ayakta duran toplumlar, yukarıda bahis mevzu

edilen bütün müsbet ilimleri, ellerinden geliyorsa ruhlarında hallaç ederek kalblerinin sesi soluğu hâline getirir ve insanları Allah'a götüren birer vasıtaya dönüştürebilirler.

Bizim düşünce dünyamızdaki bu esnekliğe karşılık, acıdır; Avrupa'nın ilim felsefesi, ilim metodolojisi, bazı özel durumlardan ötürü, topyekün Batı'da sürekli bir ilim ve din mücadelesine, bir kalb ve kafa ayrışmasına sebebiyet vermiştir ki, bu olumsuzluk hemen bütün Batı sistemlerinde asırlarca devam edegelen bunalımların ana sebebini teşkil etmektedir. Dahası, önceleri sadece din görünümlü bir kısım organizasyonların dogmalarına karşı oluşan bu ilmî ve felsefî cephe, zamanla bütün dinî telakkileri hedef alan bir tavra dönüşmüştür, dönüşmüş ve ateizmin hamisi hâline gelmiştir. Bütün dinlere karşı bu hasmane tavırdan, maalesef, tamamen masum olan İslâm düşüncesi de nasibini almış; o da, bu saldırının gerçek muhataplarının yanında maznun sandalyesine oturtularak mazlumiyetlerin, mağduriyetlerin en şenî'i ve en insafsızcasına maruz bırakılmıştır.

Önceleri, sırf hür düşünce ve ilim adına, din görünümündeki o organizasyonların dogmalarına karşı sürdürülen bu hareket, zamanla, Allah-din-diyanet düşmanlığına inkılap ederek, dünyanın hemen her yerinde dindarlara karşı bir susturma, bir sindirme ve baskı altına alma, hatta tamamen yok etme gayretine dönüşmüştür. İslâm dünyasının kendi dinamikleri açısından, hiçbir zaman ilimle, hür düşünce ile çatışma gibi bir problemi olmasa da, bir kısım din düşmanları bu farklılığı görmezlikten gelerek, onu da Hristiyanlığa kıyas etmek suretiyle aynı hayâsızca saldırılara maruz bırakmışlardır...

Oysaki İslâm, daha ilk günden itibaren topyekün insanlığa yepyeni ve eşsiz bir hayat nizamı sunuyordu. Bu nizam, geçmişte bir benzeri olmadığı gibi, gelecekte de benzersizliğin

remzi gibi görünüyordu; bir kere o, ortaya koyduğu esaslarla, insanoğlunun hayatını yeni baştan düzenliyor; dünya ve dünya ötesi âlemlere, fiziğe ve metafiziğe yeni yorumlar getiriyor; insan, kâinat ve Allah münasebetlerini fenomenlerin husûsiyetleri açısından, çok farklı şekilde yeni baştan düzenliyor ve ilâhiyat içindeki çelişkilere de son veriyordu. Onun getirdiği değerler, hayat ve memat bağlantılarıyla, insanlığın bütün beklentilerine en tatminkâr cevaplar veriyor ve muhataplarının kalblerinde-kafalarında aklî, mantıkî, fikrî, hissî hiçbir boşluk bırakmıyordu. O, her yönüyle tam dinamikti; yaşandıkça inkişaf ve inbisat ediyor ve karşısına çıkan hiçbir probleme "yarın gel" demiyordu; ferdî, ailevî, içtimaî, iktisadî, siyasî ve kültürel hayatın en dar koridorlarına kadar giriyor, "yaşam"ın bütün ünitelerinde, içinde bulunduğu çağın sesiyle, soluğuyla dolaşıyor ve her birimde en muhkem realitelerden daha muhkem olarak kendini hissettiriyordu.

O, Batıdaki anlamıyla bir "idealizm" de değildi; olamazdı da; zira idealizm, Kafdağı'nın arkasındaki meçhul steplerde doğan hayalî bir güneşti; öyle bir güneş ki, ışıkları hiç mi hiç yaşadığımız bu realiteler dünyasına aksetmiyor ve hayatın en küçük bir ünitesinde bile kendini ifade edebilme varlığını gösteremiyordu. O, o yalancı ışıklarıyla tıpkı bir ütopya gibi sadece hayallere çarpıyor, kırılıyor ve bir kısım tatlı rüyalar nevinden –lezzetlendirmesi tabirciye ait– hayata, hayatî realitelere ancak çok uzaktan bakabiliyordu.

Oysaki İslâm, insanoğluna, hemen her sahada uygulanabilen, uygulanmalarında alternatif gerçekleştirme yolları bulunan nev'i şahsına mahsus bir nizam vaad ediyordu. Onun çağrısına kulak verenler, kendi tabiatlarıyla, aynı döl yatağında gelişmiş bir nizamın televvün ve şivesini buluyorlardı. O, vicdanlarındaki ilk kabulden, hayatın en uç noktasındaki ahlâkî meselelere kadar, hiçbir hususu ihmal etmeme

genişliğiyle, ferdî ve ailevî en küçük bir problemden en muğlâk içtimaî konulara kadar hemen her mevzuda çok farklı çözümler teklif ediyor ve en dar soluklu müntesiplerini bile kat'iyen yollarda bırakmıyordu. O, işe ferdî vicdandan başlıyor; orada tam yerleştikten sonra da, kendine has fâikiyetiyle kendini aşıyor, çevresini aşıyor ve her yeri bir filizlenme zeminine çevirerek dört bir yana ruhunun boyasını çalıyor ve çimlendiği hemen her bucakta hayatın rengini, şîvesini değiştiriyor ve gönüllere ebedî var olmanın mesajlarını duyuruyordu. Onun her mesajı evrensel sulhten bir nağme, içtimaî ahenkten bir beste, hoşgörü ve diyalogtan da birer "nefes"ti. Kabalık, hoyratlık, kin ve nefret, onun dıştaki hasımlarının ruh yapılarına ait akisler ve cahil müntesiplerinin de hazımsızlıklarından kaynaklanan gaseyanlardı. Ne var ki o, kendi aydınlığına rağmen, bazen bu düşmanlardan birinin haylûletiyle küsufa uğrarken, bazen de ikisinin birden boşalttığı zulmetlerle hüsuflar yaşadı.

Biraz olsun düşman cefadan vazgeçip dost da vefa gösterebilseydi, İslâm, magmalar gibi o "anil-merkez" feveranları veya ışık tayfları şeklindeki nur hüzmeleriyle, yeryüzündeki kin, nefret ve gayz türünden bütün karanlıkları silip süpürüp götürecek ve her tarafı, ucu gidip Cennetlere dayanan bir güven atmosferine dönüştürecekti. Onun sayesinde yeryüzünde kavgalar, cinayetler, terörler, kargaşalar unutulacak ve bunların yerine her tarafta sevgi, saygı, ahenk ve huzur esip duracaktı.

Zaten İslâm'ın girip yerleştiği bir kalbde Yaratan'dan ötürü ve yaratılanların hatırına sadece ve sadece sevgi vardır, alâka vardır, hoşgörü vardır.

Evet, bir kalbde hem inanç ve Allah'la irtibat, hem de kin, nefret ve gayz olamaz. Hele bir kalb, her gün, her hafta, her sene, değişik ibadet şekilleriyle, imanını, Hakk'a intisabını,

misakını yeniliyor, güçlendiriyor ve hep parlak kalabiliyorsa, böyle bir kalbin düşmanlıklara açık olmasına kat'iyen ihtimal verilemez. Bir kere her İslâmî davranış, içimizde, bütün hareketlerimizin Müslümanca olması duygusunu uyarır ve bizi mü'mince yaşamaya yönlendirir. Vicdanî müktesebatımız ve kalbî vâridâtımız, tavırlarımıza aks ede ede ahlâkımızın atkılarını oluşturur ve davranışlarımızdan taşa taşa kültürümüzün temel referansları hâline gelerek, kendimiz olarak kalmamızı sağlar. Böylece, temeli insan kalbinde Allah'a imana, itimada, güvene dayanan bir insanî mükemmeliyet, sevgi, alâka, samimiyet ve muhabbet şeklinde çevreye akmaya başlar ve Müslüman ferd, haiz bulunduğu bu câzibe-i kudsiye sayesinde ferdiyetten çıkar ve âdeta bir millet olur.

Düşünceler, tasarılar, sanat gayretleri, evvelâ insan içinde doğup, şekillenip, sonra da gelişme ortamını bulunca inkişaf ve inbisat ettiği gibi, ibadet, ahlâk, ruhî hayat, kültür ve topyekün beşerî münasebetler de, ilk önce insan derûnunda, iman ve iz'an şeklinde belirirler; derken gelişip umum hayatı kuşatır ve bütün beşerî davranışlara boyalarını çalarak, her hamle, her hareket ve her faaliyetin temel belirleyicisi olur ve her konuda kendilerini hissettirmeye başlarlar.

İslâm, insanlığa, bütün diğer din ve felsefî sistemlerden farklı olarak, evrensel buudlu, ama kendine has bir düşünce ve hayat resmi ortaya koymuştur; koymuş ve müntesiplerine onu yaşama ve uygulama sorumluluğunu yüklemiştir. Bunun şuurunda olan bir Müslüman, bütün ferdî, ailevî ve içtimaî ilişkilerinde bu çerçeveye sadık kalmaya çalışır.. geleceğini bu anlayışa göre planlar.. gücü yettiği ve şartlar elverdiği ölçüde hep yüklendiği bu mes'ûliyeti gerçekleştirmeye gayret eder. Zaten herhangi bir düşünce ve gaye-i hayal, ortam müsait olduğu ölçüde realize edilme yolunda bir kısım hamle ve aksiyonlarla desteklenmezse, o düşünce ve gaye-i

hayaller, sadece rüyaların masmavi ikliminde tüllenir durur; biz de realitelerin cenderesinde ezilmeye devam ederiz.

Aslında, iç dünyamızda kök salan iman gerçeği de ancak, yaşanan hayatın içine girdiği ölçüde inkişaf ederek varlığını devam ettirebilir... Evet o, gönüllerimizde çimlendikten sonra, davranışlarımızda da doğruluk ve güvene dönüşebiliyor; namazlarımızda saygı ve huşûa inkılap edebiliyor; sosyal ilişkilerde hakkaniyet ve istikamet düşüncesine kaynaklık yapabiliyorsa, gelişip inkişaf etme adına önü sonsuza kadar açık demektir. İşte insanda böyle bir iman, hiç bitmeyen bir güç ve enerji kaynağı olduğu gibi, hilafet unvanıyla eşyaya müdahale etme, duygu ve düşüncelerine göre çevresini şekillendirme, kendi tabiîliği içinde sanat ruhu ve estetizm mülâhazalarıyla tevhid ve tecrit eksenli sonsuza açılmanın da biricik rampasıdır. Evet iman, estetiğe açık ruhlarda öyle derin bir sanat ruhu hâsıl eder ki, sanatkâr bir mü'min, hiç zorlanmadan birkaç fırça darbesiyle tuvalinin üzerinde meydana getirdiği bir kısım çizgi ve motiflerle, varlığın sonsuzluk menşûrundaki mahiyet-i mücerredesine ulaşır ve sanatına öyle bir ebediyet rengi işler ki, insan böyle bir sanat eserini her temâşâya alışında, bütün varlığın küçük bir minyatürü ile karşı karşıya bulunduğunu sanır; sanır ve sanat diliyle tevhid ve tecrit mülâhazalarının resimlendirilmesi içinde, çizgilerin büyülü dünyasında sınırlı objelerde sınırsızı, damlada deryayı, zerrede kâinatları temâşâ etme neşvesine erer.

Biz, İslâm sanatını, sadece o objektife, şu sübjektife başkaldırma ya da bir maharet teşhiri şeklinde anlama yerine, onu, varlık ve hâdiseler arasında görülüp duyulan, sezilip anlaşılan veya sezilip anlaşılması gereken ruh, mânâ ve muhtevayı, kalb, şuur ve his lisanıyla sentezleyip, her zaman anlaşılması gerekli olan gerçeğin, her bakışta yeni bir buuduyla duyulabilecek esneklikte, fakat kıblenümâsı hep

aynı istikamette ve değişik kombinezon imalarıyla sürekli o Mevcûd-u Meçhûl'e göndermelerde bulunan bir çerçeve içinde ve çerçeveleri aşkın bir kısım sihirli çizgilerin kesrette vahdeti, vahdette de kesreti göstermesinden ibaret görüyoruz.

Hulâsa İslâm, kâinat kitabının hem sesi, soluğu, tefsiri, yorumu; hem de onun dününün, bugününün, yarınının resmi, fotoğrafı, haritası ve kapalı gibi görünen kapılarının da esrarlı anahtarıdır. O, bu hususların bütününü ifade eden bir külldür. Parçalanması ve parçalarına, bütüne yüklenecek değerlerin yüklenmesi mümkün olmayan bir küll. Onu, parçalara ayırmak, sonra da bu parçalardan tam bir şey anlamaya çalışmak yanlıştır ve onun ruhuna ihanettir. Onu, mev'izeci bir üslûpla bir-iki âyet ve hadîsin tefsiri içinde ele alıp izah etmeye kalkışanlar, ömür boyu bu muhteşem besteler mecmuasını duymaya çalışsalar da, vicdanları hep ciddî bir eksikliğin sezileriyle sarsılacak ve ruhları sürekli bir boşluk yaşayacaktır.

İslâm; imandır, ibadettir, ahlâktır, insanî değerleri yükseltme sistemidir, düşüncedir, ilimdir ve sanattır. O, hayatı bir bütün olarak ele alır-yorumlar, kendi değerleriyle değerlendirir ve müntesiplerine eksiksiz bir semavî sofra takdim eder. O, her zaman hayatı realitelerle iç içe yorumlar ve kat'iyen hükümlerini hayata kapalı hayal koylarında haykırmayı düşünmez. Emirlerini, direktiflerini yaşanırlığa bağlar ve düşler âlemi üzerine hükümler bina etmez. İslâm, itikadî meselelerden, sanat ve kültür faaliyetlerine kadar her yerde hayatın içinde ve dinamiktir; böyle olması da, onun hem her zaman canlı kalmasının hem de evrenselliğinin en önemli emâresi ve esasıdır.

İSLÂM'IN BÜYÜSÜ

Yeryüzündeki insanlık macerası, İslâm'la hedefine ulaşmış ve evrensel bir kurtuluş mesajı olarak yerine oturmuştur. Var olduğu günden beri yaratılış muamması karşısında sürekli didine-çabalaya iki büklüm olmuş felsefe, ancak İslâm'ın ortaya attığı değişik düşünce sistemleri sayesinde belini doğrultabilmiş ve bir kısım olumlu şeyler mırıldanmaya başlamıştır. Arz ve semadaki devasâ cisimler, vahyin onların çehrelerine saçtığı nurlarla karmakarışık birer kozmik unsur olmadan çıkarak, temaşâ edilen meşherlere, okunan kitaplara ve baş döndüren armonilere dönüşmüşlerdir; dönüşmüş ve kendi hikmetleri çerçevesinde, tabiatlarının maverâsını haykıran talâkatlı birer lisan hâline gelmişlerdir. İslâm'ın Hızır çeşmesi gibi sürekli fışkırıp duran kaynağından bir yudumcuk olsun nasibini alabilen bahtiyar gönüller, ebedî var olmanın zevkini duymuş ve büyük ölçüde tabiatlarından kaynaklanan yalnızlık ve ümitsizlikten kurtulmuşlardır.

İslâm'ı kendi orijiniyle duyup yaşayanlar, gönül dünyalarında birer Cennet kurmuş ve hayatlarını Firdevs'tekiler gibi zevk etmeğe başlamışlardır. Onu kendine has çerçevesiyle duyup yorumlayanlar bir yana, bir kerecik olsun onun gölgesiyle tanışanlar bile, yok olma endişelerinden ve yalancı vaadlerin karanlık labirentlerinden kurtularak, muvakkat dahi olsa rahat bir nefes alabilmişlerdir. İslâm'ın, ona inananlar için önünü açtığı bir düşünce ve vaadettiği hayat seviyesinin ötesinde bir yaşama biçimi varsa o da, mü'minlerin Cennet'teki hayatları olmalıdır. Yaratıcı Kudret, ta ötelerin en son noktasına kadar onun yoluna su serpmiş ve İlâhî İrade

ona, dünya-ukbâ Süleymanlık mührünü vermiştir. İşte bu sayededir ki, sultanlar adalet soluklamaya başlamış, kuvvet hakkın hâmîsi hâline gelmiş, ilmin önü sonuna kadar açılmış, hür düşüncenin boynunda zincirler paramparça olmuş, şeytanlar, boynuzlarını atıp mâbede koşmuş; melikler, zulüm ve ceberuttan vazgeçerek, melekleşme yoluna girmişlerdir.

İslâm'ın ruhundan fışkıran hikmet sayesinde –buna İslâm felsefesi de denilebilir –genel düşüncenin rengi değişmiş; yeryüzü aydınlık bir atlas hâline gelmiş; varlık ve hâdiseler âdeta, talâkatli bir hatibe, âteş-zebân birer vaize dönüşmüş; toprak, herkesi ve her şeyi şefkatle bağrına basan bir anne hâlini almış; sular, aşk ve vuslat çağıltılarıyla gönüllerimize sonsuzun nağmelerini duyurmaya başlamış; dağlar o mehîb hâlleriyle, ovalar obalar o mütevazı tavırlarıyla, fizikî yapılarını aşkın bir derinliğin sesi soluğu olmuş; bağlar-bahçeler, rengârenk edâlarıyla bize tebessümler yağdırmaya durmuş; güller-çiçekler, cömertçe gözlerimize, gönüllerimize güzelliklerin en nefislerini sunarak başlarımızı döndürmüş, bakışlarımızı bulandırmış; ruhlarımıza var olmanın en engin zevklerini yaşatarak, Hakk'a teslim olmuş bahtiyarlara mutluluğun en enfesini duyurmuşlardır.

İslâm'ın insanlığa Yaradan'ın en büyük armağanı olduğunu idrak edemeyen tali'sizler –bu, bazen ona karşı bir ön yargıdan, bazen de Müslüman görünenlerin tutarsızlığından ve kötü örnek olmalarından kaynaklanabilir– onun sunduğu mesajı anlayamaz, vaadettiklerini duyup hissedemezler. Hatta bazen, böylelerinin onun etrafında dönüp dolaşmaları bile bu olumsuz neticeyi değiştirmez; çok yakındırlar ama, uzaklardan daha uzak sayılabilirler. Hep ona bakar dururlar ama, bakışlarında dalgındırlar, asla onu anlayamazlar. Yakınlık onlar için uzaklık vesilesi olmuştur; görmek de hissetmemeğe sebep.. neylersin, tabiat bu..! Diken, gülün yanında olsa da yine dikendir ve batar; saksağan, gül bahçelerinde

bülbüllerle yan yana bulunsa da, hep kendini kendi sesiyle ifade eder. Işığa lânet okuyanların sayısı hiç de az değildir.. nizamla savaşanları yer yer hepimiz gördük.. gül kokusundan içi bulanıp yere yıkılan birini her hatırladığımda içim bulanır.. hâsılı herkes, kendi karakterinin gereğini sergiler vesselâm...

İslâm'ı tanıyan ve duyan bir aydınlık ruh, bütün eşyada sonsuzun çağrısını duyar ve ebed neşvesiyle coşar.. onun âsûde iklimine adım atan ayaklar baş olur; alınlarla parmak uçlarının birleşik noktası sayılan secdede mehâfet ve mehâbetle yüz yere süren bu çehreler, günde birkaç defa meleklerle atbaşı hâline gelir.

İslâm'a teslim olmamış başlardaki taçlar iğreti ve emanet, onun referansını almayan söz ve beyanlar ise üstûreden farksızdır.. onunla beslenmeyenlerin gönülleri boş, tali'leri de karanlıktır; bunlar, zaman zaman parlayıp, bazı gözleri kamaştırsalar da, uzun süre parlak kalmaları ve hele çevrelerini aydınlatmaları asla söz konusu değildir. Bütün zamanları kucaklayabilmek ve sürekli renk atmadan kalabilmek aşkınlığa bağlıdır. Zamanı ve mekânı aşamayan sözler, düşünceler, sistemler, er geç miatlarını doldurur ve hazan yemiş yapraklar gibi savrulur giderler; tabiî, sahiplerinin ad ve unvanlarını da beraber alır götürürler.

İslâm, hem sabittir, hem de değişken ve gelişken; o, kökleri yerin derinliklerinde ve hiçbir fırtına ile devrilmeyecek kadar sağlam, dalları da dört bir yana açılmış ve her mevsim yeni yeni meyveler vaadeden bir ağaç gibidir. Meyve verdikçe kızarır ve her kızarışında yeni bir çağı âbâd eder.

Dünyevî-uhrevî lezzetlerin özü-usâresi onda, ebedî var olmanın sihri de ondadır. Onun âleme sunduğu ışık karşısında güneş bir kıvılcım gibi kalır ve gönüllerde çimlendirdiği mânâ bahçelerinin yanında İrem Bağları yalancı masallara

dönüşür.. akıl, mantık ve hislerimize sunduğu enginlik karşısında koskoca kâinatlar dar bir koridor hâlini alır.

İslâm'ın insan düşüncesine armağan ettiği o taptaze sözler, düşünceler, ışıklar, bütünüyle semavîdir; hiçbiri başka kaynaktan alınmamış, başka fikirlerden beslenmemiş, yabancı ışıklarla başkalaştırılmamış, başka cereyanlarla bulandırılmamış ve fitili, başka çerağlardan tutuşturulmamıştır; aksine, ondaki her ziya, her bereket, her güzellik, her zevk, gökler ötesi âlemlerin el değmemiş turfanda semerelerindendir. Eğer hasımlarının husûmeti ve ön yargıları, dostlarının da cehalet ve vefasızlığı olmasaydı, bugün topyekün insanlık onun sunduğu semavî sofraların çevresinde birleşip, birbirleriyle el sıkışacaklardı. Düşmanlar, inada kilitlendi, dostlar da, onun ufkunu kirletti, o da bizi o semavî vâridâtından etti; etti ve sadefinin içine saklanan inci gibi gidip, mahfazasına gizlendi. Güneş, ona teveccüh edenlerle ziya alışverişi yapar; çiçekler, göz kırpmadan güneşe bakabildikleri sürece renk renk urbalara bürünür ve salınırlar. Ağaçlar, su ile, toprak ile, hava ile temaslarını sürdürdükleri müddetçe canlı ve revnakdar kalabilirler.. her şey, ama her şey, teveccühü ölçüsünde teveccühle şereflendirilir ve eğilimlerine göre mükâfatlandırılır. Gönüller İslâm'a kulak vermeyince o da sesini duyurmaz; davranış ve temsil sözü derinleştirmeyince, onun da sesi kısılır ve kat'iyen ruhlarda teveccüh uyaramaz. Söz, temsil kanatlarıyla uçurulabildiği ölçüde gönüllerde heyecan uyarır ve bütün enginlikleri aşarak gider her istidada ulaşır. Sineleri her zaman saygıyla İslâm diye çarpanlar, oturup kalkıp onun heyecanıyla yaşayanlar, kendi gönülleri de dahil, ne kalebentler aşmış, ne beldeler fethetmiş ve ne vicdan medeniyetleri kurmuşlardır.!

Bizler, birkaç düzine yıkık dökük ruh, gözümüz gönlümüz İslâm'ladır; ölürsek, onun kolları arasında ölmek isteriz; yaşarsak, sadece onun ikliminde yaşamayı düşünürüz. Bizim yaşama enerji ve hararetimiz ondan, yaşama aşk ve şevkimiz

de ondandır. Zira, her şeyin yıkılıp gittiği ve unutulup hafızalardan silindiği şu fâni âlemde, sarsılmayan ve hep yerinde duran, onca sararıp giden değerlere karşılık renk atmadan sürekli taptaze kalan sadece odur. Onun bayrağının kendi renkleriyle dalgalandığı her yerde huzur ve emniyet solukları duyulur. Onun hutbesinin okunduğu iklimlerde evrensel insanî değerler teminat altında sayılır. O, göklerdeki nizamın yerde bir iz düşümü, melekler arasındaki ahengin de cismaniyet âleminde renkli bir fotoğrafıdır. Onun ritmiyle oturup kalkanlar, kâinattaki umumî ahenge de uymuş sayılırlar; sayılır ve eşya ve hâdiselerle müsademeden kurtulurlar.

O, en taze sözlerle, som altın gibi cevherlerden örülmüş öyle bir danteladır ki, nizam adına ne atkılarındaki resanete ulaşmak, ne de nakışlarındaki zerafeti yakalamak kabildir. Onda gökler ve gökler ötesi âlemlerin ahengini, nabızlarımızın atışı ve kalblerimizin ritmiyle birden duyar ve dinleriz; sırrı ona intisabda, kalbimizin vüs'atini göklerin derinliklerinden daha engin bulur ve haşyetle ürpeririz. Hiçbir ruhî sistem, hiçbir cereyan, hiçbir felsefe, onun ruhlara verdiği derinlik, sıcaklık ve yumuşaklığı veremez. Ruh-beden, madde-mânâ, dünya-ukbâ mutluluğunu Allah ona bağlamış ve onun yedeğine vermiştir.

Vicdanın dilini dinlemeyenler, onu anlayamazlar.. gönül gözleriyle bakmayanlar, onu kendi orijiniyle göremezler.. Gazzâlî'nin ifadesiyle, "akl-ı meâş, akl-ı meâd'e dönüşmez" ve Mevlâna'nın deyişiyle, "akl-ı türâbî, akl-ı semavîye inkılap etmezse", en yüksek mantıklar bile mantıksızlığa düşmekten kurtulamazlar. İnsanlık, var olduğu günden beri hep akıl ve kalb zıtlaşmalarının gürültüleriyle yaşadı. şimdilerde olsun, eğer yeni bir "şeb-i arûs"la akıl ile kalbin izdivacını gerçekleştiremezsek, daha uzun süre bu iç çelişki devam edeceğe benzer.

HUZUR UFKU

İnsanoğlu, yeryüzüne ayak bastığı günden beri hep huzur rüyaları görmüş, huzur sayıklamış, huzur arkasından koşmuş ve huzur uğrunda ne kavgalar, ne kavgalar vermiştir.? Bazen onu, çok çalışıp çok kazanmada ve maddî refahta; bazen gönlünce yaşamakta ve sınırsız hürriyette; bazen geniş teknolojik imkânlara sahip olmada ve konforda; bazen de yeme-içme ve cinsî arzularını tatminde görmüş ve hayatını bunları elde etmeye ve bunlara sahip olmaya bağlamış.. böyle sisli, dumanlı yolda yer yer ümitlenmiş, zaman zaman da hayal kırıklığı yaşamış ve yeisle kıvranıp durmuş, ama hiçbir zaman o mahbûb-u muntazara ulaşamamıştır; ulaşamazdı da, zira onun, arkasından koşup durduğu huzur, imanlı faziletin bir meyvesiydi ve ancak mükemmel bir imanla elde edilebilirdi. Bu, aynı zamanda peygamberlerin çağrısının da esasıydı.

İşte bu huzur çağrısının özünü, ferdin bütün benliği ile Allah'a yönelip O'na teslim olması teşkil etmektedir ki, bu ölçüde teslimiyete muvaffak olmuş bir mü'minin, ne sürekli nefsânî arzularına esir olup kalması, ne de Allah'tan başka herhangi bir şeyden korkup endişe duyması söz konusudur. Çünkü artık o, sevip gönül bağlayacağı maksud ve mahbûbunu bulduğu gibi, her zaman ululuğu karşısında mehâbet ve saygı duyacağı bir Kudreti Nâmütenâhî'nin himayesine de girdiğinden huzur içindedir; huzur içindedir, zira o bilmektedir ki, o Sonsuz Kudret ve İnayet, kim olursa olsun Kendisine yönelenleri hiçbir zaman yüzüstü bırakmaz ve perişan etmez.

Bundan dolayı mü'min, hep üfül üfül huzur içindedir ve emindir. Her şeyi O'na bağlayıp yürüdüğü takdirde hedefe ulaşacağından, yol boyu güven içinde bulunacağından ve ötelerde de iç içe "şeb-i arûs"lar yaşayacağından, o, gönlünde imanın vaad ettiği güven, his ve şuurunda teslimiyet esintileri, iradesinde ilâhî meşîetin yönlendirmeleri ile aşar nefsânîliğin bütün gayyalarını, hevâ ve heveslerin azgın iştihalarını ve yürür Kur'ân'ın rehberliğinde varlığın gayesine doğru. Evet, Kur'ân'ın atmosferine girip O'nun rehberliğine sığınanlar, her zaman ruhlarında derin bir itminan ve sarsılmayan bir güven duyar ve sürekli emniyet soluklarlar. Vicdanlarını dinlerken, varlık ve eşyayı temâşâ ederken, uzak-yakın yarınları, yani sonsuza kadar bütün bir istikbali düşünürken, hatta Berzah'ı, Mahşer'i, Sırat'ı, Cehennem'i, Cennet'i mülâhazaya alırken, fevkalâde bir vazife şuuru ve sorumluluk duygusu taşımalarının yanında, derin bir recâ hissiyle de dopdoludurlar ve recâ duyguları da gönüllerindeki imanın derinliği ile mebsûten mütenasip (doğru orantılı)'tir. Onlar, inançlarının enginliği ölçüsünde her şeyi öyle farklı bir rahmet aralığından temâşâ ederler ki, eğer perde açılıverse, ötede görüp yaşayacakları şeyleri, burada duyup hissettikleri bütün müteşâbihi bulacak veya dünyevî darlığın gereği, icmâlen duyduklarının tafsilleriyle karşılaşacak ve tali'lerine tebessümler yağdıracaklardır.

Evet iman, dünyevî-uhrevî mutluluğun bir sihirli anahtarıdır ve ömrünü onun gölgesinde geçiren herkese hayırla çene kapama vaad eder.. apaydın bir berzah hayatı sözü verir.. yumuşak ve ılık bir mahşer muştusunda bulunur.. ruhlarımıza sevindiren bir Mizan serencâmesi fısıldar.. ümit ve temkin derinlikli Sırat maceramızı gönüllerimize duyurur.. Cennet, rıdvan ve rü'yet unvanlarıyla tasavvurları aşkın değişik sürprizlere kapılar aralar ve en sıkıntılı, en ızdıraplı anlarımızı bile unutturacak ölçüde Tûbâ-i Cennet'ten neler ve neler sunar bize.!

Aslında mü'min, bütün benliğiyle Allah'a yönelince, O'ndan gayrı her şey gözünden silinir gider. Bütün yalancı güçler, kudretler havası alınmış balonlar gibi söner. Zaman zaman sahte ziyalarıyla gözlerimizi kamaştıran bütün fâni ışıklar, gelip gönüllerimize vuran O'nun nuru karşısında birer birer kararır ve her tarafta: "Bugün mülk ve milk, O mutlak ve galip olan Allah'ındır." sözü duyulmaya başlar ki; böyle bir noktaya ulaşmış gönül, bütün sahte güçlerin, kuvvetlerin, rahmetlerin, inayetlerin aldatıcı vaadlerinden kurtulur, sadece ve sadece O'na teveccüh eder ve imdadı da O'ndan bekler.. zorda kaldığında veya musibetlerle sarsıldığında O'na güvenir, O'na dayanır.. her çeşit tehdit karşısında, bütün varlığı kuşatan O'nun inayet, rahmet ve nusretinin serasına sığınır.. zayıf düştüğünde, O'nun o aşkın kuvvetinin vesayetine girer.. ezkazâ günahlarla kirlenince, hemen O'nun mağfiret kurnaları altında arınmaya koşar.. zaman zaman ufkunu saran sis ve dumanı O'na iman, itimat ve teslimiyetle darmadağın eder. Dolayısıyla da hiçbir hâdise karşısında dize gelmeden yürür istikbale.. ferdî, ailevî, içtimaî her bir problemini vicdanında O'nunla irtibata geçerek çözer ve hiçbir zaman ruhunda aşılmayacak bir vahşet, bir yalnızlıkla karşılaşmaz.. yer yer halk içinde muvakkat bir kısım gurbetlere maruz kalsa da, iman ve teslimiyeti sayesinde her zaman kendini "üns esintileri" içinde hisseder; başına gelenleri kaderden atılan ikaz taşları şeklinde değerlendirir.. ve böyle bir alışverişi de hep rıza ve sabırla karşılar.

Allah'a imanı ve imanda mârifeti ona, her şeyle muârefe ufkunu açar.. ve bu sayede o, canlı cansız bütün varlığı âdeta kardeşleri gibi görür.. onlarla münasebete geçer.. eşyaya müdahale eder ve vicdanında kendine bahşedilmiş bulunan hilafet pâyesini bütün enginliğiyle duyar.. her şeyin kendisi için yaratılmış olduğunu idrak ederek minnetle iki büklüm olur..

meleklerin şuuru ve kâinatların ruhuyla el ele olduğunun farkına varır.. ayağını bastığı zemini, içinde dolaşıp durduğu ovayı-obayı ata ocağı gibi sımsıcak bulur ve annesinin kucağındaymışçasına kendini rahat hisseder.. varlığı maddeci ve natüralist mülâhazaların resmettiği gibi değil, her şeyi Allah'a nisbet eden bir mü'min gözüyle değerlendirir ve herkesten, her nesneden bir muârefe karşılığı görür.. münasebete geçtiği her şeyden emniyet mesajları alır ve emniyet ifade eden tavırlarla karşılık verir.. kimseden ürkmez, kimseyi ürkütmez; herkesi kardeşi gibi kucaklar.. bütün eşyaya tebessümler yağdırır; suyu, havayı ve daha değişik nimetleri Hak'tan gelmiş birer armağan gibi yudumlar.. toprağı ve onun yetiştirdiklerini misk ü amber gibi koklar.. bağı bahçeyi, dağı taşı, otu ağacı, gülü çiçeği âdeta canlı varlıklarmışçasına gönül diliyle selâmlar.. rast geldiği canlıları, bu misafirhanede refakatine tahsis edilmiş arkadaşları gibi okşar.. ve her hâliyle yeryüzüne, bir uzlaşma ve uzlaştırma çağrısı ile geldiğini ortaya koyar.

İşte herkesi ve her şeyi o engin imanıyla bu çerçevede gören bir mü'min, her zaman kendini bütün insanları kıskandıracak ölçüde çok buudlu bir huzur atmosferi içinde hisseder ve imanlı yaşamanın tariflere sığmayan zevkleriyle kendinden geçer.. evet, ne kavga ne nizâ; bütün enerjisini duyup zevk ettiklerini başkalarına da duyurma ve o derûnî hislerini herkesle paylaşma, gücü yettiği nispette ufukların körlüğünü açarak bütün insanları bu zevk zemzemesine ulaştırma istikametinde çırpınır durur.. ve yaşatma gayretiyle her zaman birkaç adım yaşamanın gerisinde bulunur. O, oturur kalkar Cenâb-ı Hakk'a sonsuz bir güven duyar ama, halkı da karşısına almaz. Evet o, bir yandan kendi izâfî gücünü Allah'ın kudretiyle beslerken; diğer yandan da mü'minlerin himmetlerini yanına almayı ihmal etmez.. ve kendisine karşı çıkması muhtemel bütün güçleri kendi iktidarının birer derinliğine

dönüştürerek, hiçbir şeye takılmadan yürür uçuyormuşçasına hedefine.. imanla huzura erme, inandırıp Hakk'ın hoşnutluğunu kazanma hedefine.

Doğrusu, fertleri bu ölçüde doygunluğa ulaşmış, birbirini seven-sayan ve birbirine gönülden bağlı bulunan böyle bir toplum, huzura namzet bir toplumdur. Huzura namzettir zira, artık onun fertleri arasında insanları huzursuzluğa ve ayrılıklara sürükleyecek faktörler silinip gitmiştir. Zaten onların arasında asalet, soy sop, bölge, muhit farklılıkları ve imtiyazları gibi hususlar kat'iyen söz konusu değildir. Herkesi ve her şeyi mutlak bir menşein vesayetinde gören, kabul eden bu insanlar tam mânâsı ile birer kardeştirler. Kur'ân, *"Mü'minler, başka değil, birbirlerinin kardeşidirler."* derken, işte bu derin gerçeği hatırlatır. Aynı zamanda bu, sûrî bir kardeşlik de değildir; Nebî ifadesiyle, birbirlerine karşı sevgide, merhamette, gönülden davranmada bir vücudun uzuvları ölçüsünde kavî bir irtibat içindedirler ve her zaman birbirlerinin acılarını ruhlarında duyar, müteellim olur, sevinçlerini de paylaşır ve onlarla aynı mutluluğu beraber yaşarlar.

Evet onlar, birbirlerinin gözü kulağı, dili dudağı, eli ayağı gibidirler. Bu toplumda her fert, hayatını diğerini yaşatmaya bağlamış, onun mutluluğu adına oturup kalkmaktadır. Dolayısıyla da, onların arasında yalnızlığa düşme ve perişan olma kat'iyen söz konusu değildir. Birinin canı yansa hepsinin ciğeri "cız" eder. Birinin sevinç şölenine herkes neş'eyle katılır. Yine, bu toplum içinde anneler-babalar, azizler gibi ihtiram görür; çocuklarsa, saksılardaki çiçekler gibi ihtimamla büyütülür. Eşler, ötedeki ebedî beraberlik mülâhazasıyla, en ileri yaşlarda bile birbirlerine karşı hep ilk günün neşvesiyle davranırlar. Ve hayatlarını hissî münasebetlerin çok çok ötesinde, kalbî ve mantıkî bir çizgide devam ettirmeye çalışırlar. Bunlar, gözlerinin içine yabancı bir hayal girmeyecek kadar

da birbirlerine karşı vefalıdırlar. Aile içindeki bu ahenk geniş bir aile sayılan millet için de aynen geçerlidir; böyle ailelerden müteşekkil bir millette herkes birbirini sever-sayar, birbirine şefkatle bakar.. herkes için iyilik düşünür ve elinden geldiğince kötülükleri savmaya koşar. Kimseye suizanda bulunmaz, kimseyi zan altında tutmaz.. kimsenin ırzıyla, namusuyla, şerefiyle uğraşmaz.. tahminlere, ihtimallere binaen insanları takibe almaz, tutuklamaz.. ve fertleri birbirlerine karşı casus olarak kullanmaz.. ve o toplumun bir kesimi, varlığını diğer kesimi yıkmaya bağlamaz.. hele hiç kimse, bir kısım aşağı insanların işi olan komploya, yalana, tezvire, iftiraya kat'iyen başvurmaz. Çünkü, bu huzur toplumunda her fert, insanî değerleri korumaya ant içmişçesine, bütün olumsuzluklara karşı savaş vaziyetindedir.. ve bu toplum, bir vicdan ve huzur toplumudur.

KUR'ÂN'IN SİHİRLİ UFKU

Sonsuzun, kelime ve harfler dünyasında parıldayan ışığıdır Kur'ân. İns u cinnin duygu, düşünce ve his atlasında melekutun sesi soluğudur Kur'ân. Gün gelip de O, en müstesna bir sadef içinde inciye dönüşünce, işte o zaman, söz sarraflarının gözleri de, sararıp solmayan ve renk atmayan bir güzellikle buluştu. Kur'ân, ziya olup varlığın çehresine yağacağı güne kadar, her yanıyla ayrı bir renk, desen ve ahenk meşheri olan şu koca kâinat bir gulyabanîler ülkesi; her satırı, 'Mele-i A'lâ'nın farklı bir sırrına sadef sayılan bu varlık kitabı da bir kısım evrak-ı perişandan ibaretti. Kur'ân bir güneş gibi doğunca –hiç olmazsa olumsuz ön yargıları olmayanların nazarında– o güne kadar bütün ufukları karartan küme küme bulutlar dağılıp gitti ve varlığın o güzellerden güzel endamı ortaya çıktı; çıktı ve bütün eşya, okunup zevk alınan bir kitabın paragraf, cümle ve kelimelerine dönüştü.. O'nun sesinin duyulmasıyla gönül gözlerine nurlar indi.. ve ruhlarda köpüren duygular da, o duygulara tercüman olan diller de, ışık türküleri söylemeye başladı.

Evet, gözlerin, gönüllerin O'nunla aydınlandığı günden itibaren, kâinat ile alâkalı nice bin seneden beri çözüm bekleyen bilmeceler, iç içe problemler, birer birer çözülür hâle geldi ve insan-varlık-Yaratıcı münasebeti ayın on dördü gibi ortaya çıktı; derken, bütün muammalar mânâ urbaları giyerek hikmet yörüngelerine oturdular.

Sağlam bilgi ve sağlam düşüncenin başı Kur'ân, doğru ifadenin, mantıkî beyanın esası da yine Kur'ân'dır. O'nun ilk

muhatab-ı zîşânı, bütün peygamberlerin efendisi, o Furkan-ı Zîşân da bütün semavî, gayri semavî kitapların sultanıdır.. öncekiler, O'nun gelip geçeceği yollara işaretler koymak ya da bayraklar dikmek için gelmişlerdir; sonrakiler de –biraz da kendi ruhlarının desenine göre– O'na şerh, haşiye ve dipnot düşmek için... eskiler, misalî fotoğraflarında, yeniler de, O'nun vücudî resimlerinde, meydana getirdiği büyük tesir ve inkılaplarda O'nu görmüş, O'nu tanımış ve O'na "Söz Sultanı" diyerek saygıyla dillerini yutmuş ve karşısında el pençe divan durmuşlardır. Kur'ân, değişik dalga boyundaki ışık ve renklerini yeryüzüne salarken, kadirşinas ruhlar da gözlerini ondan hiç ayırmamış ve bütün gönülleri ile O'na yönelmişlerdir.. evet O, bir çağlayan gibi göklerden gönüllere boşalırken, hüşyar sineler de, bağırlarını O'na açıp, damlasını bile zayi etmemeye çalışmışlardır.

O, bir hamlede en kuytu yerlere bile sesini duyurmuş ve şerare yapan bütün uğursuz hırıltıları bastırmış.. ön yargılı olmayan her düşüncede kevser çağıltıları duygusu uyarmış.. ve fethettiği sinelerde hicran ateşlerini söndürerek, bütün ruhlarda vuslat arzu ve ümidini coşturmuştur. Sopsoğuk tabiatlar O'nunla hararetlenmiş, ebet arzusuyla yanıp tutuşan gönüller de O'nunla serinlemişlerdir.

Her yeninin eskiyip partallaştığı, her tazenin sararıp renk attığı şu fâni dünyada, her zaman rengârenk ve taptaze kalabilen bir şey varsa, o da Kur'ân'dır. Evet O, indiği günden beri, onca muhalif rüzgâra, beklenmedik soğuğa, buza ve vakitsiz yağan kara, yer yer sertleşen atmosfere, değişen şartlara rağmen hep orijinini koruyup semavî kalabilmiş tek kitaptır. Bundan dolayıdır ki Kur'ân, ne zaman kendi lisanıyla heyecan köpüren sinelerden yükseliverse, ruhlarımızda âdeta semadan henüz inmiş bir ilâhî sofra ve Cennet'ten gelmiş bir demet turfanda hurma hissini uyarır; ne zaman O, özündeki

cevherleri etrafa saçsa, inanmış gönülleri bütün dünyevî servetlere karşı istiğna ufkuna yükseltir. Kur'ân, ilâhî sözlerden nazmedilmiş bir beyan gerdanlığı, ilim feyezanlı beşer idrakinin son durağı ve lâhûtî ibrişimlerden örülmüş bütün varlığın haritasını resmeden incelerden ince bir danteladır. O'nun sesinin duyulduğu bucaklarda söz şeklindeki bütün ifadeler birer hırıltıya dönüşür; O'nun bayrağının dalgalandığı burçlarda inananların ruhlarına ışık, şeytanların başlarına da taşlar yağar ve oralarda ruhanîler iç içe şehrayinler yaşarlar.

Kudreti Sonsuz, iki cihan mutluluğunu O'nun kılavuzluğuna bağlamıştır. O'nun rehberliğine başvurulmadan kat'iyen hedefe ulaşılamaz; O'nun vesayetine sığınmayan yolcular da dökülür, yollarda kalırlar. Arkasına aldıklarını, şaşırtmadan, yanıltmadan maksada ulaştıran en son, en kâmil söz O'dur.. her zaman, herkes tarafından gayet kolaylıkla tilâvet edildiği hâlde, söylenmesi imkânsız olan da yine O'dur. O'nu kendi derinlikleriyle sinelerinde duyanlar, duyulması gereken her şeyi duyup hissetmiş olurlar. O'nu tam tadıp zevk edenler de, birer "arş-ı Rahman" sayılırlar. Ve onların sesleri, her zaman meleklerin solukları ile iç içedir.

Kur'ân'ın yeryüzünü şereflendireceği güne kadar, gelmiş geçmiş her nebî, kendi çağını aydınlatacak çerağı O'nun ışık kaynağından tutuşturmuş ve çevresindeki amansız çölleri O'ndan birkaç damla ile Cennetlere çevirmiştir.

Hatta, O'nun gölgesinin gezindiği en karanlık devirler bile, birer altın çağ hâline gelmiştir. Aslını duyup yaşayanların dönemleri ise Cennet sabahlarından farksızdır. O'nun eşiğine baş koymuş olanlar meleklere eş, O'nun aydınlık ikliminde canlı-cansız her varlık da kardeştir.

Kur'ân'ı tam duyabilmiş bir sinenin ilhamları karşısında koca deryalar damla gibi kalır ve O'nun nuruyla aydınlanmış

bir dimağ yanında güneş bir mum ışığına dönüşür. O'nun gönüllerimizde duyulan nefesi canlarımıza can ve eşyanın yüzüne çaldığı ziya ile bütün varlık da iç içe Hakk'a bürhandır. O'nun soluklarının duyulduğu en kuytu yerler bile İsrafil'den sur sesi almış gibi birden bire dirilir; O'nu kendi şivesiyle duyan gönüller Cebrail'den nağmeler duymuş gibi gerilir; dirilir ve gerilir, zira "Bu Kitap, iman edenler için, onların Rabbleri tarafından basiretleri açan bir hidayet ve bürhandır.." Evet O, insanî melekeleri ölmemiş kimseler için tam bir rahmet ve hikmet kaynağıdır.

Kur'ân, kat'iyen beşeriyetin çocukluk dönemlerinde mahallî risaletler çerçevesinde kalıp zaman ve mekân hudutlarını aşmayan, aşamayan diğer beyanlar gibi değildir; O, bütün zamanları, mekânları aşan ve itikaddan en küçük âdâbına kadar, bütün insanlığın ihtiyaçlarını cevaplayan engin ve zengin bir mucizedir ve O, bu derinliğiyle bugün dahi herkese ve her şeye meydan okuyabilecek güçtedir.

Kur'ân, indiği dönemdeki ilk muhatapları olan hedef kitlenin bütün muarazalarını onların yüzlerine çalmış ve onlardan, benzer muhtevada bir kitap, bir sûre, hiç olmazsa bir ayet getirmelerini istemişti. Bu ilk muarızlar O'nun beyan gücüyle büyülenmiş yer yer O'na sihir demişler; bedî' üslûbuna çarpılıp şiir demişler ve eşyanın perde arkasından verdiği haberler karşısında aptallaşıp, onu kehanete bağlamak istemişlerdi ama, kat'iyen O'nun benzerini getirememişlerdi. Nazım, nesir sözün her türlüsünü konuşan, konuşmayı seven konuşma üstadı o günkü muarızlar, dillerini yutup ve kuyruklarını kısıp inlerinin bir köşesinde sessizlik ve hacalet murakabesine daldıkları gibi, bu ifrit çağın inatçı münkirleri de, eskilerden tevarüs ettikleri muaraza ruhunun yanında, onca demagoji, diyalektik ve karşı çıkma taktiklerine rağmen, acz ve öfke içinde yutkunup durmaktan başka hiçbir şey yapamamışlardır.

Zaman değişip durmuş, asırlar başkalaşmış, telâkkîler farklılaşmış, muaraza ve mücadele hissi daha bir hararetlenmiş ama, Kur'ân, bunca muaraza yolları ve muarızlar karşısında hâlâ dağlar gibi metin, deryalar gibi zengin ve gökler gibi de derin o vakur ve müessir hâliyle gönüllere ürpertiler salmakta ve başları döndürmektedir. O, ruhlarımıza taht kurduğu günden bu yana geçen bin dört yüz küsur sene içinde, değişik dönemler itibarıyla pek çok söz sultanları yetişmiş, beyan saltanatları kurulmuş; farklı sistemler, farklı ekoller, farklı fikir cereyanları sözlerin en sihirlileri, beyanların en büyüleyicileriyle kendilerini ifade etmek ve Kur'ân'ı yıkmak için bütün cephanelerini kullanmış, her tabyaya başvurmuş ve sürekli bu Kitap'la savaşmışlardır ama, O'nun kâinat, eşya ve insanla alâkalı ortaya koyduğu esaslardaki tenasübü, izahlardaki derinlik ve inandırıcılığı, vâkî istifhamları cevaplamadaki ilmîliği karşısında hep yenik düşmüşlerdir. Evet Kur'ân, kâinata, eşya ve insan hakikatine fevkalâde çarpıcı bir uslûpla farklı bir bakış ortaya koymuştur ki, bu bakışla O, topyekün varlığı ve varlık içinde insanı bir bütün olarak ele alır ve tek bir noktayı bile ihmal etmeden her şeyi yerli yerine oturtur. Parçaların bütünle münasebetlerini, bütünün kendi cüzleri karşısındaki yerini en ince özellikleriyle sergiler.. ve bu koskoca 'kitap' ve muhteşem meşherle alâkalı insanın içinden geçen en küçük sorulara dahi değişik cevaplar verir. O, varlığın perde önü ve perde arkası esrarını en ince teferruatına kadar tahlil ederken, zihinlerde herhangi bir şüpheye kat'iyen mahal bırakmaz; evet Kur'ân, o inceden inceye tafsillerinde, ne akıllarda, ne mantıklarda, ne kalblerde, ne de hislerde herhangi bir boşluğa meydan vermez; O, insanın akıl, şuur, his ve idrakini öyle bir kuşatır ve dediklerini öyle bir kabul ettirir ki, O'nun bu aşkın tesiri karşısında âdeta insan, sıfat dairesini aşmış da Hazreti Zât'a açılmış hak yolcuları gibi hayretten dehşete,

dehşetten kalaka yürür, haşyetle iki büklüm olur ve kendi kendine, "Rabbin kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, hatta ona bir misli daha ilâve edilseydi, denizler bitip gidecekti ama, O'nun (teşriî ve tekvînî emirleriyle alâkalı) kelimeleri bitmeyecekti." diye mırıldanır. Kur'ân, işte bu tükenmez kelime hazinelerinin altın anahtarı, iman da, bu esrarlı anahtarın dişleri ya da şifreleridir. Ben, bu anahtar ve bu şifreleri elinde bulunduran birinin kâinat, eşya ve insanla alâkalı temel meselelerde başka bir şeye ihtiyaç duyacağına ihtimal vermiyorum.

Kimse, benim, bu perişan sözlerimle Kur'ân'a methiye düzdüğüm vehmine kapılmamalıdır. Evvelâ, ben kim oluyorum ki, O'nu methedeyim.

Onu vasfederse vasfeder Hazreti Vassaf;
Dün ve bugün melekûtta ruhanîler saf saf.
Bir ta'zim ederler ki O'nu, sanırsın tavaf.

O'ndaki bu harikulâde mazhariyetleri mücerret söz cevherleri açısından göremeyenler çıkabilir; ancak vicdanlarını kullananların, hiçbir zaman yanılmadıkları da açıktır. Hele bir de şimdiye kadar O'nun cihan çapındaki o müthiş tesirine bakabilmişlerse...

Evet Kur'ân, yeryüzünü şereflendirdiği o ilk dönemde, hem ruhlarda, hem akıllarda, hem de gönüllerde tasavvuru imkânsız öyle bir tesir icra etmiştir ki, O'nun o ışıktan atmosferinde, yeniden hayata uyanan nesillerin mükemmeliyeti, O'nun hakkında başka mucizeye ihtiyaç bırakmayacak ölçüde bir harikadır ve bu insanların, dinleri, diyanetleri, düşünce ufukları, ahlâkları, kulluk esrarına vukufları ve mârifetleri açısından benzerlerini göstermek de mümkün değildir. Doğrusu Kur'ân, o çağda, sahabe unvanıyla öyle bir nesil yetiştirmiştir ki, bu nesil meleklerle eş değerdedir dense mübalâğa edilmiş

sayılmaz. Aslında O, bugün bile, yürekten kendine yönelenlerin gönüllerini aydınlatmakta ve O'na ruhunu açabilenlere varlığın en mahrem sırlarını fısıldamaktadır. Öyle ki, kalb, şuur, his ve idrakleriyle O'nun atmosferine girenlerin birdenbire duyguları, düşünceleri değişmekte ve herkes belli ölçüde de olsa kendini, bir farklı âlemde hissetmektedir... Evet, insan O'na bir kere yürekten yönelebilse, bir daha da tesirinden kurtulamaz. Kur'ân, atmosferine çekebildiği talebesini öyle yumuşatır, öyle inceltir, öyle yoğurur ve şekillendirir ki, insan kendi kendine bir şey olacaksa, ancak bunun sayesinde olur; hatta çok defa, olmazlar bile O'nun gölgesinde tabiî bir oluşum sürecine girer; girer ve herkesi dehşete sevk eder. Kur'ân; "Eğer dağlar yürütülecek olsaydı bu Kur'ân'la yürütülürdü, yeryüzü paramparça olup ve ölüler konuşturulabilseydi, o da yine bu Kur'ân'la olurdu." der; der zira O, kalblerde, şuurlarda, hislerde, akıllarda öyle bir tesir icra etmiştir ki, O'nun bu müessiriyeti, dağları yürütmekten, yerküreyi paramparça etmekten, ölüleri konuşturmaktan ve nice bin seneden beri çürümüş cesetlere can vermekten daha geri değildir.

Her biri birer kalb ve ruh kahramanı olan sahabî topluluğu, Kur'ân'ın feyyaz ve bereketli ikliminde neş'et etmiş aşkın bir cemaattir. Onlar, arzın büyük bir bölümünde ve insanlığın beşte biri üzerinde o denli derin bir tesir icra etmişlerdir ki, dağları söküp atma, cansız cesetlere hayat olma ve arzı semaya bağlama ölçüsündeki bu harika işte, onlarla boy ölçüşecek bir başka toplum göstermek mümkün değildir. Kur'ân'a gönül veren, O'nun semavî disiplinleriyle yoğrulup şekillenen; daha doğrusu, ruhta, mânâda Kur'ân'laşan bu insanlar, o Furkanla olmazları oldurmuş; ölü ruhlara ebedî var olmanın yollarını açmış; arzın şeklini değiştirmiş; temas ettikleri toplumlara ötelerin zevkini duyurmuş; düşünceler üzerindeki zincirleri kırmış; ağızlardaki fermuarları çözmüş; hilkatteki

müstesna yeri açısından insanoğlunu yeniden Allah'ın oturttuğu tahta oturtmuş; ona yitirdiği itibarını iade etmiş; kâinat, eşya ve insanı yeni baştan yorumlamış; tekvînî emirlerle teşriî kurallar arasındaki o derin ve sırlı münasebeti bir kere daha vurgulamış; kalb, irade, his ve şuurun nihaî gayelerini belirleyip ortaya koyarak, insan ruhundaki izafî, nisbî ve potansiyel değerlerin inkişaf ettirilme usûl ve esaslarını harekete geçirip düz insanı, insan-ı kâmil olmaya yönlendirmiş ve böylece ona, gözünün iliştiği, duygularının ulaştığı, kalbinin hissettiği her şeyde Kudret ve İradesi Sonsuz'un mevcudiyetini duyurmuş ve her şeyi götürüp, gerçek Sahibine bağlamıştır.

Bir mü'min, bu ölçüde gözü gönlü açık, duyguları ve ruhu uyanık, düşünce ve zihni de Allah'a bağlı ise, o kimse, cismaniyete ait bütün basitliklerden uzaklaşmış; hayatı daha bir başka şekilde duymaya başlamış ve duygular dünyasının sınır ötesine uyanmış sayılır ki, böyle bir hakikat eri, her nesnede, varlığın her parçasında Allah'ın ilminin dalgalandığını, Kudret elinin işlediğini hisseder ve bir ürperti duygusu, bir yakınlık şuuruyla ümit ve haşyeti iç içe yaşar; dünyevîliği içinde öbür âlemin en son noktalarında dolaşır. Nefes alırken ümit ve beklentilerle alır, verirken de mehâfet ve mehâbetle verir. Hep Kur'ân'ın haritalandırdığı çerçeve içinde ve çizgiler arasında gezinir, gezinir ve hayatını sürekli maiyyet televvünlü yaşar.

MÜ'MİN UFKUNDA ZAMAN

Mü'min ufkunda zaman hep bir büyü ile cereyan eder; çok defa fevkalâdeliklerle tüllenir ve sihrini tam duyabilenlere zaman ve mekân üstü neler ve neler fısıldar! Hakikî bir mü'minin, bütün bir ömrünü ya da bir yılını değil; bazen değişik vâridât ve televvünleri itibarıyla bir gününü bile tavsîfe gücümüz yetmez. Dahası, biz bir şeyler anlatabilsek de, imandaki sırrı tam tadıp duymamış olanlar onu körler ve sağırlar gibi dinleyecek ve hiçbir şey anlamayacaklardır. Parmağı bala banmamış, damağı onunla tanışmamış, gözü gül görmemiş ve burnu onu koklamamış birine baldaki tadı, güldeki renk ve kokuyu tarif etmek mümkün olmadığı gibi, inanmayana, mü'min ufkunda zamanın nasıl bir sihirle cereyan ettiğini anlatmak da öyle imkânsızdır.

Mü'min ufkunda zaman hep bir sihirle gelir gider; hele bazı vakitlerde ruh, şartlı reflekslere bağlı hareket ediyormuşçasına birdenbire teyakkuza geçer; insanî melekeler bir yerden sinyal almış gibi toparlanır; bütün latifeler heyecan, telaş, ümit ve endişe ile uyanır ve her hâlleriyle âdeta karşı konulmaz bir emre âmâde olduklarını ima ederler. Bütün pencereler sımsıkı kapalı, panjurlar inik, perdeler de çekili olduğu hâlde, bazen ezanla beraber, bazen de ezandan evvel, fecrin o sihirli esintileri camı, tülü, perdeyi delip geçerek gelir gönüllerimizi sarar ve bir temcid sesiyle bizi Hak huzuruna çağırır. Gözlerimizi açar açmaz ilk defa minarelerin cümbüşüyle –kerameti şerefelerden yükselen o nurlu kelimelere ait– bir

mûsıkî banyosu yapar; sonra, namaz için özel tahâret kurnaları altında taabbüdî arınmadan geçer; ardından da yüz yere sürüp içimizi Rabbimize dökeceğimiz namazgâha yürürüz.

Namaz hemen her zaman, o kendine has büyüsüyle, pencerelerden süzülüp içeriye girerek alışık olduğumuz bir misafir gibi –ev sakinlerinden daha sıcak bir misafir gibi– seccadelerimizde bizi karşılar ve henüz başladığımız o taptaze güne kendi boyasını çalarak gelecek saatlerin mânevî hazzını ruhlarımıza duyurur ve mü'min ufkuna ait ilk sihirli farklılığı ortaya koyar. Böylece, bütünüyle Allah'a açık duygularımızla başlarız güne. Duyarız bir Cennet sabahı neşvesini bütün benliğimizle. İbadet, evrâd u ezkâr, kahvaltı ve daha bir sürü meşgale ve sorumluluk bu ince, nârin ve yemyeşil başlangıcın birer devamı hâlini alır; biz istemesek de her işimize sirayet eder, her davranışımızı kendi şivesiyle konuşturur. Derken, hareket ve faaliyetlerimiz ukbâ edalı bir inceliğe bürünür; zâhiren başkalarıyla aynı zaman dilimi içinde, aynı mekânda, aynı şeyleri paylaşıyor gibi görünsek de, niyet ve nazarlarımızın farklılığıyla hamle ve hareketlerimizde hep Allah'a emanet olmanın esrarını duyarız. Çevremizi, O'na ait tecellîlerle sürekli tül pembe görür.. her simada O'na işaret eden çizgiler müşâhede eder.. bu mülâhazalarla dünyevîlik-uhrevîlik arasında gelir gider ve inançlarımızın davranışlarımıza aktığını duyar gibi oluruz. Böyle bir ledünnîlikle idrak ufkumuza giren hemen her şeyi daha munis, daha sıcak, daha içli, daha anlamlı bulur ve karşımıza çıkan herkesi, her nesneyi bağrımızda büyüttüğümüz çocuklarımız gibi okşar, koklar ve inançlarımız sâyesinde kendimizi olabildiğine genişlemiş, sihirli bir atmosfer içinde sanırız: Canlı-cansız bütün eşya renk, şekil, desen, mahiyet değiştirip de başkalaşmış gibi güler yüzümüze.. ve ruh olur, mânâ olur akar içimize. Taş-toprak, ağaç-yaprak, gül-çiçek, kuş-böcek.. her şey ama

her şey gönül ufkumuzdan ruhlarımıza sürekli bir şeyler fısıldar. Bütün tekvînî emirler, satır satır, paragraf paragraf birer mesaja dönüşür, his ve şuurlarımıza harfsiz-kelimesiz "sehl-i mümteni" ne hutbeler, ne hutbeler îrad eder. Teneffüs ettiğimiz hava, yudumladığımız su, çiğnediğimiz lokma, gözlerimizden gönüllerimize akan güzellikler, bize, bütün bunlarla mahiyetlerimizin münasebetlerini, tat ile tat alma duygularımızın muâşakasını, hayatla umumî atmosferin aynı hesap ve aynı hendeseye göre hareketlerini söyler ve ruhlarımıza mârifet kevserleri içirir.

Böylece, günün ilk dakikalarından itibaren hayatımızı duya duya yaşar ve sürekli fecir şivesiyle oturup kalkmaya başlarız; derken, saatlerin ilerlemesiyle bu neşve ve heyecan az da olsa, zeval rengine bürünür.. ve işte tam bu esnâda yepyeni bir bekâ esintisiyle öğlenin o serinleten gölgesi düşer üzerimize; düşer ve bizi, günün iş, meşgale ve daha değişik aktiviteleriyle akıp giden o sımsıcak dakikalarında "Arş-ı Rahmet"in izdüşümü diyebileceğimiz bir mâbede veya herhangi bir namazgâha çağırır. Bu çağrıya uyup bir kere daha yüz yere sürmek için "Hazîratü'l-Kuds" ün gölgesi böyle bir mekana doğru yürürken, hemen her adımda vicdanlarımızın eline tutuşturulan mârifet, mehâbet ve muhabbet kâselerinden kevserler yudumlar, varacağımız yere derin bir yol zevki içinde ulaşır, revaka adım attığımızda farklı hazlarla ürperir.. şadırvanın başında ayrı bir inşirahla serinler.. bizimle aynı duygu ve aynı düşünceyi paylaşan aydınlık simalarla bir arada bulunmanın neş'e ve sevinciyle soluklanır, uhrevî mülâhazaların râşeleriyle iç çeker ve yürürüz bir kere daha gün ortasında iman ve İslâm farklılığının vâridâtını duymaya. İçinde, yemek, çay, sohbet ve gelme-gitme adına belli ölçüdeki değişik aktivitelere bağlı uzun bir ruhî dinlenme faslıyla, beden, cismaniyet ve "akl-ı meâş"ın kalbin sırtına yüklediği

ağırlıklardan sıyrılır.. gönlümüzün merkezle irtibatını yeniler; oldukça ciddî bir mânevî donanımla yeniden işimizin başına döner ve bir gözümüz dünyada, diğeri ukbâda, ikindinin o masmavi dakikaları gelip çatacağı ana kadar hep dünyevîler gibi, fakat bütün bütün uhrevîliğe bağlılık içinde soluk soluğa çalışır-koşturur, yazar-çizer, okur-düşünür, öğretir-öğrenir, alır-satar, planlar-uygular, hâl hatır sorar-gönül alır ve âdeta dünya ve ukbâ iç içe yaşarız.

Bu sihirli dakika ve saatler, kim bilir, bizim duyup sezemediğimiz daha neler neler ifade ediyordur.! Ama itiraf etmeliyim ki, ben hemen her zaman, bu nefislerden nefis, tatlı ve derin dakikaları kendi değerleri çizgisinde dile getirememe, resmedememe hicabı içinde oldum; hicabı içinde oldum, zira, mü'mince duyulan bu dakika ve saatleri kusursuz ifade edebilmek için ciddî bir şiir kabiliyetine; Müslümanca bu hareketler içindeki ahengi resmedebilmek için mücerredi tasavvur edebilme istidadına ve her zaman üzerimizde büyüsünü hissettiğimiz zaman parçacıklarını kendi letâfetleriyle duymak için de mûsıkîşinas olmaya ihtiyaç vardır. Benim böyle bir istidat ve kabiliyetim olmadığına göre, ihtimal bu perişan sözlerimle mü'minlere ait zamanın o nurefşân çehresini karartmış bulunuyorum. Eğer bu perişan beyanlar söz üstatlarını harekete geçirme vazifesini görecekse, dolayısıyla maksadın hâsıl olduğunu düşünerek teselli de olabilirim...

İşte böyle bir teselli ile mü'min ufkunda zamanı hecelemeye devam ediyorum: Derken zaman akar, saatler saatleri takip eder; biz yorgun, gündüz yorgun, güneş solgun; bir sürü tebeddül, tagayyür, ümit ve inkisar çağrışımlarıyla birdenbire ufukta ikindi beliriverir. "Salât-ı Vustâ" farklılığıyla bize gürül gürül bir "hazır ol" çeker.. cismanî bitkinliğimizi atabilmemiz için ruhlarımıza "revh u reyhan" ufkunu gösterir; bizleri yorgun olmayan dakikaların ferahfezâ iklimine çağırır ve

gönüllerimize, gurupta renk atmış güneşe bedel, bir ezelî ışık kaynağından kâse kâse ziya içirerek ebediyet iştiyakıyla yanıp tutuşan ruhlarımızı ufuk ötesi âlemlerin sihriyle baş başa bırakır. Böylece, günün son çeyreğinde seccadelerimizle bir kere daha selâmlaşır; selâmlaşmak da ne demek, koklaşır; onlara yüz sürer; ses, soluk ve sızlanışlarımızı emanet eder.. ve ayların, güneşlerin, yıldızların, emrine âmâde bulundukları Zât'ı, bütün varlık adına ve insanî ufka yaraşır şekilde el pençe divan durarak tâzimde bulunur.. bu tâzim ve tebcîli rükû ile derinleştirir.. secde ile kendi uzaklığımızı aşarak O'nun yakınlığına yürür.. ve böylece ufkumuza damlamaya başlamış akşamın alaca tahassürlerini O'nun huzuruyla ve huzurunda bulunuyor olma ümidiyle yumuşatır; vedâ rengine bürünen hicranlı gün bitimini yeni bir vuslat faslına çevirerek o Ulu Dergâh'ın kapısını tıklatıp "Biz geldik" şeklinde mırıldanır ve herkesin iç içe yalnızlıklar yaşadığı saniyelerde inşirahlarla, sevinçlerle soluklanır ve ciddî bir iç temâşâ ile ufkumuzun enginliğine dalar gideriz.

Biz, bu ledünnî dalgınlığı yaşayaduralım, yoğrük bir eda ile dört bir yanda akşam ezanları yankılanmaya başlar. Sevinci tasasına galip bu gurup gurbeti esnasında, minarelerden yükselen semavî sesler nazla gelip içimize akar ve sinelerimizde bir kurbet çağrısı gibi duyulur. Biz bu çağrıda hemen her zaman bir göç ve intikal edası hissederiz; hisseder ve gündüzden geceye, hareket ve faaliyetten sükûnete, değişik aktivitelerden istirahata geçişi bedâhetin çehresinde okuduğumuz gibi, dünyadan ukbâya, hizmet ve vazifeden ücret almaya, cismaniyetin dağdağalarından ruhaniyâtın ferahfezâ iklimlerine göç edeceğimizi de işaretlerin dilinden dinliyor gibi oluruz. Bütün bunları duyup dinlerken, sürekli gözlerimizden gönüllerimize ve gönüllerimizden de his, şuur ve idraklerimize sımsıcak mânâlar akar; akar da, bu olabildiğine nazlı ve

hülyalı dakikalarda iç müşâhedelerimizle âdeta ayrı bir âleme açılıyor olmanın zevkini duyarız. Bir yandan her şeyin ve herkesin derin bir sükûnete teslim olmuş gibi sessizleştiği, diğer yandan zaman ve içindekilerin daha bir içli hâl aldığı bu kasvetli veya durgun gibi görünen saatlerde çok defa realitelerle hülyalar birbirine karışır.. varlık bütün hey'etiyle tıpkı bir hayalet hâlini alır ve insanlar da âdeta ruhanîlere dönüşür.

Yavaş yavaş koyulaşan karanlığın, mü'min ruhlarda çağrıştırdığı mânâlarla, gece ve gündüzün iltikâ noktası diyeceğimiz bu esrarlı dakikalarda, bir kere daha kendimizi, göklerin sihirli sesleri ve ötelerin esrarlı ışıkları arasında seccadelerin üzerinde buluruz. Biyolojik hayatın yorgunluğuna karşılık insanî ruhun günü ibadetle bitirme şevkiyle şahlandığı bu yeni fasılda, acz u ihtiyaçlarımızı daha derinden duyar, şevk u şükrü beraber yaşar ve Yaratan'ın ululuğu karşısında, tepeden tırnağa hislerle dopdolu olarak koşarız yeniden yüzümüzü yerlere sürmeye ve içimizi O'na dökmeye.

Derken, karanlıklar her tarafı kaplar; her şey daha bir lacivertleşir; çevremizdeki nesneler yavaş yavaş silinir gider.. ve işte o zaman arkada bıraktığımız gündüzü, ruhumuzdaki ebedî aydınlık ihtiyacıyla daha derinden hisseder ve bütün benliğimizle, her saati, her dakikası, her saniyesi sonsuz bir saadeti kazanmaya yetecek koskoca bir günün iyi değerlendirilip değerlendirilmediği mülâhaza, muhasebe ve telâşıyla oturup kalkmaya durur.. ve ebedî zulmet, mütemâdî yokluk ve daha bir sürü boşluğa ait seslerin, mahiyetimizin nefsanîlik pencerelerinden içimize sızıp ruhumuzun üzerine çullanmasına karşılık, toparlanır ve "Nasıl olsa önümüzde upuzun bir gece var!" der, seccadelerimizde pusuya yatıp tecellî avlamaya çalışacağımız yeni eşref saatler beklemeye koyuluruz. Ardından da hepimizi derin derin düşünceye salan füsunlu gece gelir.

* * *

Füsunlu Geceler

Gün batıp herkes yuvaya dönünce, çarşı-pazar dört bir yanı düşündüren bir sessizlik kaplar; bir mânâda her şey susar; sadece gece konuşmaya başlar ve bunu da büyük ölçüde leylîler anlar. Leylîler için bir başkadır gecelerin harfsiz, kelimesiz mırıltıları!. Evet o, ufkumuza otağını kurup kendini dinletmeye durunca, bizler de onun o sessiz mûsıkîsi karşısında kendimizi ne keşfedilmedik duygulara salar ve ufkumuzu aşkın ne hülyâlarla oturur kalkarız. Her gece, hemen herkes ve bütün eşya yerli yerinde durduğu halde, biz duygularımızın derinliği, merkezle irtibatımızın sağlamlığı ve canlılığı ölçüsünde, anne-baba ve çocuklarımız... gibi bütün aile fertlerini, evin iç ve dış aksesuarını hemen her akşam daha farklı görür, en içten ve en tabiî alâkalarla onların üzerlerine eğilir, bütün benliğimizle bu yeni dünya ile bütünleşir ve o dar ferdiyet âlemimizi onlarla genişleterek, her yanıyla çok iyi tanıdığımız o her günkü hânemizi ilk defa müşâhede ediyormuşçasına sımsıcak bir Cennet köşesi gibi duyar ve zâhirî ihsasların, kaba mantığın büzüp daralttığı bu malum mekânı, tahayyüllerin sihirli atmosferinde olabildiğine genişlemiş bulur, sık sık Allah'la münasebetin, kalb ve idrak ufkumuzda hâsıl ettiği tesirler karşısında hayretten hayrete girer ve mehâbetle ürpeririz.

Hemen her akşam gecenin, varlığın üzerine çullanıp her şeye kendi rengini çalarak ufuklarımızı karartmasının hüznü yanında, o sımsıcak yuvalarımızın Cennetlere açık menfezlerinden öteleri tahayyül, hatta derecelerimize göre temâşâ edebilmemiz ölçüsünde içimize uhrevî lezzetlerin aktığını hisseder gibi olur ve âdeta öbür âlemin başımızın üstünde dönüp durduğunu sanırız. Biz, tam bu hülyalı maviliklerde yüzerken –sözüm yüzebilenler için– birdenbire minareler en derin füsunla son bir kez daha gürler ve her yanı velveleye verirler. Onlardan yükselen sesler mâbed harîmini aşarak

gelir ta evlerimizin içinde bizi bulur ve yatak odalarımıza kadar her yana şiirini, şivesini boşaltır, bize en tatlı işâ şerbetleri sunar. Biz de, bütün benliğimizle ona mukabelede bulunur ve yatıp istirahat etmeyi yatsıyla uhrevîliğe bağlar; uyku ile ölümü kardeş görme mülâhazasıyla, gönlümüz, gözümüz Hak'ta, duygularımız O'na kilitli, huzurunda bir kere daha huzur arar; o günkü sergüzeştimizin muhasebesini gözden geçirir; istiğfar, tevbe ve inâbelerimizle, şer düşüncelerinin ayaklarına zincir vurur, önlerini keser; tazarru, niyaz ve dualarımızla da hayır temayüllerimizi güçlendirir; gönüllerimizi birer "Beyt-i Hudâ" gibi mâsivâ kirlerinden temizleyerek Sultan'ın teveccüh ve tecellîsine hazır hâle getirir; böylece uyku ve istirahatimizi dahi ibadet rengiyle bezemeye çalışırız. Buna muvaffak olmamız ölçüsünde de, cismaniyetimizin tabiatı gereği yer yer ufkumuzu saran kasvetlerden sıyrılır ve huzur soluklamaya başlarız. Derken, yatak odalarımıza kadar evimizin her yanı sımsıcak bir anne kucağına döner.. ve zaman, mekân birbiriyle öylesine kaynaşır ve bütünleşir ki; bazen onları âdeta tek bir şeyin iki ayrı yüzü sanırız. Hatta çok defa kendimizi de o vahdet içinde, zaman-mekân vâhidinin en önemli buudu ve en temel unsuru gibi görür; "ibnüzzaman", "ibnülvakt" olma ufkunu aşarak zamanı da, mekânı da kendi çocuklarımız ve emirber neferlerimiz gibi tahayyül ederiz. Böyle bir mülâhaza ile kalblerimiz, ruhlarımız değişik semavî vâridâtla dolar taşar ve zaman bize en mahrem sırlarını fâşetmeye başlar.

Her zaman bir büyü ile gelip başımızın üstünden geçen o canlı geceler, hep aynı çerçevede karşımıza çıkıyor gibi görünseler de, mevhibeleri ve çağrıştırdıklarıyla, bize farklı ses ve soluklarla neler ve neler mırıldanırlar. Na'tlar dinleriz onlardan; münâcâtlarıyla coşarız; onların karanlık sinelerinden fışkıran ışık hüzmeleriyle hayretler yaşar ve sükûtlarında da en duyulmaz sesleri duyarız.

Gecelerin öyle füsunkâr bir güzelliği vardır ki, içlerinde cereyan eden hemen her şey alışılmış ve bellenmiş olmasına rağmen, onlar bu sihirleriyle ötelere gündüzlerden daha açıktırlar ve tıpkı bir "şeb-i arûs" koridoru olmaları itibarıyla da âdeta birer tahayyül, istiğrak ve muâşaka atmosferi gibidirler. Onların o sırlı ve sihirli iklimlerinde her zaman Cânân ilinden gelen esintilerin inceliği ve bu inceliği duyan ruhların vecd ü heyecanı hissedilir; hissedilir de gönül, bütün leylîlere o kendine has temâşâ ufkundan, İbrahim Hakkı gibi:

"Ey dîde nedir uyku gel uyan gecelerde,
Kevkeblerin et seyrini seyrân gecelerde.
Bak hey'et-i âlemde bu hikmetleri seyret,
Bul Sâni'ini ol âna mihman gecelerde."

diyerek seslenir ve onları sonsuzu rasat etmeye çağırır.

Bu çağrıyla kimileri hemen toparlanır, ta göklere kadar bütün âfâkı rasat etmeye durur; mehtaptan işaretler alır; yıldızların büyülü edalarıyla kendinden geçer;

"Dinle de yıldızların şu hutbe-i şîrînini,
Nâme-i nûrunu hikmet, bak ne takrîr eylemiş.
Hep beraber nutka gelmiş Hak lisanıyla derler:
"Bir Kadîr-i Zülcelâl'in haşmet-i sultânına,
Birer bürhân-ı nur-efşânız vücûd-u Sâni'a;
Hem vahdete, hem kudrete şahitleriz biz!
...
Böyle yüz bin dil ile yüz bin bürhân gösteririz;
İşittiririz insan olan insana..
Kör olası dinsiz gözü, görmez oldu yüzümüzü;
Hem işitmez sözümüzü, hak söyleyen âyetleriz biz!"

(Bediüzzaman)

der ve bütün bir gece boyu hayret, hayranlık arası gelip gitmeye başlar..

Kimileri koşar seccadesine; el pençe divan durur; tesbihten hamd ü senâya yürür; tekbirlerle gürler, tâzimâtını ta göklere duyurur. Saniyelerini seneler hükmüne getirir ve saatlerine de ebediyetleri sıkıştırmaya çalışır...

Kimileri yürür sessizce seccadesine; yatar pusuya; dalar vuslat hülyalarına; uzaklaşır kendi sahillerinden ve gözleri ufuklarda Sultan'a kurbet yolları arar..

Kimileri hep tenha yerleri kollar; her zaman gönlünden tütüp duran iştiyaklarla gürler; hasret ve hicrandan dert yanar; vuslat intizarlarını dillendirir ve sabahlara kadar bir buhurdan gibi tüter durur..

Kimileri ak çağların hasretiyle yanar kavrulur ve "Acaba tali' bir kere daha yüzümüze gülmez mi?!" der inler..

Kimileri çaresizliğini âh u efgânla seslendirir; deliler gibi dolaşır durur; fecrin tulûuna ve fecir süvarilerine türküler söyleyerek teselli olmaya çalışır…

Kimileri de geleceğin aydınlık günleri yolunda projeden projeye koşar ve oturur kalkar şafakların sökün edeceği eşref saatleri bekler.

Hâsılı, her tarafta yüz bin muzdarip dolaplar gibi inler, neyler gibi sızlar ve o kapkaranlık gecelerde akla hayale gelmedik sesten-soluktan, renkten-ışıktan dünyalar kurar ve hâle tepkilerini dile getirmeye çalışır.

Evet, bizim ufkumuzda gece de gündüz de ışığa açık ve hep rengârenktir; bizler sabahtan akşama, akşamdan sabaha hemen her zaman büyüsünü ruhlarımızda duyduğumuz o altın saat, altın dakika ve altın saniyelerde sürekli hasret-vuslat arası gelgitler yaşar.. ebediyet beklentisiyle oturur kalkar.. ve meyvelerini ilerde toplayacağımız, tatlarını ötelerde duyacağımız, gurub bilmeyen masmavi günlerin hülyâlarıyla köpürür durur.. sonsuzun o tasavvurları aşkın zevkleriyle

mırıldanır ve ömrümüzün ışıktan dakika, saniye ve saliselerinin çok farklı, olabildiğine derin ve rengârenk şekillere bürünerek, bizim hesabımıza bir ebediyet havzına boşaldığına/boşalacağına inanırız; inanır ve yapmaya çalıştığımız şeylerin bir santiminin bile zayi olmayacağını düşünürüz. Dünyada yaşadığımız o nurefşân günlerin, o aydınlık saatlerin, o aşklı, şevkli, şiirli zamanların bir başka âlemde güller gibi açacağını, ağaçlar gibi çiçek ve meyvelerle salınacağını; orada bütün güzelliklerin tasavvurları aşkın bir uhrevî derinlikle devam edeceğini düşünür ve bu dar âlemi öteler vüs'atinde duyuyor gibi oluruz.

İman, tevekkül, teslim ve ebedî saadet çizgisindeki hayatımız bize, her zaman en erişilmez güzellikleri, en derin zevkleri duyurarak bizi hemen her an en cazibedar, en zevk-efzâ şeylerden müstağni kılmıştır/kılar. Bizler iman ve ümitlerimiz sayesinde hep masmavi geçen ömrümüzde zamanın hemen her parçasından en seviyeli nesirlerle, en büyüleyici şiirlerle anlatılamayacak öyle şeyler dinleriz ki, kendi kendimize: "Yoksa bunlar ruhanîlerin muhavereleri mi?" diye düşünürüz.

Bu ışıktan dünyada, bu sihirli ufukta ve o nurefşân saat, dakika ve saniyelerde bizim duyup anlayabildiklerimiz bunlar.. kim bilir, zamana kendi düşüncesinin boyasını çalabilmiş zaman ve mekân üstü ruhlar ondan daha ne derin ve ne renkli şeyler dinliyorlardır... Ne var ki, belli ölçüde de olsa, kendi enginliğiyle zamanın o büyüleyici esrarını duyabilmek için zihnî, fikrî, ruhî, hissî ve kalbî bir rehabilitasyona ihtiyaç olduğunu da unutmamak lâzım. Böyle bir rehabilitasyonun en kestirme ve yanıltmayan yolu da, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a teslimiyetle kalb ve ruhun zümrüt tepelerinde seyahat olsa gerek...

GÖZYAŞLARI

Hak rahmetinin insan gözünde damla damla olmasıdır gözyaşları.

Dilin, duygunun ve gönlün el ele, yüz yüze birleştiği, iç içe girdiği ânın çiçekleşmesi üzerinde jaledir gözyaşları...

Cennet hûrilerinin kulaklarındaki küpeler, göz damlalarının yanında toprak kadar aşağı ve değersiz kalır..!

Heybet, korku, saygı ve sevgi gibi insanı duygulandıran, gönül tasını yakan ve kalbden sefil arzuları sıyırıp atan, ulvî hislerin çepeçevre ruhu sardığı ânın beyanıdır gözyaşları...

Bulut bulut yükselip, Hak rahmetinin eteklerinde dudak gezdiren, bu fâni âlemin bekaya mazhar pırlantalarıdır gözyaşları...

Bu tuzak ülkesinde, böylesine pervaz edişlerle arşiyeler yapıp, nazlı nazlı lahut âleminin kapısını çalmak başka hangi fâniye müyesser olmuştur..?

Eserinde esrarını izlemek; buldukça aramaya istek kazanmak ve Yunus diliyle "Deryada mâhî ile sahrada âhû ile" O'nu "anmak", inlemek... Her yerde O'nun haberini sormak ve sonra çözülen her düğüm karşısında buzlar gibi erimek... Sel olup çağlamak, başını taştan taşa vurup ağlamak... Tıpkı Yunus gibi, Celaleddin-i Rumî gibi, devrin "Büyük Dertli"si gibi yanmak, kavrulmak... Hangi saadet bundan daha tatlı, hangi haz bundan daha içten olabilir?

Annenin ağlaması içten içedir; riyasız, âri ve durudur. Onun her iniltisinde binlerce ney feryadı gizlidir. Yavru da

ağlar. Hem de dünyaya gelir gelmez... İyi güne ereceğine, saadet göreceğine yahut başına geleceklere, ihmal edilişine belki de atalarının günahına ve çevresinin körlüğüne...

Ak alınlı, ak duvaklı geline, ananın en kıymetli hediyesi ayrılık gözyaşlarıdır. İnce gelin, hayatının sonuna kadar, o saflardan saf, inci danesi gözyaşlarını unutamaz. Onları unuttuğu gün, anayı da unutur, atayı da...

Bir düşünün, gözü dolu bulut ana, üzerimize ağlamasa, nice olur hâlimiz? Ya o da denizler gibi cimri olsaydı; güneş vurmadan incelmese, buharlaşmasa ve yukarı uçmasaydı! Ya o, öyle mi? Yaz demez, kış demez; bahar demez, güz demez daima ağlar...

Nebisinin diliyle Hak; millet haysiyetini, memleket namusunu görüp gözeten göze denk tutar ağlayan gözü. Zaten "Ağlamayan gözden Sana sığınırım." dememiş miydi..? Tıpkı şeytanın hilelerinden, hasis duyguların ezip geçmesinden Allah'a sığındığı gibi...

Ermişin nazarında gözyaşları, Cennet pınarlarından daha değerlidir. Zira o damlalar, "tamu"yu söndürecek bir iksir sayılır Rahmeti Sonsuz'un katında...

Hakk'ın sâfi nebisi Âdem (aleyhisselâm), saadet kâsesini gözyaşları ile doldurup içmedi mi?..

Dertli Nebi, Tufan Peygamberi (aleyhisselâm) o katrelerle âlemi sele vermedi mi? Yaratılış esrarına ilk dokunan Mevla'nın Halîl'i "Hasbî, Hasbî" diyerek gözyaşlarıyla ateşi "berd ü selâm" etmedi mi?

O incelerden ince, Hak esrarının merkezîleştiği, Faraklit müjdecisi Ruhullah'ın hâli hep ağlamak değil miydi?

Masum resûl Davud'un (aleyhisselâm) ağlamalı feryadı değil miydi ki, insan derûnunda lâhutî ahenk ve sızlanışın adı

olan Zebur'u tilavet ederken, en ince gönül telleri üzerinde yüzlerce mızrabın âhı duyulurdu...

Ve son durakta, en doğru yolun başında, büyük muammanın Keşşâf'ı, yaradılışın özü aziz Ruh, kördüğümü çözer gibi bu esrarı gözyaşlarıyla çözmedi mi? Ta ana kucağında bin niyaz ile: "Ümmetim, Ümmetim..." dediği andan, *ba'sü ba'de'l-mevt*'e ve ötesine kadar hep aynı şey için inlemedi mi?

Şâir İkbal, bir yüksek toplulukta, ruhların huzurunda, Nebiler Sultanı'na: "En muteber hediye" deyip, bir bardak şehit kanı takdim etmişti. Ben gökler ötesi o âlî meclise çağrılsaydım, günahına ağlamış kimselerin gözyaşlarını alır götürürdüm.

"Ağla ey gözlerim, gülmezem ayruk,
Dost iline varup, gelmezem ayruk."

Kavuşmak için ağlamak ve kavuşmuş olmaktan ötürü ağlamak...

Bu ağlayış, bir yetimin, bir ümitsizin ağlayışı da değil... Bu ağlayış tam bilememeden, öze erememeden veya visalin neş'esinden, huzurun heybetinden doğup gelen bir ağlayıştır. Sonunda rahmetin tebessümü olduğu için de tatlıdır. Ve yine bu ağlayış, bulup bildiğini buldurma ve bildirme yolunda olduğu için de hüsransızdır.

"Sular gibi çağlasan, Eyyûb gibi ağlasan,
Ciğergâhı dağlasan ahvalini sormaz mı?" (Anonim)

Anadolu insanı bu mânâda ağladı. Kurduğu ümranların çamurunu hep böyle gözyaşlarıyla yoğurdu.

Gözyaşları ruh inceliğinin şahitleridir. İnce insan, yüzünü gözyaşları ile yıkayan insandır. İçi sızlamayanlar, kirpiği ıslanmayanlar kem tali' hoyratlardır. Bu incelik bir havari inceliği de değildir. Şecaat ve cesaret arz edeceği yerde, o birdenbire tunçlaşır, demirleşir; aşılmaz ve bükülmez hâle gelir.

İşte o en büyük devlet adamı Ömer, Peygamber halesinde en büyük devlet adamı.. şiddeti, öfkesi ve nefretiyle beraber, bir kalbi kırığın yanında, bir "yerdeki yüz" karşısında çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlar ve etrafını da ağlatırdı.

O manzumede daha niceleri vardır ki, haykırışı aslanın ödünü koparmış, ormanı velveleye vermiş; harp meydanlarında bir haykırışla bin hanümanı harap etmiştir. Fakat Hakk'ın huzurunda, muhasebe anında öylesine incelerden ince bir hâl almıştır ki, ancak Cennet hurileri o kadar incelikten haberdar olabilirdi.

Uzun senelerden beri ne kadar hasretiz gözyaşlarına..! Onu, bu memleketin taşına, toprağına, evine, mâbedine sormalı. Sormalı şu dağlara, taşlara ve üzerinde uçuşan kuşlara... Ve bütün bir maziye sormalı, bağrına kaç damla gözyaşı düştüğünü. Sonra mâbedlerdeki sütunlara, geniş kubbelere ve çevredeki cidarlara da sormalı, ne zamandan beri hıçkırığa hasret olduklarını. Seccadelere de sormalı, kaç defa gözyaşlarıyla ıslandıklarını. Bu kadar içten uzaklaşılan, bu kadar gönüle yâd kalınan ikinci bir devir gösterilebilir mi...?

Şimdi sizler, ey bütün bir tarih boyunca ağlamayı unutmuşlar! Gamsızlar, dertsizler ve ağlanacak hâllerine gülenler! Gelin; şu çıkmazın başında durup asırlık gamsızlığımıza bir son vererek beraber ağlayalım! Cehaletimize ağlayalım! Kaybettiğimiz şeylerden habersizliğimize ağlayalım! Kusurdan bir heykel hâline gelmiş mahiyetimize, duygularımızın dumura uğrayışına ve hoyratlaşan gönlümüze ağlayalım! Bu vaziyette öleceğimize, öldüğümüz gibi dirileceğimize, tasmalı ve prangalı büyük imtihanda, en büyük merasimde fevç fevç geçecek olan mazinin şanlıları arasında yer bulamayacağımıza ağlayalım! Daldan kopan bir meyve gibi, yalnız düşüşümüze, ayaklar altında ezilişimize, rahmetten cüdâ kalışımıza ağlayalım..!

Yukarılara doğru güvercinler gibi kanat çırpalım ve çok yükseklerde öyle bir "ah" edelim ki, ünümüz, gözyaşlarından meydana gelen bulutları harekete getirsin. Sonra ateşimizi söndürecek o damlalar, yağmurlar gibi başımızdan aşağıya insin ve ateşimizi söndürsün! Kin ve nefret ateşini.. bütün dünya ve ukbâ ateşini...

Allah'ım! Sen'den diliyor ve dileniyoruz: Gözlerimize yaş ver ve bizi ağlat! Merhamet etmen için, Sen'den uzak kalış hasretini duyamayışımıza ağlat! Gönlün şâk şâk oluşuna, ağyâr ateşine yanışına, öyle ağlat ki, sineler kebap olsun; ondan bir bir feryat çıksın, meleği ve feleği velveleye versin.

Beni de ağlat; gece kadar karanlık ruhuma şefkat et de ağlat! Ağlamalarıma dahi ağlamam lazım geldiği için ağlat! Bükülmüş şu kaddime, solgun ve ölgün rengime, burulmuş boynuma ve kırık kalbime merhamet et de ağlat! Şu en sakin anda, sızlanışlara cevap verdiğin dakikalarda, kapkara gönlümle değil, Sen'den başkasına secde etmeyen başımla Sana dönüyor, titreyen dudaklarımla ağlatmanı diliyorum.

Heyhât ki "merhamet, merhamet" diyeceğim an, bir hâil gibi günahlarım karşıma dikiliyor ve içimde yığın yığın burkuntu meydana getiriyor. Allah'ım! Benim uzaklığım itibarıyla değil, Sen'in yakınlığın hürmetine kalbime rikkat ver ve öyle ağlat ki, kendimi kaybedeyim, yolunda ar ve haysiyetten geçeyim, ta "Bu delidir." desinler...

"Gidip boynumda zincir ile ol Ravzâ-i Pâk'a, o denlü ağlayayım ben ki, görenler hep beni dîvâne sansın." Ola ki, düşen damlalardan bir tanesi aşkına düşmüş olur; işte o, benim için ummanlara bedeldir. Şehit kanı kadar aziz gözyaşları içinde nefesim kesilirken varlık sırrını bana duyur! Şu kararsız gönlümü doyur! Hicabımdan yüzümü saklamaya çalışayım. Habibine görünmek istemeyeyim. Pişdarım ve Yüce

Rehberimden kaçayım. Sonra bir âlî divan kurulsun. Ben zülüfleri dağınık, hıçkırıkları gırtlağında düğümlenmiş, yüzü karaların uğramadığı o divana çağrılayım "La tüâhiznâ" kalkanıyla huzura varayım. Kirlerime göz yumup, "Bu da bizdendi." desinler; dilenciye bir mülk bağışlasınlar! Çöl yolcusunu sevindirip bir bulut ve bir meltemle imdadıma yetişsinler! Sevincimden orada yığılıp kalayım! Gözyaşlarım içinde boğulayım...!

ZAMANI BİR BAŞKA DUYUŞ

İçinde bulunduğumuz kutlu zaman dilimini tam duyabilmek için, evvelâ ruh ve vicdanların gökler ötesi böyle bir mûsıkîyi ve şiiri hissetmeye hazır olmaları lâzımdır. İç âlemleri, dış çevreleri ve hayat televvünleri itibarıyla âfâkî ruhlar onu sadece gökte değişen hilâller şeklinde takip ederler.

Günümüzde umumî atmosfer; radyolarla, televizyonlarla, klaksonlarla; uçak, tren, vapur, otomobil, tramvay gürültüleriyle; âsâbımızı bozan münasebetsiz sirenler ve ciyak ciyak reklâm ve propaganda vasıtalarının çığlıklarıyla o kadar ciddi kirlendi ki, esaslı bir ameliyât-ı ruhiye ve fikriye geçirmeden, hatta yeni baştan bir kere daha bütünüyle uhrevîleşmeden bu mübarek ayların semavîliğini ve bu aylarda ötelerin bayıltan mûsıkîsini duymak çok zor, belki de imkânsızdır.

Mânevî kirlerden arınmış, semavîliklere açık nezih ruhlar, bilhassa içindeki bazı gecelerle daha bir zirveleşen bu mübarek zaman dilimini, âdeta bir lezzet gibi duyar, bir gül gibi koklar, bir mûsıkî gibi dinler ve bir kevser gibi yudumlarlar. Azıcık dikkat edebilsek hemen hepimiz, bu ayların ufkumuzda tulûunu, tıpkı semavî bir koruya veya uhrevî bir koya giriyor gibi en büyüleyici şekilde hisseder; ötelerde seyahat ediyormuşçasına bütün benliğimizle köpürür ve nâsûtiyetimizin hudutlarına sığmaz hâle geliriz.

Aslında bir zamanlar, bu bizim en tabiî hâl ve iklimimizdi: Eskiden senenin hemen her mevsiminde yudumlayıp dolaştığımız o ledünnî zevk ve uhrevî hazlara, şimdilerde, pek

çoğumuz itibarıyla fevkalâde aç ve susuz bulunuyoruz. O zevk ve hazları, geçmişe ait enginlikleriyle duyabilmek için, gündelik duygulardan ve düşüncelerimizi saran isten-pastan arınmamız, sonra da ümit ve beklentilerimizde daha bir derinleşmemiz icap ediyor. Bunu başarabildiğimiz sürece, varlığın içinde her zaman gizli, büyülü, ince ve gönüllerimizi rikkate getiren pek çok gerçeği duyabilir ve sınırlılığımızı aşabiliriz. Hele, insanı sürekli ledünnî ufuklarda gezdiren mübarek gün ve gecelerde...

Evet, varlığı gönül kulağıyla dinleyebilenler için mübarek gün ve geceler, âdeta ötelerin diliyle bir şeyler mırıldanan birer şair, birer bestekâr hâline gelir ve bizlere ne harikulâde şeyler fısıldar. Duyup hissettiğimiz esintiler, cismaniyetimizi kuşatan başka görüntü ve başka gürültüleri bir tarafa iterek, gönlümüzün derinliklerinden, ukbâya açılan husûsî menfez ve koridorlarla bizi, öbür tarafın meçhûl ve büyülü yamaçlarına ulaştırır ve temâşâ zevkiyle âdeta mest eder. Böyle bir mülâhazalar dünyasında sabahlar, Cennete ilk adım atışın mest ü mahmurluğu içinde; öğlenler, Sevgiliyi temâşâ ile günün yorgunluğunu atma hazzıyla; akşamlar, bir alaca karanlık içinde vuslata yürüme neşvesiyle; geceler, halvetin idrakler üstü güzellikleriyle tüllenir ve her biri ayrı bir tat, ayrı bir neş'e ile gelir geçer gönül ufkumuzdan.

Hele, Regâib, Miraç, Berâat kandilleri gibi gece âleminin taçları ve zamanın Allah'a en yakın zirveleri ya da O'na açılmanın rıhtımları, limanları, rampaları sayılan o mübarek gün ve gecelerde, gönüller ayrı bir duyarlılıkla parıldar; ruh sonsuza doğru bir başka türlü kanat çırpar; her şey verâların ezelî şiirine dem tutar; her yanı tam bir uhrevîlik büyüsü kaplar; her sineyi, dillerin ifadeden âciz kaldığı bir naz ve niyaz zemzemesi sarar. Hususî bir kısım tecellilerle ötelerin kapısı, penceresi, menfezi hâline gelen mekân; ümit ve beklentilerin

yakarışlara dönüşüyle billurlaşan zaman ve yeni nazil olmuş gibi, her sûresi, her maktaı, her âyeti ve her cümlesinde hemen herkese yepyeni bir hayat vaadiyle âvâz âvâz çağıldayan Kur'ân, bizlere, iman ve ümitle yemyeşil tepeler, Cennette cuma yamaçları gibi rü'yete açık zirveler ve susamış gönüllerimize hayat suyu gibi iksirler içirerek, ruhlarımıza mü'min olmanın tasavvurlar üstü avantajlarını sunarlar.. sunar ve Rabb'e yönelik sinelerde ne telâffuzları çatlatan mânâ ve muhtevalar, ne ifadelere sığmayan tecellilerle tüllenirler.

Öyle ki, ruhlardaki bu enginlik ve zenginlik, görüp hissettiğimiz her şeye rengini çalarak bizi bütünüyle verâîleştirir.. ve kendimizi, uhrevîlerin teşkil ettiği bir halka-i zikirde mehâbet yudumluyor ya da Cennetlerin ferahfezâ ikliminde, hûri ve gılmandan müteşekkil bir korodan neşîdeler dinliyor gibi buluruz.

Hele, bazılarımız itibarıyla ve bazı zamanlarda, ruhlarımızı saran bu zengin uhrevîlik, bizi, içinde bulunduğumuz dar zaman buudları dışına çekerek, içimizde hep hasretini duyduğumuz Cennetin kapısının önüne kadar sürükler.. sürükler de, âdeta kendimizi, fevkalâde mahrem, asla duyulup görülmemiş ve kelimelerle ifade edilmeyen bir sihirli âlemin sahilinde sanırız. Böyle bir ruh hâleti içinde biz bir şey düşünüp konuşmasak da, öteler kendi sesinden bize güftesiz besteler sunar ve: *"Ben kulağınızda bir ihtizaz, gözlerinizde bir ışık, sinelerinizde de bir haz olarak hep içinizdeyim.. içinizde ve duygularınıza açık limanlarda, rıhtımlarda, rampalardayım. İsteseniz beni avuçlarınızın içine alıp sahiplenebilirsiniz..."* derler. Ötelere, ötelerin de ötesine uzanan bu köpük köpük duygular içinde gönüllerimize yağdığına inandığımız uhrevî ışıkların; her zaman his ve yakarışlarla tüten umumî havanın; mor, pembe, beyaz, sarı sokaklarda ve mahyalardaki kandillerin; günde birkaç defa ruhlarımızda sonsuzu rasat etmeye

koştuğumuz mâbedlerin; bizimle aynı duyguyu paylaşan ve hislerimize tercüman olan tertemiz insanların.. evet bütün bunların hemen hepsinin ayrı ayrı birer mevcûdiyeti, birer ruh ve mânâsı, birer lezzeti ve birer büyüsü olduğunu duyar gibi oluruz. İşte bu mânâ ve muhteva ile dopdolu ruhlarımız, asıl kendilerine döndüklerinde, her şeyden daha engin olan iç dünyalarının derinliklerini temâşâya dalar ve çevrelerindeki eşyayı daha bir farklı duymaya başlarlar.

Evet, varlık, insan ve ötelerin daha mükemmel duyulup hissedildiği bu mübarek günler, dimağlarımızda en kudretli düşünceleri tutuşturur, ruhlarımızda en zevkli şiirleri besler, gönüllerimize en sırlı vâridât kapılarını aralar ve bize en mahrem hislerimizi ifade etme imkânını hazırlar.

Bu mübarek zaman diliminin mehâbetiyle bazen hemen pek çoğumuz susar ve âdeta kendi iç dünyamızla hasbıhâle başlarız. Kim bilir, belki de böyle bir sessizleşme, güven, sevgi, itibar ve herkesi kucaklama yolunda en beliğ sözlerden daha anlamlı tesirler icra ediyordur. Evet bazen, murâkabe, his, mârifet mülâhazası ifade eden böyle heybetli bir sessizlik en derin sözlerden daha müessir olabilir.. ihtimal bizim en çok hasretini çektiğimiz işte bu sâmit talâkattir.!

Eskiden beri bu kutlu zaman dilimi yaşana yaşana ruhlarımıza öyle işlemiştir ki, o daha ufukta belirir belirmez, kalbimizin dudaklarında ne şeker şerbet şeyler duymaya başlar, ne engin mânâların bir beyan zemzemesi hâlinde içimize aktığını hisseder ve ne enfes düşüncelerin kalemlerden akan mürekkeplere karışıp nakış nakış kâğıtların üzerine döküldüğüne şahit oluruz. Olur ve hâlihazırdaki mevcudiyetimizin yanında, olmayı düşündüğümüz, iman ve ümitlerimizde tomurcuk tomurcuk açan günleri sayıklar, arzu ve emellerimize göre yepyeni dünyalara doğru kanat çırpıp uçtuğumuzu sanırız.

Biz hepimiz, bu mübarek ayları ve o ayların zirve gün ve gecelerini imanlı gönüllerimize her zaman akseden ışık tayfları şeklinde görmüş ve sevmişizdir. Aradan yıllar ve yıllar geçse, insanların düşünce ve tarz-ı telakkileri değişse de bu mübarek gün ve geceler, bizleri hep aynı duygu ve düşünce yamaçlarında dolaştıracak ve gönüllerimize aynı ilhamları boşaltacaklardır.

BİR KERE DAHA RAMAZANLAŞIRKEN

Gönüllerimizde hüzün ve zevki iç içe yaşadığımız bir dönemde; gözlerimizi yummuş, ruhlarımızla yeni bir gufran ayını süzüyoruz. Bu ışık ayının hem hülya hem de tahassür dolu ikliminde his ve hayal dünyamızı hem bir ilkbahar hem de bir sonbahar gibi duyuyoruz.

Ramazanda her ses ve soluk derinlerden derin o ruhanî edasıyla, dünyada yaşamak istediğimiz hemen bütün zevkleri ve gönüllerimizin iyilik düşüncesi adına beslediği bütün ümitleri en ulvî, en coşturucu bir üslûpla söyler. Hemen her zaman, Ramazanın nazlı günleri bir ışık yumağı gibi gelip her yanımızı sarar ve tedai ettirdiği hülyaları, emelleri, sevinçleri, neş'eleri, ziyafetleri ve renk renk öteler buudlu televvünleriyle bize Cennetlerden demet demet numuneler sunar.

Ramazanın başlamasıyla, düşüncelerin bir kere daha yenilendiği, duyguların zindeleştiği ve rahmetin her türlü dalga boyu ile gidip insanın ümit ve recâsıyla bütünleştiği, bütünleşip gönüllere sindiği onun o sihirli günlerinde ve aydınlık gecelerinde, sanki insanın Allah'a kavuşmasına mâni bütün engeller ortadan kalkıyor, bütün olumsuzluklar bertaraf ediliyor gibi, vuslata giden yollardaki tepeler dümdüz, düzlükler de pürüzsüz hâle gelir...

Her zaman rahmete susamışlığını hisseden gönüllere Ramazan, toprağın bağrına inen yağmur gibi, onların başlarından aşağıya boşalttığı his ve mânâ ile gönüllerin kurumaya yüz tutmuş bütün yamaçlarını sular, duyguların ta

derinliklerine iner ve insan benliğini yepyeni mânâların yemyeşil meşcereliği hâline getirir. Öyleki bu mübarek zaman diliminin hayata aksettirdiği bin bir televvünlü mübarek zaman parçalarının, ışıktan dakikaların gözlere, gönüllere saçtığı nurlar sayesinde bütün bütün uhrevîleşen ruhlar, artık mânâya ve ledünniyâta öyle bir uyanmış ve alışmış olurlar ki, bir daha da bu masmavi iklimden ayrılmak istemezler.

Ramazan, fecr-i kazibi, fecr-i sâdıkı ve tulûuyla tıpkı bir gün gibi doğar üzerimize.. daha ufukta emareleri belirir belirmez, onun için ne tatlı, ne sıcak, ne heyecanlı bir hazırlık dönemi yaşarız. Günler ve haftalar önce, yiyecekler-içecekler olağanüstü ve Ramazana mahsus bir cömertlikle akar mutfaklara.. akar da, günler öncesinde, değişik çağrışımlarla bizi hep O'nun rengârenk ikliminde dolaştırır...

... Ve nihayet; herkesin bunca sabırsızlıkla beklediği rahmet televvünlü, gufran buudlu mübarek ay gelir.. ve onun gelişiyle herkes kendini semalara doğru uzayıp giden ışıktan bir helezonun merdivenlerinde bulur.. bulur ve gündüzleri ayrı bir derinlikte, geceleri de ayrı bir derinlikte O "mevcud u meçhul"e doğru seyreder durur. Sabaha uyanırken ayrı bir temkin, ayrı bir dikkat, ayrı bir disiplinle uyanır; akşamla kucaklaşırken de ayrı bir haz, ayrı bir büyü ve ayrı bir füsunla buluşuruz...

Ramazanın nazlı geceleri, bütün ruhlara, gönüllere âdeta taht kurmak üzere gelir; onda bakışlar derinleşir, muhabbetler tebessüme inkılap eder. Sürekli iyilik duygusu soluklanır; hatta bir ölçüde bütün kötü duygular ve tutkular baskı altına alınır; derken herkes derecesine göre bir çeşit melekleşme yoluna girer. Gerçekten Ramazanda insanlar, Allah'la o kadar irtibatlı, kullukta o kadar itinalı ve muamelelerinde o kadar ince, o kadar nazik bir hâl alırlar ki, bunu görüp sezmemek mümkün değildir.

Evet onlar, her halleriyle iman nimetinin lezzetlerini, İslâm ahlâkının büyülerini, ihsan şuurunun ledünnî hazlarını

hem yaşar hem de yaşama istidadında olan bütün gönüllere duyururlar.. duyurur ve âdeta hepimize semavîliklerden bazı şeyler fısıldarlar.

Evet, bu doymuş ve itminana ulaşmış ruhlar, yaşanılan bu hayatın bir gün mutlaka ebedî bir mutluluğa inkılap edeceğini; burada, Allah'ın hoşnutluğu istikametinde gösterilen fedakârlıkların, katlanılan sıkıntıların, hatta bunların en önemsizlerinin bile, ötede değerler üstü değerlere ulaşacağını bildiklerinden açlığı, susuzluğu, nefsin arzularına karşı savaşı ve cismanî arzularla yaka paça olmayı derin bir ibadet neşvesi içinde yerine getirirler. Onların düşünce dünyalarında, iftarlar ibadetler gibi icra edilir ve âdeta teravihlerle bitevîleşir; sahurlar teheccütle iç içe girer ve Allah'a yakınlıktan bir hisse alır.. sokaklar cami yolcularıyla dolar taşar.. mâbedler Kâbe gibi tekbirlerle inler.. çarşı-pazar aynen mâbed olur; mâbed de gider Kâbe ile bütünleşir.

Böylece, bu fâni insanlar ebedî ve mânevî birer varlık seviyesine; onların ibadet ruhuna göre programlanmış her davranışları da uhrevî birer merasim kıymetine ulaşır.

Ramazanda hemen her gece, bildiğimiz gecelerden çok daha derin ve ukbâ buudlu; gündüzler de o çarpıcı renkliliği ve temkiniyle âdeta bir irade ve azim atmosferi olarak duyulur ve hissedilir. Oruçlu ruhlar, her gece ayrı bir visale hazırlanıyor gibi sımsıcak, olabildiğine heyecanlı, fevkalâde yumuşak ve şaşırtacak kadar naziktirler. Her sabah yeni bir güne uyanırken, yeni bir Arasat'a, yeni bir imtihana çağrılıyor gibi hem bir ürperti hem de ümitle uyanırlar. Yüzlerinde tevazu ile vakarın, mahviyet ile ciddiyetin, emniyet ile hüznün, olmak ile görünmenin karışımından meydana gelen hoş, latîf, biraz da buruksu bir mânâ nümâyândır. Bunların her davranışında, Allah'a mensubiyetten gizli gizli sezilen bir itminan ve olgunluk, hatta bir iftihar ve inşirah; Kur'ân çağlayanlarında

yıkana yıkana bir safvet, bir arınmışlık, bir incelik ve bir zarafet hissedilir. Hemen hepsi de ışıktan, mânâdan yaratılmış gibi görülüp sezilseler bile, âdeta gölgeleri andırır ve kat'iyen kimseyi rahatsız etmezler. Ruhî saygı ve terbiye, benliklerine öylesine işlemiştir ki, upuzun bir günü açlık, susuzluk ve arzularına başkaldırmanın cenderesinde geçirdikleri halde melekler kadar ince, ruhanîler kadar da içtendirler. Korku-saygı, nizam-rahatlık, nezaket-ciddiyet karışımı bir ruh hâli onların en bariz yanlarından biridir. Allah'a karşı tavırlarında hep ürpertili, hep dengeli ve hep nazik, birbirlerine karşı da saygılı, tekellüfsüz ve yürektendirler.

Ramazanda, bütünüyle Allah'a yönelmiş her çizgisi bir büyü bu sihirli yüzlerin ve mânâ âlemlerinden bir kısım derinlikleri aksettiren bu sırlı gözlerin hemen hepsi de bir bilinmez âlemin ışıklarıyla pırıl pırıldır. Farklı dünyaların, farklı iklimlerin, farklı düşüncelerin yontup şekillendirdiği bu insanlar, saf olanı-akıllısı, mazbut yaşayanı-biraz dağınığı, uslusu-afacanı, her şeyi görüp bileni-hiçbir şeye aklı ermeyeni, milletine yararlı olma düşüncesiyle oturup kalkanı-hiçbir yararlı düşüncesi bulunmayanı, duyarlı olanı-alabildiğine duygusuzu, mutlu yaşayanı-saadet arayanı, hastalıklar içinde kıvrananı-sıhhatten sarhoş olanı, mağruru, kibirlisi-mütevazii ve muhlisiyle herkes, şaşırtacak şekilde onda birleşir; geceyi beraber duyar, imsaka beraber uyanır, ezanı beraber dinler, namazı beraber edâ eder, iftarı beraber açar ve ihtimal, her akşam oruçlu mü'min için müjdelenmiş bulunan iki sevinç, iki inşirahtan ikincisini de vicdan ve imanlarında beraber duyar ve beraber yaşarlar.

Evet, topyekün bütün Müslümanlar, genci-ihtiyarı, kadını-erkeği, zengini-fakiri, sıhhatlisi-alîli, idare edeni-idare edileni, memuru ve esnafıyla Ramazanın o eriten, yumuşatan, yoğurup şekillendiren sihirli ikliminde bir araya gelir.. ve gönüllere rikkat verecek bir saflık, bir içtenlikle, ancak ruhanîlerin yaşayabileceği

bir mutluluğu paylaşırlar. Hatta öyle ki, onun, çoğu itibarıyla tali'siz görünen fakir ve bedbaht yığınlar üzerinde bile inanılmayacak ölçüde müspet tesirler bıraktığı müşâhede edilir.

Her şeyi böyle kendi güzellikleriyle saran Ramazan, öyle yumuşak, her zaman bahar gibi tüten teravihler o kadar tesirli, Ramazana uyanmış ruhlar o kadar hisli, gökteki ışık kaynaklarından minarelerdeki mahyalara kadar üzerimize dökülen aydınlıklar o kadar duygulandırıcı ve her yanda ayrı bir güzellik armonisiyle gönüllerimize bir şeyler fısıldayan Yaratıcı Kudret o kadar şefkatli ki, bütün bunları duyup hissedip te bunlara karşı alâkasız kalmak mümkün değildir.

Ramazanlardaki şeâir, sanki bizlerdeki bu duygu ve bu düşünceyi tutuşturmak için planlanmış gibi, onda her ses ve soluk bir mızrap gibi gönül tellerinde değişik değişik iniltiler meydana getirir. Onda, minarelerin dili sayılan ezanlar, salâlar, temcitler insan gönlünü ibadete akort ediyormuş gibi, sık sık kulaklarımızda uğuldar durur ve ruhlarımızı bir şeye hazırlar. Evet, salâlar, temcitler, âdeta, birer akort, birer deneme, birer kontrol mâhiyetinde icra edilir.. ve bunlar sanki, uykudan henüz tam uyanmamış ruhların, uyku mahmurluğu içindeki sözleri, gerçek söze ulaştırma yolunda ilk mırıltıları ve ibadet konsantrasyonuna hazırlama ameliyeleri gibidirler. Sonra bütün minareler, kıvamını bulmuş gibi, mâbedler konsantrasyona girmiş gibi birden gürler.. ve yükselen sesler gider gökteki soluklarla bütünleşir.. derken bu en içten nağmeler, dökülen şelaleler, fışkıran fevvareler gibi semanın enginliklerinde, arzın derinliklerinde bir velvele olur inler.. inler de, minarelerden yükselen, cami kubbelerinden taşan bu seslerin, her yanımızı sardığını, gidip benliğimizin derinliklerine ulaştığını, hem de sadece kulaklarımızla değil, bütün duygularımızla hisseder ve kendimizi bir mânâ ve şiir ikliminde sanırız.. sanırız da âdeta hülyalar âleminde seyahat ediyor gibi oluruz.

Bu hülyalı mavilikte, göklerin başımıza Ramazan yağdırdığını, camilerin çevresindeki ışıkların Ramazan yazdığını, insanların çehrelerinde Ramazanın tüllendiğini, atmosferin buğu buğu Ramazan koktuğunu duyar, büyülenir ve bu sihirli havanın tesiriyle rüyalarda olduğu gibi bütün bütün ruhun emrine girer; istediğimiz zaman göklerde uçar, istediğimiz zaman bir yere konar; istediğimiz âlemlerde dolaşır ve en mahrem yerlere gireriz. Mukayyetken âdeta mutlak olur, mahdutken sınırsızlaşır, zerre iken güneşlere denk hâle gelir ve hiç ender hiçken bütün bir varlık oluruz.

Ramazan, bilhassa sonsuza açık gönülleri öylesine büyüler ve onları öylesine tesir altına alır ki; onlar, hep onu duyar, onu düşünür ve onu düşlerler. Evet, sokaktaki insanların munisleşen çehrelerinden başı yazmalı analarımızın aydınlık nasiyelerine, bulunduğumuz yerlerin Ramazanca aydınlatılmasından çarşı-pazardaki ampullerin ışığına, şadırvanların başındaki kandillerden camilerin içindeki avizelere ve minarelerdeki mahyalardan başımızın üstünde kanat açmış gibi duran semanın yıldızlarına kadar her şeyin Ramazanlaştığını duyar ve yaşarız.

Hatta hatırlarım; elektriğin olmadığı, camilerin bile gaz lambalarıyla aydınlatılmaya çalışıldığı dönemde, imkânı olan aileler namaza giderken, o zamanlar oldukça yeni sayılan lüküs lambalarını da beraber götürürlerdi. Biz, onların böyle gürültüyle sokaktan geçtiğini duyunca, Ramazanın, lüküs lambalarının ışığı altında mahalle aralarında dolaştığını tahayyül ederdik.. tahayyül eder ve onu ruhlarımızda daha bir derince duyardık. O günlerde bile Ramazanın böyle garip füsunlarla üzerimize boşalttığı mânâ, hülya ve şiiri düşündükçe bu mübarek ay hiç bitmesin isterdik.. isterdik ama, o bize rağmen uçar gider ve arkadan da bin bir debdebe ile bayram gelirdi...

BAYRAM DÜŞÜNCELERİ

Ramazan öncüsü, hayırla, bereketle gelen aylar, sessiz, sakin, fakat dolu dolu bir feyzin taşıp bütün gönülleri saracağı mübarek günlerin ufukta olduğunun emareleri ve işaretleri gibidirler. Her inanmış gönül, bu ayların ilk günüyle Ramazan sath-ı mâiline girdiğini duyar, yaşar ve birkaç adım ileride kendini bekleyen bir bereket ayını olabildiğince değerlendirebilmek için şimdiden, sesi soluğu ve sergileyeceği kulluğu itibarıyla bütün duygularını bir kere daha gözden geçirir.. sanki gözleri henüz uykudan uyanmamış ve yapılacak iş, seslendirilecek mevzu ile konsantrasyon sağlanamamış da, bir kısım mırıltı ve sayıklamalarla, bu büyük iş ve kudsî teveccühün mûsıkîsini bulma, ritmini yakalama gayretini gösteriyor gibi olur.

Gönüller bitevi heyecanla dolup, ruhlar da kıvamını bulunca, bu üst üste şafaklar değerindeki günlerin arkasından hilâl remziyle, fakat dolunay gibi Ramazan doğuverir. En tatlı yeller gibi inşirâhla eser.. eser, gönüllerimizi sarar; canlarımızı, tenlerimizi ipekler gibi okşar geçer ve tıpkı bahar yamaçları gibi gözlerimizi güzelliklere uyarır, gönüllerimizde yükselme arzusunu coşturur.. ve şelaleler gibi, sinelerimize yumuşak, tatlı bir ürperti salar.

Nihayet bir aylık misafirlik biter, bin bir vâridâtla gelen Ramazan da gider.. gider ama, onun getirdiği ışığa uyanmış ve dirilmiş ruhlar, sürekli düşünmüş ve haşyetle ürpermiş gönüller, vuslat arzusuyla yollara dökülmüş ve köpürmüş

vicdanlar bu defa da bayramın sımsıcak günleriyle kucaklaşırlar. Evet kendilerini denize salan insanların, bir müddet sonra dört bir yandan su ile sarıldıklarını duyup hissetmeleri gibi, biz de üç aylardan sonra, kendimizi bayramın rengârenk ikliminde, huzur ve itminan tüten atmosferinde buluruz.. bulur ve onu bütün duygularımızla hisseder, bütün benliğimizle yaşar ve mahiyetimizin bütün rükünleriyle paylaşırız.

Hemen bütün inanmış gönüller, bayramlardaki namazlardan, tekbirlerden, fıtır sadakalarından, kurbanlardan ve ziyaretlerden birer girizgâh birer hayal çıkışı bularak, tıpkı içleri rüzgârlarla dolmuş yelkenler gibi tatlı tatlı hülyalar âlemine doğru kaydıklarını sanırlar. Evet, bayramlardaki umumî hava, ses, söz ve davranışların sihriyle, insan kendini, uçan balonlar üstündeymiş de, yerden yavaş yavaş yükseliyor, bulunduğu yerden uzaklaşıyor gibi tahayyül eder ve bayramların garip bir füsunla üzerine boşalttığı ışıklar altında hep büyülü yaşar.

Bayramlarda, geçmişi, geleceği, hâli iç içe duyar ve zevk ederiz. Mâbedlerden yükselen seslerde, ziyaret ettiğimiz evlerde ve öptüğümüz mübarek ellerde, âdeta birer büyü varmış da, bizim hafif dokunmamızla, geçmişe bir sürü menfez birden açılıyor gibi olur.. derken kendimizi eski bir mescitte, dedemizle, dedemizin dedesi ve onun da dedesiyle aynı safta oturuyor gibi görür.. o gün üzerinde dudaklarımızı gezdirdiğimiz tertemiz ellerin tedaîsiyle, üst üste, arka arkaya dünya kadar mübarek ellere yüz sürmüş olmanın sevincini yaşarız. Sarılıp kucakladığımız her dost ve ahbâbı bağrımıza basarken, çok eski ve daha eski, ondan da eski devirlerde yaşamış yakınlarımızı da aynı anda sinemize bastırıyor ve kokluyor gibi oluruz.. oluruz da bayramın içinden sızan her düşünce, her tasavvur, her söz ve her davranışla, zamanın aydınlık dilimlerinden biri dirilir gelir, bütün ufkumuzu sarar, bizim olur,

benliğimizde yaşar, herkese hayalinin vüs'ati nispetinde bir "ba'sü ba'de'l-mevt" numunesi bahşeder geçer.

Bayramlar, şanlı soyumuzun ve mübarek kökümüzün gelip bize ulaşan mûsıkîleşmiş uğultularıdır. Bu uğultuların büyüsüyle çok defa, ulaşılması imkânsız âlemlere ulaşır, her yere rüya kolaylığı ile girer, her tarafı hayal süratiyle dolaşır ve pek çok zamanı katlar, birbirine giydirir, iç içe yaşarız. Evet, kendimizi Ramazanın sihirlerine kaptırabildiğimiz ölçüde, âdeta geçmiş bütün ihtişamıyla canlanır, geriye gelir.. bütün kayıplarımız dirilir, bütün yitirdiklerimiz yeniden bizim olur. O eski dupduru günleri bir kere daha soluklar, ciğerlerimize çeker, mazinin gürül gürül çeşmelerinden kana kana su içer ve başka bir âlemde dolaştığımızı sanırız... Hem o kadar derince ve o kadar kendimizi salmışçasına sanırız ki, âdeta bütün mezardakiler dirilir.. bütün çürümüş, dağılmış nesneler derlenip toparlanıp cana gelir.. parçalanıp şuraya-buraya saçılmış eşya birleşir, bütünleşir.. ömrümüzün zaman dilimleri gelip bir kere daha ruhumuzu kucaklar.. ve dün yaşadığımız, bugün de yaşıyor olduğumuz en derin, en engin zevklerin yanında, hâtıra katmanlarıyla öyle büyüleyici ruhanî hazlara ulaşırız ki, artık ulaşılan bu noktada lezzet ve zevk unsurları, tıpkı rüyalarda olduğu gibi niyetlerimize, düşüncelerimize, gönüllerimize göre durmadan değişir, arzu ettiğimiz şekilde yenilenir, istediğimiz hâli alır ve bir iken bin olur. Her gördüğümüz, her duyduğumuz, her hissettiğimiz şey akıl almaz bir büyü ile şekilden şekle girer; bu sayede biz de, bir histen, bir düşünceden, bir zevkten bir başka hisse, bir başka düşünceye, bir başka zevke geçer ve hayatımızı televvünler içinde sürdürürüz.

Bayram şafağı söküp minarelerin başında temcidler tınlamaya başladığı ve her yanda lâhutîliğin tütüp durduğu dakikalarda hülyalarımızı coşturup köpürten öyle sırlı şeyler duyarız ki, bunlar alır bizi derinlere, derinlerden de daha

derinlere götürür ve gönüllerimize hiçbir zaman söylenemeyen ve bir şeyler anlattıkları hâlde kat'iyen ifade edilemeyen, hele gündelik lisanla asla anlatılamayan en mahrem duyguları fısıldarlar.

Evet, Itri'lerin, Dede Efendi'lerin duygu ve düşüncelerinden birer usare gibi süzülüp gelen ezanlarımız, temcidlerimiz, tekbirlerimiz ve tehlillerimizdeki hava, üslûp ve estetik, milletimizin deminin, damarının, kalbinin müphem, çok buudlu bir sesi ve hususi bir lisanıdır. Duygularımızın ifadesi ve gönüllerimizin mûsıkîsi olan bu ürperten, bu coşturan ses hevenkleri, ruhlarımıza âdeta, zaman üstü ve ötelerden gelmiş söz zemzemeleri gibi tesir eder.

Bazen müezzinin komut veriyor gibi peşi peşine çığlıkları, bazen imamın ayrı bir fasıldan semavî nağmelerle inlemesi, bazen bütün cemaatin koro hâlinde gürlemesi o kadar mehîb, o kadar ürpertici ve o kadar bizdendir ki, hemen hepimiz mâbedden yükselen bu sesleri mırıldanırken, upuzun ve şanlı bir geçmişi, hatta ondan da öte, cihanşümul bir gerçeği, ezelden ebede uzanan bir hakikati bütün tazeliğiyle bir kere daha hisseder ve hazla geriliriz. Bilhassa bayram günlerinde mâbed, o ipekler kadar ince ve yumuşak, kuş yuvaları kadar canlı ve sıcak havasıyla hep, duyguların safvetini, vücudun rahatını, ruhun itminanını, yaşamanın gayesini, hayatın mâcerâsını, milletimizin mânâ köklerini, kültürümüzün temellerini, dinimizin ölümsüzlüğünü, dilimizin mûsıkîsini, hayata bakışımızı, dünya görüşümüzü, üslûp ve şîvemizi fısıldar ve bize gerçek insan olma yollarını gösterir.

Biz, hemen her zaman, mâbedde uğuldayan bu sıcak sesler içinde, göklerin yere doğru eğildiğini, yerin gidip göklerle bütünleştiğini, yıldızların yerdeki çiçeklere göz kırptıklarını, çiçeklerin gök ehline gamze çaktıklarını ve bu iki âlem

arasında sırlı ve sihirli gelip gitmelerin yaşandığını duyuyor ve görüyor gibi oluruz.

Herkesi kendi ruh ve hülya derinlikleriyle bir başka âlemlere çekip götüren bu ses, bu söz ve bu görüntüler, inanmış sinelerde imrendirici güzellikleri, ürperten râşeleri, coşturan heyecanları ve dirilten soluklarıyla yankılana dursun, namaz bitip, semavî seyahat da tamamlanıp mâbede muvakkaten veda edilince, bu defa da Hak'tan halka "nüzûl" ediliyor gibi herkes bir başka derinlikle yeniden insanlara döner.. onlarla kucaklaşır, bayramlaşır ve mâbed yoluyla mazhar olduğu vâridâtı, bu kez de çarşıda-pazarda, ovada-obada, evde-iş yerinde, mektepte-kışlada rastladığı kimselerle paylaşır.. bu suretle, saatlerle takdir edilmiş sınırlı zaman parçalarına, kalbin vüs'ati, ruhun zaman üstülüğü ölçüsünde sınırsızlık kazandırır, âdeta onu sonsuzlaştırır.. ve daha dünyada iken, ebediyet ve ötelerle ne kadar derinden derine irtibatlı olduğunu ortaya kor.

Yediden yetmişe bütün Müslümanların, bunca his, bunca hayal, bunca heyecan duyabilmeleri ve ruhlarında bu denli yankı uyarabilmeleri için, kim bilir başka yollarla ne kadar zamana, ne kadar düzenlemelere ihtiyaç hâsıl olur. Ama, yine de bu semaviliğe vâsıl olabileceğine ihtimal veremiyorum. Zira bayramların neş'e, sevinç, keyif ve şevk u tarâbı daha ziyade, yaşanılanla beraber yaşanılacağa da açık olan ukbâ buudundan kaynaklanmaktadır. Herkes bugün duyup tattığıyla biraz da gönüllerinin fildişi kulelerinde duyup tadacağı şeylerin büyüsünü yaşar.. ve gelip geçici bu hayattan daha çok, iç dünyasına daha uygun, daha yumuşak, daha sıcak, muhakkak bir geleceğin düşleri arasında dolaşır. Aslında insan, bir bekleyişin çocuğudur. O, ömrünün büyük bir bölümünü, ümit ümit tüllenen bekleyiş yamaçlarında geçirir. Hemen hepimiz, özümüzdeki bir mânâ ile sımsıkı

irtibatlı olan bir Cenneti bekleriz. Bu bekleyiş, bulduklarımızı, yaşadıklarımızı beğenmeme bekleyişi değil; bu bekleyiş, duyup tatma avanslarının çehrelerinde insan olma farklılığına, insan olma imtiyazına terettüp eden ve istiabına tasavvurlarımızın dar geldiği ilâhî sürprizler bekleyişidir. Bayramlar, bunun haklılığını ve isabetliliğini, kalbin kadirşinas menfezlerinden ruhlarımızın derinliklerine fısıldayan talâkatli lisanlardır!

* * *

Kurban Bayramı, Hz. İbrahim ve İsmail'den günümüze kadar, hep bir kahramanlık, bir fedakârlık, bir hasbîlik ve bir teslimiyet sembolü olagelmiştir. Kurban Bayramı, tıpkı orduların savaşa gidişi gibi gürül gürül tekbirlerle gelir ve bir velvele olur, her yanda yankılanır. Onda hem bir mûsıkî ve şiir hem de muharebelerin bin tarraka ile gürleyen hakkı ilan sesleri iç içedir.

Kurban Bayramında evler, sokaklar, mâbedler, dağlar, taşlar tekbirlerle lerzeye gelir inler. Minarelerden yükselen temcidler en bayıltıcı nağmelerle dalga dalga ta evlerimizin içine kadar gelip yayılırken, köy-kent, şehir-kasaba, ova-oba koyun-kuzu meleyişleriyle sarsılır. O kutlu zaman diliminde hemen herkes, her şey ve her yer âdeta dile gelir ve konuşur. Arafat bir mahşer gibi kaynar ve köpürür, bir hesap meydanı gibi endişe ve ümit soluklar.. Müzdelife, Mina, yoldakilerin telaş ve tedarikiyle uğuldar.. Kâbe, sinesi hasretle yanan gufrana susamışların nabzı gibi atar.. ve bütün bu sesler, soluklar, Hak karşısında divan durmuş inleyen en mükerrem kulların çığlıkları gibi gider verâların kapılarına dayanır. Sanki ebediyet gamzeden bu seslerle, hislerimizin sınırsızlığını, hülyalarımızın sonsuzluğunu eda ediyormuşuz gibi, duygularımızın bütün hazineleri açılır.. ve bütün mahrem hislerimiz

bağı kopmuş tesbih taneleri gibi dört bir yana saçılır. Her yanda köpürüp köpürüp Hak katına yükselen bu sihirli sesleri duyup ve gönüllerimizde Cennetler gibi esen şevk u tarâbı yaşadıkça, aşktan, şevkten ve bayramın büyüsünden süzülmüş diriltici bir iksiri içiyor gibi oluruz.

İmana mazhariyetin, Hakk'a kulluğun, kullukta şuurun gönüllerimizi yükseltmiş bulunduğu zirvelerden, yürüdüğümüz yolu seyreder, kader kitabımızı okur, "İşte kitap bu!" der ve tali'imize tebessümler yağdırırız. Bu mazhariyet ve mevhibelerin tadı, lezzeti ruhlarımızı o kadar yumuşakça sarar ki, gözlerimiz şükranla açılır kapanır, duygularımız baharlar gibi yeşerir.. derken ruhlarımıza gelip vâsıl olan ilham ve ruhlarımızdan ötelere yükselen inayet kanatlı dualar, münacatlar, sızlanışlar, âdeta tabiatlarımızı aşan semavî bir mânâ, bir hâl ve bir tesire ulaşır. Öyle ki, her yeni saat, her yeni dakika, her yeni iş, her yeni imkân daha derince yaşanmaya, daha şuurluca değerlendirilmeye layık birer kıymet alır; alır da, ruhanî zevklerle coşmuş vicdanlar "Lütfunu artır Allahım!" der, daha da mest olmak isterler.

Bayram günleri, dinin ve meşru âdetlerin ferahfezâ ikliminde ibadetlerle hazza ve ruhanî hazlarla ibadet neşvesine büründükçe, yepyeni bir varlığa erdiğimizi, ebedîleştiğimizi, sinelerimizin kevn ü mekânlar kadar genişlediğini ve şuurlarımızın ilâhî vâridâtla aydınlandığını daha açık seçik duyar.. ve maddiyatımızın bütün bütün çözüldüğünü, tamamen mânevîleştiğimizi sanırız.. sanırız da, hep imanın gönüllerimize saldığı ezelî vaadlere doğru akarız.

Bayram günlerinde yaşadığımız dolu dolu duygularla çok defa kendimizi havada uçuyor veya neş'eli, ahenkli ve pürüzsüz bir yolla ruh iklimine doğru kayıyor gibi hissederiz. Bazen gökyüzünde hiç kanat çırpmadan sağa-sola süzülen

kuşlar gibi, bazen ağaçların başlarında ince ince salınan dallar gibi, bazen de rüzgârların dokunmasıyla yatıp kalkan, yatıp kalktıkça da çevreye kokular salan çiçekler gibi incelir, zarifleşir ve şiirleşiriz.

Bazen bütün bütün rikkate gömülür ve duyduğumuz her tekbir, her tehlil, her uhrevî ses ve sözle kendimizi öyle bir ağlamaya salarız ki, tepeden tırnağa sırılsıklam oluruz. Bazen pürneş'e kesilir ve kendimizi havaî fişeklere binmiş ışık ışık gökyüzünde dolaşıyor sanırız.. bazen de sihirli bir seccade üzerinde yıldızlar arası seyahat ediyor gibi oluruz. Bazen koyun kuzu meleyişiyle rikkate gelir, duygulanır ve bir kısım tuhaf hislerin tesiriyle içten içe mumlar gibi eririz.. bazen de bunları o kadar tabiî, yerli yerinde ve baş döndürücü bir ahenk içinde görürüz ki, "Böylesinden daha mükemmeli olamaz." der, kaderin sırlı nakışları karşısında büyüleniriz.

Bazen minarelerden yükselen temcidler, ezanlar, camilerden taşıp dört bir yanda yankılanan tekbirler, Kur'ân'lar ve bunların vicdanlarda meydana getirdiği aks-i sadâlar öyle şiirleşir, öyle insanların içine akar ve onları büyüler ki; zannediyorum gönül dünyamızda hiçbir zevk ne bu derinliğe ulaşabilir ne de bu müessiriyete. Hele bu ses ve bu sözlere bir fon müziği gibi seher yeli de karışıp esince, heyecanlarımız tarif edilmez bir noktaya yükselir, hislerimiz de bir tufan hâlini alır.

Hususiyle hac esnasında hemen her yerin umumî lisanı ve umumî şivesi olan "tekbir"ler ve "telbiye"lerle en gizli düşüncelerimizi, en muhterem kanaatlerimizi en yüksek bir âvâz ile ilan ederek ve en mahrem hislerimizi en yakıcı nağmelerle dile getirerek âdeta bir mahşer provası yaparız. Bu çok mûnis ve o kadar da ürperten tablolar karşısında, bu alabildiğine derin ve o kadar da fıtrî sözlerle hep ayrı ayrı yerlerde dolaşır, ayrı ayrı vazifeler yaparız ama, her zaman arkamız

Cehennemlere dönük, gözlerimiz Cennetlerin tüllenen şafaklarıyla mest, kalblerimiz de ilâhî rıdvan avında olarak...

İşte bu duygularla bütün bütün hudutlarımızı aşarak, bitevî hodgâmlıklarımızdan sıyrılarak, tahtlarımızı kalb ve ruh ufkuna kurar; dünyaya bakan yönleriyle beden ve cismaniyetin küllerini sağa-sola savurur ve vicdanın bir köşesinde muhafaza ettiğimiz, Cennet'ten getirilmiş kıvılcımları bir kere daha tutuşturur.. ve o alev, o hararet, o ışık altında bu yeni varlığımızı yürekten selâmlar, bahtımıza tebessümler yağdırırız.

MÂBEDLERİN BÜYÜLÜ DÜNYASI VEYA MÂBED MEDENİYETİ

Bizim medeniyetimizin en önemli buudunu mâbed kültürümüz teşkil eder. Bizde mâbedler, bütün çevre ve müştemilâtıyla tamamen kendi medeniyet ve kendi kültürümüzün ürünüdür. Bu mâbedler, o kadar ruh ve mânâ köklerimizle irtibatlı, onların gölgesinde hayat o kadar bize ait ve o denli sıcaktır ki, şehirlerimize, şehirlerimizde belli semtlere, hatta köylere ve kentlere birer ufuk teşkil eden bu mâbedler, bulundukları yerlerin sakinleri için birer ana kucağı kadar şefkatli ve birer yuva kadar da sıcaktırlar. Dört bir yandan gidip mâbede dayanan yollarda mü'minler, günde birkaç defa âdeta vuslat havası yaşar ve Allah'a ulaşıyor olmanın neşvesini duyarlar.

Bizler, nerede olursak olalım, hemen her zaman mâbedlerin gönüllerimize boşalttığı ruh ve mânâyı tabiî bir ihtiyaç çerçevesinde, su gibi, hava gibi yudumlar, teneffüs eder ve bu iklimden yükselen her ses ve sözü, büyülü bir şiir gibi dinleriz. Anadolu –belli bir dönemde onun bu husustaki ihtişamı muvakkat bir küsûfla kararmış olsa da– ondaki mâbedler ve bu mâbedlerin müştemilâtı, kendi aralarındaki mânevî bir râbıta ve değişik sırlı alâkalar ile tek bir mâbed gibidir. Bu büyük mâbedin, teessüs gayesine bağlı kendine göre hizmetlileri, ihtiyar heyetleri ve müdavim cemaatleriyle Allah rızası

çizgisinde ve hedef birliği yörüngesinde öyle sağlam bir duruşları ve öylesine inandırıcı bir mahiyetleri vardır ki, bu sihirli kompleksle ilk defa karşılaşan hemen herkes, onu dayandığı uhrevî esasları ve her yanında tüllenen lâhûtî çizgileriyle olabildiğine mucizevî bulur ve âdeta ona büyülenir.

Mâbedler, büyük çoğunluğu itibarıyla bulundukları yerlerde yalnız değillerdir; bunlar, çevrelerindeki medreseler, imarethaneler, misafirhaneler, hatta bazıları itibarıyla tekyeler, zaviyeler, şifahaneler, hamamlar ve kervansaraylar... gibi tamamlayıcı müştemilatlarıyla bir bütündürler. Onları bu mülâhaza ile temâşâ eden kimse, her şeyi tastamam düzgün bir insan çehresiyle karşılaşmış gibi olur. Ondan, ruhuna akseden çok farklı ima ve işaretlerle ürperir ve o iklime açık durabildiği ölçüde ondan sımsıcak hoşâmedîler aldığı hissine kapılır. Evet, Mâbud'a açık gönüller için birer iman ve İslâm atlası gibi duran bu mâbedlerin harîminde, her zaman aşk u şevkin, ümit ve emniyetin en büyüleyici şiirleri duyulur, en nefis besteleri işitilir.

Bu mâbedler dünyasında, doğudan batıya doğru gidildikçe, günün hemen her saatinde insan göklerin nura gark olduğunu, arzdan semaya "kelime-i tayyibe"lerin yükseldiğini, yerlerin semavîleştiğini ve göklerin renk ve desen olarak bütün derinlikleriyle arza aksettiğini görüyor gibi olur ve râşelerle yerinde kalakalır. Evet, her an ayrı bir arz dairesinde,

"Gök nura gark olur nice yüz bin minareden,
Şehbâl açınca ruh-u revân-ı Muhammedî;
Ervah cümleten görür "Allahu Ekber"i,
Aks eyleyince Arş'a lisân-ı Muhammedî."

(Yahya Kemal)

hakikati tüllenir ve bütün gönüllere dalga dalga ibadet duygusu, şefaat hissi, rahmet esintisi yayılır. Mâbedler, kuruluş

gayeleri çizgisinde heyetleri, şekilleri, kubbeleri, minareleri ve harîmindeki mü'minlerin aşk u heyecanları, temkin ve ciddiyetleriyle hep yukarılara işaret eder, ötelerin izdüşümü gibi görünür ve âdeta öteleri gösterirler. Pencerelerden dışarıya akseden aydınlıktan, gökyüzündeki yıldızlarla iç içe girmişçesine sürekli bizlere göz kırpan mahyalara kadar her şey, ukbânın menfezlerinden sızıp bizi saran bir büyü gibi kendine bağlar ve bize tasavvurlarımızı aşkın neler ve neler fısıldar. Biz, her zaman onların çehrelerinde ebediyet âleminin güzelliklerini, kalbî ve ruhî hayat ufkunun aydınlığını, şanlı geçmişimizin renk ve desenini görüyor gibi olur; oralardan yükselen ses ve sözler içinde Hakk'a çağıran kelimelerin büyüsünü duyar, uzak ve yakın geleceğimizle alâkalı beklentilerimiz adına yanıltmayan sinyaller alırız.

İşte bu ölçüdeki zengin ufku itibarıyla bütün mâbedler, bir eğitim müessesesi, bir riyazet ocağı; his dünyamızda öteleri duyma hesabına birer tarassut ve tecessüs rasathanesi ve değişik kulluk çeşitleriyle Hakk'a yükselme rampaları gibidirler. Günde birkaç kez bu rampalara uğrayanların ve onların hususi vâridâtıyla kendilerini yenileyenlerin yolda kalmaları, onlara tavır alanların da Hakk'a varmaları söz konusu olmasa gerek.

Ruh dünyamızın aynaları sayılan mâbedler, kuruluşlarına esas teşkil eden fonksiyonlarını eda ettikleri; imanlı gönüllerin, uhrevîlik teneffüs etmek üzere günde birkaç kez koşup onlara sığındığı; sabah-akşam minarelerde ruh-u revan-ı Muhammedî'nin şehbal açtığı; şadırvanların başında abdest alanların iç çekişlerinin su çağıltılarına karışıp Allah'a yükseldiği; güvercinlerin kanat sesleriyle mü'min sinelerden yükselen iniltilerin birer koro teşkil edip revaklarda yankılandığı; gönüllerin o mübarek hazîrelerde her gün Kur'ân ve ilâhilerle banyo yapmaya devam ettiği; gözyaşlarının, musluklardan akan sularla yarışlar yaşadığı; alınların secdeye

teşne bulunup, ruhların secde gölgesinde serinlediği sürece bu mâbedler medeniyeti, insanlık âleminin, tıpkı bir metâf gibi ziyaretgâhı olmaya devam edecektir.

Bizim medeniyetimizin sikkesi ve mührü sayılan bu mâbedler, şuradan buradan alınmış herhangi bir hendesî şablon ve plana değil de, şeâiri ilan esprisine bağlı engin, uhrevî buudlu, bizlere öteleri rasat etme imkânını veren bir blokaja oturtulmuş gibidirler. Onların çehrelerine dikkatle bakıldığında, bu çehrelerde, engin ruh zenginliğimizi, buğu buğu sonsuzluk duygularımızı, mücerredin çerçevesinde iman esaslarına ait tasavvurlarımızı, İslâm şeâirinin renkli çizgilerini, kendi yolumuzda sevinç ve kederlerimizi aksettiren işaretleri, ümitlerimizden fışkıran ışıkları, zaferlerimizden taşan renkleri, hamaset destanlarımızdan en canlı motifleri, kendi romantizmimizden aşk u vuslatları temâşâ edebiliriz. Kezâ, bu mâbedlerin çehrelerinde, büyük niyetlerin nurlarını, yürekten nezirlerin televvünlerini, ana-babaya armağan edilmiş olmanın saygısını, evlat hatırasına inşa edilişin şefkatini, bir hasret ve bir hicrana karşı teselli olmanın izlerini, hatalara kefaret duygusunun solgun renklerini, değişik mazhariyetlere ait şükranın parıltılarını görmek de mümkündür.. evet, bir uçtan bir uca bu mâbedler medeniyetini ne zaman temâşâ ve dinlemeye koyulsak, yukarıda söz konusu edilen hususlardan hiç olmazsa birkaçıyla karşılaşır ve bu Hak evlerini bizden biri gibi buluruz; biz öyle buluruz, onlar da karşılaştığımız her yerde bizim üzerimizde âdeta birer canlı hissi uyarır ve hayallerimize, heykellerinin arkasındaki ruh ve mânâyı aksettirirler.

Bu mâbedler zinciri içinde, hükümdarlık remzi olarak koca koca tepeleri hatırlatan pek muhteşemleri olduğu gibi, sıradan insanlara işaret eden orta vüs'attekileri ve ince, zarif hâlleriyle çocuklar ya da gençler için yapılmış gibi görünenleri de vardır. Ne var ki, en büyük ve muhteşeminden en

küçük ve en mütevaziine kadar hemen hepsi, aynı ruh, aynı mânâ ve aynı iç muhtevaya bağlılık açısından âdeta bir bütünün parçaları gibidirler. Onlar bize, hep aynı şeyleri mırıldanır, aynı hususlara göndermelerde bulunur ve aynı meseleleri hatırlatırlar; biz de dillerinden anlayabildiğimiz ölçüde onları birer mûsıkî gibi dinler, ifade ettikleri mânâları paylaşır ve onların harîminde bulunduğumuz sırlı zaman içinde bizimle beraber Hazreti Kâdiyü'l-hâcât'a el kaldırıp yalvardıklarını duyar gibi oluruz.

Bu mâbedlerden kimileri otağını, herkes tarafından görülebilen yüksek bir tepeye kurmuş, muhteşem ve fevkalâde görünümü ile içlerimize haşyet salan manzarasının yanında hayallerimizde dünya ve ahiretin birleşik noktasında duruyor olma hissini uyararak, arzularımızı, iştiyaklarımızı, dâüssılalarımızı harekete geçirip bizi bulunduğumuz zaman ötesine çağırır ve bize kendi iç sırlarından neler ve neler duyururlar.

Kimileri, ince, zarif, yumuşak ve annelerimizin kucağı kadar sıcak iklimleriyle bizlere bağırlarını açmış gibi durur ve ezan çağrısına ihtiyaç bırakmayacak şekilde gönüllerimizi ezelî şefkatin nağmeleriyle kendilerine çağırırlar.

Kimileri, postunu düzlüğe sermiş, herkese açık ve günün her saatinde semtine uğrayanlara hoşâmedîleriyle elleri göğsünde "eyvallah" diyen bir dervişe.. kimileri, ilim ve araştırmaya açık ufukları, herkese tesir edecek şekilde vakur duruşlarıyla bir müderrise.. kimileri de halkvârî eda ve hâlleriyle hemen her yerde karşılaşacağımız bizim insanımıza benzerler.

Her biri kendi çapında "Sidretü'l-Müntehâ"nın birer gölgesi gibi duran bu kutsî mekânlar neye benzerlerse benzesinler, bunların hemen hepsi de bizim ülkemizin özünden-usâresinden, ruhundan-mânâsından süzülüp çıkmış gibi bir edaya sahiptirler ve bizim mânâ köklerimizle, iç muhtevamızla

o kadar uyum içindedirler ki, onlarla ne zaman karşılaşsak, his, idrak veya şuuraltı müktesebatımızdan bir kesitle karşılaşmış gibi oluruz.

Bu mâbedler aynı zamanda, inşa edildikleri yerler itibarıyla da sırlı bir kısım hususiyetleri haizdirler: Onların, o mehabetli ve ledünnî görünüşlerinin yanında, incelik, güzellik, zarafet, ihtiyaç ve estetik gibi yanları itibarıyla da öyle fevkalâde ve mükemmel hâlleri vardır ki; eğer sağlarına-sollarına münasebetsizce yerleştirdiğimiz o hoyrat beton yığınlarını görmez ya da yok farz edersek, onları bulundukları mekânlarla uyum içinde en enfes birer sanat harikası olarak bulur ve büyüleniriz; evet insan, pek çoğu itibarıyla bu sihirli mekânlara doğru yürürken, kendini bir zirveye doğru yükseliyor gibi hisseder.. ve mâbedde hakikîsine ulaşacağı bir terakkînin ilk basamaklarında bulunduğunu sanır. Bilhassa mâbede bağlı eskiden kalma nâzım planların korunduğu yerlerde, insan yol boyu mâbed hedefli cadde ve sokaklarla, pek çok mescid mücâviri evlerin önünden geçerken hep Allah'a yürüyor gibi Allah evine yürür.. yürüdükçe içi açılır.. her adımda yeni bir inşirah duyar.. bazen uzun bazen de kısa, ona götüren bütün yolları, duygularında, düşüncelerinde mâbedleştirerek her şeyi zâtî kıymetlerinin çok çok üstünde değerlere ulaştırır.

Geçtiği mahalleleri, yürüdüğü sokakları, uğradığı bina önlerini, gölgesine sığındığı duvarları tıpkı tanıdığı insanların yüzleri gibi görür; görür ve âdeta onlardan selâm alır, onlara selâm verir, hepsinden yakınlık duyar, hepsine yakınlığını duyurur.. önünden geçtiği pencereler ışıl ışıl gülücüklerle ona hoşâmedîde bulunur.. uğradığı her yer ve birbirinden ayrı sayılan her mesafe şuurlu birer varlık, hatta bir yol arkadaşı gibi ona refakat eder.. sonra da onu başka refiklere bırakıyor gibi el sallar ve ayrılır. Gelip mâbedin revaklarına veya

mâbedi çevreleyen bahçeye ulaştığında da, şadırvan kurnalarından boşalıp dört bir yanda yankılanan su çağıltısı, kanat sesi, ağaç hışırtısı, kuş cıvıltısı ve abdest alanların iç çekişlerinden hâsıl olan koro şeklindeki bir hoşâmedîyle karşılanır.. her şeyi, her sesi, her nağmeyi, her güzelliği bir kevser gibi yudumlar.. ve harem dairesine yürüyormuşçasına, kapalı ve olabildiğine mahrem bir kısım hislerle kendisiyle öteler arasında gelir gider.. sonra da tamamıyla ebedî mihrabına kilitlenir ve sadece O'nu sayıklar. Artık ne su çağıltısı, ne kanat sesi, ne ağaç hışırtısı, ne de kuş cıvıltısı; tekbirlerle gönlüne akan mânâları duyar ve ürperir.. tehlillerle nefes alır verir ve soluklanır.. tesbihlerle dolar boşalır.. her seste, her sözde O'nu duymaya çalışır.

Evet, namaz yolcusu, gidip bu noktaya ulaşınca artık bütün bütün bulunduğu mekânın havasıyla mest olur ve tasavvurları aşkın lâhûtî bir lezzetle kendini iştiyak ve temkinin gelgitlerine salar ki, bir mânâda "haremgâh-ı ilâhî" de sayılan fizikî bu son durak, duyup hissedenler için canlı-cansız aksesuarıyla âdeta ötelerin nağmeleriyle inler.. insanları huzura hazırlar ve daha ötesine biler.. evet, hüşyâr gönüller için burada her şey hususi lisanıyla O'nu anar ve her tavır ve davranıştan O'na ait gizli bir kısım fısıltılar duyulur.

Hele bir de bu namaz yolcusu, ezanla, kametle ve niyetle bütün bütün dünyevî duygulardan arınıp, "Allahu Ekber" diyerek Rabbinin karşısında el pençe divan durabilmişse; işte o zaman, bütünüyle semavî bir hâl alır ve kendini, enbiyâ, asfiyâ ve evliyânın, Hak karşısında kemerbeste-i ubudiyet içinde bulundukları saflar arasında hissetmeye başlar.. ve önündeki imama uyduğu aynı anda, imamlar imamı Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a da iktida etmiş olmanın sonsuz hazzını duyar.. kalbinin saffeti ölçüsünde bedenî isteklerine ve cismanî arzularına karşı tamamen kayıtsızlaşır ve âdeta Hak

hoşnutluğuna abanmış gibi olur.. gönlünü tamamen O'nunla doldurur; hiç olmazsa doldurma gayreti içine girer.. bulunduğu hâlin boyasına boyanır.. işte böyle birinin bu şekildeki ledünnî insibağı namaz süresince onu hep huzurun mehabetli yamaçlarında dolaştırır ve ona, dünyada ulaşılması imkânsız mehâfet ve muhabbet ziyafetleri çeker.

Mâbedin bu iç derinliğinden ötürüdür ki onu, kalben inkişaf etmiş kimseler âdeta, Hakk'a yürümenin rampası gibi görür.. değil günde beş defa, ona her gün onlarca defa uğrasalar da, her zaman taptaze bir ümit, bilenmiş bir azim ve bembeyaz hülyalarla uğrar; her uğrayışlarında iç içe vuslatlar yaşar, her ayrılışlarında da hicranla ayrılır ve hasretlerini de bir kere daha uğrayacakları mülâhazasıyla serinletirler.. gözleri mâbedde, kulakları minarelerde, ömürlerini minarelerden yükselen çağrıya bağlılık içinde geçirir ve hep mâbed ufuklu yaşarlar.

SÜLEYMANİYE

Süleymaniye, muhteşem günlerin hâtırâları üzerinde devâsâ bir menşûr ve sanatın mâbedde zirveleştiği, mâbedin gerçek sanatla buluştuğu kristal ruhlu granit bir yapıdır. O, Mehmet Âkif ve Yahya Kemal gibi iki şiir üstadı ve sanat dâhîsinin duygularını besteleştirdikleri bir güfte ve şanlı dünlerimizin dili dudağı sessiz bir bediîyât tercümanıdır.

1550'li yıllarda Sinan'ın, sanat dünyasına iki şaheser armağanı vardır: İstanbul Süleymaniye Külliyesi, Şam Süleymaniye Külliyesi. İkisi de, adına inşâ edildikleri Muhteşem Süleyman'ın ihtişamını aksettirecek seviyededir. Şam'daki külliye, Sinan'ın bir kalfası tarafından kontrol edilir. Baraka Irmağı kıyısında hac kafilelerine hizmet vermek için planlanmış bulunan Şam Süleymaniye Külliyesi; camii, aşhanesi ve kervansaraylarıyla plana esas teşkil edecek mahiyette entegre bir tesistir. Bu muhteşem külliye, tesis gayesini gerçekleştirmedeki mükemmeliyeti, mimarîsi, hizmetleri ve daha sonraki ilâveleriyle başlı başına sultanî bir eserdir ve müstakil bir araştırma ister...

Bizim şimdiki konumuz İstanbul Süleymaniye Camii.. geniş külliye hâlindeki müştemilâtıyla Süleymaniye, yerleşik belde mimarîsinin en güzel örneklerinden biri, belki de birincisi.. Fatih Külliyesi'nin geliştirilmiş, olgunlaştırılmış, mütekâmil bir örneği ve inançtan muâmeleye uzanan çizgide duygu ve düşünce dünyamızın tehaccür etmiş, granitleşmiş bir ehramı gibidir. Zaten öyle olması hedeflenerek inşâ edilmişti.

"En güzel mâbedi olsun diye en son dinin,
Budur öz şekli hayâl ettiği mîmârînin" (Y. Kemal)

Sıbyan mektebinden yüksek eğitim veren medreselere, imarethânelerden hamamlara, şifahaneden dâru't-tıbba kadar topyekün bir hayatı kucaklayan Süleymaniye Külliyesi, bütün o geniş gayeli mekânları, bu mekânların tıpkı zincirin halkaları gibi birbiriyle irtibatı, el ele, omuz omuza ve diz dize bir sanat armonisi içindeki bütünlüğüyle âdeta bir halka-i zikri, caminin de bu halkanın serzâkiri olduğu imajını uyarmakta ve bu düşünceyi ilham etmektedir.

Bir taraftan konaklama, diğer taraftan beslenme işlerini birleştirerek, misafir odalarından mutfağa, medreselerden imarethâneye, dâru't-tıbdan şifahaneye, hamamdan mescide bütün beşerî ihtiyaçların kucaklanıp karşılandığı çok üniteli mekânları ve bu ayrı ayrı mekânların gizli bir kısım atkılarla mâbedle irtibatlandığı, ihtiyaç ve estetiğin kutuplaşıp gökkuşağı hâline geldiği semavî buudlu fakat arzî bir sanat harikasını görmek için, iç muhtevayı da düşünerek, yukarıdan kuşbakışı bu mübarek hazîreyi bir kere temâşâ etmek yeter zannediyorum. Evet,

"Sanatın ruhunu seyyâl bulut şeklinde " (M. Âkif)

görmek istersen gel Süleymaniye'yi beraber seyredelim.

Süleymaniye Camii; konumu ve yeri itibarıyla, bilhassa Yeni Cami, Galata Köprüsü ve Unkapanı hattından bakılınca, bütün İstanbul'a hâkim, minareleşen bir mâbed, olabildiğince derin, ürperten ve ihtişamla tüten, burayı ve öteleri gözetlemeye açık bir rasathane gibi görünür. Öyle ki Y. Kemal'in

"Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi..
Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne..."

sözleri mübalağa değil, hatta eksik sayılabilir. Hele iç yapı ve dahilî dizayn itibarıyla, biraz dikkat eden hemen herkese o,

bir muhteşem dönemin muhteşem mimarının elinden çıktığını ve yine muhteşem bir hükümdarın eseri olduğunu fısıldar ve ruhlarımıza:

"Sanki ummân-ı bekânın ezelî bir mevci,
Yükselirken göğe, donmuş da kesilmiş inci!...
Dur da Mâbûduna yükselmek için ilme basan,
Mâbedin halini gör işte serâpâ iman!.." (M. Âkif)

nağmelerini duyurur.

Bu mübarek mâbed, dışıyla-içiyle hep bir vakar ve ciddiyetle tüllenir; tüllenir de, ona göre basitlik sayılan plastize süslemelere kapalı kalır.. evet bir kısım mâbed ve türbelerdeki gibi nakış, arabesk, boya ve çini süslemelere burada fazla yer verilmez. Eğer son cemaat revâkının, alt pencerelerinin tepelerindeki lacivert zemine beyaz hatla işlenmiş kitâbe.. ve mihrabın iki yanını süsleyen panolar istisna edilecek olursa, Süleymaniye Camii'nde Sinan'ın, dış süsleme endişesine hiç mi hiç kapılmadığı ve sanat ruhunu ihtişam büyüsüyle soluklamak istediği hemen hissedilir.

İnsan, camiin ön kapısından, şadırvan avlusuna adım atar atmaz, revâkların sıcaklığı, şadırvanın dinlendiriciliği, kıble kapısı önündeki kubbe mukarnaslı çıkmalar ve pembe somaki, kırmızı taş, beyaz mermerlerden, sütun başlıklarının büyüleyiciliğiyle karşılaşır ve kendinden geçer. Şadırvan insan ruhuna üflediğini üfler, âdeta onu konsantrasyona hazırlar ve mâbede doğru *"Yürü!"* der.

Camiin içine girince, ilk defa, görkemli dört fil ayağı üzerinde yükselen muhteşem bir kubbe göze çarpar.. ve onu İslâm'ın remzi olan beş küçük kubbe çevreler. Zannediyorum bu konumda ana kubbenin diğer beş kubbeye inzimâmıyla ortaya çıkan altı rakamı, iman esaslarını hatırlatır; ayrıca, büyük kubbe, İslâm'ın en temel rüknü olan tevhidi minarelere

ulaştırıp ilan ederken, beş küçük kubbe de onu kucaklar, ona destek olur ve onun varlığının birer gölgesi gibi ona sımsıkı tutunurlar.

Camiin bir diğer büyüleyici yanı da, günün değişik saatlerinde değişik pencerelerden içeriye yayılan ışık hüzmeleridir. Evet tam yedi kat üzere tanzim edilmiş iki yüz dokuz pencereden her zaman camiin içine ışık akar gelir.. bu renkli camlardan sızıp içeriye dökülen ışıklar, insanda ne romantik düşünceler ne romantik düşünceler uyarır. Şayet, daha sonra ilâve edilen bir kısım nesepsiz nakışların tedâî ettirdiği münasebetsizlikler olmasaydı, kim bilir ruhlarımız daha neler neler hissederdi! Evet,

"Mâbedin cephe cidarındaki loş pencereler,
Güneşin sırtına bir ince tül atmış, esmer,
Mütemâdî sağıyor dahile bir gölgeli nûr" (M. Âkif)

Yeryüzünde bulunan bizler her zaman, göklere ve gökler ötesi mâneviyat âlemlerine açılma arzusuyla, semaların derinliklerini, ötelerin ciddiyetini, sonsuzun ürperticiliğini gönüllerimize duyuracak bir ses ve soluğa ihtiyaç hissederiz. Tıpkı uzun bir sefere hazırlanan ruhun tam gerilime, eksiksiz zâd u zâhireye ve yol düşüncesine ihtiyaç hissettiği gibi ihtiyaç hissederiz. Buna duygunun, düşüncenin, ruhun gıda alması da denebilir ki, her yolcu ve her türlü yolculuk için kaçınılmazdır. Hiç şüphesiz, bu en hayâtî gıda ve mânevî besin kaynağının semavî sofralar hâlinde inip kalktığı yerlerin başında da, derin tedâî gücü, uhrevî motivasyonu, her parçası ayrı bir Cennet kapısına menfez sayılan aksesuarıyla mâbed gelir. Süleymaniye ise, bütün bunları tedâî, tahattur ve tahayyül ettirecek engin, rengin ve zengin bir koleksiyon gibidir.

Şimdilerde bazılarımızın gözleri, onun derinliklerine, güzelliklerine ne kadar alışmış, ne kadar kanıksamış da olsa, bu

mânâ endamlı, tarih renkli, sanat ahenkli mâbed, hazîresine sığınan herkese, bir güzellik, bir şiir, bir romantizm banyosu aldırtacak kadar hâlâ canlı, hâlâ cazip, hâlâ güzel ve hâlâ bir kısım husûsî duygularımızı şahlandırma adına önemli bir vâridâtın gürül gürül kaynağı olabilme büyüsünü taşımaktadır. Evet o, cesedine yenik düşmemiş, bedenini aşabilmiş aydınlık ruhlar için hâlâ med vaktini yaşayan bir deniz gibi dalga dalga ve köpük köpüktür.. istersen

"Cephe dîvârına bak, camlara bak, minbere bak,
Sonra mihrap ile mahfillere, kürsîlere bak
...
Dalgalansın da, denizler gibi kalbinde celâl,
Görmesin dîdelerin reng-i sivâ, reng-i zılâl!" (M. Âkif)

Süleymaniye'nin, bilhassa Haliç tarafından bakılınca, başını dikmiş, göğsünü germiş derin derin İstanbul'a, Haliç'e, hatta Boğaziçi'ne bakan ve bir beklentiyle yutkunan muammâlı bir hâli vardır. Daha çok vakarlı bir çehreye benzeyen heykelinin, gözlerimize, gönüllerimize sinen mânâsı ve öbek öbek çevresini saran müştemilâtıyla ruhlarımızda kendini hissettirince, insan bu anlamlı simâ karşısında garip şeyler duymaya başlar ve bu ürperten sükût karşısında ruhunda ne râşeler ne râşeler uyanır!

Süleymaniye bulunduğu noktaya o kadar uymakta ve o kadar yakışmaktadır ki, en âmiyâne bakışlar bile, bulunduğu yerle onun ruhu arasındaki mânâyı hemen sezebilirler. Öyle ki, onunla yerleştiği mekân arasında o derin münasebet eğer kavranabilse, o, öyle rastgele planlara göre ve rastgele malzeme ile değil de, kendi iç derinliği ve dış husûsiyetleriyle bulunduğu yerden fışkırıp çıkmış gibi bir his uyarır insanın ruhunda. Mâbede açık ruhlar, başları onun gölgesine ulaştığı andan itibaren kendilerini, seven, okşayan, bağrına basan

sımsıcak bir anne kucağında hissederler. Bu satırların yazarı için bir mazhariyet sayılan böyle bir okşanma ve kucaklanma, hem de geçmişi geleceğe bağlayacak köprü bir nesle hitap makamında okşanıp kucaklanma –dinleyenler kendi tali'sizliklerine saysınlar– diyen için böyle tasavvurları aşan zevk ve hatıralara inkılap edince, kim bilir, hayatı her zaman uhrevî derinlikleriyle yaşayan yüce kametler onu nasıl düşünmüş ve nasıl hissetmişlerdir?

Evet insan, ihtişam dönemimizin bu pırlanta âbidesini, onun sağında ve solundaki müştemilâtı, her yeri kendi ruh ve mânâsıyla mâbede sığınmaya koşuyor bir görünüm arz eden medreseleri, şifahaneleri, dâru't-tıbları, dâru'l-kurrâları, dış cemaat mahalleri ve revâklarıyla hepsini birden kavrayıp ruhuna sindirdiği zaman, daha camiye adım atmadan derin bir uhrevî sükûtun şiirini dinler.

Süleymaniye'ye, Allah'a yükselme ve ulaşma yollarını remzediyor gibi değişik kapılardan girilir. Bu giriş bazı yerlerden düz ayak, bazı taraflardan da biraz merdiven çıktıktan sonra gerçekleşir. Hazîreye başını soktuktan sonra herkes bahçede bir konsantrasyon yürüyüşü yapar ve hangi yandan olursa olsun ona ulaşmak için *"bi-kaderi'l-keddi tüktesebü'l-meâli –Sıkıntı ölçüsünde seviye elde edilir."* düşüncesini pekiştirmek üzere birkaç merdiven daha çıkmadan şadırvan bölümüne girilemez. Şadırvan bölümünde, mütekabil, aynı boyda ve birbirine bakan revâklar, ukbâya açık kapılara benzeyen halleriyle, mâbede koşanlara bir şeyler fısıldıyor gibi, onların ümitlerine tebessüm eder, endişelerine tekallüsler fırlatır ve hep mü'minin gönül dünyasının haremi sayılan mâbedin iç kısmına işaret ederler. Derken, herkes duygularıyla ikinci kez beslenmiş, herkes ikinci kez azığını almış, hazları köpük köpük Dost'la halvete yürür.. ciddî bir temkin ve olabildiğince bir edeple yürür ve kendilerini gönüllerin harem dairesinde bulurlar.

"Bir gelişle ki; ne mübarek, ne garip âlem bu!..
Hava boydan boya binlerce hayalle dolu.
Kimi gökten, kimi yerden uçuşup her kapıya,
Giriyor birbiri ardınca ilâhî yapıya." (Y. Kemal)

Burası iç yüzü ve mânâya açık aksesuarıyla o kadar rengin, o kadar olgun ve o kadar geniştir ki, o âna kadar gördüğümüz kısımlar ona nispeten âdeta mütevazi bir selâmlık gibi kalır. Mâbedin bu iç kısmı koca külliyenin en güzel, en ferah, en gönül alıcı ve hülyâlarımızı coşturan sihirli bölümüdür. Burada, o âna kadar ruh ve mânâ adına gönüllerimize sinmiş ne büyülü şeyler duyar ve hissederiz. Sadece biz değil, orada bizim içeriye girmemizi bekliyormuşçasına çöküp yanlarına oturduğumuz, bizi sımsıcak tebessümlerle selâmlayan, kalblerinin iyiliği çehrelerine aksetmiş ve hislerini yüzlerinde okuduğumuz bütün inanmış gönüller zengini-fakiri, yaşlısı-genci, âmiri-memuru, âlimi-ümmîsi, makam sahibi-düz insanı, yerlisi ve yabancısıyla; –tabiî kimi, deryadaki mâhinin deryayı hissetmesi nispetinde; kimisi de, dalgıçların derinlikleri sezişi ölçüsünde– hemen herkes farklı bir temâşâ zevkine erer. Allah'tan başkasına gönül vermemiş ve gözlerinin içine başka hayal girmemiş bu iman ve itminan insanları, gönüllerde birikmiş sevgiyi sarf edecek sine arar, mâbedin her yanında muhabbet ve alâka esintileri uyarır, sonra da Hak mihmandarlığına ulaşmış bu tali'li ruhlar ve gönülleri *"gıll u gış"* adına her şeyden arınmış bu insanlar: *"Bizi bu saadetlere eriştiren Allah'a hamdolsun!. Hamdolsun o Allah'a ki, bize verdiği sözü yerine getirdi ve bizi bu yerlere vâris kıldı."* der ve bahtlarına tebessümler yağdırırlar.

Süleymaniye, dış ihtişamı ve iç derinlikleriyle, hazîresine sığınan temiz gönüller üzerine birer mızrap gibi kalkıp indikçe, biz şanlı geçmişimizi bütün *"hayhuy"*uyla sinelerimizde duyarız; o, dağılmış bir büyük ülkenin gurbetler yaşayan bir

köşesinde, sanki bu toprağın derinliklerine kök salmış ve granitlerle bütünleşmiş de, önünde, temelinin esas harcı olan bize ait duygu ve düşünceyi sürükleyip götürmek isteyen azgın bir kısım sellere karşı metin bir sed gibi durmakta ve ezilmişliği, tükenmişliği kabullenmiş bugünkü nesillere sessiz infialleriyle bir şeyler anlatmaktadır.

Ben, onu hep akıp giden, akıp gittikçe de netleşen bir dünya ve o dünyanın merkezinde bir saltanat ve debdebe, bir ihtişam ve hâkimiyetin fihristi olarak görmüşümdür. Bu itibarla da, onu gönlümde hep taze, ruh ve mânâsını da hep bayıltıcı bulmuşumdur.. ve yine bu itibarla onu, ne zaman içine girsem, zaten ruh dünyamda mevcut olan enginliği ve ihtişamıyla daha derin iç katmanlara saldığımı ve onun büyüsünü daha derinden duyduğumu hissetmişimdir. Diyebilirim ki, her müşâhede edişimde bu Osmanlı yetimi muhteşem mâbedi hemen her zaman içimde hazır bulmuş, hayâl âlemime açılan bir kapı gibi hissetmiş ve ondan geçerek, geçmişin hülyâlı âlemlerinde dolaşmış ve:

"Yer yer aksettiriyor mavileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her an aradan"

(Y. Kemal)

mısralarını duymuşumdur. Bu mânâ ve bu ruh elbette geçmişimizle alâka ve irtibattan, mânâ kökümüze saygı ve nesep düşüncesinden kaynaklanıyordu. Kaynaklanıyordu ki, ne zaman onun yanından geçmiş, ne zaman onun hazîresine uğramış, ne zaman onu temâşâ zevkine ulaşmışsam, onun herhangi bir yanında, gerçekten varmış gibi bir menfez bulmuş ve asırlar ötesinin o destanlara sığmayan büyülü manzaralarıyla kendimden geçmişimdir.

Bu itibarla denebilir ki; Süleymaniye, o baş döndüren duruşuyla ve o hemen dile gelip konuşacakmış gibi ilhamla

tüllenen sükûtuyla ve içindeki inanmış gönüllerin heybet tüten füsûnuyla bize hep şiir söyleyen, hikmetten fasıllar açan, ruhlarımıza varlık üfleyen ve bize dirilme yollarını gösteren bir üstad gibi olmuştur.

Bir muhteşem dönemden geriye kalmış dünya kadar saltanat yetimi sanat eseri vardır; ama o saltanat tâcının incisi Süleymaniye'de geçmişi görüp dinlemek bir başkadır. Sanki bizim önümüzde çağlayıp giden zamanın değerli bir parçası, küçük bir noktada toplanmış, sıkıştırılmış ve bu hazîrenin içine yerleştirilmiş gibidir. Âdeta bir ihtişam dönemi ve zamanın bir altın dilimi geçerken takılıp burada kalmış da, şimdi Süleymaniye ile o soluklanmakta.

Evet onda, tabaka tabaka birbirinin üstüne binen, katmanlaşan bir ulu sessizlik ve güya içine günümüzün anlamsız sesleri hiç düşmemiş de bu kudsî harîm, bütün anlamsızlıklara karşı kapalı kalmış.. hep kendi içinde derinleşmiş, kuyulaşmış gibi gelir bize.. gelir de gönüllerimizde rengin ve zengin bir eski bestenin tesirini icra eder. Sanki, sesini kulaklarımıza doldurduktan sonra susmuş bir enstrümanın tellerinden hâlâ bir şeyler duyuyormuş olma hissiyle yaşadığımız gibi, bu yüce mâbedde, güya eskiden içinde icra edilmiş bir mûsıkînin dalga dalga nağmeleri, bütün tazeliğiyle hâlâ akıp akıp ruhlarımıza bir şeyler boşaltıyor gibi bir duygu uyarır hislerimizde.

Hülyâlarının tadına alışmış her hayâl çocuğu, Süleymaniye'nin kokusunu duyar duymaz, geçmişin bütün şiirini, bütün mânâsını ve bütün zevkini birden tadar. Evet herkes, hülyâ ufku ölçüsünde Süleymaniye'de rüyaya yatmış gibi, onun herhangi bir menfezinden kanatlanarak asırlar ötesine yürür; önceki günü dünle, dünü de bugünle bir arada görür ve ruhuna zaman üstülüğün en engin hazlarını duyurur. Her ruhta bir çiçek gibi açılan mahrem hülyalar, Süleymaniye'nin

tedâî ettirdikleriyle en derin şekilde ve birden açılır, açılır da kendilerini bu tedâîlerin gelgitlerine salabilenler içlerinde bin bir haz, dudaklarında sımsıcak bir tebessüm, uğradıkları her yere kucak kucak huzur ve itminan taşırlar.

İnsanlar bu yüce mâbedi tam duyduklarında eğilip bir de ruhlarına bakabilseler, onda içlerinden kopup gelen duygularını, ümitlerini, arzularını, isteklerini besleyen bir büyü bulurlar. Bulurlar da, yaşadıkları hayat içinde ayrı birer şahsiyetle daha var olduklarını duyarlar. Sanki hakikatin çerçevesini dar bulup da, hayâlî dünyalara pencereler açıyor gibi bir kısım mahrem âlemleri temâşâya koyulurlar.

Süleymaniye'de her şey nazlı bir çiçek edâsıyla güzelliğin son rikkatine kadar açılmış olarak yaşıyor gibidir.. ve her güzellik umumî bir ahenk içinde, noktasıyla, çizgisiyle, kelimesiyle, satırıyla zevke açık gönüllere hazların en enginini sunmaktadır.

ORADA UZAKTA BİR CAMİ

Orada uzakta buğu buğu mazi kokan bir cami vardı. Aslında hemen her mescit, cemaati, gelip gideni ve Hakk'a açık ufkuyla yeryüzünde gökler ötesine en yakın bir mekan, ötelere bakan bir rasathane ve bir mânâda "Sidretü'l-Müntehâ" nın izdüşümü olsa da, o farklı cami –kerameti cemaatine ait– her zaman bağrından yükselip ta dışarılara kadar akseden içindeki köpük köpük his tufanı, müdavimlerinin dupduru heyecanı ve harîminde sürekli duymaya alışık olduğumuz o aşk u şevk insanlarının âh u efgânıyla âdeta bir farklılığın remzi olmuştu. Harîmine girdiğimiz andan itibaren oradaki sesleri-solukları, tehlilleri-tekbirleri, gönüllerimizin muhabbetle köpüren hisleri gibi yumuşak, sımsıcak bulur ve âdeta kendimizi bir başka âlemde sanırdık.

Rengini, desenini, şivesini içindeki cemaatin sinelerindeki heyecandan, onların çehrelerindeki samimiyet ve nurâniyetten, ümit ve beklentilerindeki derinlikten alan bir mânâda o seyyar ve seyyal mâbed, her zaman bize annelerimizin kucağında duyduğumuz şefkati, babalarımızın azim ve kararlılığını, secde ile aydınlanmış çehrelerin ledünnîliğini ve Cennet yolunda olmanın lezzet ve halâvetini hatırlatırdı. Bizler hemen her cuma, insanların akın akın o mâbede koştuklarını görünce, âdeta kendimizi geçmişten gelip başımıza boşalan bir sürü hayal sağanağı altında sanır; içinde bulunduğumuz zaman dilimini aşarak gider geçmişin sırlı koridorlarında dolaşır.. yer yer mutlu geleceğimizi ümitle süzer, zaman zaman diriliş

günlerimizi temâşâya dalar ve tadına doyulmadık hülyalarla banyo yapmış gibi olurduk. Doyamazdık o güzel insanlarla bir arada bulunmaya, kubbe ve duvarlarda yankılanan hıçkırık seslerine, sinelerden kopup gelen ve bakışlara akseden ümitlere ve altın çağlarımıza ait seslerin, sözlerin, mülâhazaların çiy çiy başımızdan aşağıya dökülüşüne. Hemen her cumalanışımızda gönüllerin sesi soluğu diyeceğimiz heyecanlar, birleşik kaplar hesabı, ondan ona, ondan da bir diğerine boşalır gibi olur ve her sinede aynı seviyeye yükselir; derken, caminin içinde âdeta bir duygu tufanı yaşanırdı.

İç içe girerdi duygular, düşünceler ve dar gelirdi içinde bulunduğumuz zaman hepimize; yırtılır gibi olurdu yaşadığımız çağın kılıfı; dökülüverirdik ışıktan çağlara ve dinlerdik ruhumuzun sesinden kendi gönüllerimize ait altın neşideleri geçmişin dili, geçmişin şivesiyle. Çok defa mâbedden içeriye adımımızı attığımız andan itibaren, dört bir yanımızda bir sürü sihirli kapı aralanmış gibi olurdu; olurdu da duyardık beş yüz sene, bin sene önce yaşamış cedlerimizin "hayhuy"unu; yüreklerimize ürpertiler salan naralarını ve her yanda bir velvele olup yankılanan gülbanklarını. Unuturduk bu veba ve tâun çağının bütün olumsuzluklarını; unutur ve kendimizi bir itminan, bir serinlik, bir emniyet, bir şefkat ve bir güzellik ortasında hissederdik.

Zaman zaman oradaki o inanmış insanların mânâlı bakışları, duruşlarındaki mehâbetli havaları ve Allah huzurunda bulunuyor olma haşyetleri, mâbedin ötelere açık kendine has derinliğiyle birleşince, her şey öyle baş döndüren bir büyüye ulaşırdı ki, hemen çoğumuz kendimizi bir zirveye doğru yükseliyor veya bir zafere koşuyor sanırdık. O sihirli dakikalarda hemen herkes ruhunun derinliklerinde mânâsını kavrayamadığı bir neş'e ve bir sevinç hissederdi; derken kederler dağılır gider, sineler gamdan âzâde bir hâl alır ve bize ait günlerin

bir yenisini daha idrak etmiş gibi hem mazi hem de gelecek olurduk. O esnada duyduğumuz her ses, her soluk bize, dupduru bir çocuk çığlığı gibi tesirli, bir aşk iniltisi gibi içten ve bir mûsıkî faslı gibi de heyecan verici gelirdi.

Ben, yıllar önce saf bir Anadolu insanı hissiyatıyla duyup tattığım o günkü ruh ve mânâyı, cami harîmini aşıp ta sokaklara ulaşan o zamanki cûşiş ve heyecanı, hafızamda pırıl pırıl izler bırakan anlamlı görüntüleri, bugünkü mantık ve felsefemden onlara hiçbir şey ilave etmeden tâzimle korumakta ve kendi kendime "Keşke o altın günler hep devam etseydi." hasretiyle inlemekteyim. İnlemekteyim ama, biliyorum ki, benim de içinde önemsiz bir çizgi veya değersiz bir nokta olarak bulunduğum o büyülü ve şeker şerbet günleri artık geriye getirmek hiçbir zaman mümkün olmayacak; o birbirinden farklı haz ve zevk resimleri asla bir araya gelmeyecek ve bir açılıma merkezlik yapan o toplanıp dağılmalar kat'iyen bir daha geriye dönmeyecektir. Belki bundan sonra da pek çok mâbed yine dolup boşalacak, kubbelerde yine hak dostlarının sesleri yankılanacak, her yerde diller sürekli Hakk'ı söyleyecek; ama ihtimal ki, mebde'e ait o halâvet, o tarâvet ve o canlılık bir daha asla duyulmayacaktır.

Uzaktaki o camide, bize ait öyle bir terbiye, öyle bir nezaket ve teşrifat keyfiyeti hâkim idi ki, biz orayı her zaman muhteşem geçmişimizin birkaç kareye sıkıştırılmış bir vitrini gibi duyar, onun harîmindeki her sesi ve soluğu bir şiir gibi dinler, gelip kulaklarımıza çarpan âh u vâhı da Cennetini yitirmiş Âdem Nebi'nin feryad u figânına benzetirdik.. ve orada hep kendimizi söylerdik; söylerdik de bazen söz ve düşünceler öyle bir aşkınlığa ulaşırdı ki, yer yer Yakub Nebi gibi hasret ve hicranla sızlar, zaman zaman da Yusuf'a ait gömleğin kokusunu almış gibi sevinçlerimizi gözyaşlarıyla şiirleştirirdik.

O mâbedde bir araya gelen gönüllerin hemen hiçbirinde yeis ve inkisar yoktu, olmazdı da; dayanırlardı birbirlerine duygu ve düşünce tufanıyla ve bir set oluştururlardı ümitsizlik sel ve fırtınalarına karşı. Hele orada kin, nefret, gayz, hiddet ve asabiyete asla rastlanmazdı; zira kalbler selim, duygular dupduru, insanî münasebetler sımsıcak ve bakışlar da emniyet vaad ediciydi. O mâbedin harîmine bile günlük dedikodu, dünya ve ukbâ adına yararı olmayan, bizim "güft ü gû" dediğimiz hiçbir muzır mülâhaza sokulamazdı.

Orada insanlar her zaman sadece Hak mülâhazası ve Yaratan'ın hoşnut olması düşüncesiyle bir araya gelir, samimiyetle birbirini kucaklar, kendi aralarında alâka ve irtibatlarını yeniler; hep aynı dilden aşk u şevk besteleri söyler ve dinler, aynı havadan şefkat ve tefekkür nağmeleri mırıldanırlardı. Bir büyüsü vardı veya biz öyle sanırdık o mâbedin; bizim geçmiş dünyalarımıza, altın çağlarımıza, hatta göklere ve gökler ötesine açık hülyalı ikliminde insan oraya adımını atar atmaz, harîmindeki umumî hava hemen ona kendi boyasını çalar, hiss-i müşterek lisanıyla kendi sesinden bir şeyler fısıldar ve onu da kısa zamanda kendine benzetirdi.

Ben şimdilerde o dopdolu günleri hatırlayıp ruhumda canlandırınca, histen, heyecandan yana fakirlerden fakir, çok defa sisli dumanlı bugünkü gurbetimle ürperiyor; kendime acıyor ve âdeta bir "dâüssıla" yaşıyorum. O zamanlar hep ulvî hislerle oturur kalkar, sürekli uhrevîliğe açık durmaya çalışır, Allah'a yönelen her gönülle yeni bir vilâdet neşvesi yaşar, çok defa çocuklar gibi sevinir ve her günü daha derin bir farklılık içinde duyardık. Görüp şahit olduklarımız, duygularımızı daha bir biler, basîretlerimizi keskinleştirir, ruhlarımızı inceltir; bizi Hak kapısının ayrılmaz bendeleri olmaya hazırlar ve âdeta hepimizi birer kulluk tiryakisi hâline getirirdi.

O cami günlerinin, hatta saatlerinin şiirini, mûsıkîsini dinleyen ve bunun hava gibi, su gibi, ekmek gibi aziz olduğunu duyup anlayan Hakk'a açık cemaatte de –kerameti onların böyle bir ruh hâliyle bir araya gelmiş olmalarında– ince bir anlayış, enderûnî bir nezaket ve derin bir irfan müşâhede edilirdi: Herkes birbirini tıpkı güller gibi koklar, uzun zaman gurbet yaşamışlar gibi sarmaş dolaş olur, iç çeker ve hasret giderirlerdi. Konuşmalarında hisli bir kalbin çarpışları gibi pürheyecan, tavırlarında karşı tarafı kırarım endişesiyle incelerden ince, yüzleri çiçekler gibi sürekli mütebessim, hep nazik ve enderûnîydiler.

Aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, bugün hafızamda hâlâ bütün canlılığıyla dipdiri duran o pırıl pırıl albümün hangi sayfasına baksam, gönlüm ürperir, gözlerim yaşlarla dolar ve "Hey gidi günler!" der inlerim. Çok uzak bir geçmişte de olsa, ne zaman hayalimde, o günkü cemaatin o mavimtırak ve semavîleri hatırlatan hâlleri belirse, günümüzün hiçbir şey ifade etmeyen kaskatı realitelerinden uzaklaşarak o ümit ve iman insanlarının arasına dalmış gibi olur ve âdeta ferahlarım. Hülyalarımdaki o günün canlı resimleri bana göre en olumsuz sesi sözü, havayı-atmosferi bile evirip çevirip yumuşatacak kadar derindi, sıcaktı, içtendi ve ledünnîydi.

Daha çok uhrevîlere benzeyen o saf ve duru insanların, sinelerini çatlatırcasına kendilerini zorlayan heyecanları, hıçkırıklarla mehâfet ve mehâbet resimleri çizen tavırları; ağlayan, kıvranan, bazen bu hislerini açığa vurmamak için yutkunan hâlleri, ötelere açılmış gibi derinleşen bakışları; kürsüye, minbere, kürsü ve minberdeki kimselere mev'ize ve hutbeler ötesi değişik şeyler fısıldayan temkinleri, samimiyetleri, o kadar derin, o kadar anlamlı ve o kadar sıcaktı ki, bunca yıl sonra ne zaman hayalimle o günlere açılsam, kendimi ruhanilerin içinde sanır ve "Meğer hayatın hakikî tadı, şivesi, lezzeti o günlerdeymiş.." derim.

Bir atmosfer, ona tam uyulunca ve içine girilip bütün hususiyetleriyle teneffüs edilince vuzuha kavuşur, bize bir şeyler söyler, söyledikleri anlaşılır hâle gelir ve dinleyip temâşâ edenler için de bir mânâ ifade eder. Aksine, o atmosfer, içine girmemiş olanlara, ne bir şey söyler ne de bir şey duyurur. Evet, bizimle aynı havayı teneffüs etmeyenlerin ne o camiyi ne de içindeki cemaati kendi derinlikleriyle duyması mümkün değildir.

Ben o zamanlar, henüz genç denecek bir yaşta idim. Her şeyi bütün teferruatıyla düşünemememiş olabilirim; ama, yine de o gelişmemiş avamca hislerimle, o günlerin ifade ettiği mânâyı, her şeyin akış istikametini ve o toplanmaların-dağılmaların vaad ettiklerini duyuyor gibiydim: Yeni bir sabaha doğru yürüyen bu insanların ufkunda peşi peşine gelecek akşamları, her yanı saracak zifiri karanlıkları ve arkasından da yine Allah'ın inayetiyle bütün engellemelere rağmen üst üste sökün edecek olan fecirleri ve geleceğin "fecir süvarileri"ni –Hakk'ın inayet ve rahmetine güvenim sayesinde– hissedebiliyordum. Evet, bir yandan bize ait o günlerin, mîadlarını dolduran güller gibi bir bir solacaklarını, her yanı kendine has deseniyle ürperten bir hazanın saracağını, ardından da yeni sürgünleri, yeni tomurcukları ve yepyeni edasıyla peşi peşine nevbaharların geleceğini tahmin üstü bir kanaatle sezer gibiydim.

O camilerdeki onca âh u vâhın kubbelere çarpıp anlamsız şeyler gibi yere döküleceğine; o kadar hasret ve hicranla sızlamaların heba olup gideceğine; öylesine gönülden iç çekip sızlanmaların zayi olacağına; o denli içten duaların kabul görmeyip reddedileceğine; akan gözyaşlarının boşluğa akacağına ve o aydınlık sinelerde köpürüp duran heyecanların cevapsız kalacağına ihtimal veremiyordum.. inancım tamdı, her zaman bir çağlayanı hatırlatan o his ve heyecan

tufanının, o mütemadî içten bekleyiş ve ümidin, o kararlı duruşun ve sabır mantığının bir gün mutlaka kendi dilleriyle bütün dünyaya bir şeyler anlatacaklarına.. inanmıştım Rahmeti Sonsuz'un kapısında el-pençe divan durmuş, içini O'na döken kapı kullarının yakarışlarına O'nun cevap vereceğine. O her zaman vefalılara vefa muamelesinde bulunmuş, kendisine yönelen sadık bendelerini de asla inkisara maruz bırakmamış, sa'ye sarılıp hikmete râm olanların hep yanında olmuştu, oluyordu ve olacaktı. Eğer şimdilerde, uzak ve yakın yarınlar adına sinelerimiz ümitle çarpıyorsa, bu, O'na olan itimadımızdandır. Eğer bir kısım esbâb-ı âdiyenin çok büyük neticeler doğuracağını bekliyorsak bu da bizim acz ü fakrımız ve O'nun kudret ve gınâsındandır. O eski günlerde, camilerde bir araya gelen tertemiz gönüllere Cenâb-ı Hakk'ın hususi bir teveccühü olacağını hep bekledik, bekliyoruz ve bekleyeceğiz o zamanki hülyalarımızla ve şimdiki muhakemelerimizle. Zaten Hakk'ın kapıkullarına da o kapıda her zaman imanla, ümitle beklemek düşer.

MİNARELERİN SESİ

Minarelerin sesi asırlardır milletimizin sesi olagelmiştir. Biz, o seslerin çağlayanlar gibi üzerimize döküldüğü bir dünyada doğup büyüdük. O altın seslerle güne başladık, onlarla gün boyu yaşadık, onlarla oturup kalktık ve hâlâ onlarla oturup kalkıyoruz. Aslında o sesler, günde beş defa bize, kim olduğumuzu ve nasıl bir konumda bulunduğumuzu hatırlatır; biz de onlarla derlenir toparlanır ve varoluş gayemize, gerçek insanî ufka yöneliriz.

Bu semavî çağrı bizim dünyamızda, gökten indiği andan itibaren hep kendi orijiniyle gürleyip durdu, asla susmadı ve onca münasebetsiz hırıltıya rağmen ona icabet de hiç mi hiç kesilmedi. Her şeyin künde künde üstüne devrildiği dar bir zaman diliminde, bir kısım alafranga düşüncelerin tesiriyle onda da muvakkaten bir alaturkalaşma oldu ise de, o hemen bütün zaman ve mekânlarda kendine has örgüsü ve şivesiyle hep devam etti ve gelip bugünlere ulaştı. Bundan sonra da –inşaallah– "ebed müddet" böyle sürüp gidecektir.

Her zaman gürül gürüldür minarelerin sesi bizim dünyamızda. Bu ses, her gürleyişinde pek çok mü'min gönlü âbâd, bir hayli şeytanî hânümânı da târumâr etmiştir.. evet minarelerin sesi duyulunca, arza ruhanîlerle beraber itminan ve sekine iner, bu esnada habis ruhlarsa kuyruklarını kısar ve saklanacak yer ararlar. Arz u semada bir velvele olur minarelerin sesi duyulunca; kimileri ona koşar, kimileri de ondan kaçar. Yarasalar rahatsız olur, güvercinler ona dem tutmaya durur. Gönüller pür heyecan şahlanır, nefislerse yeisle yutkunur.

Minareler bazen bulundukları yer itibarıyla yalnızdırlar, tek başlarına söze başlarlar. Ne var ki, sağa-sola doğru birkaç adım atınca, daha başka seslerin de onlara eşlik ettiği duyulur. Bazen de minareler birbirlerine yakın bulunuyor olmanın hakkını eda sadedinde, vakit "tık" deyince hepsi birden gürler.. ve ayrı ayrı enstrümanlar gibi birbirinden farklı sesler çıkarırlar. Sesler birbirinden farklıdır ama yine de bir korodaki ahenk bütünlüğü içinde hep bir beraberlik arz ederler. En azından biz onu öyle duyar, öyle hisseder ve öyle anlarız.

Sabah ayrı, öğlen ayrı, akşam ayrıdır minarelerin o ince, o narin ve o içten sesleri. Ruh ve gönüller üzerindeki füsunlu tesirleriyle her zaman farklı birer mûsıkî faslı gibi boşalır başımızdan aşağı bu lâhûtî sesler ve soluklar. Onları duyar duymaz da –en azından inanan gönüller için bu böyledir– ayaklarımız yerden kesilir gibi olur, derken bulunduğumuz zaman ve mekânla alâkamız kalmamışçasına yürürüz bir sihirli derinliğe doğru. Yürürüz o sesleri mırıldana mırıldana Firdevslere yürüyor gibi mâbede... Varıp Hak karşısında el-pençe divan duracağımız âna kadar da gönüllerimiz hep bu seslerle çarpar, dil ve dudaklarımız da sürekli onlara eşlik eder.

Minarelerin sesleri, bir yandan kulaklarımıza çarpıp bizi semavîliğe çağırdıkları aynı anda, diğer yandan da göklerin derinliklerine doğru yankılanarak "Sözlerin en temiz ve en güzel olanı O'na yükselir." fehvasınca sema kapılarını aşar ve gider ta ötelere, ötelerin de ötesine ulaşırlar; ulaşırlar da geçtikleri her kapı ve ulaştıkları her noktada hummalı bir faaliyet başlar: İnsanlar fevç fevç abdeste koşar, tâzim u tekrîmle namaza yürür ve herkes bir çeşit vuslat yaşar; buna karşılık gök ehli de ihtimal, safvetlerinin derinliğiyle mütenasip, olabildiğine bir temkin ve huşû içinde, ona yönelir ve kendilerince Hakk'a tebcîlât ve tekrîmâtlarını arz ederler.. evet, bu seslerin büyüsüyle hemen herkes, olduğundan ve bulunduğundan

daha farklı yeni bir duruşa geçer; yeni bir duyuş, yeni bir sezişle öteleri daha anlamlı bir temâşâya koyulur. Öyle ki, bu seslerin ulaştığı hemen her yer âdeta ruhanîlerin metâfı hâline gelir. Herhalde sema sakinleri de yerdekilere gıpta etmeye dururlar.

Minarelerden yükselen o lâhûtî âvaz, bazen bize bir sûr sesi gibi gelir, uyarır hepimizi içinde bulunduğumuz dünyevîlikten; akseder dil ve dudaklarımıza o büyülü kelimeler; mırıldanırız aynı şeyleri hep beraber ve sihirli bir koro oluşur bulunduğumuz kuşakta. Şehbal açar peygamber unvanı Hakk'ı yâd etmenin yanında. Dalgalanan bir bayrağa dönüşür gökyüzünde bu altın sesler; onların gölgesinde ötelere açılma hissi belirir sinelerimizde; belirir de, ne zaman mâbede yürüsek, kanatlarını germiş, semanın derinliklerine doğru açılan kuşlar gibi sanırız kendimizi.

Minarelerin sesini bazen yitirdiğimiz Cennet'e bir çağrı gibi duyar ve koşarız binlerce yıllık yitiğimizi bulmaya, o öldüren hasretten kurtulmaya doğru: Minareler "Allah büyüktür" der, biz de Firdevs'e gidiyor gibi mâbede yürürüz. Onlar gürler "kelime-i şehadet"le, biz de "İşte hedef bu" der köpürürüz gönülden. Onlar haykırır o Sonsuz Nur'u, ışık yağar öteden gözlerimize, gönüllerimize. Ardından "Yürüyün Hakk'ın rahmet ufkuna, meleklerin istiğfar sağanağına!" diye inler minareler; coşarız pürheyecan bir kere daha ve günahlardan arınmaya yürürüz. Ürpeririz "Haydin kurtuluşa!" sesleriyle, duyarız duyulmadık neş'e ve inşirahı, koşarız namazgâha çocuklar gibi sevinçle...

Minareler hep aynı şeyleri söyleseler de, değişik kesimlerce birbirinden çok farklı algılanır bu sesler: Çocuklar, bir ninni gibi dinler; hasta ve alîller, Hakk'a teveccüh daveti şeklinde yorumlar; yaşlılar, rahmetle tüllenen bir âleme hazırlanma

tenbihi olarak algılar; gençler, iradelerini hatırlatma çağrısı gibi duyarlar bu sesleri. Evet, kelimeler-sesler aynı olsa da duyup değerlendirmelere göre farklı farklıdır minare seslerinin ruhlara çarpıp yankılanışı. Anne sesleri gibi rikkatle okşar geçerler körpe dimağları; şefkatle kucaklarlar dertle kıvrananları; yıldırımlar gibi gürlerler feverandaki duyguların tepelerinde ve herkese onların ufku itibarıyla demet demet mesajlar sunarlar; onlar, gönüllere sundukları bu şeyleri bir daha kimsenin söküp atamayacağı şekilde de âdeta altın çivilerle mıhlarlar. Fecrin ışıktan sinyalleriyle başlayıp ta yatma zamanına kadar devam eden bu uhrevî nağmeler, inanan gönüllere kâse kâse mûsıkî kevserleri sunar durur ve üst üste zevk fasılları yaşanır bütün bir gün...

Bazen minarelerin sesleri, birer kıvılcım gibi gönüllerimizin üzerine saçılır ve ardından hayallerimizde sönmeyen birer meş'aleye dönüşür.. bulunduğumuz yerle varacağımız ufuk arasındaki bütün mesafeleri aydınlatarak, korku ve endişelerimizi siler, süpürür, götürür ve gönüllerimizde apak yol mülâhazaları ve hedef iştiyakı uyarır. Hatta, bazen alır bizi ta teşrî çağında gezdirir; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidine ulaştırır; Bilâl'in (radıyallahu anh) sesiyle buluşturur ve bize âdeta zaman üstü olmanın hazlarını duyurur; duyurur da ilklerle ezan seslerini paylaşır gibi olur ve kendi kendimize: "Bu ses onların sesi, bu velvele de onların velvelesi; öyle ise bütün bunların bir arkası da olmalı..." diye mırıldanır; "tayy-i zaman", "tayy-i mekân" yapmış gibi o aydınlık günleri bütün tarâvetiyle şu yaşadığımız zamanla iç içe duyar ve böyle bir bahtiyarlığa bir kere daha "eyvallah" çekeriz.

Minarelerin sesi çok defa bize, bezm-i ezeli, "bî kem u keyf" Hak'la muhavereyi, ruhlarımızın O'na verdiği sözü hatırlatır; hatırlarız "*Elestü bi Rabbiküm* – Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" istintâkını; cevaplarız fiilen "Evet Rabbimizsin."

diyerek. Sonra da O'na en yakın duracağımıza inandığımız bir rasat noktasına koşar, en içten inleyiş ve sızlanışlarla yenileriz ahd ü peymanlarımızı, bir kere daha yeni bir vefa faslına "vira bismillâh" diyerek.

Bazen minarelerin sesi, o kadar dokunaklı, o kadar derin ve o denli büyüleyici bir ahenge ulaşır ki, en katı kalbler bile dayanamaz da muvakkaten dahi olsa onlar da kapı aralayıverirler.. ve akar bütün teşne gönüllere en güzel semavî kelimelerle örgülenmiş ses hevenkleri; akar ve birer ruh gibi bütün insanî duyguları tesiri altına alır. Sûr sesi almış gibi canlanır vicdanlarımız, dirilir iradelerimiz ve koşarız böyle bir imtiyazla serfiraz olmanın hakkını eda etmeye.

Bazen minarelerin sesi bir meltem yumuşaklığıyla dalga dalga her yana yayılır; derken üstümüzde yağmur yüklü bulutlara dönüşür. Sonra da "çiy" noktasına ulaşmış nem habbecikleri gibi dökülmeye durur başımızdan aşağı. Meleklerin kanat seslerine karışmış gibi başımızdan aşağı boşalan bu nağme ve ışık tufanı karşısında kendimizi âdeta bir ziya çağlayanı içinde sanırız. Alır götürür bu ışık çağlayanı bizi yolların Cennet'e açıldığı kavşağa. Tetikler iştiyaklarımızı, heyecan salar sinelerimize; benliğimizin hudutlarını aşıyor gibi oluruz ve kanatlanırız mevcudiyetini vicdanlarımızda duyup hissettiğimiz Firdevslere doğru.

Minarelerin bu olabildiğine tatlı, içli ve biraz da "dâüssıla" edalı seslerini her duyuşumuzda, annelerimizin şefkat kokan nefeslerini ve o yumuşaklardan yumuşak ninnilerini duyar gibi olur, kendimizi hülyalarımızın oluşturduğu o engin şefkate salar; sonra da gönüllerimizin derd ü hicranını dökmeye durur; çocuklar gibi içimizi çeker ve ne hülyalara dalarız!

Bizim için ezanlar her zaman, gönüllerimizle konuşan sihirli birer beyan olmuştur. Minareler ne zaman onlarla

gürlese, ruhlarımızı kendi iklimlerine çeker, onları kendi dünyalarında dolaştırır, herkesle, onların anlayabilecekleri bir dil kullanarak konuşur ve ne yapıp yapıp kendilerini onlara ifade ederler. Bu seslerin ne mânâya geldiğini, neye çağırdığını, niye çağırdığını bilenler bilir ve her zaman onu/onları severler; bu itibarla da minareler o lâhûtî sesleriyle ne zaman gürleseler, onlar da soluklarını tutar ve derin bir haşyetle o sesleri mırıldanmaya dururlar. Bu seslerin aynı ölçüde onlara âşinâ olmayanlar üzerinde de ciddî tesirleri söz konusudur. Hele onlar içten, samimî, usta bir sesle ve gönül-dil uyumuyla icra ediliyorlarsa.. evet, işte o zaman:

Gök nura gark olur nice yüz bin minareden,
Şehbal açarak (açınca) Ruh-u Revân-ı Muhammedî..
Ervah cümleten görür "Allahu Ekber"i,
Akseyleyince Arş'a lisan-ı Muhammedî. (Yahya Kemal)

mazmununca arz u sema inler o soluklarla; inler de çok defa biz bu fâni seslerin ötelere bir şeyler ifade etme gayretiyle insan üstü bir hâl aldıklarını tahayyül eder ve bu nefeslerde âdeta birer sermediyet şivesi duyar gibi oluruz. Bu ses ve bu mutasavver şive uykuda olan bütün hislerimizi uyarır; bizi lezzetten haşyete, vazife şuurundan haz alaşımlı mehabet ufkuna çeker, gönüllerimize beşiklerin başında mırıldanan ninniler safvetinde en masum zevkleri duyurur.

Bir ân gelir ki, bizim bulunduğumuz zaman dilimi itibarıyla bütün minareler seslerini keser; ama müezzin, uhrevî heyecanlarımızın biraz daha devam etmesi için farklı fasıllarla gönlünün dilinden daha değişik şeyler meşk etmeyi sürdürür: Kametle bizi Hak karşısında divan durmaya çağırır.. yeri geldiğinde "tekbir" ve "tahmîd"de imama eşlik eder.. "*Allahümme Ente's-Selâm*"la, mü'minlerin herkese esenlik vaad ettiklerini haykırır.. gönüllerimizi, tesbih, hamd ü senâ

ve tekbirle son bir kez daha şahlandırır ve bize başlarımızı döndürecek yeni yeni uhrevî pencereler açar; hem öyle bir açar ki, kendini bu çağlayana kaptırmış pek çok kimse, iç insiyaklarıyla Kudreti Sonsuz karşısında hemen diz çöker ve yakarışa geçer.

Kametten, böyle bir yakarış faslına kadar mâbedin içindeki ses-söz, harem dairesinde bulunuyormuşçasına olabildiğine yumuşak, ince, narin, haşyet edalı ve edep televvünlüdür. Hele bu sesler ve sözler hüşyar ruh ve ötelere açık gönüllerin iniltisi ise...

Biz ne zaman yer yer cemaatin de ses kattığı bu nazlı nağmeleri dinlesek, göklerin ruh ve mânâsının tıpkı şelaleler gibi üzerimize döküldüğünü ve bu hamd ü senâ, tesbih u tekbir zemzemesiyle banyo yapmış gibi arınmış ve hiffet kazanmış olduğumuzu sanırız.

Ezanla, kametle Hakk'ı ilana doymamış gibi sürekli bir şeyler bulup söyleyen bu sesler, bazen okudukları evrâd u ezkâr, münâcât ü naatlar ve bunların her birine göre başvurdukları eski-yeni makam ve usûllerle her ağızlarını açışlarında bize dünyalar dolusu altın mülâhazalar bahşetmiş gibi olurlar; bizi şanlı geçmişimizin yamaçlarında dolaştırır; kendi düşünce dünyamızın mefkûre atlasında konuk eder; bugünkü şiveyi dünkü üslûbuyla harman yaparak bize gönüllerimizi büyüleyen değişik ses ve söz demetlerinden ne buketler ne buketler sunarlar.

Evet biz, bu ses ve bu sözlerde mübarek bir milletin bütün bir geçmişini, bu koskoca geçmişte oluşup gelişen değişik değerler manzumelerini görür, duyar, dinler; o dağlar cesametindeki millî vâridâtımızın –hayallerimizde olsun– temâşâsıyla âdeta mest olur ve kendi kendimize: "Meğer ne âlî bir kavimmişiz!" diye mırıldanırız; mırıldanırız zira, minarede başlayıp

mâbedin içinde noktalanan bu sesler bazen o kadar mazi televvünlü, o kadar millî ve o kadar bizden birer nağme gibi duyulur ki, bu ses ve bu sözlerin her bir demetinde bütün tarihimizi ve onun arkasındaki atalarımızın o enginlerden engin his ve heyecanlarını duyuyor gibi olur ve kendimizi onların arasında sanırız; sanırız da bu seslerin ve bu sözlerin bitmesini hiç mi hiç istemeyiz.

Ama her şey gibi, onlar da mevsimi gelince bizim bulunduğumuz yer itibarıyla biter ve yerlerini büyülü bir sükûta terk ederler. Biraz mutmain biraz da buruk olarak ayrılırız olduğumuz yerden. Ayrılırız mağribe doğru açıldıkça yeni ses hevenklerinin yükseliyor olduğu tahayyülleriyle ve "Nasıl olsa bu sesler bir müddet sonra gelip yine minarelerimizde gürleyecektir." tasavvurlarıyla...

NAMAZ

Namaz mü'minin miracı, miraç yolunda ışığı-burağı.. yollardaki inanmış gönüllerin sefinesi-peyki-uçağı.. kurbet ve vuslat yolcusunun ötelere en yakın karargâhı, en son otağı, gaye ile hemhudut en büyük vesilelerden biridir.

Kıyamet gününde, ak alınlı, aydın bakışlı, secde ve abdest uzuvlarındaki emarelerle öndekilerden de önde; elleri, yüzleri tertemiz, vicdanları göktekilerin iç âlemleri kadar nezih olmanın yolu da yine namaz ve namaz öncesi amellerden geçer. Aynı zamanda, Allah'a yakınlığın ayrı bir unvanı da sayılan ve çok farklı derinlikleri bulunan bu namaz ibadetine, kulluk düşüncesine kilitlenip ömrünü Hak karşısında geçirme mânâsına *"ribat"* da diyebiliriz.

Abdest –ileride müstakillen ele alıp işleme düşüncesi mahfuz– namaz yolunda ilk tembih ve en birinci hazırlık; ezan ise –o da müstakillen anlatılmalı– ikinci uyarı ve önemli bir *"metafizik gerilim"* yoludur. Abdestle, bedeni nâpâk şeylerden ve sezildik sezilmedik menfîliklerden arınan insan, ezanla vicdan ve tasavvurlarını dinler.. ilk kılacağı namazla da özündeki sesi-soluğu bulmaya çalışır.. ve ancak cemaatle gerçekleştirilebilecek büyük hareketin startını beklemeye koyulur.

İnsanı, arşiyeler gibi döndüre döndüre sonsuzluğun semalarında dolaştıran ve götürüp ta melekler âlemine ulaştıran miraç enginlikli bu mübarek ibadet, günde beş defa kendimizi içine salıp yıkanacağımız bir çay gibidir ki, her dalışımızda bizi hatalarımızdan bir kere daha arındırır; alır ummâna taşır ve

sürekli başlangıçla son arasında dolaştırır ki, bu da buudlarımız dışında bir uhrevîleşme ve ebedîleşme temrinâtı demektir.

Namazla, gece-gündüz sırlı bir taksime tâbi tutulur. Hayat, ibadet eksenli bir zaman anlayışına göre tanzim edilir.. ve bu sayede davranışlarımızın, Hak murâkabesi altında hüsn-ü cereyanı sağlanır.. derken, ibadet dışı hareketlerimiz de, ibadet halini alır.. ibadet rengine bürünür.. ve yeryüzündeki fâni hayatımız göklerdekilerin rengiyle tüllenmeye başlar.

Dünyevî gürültüler veya umumî sükût içinden ezanın taşacağı an; saatlerin ibreleri, güneşin yer değiştirmesi, cami çevresindeki sesin-soluğun çoğalması, her yanda ebediyet heyecanının yaşanması, müezzinlerin gırtlak kontrolü ve hoparlörlerin hırıltılı-gürültülü sesleriyle belli olunca, sinelerde sessiz sessiz konuşmalar, henüz uykudan yeni kalkmış insanların dağınıklığı içinde sayıklamalar, dünya-ukbâ arası bir berzah yaşanıyor gibi buudlarımızı aşan sözler duyulmaya başlar.. ayrıca, düşüncelerin yeni bir mecra arayış manevraları ve henüz namaza girilmediği halde, namaz yolu mülâhazasıyla daha bir sürü his ortaya çıkar.. dünya kadar şey mırıldanılır.. biraz sonra gerçekleştirilmesi planlanan ibadet adına metafizik gerilim ve konsantrasyon aranır.. ve bütün ruhî melekelerle kıvama erilmeye çalışılır.

Mescide doğru yürüyüş, yol mülâhazası, abdestle gerçekleştirilen ilk gerilim ve akordasyon hep birer kıvama erme cehdi sayılabilir. Ezan, âdeta harem dairesine alınma daveti, ruhumuzun derinliklerinde bizi konsantrasyona hazırlayan ledünnî bir ses ve duygularımız üzerine inip kalkan bir mızrap gibidir. Her gün tekerrür ettiğinden kulaklarımız ona alışmış olsa da, düz mantığımız ona karşı bir kanıksama hissetse de, ezan, her zaman ötelerle aramızdaki tepelerin arkasından tıpkı bir ay gibi birdenbire zuhur eder.. yıldırımlar gibi gürler ve

bir anda arzî olan nazarlarımızı semaya çevirir.. ve derken her yanda şadırvanlar gibi ince ince çağlayan, şelaleler gibi ihtişamla coşan yepyeni ilâhî bir fasıl başlar.. ve başlar başlamaz da ruhlarımıza dünyanın en enfes, en çarpıcı ve en diriltici mûsıkîsini boşaltır. Onunla da kalmaz, bizi çağrışımların atlas iklimine çeker ve gönüllerimize aydınlık çağların büyülerini fısıldar. Zaman üstülüğe açık hayallerimizi, tarihin değişik dönemeçlerinde kaybettiğimiz şeyleri bulup, getirip iâde etmekle coşturur.. ve her defasında bize taptaze bir demet ses, bir demet şiir, bir demet ahenk bahşeder. Biz, ezanı her zaman, bir mûsıkî banyosu alıyormuşçasına bütün benliğimizle duyar ve her duyuşumuzda, bilemediğimiz bir büyü ile bir başka tat, bir başka letâfet, bir başka hazza uyanırız. Bu duyuş ve bu seziş çok defa bizde, bir sihirli helezonla göklere doğru yükseliyor veya bir balonla çok yukarıda dolaşıyormuşuz gibi bir his uyarır. Hele bir de ezan, usûlüne uygun ve vicdanın sesi, soluğu olarak icra ediliyorsa.. göklerin nura gark olduğu, ruh-i revân-ı Muhammedî'nin şehbal açtığı ve lisan-ı Ahmedî'nin arz u semayı çınlattığı ezan dakikaları ne nurlu ve hislidir! İnsan o dakikalarda ruhunun derinliklerine inip vicdanını dinleyebilse, ne keşfedilmedik mânâların içine aktığını ve kendi derinliklerinde ne çağrışımların kaynaştığını duyacaktır!

Her zaman kendini yenileyip kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla taze kalabilen canlı vicdanlar, her ezan vaktinde, onun ilk gökten indiği dönemin halâvet ve tarâvetini duyar ve minarelerden yükselen sesin içinde peygamberlerin çağrılarını dinlerler.. gönlünde meleklerin tekbir, tehlil, şehadet korosuna erer.. ve âdeta Cibril'in dirilten nefeslerini, İsrâfil'in hayat veren soluklarını duyar gibi olurlar.

Ezanla, namaz dışı gerilim ve doyum tamamlanınca, henüz farzla gerçek kurbet enginliklerine açılmadan evvel, ılgıt ılgıt ilâhî rahmet esintilerinin ruhları kuşatma faslı sayılan ilk

nafile namaz ve kametle, o dakikaya kadar adım adım derinleştirilen konsantrasyon bir kere daha kontrol edilir; nihâî huzura ait teveccüh ve temkin bir kere daha gözden geçirilir ve miraca yürünüyor gibi namaza yürünür. O âna kadar gönlümüze çarpan, insanî yanlarımızı alarma geçiren ve bizi ebedî mihrabımıza yönlendiren ses, söz ve davranışlar, vicdan tellerinde hakiki gönül nağmeleri bulabilmek için bir akort ameliyesi gibidir. İbadette asıl ses ise, o biricik mihrap karşısında, duygu, düşünce birliğine ulaşmış ve bir imam arkasında el pençe divan durmuş; eğilip saygı ve hürmetini ifade eden, kalkıp Hak karşısında temennâ duran; yerlere kapanıp baş ve ayaklarını aynı noktada birleştirerek Allah'a yürüyen cemaatin müşterek davranışlarıyla başlar. Bizler cemaat şuurunu vicdanlarımızda duyduğumuz ölçüde, peygamberlerle yaşanmış aydınlık çağların bütün güzellik ve cümbüşünü de duyuyor ve hissediyor gibi oluruz.

Evet, namazın göklerdeki ahengiyle bütünleşmiş olanlar için imamın arkasındaki her hareket, her söz, insanoğlu için yitik Cennet adına bir hasret ve bir dâüssıla sesi verir, bir ümit ve bir vuslat duygusuyla tüllenir. Kendini, namazın miraç buudlu havasına salan hemen herkes için o, Cennet dönemlerimizin ve ötedeki Cennetlerin nazlı, hülyalı günlerinin fecir tepelerine benzer. Bizler, his dünyamızın vüs'ati ölçüsünde, her namaza duruşumuzda, Cennet güzelliklerinden ta bizim altın çağlarımıza uzanan bütün bir ışık kuşağının safvetini, sükûtunu yudumlar ve neş'eyle geriniriz. Bu sayede, dünyanın bin bir dağdağasıyla dağınıklığa uğramış zihinlerimiz toparlanır.. ruhlarımız cismaniyetin kasvetli atmosferinden sıyrılır ve gönül dünyamız bir kere daha vuslat mülâhazasıyla köpürür. Her namaz vakti ve her farz edasında olmasa bile, ruh ve gönül erleri hiç olmazsa her gün birkaç kez, ezel ve ebed arası gelir gider.. sık sık geçmişi geleceği

birden düşünce menşurundan geçirir.. ve geçmiş gibi görünen zamanın altın dilimlerini, geleceğin ümitle tüllenen yemyeşil zümrüt tepeleriyle bir arada temâşâ eder.. ve başkalarının yaşadıkları hayatla bizim ömürlerimizi aynı anda duyar ve yaşar, kevser yudumluyor gibi içinde bin bir lezzet ve mutluluğun hatıralarını bulur. Tıpkı rüyalarda olduğu gibi mesafeleri aşar.. zaman üstü âlemlerde dolaşır.. fevkalâdeliklerin bütün zevklerini duyar.. duygudan duyguya, fikirden fikire geçer.. her ânı, ayrı bir mârifet, ayrı bir muhabbet ve ayrı bir zevk tûfânı içinde geçirir. (Bu mülâhazalar irfan ufku bu noktaya ulaşanlar içindir.)

Hele bir de ruh ve gönül namazlaşınca, artık bu nuranî keyfiyet evirir çevirir, her zamanki amelimizin yerine kendi ahengini, kendi şiirini ve kendi semavîliğini getirir ikâme eder.

Günde birkaç defa, düşünce ve hülyalarımızı besleyen namaza ait sırlı ve sihirli hareketler, her zaman bizi mâverâîliğe taşıyabilecek bir yol, bir menfez bulur ve gönüllerimize:

"Mekânım lâ mekân oldu
Bu cismim cümle cân oldu
Nazar-ı Hakk ayân oldu
Özüm mest-i likâ gördüm." (Nesîmî)

dedirtir.. ve böylece ibadet, gönüllerde gizlenen, gizlenip kenzen bilinen o ezelî güzellik ve bütün vâridâtların kaynağını, buudlara sığmayan derinlikleriyle bir kere daha fâş eder. Bu itibarladır ki, namazın içinde açıktan açığa bilinen ve net olarak görünen hususlardan daha çok, azamet ve heybet buğulu, kemmiyet ve keyfiyetleri aşan bir his tufanı ve bir duygu anaforu yaşanır. Namazda, hep söylenemez şeyler beyan ufkumuzu sarar.. ifadesi imkânsız hisler ruhumuza garip bir mûsıkî fısıldar.. gündelik lisana sığmayan engin duyuşlar, düşünüşler benliğimizi işgal eder.. ve maddî aklın, mücerret

mantığın sınırlarını aşan gaybûbet renkli bir fetânet, peygamber çizgisindeki meâdî bir düşüncenin kapılarını aralar. Bu açıdan da diyebiliriz ki, kulun namazdan daha büyük bir ibadeti ve namaz içinde köpüren tasavvur ve tahayyüllerden daha sıhhatli ve engin bir hali yoktur.

İnsan ruhunun, duyuş ve sezişleriyle şuhud ve vücudu aşıp gayb noktasına ulaştığı namaz ufku, onu duyan ruhların bütün hasretlerini, hicranlarını ve dâüssılalarını söyler. Aynı zamanda kalbin itminanını, insanî duyguların revh u reyhânını, varlığın ezelî serencâmesini, yıldızların yeryüzünü temâşâsını, göklerin sırlarını, ukbânın ışıklarını, Cennetin yamaçlarını, yamaçlarda salınan ağaçlarını, ağaçların altında her zaman çağlayan ırmaklarını söyler.. rükünleriyle söyler, içindeki Kur'ân'la söyler, dualarla söyler; söyler ve söylediklerini yepyeni bir edâ ve üslûpla ruhlarımıza kevserler içiriyor gibi tekrarlar...

Kıyamdan sonra, kulluğa kilitli bu sadık bendeler, saf ruhlarının heyecanlarını, müstakîm düşüncelerinin râşelerini bir kere de rükû kürsüsünden haykırmak isterler. Azamet ve ceberûtun, rahmet ve lütfun halitasından hâsıl olan bir duyguyla ve heybete bürünmüş bir edâ içinde âdeta bir asâ gibi bükülürler.. bükülür ve iliklerine kadar işleyen bir kulluk şuuruyla hep ilâhî azameti mırıldanır ve bir kısım gök sakinlerinin Allah'a yöneliş üslûpları sayılan rükû ile *"Hazîratü'l-Kuds"*ün kapılarını zorlar ve o kapıların aralanması ölçüsünde kendi ruhî âlemlerinin derinliklerine kavuşurlar. Hacda ve başka yolculuklarda, tepelere tırmanılması, tepelerin aşılıp düzlüklere varılması tekbir, tehlil fasıllarıyla seslendirildiği gibi, namaz unvanı altında ruhun miraç yolculuğu da, bir bölümden diğer bölüme geçişte hep aynı mübarek duygu ve düşüncelerle ve hep aynı mübarek kelimelerle ifade edilir. Hemen her rükünde, Allah'a karşı saygılı olmayı en iyi şekilde dile getirmek

üzere söylenilen tekbirlerle, tahmidlerle ve bu kelimelerin çağrıştırdığı mülâhazalarla yüce divanın kapı tokmaklarına dokunulur; sonra da, bir eşref saati en mükemmel şekilde değerlendirme dikkat, teyakkuz ve temkiniyle beklemeye geçilir; geçilir ve avını bekleyen bir kedi hassasiyeti, bir örümcek sabrıyla ilâhî vâridât ve tecelliler avlanmaya çalışılır.

Namazda rükû, kıyamdan bir adım daha ileride üzerimize nefehâtını salar, ruhlarımıza hayattan daha güzel, cismanî zevklerden daha enfes ve bu sınırlı dünyada gerçekleştirilmesi imkânsız bir rüyadan, hem de tasavvur edemeyeceğimiz ölçüde bir rüyadan neler neler fısıldar. Gönüllerimize, istediğimiz, beklediğimiz nesnelerin ötesinde zümrütten günler, saatler ve dakikalar vaad eder. Zaten, hepimiz biraz da ümitlerimizin, mefkûrelerimizin, hülyalarımızın, beklentilerimizin çocukları değil miyiz? Hemen hepimiz, bugünkü tersliklerle hırpalanıp da gerçeğe uyanınca, içinde bulunduğumuz zamanı aşar ve ileride elde edeceğimiz hayat ve saadetin ümidiyle *"gelecek zaman"* der ve tebessümlerle Cennetin yamaçlarını süzeriz.

Rükû, Hak karşısında iki büklüm olma mânâsındaki buuduyla, bütün kaddi bükülmüşlerden bir ses alır; *yer yer "Rabbim bana zarar dokundu"*, zaman zaman da *"Dağınıklık ve tasamı sadece sana açıyorum"* der ve bize hayat ırmağından bir çağlayış, Yusuf ilinden de bir gömlek kokusu duyurur.. duyurur, hep hakikatlerin ötesinden gelecek hârikulâdeliklerin zuhur edeceği neş'esiyle bizleri coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, benliğimizden fışkıran bir hamd ü senâ tûfânıyla belimizi doğrultur ve O'na, bir ara fasıl minneti daha sunarız. Bu kısacık ayakta duruş, ilkinden farklı ve ayrı bir Hakk'a yürüme limanıdır. Bu nurlu limanda kıyamı, kıraati, rükû tesbihlerini bir kere daha gönlümüzün derinliklerinden geçirir; hislerimizin sınırsızlığını, hayallerimizin sonsuzluğunu bu kısacık tevakkuf içine sıkıştırarak duymaya çalışır;

bütün his gücümüzü vâridât avlamak üzere seferber eder ve yakaladığımız *"kenz-i mahfî"* tayflarıyla kendimizi daha engin ve kurbet renkli bir yeni duyuş çağlayanına salıveririz. Namazı rükûda duyup kıyamda dinleyenlerin nasıl bir haz ve lezzete erdiklerini, nasıl bir haşyet ve saygıyla kıvrandıklarını, nasıl bir ümitle gerilip nasıl bir korkuyla ürperdiklerini kestirmek zordur. Bu duyuş, bu dinleyiş, vuslata atılan adımların en ciddilerinden ilki, secde de bunun ikincisidir.

Secde, namazın içindeki mevhibe ve vâridâtın şükür zemini, erimiş gönüllerin kulluk kalıbına tam olarak döküldükleri mehâbet potası, dualarla Hakk'ın kabulü ortasında iki nokta arasındaki doğru çizgi ve bulunup bilinecek, bilinip sevilecek Zât'a karşı duyguların, düşüncelerin visâl koyu ve buluşma arsasıdır. Bizler, gerçek konumu içinde secdeyi duyup dinledikçe, imandan, İslâm'dan, ihsândan süzülmüş bir usârenin, namazlarımızın kıyam, rükû ve kavmesinden geçerek gönüllerimizin zümrüt tepelerine aktığını hissederiz.

Secdede baş ve ayaklarımızı aynı noktada birleştirerek yusyuvarlak hâle gelir; bir yay gibi gerilir; bir ses, bir soluk olur inler ve ümitlerimizin ameller önündeki her şeye yeten enginliğini, rahmetin her şeye sebkat eden öndeliğini imanımızla birleştirir, bütünleştirir; bir ucu dünyada bir ucu ukbâda âdeta bir gökkuşağına benzeyen bu alâim-i sema altından geçmek sûretiyle tali'imizi değiştirmeye çalışırız.

İnsan, secdedeki duyuş ve sezişlerin kendisini yükseltmiş bulunduğu bahtının zirvesinden bakıp gerçeği temâşâ ettiği bu noktada, kalbinin dilini kullanarak, hislerinin bütün kelimelerini ortaya dökerek, dünyayı biraz ahirete doğru yönlendirip, öteleri de biraz ruh dünyasının içine aksettirerek kulluğunun destanını okuyor gibi bir mazhariyeti duyabilir, yaşayabilir.

Evet onun, kulluk şuuruyla coşan duaları, Allah'ın rahmet ve lütuf çağlayanlarıyla karşılaşıp birbirinin içine akıp da

dua ve icabet buluşunca, duygularımız Cennet hayatı gibi güzel, vuslat gibi engin çağlamaya başlar. Anlayanlar için bu güzelliklerin tadı o kadar keskin, şivesi o kadar büyüleyicidir ki, onu bir kere duyup yaşayanlar bu nimetlere ve nimet sahibine nasıl şükredeceklerini bilemezler.

Başı yerde ve ışıktan bir helezonla en ulaşılmaz zirvelere tırmanıp ve semavî seyahatle Hakk'a yakınlığı derinleştiren bir kurbet eri, *"Hazîratü'l-Kuds"*e ermiş olma his, şuur ve mahmurluğuyla vuslatını bir başka buudla daha da renklendirmek üzere Hakk'a tâzim ve tekrimini arz ederek saygıyla başını kaldırır ve huzurda bulunmanın bütün âdâbıyla *"et-tahiyyât..."* diyerek vecde gelir; artık bir yeryüzü varlığı değilmişçesine tabiatüstü bir hal, bir mânâ ve bir büyüye bürünür.

Öyle ki, bu engin hazlarla coşan namaz kahramanı, doyma bilmeyen bir hisle, kemmiyet ve keyfiyet sınırlarının üstünde, niyetle derinleştirip sonsuzlaştırdığı; yakîniyle Hak'la irtibatlandırıp hulûsuyla ebedîleştirdiği mal, can ve bütün ilâhî mevhibeler adına Hakk'a karşı minnet borcunu edâya yönelir; gönlünün bütün duyarlılığıyla Allah'ı anar ve inler.. Nebî'yi yâd eder, içi inşirahla dolar.. kendisiyle aynı mutluluğu paylaşan insanları düşünür, hayır dualarıyla gürler.. ve tekbirlerle başlattığı bu miraç yolculuğunu, dinin temeli sayılan şehâdetlerle noktalar...

Namaza alışmış ve onunla beslenen insanlar, ona hiçbir zaman doymazlar. Doymak şöyle dursun, her namaz bitiminde *"Daha yok mu?"* der, nafileden nafileye koşar; duhâ ile güneş gibi yükselir, evvâbinle gidip kurbet tokmağına dokunur, teheccüdle berzah karanlıklarına ışıklar gönderir, ömürlerini âdeta ibadet atkıları üzerinde bir dantela gibi örmeye çalışır ve kat'iyen içinde yaşadıkları nurlardan, ruhlarını saran mânâlardan ayrılmak istemezler.. istemezler ve hep ibadetin vaad ettiği güzelliklere koşarlar.

HAC

Hac, kasdetme ve yönelme mânâlarına gelir. Ancak onu, mutlak kasd ve mücerret yöneliş mânâlarına hamletmek de doğru değildir. Hac, hususi bir zaman diliminde, hususi bir kısım yerleri, yine bir kısım hususi usûllerle ziyaret etmeğe denir ki; senenin belli günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır. İhram haccın şartı, vakfe ve tavaf ise onun rükünleridir.

Her sene, dünyanın dört bir yanından yüz binlerce insan, *"Beytullah"*a teveccüh edip, mübârek bir zaman dilimi içinde, Sahib-i Şeriat tarafından belirlenmiş bazı mekânları.. hususi bir kısım usûllerle ziyaret eder.. vazifelerini yerine getirir ve günahlarından arınırlar –ki böyle bir vazife *"Ona varmaya gücü yeten kimsenin Kâbe'yi tavaf etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır."*– fermânıyla, İslâm'ın beş esasından biri olarak gücü yeten herkese farz kılınmıştır.

Hac, Müslümanlar arasında içtimaî birliği tesis ve tecelli ettiren öyle büyük ve öyle şümullü bir İslâm şiârıdır ki, onun enginlik ve vüs'atini, küre-i arz üzerinde bir başka mekân ve bir başka cemaatte bulup göstermek mümkün değildir. Kâbe, o derin mânâ ve kudsiyetiyle, ta Hz. Âdem ve onun yaratılışından önceki zamanlara gidip dayanan.. ve daha sonra Hz. İbrahim'le bilmem kaçıncı kez ortaya çıkarılıp imar edilen, millet-i İbrahimiye ile irtibatlı, Hakikat-ı Ahmediye'nin amânın bağrında eşi, Nûr-u Muhammedî aleyhisselâmın dölyatağı ve bütün semavî dinlerin kıblegâhı, eşsiz öyle bir

tevhid ocağıdır ki, bu hususiyetleriyle ona denk, Allah evi denebilecek ikinci bir bina yoktur.

Her yıl, yüz binlerce insan, Allah'a karşı kulluk sorumluluklarını yerine getirmek için, Hakk'a en yakın olacakları bir zaman diliminde, bir zirve mekânda, edâ edecekleri ibadetlerin menfezleriyle duygularını, düşüncelerini soluklar.. ahd ü peymanlarını yeniler.. günahlarından arınır.. birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlar ve hatırlatır.. içtimaî, iktisadî, idarî ve siyasî işlerini, her yanıyla Hakk'a kulluğu çağrıştıran bir ibadet zemininde, kalblerin rikkati, duyguların enginliği ve İslâm şuurunun med vaktinde, bir kere daha gözden geçirip pekiştirir; sonra da yepyeni bir güç, yepyeni bir azim, yepyeni bir şevkle ülkelerine dönerler.

Hepimiz hacca, biraz da, ruh ve duygularımızın kirlenmiş olması mülâhazasıyla gider ve o güne kadar tanımadığımız farklı bir kapıdan, ayrı bir mânâ âlemine açılıyor gibi yola revân olur ve geçeceğimiz yollara sıralanmış şeâiri bir bir görür, duyar, enginliklerine iner.. ve ulu dağların mehâbeti içinde gözümüzü, gönlümüzü dolduran bunca İslâm alâmeti karşısında, daha yolda iken Kâbe ve haccetme ruhunun perde perde sıcak ve derin esintilerini duymaya başlarız. Sonra da, gidip ta en son noktaya ulaşıncaya kadar, otobüs kanepelerinde, tren kompartımanlarında, gemi kamaralarında, uçak koltuklarında, otel odalarında, misafir salonlarında, hatta çarşı ve pazarda hep o sımsıcak meltemlerin tesirini hissederiz. Bu vasıtalara, bu yollara ne kadar alışmış ve ne kadar kanıksamış olursak olalım; vasıtasına göre, saatler, günler ve haftalar süren bu mavi, bu ruhanî, bu ahenkli, bu vâridâtlı yolculuktan bir kurbet, bir vuslat, bir güzellik, bir şiir hatta bir romantizm banyosu ala ala, ruhlarımıza, asıl kaynağından gelen gücü kazandırmış, gönüllerimizi itminan arzusuyla şahlandırmış ve husûsî bir âlemin namzedi olmuş gibi kendimizi, bütün bu

büyülü güzelliklere ulaştıracak sırlı bir kapının önünde sanırız. Bu kudsî yolculuk ve yol mülâhazası, her zaman his dünyamıza öyle esbap üstü bir duyuş ve bir seziş kabiliyeti bahşeder ki; bazen neş'eyle tüten, bazen murâkabe ve muhâsebe duygusuyla buruklaşan bir ruh hâletiyle, âdeta kendimizi ahiretin koridorlarında yürüyormuşçasına hep tedbirli ve temkinli hissederiz.

Kâbe; bakış zâviyesini iyi belirlemiş olanlara göre, boynu ötelere uzanmış, bir bize, bir de sonsuzluğa bakan; yer yer sevinen, zaman zaman da kederlenen için için bir hâli olduğu hissini uyarır. Binlerce ve binlerce senenin tecrübe, vakar ve ciddiyetini taşıyan ve daha çok da bir insan yüzüne benzeteceğimiz onun dış cephesini görünce, edâsı ve endâmıyla bize bir şeyler anlatmak istediğini, harîmini açıp bize:

"Gel ey aşık ki, mahremsin
Bura mahrem makamıdır
Seni ehl-i vefa gördüm."

dediğini duyar gibi oluruz.

Kâbe; konumu itibarıyla, evimizin en mûtenâ köşesinde, en hâkim bir sedir üzerinde oturup evlatlarının, torunlarının neş'elerini paylaşan, elemlerini ruhunda yaşayan bir anne görünümündedir. Bulunduğu yerden çevresini temâşâ eder; yer yer acılarla burkulur, zaman zaman da inşirahla çevresine tebessümler yağdırır. İnsan, beldelerin anasına yaslanmış bu binaların anası çevresinde dönmeye başlayınca şefkatle kucaklandığını, sevgiyle koklandığını duyar gibi olur. Tavafta hemen herkes kendini, annesinin elinden sımsıkı tutmuş koşan bir çocuk gibi hafif, güvenli ve şevkli hisseder. Evet insan, o binler ve yüz binler içinde, uhrevî düşüncelerle onun etrafında pervaz ederken, âdeta Allah'a doğru yürüyormuşçasına şevk u tarâbla coşar ve kendinden geçer. Vücudunun yarısından

çoğu açık, urbası omuzlarında *"remel"* yapıp zıplayarak yürürken her zaman telaşlı, endişeli; fakat bir o kadar da ümitli ve çelik çavak bir yol alışın heyecanını yaşar. Dünya hesabına bu salınmışlık, bu rahatlık ve romantizm, mübarek evin çevresindekilere tarifi imkânsız büyülü bir derinlik, bir hayal ve bir melâl aşılar. İnsan, o uhrevî kalabalığın ukbâ buudlu görüntüsü karşısında, daha tavafa girmeden o ilâhî harîmin münzevî sükût ve şiirini duyar gibi olur. Her zaman kendini Kâbe'nin çevresinde bu dönme büyüsüne kaptıran derin ruhlar, dönerken kim bilir, ne mahrem kapıların önünden geçer.. ne bilinmez tokmaklara dokunur ve ne sihirli panjurlar aralarlar ötelere.! Öyle ki, bu eski fakat eskimemiş binanın çevresinde, her an yepyeni duygularla coşup dönerken, tahayyüllerimizde açılan menfezlerden gönüllerimize akan vâridâta, sinelerimizde çakan ışıklara ve ruhlarımızı uçuran sırra şaşarız. Her adım atışımızda, sırlı bir kapı açılacakmış da, bizi içeriye çağıracaklarmış gibi bir hisle hareket eder, keyfiyetini bilemediğimiz bir zevke doğru kaydığımızı sanır ve kalbimizin heyecanla attığını hissederiz. O esnâda bulunduğumuz yerden, Kâbe'nin gönüllerimize sinmiş olanca büyüklüğünün, derinliğinin, büyüsünün canlanıp köpürdüğünü tepeden tırnağa her yanımızda duyar ve ürpeririz.

Bu mülâhazaları bazen, bir kısım gerçek sebeplere dayandırarak izah etmek mümkün olsa da, çok defa kriterlerimizi, takdirlerimizi aşan vâridât ve sünûhat karşısında sessiz kalırız. Zira Kâbe ve çevresi, maddî şartları ve dış aksesuarı itibarıyla bir şeyler ifade etse de, muhtevası kapalı, mânâları buğulu, üslûbu da uhrevî olduğundan herkes onun anlattıklarını anlamayabilir. Oysa ki, avam-havas, cahil-âlim, genç-yetişkin herkesin mutlaka ondan anladığı ama çok defa ifade edemediği bir sürü şey vardır.

Kâbe, hepimizde ürperti hâsıl eden mehîb dağ ve tepeler arasında daha çok filizlenmiş bir nilüfere benzemesinin

yanında, içinde varlığın esrârını taşıyan bir sır fanusu, Sidretü'l-Müntehâ'nın izdüşümü veya gökler ötesi âlemlerin usâresinden meydana gelmiş bir kristâl gibidir. İnsan o sır fanusunun çevresinde şuuruyla döndüğü sürece, akıp dışarıya sızan dünya kadar gizli şeyler hissettiği gibi, zaman zaman da, Sidretü'l-Müntehâ'ya kilitli bu prizmadan gökler ötesi âlemleri de temâşâ eder.

Evet, hemen herkes, onun harîmine sığınır sığınmaz, zaten ruhlarında mevcut olan his ve düşünce enginliğinde daha bir derinleşerek Kâbe'yi, kendi varlıklarını ve Cenâb-ı Hakk'ın matmah-ı nazarı bu iki unsurun birbirleriyle münasebetlerini düşüne düşüne, içlerine açılan bir kısım sırlı kapılardan geçerek, o güne kadar tanımadıkları en mahrem dünyalara açılırlar. Elbette ki bu duyuş ve bu seziş, bu mânâ ve bu ruh ancak, sağlam bir iman, mükemmel bir İslâmî hayat ve tastamam bir ihlâs ve yakîn birleşiminden hâsıl olacaktır. Yoksa, mücerret kalıpların hissesi kalıpların çerçevesine bağlı kalacaktır.

Kâbe'deki bu derinlik ve bu zenginlik sayesinde oradaki hemen her şey, diğer zamanlarda olduğunun üstünde, hac duygusuyla renklenince, bir başka ihtişam, bir başka mehâbetle tüllenir.. tüllenir de insan onun büyüsüne kapılarak, âdeta ışıktan bir helezonla, vuslata tırmanıyor gibi döne döne yükselir ve özündeki bir câzibeyle gider Mâbuduna ulaşır. Bu noktaya ulaşan ruhun edâ ettiği tavaf namazı aynı şükür secdesi, içtiği zemzem de Cennet kevseri veya vuslat şarabı olur.

Kâbe'nin çevresindeki tavafı, tasavvufî ifadesiyle, daha çok, mübarek bir duygu, bir düşünce etrafında ve kendi içimizde derinleşme hedefli bir seyahatin ifadesi sayılan *"seyr fillâh"*a benzetecek olursak, sa'y mahallindeki gelip gitmeleri, halktan Hakk'a, Hak'tan da halka urûc ve nüzûlün unvanı

olan *"seyr ilâllah"*, *"seyr minâllah"* mânâlarıyla yorumlamak muvafık olur zannederim. Evet, Safâ-Merve arasındaki gelip gitmelerde işte böyle bir mülâhaza ve bu mülâhazadan kaynaklanan bir derin his ve arzu tûfânı yaşanır.

İnsan mes'âda (sa'y mahalli) hep bir koşup aramanın, bir medet dileme ve imdat etmenin kültürünü, şiirini, mûsıkîsini, vuslat ve *"dâüssıla"*sını yaşar. Orada önemli bir şeyin peşine düşülmüş gibi, takipler aralıksız devam eder. Aranan şey zuhur edeceği âna kadar da gelip gitmeler sürer durur. O yolda rastlanılan her iz ve emâre insanın heyecanını bir kat daha artırır.. ve sineler:

"Bak şu gedânın hâline
Bend olmuş zülfün teline
Parmağı aşkın balına
Bandıkça bandım bir su ver." (Gedâi)

der ve Kâbe'nin çevresinde olduğu gibi hem koşar hem de içine matkaplar salarak, Beytullah'ın çevresindeki enfüsî derinleşmeye mukabil, burada, bir hatt-ı müstakîm üzerinde gelip gider; peygamberâne his ve duygularla, başkaları için yaşama, başkaları için gülme ve ağlama, hatta başkaları uğrunda ölme cehdiyle gerilir.. telaşlı fakat hesaplı, endişeli ama ümitli; semanın altın ışıkları altında, hac mevsiminin mavimtrak saatleri içinde; yeni bir vuslatın heyecanı ve henüz aradığını tam bulamamış olmanın tahassürüyle koşar, âheste yürür, tepeye tırmanır, oradan aşağı iner ve yolda olmanın bütün kararsızlıklarıyla çırpınır durur. Bazen, mes'âda koşan insanların, daha çok bir nehrin akışına benzeyen çağıltılarına karışarak, karışıp bir koro şivesiyle hislerini dile getirerek.. bazen de hiçbir şey ve hiçbir kimse görmüyor olma ruh hâletiyle, tek başına sa'y ediyormuşçasına, gözünde Hz. Hacer'in silûeti, elinde gönül kâsesi ve dilinde:

İste peykânın gönül hecrinde, şevkim sâkin et,
Susuzum bir kez bu sahrada benim'çün âre su!
....
Bîm-i dûzah nar-ı gam salmış dil-i sûzânıma.
Var ümidim ebr-i ihsânın sepe ol nâre su" (Fuzûlî)

sözleri, göklerden gelip alevlerini söndürecek bir rahmet bekler.. ve ruhunu yakan kendi ateşiyle beraber, intizarın bitmeyen hasretiyle de kavrulur durur. Bazen mes'âda, ötelerden kopup gelen bir meltemin serinliği duyulsa da, genelde orada hep şevk buudlu bir hüzün, ümit ve recâ televvünlü bir aşk ızdırabı yaşanır.

Mes'âda çok defa, hakikatler hayale karışır ve çevredeki insanlar bazen sükûtun derinliğiyle, bazen de çığlık çığlık hıçkırışlarıyla, kâh mîzâna sürükleniyor gibi, kâh kevsere koşuyor gibi zevk ve tasa ikilisiyle yer yer yutkunur, zaman zaman da rahat bir nefes alır.. ve geliş gidişlerine, iniş çıkışlarına devam ederler. Orada saat ve dakikalar o kadar nazlıdır ki, mutlaka iltifat ve alâka isterler. Yoksa hiç var olmamışlar gibi iz bırakmadan eriyip giderler.

Günler bayrama doğru kaydıkça, metaf, zemzem ve mes'â gizli bir gurbet ve hasret duygusuyla lacivertleşir.. Kâbe, bize araladığı pencerelerin panjurlarını yavaş yavaş indirir.. ve her hâdise ile fâniliğini anlayan insan, buradan göçme zamanı geldiğinde ayrılması icap ettiği gibi, bir gün mutlaka dünyadan da ayrılacağını düşünür ve kendi içine, kendi hususi dünyasına çekilerek âdeta bir ruhî inzivaya bürünür.

Ama henüz her şey bitmemiştir; Hakk'a yürüyen bu insanları bekleyen hâlâ upuzun bir yolculuk var. İnanılmaz tılsımı ve baş döndüren füsûnuyla güzergâhı kesmiş duran *"Mina"* onları bekliyor.. gök kapılarının gıcırtılarının duyulduğu *"Arafat"* onları gözlüyor.. *"Müzdelife"*, onlara mini bir şeb-i

arûs yaşatmadan salıvereceğe benzemiyor.. daha ileride teslimiyetlerini soluklayıp akl-ı meâşlarını taşa tutacakları yerler gelecek ve Allah'a nefislerinin fidyelerini sunup, kendi duygu dünyalarında beraatlerinin bayramını yaşayacak; sonra da, Kâbe'de, kâbe-i kalblerine yönelerek, Hak'tan yine Hakk'a, urûc ve nüzûllerini noktalayarak *"fenâ fillâh"* ve *"bekâ billâh"* tedâîlerinin ilhamlarıyla tali'lerine tebessümler yağdıracaklar.

Postunu fedakârlık iklimine sermiş bulunan Mina, o büyüleyen parıltılarıyla, şiirini ta Müzdelife'nin tepelerine duyurur.. onun içine girmek ister.. hatta onu da aşarak ötelerdeki Arafat'ı selâmlar.. selâmlar ve yirmi dört saatlik misafirlerine referans verir.. ve bu bir günlük konuklarını Arafat'a emanet eder.

Bence Mina, fedakârlıkla şefkatin, emre itaatteki inceliği kavramakla muhabbetin tüllendiği arzda semavî bir kuşak ve sımsıcak bir kucaktır. Mina, âdeta bir teslimiyet kovanı ve bir hasbîlik yuvası gibidir. Eski hâli itibarıyla tamamen, şimdiki durumu itibarıyla da kısmen, hemen herkesin, evsiz barksız, yurtsuz yuvasız birkaç günlüğüne ikamet ettiği Mina, öyle sırlı bir yerdir ki, ukbâya bütün bütün kapalı olmayan her gönül, o dağlar ve vadiler arasındaki âramgâhta neler hisseder neler..! Bizler Mina'yı, her yanıyla, ruhumuzla öyle kaynaşmış ve bütünleşmiş buluruz ki; onun, âdeta kalbimizde attığını, damarlarımızda aktığını ve âsâbımızda yaşadığını duyar gibi oluruz. Öyle ki, oraya daha adım atar atmaz, onun, ruhumuzla kucaklaştığını, –Allah Resûlü'ne ilk kucak açılan yer olması itibarıyla de üzerinde durulabilir– bize ötelere açılan yolları işaret ettiğini ve bizi tamamladığını, hatta gelip duygu dünyamıza karıştığını hisseder ve bir ölçüde hepimiz Minalaşırız.

Biz Mina'da hazırlıklarımızı yapıp ruhumuzun kanatlandırılmasıyla uğraşırken, *"Arafat"* bir baştan bir başa gelin

odaları gibi süslenir ve bağrını gelip konacak, gerilip ötelere açılacak misafirleri için tıpkı bir liman, bir meydan, bir rampa gibi hazırlar, açar.. ve ona bir dâüssıla tutkusuyla koşan Hak konuklarını beklemeye koyulur.. yeni bir imkân, yeni bir devran mülâhazasıyla coşkun Hak konuklarını.

Arafat'ın öyle bir nuranîliği ve orada yaşanan zamanın öyle bir derinliği vardır ki, o hazîrede bir kere bulunma bahtiyarlığına ermiş bir ruh, gayri hiçbir zaman bütün bütün mahvolmaz ve kat'iyen dünyevîler gibi ölmez. Ömrünün birkaç saatini Arafat'ta geçirmiş olanlar, bütün bir ömür boyu güller gibi açar durur ve asla solmazlar. Onun şefkatli, aşklı, şiirli dakikaları, hep bir sabah güneşi gibi gönül gözlerimizde ışıldar durur.. ve her yanında açık-kapalı aşkla bilenmiş, bülbül gibi şakıyan, şakıyıp kalblerinin en mahrem noktalarında petekleşmiş bulunan imanlarını, irfanlarını, muhabbetlerini ve cezb u incizaplarını haykıran insanların çığlıkları kulaklarımızda tın tın öter ve ötelere müştak gönüllerimizi coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, bizi, en inanılmaz, en erişilmez lezzetlere çeker.. en olgun, en doyurucu vâridâtla hislerimizi şahlandırır.. görmüş geçirmiş varlıkların istiğnâlarına benzer şekilde gözlerimize bir büyü çalar ve bizleri özlerimizin içindeki zenginliklerde dolaştırır.

Arafat'ta, sabahlar da gurûblar da hep derinlik soluklar ve ihtimal ki, en yüksek şairlerin bile terennüm edemeyeceği nüktelerini kalblerimize boşaltır; bize varlığımızın gayeleri adına neler ve neler fısıldarlar. Bence, ruhun uhrevîleşip incelmesi için insan hiç olmazsa ömründe bir kere Arafatlaşmalı, Arafat'ı yaşamalı ve Arafat'ın tulû' ve gurûbunu oksijen gibi ciğerlerine çekmelidir.

Arafat'ta insan, duanın, yakarışın, iç çekiş ve iç döküşün en ürperticilerine şahit olur. Hele ikindi sonrasına doğru,

biraz da buruksu veda havasıyla eda edilen dualar, daha bir derinlikle tüllenir, sesler, soluklar, gökler ötesi meleklerin çığlıklarını hatırlatan bir enginlik ve duruluğa ulaşır. İnsan, Arafat düzlüğünde yükselen âh u efgânı duydukça, seslerdeki uhrevîlik, ebedî saadet ümidinin hâsıl ettiği rikkat, şefkat ve recâ ile gençleştiğini, ebedîleştiğini, büyük bir açılışa geçtiğini ve genişlediğini sanır. Hele, güneş gurûba kapanıp da, kararan ufukların her yana buğu buğu veda duyguları saldığı dakikalarda ümitlerin cisimleşip içimize aktığını, şuurlarımızın Arafat vâridâtıyla aydınlandığını ve tıpkı rüya âlemlerinde olduğu gibi, kalıplarımızdan sıyrılıp, bır kısım mânevî anlaşılmazlıklara açıldığımızı.. Arafat gibi çığlık çığlığa inlediğimizi.. batan güneşle beraber eriyip gittiğimizi.. kulaklarımıza çarpan âh u efgân gibi birer feryat hâline geldiğimizi.. kuşlar gibi hafifleyip bir tür kanatlandığımızı.. mâhiyet değiştirip birer mânevî varlığa inkılap ettiğimizi sanır ve hayretler içinde, olduğumuz yerde kalakalırız.

Arafat, insanların bütün bir gün, melek mevkibleri arasında dolaşıp durduğu, otururken-kalkarken sürekli semavîlik solukladığı, Hak rahmetinin sağanak sağanak gönüllerimize boşaldığı ve hâdiselerin hep ümit televvünlü cereyan ettiği bir rahmet yamacı ve hesap endişeli bir Arasat meydanıdır. Dünyaya ait her şeyden sıyrılmış ve soyunmuş insanlar, hesap, terazi, mîzân endişesi ve rahmet ümidiyle hep hayaletler gibi dolaşırlar onun düzlüklerinde. Affolacaklarını umar, kurtuluşa ereceklerinin hülyalarını yaşar ve bu bir tek günü, senelerin vâridâtını elde edebilecek şekilde değerlendirirler.. değerlendirirler ama, yine de bir başka yerde dua edip yakarışa geçmeleri lâzım geldiğini de söküp kafalarından atamazlar.

Atmalarına gerek de yok, zira birkaç adım ötede bağrını açmış Müzdelife onları bekliyor. Vicdanlarımızdan, Müzdelife'nin bizi beklediği mesajını alır almaz, içinde bulunduğumuz

ışıklardan ve ümitle bize tebessüm eden Arafat'tan ayrılır, rükûa nispetle secde seviyesinde Allah'a yakın olmanın unvanı sayılan Müzdelife'ye yürürüz.. sonsuza, mekânsızlığa, ebediyete ve Allah'a yürüdüğümüz gibi Müzdelife'ye yürürüz. Tamamlanmaya yüz tutmuş mehtâbın, dağ-dere, vadi-yamaç her yanı aydınlatan ışıklarla cilveleştiği bir mübarek mekânda ve göklerin yere indiği, arzın semavîleştiği duyguları içinde, kendimizi, orada, Hakk'a ulaştıran ayrı bir rıhtım, ayrı bir liman ve ayrı bir rampada buluruz. Kâbe'den beri değişmeyen halleriyle, göklerin pırıl pırıl çehresinin, hacıların simalarındaki akislerini, Allah'a yönelmiş yalvaran bu sâdık bendelerin seslerini bedenlerimizde, ruhlarımızda, gözlerimizde ve gönüllerimizde duyarak ötelerde dolaşıyor gibi öteleşir, meleklerle ve melekûtla hemhâl olur uhrevîleşir ve kendimizi bütün bütün rahmetin enginliklerine salarız.

İbn Abbas, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun, Arafat'ta ümmeti adına sarih olarak elde edemediği önemli bir reçete ve beraati Müzdelife'de elde ettiğini söyler. Gönlüm bu tespitin yüzde yüz doğru olmasını ne kadar arzu ederdi..! Eğer, Hz. İbn Abbas'ın dediği gibi ise, başların secdeye varmışlığı ölçüsünde insanları Allah'a yaklaştıran Müzdelife, bir başka feryâd u figân, bir başka âh u zâr ister..

Müzdelife'nin hemen her yanında, lambalardan akseden ışıklarla, hacıların parıldayan yüzleri, buğulu bakışları ve heyecanla çarpan sineleri, sadece gecesiyle tanıdığımız o mübarek sahaya, büyüleyen ayrı bir güzellik katar. Hele gece ilerleyince her yanı daha derin bir esrar bürür. Bir kısım kimseler ertesi günkü zor vazifeleri için dinlenirken, sabaha kadar el pençe divan duran insanlar da vardır. Sesini sinesine çekip duygularıyla tıpkı bir mızrap gibi gönlünden gönül ehline nâğmeler dinleten bu engin ruhlar kim bilir neler düşünür, neler söyler ve içlerinden neler geçirirler..! Kalb sesleri her

zaman kendilerini aşan bir seviyede cereyan eder ve meleklerin soluklarıyla at başıdır. Kalbini dinleyen ve kalbiyle konuşan bu zaman üstü insanlar, şimdi seslendirdikleri bu gönül bestelerinin yanında, daha önce, ondan da önce, duygu mızrabıyla gönül telleri üzerinde duyurup duymaya çalıştıkları ne kadar nağme varsa, hepsini bir koro gibi birden duyar, birden dinler ve geçmişlerini bu günle beraber bir zevk zemzemesi hâlinde yudumlarlar.

Ufuklarda şafak emâreleri tüllenmeye başlayınca, bir gün önce Arafat'ta yaşanan ses-soluk, his-heyecan katlanarak bütünüyle Müzdelife'ye akar.. akar ve tan yeri bir sürü his, bir sürü iniltiye karışarak ağarır. Namaz dışı Hakk'a yönelişler, namaz içi teveccühler.. ve namazın içine akıp kunutlaşan dualar her biri Hakk'a yakınlığın ayrı bir buudu olarak keyfiyetler üstü bir derinlikte edâ edilirler.

Bazen dört bir yanımızı saran ve bütün duygularımızı okşayan bir ipek urba gibi.. bazen ümitlerimize fer ve acılarımıza tesellibahş olan semavî eller gibi.. bazen ocaklar misâli yanan sinelerimize su serpen birer tulumba gibi.. bazen ruhlarımıza en yüce hakikati duyurup gönüllerimize ürpertiler salan ezanlar gibi.. bazen yıkılmış, dağılmış eski dünyamızın parçalarını bir araya getirerek, özümüzden, ebediyetimizden, dünyamızdan, ukbâmızdan öyle mânâlar duyururlar ki, kendimizi yeniden keşfediyor, özümüzü daha yakından tanıyor, dünyaya farklı bir zâviyeden uyanıyor, ukbâyı da ayrı bir yakınlık, ayrı bir netlik içinde görüyor gibi oluruz.

Bu yalvarış ve yakarışlar, güneş ışınları yeni bir günün müjdesiyle ufukta belireceği âna kadar da devam eder. Güneş doğarken de, âdeta o âna kadar secdede olan başlar, bir başka yakınlığa ulaşmak için yeniden *"şedd-i rihâl"* eder ve yollara koyulurlar. Şimdi, önümüzde daha önce de uğrayıp, vadi

vadi selâm durup geçtiğimiz Mina var. Safvete ermiş kalblerin, düz mantığa zimam vurup ruhun eline teslim edecekleri Mina.. teslimiyete ermiş gönüllerin inkıyadlarını ortaya koyacakları Mina.. Hz. Âdem'den Hz. İbrahim'e, ondan da insan nev'inin Şeref Yıldızı'na kadar binlerin, yüz binlerin akıl ve mantıklarını gemleyip muhâkemelerini kalble irtibatlandırdıkları Mina.. nihayet bütün bunlardan sonra, şeytanı taşlarken nefislerimizin de paylarını aldıkları, ayrıca ibadetin esası sayılan taabbüdîliğin ma'şerî vicdan tarafından temsil edildiği Mina... Ve şeytan taşlamanın yanında daha neler neler yapılır orada.. kurban, tıraş, hac esvâbından soyunma.. ve yol boyu derinleştirilen konsantrasyondan sonra tam bir metafizik gerilimle eda edilen farz tavaf bunlardan sadece birkaçı..

Hac yolcusu, evinden ayrıldığı andan itibaren, yol boyu, nefis ve enâniyeti hesabına iplik iplik çözülür; kalbî ve ruhî hayatı adına da bir dantela gibi ibrişim ibrişim örülür. Evet, insan bu ışıktan yolculuğunda en eski fakat eskimeyen, en ezelî ama taptaze gerçeklerle tanışır ve hâlleşir.. ve hiçbir zaman unutamayacağı edalara ulaşır. Hele, yapılan işin şuurunda olanlar için bu arzî fakat semavî yolculuk, ihtiva ettiği vâridât ve hâtıralarla daha bir derinleşir ve ebediyet gamzetmeye başlar.. başlar ve güya semanın renkleri, hacıların sesleri gelir hülyalarımıza dolar, ruhlarımızı sarar ve ömür boyu gönül gözlerimizde tüllenir durur.

Dünyada, Kâbe ve çevresi kadar, biraz hüzünlü de olsa, ama mutlaka füsûnlu daha câzip bir başka yer göstermek mümkün değildir. İnsan, onun harîminde her zaman efsanevî bir güzelliğe şahit olur ve her şeyi en olgun, en tatlı bir meyve gibi koparır, yer. Oralara yüz sürme tali'liliğini paylaşan ruhlar, ebediyen başka bir ibadet mahalli arama vehminden kurtulurlar.. ve oraların öteler buudlu câzibesini ömürlerinin gurûbuna kadar da asla unutmazlar.

DUA

Dua; bir çağrı, bir yakarış ve küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya, arzdan, arzlılardan semalar ötesine bir yöneliş, bir talep, bir niyaz ve bir iç dökmedir. Dua eden, kendi küçüklüğünün ve yöneldiği kapının büyüklüğünün şuurunda olarak, fevkalâde bir tevazu içinde ve istediklerine cevap verileceği inancıyla el açıp yakarışa geçince, bütün çevresiyle beraber semavîleşir ve kendini ruhanîlerin "hayhuy"u içinde bulur. Böyle bir yönelişle mü'min, ümit ve arzu ettiği şeyleri elde etme yoluna girdiği gibi, korkup endişe duyduğu şeylere karşı da en sağlam bir kapıya dayanmış ve en metin bir kaleye sığınmış bulunur.

Bizim ümit ve arzularımız birer başarı ve muvaffakiyet sâiki, korku ve endişelerimiz de olumsuz davranışlarımıza karşı birer temkin ve teyakkuz vesilesidir. Biz, Allah'ın geleceğimizle alâkalı takdir buyurduğu şeyleri bilmesek de, her zaman ümit ve endişelerimizi, azim ve kararlılıklarımızı o takdirin birer emâresi ve kavlî, fiilî, hâlî dualarımızı da –şart-ı âdi planında– onun bir vesilesi sayarız. Zira, Hazreti Sâdık u Masdûk'un beyanıyla; sonuçta herkesin elde edeceği netice, büyük ölçüde o kimsenin davranışlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ne var ki, duada Hakk'a teveccühü kendi isteklerimize bağlayıp, kendi arzularımızı öne çıkarmamız da doğru değildir. Doğru olan, bir kulluk şuuruyla Hakk'a yönelip, tevazu ve mahviyet içinde, acz, fakr ve ihtiyaçlarımızın lisanıyla O'na arz-ı hâlde bulunmaktır.

Aslında dualarımızla biz, beşerî isteklerimizin gerçekleştirilmesinden daha çok, Rabbimiz'e saygımızı, güvenimizi ve O'nun gücünün her şeye yettiğini itiraf eder; son noktayı bazen bir sükûtla, bazen de –esbâba tevessül mülâhazası mahfuz– her şeyi O'ndan bekleme durumunda bulunduğumuzu vurgulama adına: *"Ne hâlimiz varsa hepsi de Sana ayân / Dua, kapı kullarından miskince bir beyan.."* mânâsına hâl-i pürmelâlimizi dile getiririz. Evet, bazen Kur'ân-ı Kerim, bazen de sözleri lâl ü güher Söz Sultanı'ndan alıntılarla istediklerimizi Hakk'ın dergâhına sunar ve ebedî mihrabımız olan O'nun kapısına yönelerek, ruh dünyamızı şerh eder, içimizi O'na döker ve "huzurun edebi" diyerek ağzımızı sımsıkı kapatarak sükût murakabesine geçeriz ki, bazılarınca böyle bir hâl –ihlâs ve samimiyetin derecesi ölçüsünde– en belâgatli sözlerden daha beliğ ve en yüksek ifadeleri aşkın bir beyan ve bir arz-ı hâl sayılır. Allah, gizli-açık her hâlimizi bildiğine göre, duada sözden daha ziyade öz önemli olsa gerek.. zaten Cenâb-ı Hak da: *"Kullarım beni Sen'den sorarlarsa; bilmeliler ki, Ben onlara çok yakınım; Bana dua edenin duasına icabet ederim"* mazmununca O, arzu ve isteklerimizi bilmede, bize bizden daha yakındır. Bu itibarla da, istek ve dileklerimizi huzur mülâhazasına bağlayarak, sessizlikle seslendirmek, hususiyle de o seviyenin insanları için ayn-ı edebdir. İster gayb telakkisi, ister huzur mülâhazası, bize bizden daha yakın olan Rabbimiz: *"Siz bana dua edin ki, Ben de icabet edip karşılık vereyim"* buyurarak, bizi duaya teşvik etmekte ve dua etmemeyi anlamsız bir istiğna ve bir kopukluk saymaktadır.

Dua eden bir kimse, bütün gönlüyle Allah'a yönelip yalvarışa geçebildiği takdirde, kendine her şeyden daha yakın olan Rabbisine karşı, kendi beden ve cismaniyetinden kaynaklanan uzaklığını aşarak O'nun her zaman var olan yakınlığına saygısını ifade etmiş ve kendi uzaklığının vahşetinden

kurtulmuş olur. Cenâb-ı Hak da ona, duyması gerekenleri duyurur, görmesi gerekenleri gösterir, söylemesi icap eden şeyleri söyletir ve yapması lâzım gelen şeyleri de yapmaya muvaffak kılar. Bu pâye aynı zamanda nafilelerle ulaşılan öyle hususi bir yakınlık (kurb) pâyesidir ki, artık böyle bir mazhariyetle şereflendirilen "kurb" kahramanının görmesi, gözler ötesi bir gözle, işitmesi kulaklar ötesi bir kulakla, diğer aktiviteleri de kendi benliğinin üstünde farklı bir kimlikle gerçekleşmeye başlar; başlar da bir hamlede gider, ayrı bir buudun insanı olma seviyesine yükselir; derken, her fırsatta Rabbi'yle dua ve icabet alışverişinde bulunur, yalvarış ve yakarışa, O'nun sonsuz kudretine itimadın ifadesi olarak sımsıkı sarılır ve sırtını sarsılmayan bir güce dayamış olmanın güveniyle, dilinde dua yürür en olumsuz gibi görünen şeylerin üzerine.

Bu itibarladır ki, imanın zevkine ermiş ve ibadette hassaslaşmış ruhlar, kat'iyen duada kusur etmezler. Aksine böyleleri, ibadeti varlıklarının gayesi gibi duyar ve duaya da fevkalâde önem verirler.. maddî-mânevî sebeplere riayetin yanında gönüllerini Rabbilerine açıp yalvarmayı, O'na yakınlık arayışının sesi-soluğu gibi değerlendirir ve dualarını bir ümit, bir recâ nağmesi gibi seslendirirler. Böyle bir yakınlık atmosferinde, çok defa ümit ve beklenti neşvelerinin yanında, bazen de mehabet ve endişe esintileri hissedilebilir. İnsan, her şeye O'nun sonsuzluk ve sınırsızlığı içinde baktığı aynı anda, kalbinin râşelerle ürperdiğini duyar gibi olur ve hemen temkin ve teyakkuza geçer. Duada, her zaman iç içe yaşanan bu iki hâl, insanın mârifet ufkunun vüs'atiyle mebsuten mütenasip (doğru orantılı) inkişaf eder. Kur'ân, mü'min tabiatındaki bu hisler halitasını: *"Rabbinize huşû ile ve içten içe duada bulunun"* diyerek, kat'iyen O'ndan müstağni kalınamayacağını, ululuk, azamet ve ceberûtuna rağmen, rahmet ve inayet kapılarının da ardına kadar herkese açık bulunduğunu vurgular ve duanın önemi üzerinde ısrarla durur.

Bizim acz, fakr, zaaf ve ihtiyaçlarımıza karşılık O'nun, bizi var eden, besleyen, büyüten, arzu ve isteklerimizi görüp gözeten ve bizi asla başkalarına bırakmayan bir engin rahmet sahibi olması, O'na karşı tavırlarımızı devamlı ince ayara tâbi tutmamız bakımından fevkalâde önemlidir. Bizler âciz, zayıf ve muhtaç, O ise, her şeye hükmeden mutlak bir Hâkim'dir. Bu itibarladır ki, biz hemen her zaman, küçüklüğümüzün şuurunda ve O'nun büyüklüğünü takdir hisleriyle hep iki büklüm yaşar ve isteyeceğimiz her şeyi, kavlî, fiilî ve hâlî talep çerçevesinde sadece ve sadece O'ndan ister ve O'na karşı müstağni davranmayı küstahça bir çalım; O'nunla dua ve ibadet münasebetlerimizde laubali, gayriciddî bulunmayı da bir saygısızlık kabul ederiz; ederiz de, O'na teveccühlerimizde her zaman ümit ve endişe, mehabet ve beklenti mülâhazalarımızı beraber götürmeye çalışırız. O'nun bize çok yakın ve dualarımıza icabet edeceğini düşünürken, ululuk ve azametini rahmetinin vüs'at ve ihtişamıyla iç içe duyar.. haşyet ve râşelerle ürperir.. tavırlarımızı yeni baştan gözden geçirir.. ses tonlarımızı ayarlar.. hâzır ve nâzır birinin huzurunda bulunduğumuz mülâhazasıyla zevk ve temkini aynı anda hisseder ve yaşarız. Bu mânâda dua her zaman, Cenâb-ı Hakk'a arzıhâlde bulunmanın sesi-soluğu olması itibarıyla en sâfiyâne ve en hâlisâne bir kulluk tavrıdır. Aslında bütün varlık, istidat, kabiliyet veya fıtrî ihtiyaçlarının dilleriyle hep O'na dua ederler. O da bunların hepsine, belli bir hikmet çerçevesinde cevap verir ve her sesi duyup ona icabet ettiğini herkese ve her şeye duyurur.

Ne var ki, dualarımıza cevap verilmesini, bizim isteklerimizin aynıyla yerine getirilmesi şeklinde anlamak da doğru değildir. Biz bazen, sadece bugünü, hâlihazırdaki heves ve arzularımızın gereğini düşünerek kendi talep çerçevemizi daraltmış, yarınları ve bizimle münasebeti olan daha başka şeyleri gözden çıkarmış olabiliriz. O ise, hem bizim için hem her

şey için, hem bugünümüzü hem de uzak-yakın yarınlarımızı iç içe görüp gözeterek, bizim daralttığımız hususları açar, genişletir; dünya-ukba vüs'atine ulaştırarak, merhamet ve hikmetinin derinliğine göre çok buudlu cevaplarda bulunur.. evet O, hâlihazırdaki durumumuzu aydınlatırken yarınlarımızı karartmaz.. bugünün ışıklarını yarınların zulmeti hâline getirmez ve bize iltifatlarda, teveccühlerde bulunurken başkalarına kat'iyen mahrumiyet yaşatmaz.. herkese ve her şeye çok derinlikli cevaplar verir, dualarımızı duyduğunu, isteklerimizi nazar-ı itibara aldığını gösterir.. ve huzuruyla gönüllerimize tasavvurlarımızı aşkın ne inşirahlar, ne inşirahlar verir..

Bütün bu mülâhazalara açık bir gönül, ellerini açıp yakarışa geçince, kendisini gören, soluklarını duyan, içinden geçenleri bilen ve iniltilerini değerlendiren her şeye Kâdir, her şeye Hâkim, istediğini istediği gibi yapan, yaptığı her şeyde farklı hikmetler gözeten birinin var olduğunu düşünür; O'nun merhameti, iradesi, meşieti sayesinde her şeyin üstesinden gelebileceği inancıyla gerilir ve en karanlık anlarında bile sürekli huzur yudumlar, itminan soluklar ve ümitle oturur-kalkar. Bu çerçevede günde birkaç defa O'na yönelmek, kalbin gözü-kulağıyla fizik ötesi şeyleri görüp işitmeye çalışmak o kadar derin ve anlamlıdır ki, bir kere bu mazhariyeti duyup tadan birinin, bir daha da o kapıdan ayrılması düşünülemez. Bu mazhariyeti tam yakalayamasak da, son bir kez daha o Yüce Dergâh'a yöneliyor ve O'nun kapısının tokmağına dokunarak inliyoruz:

Ey, varlığı canlarımızın cânı, nuru gözlerimizin ziyası Yüce Varlık! Sen tenlerimize can vermeseydin, bizim çamurdan, balçıktan ne farkımız olurdu.! Sen gözlerimize ziya çalmasaydın, kâinatları, eşyayı nasıl değerlendirebilir ve Seni nasıl bilebilirdik.! Sen bizi önce taştan–topraktan, sonra da iman ve mârifet bahşederek iki kez var ettin. Sana kâinatın

zerreleri adedince hamd ü senâda bulunsak, yine de hakkıyla şükür vazifesini yerine getirmiş sayılamayız...

Ey, her zaman güzellikler izhar edip çirkinlikleri örten ve en çirkin görünen şeyleri dahi izâfî güzelliklerle bezeyen Güzeller Güzeli! Gönüllerimizi güzellik duygularıyla mamur kıl ve bize her zaman güzel kalmanın yollarını göster!

Ey, günahlarla kirlenmiş kimseleri hemen cezalandırmayan, haddini bilmezlerin ayıplarını görmezlikten gelerek onlara mânevî kirlerinden arınma fırsatları veren Merhametliler Merhametlisi! Bizi günahlarla, hatalarla kirlenmekten koru; kirlendiğimizde de mağfiret ve merhametini bizden esirgeme! Biz, Senin var etmenle var olduk ve Senin lütuflarınla ayaktayız. Her zaman Senin cömertliğini soluklamakta ve Senin ihsanlarını yudumlamaktayız. Dimağlarımıza aydınlık veren Sen; gönüllerimizi iman zevkiyle mamur kılan da Sensin. Akıl Seni buluncaya kadar şaşkınlıklar içinde bocalayıp duruyor, nefis de bâğîlikler peşinde koşturuyordu. Aklı rehber hâline getiren Sen, nefsin arzularını frenleyip, ona itminan ufkunu gösteren de Sensin.. Senin lütuflarınla kendimizi bulduk ve şurada-burada zayi olup gitmekten kurtulduk.

Gönüllerimiz Senin mârifetinle itminana erip oturaklaştı.. düşüncelerimiz Sana teslim olmakla öldürücü hafakanlardan sıyrılabildi. Bizler hemen hepimiz, ellerimiz Senin kapının tokmağında boynu bükük dilencileriz –Allah, bu dilenciliği sonsuza kadar devam ettirsin–. Dualarımızla Seni mırıldanıyor, içlerimizi çekiyor ve vereceğin cevabı bekliyoruz. Bugüne kadar Senden başka bizi duyan, yüzümüze bakan ve şefkatle başımızı okşayan olmadı. Ne bulduk, ne gördükse Sende bulduk, Sende gördük ve Sana inancımız sayesinde hayretten, dehşetten, gurbetten ve yalnızlıktan kurtulduk. Bütün benliğimizle son bir kere daha Sana yöneliyor, af ve afiyet dileniyoruz.

Kalb katılığından, gafletten, başkalarına bâr olmaktan, aşağılıktan, aşağılanmaktan, miskinlikten; cehaletten ve faydasız bilgiden; ürpermeyen gönülden, doyma bilmeyen nefisten, kabul edilmeyen duadan; nimetlerinin zeval bulmasından, lütuflarının değişip başkalaşmasından; ansızın bastıran azabından, gelip çatan gazabından Sana sığınıyoruz. Senden her zaman, yalvaran diller, haşyetle ürperen gönüller istiyoruz. Tevbelerimizi kabul buyur, bizi günahlardan arındır, dua ve isteklerimize cevaplar lütfeyle! Delil ve bürhanlarımızı hedefine yönlendir, kalblerimizin ufkunu aç, dilimizi doğruluğa bağla ve gönül kirlerimizi temizle! Allah'ım, Senden her işimizde sebat, Kur'ân yolunda kararlılık ve nimetlerine karşı da duyarlılık hissi bekliyoruz. Kapına yönelenleri boş çevirme, itaatte bulunanlara bol bol karşılık ver, Sana baş kaldıranlara da doğru yolu göster.. muzdariplerin dualarını icabetle taçlandır, sıkıntıda bulunanları lütfunla şâd eyle, hasta ruhlara hususi muamelede bulun, küfür ve ilhad içinde bocalayanlara da nurunu göster; göster de kalmasın hiçbir yanda muzlim bir nokta..!

ARZ-I HÂL

Arz-ı hâl etmek üzere artık kapının önündeyiz. Gözlerimiz zuhur edecek teveccüh tayfları ufkunda, dudaklarımızı Zât'ını tâzimle süsleyip sinelerimizin âhlarını mırıldanarak, kulak kesilmiş takdirlerinizi bekliyoruz. Ayrı düştüğümüz o tali'siz günlerde aklımızı hevâ kapıp götürdü, kalblerimizi şeytan okları delip geçti, hem sarsık hem güçsüzüz. Evvela mârifet ve muhabbetle gönüllerimize hayat üfle ve bu mevhibelerini yeni iltifatlarla taçlandır. İnayetinle elimizden tut ve bizi şu birkaç asırlık sefaletten kurtar. Her yerde pusuya yatmış din düşmanları, dine-imana taarruz bahaneleri icat ediyor ve saldırı fırsatları kolluyor. Kapının kulları geçinen bir kısım densizler ise, insanların diyanet hislerini kullanarak dünya peşinde koşuyor. Dört bir yan, kin ve nefret hırıltıları, hırs ve makam homurtularıyla inim inim.. kitleler şaşkın, istikbal sis ve duman, yollar amansız, yol kesenler imansız, aldananlar ise hadd ü hesapsız; ya katından bize bir ışık ve burhan gönder, ya da artık bu yolu nezdine döndür...

Vücutlarımız rüzgârla sarsılan ağaçlar gibi tir tir, yüzlerimizde inkisar çizgileri ve gönüllerimiz de burkuk mu burkuk.. adem-i kabul endişelerimizi engin müsamahana bağlayarak haremgâh-ı sübhâniyeye yürüyor gibi Sana yaklaşma heyecanı içindeyiz. Sen şimdiye kadar o dergaha kimleri kabul etmedin ki.! Kabul etmekle de kalmadın isyanlarını, tuğyanlarını, küstahça baş kaldırmalarını afv u mağfiretinin çağlayanına salarak alıp onları baş köşeye oturttun; oturtup

pişmanlıkla o tir tir sinelere yeniden diriliş kevserleri içirerek onlara ebedî varolma zevkini duyurdun. O kapıdan ne mütemerrid küstahlar ne de sürekli baş kaldırmış asiler kovulmadı, geriye döndürülmedi. Bir kere "Ya Rab!" diyene binlerce lütufta bulundun.. adını dil ucuyla ananları bile sürekli yâd edilme hil'atleriyle şereflendirdin. Bütün bunlar ümitlerimize fer verdi, gönüllerimizi Sana koşma heyecanıyla şahlandırdı. Ellerimiz yukarıda, ruhlarımız afv u safh intizarı içinde.. söze ne hacet hâlimiz Sana ayan...

Sen biliyorsun, biz de bunun farkındayız; ömrümüzün hasenât kefesi bomboş, pek çoğumuz itibarıyla bir ihlâs bezginliği içindeyiz. Çoğumuz gafil, bedbin, dünsüz-yarınsız sefil birer hâlzede gibi aktüalite ile iç içeyiz. Her hâlimizde âlâyiş, gösteriş, köpük köpük hevâ ve heves; sürekli zevk ü sefâya, makama, mansıba, şöhrete, şana ve dünyevî hülyalara oynuyoruz. Yığınların rüya ve hülyaları ekonomi ve refah; taptıkları da dolar, dinar ve euro. Ruhlar meflûç, kalbler kötürüm, basîret âmâ, düşünceler kirli, davranışlar da tam buna göre... Gece ve gündüz gibi iki yüzlü yaşıyoruz, ak görünüyor kapkara davranıyoruz; idare ve siyaset deyip hem ışık türküleri söylüyor hem de karanlık ağıtları mırıldanıyoruz. Devirlere, dönemlere göre renkten renge giriyor, bukalemunları şaşırtacak mârifetler(!) sergiliyor ve aldatmayı beceri kabul ediyoruz. Bazen başımıza bir beyaz külah geçiriyor, bazen belimize zünnar bağlıyoruz; bazen minarelerin başında tevhidi ilan ediyor gibi bar bar bağırıyor, bazen de "lâyüad ve lâyuhsâ" şürekâya selâm duruyoruz.

Zulüm ve lütuf duyguları içimizde âdeta yan yana, kahramanlık gösterileriyle cebânet tavırları aynı kalbde sarmaş dolaş; hile, hud'ayı aklın en önemli derinlikleri sayıyoruz.. kendi hile ve komplolarına yenik düşenlerimizin ise hadd ü hesabı yok. Ellerimiz-ağızlarımız, gözlerimiz-kulaklarımız, dillerimiz-

dudaklarımız yaratılış gayelerinden fersah fersah uzak ve âdeta nankörlüğe kilitli; eller memnû meyvelerde, ağızlar harama açık duruyor; gözler başkalarının kusur müfettişi.. yalan revaçta, hıyanet âdiyattan bir şey, hakkın ismi var sadece; adalet "sayyâd-ı bîinsaf"ların hazırladığı kapanların önüne saçılmış birkaç dane gibi bir şey; vefa Kafdağı'nın arkasında, ahde hürmet unutulup da bir köşede kalmış mı bilemiyorum; buna karşılık haksızlık firavunları utandıracak dorukta. "Lânetle anılan cebâbire"ye rahmet okutturacakların sayısını Allah bilir... Gerçi insan olduğunu fark edenlerin adedi de az değil; ama, canavarlaşan ruhların yanında bunlar deryada birer damla kalır. Zannediyorum nefis, sırtında taşıdıklarına hiçbir dönemde bu kadar başarılı küheylanlık gösterisi yapmadı. Binler-yüz binler nereye koştuğunun ya da koşturulduğunun farkında değil; yollar kıvrıla kıvrıla bir meçhule uzanıyor, yolcularsa bir hedefe doğru yol aldığını sanıyor. Mesafeler amansız, yürüyenler iz'ansız, planlar birer kuruntu, yapılanlar ise havanda su dövme.

Her durakta bir sürü hain düşünce rengârenk masallar üretiyor.. masallar birer büyü gibi dinleyenleri uyutuyor.. bâtıla açık şuuraltları, aldatan rüyalar görüyor. Bu rüyalarda küfre şahlık urbaları giydiriliyor; diyanete ise cadı elbiseleri. Mazi karanlık birkaç fotoğraf karesine hapsediliyor. Gelecek ve hususiyle de ebediyet âlemleri yokluk zindanları gibi gösteriliyor. Ruhun gözlerine kezzap dökülmüş.. vicdan mekanizmasına civa akıtılmış. Çevrede serpilip gelişen yeşilliklerin çehresine zift serpiştiriliyor.. ve her şey, ama her şey olduğundan başka gösterilmeye çalışılıyor.

Bugün pek çoğumuz itibarıyla küçük bir Cennet olan gönül dünyamızda, cismanî arzular gelip yuva yapmış; sırrın kontak noktaları, nefsanî arzuların ağına takılmış; çoklarının o simsiyah alınları gibi bahtları da kapkara.. bunlar, diriler

gibi görünseler de ölü sayılırlar. Aslına bakılırsa, şu anda çektiklerimizin arkasındaki sâiklerin hepsi çizgi çizgi bu fotoğrafta mevcut.

Biz çok erken bir dönemde aldatıldık, şu anda da bir aldanmalar fasit dairesi (kısır döngüsü) içinde bulunuyoruz. Önce şu hayat bize şeker şerbet gibi gösterildi; sonra da, zehirle kirletilerek kâse kâse ruhlarımıza içirildi. Bugünkü karın ağrılarımız dünkü tükettiğimiz kâselerden, yarınki sancılarımız da –Allah'tan fevkalâde bir sıyanet olmazsa– bugün yudumladığımız o semm-i katilden olacaktır.

Tedaviye muhtaç aliller, ruhun perişaniyetiyle sarsık zeliller ve günahlarla Müslümanlığın ayıbı hâline gelmiş kirlileriz; ama, bizi arınma kurnalarına götürecek yollar perişan, köprüler de çoktan yıkılmış.. biz kansızlıkla kıvranıyoruz ama üzerimizde kan emen bir sürü sülük var; zafiyetle tir tir titreyip duruyoruz ama tepemize inip kalkan balyozlar da eksik olmuyor. Çok defa, hevâ, heves fırtınaları karşısında hazan yemiş yapraklar gibi savrulup duruyoruz.. rüzgârlar sert esiyor, barınaklar iğreti; hülyalarımız pamuk gibi yumuşak, realiteler ise tipi-boranla soluklanıyor.

Doğru dürüst hiçbir şey olamamışız, her şey olmuşluğun hesaplarıyla oturup kalkıyoruz. Ortada mülk yok, saltanat yok, Süleymanlık rüyaları görüyoruz. Ne gönülden Ramazan olabildik, ne de oruç; ama her zaman sahur davulu gibi güm güm ötüp durduk. Boyumuzun kat kat üstünde bir gurur âbidesi gibiyiz. Amansız hâdiseler karşısında karton gibi bir hâlimiz var; gel gör ki, granit olduğumuz iddiasındayız.

Makam sevgisi, şöhret hissi, rahat etme düşüncesi, tenperverlik duygusu boyunlarımızda âdeta çelikten bir kement; her biri birer gayya olan bu duygulardan bir türlü kurtulamıyor ve mahiyet-i nefsü'l-emriyemize göre kendimiz olamıyoruz.

Dünya ve ukbâ kazancı adına ne ciddî bir hesap ne de tutarlı bir plana sahibiz. Kazançlar kuşağında sürekli kaybediyoruz; kaybederken de muhtemel daha kötü durumlarla teselli olmaya çalışıyoruz. Zamanı suçlama, şartlara lânetler yağdırma da ayrı bir avunma yolu. Suç ve günah bize ait, zamana sövmenin âlemi ne.! Zehri içen biziz, kimyacıya küfretmek de neden!?. Devran ne bize ne de başkasına bir kötülükte bulundu; biz kendi devranımızı yıkıp târumar ettik. Yanlış okuma, yanlış yorumlama ve yanlış anlama bizi kuralsız bir toplum hâline getirdi. Dağınık, derbeder ve kullanılmaya müsait bir hâlimiz var; gelen başımıza basıp geçiyor, giden başımıza basıp geçiyor. Biz, "mevcutla iktifa" deyip istirahate çekilmişiz. Şeytanları şehrâyinlerle sevindirecek, melekleri üzüntüye boğacak bir tuhaflık içindeyiz. Zahirî hâlimize bakılacak olursa, her yanımızda kıyamet ışıkları çakıp duruyor. Bu kıyamete "dur" diyecek seher yolculuğuna azmetmiş olanların ağzında birer fermuar var. Topraklarımıza Hârût-Mârût büyüsü düşmüş gibi anlaşılmaz ihtilâçlar yaşıyoruz. İnsanlar birbirine yabancı, vifak ve ittifak nikâhı Allah'ın buğz ettiği talâka emanet, nefsanî duygularımız yeni fırtınalar çıkarma cephesi oluşturma peşinde ve hepimiz şahsî düşüncelere ipotek gibiyiz.

Bütün bunlara rağmen, bizi bize bırakmaman en büyük dileğimiz. Kendimiz edip kendimiz bulsak da, rahmetin, istihkaklarımıza lütuf televvünlü haklar bahşedecek vüs'atte. Eğer göz kamaştıran güzelliklerle dönüp duran şu kâinatların etekleri mücevherlerle dolu ise, bu Senin rahmet ve servetinin sınırsızlığındandır. Eğer tabiatı gereği şu kuru zemin İrem Bağları gibi rengârenkse, o da Senin engin keremindendir. Gözlerimiz o geniş rahmetinin tüllenişinde, düşüncelerimiz her tarafa serpiştirdiğin kereminin tecellîlerinde.. ümitlerimizi bir kere daha şahlandırarak, teveccüh ve yakınlığını, uzaklıklarıyla görünmez, duyulmaz hâle getiren biz kullarına yakın

olduğunu duyur. Vicdan kültüründen mahrum şu derbeder gönüllerimizi mârifetinle doyur.

Bize, her şeyde Seni okuyan gözler, her nağmede Seni duyan kulaklar ihsan ederek düşünce ve beyanlarımızı varlığına tercüman kıl! Yakınlığını gönüllerimize öyle duyur ki, ömrümüzü hep "Sen, Sen" demenin zemzemesi içinde geçirelim.

Bizler, bir zamanlar yoktuk; var olma ihtiyaç ve neş'esinden de habersizdik. Sen bizi cebr-i lütfîler tezgahından geçirerek, talep üstü, vücud, hayat, şuur, idrak, irade ve gönül gibi latîfelerle şereflendirip, rahmet yurdunun koridoru şu mihnet diyarına gönderdin. Verdiğin şeyleri istememiştik, isteyemezdik, isteyecek bir mahiyette de değildik. Ancak şimdilerde, bu lütuflarını anlamaya çalışıyor ve Hâlikımızın bîhemtâ bu atiyyeleri altında iki büklüm matiyyeler olarak, ihtiyaç ve ıztırar çığlıklarıyla inliyor ve bunca şeyden ciddî haberdar olamamanın hacâletiyle iki büklüm oluyoruz.

Hâlimiz Sana ayan; dün ayrı bir isyan, bugün ayrı bir isyan; ne iradelerimizde fer kaldı ne de dizlerimizde derman; her şeye rağmen kararttığımız kaderimiz Senin elinde; liyakatimize göre değil, istihkakımıza bakarak ne olur, sun ihsan üstüne ihsan, ey dertlerimize derman!

Üst üste musibetler kümelenmiş tepemizde.. yürüdüğümüz yollar zikzaklı ve yokuş.. bizler günah yolunun yorgunları, hiç de iç açıcı olmayan günlerin elinden zakkumlar yudumladık.. içimiz dışımız yara bere, enerjimiz bitmek üzere; yük ağır, akıl şaşkın, ruh bitkin, ümit mumu sönmek üzere – onu Sen hiçbir zaman söndürme– yollarda dökülüp kalanlar gelip gelip sinelerimize oturuyor.. oturma niyetinde değiliz ama, uzun zaman ayakta durabilecek gibi de görünmüyoruz. Sen bize her zaman yaptığın gibi sürprizden kapılar arala ve ekstra ihsanlarınla bizi bir kere daha inayetinin gölgesinde serinlet ve ümit çerağlarımıza nezdinden sönmeyen bir ışık gönder.

Bizden evvel, binlercesinin bu kabîl dileklerine icabet edip onlara lütfundan kapılar araladın ve başlarına sağanak sağanak ihsanlar yağdırdın.

En son başvurulacak merci Sensin, arz-ı hâlimiz de Sanadır. Huzuruna gelip iç çekişlerimize, içten olup olmadığını bilemediğim gözyaşlarımıza, bükülmüş kaddimize, renk atmış benzimize merhamet buyur ve bize iman ve mârifetteki neş'eyi son bir kez daha duyur.

Dua edenlere cevap veren Sen, ızdırapları dindirip ihtiyaçları gideren Sen, devrilenleri kaldırıp doğrultan Sen, çatlayıp kırılanları sarıp sarmalayıp tedavi eden de Sensin! Senden ayrı kalışımız ruhumuza renk attırdı; nefsanîlik ve gaflet, ibadetlerimizin mânâ ve özünü alıp götürdü; samimiyetsizlik dualarımızın kolunu kanadını kırdı. Sinelerimiz bomboş, düşüncelerimiz tutarsız, kalbî ve ruhî hastalıklarımız bizi yere sermek üzere.. ey kimsesizler kimsesi, bize Eyyûb'un hayat ırmağından bir çağıltı gönder, Mesih diyarından da bir nefes.! Hayır hayır! Bizi Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın nefehâtıyla yeniden dirilişe erdir.. yakınlığınla gözlerimizi aydınlat ve bizi uzaklığımızın zulmetlerinden kurtar.

Hepimiz önümüze atacağın bir lokmaya muhtaç, boynumuzu bükmüş böyle bir teveccüh bekliyoruz. İşimiz sürekli tuğyan ve her hâlimiz isyan olsa da gözlerimiz kamerin o sürpriz tulûu gibi ekstra bir doğuş intizarında. Hak dostları, Sana vasıl olunca hayret yaşarlar; bizse Seni tam bilememenin hayretleriyle şaşkınlık içindeyiz. Var eden Sensin, yok eden de Sen; uzak tutan Sensin, yaklaştıran da Sen; Sen bizi biz etmeseydin biz bu duyduklarımızı duyamaz ve bize imanın neş'esini tattırmasaydın şu söylediklerimizi mırıldanamazdık. Verdiklerin vereceklerinin referansı; diliyor ve dileniyoruz, bize yakınlığını duyur ve benliğimizde Sana karşı yaklaşma heyecanları uyar.

Talep ettiğimiz şeylerin biricik sahibi Sensin; her zaman acz u fakr ve ihtiyaçlarımızın ibresi de Seni gösteriyorsa başka hangi kapıya yönelebiliriz ki.!

Ey Rabb-i Rahîm! Biz güçsüz, hasımlarımız azgın; şeytan ve avenesi bir cephe oluşturmuş ki, Sen inayet etmezsen bunlarla baş etmemiz mümkün değil; her yanda düşmanlarımız gayzla köpürüyor; dostlarsa suskun ve temkin murâkabesinde. Sadece o kadar mı?. Hayır, bir sürü de dost kılığında düşman var ve hepsi de tam tekmil taarruz vaziyetinde. Hâdiseler acımasız cereyan ediyor; hicranla geçen zaman bir türlü bitmiyor.. mekan da, zamanın rengine bürünüyor. Bazen seherlerde esen yeller bile kasvetle esiyor; bazen de Sana niyaz içinde bir fecir aydınlığı ruhumuzu sarıyor. İnşirah duyup biraz seviniyoruz; biz sevinirken hasımlarımız da ha bire ha esiriyor; bu defa bize de olduğumuz yerde kalakalıp yutkunma düşüyor.

Bütün bunları Sana açıyor, içimizi Sana döküyor ve nazar-ı merhametine dehalet etmek istiyoruz. Aslında, Sen varken başkalarından yardım istemek şirk ve şuna buna el açmak da bir saygısızlıktır. Yaralarımızı saracak Sen, ızdıraplarımızı dindirecek de Sensin. Sensin kin ve nefretle atan kaskatı kalbleri yumuşatacak; Sensin nifak gelgitleri içinde bocalayıp duranlara istikamet üfleyecek. Nazarî insanlıktan amelî insan olmaya yükselememiş bahtsızların tali'lerine de bir ışık yak. Uzakta duranları daha da uzaklaştırarak tazib etme; dudakları Seni tâzimle süslü kulların yakarışları arasında bizim dileklerimize de icabet buyur.

* * *

Sen Fâil-i Muhtarsın

Ey Rab! Senin dualara icabet etme mecburiyetin yoktur; ama bizim ona ihtiyacımız hissettiklerimizden de çoktur.

Bütün dileklerimizi kabul buyur ve bunları kabulünü vicdanlarımıza duyur; aç ve yalnızlıkla tir tir titreyen kalblerimizi iman ve itminanla doyur. Ciddî bir yol almış sayılmasak da yıllar var hep yollardayız. Ufkumuz gam ve kederle tülleniyor. Önümüzdeki engebeler beşer takatini aşkın görünüyor. Ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtü vetteslîmât) perişan, derbeder ve ızdırap içinde.. Müslümanlık gelenek ve göreneklerin darlığına mahkûm.. ibadet ü taat kültür televvünlü.. duygular, düşünceler fantezilere emanet.. mücadelelerin esası da çıkarlar, menfaatler, ırkî mülâhazalara dayalı. Ölenler bir hiç uğruna ölüyor, öldürenler işledikleri cinayetleri mücahede sayıyor.

Ey Rab! Elimizden tut, dostlarının yüzüne baktığın gibi bize de rahmetinle teveccühte bulun.. iç dünyamızı varlığının ziyasıyla nurlandır ve bizi Sensizliğin zulmetlerinden, zindanlarından halâs eyle; halâs eyle ve eşiğine baş koymuş kapının şu sadık kullarını yalnız bırakma. Senden kalblerimize ışık, iradelerimize güç, düşüncelerimize istikamet, niyetlerimize de hulûs istiyoruz. Bizleri iç dünyamızla yeniden inşa ederek ruhlarımıza ahsen-i takvîm sırrını duyur. "N'olur ya Rabbî, n'olur ya Rabbî, neyin noksan olur ya Rabbî." (M. Lütfi) Rahmet Senin sıfatın, inayet âdetin, af şanın; bizler de o rahmet, o inayet ve o mağfirete muhtaç kullarınız. "Kerem kıl, kesme Sultanım keremin bînevâlerden / Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlerden." (M. Lütfi) Senin kapının genişliği başımızı sokacak başka kapı aramaya ihtiyaç bırakmamıştır. Başımızı o kapıdan içeriye sokabildiğimiz kadar sokuyor, sesimizi edep ve temkinle kalibre ediyor ve Senden arızasız ibadet ü taat adına bir güç, masiyetler karşısında sarsılmayacak sağlam bir irade ve musibetleri iyi değerlendirebilecek bir idrak ve bir basiret istiyoruz. İstediklerimizi ver ve bizi kendi darlığımıza mahkûm etme.

Biz her şeyimizle Seniniz; Sana hamd ü senâda bulunuyorsak, Senin lütfettiğin uzuvlarla bunu yapıyoruz; kulluğuna koşuyorsak, boynumuzdaki acz ü fakr tasmasının gereğini yerine getiriyoruz. Bunlar Sana göre değil, bizim tutarsızlığımız çerçevesinde çırpınışlar.. evet, nerede Senin ululuk ve azametin, nerede bizdeki kulluk? Nerede o altından kalkılmaz lütuf ve ihsanlar, nerede bizdeki o kırık kol ve kanatlar?..

Ya Rab! Önümüzdeki şu upuzun hayat yolculuğunda, bizi kendi idrak ve ihsaslarımızın darlığıyla baş başa bırakma; akıllarımızı inhiraf ve sürçmelerden, nefislerimizi cismanîliğin baskılarından, gönüllerimizi de hevâ ve heveslerin öldürücü oklarından sıyanet eyle. Kapının kullarını; ilimde kibr u gururdan, ibadette riya ve gafletten ve duygularına renk attıran ülfetten koru. Senin yolunda yürüyor gibi görünüp Senden uzaklaşmak, kurbet atmosferinde iç içe firkat yaşamak, hep rızadan söz edip gazap arkasından koşmak ne acıdır! Sen bizi kazanç yolu sanılan bu tür haybet vadilerinde ömür tüketmekten muhafaza buyur.

Rabbimiz! Senin bize sahip çıkıp sıyanet etmen, düştüğümüzde tutup kaldırman, kirlenen mahiyet-i insaniyemizi sık sık yıkayıp, arındırıp nezdindeki gözü sürmeliler arasında kabul buyurman, Zât'ın için bir nakîse sayılmaması yanında bizim için çok şey ifade etmektedir. Gerçi cürüm cürümdür ve ceza ister. Biz de öyle bir cürmün prangalı mahkûmları sayılabiliriz. Ne var ki Sen, azap edecek pek çok kimse bulabilirsin; fakat biz, affedecek birini asla bulamayız. Ey affı tecziyesinin önünde rahmet tahtının sultanı! Bizi bir bilinmez ve bulunmaza bırakarak tazib etme. Eğer bir zaman Senden kaçıp –aslında kaçınılmazdan kaçmışız– akla hayale gelmedik levsiyâta girdi, mahiyet deformasyonları yaşadı, haddimizi bilmezlik edip Sana baş kaldırdı, hevâ u nefislerimize uyup kirlendi ve kendimize kıydı isek –ki bu ahsen-i takvîm dilrubâları için bir

intihardır– şimdi bin bir çaresizlik içinde, ama ihtiyaçlarımızın şuurunda olarak, boynumuzda hâkimiyetinin tasmaları, ayaklarımızda ıztırar prangaları, ellerimiz göğüslerimizde günahlarımızı itiraf ediyor; bir kez daha kapının kulları olduğumuzu mırıldanıyor, "merhamet" deyip inliyor ve ululuğuna yakışır bir muamele bekliyoruz.

Bizleri bağışla, öyle bir dünyada hayata gözlerimizi açtık ve öyle bir âlemde yaşıyoruz ki, önümüzde tuzak, arkamızda tuzak; uğrayıp geçtiğimiz her yerde nefis, şeytan ve aynı takımdan binlerce ifrit ağını germiş av bekliyor; yol boyu yüzlerce fitne ocağı ve isi-dumanı gelip sinelerimize oturuyor. İnayetine ihtiyacımız açık, çaresizliğimiz her hâlimizden belli; bizleri yara bere almadan hedefe ancak Sen ulaştırabilir ve bugüne kadar elli defa çatlamış, kırılmış ruh dünyamızı da ancak Sen tamir edebilirsin. İçimizi Sana döküyor, kusurlarımızı Sana açıyor ve bize yeniden insan olma yollarını göstermeni diliyoruz.

Yeni bir azim ve ümitle bir kere daha Sana yöneldik. Başımızı ayaklarımızla buluşturduk ve bir sürü beklentiye koyulduk. Arzu ve isteklerimizde bize inkisar yaşatma! Bize sevginden kâse kâse şerbetler sun ve gönüllerimizi iştiyakınla coştur! Sinelerimize öyle bir aşk u şevk koru saç ki, kalmasın kararımız; başımız kapının mübarek eşiğinde, nabızlarımızda Seni duymanın heyecanı, gönüllerimizde aşk u vuslat hafakanı, gözlerimiz çağlayıp gitsin ve âh u efgânlarımız gökleri titretsin.

Bundan sonra olsun, artık oturup kalkıp hep Seni düşünelim.. her şeyi Sana bağlayıp öyle sevelim.. vuslat hülyalarıyla yaşayıp Sana karşı iştiyakla köpürüp duralım. Senin için kıyam edip, Senin için oturalım.. her şeyin çehresinde Seni okuyalım; her nesneden Sana ulaştıran yollar bulmaya çalışalım.

Bugüne kadar başka hülyalar peşinde koşa koşa yorulduk. Sensizlik canımıza tak etti.. meğer, mülâhazalarda Sen

olmayınca en geniş yollar ne kadar da daralıyormuş, şehrahlar nasıl da sevimsiz patikalara dönüyormuş...

Sen artık, bize bir kere daha gurbet yaşatma; bizi Sensiz ve ışıksız bırakma! Senin yolunda gibiyiz; ama ciddî bir azığımız yok; ömür sermayemiz yabancı hülyalar, yalancı rüyalar arkasında hebâ olup gitti. Huzurundayız; fakat elimiz boş, gönlümüz boş, hasenât defterimiz bomboş; ama bütün bu boşluklara yetecek sihirli bir iksirimiz var; hakkındaki hüsnüzannımız.. evet, cürmümüz dağlar cesâmetinde; ümitlerimiz ise, ufkun onların üzerine oturduğu her şeyin üstünde.

Yürüyeceğimiz yollarda yüzlerce firavun, yüzlerce nemrut, yüzlerce Ebû Cehil pusu kurmuş bize diş biliyor; varsın bilesin, hepsinin hakkından gelecek Sen varsın ya.! Aczimiz mutlak, fakrımız açık, ihtiyaçlarımız sınırsız; ama hiçbir endişemiz yok. Zira, istemeden verdiklerine, ettiklerine bakıyor, isteklerimizin verileceğine, ihtiyaçlarımızın da giderileceğine gönülden inanıyoruz.

Seni bilenlerce Sen, bugüne kadar –tabiî ki hikmetinin çerçevesinde– her isteyene istediğini verdin ve Sana bel bağlayanları hiçbir zaman hayal kırıklığına uğratmadın. Sana doğru bir adım atanı on katı yakınlığınla şereflendirdin. Sana gelirken yolda sürçüp düşenleri, yolunun delisi sadık bendelerin gibi arındırıp mükâfatlandırdın. Şimdiye kadar Sana misafir olmuş da ziyafet görmemiş, kapının tokmağına dokunmuş da cevap almamış kimse yoktur.

Muhtaçlar ve muztarlar olarak şimdiye kadar bir hayli yol teptik, bir hayli kapı çaldık ve nihayet gelip Senin inayet arsana çadır kurduk. Sen, ihtiyaç nedir bilmediğimiz, ıztırardan anlamadığımız bir âlemde bize vücut verdin, can verdin, şuur verdin, vicdan verdin. Şimdi giderilmiş olan bu ihtiyaçlarımızın farkındayız ve Senden bir kere daha günahlarımıza değil,

yüzümüze bakıp *"Haydi siz de seçkin kullarım arasına girin ve lütuflarımı paylaşın."* diyeceğiniz eşref saatleri bekliyoruz.

Rahmetinin vesâyetine sığınırken, lütfundan sürpriz ihsanlar beklerken, kirlettiğimiz üstümüze-başımıza, gönlümüze-ruhumuza bakmıyor; Senin her nasılsa, uzun zaman takılıp yollarda kaldıktan, ya da yolda bulunmanın erkânına saygısızlık ettikten sonra, toparlanıp Sana gelen birine gösterdiğin/ göstereceğin mukaddes memnuniyet ve münezzeh sevince dayanarak aynı muameleyi bekleme cür'etinde bulunuyoruz.

Bir süre ayrı düştükten sonra dönüp Sana gelenleri kovmayacağını vaad ediyorsun –aslında kovduğunu da hiç duymadık ya–. Sana yönelenlere hep "gelin, gelin" diyorsun. Ey Rab! Böyle emekleye emekleye sürünmeyi de gelme kabul edeceksen, müsaade buyur "Biz de geldik." diyelim. Geldik ve Sana, yolların amansızlığını, nefis, şeytan ve hevânın imansızlığını, bizim de dermansızlığımızı şikâyet ediyoruz. Bilhassa, her zaman hatalara açık duran, mâsiyetlere meyyal bulunan ve ululuğuna karşı hep saygısız davranan serkeş nefsimizi Sana şikâyet ediyoruz. Yığınlar, onun zehirli hançeriyle yaralı ve bitkin, hep onun dümen suyundalar; işleri eğlence ve oyun, hâlleri gaflet ve dalâlet, arkasından koşup durdukları şan şöhret, zevk u safa ve rahat, hedefleri de çıkar ve menfaat. Her birini birer öldüren virüs kabul ettiğimiz bu mikroplar şimdiye kadar nice "serv-i revân canları, nice gül yüzlü sultanları", nice hanları ve hakanları yere serdi ve saltanatlarıyla beraber yerle bir etti.

Sen elimizden tutmazsan, bu mekkâr, bu gaddar hasımlar karşısında kendi kendimize ayakta duramayız. Aksine maiyyetinde olursak, o zaman da hiçbir şeyden korkmayız. Bizleri şeytanın bu kabîl ağlarına takılıp helâk olmaktan, kalbimizi şeytana kaptırmaktan, şeytana kalb kaptıranlarla beraber

bulunmaktan muhafaza buyur. Bize yeni bir *"ba'sü ba'de'l-mevt"* lütfeyle; başlarımız önümüzde, boynumuz buruk, gönüllerimiz kırık, Senden ayrı düşmenin hacâletiyle iki büklüm ama fevkalâde ümitli ve Senden eminiz. Bizi bir daha yalnız bırakmamanı diliyoruz. Nedametlerimizi gönül heyecanlarımız ve gözyaşlarımıza emanet ederek bize ruhta, gönülde, sırda diriliş bahşetmeni diliyoruz. Kabul edersen bu Senin şanındandır. Reddedersen bu da bizim için apaçık bir hüsrandır. Şanına düşeni yapman ne hoş.! İstihkakımıza göre muamelen ne acı..!

BİZİM DÜNYAMIZA HAS ALTIN SESLER VE SÖZLER

Bizim dünyamıza has bir kısım büyülü ses ve soluklar vardır ki, onlara başka coğrafyalarda rastlamak mümkün değildir. İnançlarımızın, düşüncelerimizin ve Hak karşısındaki konumumuzun dillendirilmesi de diyebileceğimiz bu sesler ve sözler ferdî, ailevî, içtimaî hayatımızla o denli iç içedir ki, biz, mâbedden sokağa, sokaktan yatak odalarımıza kadar hemen her yerde sürekli onları mırıldanır ve onlarla nefes alır veririz. Bilhassa –nuraniyeti kendinden– bazı gün ve gecelerde çevremiz bu ses ve soluklarla öyle ledünnî bir hâl alır, her şey öyle fevkalâdeleşir ve hayat öyle füsunlu bir renge bürünür ki, gözlere her yandan değişik dalga boyunda ışıklar akmaya başlar, kulaklar bu hususi sesleri Cennet ırmaklarının çağıltıları gibi bir zevk zemzemesi içinde dinlemeye durur ve bu tılsımlı hâl, büyülü hava ruhlarımızı öylesine açar ve derinleştirir, öylesine inceltir ve uhrevîleştirir ki, geçmesini istemeyiz içinde bulunduğumuz o sihirli saat, dakika ve saniyelerin. Geçmesini istemek bir yana, çok defa temâşâsıyla kendimizden geçtiğimiz ve müşâhedesiyle büyülendiğimiz o füsunlu söz, beyan ve görüntülerle, yaşadığımız şevk ü tarâb arasında bir münasebet, tenâsüb-ü illiyet prensibine göre bir uygunluk bulunmamasına rağmen, bizi ve düşüncelerimizi aşan fâik ve gizli bir güçle, yüksek debili bir sevinç ve neş'e çağlayanı içine sürüklendiğimizi hisseder gibi olur, iç içe hayret ve hayranlıklar yaşarız.

Bazen, hayatın gerçek renk, şîve ve tadının duyulup zevk edildiği ve bir mânâda her günün eşref saati sayılan öyle

büyülü anlar vardır ki, o esnada görüp müşâhede ettiğimiz her şey, gelip kulaklarımıza çarpan her mübarek kelime ve Hakk'a kurbet yolunda attığımız her adım bize fevkalâde büyüleyici gelir; gördüğümüz sıradan nesneler ve her zaman duyup dinlediğimiz tabiî sesler-soluklar, kendi çerçevelerinin çok çok üstünde birer mâhiyet alır ve harikulâdeden şeylermiş gibi duyulup hissedilmeye başlar. Her tarafta âdeta sihirli bir havanın hissedildiği ve dört bir yanda ötelerden esintilerin duyulduğu bu gibi durumlarda, bizler ilâhî teveccühün her şeyi yumuşatan rikkatini, en katı gönülleri bile büyüleyen havasını derinden derine duyar ve kendimizi başkalaşmış hatta tamamen ruhanîleşmiş hissederiz. Kendini ve çevresini doğru okuyanların öyle hissettiklerinde şüphe yok, biz bu konuyu biraz da kendi ihsaslarımız açısından değerlendiriyoruz.

Bütün bunlara, sebepli sebepsiz içimize sızan, sızıp uyuyan duygularımızı uyaran ve bize neş'enin, sevincin en duyulmazlarını duyuran eşref saatlerin şiirleri, besteleri de diyebiliriz; ruhlarımızın kendi atmosferlerinden emip değerlendirdikleri mazmunların, mefhumların şiir ve besteleri... Bu duyuş ve sezişler, bizim mübarek coğrafyamızda daha farklı bir büyü ve tesire sahiptir. İşte bu farklılıkları itibarıyla, dünyanın hiçbir yerinde duyulması mümkün olmayan bu sesler ve sözler, ne zaman yükselip ufkumuzu sarsa, ne zaman gelip kulaklarımıza çarpsa ve çarpıp gönüllerimize aksa, anında kendimizi bir heyecan tufanı içinde hisseder ve hemen kendimizi onların o büyülü atmosferine salıveririz.

Evet biz, günde birkaç kez, minarelerden yükselen ezan sesleriyle ve mâbed içinde yankılanan onların devamlarıyla bu heyecanı paylaşır, evlerimizde, yatak odalarımızda kim bilir kaç defa bu seslerle ürperir ve râşeler yaşar, kaç defa Allah'ın huzuruna çağrılıyor olma iltifatıyla çocuklar gibi seviniriz; sevinir ve ses katarız vicdanlarımıza hitap eden bu ilâhî nağmelere: Allah'ın yüceliğini haykıran her ses, söz ve

görüntü karşısında "Allah büyüktür." der, O'nun ululuğunu ilan eder; O Rahmeti Sonsuz'un sağanak sağanak başımızdan aşağıya boşalan nimetleri sayılıp seslendirildiğinde "Hamd ü minnet O'na" sözleriyle mukabelede bulunur; O'nun eşi ve menendi olmadığını hatırlatan her beyan, her ima ve her işaret karşısında da "Seni tesbih ve takdis ederiz" mülâhazalarıyla gürleriz.. her vesileyle hep O'nu düşünür, O'nu yâd eder, O'nunla olan münasebetlerimizi gözden geçirir, fikren ve hayâlen her gün kim bilir kaç kez canlara can O'nun maiyyeti hülyalarına dalarız.

Mâbed içinde, mâbed dışında her zaman vird-i zebânımız olan "kelimât-ı tayyibe" de diyeceğimiz bir kısım nurlu sözler, bizim hayatımızla o kadar bütünleşmiştir ki, farkına varalım varmayalım, her gün onları yüz defa tekrar eder dururuz tekrar ettiği gibi göklerde meleklerin, hâl ve keyfiyet diliyle canlı-cansız bütün nesnelerin.. hele bazılarımız itibarıyla, ne zaman bu sesler çevremizde yankılanmaya dursa, gönüllerimizde köpüren takdir, tasvip ve heyecan hislerimizi, sanki sadece kendi nâmımıza değil de, umum yer-gök sakinleri ve canlı-cansız bütün bir varlık adına meb'ûsmuşuz gibi, beynimizin bütün fakülteleri ve kalbimizin farklı derinlikleriyle duymaya çalışırız. Hatta bazen duyma ve hissetmemiz öyle derince olur ve heyecanlarımızın debisi öylesine yükselir ki, o esnada ruhlarımızda beliren aşkın mülâhazaları ve gönüllerimizden taşan yüksek hisleri bir kısım iç çekmelere, hıçkırıklara emanet eder ve gözyaşlarının engin ifadelerine bırakırız.

İnanan gönüllerin böylesine her şeyi derince duyuş, seziş ve seslendirişi sırlı bir anahtar gibi onların gönül kapılarını açmanın yanında, değişik bir büyü ile başkalarının sinelerine de korlar saçar. Evet, onları önyargısız dinleyenler, bilinmedik bir sırla vicdanlarının harekete geçtiğini duyar, farklı şekilde duygularının haritasını bir kere daha temâşâ etmiş olur ve tali'lerine tebessümler yağdırırlar.

Bazen alan ve veren arasında öyle canlı bir his ve heyecan teâtîsi yaşanır ve öyle büyülü bir havaya girilir ki, herkes birbirinin tesirinde kalır ve birinin ağzından çıkan nurefşân bir söz veya dışa vuran bir gönül heyecanı hemen aynı iman ve aynı mârifeti paylaşanları harekete geçirir ve herkese aynı şeyleri söylettirir; söylettirir ve onları aynı duygularla şahlandırır. Sanki bu insanlar o âna kadar söylemek isteyip de bir türlü söyleyemedikleri, düşünüp de her nasılsa ifade edemedikleri, hissedip de bir türlü dillendiremedikleri hususları başkaları tarafından hazırlanmış ve kendilerine armağan edilmiş gibi bulur ve zevkle onlara iştirak ederler. Öyle ki, bu büyülü sözler duyulunca hemen herkesin gönlünde bir inşirah belirir, bütün dillerin bağı çözülür, topyekün ruhlar tek bir ruh hâline gelir ve umum aşklar, alâkalar bir muhabbet ve iştiyak çağlayanına dönüşür; böylece herkes kendi içinden doğan sesleri, sözleri duyup dile getirdiği aynı anda yüzlercenin, binlercenin his, duygu ve düşüncesine de iştirak ederek meseleyi ferdîlikten çıkarır, bilumum yerlerin ve göklerin solukları hâline getirir.

Bu sesler ve sözler Hakk'ı tâzim, takdis edalı ise, onları duyan hemen herkes bir temkin sinyali almış gibi toparlanır; lütuf ve ihsan televvünlü olduğu takdirde minnet ve şükran hisleriyle gürler; şayet ümit ve iştiyakları hatırlatıyorsa neş'e ile şahlanır; muhasebe imalı türden şeyler ise bu defa da tahassür ve melâl hecelemeye durur. Aslında bu sesler ve sözler muhteva itibarıyla ne ifade ederlerse etsinler, hemen hepsi de inançlarımızı seslendirdikleri ve Allah karşısında duruşumuzu dile getirdikleri için, tesirleri belli bir zaman ve mekâna münhasır da değildir; aksine bunlar benliğimize mâlolmuş mutlak hakîkati ifade adına bir kısım nefesler olmaları açısından mekânın her yerinde, zamanın her parçasında ve hayatın her faslında en küçük tedâilerle hemen ortaya çıkar, bütün heyecanlarımızı tetikler, uyuyan duygularımızı uyarır, gönüllerimizi kızıştırır, ruhlarımızı tutuşturur ve hassasiyetini

yitirmemiş umum vicdanlarda tasavvurları aşkın feyezanlar meydana getirirler; getirir ve bizi sırlar yumağı öyle bir noktaya çeker ve öyle bir seviyeye yükseltirler ki, kalbî ve ruhî hayatın kollarında âdeta bir aşkınlığa ulaşır ve damla iken derya, zerre iken güneş, hiç ender hiç olduğumuz hâlde her şey olma pâyesiyle şereflendiriliriz.

Hiçbir zaman hakikî mü'minlerin dilinden düşmeyen, bizim de sık sık başvurduğumuz bu nurlu sözler ve gönüllerimize inşirah veren soluklar, hayatımızın her faslına girmiş öyle büyülü nefeslerdir ki, onları, içinde bulunduğumuz bu âlemin en renkli sesi-sözü olarak can kulağıyla dinler ve değerlendirir, tahakkukunu beklediğimiz bir tatlı rüyanın da sihirli anahtarları kabul ederiz.

Takdislerimizi ifade sadedinde "sübhânallah" der, O'nun adına söylenmesi gerekli olan bir şey söylemenin yanında, öbür âlem itibarıyla böyle bir kutsamaya terettüp edecek olan sürpriz nimetleri düşünürüz.. herhangi bir lütuf sağanağı karşısında gürleyip "elhamdülillâh"la nefes aldığımızda hem Hakk'a şükranlarımızı ifade etmiş hem de dahasına talebimizi seslendirmiş olur ve öbür âlemin göz görmemiş, kulak işitmemiş, insan tasavvurlarını aşkın sürpriz hediye ve behiyelerinin tahayyüllerine dalarız.. azamet ve kibriyâ atmosferinden değişik görüntüler karşısında "Allahu Ekber"lerle gürler, müteâl bir ululuğun müşahitleri olduğumuzu haykırır ve değişik dalga boyundaki mehâbet hisleriyle ürpeririz; hemen her gün bu ses ve bu sözlerin gölgesinde dünya-ukbâ mülâhazalarımızı bir kez daha gözden geçirir, Allah'la münasebetlerimizi kontrol eder ve kendimize çeki düzen veririz.

Namazlara "Allah büyüktür" sözleriyle girer, diğer "kelime-i tayyibe"lerle mülâhazalarımızı daha da açar, O'na güvenip dayandığımızı tekrar tekrar ilan eder ve O'ndan, güvenilir kimselerden olmamızı diler ve dileniriz. "Allahım,

esenlik kaynağı Sensin, selâmet de Sendendir." sözleriyle hem O'ndan beklentilerimizi seslendirir, hem de O'nun karşısındaki gerçek konumumuza vurguda bulunuruz. Her şeyin O'nun tasarrufunda olduğunu bıkıp usanmadan sürekli tekrarlar.. sabah-akşam gürül gürül ve gayet net ifadelerle tevhid telakkilerimizi dile getirir; Hak rızasının hedefimiz olduğunu, cemâlini görme arzumuzla, bilmem her gün kaç kere yeniler ve Kendisine mülâkî olma isteğimizi seslendiririz.. eder eyler ve döner dolaşır O'nun rahmetine, şefkatine ve inayetine sığınırız. Farkına varalım varmayalım, her gün defaatle "Allah hepimizi affetsin", "Allah günahlarımızı bağışlasın", "Cenâb-ı Hak bizi ihlâsa muvaffak kılsın", "Allah sabır versin", "Rabbim kalblerimizi nurlandırsın" der, bu sözlerle oturur kalkar ve O'nunla münasebetlerimiz açısından farklılığımızı ortaya koyarız.

İnanç ve temel düşüncelerimizden kaynaklanan mülâhaza, söz ve soluklanmalarımız bunlara da münhasır değildir; bu tür ifade, beyan ve nefes almalar, deyimlerimizden manzum, mensur atasözlerimize, şiirimizden mûsıkîmize hayatımızın hissî, fikrî, ruhî, bediî hemen her alanında kendini hissettirir –örnekleriyle göstermek isterdim– ve bize oturmuş zengin bir kültürden neler ve neler ifade ederler..!

Bu zenginlik, bütün bir millet fertlerince, asırlardan beri üzerinde durulan, yaşanan, şuuraltı müktesebat hâline gelen, herkesçe benimsenmiş bir inanç ve anlayıştan kaynaklanmaktadır. Hemen herkes, aynı şeylere inandığı, aynı düşünceleri paylaştığı için de, ortaya atılan mülâhazaların, söylenen sözlerin garâbet arz etmesi ve havada kalması kat'iyen söz konusu değildir. Anlar herkes birbirini. Fevkalâde bir tabiîlik içinde cereyan eder bütün muhâvere ve müzakereler. Ve düşünceler, sözler aynı letâfet çerçevesinde mukabelelerle sürer gider...

ÖLÜMÜN ÖTEKİ YÜZÜ

Çoğu kimse ölüme, her şeyin sona ermesi, bir yok olma, bir inkıraz, bir çözülüp dağılma ve topraklaşma nazarıyla bakar ve kat'iyen onunla yüz yüze gelmeyi arzu etmez. Hastalık, yaşlılık, harb u darp, trafik kazaları ve deprem gibi ölüm sebebi sayılan hâdiseler zuhur ettikçe, o da tir tir titrer; kabrin yalnızlık ve vahşetini düşünerek ürperir ve hayatını tahammül edilmez bir azaba çevirir.. evet böylelerine göre, insan ölünce her şey biter. Ceset toprağa dönüşmek üzere ebedî istirahatgâhına tevdî edilir. Her şey ve her yer yokluğun karanlığına gömülür; şairin ifadesiyle: "Artık güneş görünmez olur, rahatça dal, ölüm sonu gelmez bir uykudur." Ebed için yaratılan, ebede namzet bulunan bir insanın böyle bir telakki ile ne kadar muzdarip olacağı açıktır. Böyle bir ebed arzusunu, vicdanını dinleyen biri: "Bütün dünya benim olsa, gamım gitmez, nedendir?" diyerek seslendirir ki, üzerinde durulmaya değer.

Oysaki ölüm, bir yok olma, bir inkıraz, bir çözülüp dağılma, bir hiçlik, bir tükeniş olmadığı gibi, kabir de bir topraklaşma çukuru, bir yalnızlık ve vahşet hücresi değildir. Ölüm, yaratılırken belli bir plan, program, hikmet ve maslahata göre yaratılan insanın, yine bir plan ve programa bağlı olarak bir buuddan başka bir buuda intikali, bir hâl değişikliği geçirmesi, amellerinin ürünlerine göre farklı bir sürece girmesi ve neticede vatan-ı aslîsine dönerek, inanç ve davranışlarının belirleyiciliği ile tabiî, müstakim ruhların iç içe vuslatlar

koridoruna girip, Yaratan'la "bî kem u keyf" yüz yüze gelip görüşmeye yürümesi ve rıdvan yudumlaması demektir. Keza kabir de, görülüp zannedildiği gibi karanlık bir kuyu, yoklukla muhat bir çukur ve tecrit odası değil, aksine, aydınlıklara açılan bir kapı, insanı nuranî âlemlere taşıyan bir koridor ve ruhun ötelere yükselmesi adına bir rampadır. Hazreti Şâhid-i Ezelî karşısında resmigeçit vazifesini tamamlayan veya asker olarak bulundukları bu dünyada engin bir hizmet şuuruyla imanlarını ibadetlerle, ibadetlerini de ihsanla derinleştirip ebedî bir mutluluğa tam hazırlanmış olanlar yürürler bu koridordan gözlerin görmediği, kulakların işitmediği tasavvurları aşkın saadetlere.

Evet ölüm, bizim için, her zaman ruhun dolaşıp durduğu çok buudlu bir mekâna ve çok derinlikli bir zamana kulluk vazifesinden terhis mânâsına, Cenâb-ı Hakk'ın "Haydi şimdi bütünüyle bana gel!" demesinden başka bir şey değildir. O'nu gönülden tanıyıp sevenler için bu "Gel!" deyişin üslûbunda öyle bir iltifat ve öyle baş döndürücü bir teveccüh vardır ki; *"Ey gönlü itminana ve huzura ermiş ruh! Sen O'ndan, O da senden razı olarak dön Rabbine.! Katıl has kullarıma ve gir Cennetime!"* şeklindeki çağrıyı alan ruh, bir dakika bile burada kalmak istemez. Zira bu çağrının mânâsı, dünyanın sıkıntı, dağdağa ve boğucu havasından sıyrıl.! Yitirdiğin Cennet'e ve ruhun asıl yurduna dön, demektir. Ölümü, bu mânâda bir iltifat çağrısı kabul edenler, dünyaya gelişi bir memuriyet ve askerlik, ondan ayrılışı da bir terhis, bir ikinci doğum ve bir ebedî varoluşa uyanma şeklinde anlar ve merdane yürürler kabre doğru. Azrail arkadaşlığını, İsrafil dostluğuyla bir bilir, Allah'a yürüme ânının her lâhzasını Cebrail rehberliğinde miraca yükseliyor gibi zevk ederler. Aslında mü'min, ölüp mezara gömülmeyi, sümbül vermek için toprağın bağrına saçılan bir tohum ve insan olmaya koşan bir sperm gibi görür.

Hangi tohum vardır ki, toprağa atılmış da başağa yürümemiştir.! Hangi sperm vardır ki, “rahm-i mâder”e düşmüş de, orada yokluğa mahkûm olmuştur! Allah, insanı kendi ruhuyla şereflendirmiş ve onu bir ebediyet üveyki olarak donatmıştır. Ceset çürüyüp dağılsa da ruh, O’nun varlığının gölgesinde ebedlere kadar yaşayacaktır. Zaten canı, Can Sahibi’nin aldığını bilenler için ölüm âdeta bir baldır, bir kaymaktır. Onlar için ölüm ve mezar bir perde; bitmeyen bir cümbüş vardır, o da az ileride. Daha şimdiden onlar, imanları, inanç zenginlikleri ve mârifet ufukları ölçüsünde gönül dünyalarında Naîm Cennetleri’nin en mûtena yerlerinde karşı karşıya oturmaktadırlar mücevherlerle işlenmiş tahtlar üzerinde.. döner durur çevrelerinde çelik çavak gençler, ellerinde kevserlerle köpüren testiler, sürahiler, kadehler... Onlar, ne bir baş ağrısı duyar ne de sarhoşluk hissederler.. ve tercihi kendilerine ait, başlarının üstünde istedikleri kadar meyveler... Canlarının çektiği kuş etleri, sadefleri içinde inciler gibi el değmemiş elâ gözlü eşler.. dal bastı kirazlar.. salkım salkım dolgun muzlar.. uzayıp giden gölgeler.. şakır şakır çağıldayan sular.. ardı arkası kesilmeyen ve yasakla sınırlandırılmayan meyveler... (Bu yaklaşık mealler, Vâkıa’dan.)

Her zaman iyiliğe kilitlenmiş bu insanlar, “Salarlar kendilerini öyle koltuklara ki, orada ne güneş sıcağı görürler ne de zemheriri.. Cennet ağaçları salar gölgelerini her yandan üzerlerine.. ve meyveleri devşirilmeye hazır sarkmıştır burunlarının dibine.”(Bunlar da, İnsan sûresinin bir-iki dar meali.)

“O gün mutlulukla tüllenen öyle yüzler vardır ki, emeklerinin neticeleriyle lütuflandırıldıklarından ötürü o yüksek Cennet’te tam bir hoşnutluk içindedirler.. ve bulundukları yerde boş söz de işitmezler... Orada fışkırıp akan kaynaklar, (oturmaya müsait) yüksek kanepeler, içmeye hazır (dolu) kadehler, yaslanılacak yastıklar ve nefislerden nefis döşemeler vardır.” (Gâşiye’den bir kırık meal.)

“İşte bunlar, mükâfatları, içinde devamlı kalacakları altından ırmaklar akan ‘Adn Cennetleri’dir. (Dahası) Allah onlardan, onlar da Allah’tan hoşnutturlar ve bu rıza makamı da, sadece Rabbi’ne karşı saygılı ve haşyet içinde bulunanlara mahsustur.” (Beyyine’den incelikleri düşünülmeden alınmış ayrı bir meal.)

Evet, “Bunların mükâfatları, Adn Cennetleri’dir; girerler oraya kollarında altın bilezikler, süslenmiş olarak incilerle ve elbiseleri de ipektendir. (Girerken de) ‘Hamdolsun, bizden her türlü tasayı, kederi gideren Allah’a; doğrusu Rabbimiz Gafûr’dur, yarlığar hepimizi; Şekûr’dur, yaptıklarımızın kat katıyla mükâfatlandırır bizi’ derler.”(Fâtır’dan kısa bir alıntı.)

Eğer, sırf cismaniyet adına dahi olsa, ölümün arka yüzü bu ise, bu ten kafesinin parçalanıp dağılmasına ağlayıp inlemek değil, bizi dar bir zindandan, genişlerden geniş bağlara bahçelere alıp götürdüğü için sevinmeliyiz; sevinmeliyiz zira, gönüllerimizde kendini hissettiren ve rüyalarımızın menfezleriyle her gece ruhlarımıza tebessümler yağdıran o büyülü ve baş döndüren âlemin biricik köprüsü var. O da ölümdür; O’nun emri ve izni dairesinde gelen ölüm... Ölümün hakikatini kavramış gönlü imanla, duyguları da aşk ve heyecanla köpük köpük bir muhabbet kahramanı bin can ile koşar Sevgili’ye. O’na kavuşunca da, dünyevî benliğiyle şekerler gibi erir ve şerbete dönüşür. Farklılaşır ve uhrevîlerin letâfetine ulaşır... Rûhânîlerin “hayhuy”u ve meleklerin kanat sesleriyle banyo yapar. Başkalarının, nefsânî kirleriyle çevrelerinde tiksinti uyardıkları bitevî ve tulûu, gurûbu olmayan kederlerle yoğrulduğu kesintisiz bir zamanda o, gül gibi elden ele dolaşır ve uğradığı her yerde misk ü amber gibi koklanır. Cân Hükümdarı da, ona başları döndüren, gözleri kamaştıran ebedî sultanlıklar bahşeder.. onu her zaman yeni yeni teveccühlerle iltifatlandırır.. hususi muamelelerle ağırlar.. Cemaliyle ufkunu aydınlatır.. hoşnutluğundan besteler

dinletir ve ruhuna kâse kâse güzellikler içirir. Var olmayı ganimet bilip değerlendirmiş bir mârifet eri; imanı ve aşk u şevki ölçüsünde ahiret pazarının her menzilinde incilerin, elmasların gördüğü teveccühü görür; hayatını suiistimal edenlerin, zifiri karanlıklarda ürkek ürkek dolaşmasına karşılık o, hep ışık görür, ışıklarla hasbihâl eder; ışık atmosferinde sabahlar ve akşamlar; ışık yudumlar ve ışıklar içinde sermest dolaşır; onun ufkuna asla gece uğramaz ve onun mağriblerini kat'iyen gurublar karartamaz. Otağını böyle bir ufka kuran bahtiyar, hemen her zaman insanî duygularının yaratılışına gaye teşkil eden şahikalarda dolaşır; irade ufkundan şuur zirvesine, şuur zirvesinden kalb arşına yükselir ve yükseldiği her burçta kendini ayrı bir mevhibe sofrasının başında bulur ve ayrı bir temâşâ zevkinin vecdini yaşar. Bunlar idrakleri aşkın öyle lütuflardır ki, bir kısmını dünyada bazı gönül erleri duysalar da, tamamını yaşayıp hissetmek ahirete mahsustur.

Bu hususiyete mazhar olacak bir mü'min, hiçbir petekte bulamayacağı balı, hiçbir yerde elde edemeyeceği kaymağı, orada dili damağı arasında bulur. Bu bildiğimiz göklerin ve yerlerin bulunmadığı o sihirli dünyada her şey, bütün o feyizler ve güzellikler kaynağı etrafında sabahlar-akşamlar; sadece O'nu görür, O'nu bilir, O'nu duyar ve O'nun câzibesiyle kendi mahiyet çizgisinin üstüne yükselerek, O'nun varlığının ziyasına bağlanır ve pâr pâr parlamaya başlar.. ve "Bir şûlesi var ki şem-i cânın / Fânûsuna sığmaz âsumânın." (Galib) hakikatinin mücessem bir misali olur.

Eğer bütün bu mazhariyetlere ölüm köprüsünden geçilerek ulaşılabiliyorsa, bence ölüm insanın en tatlı emeli olmalı.. ama hayata çağrı ve ona mazhariyet bize ait olmadığı gibi, ölümü arzu etmek ve istemek de bizim hakkımız değildir. Yaratan çağırınca severek O'na koşarız; "Hele az daha durun" dediğinde de, vuslata karşı sabır mülâhazasıyla dişimizi sıkar dayanırız.

MÜSLÜMAN UFKUNDAN DÜNYA VE İÇİNDEKİLER

Dünya, insanoğlu için şu sonsuz fezada ahenkle yüzüp giden mükemmel bir seyahat gemisi; içinde var olduğumuz, varlığımızı duyduğumuz, Vareden'i bildiğimiz sımsıcak bir yuva; canlı-cansız aksesuarıyla cıvıl cıvıl ve rengârenk bir meşher; ayrı ayrı dillerle yazılmış milyonlarca, milyarlarca kitaptan oluşan muazzamlardan muazzam bir kütüphane; analarımızın her zaman şefkatle tüllenen odalarından daha sıcak, onların ninniler söyleyip salladıkları beşiklerden daha güvenli, daha yumuşak; her yanıyla Cennet bahçelerinin pırıl pırıl bir izdüşümü ve ufku itibarıyla da görebilenler için ötelere açık donanımlı, seyyar bir rasathanedir.

Ayrıca dünya, bütün kâinatların özünü-usâresini, mânâ ve maddesini mahiyetinde cem etmiş bir numune âlem; topyekün varlık ve hâdiselerin zenginlerden zengin en muhtevalı bir sayfası; cin ve insin tenezzühü için ihtimamla hazırlanmış ferahfezâ bir mesire yeri ve öteler adına da âdeta bir prova salonu gibidir; iyilik de kötülük de onun bağrında boy atar gelişir, günah da sevap da onun dağında-bağında yetişir; sonra da bütün bunların ürünleri öteki âlemin pazarlarına gönderilir.

Bu açıdan da o, hem bir mezraa hem bir fabrika hem de ahiret pazarlarına açık tam bir ticarethanedir. Ekilecek şeyler burada ekilir ve burada biçilir. Ötelerin yol azığı burada tedarik edilir, Cennetlerin o nuranî aksesuarları burada

hazırlanır, ukbâ panayırlarında teşhir edilecek ürünler buranın tezgâhlarında üretilir, –öyle yapıp ötelere ulaştırana canlarımız feda olsun– orada enzâr-ı âleme arz edilir; sonra da ebedî saadet saraylarında bâkî bir surette mü'minlere sunulur.

Dünya, ılgıt ılgıt şefkat tecellîlerinin kesintisiz esip durduğu, rahmet sağanaklarının gelip gelip üzerimize boşaldığı âdeta bir yağmur ormanı, ışık ve güzellik dalgalarının ufkumuzda sürekli tüllendiği ve belli bir çerçevede ötelerin bütün debdebesini, ihtişamını aksettiren bir sinema perdesi gibidir. Görürüz olduğumuz yerden ötelerin hüzme hüzme ziyasını; kışlarla-baharlarla müşâhede ederiz ölümü, "ba'sü ba'de'l-mevt"i ve verâsını: Her gece fert planında, her kış toplumca ölüme yürür, her gündüz ve her baharda da yeniden bir kere daha diriliriz. Teksirler devam eder durur ve bize mütemadiyen öbür âlem hatırlatılır.

Dünyada bazen güzelliklerin yanında çirkinlikler, iyilikler arasında kötülükler, ışığın arkasında karanlıklar ve yararlılarla beraber zararlılar da bulunabilir; ama güzel görüp güzel düşünenler için bunların içlere inşirah veren ve göz kamaştıran kısmı her zaman daha güçlü ve kalıcı, daha cazip ve imrendiricidir. Buna mukabil, sevimsiz görünen ve içimizi bulandıran şeyler ise, hem sonuçları hem de daha başka yanları itibarıyla güzel ve hayır edalıdırlar. Aslında bu tür eşya, insanî hislerimize değişik nağmelerle bir şeyler fısıldayan, azimlerimizi bileyen ve iradelerimize farklı sürprizler vaad eden, her zaman mânâlı fakat muvakkat, olabildiğine bereketli ama vâridâtı ötelere akan, yumuşak, ılık birer hayır kaynağıdır. Bunlar tıpkı suyun atomları gibi kendi kendilerine kalınca yakıcı olmalarına karşılık sabır, teslimiyet ve rıza ile farklı terkiplere ulaşınca can-feza birer iksire dönüşürler.

Üzerinde varlığımızı duyup yaşadığımız bu dünya, hem kâinatlara nispeten hem de emellerimiz açısından gayet

küçük, fakat her şeyin kalbi mahiyetinde; fezadaki kehkeşanlara göre bir zerre, ama cihanlar kıymetinde; esir deryası içinde yüzüp duran varlık heyet-i umumiyesi karşısında bir damla, fakat bütün semavat ağırlığında muhtevalı bir cirimdir. Bütün esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhâniyenin câmî ve şeffaf bir aynası sayılan insanoğlunu o misafir etmiş, o ağırlamış ve onun ötelere sıçrayabilmesi için de âdeta bir rampa vazifesi görmüştür/görmektedir.

Onun yer ve konumunu, Hak nezdindeki kendi mevki ve duruşuyla müşterek mütalâa edip değerlendirebilen inanmış gönüller, bu küçük damlacıkla kâinat çapındaki nâmütenâhî deryaları peyleyebilir; semavata nisbeten bir zerrecik görünümündeki bu mini âlemle güneşlere sahip olabilir ve onun üzerinde geçirdikleri o dar zaman dilimine sıkıştırılmış kısacık ömürlerini ebediyet âlemlerinin bir nüvesi hâline getirebilirler. Elverir ki, kendilerine emanet olarak verilen mahiyet-i insaniyedeki cevherleri hem de tek zerresini dahi zayi etmeden yerinde değerlendirebilsinler.

Evet, bu dünya fânidir; misafir olarak bir bir gelenler, miadları dolunca arkalarına bakmadan bir bir giderler. Gidenleri yeni gelenler takip eder ve o tıpkı bir han gibi dolduğu aynı anda boşalır, boşalırken de daha başka konuklarla dolar taşar. Gelenler, askere duhul ediyor gibi gelir; gidenler de, ölüm tezkeresiyle asıl vatanlarına avdet ederler. İnsanlık var olduğu günden beri ne gelmelerin ardı arkası kesildi ne de gitmeler durdurulabildi; bu itibarla da, buraya niye geldiğini ve nereye namzet olduğunu bilmeyen bir kısım bahtsızlar hemen her zaman vilâdet neşideleriyle coştukları aynı anda ölüm ağıtlarıyla irkildiler; bir an sevinçle soluklansalar da sürekli kederlerle yutkundular ve bir gün ümitle şahlanmaya mukabil, günlerce yeisle kıvranıp durdular; ne ağlamaları dindi ne de gülmeleri; bir kere “Oh!” dedilerse, birkaç kez “Ah!” edip inlediler...

Eşya ve hâdiselere iman gözüyle bakanlar için ise durum çok başkadır: Onlar, kendilerini buraya Gönderen'i bilir, O'na yakın durmaya çalışır; gidecekleri yeri mâmur kılma mülâhazasıyla oturur-kalkar ve yol boyu hep huzur soluklanırlar. Bu ölçüde her şeyi O'na bağlayınca, kâinat da, içindekiler de birdenbire renk, şekil, mahiyet, şive değiştirir; tat olur, lezzet olur ve ışık olur gönüllere akarlar. İşte bu zaviyeden dünya, hedefinde ebediyet, insanları sonsuz mutluluğa götüren bir gemiye, bir tayyareye; içinde milyonlarca, milyarlarca kitap bulunan zengin bir kütüphaneye; başları döndüren, temâşâsına doyamayacağımız bir meşhere dönüşür ve büyüler herkesi.. talâkatli bir lisan kesilir, çağırır O'na hepimizi.. renkten, ışıktan oyunlarla duyurur gönüllerimize O'nun nurunu, ziyasını.

Aslında, iman nuruyla bakabilenler için, şu iç içe güzellikler Hakk'ın zâtına birer burhan; insan ise, o burhanları gören, duyan, okuyan, seslendiren bir tercümandır. Bütün eşya, onu akıl, şuur, his ve gönlüyle yerli yerinde değerlendiren tali'lileri fizik ötesi âlemlerin derinliklerine uyarır; zamanla onların ruhlarına melekûtî sırlar akmaya başlar, zihinleri âdeta bu sırların havzı hâline gelir, kalbleri de tecellî avlama rasathanelerine dönüşür. Böylece Yaratan'ı bilmezlikten kaynaklanan zulmetler bir bir yırtılır veya büzüşür; nurlar gelir her yana otağlar kurar.. geniş bir "halka-i zikir" hâlini alır kâinat ve bütün eşya.. şiirler, mûsıkîler dinleriz harfsiz, kelimesiz canlı-cansız her nesnenin dilinden ve Yaratan'a imalar alırız her şeyin tavrından, duruşundan.

Öyle ki, ne zaman varlığı, kapsayan bir nazarla temâşâya alsak fizikî âlemler delinip de içinden ruhumuza eşyanın perde arkası sırları akıyor gibi olur ve dikkatlerimizi hep ötelere, ötelerin de ötesine çeker; gönüllerimize murâkabe hissi aşılar; aşılar da, bulunduğumuz yerde hayret ve hayranlık yaşayan

bir dervişe dönüveririz. Biraz dünya, biraz ukbâ; biraz madde, biraz mânâ; biraz hakikat, biraz hayal görüp hissettiğimiz ve temâşâsına dalıp tetkikine koyulduğumuz her şeyle o kadar mükemmel uyuşuruz ki, onlarda, bütün bir tabiat kitabı ve içindekilerin, bütün insanlık ve onun maceralarının şiirini dinler gibi olur ve büyüleniriz.

Evet, canlı-cansız bütün eşya birbiriyle o denli uyum içinde ve öylesine bir intizam ve ahenk göstermektedir ki, çok defa onu temâşâ ettiğimizde, kendi kendimize: "Acaba bizim gibi bunların da türlerine göre birer ruhları var da bu münasebet ve bu nizam onlardan mı kaynaklanıyor?" diye düşünürüz. İster nezaretçi melekler gibi birer ruhları olsun ister olmasın, biz onlara ne zaman dikkatlice baksak, hemen, hem birbirleriyle hem de bizimle olan o sıkı münasebetlerini anlar, bir şeyler söylemek istediklerini duyar gibi olur; onların en tatlı mûsıkîlerden daha büyülü sükûtî nağmelerini dinlemeye koyulur, en derin söyleyişlerden daha derin imalı suskunlukları karşısında soluklarımızı tutar; uyuyan bir çocuğu uyarma endişesiyle sessizleştiğimiz gibi sesimizi keser, duyup hissettiklerimizi, akıl, mantık ve muhakeme filtresi görmemiş saf mülâhazaların enginlerden engin o geniş alanına salıveririz; salıveririz de artık hayal hanemizde her nesne âdeta bir kari, bir mugannî, bir kasidehâna dönüşür ve bize ne füsunlu şeyler ne füsunlu şeyler anlatırlar: Kimi eşya, hayallerimizde birer Mevlevî semâzeni gibi canlanır; kimisi bir fasıldan başka bir fasıla geçiş peşrevi yapıyormuşçasına bize ahenk meşk eder; kimisi dudaklarında ney, ruhlarımıza hasret ve hicran günlerimizden derlenmiş yanık besteler sunar; kimisi de bize, gümbür gümbür mehter edasıyla dünyaya kendimizi ifade ettiğimiz i'tilâ döneminden güftesiz, bestesiz marşlar dinletir.! Evet, hemen her nesne, yeri, konumu, duruşu ve türü adına, farklı ima ve işaretlerle mutlaka bize bir şeyler anlatır;

biz de, onları dinleyip çözmeye, anlayıp yorumlamaya ve sırlarını sırlarımız gibi duymaya çalışır; hepsiyle hasbihâl eder, hepsini sever, okşar; onları, sevdiklerimizi kucakladığımız gibi kucaklar ya da gider kendimizi onların o sımsıcak iklimlerine salıveririz.

Aslında, iman gözüyle bakınca, bütün varlık ve hâdiseler bize o kadar tanıdık, o kadar yakın görünürler ki, onları âdeta birer dost, birer arkadaş sanır, yüzlerine şefkatle bakar; onların çehrelerinde her şeye ve herkese şefkatle bakıldığını okur ve Yaradan'a dolu dolu hamd ü senâlarda bulunuruz.

Bazıları ilk nazarda biraz ekşi suratlı, biraz kaba, biraz da bize kapalı görünse de, biz, bakışımızı imana bağlayıp düzeltince, onlar da birdenbire değişiverir, yumuşar, munisleşir ve candan birer ahbap oluverir.

Bazıları, hemen her zaman, bir kısım insanlar gibi hep mütebessim, gökçek yüzlü, sıcak tavırlıdırlar ve bağırları da herkese açıktır; sizinle diyaloğa geçmeleri için bir kere yüzlerine bakmanız yeter; siz bakıverince onlar da hemen açılır ve size içlerini dökerler.

Kimileri, gülüp oynayan çocuklar gibi neşeyle oturur kalkar; etraflarına gülücükler yağdırır ve sürekli çevrelerinde bir lunapark havası estirirler.

Kimileri, tepeden tırnağa baş döndüren süsleri ve ziynetleriyle size unutamayacağınız dakikalar yaşatır ve âdeta "Yine gel!" derler.

Kimileri, beklentilerimizin çok çok üstünde önümüze serdikleri ziyafet sofralarıyla olabildiğine cömert davranır ve atmosferlerinden ayrılmamızı asla istemezler.

Kimileri, her zaman tatlı ve sıcak olmayabilirler; ama, şayet bir dikenle elinizi kanatmışsalar, ne yapıp yapıp bir gül vermeyi de ihmal etmezler.

Evet, görüp tanıyabildiğimiz canlı-cansız her varlık, meleklerin Âdem Nebi'ye (aleyhisselâm) saygı inhinâsı nev'inden bize karşı bir çeşit tâzimle doğrulur; ihtiva ettiği fayda ve maslahatlarla âdeta emrimize âmâde olduklarını ifade eder ve olanca sırlarını aklımızın önüne seriverirler. Bunların, idrak ufkumuzu çok çok aşkın madde-mânâ halitası, örgü ve deseni iman ve iz'anlarımıza emanet, her biri Yaratan'a birer emare ve işaret, O'nu gösteren, O'na göndermelerde bulunan, durmadan O'nu söyleyen öyle bir hâlleri vardır ki, insan onların arasında kendini Cennet'in koridorlarında sanır. Öyle ki, biz onları, –biraz da hususiyetlerini bilerek– ne zaman temâşâya koyulsak, duygularımızın âdeta tabiata karıştığını, her şeyin esmâ ve sıfât rengine büründüğünü, bütün varlığın mânevîleştiğini, şiirleştiğini duyar gibi olur ve kendimizden geçeriz. Görüp müşâhede ettiğimiz her şey daha bir derinleşir, daha bir nuranîleşir ve daha bir büyülü hâl alır. Hatta; gördüğümüz objeler âdeta bir büyü ile birdenbire uhrevîleşir; arz Cennet'in izdüşümü gibi tüllenir ve o baş döndüren ihtişamıyla bütün gökler yere inmiş gibi olur.

Böyle bir büyü ile topyekün varlığı hisli, derin bir kalb gibi duyar ve yürüdüğümüz bu hayat yolunda, sanki maddî ve dünyevî bir yere değil de, gönülden inandığımız ve her zaman içimizde tesirini hissettiğimiz, bütün dünya saadetleri onun mutluluk deryasının tek bir damlasına denk olmayan/olamayan farklı bir âleme yürüyormuşçasına yürürüz sonsuza ve ebedî mutluluğa. Duyarız ermişlerin erdikleri şeyleri ruhumuzda ve tıpkı Cennet'tekiler gibi: *"Hamd ederiz bizden her türlü tasayı, endişeyi gideren Allah'a.. o Allah ki, bizi en güzel bir yerde iskân etti. Artık bizim için ne bir usanç, ne de yorgunluk söz konusu..."*[44] diye mırıldanırız.

[44] Fâtır sûresi, 35/34-35.

Bu kadar güzellik, nefaset ve cennet-âsâ keyfiyetin yanında, dünyanın bir de nefsimize, heva ve heveslerimize bakan yanı vardır ki, o yönü itibarıyla bir hayli kirli, çirkin ve sevimsizdir; bundan dolayı da o lânetlenmiştir. Biz burada dünyanın o yüzünden hiç söz etmedik, etmek de istemedik; zira daha başta size, mülâhazalarımızı mü'min ufkuna bağlı götürmeye söz vermiştik. Şayet o ufuktan bakacak olursak, dünyanın, yazıda belirtilen çerçeveye tam oturduğu görülecektir.

GÜZEL VE GÜZELLİK

Gözümüzü, gönlümüzü okşayan, ruhlarımızda heyecan ve takdir hisleri uyaran, sonra gidip iç âlemimizde estetiğe dönüşen ve bize tarifi güç en tatlı, en neşeli anlar yaşatan mefhum, mânâ, muhteva, manzara gibi şeyler ya da bunların ihsas ve imtisas keyfiyetleridir güzellik. Böyle bir yaklaşımla konunun çerçevesi biraz daraltılmış görülse de, bu da bir yorumdur. Eskiden beri, bedîiyât (estetik) unvanıyla değişik anlayış ve görüşler açısından defaatle üzerinde durularak farklı tariflere tâbi tutulan güzelliği, bundan sonra da, varlık, tabiat ve insanı, hatta tabiat ötesini, sonra bunların birbirleriyle münasebetlerini; her birerlerinin mânâ, mefhum ve muhtevalarını; bütününü birden veya her birerlerini teker teker duyup zevk etme, zevk edip değerlendirme, değerlendirip gerçek çerçevelerine yerleştirme yolunda kim bilir daha kaç defa yorumlayacak, seslendirecek ve tariflere tâbi tutacağız. Onu şimdilik, geleceğin bedîiyât üstadlarına bırakarak, biz burada sadece, kendi inanç, kendi duygu ve düşünce dünyamızda, güzelden, güzellikten ne anladığımıza küçük bir-iki atıfta bulunmak istiyoruz.

Bizim düşünce dünyamızda, her güzel nesne veya obje Hak güzelliğinin bir aynası ve bir aks-i sadâsıdır. Öyle ki, gönüllerimizde takdir, sevgi, hayranlık ve heyecan uyaran her manzara, her ahenk, her ses, her tenasüp, her motif O Güzeller Güzeli'nin bir tecellîsi olması itibarıyla, duygularımız her zaman O'nun solmayan güzelliğinin akisleriyle

renklendiğinden, kendimizi hep güzellerle ve güzelliklerle iç içe görür, fenâ ve zevalin kasıp kavuran fırtınaları karşısında dahi sürekli bahar temâşâ ve duygularıyla yaşarız. Ve yine böyle bir iç plan ve bakış zaviyesi sayesinde ölüm ve zevalleri yeniden var olmanın yolu, sararıp solmaları daha taze renklere yürümenin köprüsü, bozulan tenasüpleri de en baş döndürücü ahenklerin esası sayarız; sayar ve her zaman kendimizi ebedî güzelliklerin gelgitleri arasında hisseder; dolayısıyla da ne hazanın ekşi yüzünü görür, ne yok olup gitmelerin karanlıklarına takılır, ne de gidip geriye dönmemenin hasret ve hicranlarını duyarız. Aksine, imanın zatî güzelliklerinin yanında, ümidin şahlandıran havasını soluklar; değişik beklentilerin farklı dalga boyundaki televvünleriyle coşar; kalbî ve ruhî beklentilerimize ulaşmanın biricik köprüsü diyerek salih amellere koşar; her amelimizde ihlâs vesayetine ve ihsan murâkabesine sığınır; davranışlarımızı bitevî güzel ahlâka bağlayarak Allah ve insanlarla münasebetlerimizde her zaman içten, anlayışlı, şefkatli ve yapıcı olmaya çalışır ve düşündüğümüz, hissettiğimiz, inandığımız, sonra da yerine getirdiğimiz bu işlerin hemen hepsini, hayatımızın en olumlu yanları ve en güzel kareleri kabul ederiz. Bize göre iman, ufkumuzu aydınlatan bir ışık ve beklentilerimiz adına da bir ümit kaynağıdır ve ancak onunla yokluk kaynaklı kaoslar aşılabilir ve onunla bir ucu gönüllerde, diğer ucu da gidip ebedî Cennet saraylarına dayanan bir mutluluğa ulaşılabilir. İşte, bu güç ve enginliğiyle iman bizzat güzeldir. İnsan, ancak onunla dağınıklıktan kurtulup tevhide ulaşabilir; Hakk'a yönelip endişelerden sıyrılabilir ve dünya-ahiret saadetine erebilir.

Bunlar, hemen hepsi iç içe güzelliklerdir ve bu güzellikleri duyup zevk etmenin sihirli anahtarı da imandır. İmana ulaştıran yollardan olması itibarıyla, kâinat kitabının fasıl, bölüm ve paragrafları ya da bu koskoca meşherin varlık, eşya ve

hâdiseler unvanıyla değişik tezahürleri, değişik enstrümanları; sonra bütün bunları değerlendirecek insan mantığı, insan düşüncesi; tabiî, tekvînî bu hususların yanında, teşriî açıdan, yine imanla irtibatlı olup ona dayanan, onun bağrında serpilip gelişen bilumum salih ameller, ahlâkî davranışlar, ümitler, recâlar, ebedî var olma beklentileri de, imana ulaşmanın, onda derinleşmenin, mârifete ermenin, muhabbetle gerilmenin, ruhanî zevklerle kendinden geçmenin yolları ve semereleri olarak güzeldirler. Hatta temelinde iman, teslim ve tevekkül olması açısından, dış yüzleri itibarıyla meşakkatli görülen bütün ibadetler, sık sık maruz kaldığımız belâ ve musibetler; içine düşmeme cehdiyle dişimizi sıkıp sabrettiğimiz günahlar ve mâsiyetler dahi –onlara karşı tavrımızı iyi belirleyebildiğimiz takdirde– birer nisbî güzellik ifade etmektedirler.

Hakikî güzellik Hakk'a ait, kusursuz kemal de O'na "özgü" ve O'nun lâzımıdır. Topyekün varlık, O'nun değişik tecellîlerinin birer farklı aynası, her nesne ve her hâdisenin çehresinde temâşâ ettiğimiz mânâ, muhteva, parlaklık ve câzibe de –aynaların kabiliyetine göre– O'nun güzelliğinin küçük bir parıltısı ve varlığının zayıf bir ziyasıdır.

Her gece ışıktan söz ve beyanlarla hutbelerini dinlediğimiz yıldızlar, O'nun öyle nurdan nâmeleridirler ki, sürekli bize göz kırpar ve O'na göndermelerde bulunurlar. Pırıl pırıl mevcudiyetleri, aralarında ışık alışverişi ve ışık oyunları, o koskoca cesametlerine rağmen fevkalâde uyumları, ahenkleri ve o engin boşlukta sergiledikleri farklı şekilleriyle her zaman bize bin bir zevki birden yaşatırken, gözlerimize-gönüllerimize iç içe renk, desen, şive ve güzellikten ne kevserler ne kevserler içirirler!

Mehtap, o semavî büyüleyiciliğiyle kendine ayrılan belli zaman dilimlerinde, hemen her defasında, ufukta tıpkı bir gelin gibi belirir.. yasemenlikte reftare yürüyor gibi yumuşak

yumuşak yürür.. bütün bir gece boyu nazlı nazlı hâlesine oturur ve ışıklarıyla hislerimize oltalar salar.. çehresini tam gösterebildiği hemen her gece, sürekli hayranlarına gamzeler çakar ve hassas ruhların yüreklerini ağızlarına getirir...

Güneş, fecirle başlayan beklentilerimize her saniye ayrı bir ışık huzmesi ve morun, kırmızının, pembenin, değişik tonlarıyla cevaplar verir; verir ve başlarımızı döndüren bir ihtişamla ortaya çıkar. Yürüyüp gökyüzüne otağını kurunca da, gözlerimizi kamaştırır, topyekün eşyayı o ışıktan, renkten kollarıyla kucaklar, kendine yönelenlerin başlarını okşar.. ve bütün bir gün boyu çevresindeki kürelerden, peyklerden, yeryüzündeki denizlere, göllere, ırmaklara, ovalara, obalara; dağlara, ormanlara, bahçelere-bağlara; güllere, çiçeklere ve insanlara kadar her şeye ve herkese kadeh kadeh renk ve ziya içirir, sonra da tül tül renk armonileri içinde gidip guruba kapanır.

Denizler, dalga dalga köpürür, yıldızlarla selâmlaşır, ayla hasbıhâle geçer, gelgitler yaşar, güneşten gelen ziya dalgalarını bir ninni gibi algılar ve beşik gibi sallanırlar, yer yer kendi sınırlarını aşarak sahillerle koklaşır ve mağrur kayalara çarpıp homurdanır, aşılmaz tepelerle müsademeler yaşayıp köpürdüğü aynı zamanda, bağrında beslediği binlerce canlıyı bir anne gibi kucaklar.. onlara yumuşak yumuşak ninniler söyler ve onların yaşama arzularını coştururlar.

Dağlar, o mehib edalarıyla her zaman ürperten bir görüntü sergiler ve yüreklerimizi hoplatırlar. Ufuktaki hâlleriyle her zaman bizde, göklere bir şeyler fısıldıyor hissini uyarır, sonra döner bulutlarla evcilik oynarlar; durur havayı taraklar, yağmura bağrını açar ve suları konuk ederler; bakarsın kalkar denizlere "dur" der, toprağı kucaklar, arkadan da o gururlu görünümlerine rağmen toz toprak olur, ayaklara yüz sürer ve toprak tabakasına dâyelik yaparlar.

Çaylar-ırmaklar menfezlerinden her zaman bir sevdayla fışkırır, mehâbetle çağlar ve sinelerimizde vuslat duygularını uyararak deryalara koşarlar; gidip denizlere ulaşınca da, bu son durağı bir rampa ve rıhtım gibi kullanarak döner yeniden yukarılara doğru yürür ve derken atılmış pamuk gibi atmosferde beyaz, siyah, gri renklere bürünerek koca koca kitleler hâlinde seyahat eder dururlar; bazen de başlarımızın üzerinde kuşlar gibi kanat gerer ve gönüllerimize serinlikler serperler. Bazen de sağanak sağanak boşalır ovaya obaya; herkesin ve her şeyin ateşini söndürürler...

Kuşlar, kuşçuklar, koyunlar, kuzular aramızdaki munis sesler, ormanlar ve dağlardaki vahşi uğultular hemen hepsi bu iç içe armoniye ayrı bir ses ve görüntü katar, ruhlarımıza tabiatın natürel nağmelerinin en nefislerini duyurur ve farklı bir şive ile bizlere demet demet besteler sunarlar.

Evet semaların, her yana tebessümler yağdıran pırıl pırıl çehrelerinden, arzın bin bir nakış, renk, desen ve işvesiyle gözlerimize gülen, gönüllerimize akan füsunkâr simasına kadar her şey o kadar güzeldir ki, ötelere açık ruhlar, gördükleri her nesnede âdeta ahiretin büyüleyen manzaralarından akisler müşâhede ediyor gibi coşar, “Daha güzeli olmaz.” sözleriyle hayranlıklarını ifade eder ve bu iç içe güzellikler karşısında hep âşıkane duygularla dolup boşalırlar.

İnsanın kendisi ise, bütün bu güzelliklerde âdeta son nokta gibidir; evet heykeli-hendesesi, maddesi-mânâsı, fiziği-metafiziği, düşüncesi-aksiyonu, aklı-imanı itibarıyla insan, –eskilerin ifadesiyle– tam bir nüsha-i kübrâdır. Hz. Ali’nin dediği gibi, “Avâlim onda pinhandır, cihanlar onda matvîdir ve onun mahiyeti meleklerden de ulvîdir.” Zerrede güneşi göstermek, damlada deryayı duyurmak, çamurdan, balçıktan yaratılmış bir varlığı meleklerin mihrabı hâline getirmek

hangi hikmete bağlanırsa bağlansın, insanın, ilâhî sırları çözmek üzere bir şifre, bir anahtar olarak yaratıldığı açıktır.

İşte biz, imanımız sayesinde, serapa bir güzellikler galerisi olarak topyekün varlık ve hâdiseleri böyle bir mülâhaza ile değerlendirir ve her nesnenin, her hâdisenin gülen yüzünde, dünyayı daha bir farklı duyar ve daha farklı zevk ederiz. Hatta bazılarımız itibarıyla, bütün varlığı muhabbet çekirdeği etrafında meczûbâne dönen elektronlar şeklinde algılar, feleği, meleği, yıldızları, ayı-güneşi, yerküreyi, taşı-toprağı, otu-ağacı, hayvanı-insanı mest ü mahmur görme hissiyle, kendimizi âdeta kâinat çapındaki bir "halka-i zikir" içinde, hatta onun serzâkiri olarak temâşâ ederiz.

Evet, bu geniş dairede bir güzel sesten baş döndüren bir manzaraya kadar, sinelerde takdir ve heyecan uyaran hemen her şey karşısında göz nurunu fikir ziyasıyla birleştirebilmiş basiret erbabı, her nesne ve her hâdiseyi Yüce Yaratıcı'ya imada bulunan bir rasat noktası gibi görebilir ve bu temâşâ noktalarından mâverâîliğe açılarak hep "hüsn ü aşk" yamaçlarında dolaşabilir. Zannediyorum, niyet ve nazarlarımızla, biz de, bu rasat noktalarının pencerelerini biraz aralayabilsek, temâşâ edebildiğimiz her obje ve her hâdise karşısında, duyacağımız değişik takdir ve hayranlıklarla gönüllerimiz hep aynı heyecanı duyacak, anlama ve sezme ufkumuz değişerek ruhumuz farklılaşmanın hazlarıyla kanatlanacak ve kendimizi semavîleşmiş gibi hissedeceğiz.

Aslında, bütün bunları duyup hissetmek çok da zor olmasa gerek. Bazen, iyi dizayn edilmiş bir semtte, çevresindeki güzelliklerle iç içe bir mâbed.. onun bir köşesinde, gönüllerimizi amudî olarak Hakk'a yükseltmenin remzi bir minare.. ve çıkılabildiği kadar en üst şerefesine çıkıldıktan sonra, imanımızı, irfanımızı, aşk ve heyecanımızı "Sen büyüksün"

sözleriyle ötelere haykıran bir lâhûtî ses.. mihrabındaki derin bir hâl ve inilti.. tekye ve zaviyenin herhangi bir köşesinden yükselen bir ney çığlığı, bir daire ya da başka bir enstrüman feryadı, hayatı bir zevk zemzemesi içinde duyup yaşamak için yeter ve artar zannediyorum.

Hatta, bazen güzel bir şiir, zengin bir nesir, ince bir motif, latîf bir tezhip, gürül gürül bir kahramanlık destanı, iyi dramatize edilmiş bir hikâye, beşerî heyecanlarımızı haykıran bir mûsıkî nağmesi bizi o kadar coşturur ve heyecanlandırır ki, görüp duyduğumuz ses hevenkleri ve değişik objeler tıpkı bir meltem gibi dört bir yandan ruhumuzu sarar, bizi büyüler, güzelliklerin sihirli âlemine çeker ve bize ötelerden güftesiz-bestesiz ne nağmeler ne nağmeler duyurur.

Ne var ki, bütün bu güzelliklerden duyup hissettiğimiz zevklerin, lezzetlerin, heyecanların, takdirlerin kesilmeden devam etmesi ve bu ruhanî hazların da yeniden elemlere dönüşmemesi, bizde bu hisleri uyaran unsurların hakikî sahipleriyle irtibatlandırılmalarına bağlıdır. Yoksa, hiç beklenmedik bir anda her şey biter ve bütün dünyamız yıkılır gider.. güneş batar, ay gurub eder.. yıldızlar zulmetlerin bağrına dökülür ve her yanı karanlıklar basar; basar da, ruh iç içe kıyametler yaşamaya başlar. Bu durumda bütün zevk ve lezzetlerin hasret ve hicrana yenik düşeceği açıktır. Hasret ve hicranla yıkılmış ruhların, güzeli güzel görmeleri ve ondan heyecan duymaları ise imkânsızdır. Bütün güzelliklerin her zaman duygularımızda solmadan taptaze kalmaları, zevk ve lezzetlerimizin acılaşmadan devam etmesi; evet, çiçeklerdeki renklerin, nağmelerdeki büyülerin, sanatkâr ellerin ortaya koyduğu sihirli eserlerdeki revnakın hep canlı kalması, onların gerçek kaynaklarının görülüp sezilmesine bağlıdır ki; o kaynağı bu ölçü içinde sezip bilenlerin, varlıkla alâkalı duydukları bütün zevkler, lezzetler, heyecanlar ve takdirler aslî olmadan çıkar, tebeî bir hâl alır

ve artık bütün eşya ve hâdiselerdeki değişik tezahürler, kendilerinden dolayı değil de, sahiplerinden ötürü görülüp sevilme konumuna yükselirler. Evet, batıp giden şeyler, kalbin alâkasına değmedikleri gibi, sevilmezler de. Bir şairimiz, bu duyguyu, Kur'ânî ufukla irtibatlandırarak şöyle ifade eder:

Âfitâb-ı hüsn-ü hûbân akıbet eyler üfûl,
Ben muhibb-i Lâ Yezâlim, "lâ ühıbbü'l-âfilîn."

(Güneş gibi güzel yüzler de sonunda batar gider; bu itibarla ben, fâni güzelleri değil, batmayan Ebedî Güzel'i severim.)

Aynı mülâhazayı Mevlâna, şu sözleriyle dile getirir:

"Allah'ım, Seni görüp, Seni tanıdıktan sonra, gözüm artık dünya güzellerini görmez oldu."

Evet, maddî ve cismanî güzellikler, nazarları Güzeller Güzeli'ne yönlendirmek için sadece birer vesiledirler. Vesilelere takılıp kalmak ise, hedef körlüğüne düşmek, varılacak noktayı unutmak, ömrü mecazî muhabbet ve alâkalarla tüketip, hakikate karşı kapalı kalmak demektir. Aslında böyle bir tıkanmanın yaşanmaması için Yüce Yaratıcı, bizi Kendisi'ne götüren yolların sağına-soluna kendi güzelliğinden ışıklar, renkler, tenasüpler, sesler, soluklar, nağmeler serpiştirmiştir ki, yoldakiler hem yol yorgunluğunu duymasın, hem de asıl hedefi unutmasınlar. Yol boyu göz ve gönüllerimize ilişen bütün bişaret televvünlü bu işaretler, Huda'nın ışıklarla, renklerle şekillendirip gözlerimizin önüne serdiği O'nun âyetleri ve apaçık şahitleridir, ama, bakış zaviyesini yakalayamamış ya da inkâra kilitli ruhlar için bunlar birer fitne, birer iptilâ, âriye güzellikleriyle birer mecazî mahbubdurlar ve maalesef vuslat vesilesi olarak yaratılmışken, birer hasret ve hicran saikine dönüşmüşlerdir.

Oysaki, düşünebilenler için sevmenin de, aşkın da, iştiyakın da, kalbî alâka ve irtibatın da esası, bizim güzellik diye

değişik şekil ve suretlerde gördüğümüz her şey, çok perdelerden geçmiş ve biraz da aynaların kabiliyetlerine göre farklı mahiyetler almış Hakk'ın güzelliğinin gölgesinin gölgesidir. Her güzelliğe karşı duyulan hayranlık hissi de, aslın büyüsünün gölgeye aksetmesi gibi bir şeydir. Asıl-gölge, esas-tâbi fark edilebildikten sonra, küll hâlinde veya parça parça varlığa karşı hissettiğimiz alâka da mahzursuz sayılır. Bu açıdan da, hem gölgeye hem de tâbi olana güzel nazarıyla bakabiliriz. Zira, güzellere tâbi olanlar da güzeldir ve her güzellik, onu duyan âşıkları, sevgiliye ulaşma arzusuyla coşturan bir nâme, bir mesaj, bir fısıltı, bir sinyal ve bir çağrıdır. Evet, bazen bir ses, bir renk, bir desen, bir şive gözlemcide müthiş bir özlem ve iştiyak ateşi tutuşturur. Ağyâr araya girmezse, bu ateş zamanla alev alev bir aşka dönüşür ve cayır cayır onu yakmaya başlar; başlar ama, bir kor hâline gelmiş bu sermest ruh; *"Yakan Senin ateşin olduktan sonra ocaklar gibi yansam da gam izhar eylemeyeceğim; elverir ki, vefa bâbında dolmasın gözlerim hicrandan ve cüdâ kalmayayım yâr kapısında Cânân'dan."* der inler.

Bazen hemen hepimiz kalbimizin derinliklerinden fışkırıp bütün benliğimizi saran ve ruhlar âlemindeki maceralardan iz, işaret ve ima taşıyan öyle derin duygular anaforunda hissederiz ki kendimizi; her şey silinir gider gözümüzden ve gönlümüzden, derken ufkumuzda sadece bir hüsn-ü mücerret (soyut güzellik) kalır ve kulaklarımız aşk u vuslat gürültüleriyle dolup taşmaya başlar. Güzellik ve aşkın iç içe girdiği böyle anlarda, ruh, o kendine mahsus görme, duyma, hissetme, yaşama kabiliyetleriyle, gördüğü hemen her nesne ve her hâdisede sadece aslı duyar, özü hisseder ve kendine ait sistemleriyle, bütün görmeleri, bilmeleri, duymaları, değişik istihalelerden geçirerek hakikatlerine ulaştırır.. ve Gazzâlî'nin ifadesiyle, "akl-ı meâd"ımıza, Mevlâna'nın deyimiyle de, "semavî idrak"imize sunar.

Bu itibarladır ki, gördüğü zâhirî güzellikleri, ruh sistemiyle rafine etmeden onlara dilbeste olan bir kısım natüralist veya materyalistler, mücerret tecellîye takılıp kalmış, zevki de, heyecanı da daraltmış ve zaman-mekân üstü olanları, zamana, mekâna sıkıştırarak kendi ufuklarını karartmışlardır. Oysaki bütün güzellikler, bizi bizden alıp aşkınlığa yükseltmek, maddenin dar mahbesinden kurtararak, kaynağın enginliğine ulaştırmak için vardır.

Her insan, şöyle veya böyle ortaya koyduğu bir eserde, hemen her zaman kendini, kendi duygularını, iç zenginliğini, yorum kabiliyetini ve tefsir ufkunu sergiler ki, bu, aynı zamanda hem varlığı ve tabiatı, hem de varlık ve tabiatın mâverâsını bir iç sezi prizmasından geçirerek, yeni bir çerçevede temâşâ edeceklerin müşâhedesine sunmak demektir. Hakk'ın, Kendi eserlerini, ışıkla, renkle, mânâ ile, muhteva ile resmederek, Kendi'ni tanıtıp sevdirmek, Kendi'ne ulaşmaya vesile yapmak için hazırlayıp vicdanlarımızın önüne serdiği gibi, bizler de, O'nun izni dairesinde, varlığa müdahalede bulunma, bediî zevkimize göre onu yeniden şekillendirme sorumluluğuyla bu dünyaya gönderildiğimizden, ortaya koyacağımız eserlerimizle, bir yandan kendi şuur, kendi idrak ve kendi hislerimizi ifade ederken, diğer yandan da, varlık, eşya ve insanın yaratılmasıyla anlatılmak istenen ledünnî gerçeklere tercüman olma durumundayız. Bu konuda, kâinat da, hâdiseler de, meşk edilmek, kopyası alınmak için en iyi örnekler sayılırlar. Ancak, örnek ne kadar mükemmel olursa olsun, yine herkes duyup değerlendireceği objeleri, kendi istidadı çerçevesinde resmedecek, seslendirecek ve yorumlayacaktır. Charles Lalo, estetikle alâkalı bir mülâhazasında: "Güneşin battığı sırada gurubla meydana gelen o müthiş tablo, bir köylünün zihnine hiç de estetik olmayan akşam yemeği düşüncesini getirir; bir fizikçinin aklına ise, ne güzel ne de çirkin, sadece doğru ya da

yanlış olması muhtemel bir işin analizi düşüncesini uyarır. Bu itibarla, güneşin batması, sadece güzelliği hisseden insanlar için güzeldir." der. Evet, varlığın bağrına serpiştirilmiş güzellikleri de ancak, Hakk'ın duyurmasıyla duyan, anlatmasıyla anlayan gönül erleri görür. Zira onların; gören gözleri de, duyan kulakları da, hisseden vicdanları da her zaman ötelerin renkleriyle tüllenir. Bir mârifet eri, bu mazhariyeti şu üç-beş kelime ile ne hoş ifade eder:

Kendi hüsnün hûblar şeklinde peyda eyledin,
Sonra dönüp çeşm-i âşıktan temâşâ eyledin.

Göğsü her zaman aşk u iştiyakla inip kalkan, nabzı da sürekli vuslat arzusuyla atan müştak bir sine, yürüdüğü yolun her menzilinde Sevgili'den değişik işaretlerle karşılaşır. Evet o, doğan Ay'dan, batan Güneş'ten, göz kırpan yıldızlardan, rengârenk tabiat meşherlerinden, esen yelden, yağan kardan, başımızdan aşağı dökülen yağmurdan ve melekler gibi süzülüp göklere yürüyen buhardan aldığı mesajlarla, hemen her adımda, vuslat koyuna gireceği heyecanını duyar; duyar ve göz-gönül birliğine ulaşmış bir sevdalının duygularıyla, "Her yerden herkes, Senin güzelliğini temâşâ için koşup geliyorlar ve o eşsiz Cemalinle naz naz üstüne cilvelerle salınıyorlar. Aşağıdan, yukarıdan her varlık, dellâllar gibi âvâz âvâz Seni haykırıyor ve Senin nakış nakış güzelliklerinin akisleri olarak keyiflenip oynuyorlar." (Bediüzzaman) der, eşya ve tabiata bakar ama, hep öteleri temâşâ eder. İşte bu nokta, hem bir aşk, iştiyak, hem de bir alâka noktasıdır. Ama, böyle derin bir mülâhaza, bu yazının hacmini aşacağı da açıktır.

GÜZELLİKTEN AŞKA

Kâinatlar sayfa sayfa, satır satır, kelime kelime ve nakış nakış mânâlarla bezeli muhteşem bir kitap, bir meşher, bir saray; her parçasıyla bütün eşya, her çeşidiyle topyekün hâdiseler de "Daha güzeli olamaz." mazmununu aksettirecek çerçevedeki baş döndüren ahengi, büyüleyen nizamı, göz kamaştıran güzelliği ve en iyi peyzajlardan geçmiş bağ ve bahçelerden daha mükemmel intizamı ve zenginliği ile hassas ruhların başvurup değerlendirecekleri, değerlendirip en engin ihsaslarla şiirleştirecekleri öyle engin ve rengin bir kaynaktır ki, ne müracaat edenler bıkar-usanır, ne o kaynak biter-tükenir, ne de onunla alâkalı sözler ve hikâyeler. Doğrusu, "Rabbin, (her biri birer mânidar lafz-ı mücessem olan) kelimelerini yazmak için eğer okyanuslar mürekkep olsaydı, hatta onlara bir misli daha takviye gönderilseydi, denizler tükenirdi de, Rabbin kelimeleri yine bitmezdi."[45] Evet ne zaman, nazarlarımızı makro âlemden enfüsî derinliklerimize, insanî değerler atlasımızdan kehkeşanlara çevirsek, değişik ihsas yollarıyla gönüllerimize akan mânâlar, tıpkı birer mızrap gibi kalb tellerine dokunur ve her dokunuşunda ruhlarımıza hakikat aşkından ne besteler, ne besteler duyurur..! Duyurur ve bütün duygularımızı araştırma aşkına uyararak, hislerimizi ilim iştiyakıyla kanatlandırır ve vicdanlarımızda günde birkaç defa, imanın mârifete dönüştüğünü, mârifetin aşk u şevk ufkuna ulaştığını, fizikî mülâhazaların gidip tamamen metafiziğe bağlandığını hissederiz; hissederiz de, insan bütün bütün

45 Kehf sûresi, 18/109.

mâverâîleşip kendi potansiyel derinliklerine ulaştığını, derken nice gizli şeylerin bir bir ayânlardan daha ayân hâle geldiğini daha bir derince duyar ve "Hak'tan ayân bir nesne yok / Gözsüzlere pinhan imiş." (Niyazî) diyerek, varlık içindeki yerini ve konumunu işaretler; işaretler ve ilâhî takdire bağlı mazhariyetlerini gürül gürül haykırmaya durur.

Bu ölçüde hakikat merakı ve hak iştiyakıyla şahlanan her ruh, bütün insanî duygularını seferber ederek, her zaman içinde yüzüp durduğu Rahmeti Sonsuz'un o engin lütuflarını daha bir kuşatıcı ve daha bir şeffaf duyup hissetmeye, isimlerinin ışıktan menfezleriyle Zât'ını duyup tanımaya, kendi iç enginliklerinde O'nun kanaviçesinden antika nakışları daha net ve daha renkli görmeye, her lahza mazhar olduğu gizli-açık ihsanların cebr-i lütfî yönlendirmesiyle bir köle-efendi münasebeti içinde hep O'nu anmaya, anmanın da ötesinde hiçliği içinde Sultanlar Sultanı'nın engin lütufları sayesinde değerler üstü değerlere ulaştığı şuuruyla kendini ifade etmeye, yani kendi küçüklüğü çerçevesinde kalarak O'na nisbete bağlı izafî bir ululuğu haykırmaya; âcizliğini, fakirliğini, erişilmez bir gücün, tükenmez bir servetin enstrümanı gibi seslendirmeye ve başkalarının da aynı mülâhazaları paylaşıyor olduklarını düşünüp anlamaya yönelir ve âdeta kendi derinliklerinin tecrübeli bir dalgıcı hâline gelir. Sonra da, kendi içinde derinleşip enginleşmesi ölçüsünde duyup hissettiği her mânâyı, anlayıp değerlendirdiği her hakikati başkalarına da duyurmaya çalışır; imanını Hakk'a kullukla seslendirir.. mârifetini tefekkür ve tecessüslerle besler.. derûnundaki alâka ve merakı her an daha da derinleştirerek iştiyaka dönüştürür.. mütalâa ve müşâhedelerinde sürekli hayret ve takdir ufuklarında dolaşır.. hayret ve takdirlerini kalbin kadirşinaslığıyla rafine ede ede duygu ve tefekkür dünyasını bir aşk çağlayanına çevirir; çevirir de, artık oturur kalkar yalnız O'nu düşünür.. O'na vuslat hülyalarıyla dolaşır.. O'nu arar.. O'na

ulaşmak için yine O'na teveccüh ufuklarını kollar.. her emareyi bir davet mesajı sayarak, döner yine O'na yalvarır.. hayatını bütünüyle O'nun huzurunda bulunmaya bağlar ve ağzını açıp bir şeyler söylemek istediğinde yalnız O'nu söyler; söylemeyi de aşarak, âdeta hep O'nunla söyleşir. Hatta, bazen bütünüyle his olur, şuur olur, idrak olur ve her nesnenin gülen yüzünde duygularına, göz görmemiş, kulak işitmemiş, insanî tasavvurları aşkın ne ziyafetler, ne ziyafetler sunar..!

Aslında, Allah'ın, Zât'ına olan sevgisinin (muhabbet-i Zâtî) tezahürüne bağlı olarak yaratılan insan, ancak böyle davranmakla yaratılış esprisine uygun hareket etmiş sayılır; yani Allah'ın, Zât'ına ve sıfatlarına karşı olan muhabbeti, insanoğlunda O'na karşı aşk şeklinde tecellî edince, işte o zaman insan, yaratılış gayesiyle buluşmuş olur; böylece her şey de gider, yerli yerine oturur.

Aşk, bütün varlıklar arasında insanoğluna ait bir iç kimliktir. O, bu kimlikle, çokluk içinde çokluğa takılmadan, güvenle hep öz kaynağına ve merciine yürür.. her zaman gönlünde par par yanan aşkın ziyası sayesinde gözleri kaymadan, bakışları bulanmadan, sürekli hedefini gözetler durur. Hatta o, sürekli ona kilitlenmiş gibidir; ne mânâların aşılmazlığı, ne de mesafelerin amansızlığı, onda kat'iyen bir duraklama ve inhiraf meydana getiremez. Gerçi aşk yolu oldukça çileli ve ızdıraplıdır ama, insan bir kere de o yola girdi mi, artık elemler birer birer lezzetlere dönüşür, rahmet, zahmetin önüne geçer; zehir de şeker şerbete inkılap eder; hele bir de, gönül gözleri tam açılıp, bakıp gördüğü, temâşâ edip gönlüne nakşettiği her nesnede O'na ait izler, işaretler, mesajlar, değişik tecellî dalga boyunda nurlar görmeye başlayınca, artık onun nazarında izafî bütün ışıklar söner gider; güneşler görünmez olur.. aylar hüsufa uğrar.. yıldızlar, bağı kopmuş tesbih taneleri gibi saçılıp, karanlıklara gömülür.. "Arzın üstündeki her şey fenâ bulur gider; ancak azamet ve kerem sahibi

Rabbinin Zâtı bâki kalır."[46] fehvâsınca, gönül ufkunu sadece ve sadece kemiyetler ve keyfiyetler üstü O kaplar; O kaplar da, bu seviyeye ulaşmış bir gönül, bedenin küçük bir mazrufu iken genişler ve bir baştan bir başa bütün zarfını kuşatır; hatta, istidadı ölçüsünde, topyekün kâinatları içine alabilecek bir istiaba ulaşır; ulaşır ve her şeyde O'nu duyar, O'nu hisseder.. beden ve cismaniyetinin yer yer araya girmesiyle maruz kaldığı Ay tutulması türünden hüsufları bir ölüm ürperticiliğiyle karşılar ve müşâhedesini devam ettirmek için, durmadan farklı lütuf rampaları arar.

Âşık, bazen his dünyasında aşk ve vuslatın birleşik noktasını öyle derinden duyar ki, fizikî âleme ait her şey gözünden silinir gider ve bir uçtan bir uca bütün varlığı O'na uzanan yollarda par par yanan ve ufuk ötesine işaret edip göz kırpan çerağlar gibi duyar. Bazen de, iştiyakının vuslat ümidine aşkınlığı karşısında, içine kor düşmüşçesine ocaklar gibi yanar, yanar ama, "Yansam da ocaklar gibi, gam eylemem izhar." (M. Lütfi) –Elverir ki, düşmesin sineme nâr-ı ağyâr.– diyerek, ümit ve şevk karışımı bir ruh hâletiyle, hep iz sürmeye devam eder.

Aslında aşk, ne ise odur; o, ne tam bir nâr, ne de nurdur. Nâr da, nur da, onun mızrabının dokunduğu tellerden yükselen birer nağme, birer çığlık, birer sevinç, birer hafakandır. Aşk, öyle paha biçilmez bir incidir ki, onun gerçek değerini bilenler de, ancak yine onun pazarında elli defa cevahir peylemiş sarraflar olabilir; "Cevahir kadrini cevher-fürûşân olmayan bilmez." (M. Lütfi) Evet, aşkı, tatmayan bilemez.. bilenlerin çoğu da söylemez veya söyleyemez.. söyleseler de, onu âşık olmayanlar anlayamaz.

Kaderin âşığa belirlediği çerçevede, âşıkta sadece sevgiliye duyulan aşk u iştiyakın helecanları vardır. O atlasta her

46 Rahmân sûresi, 55/26-27.

renk sevgiliden bir tenezzül işareti, her hat, her nokta bir sonsuzluk remzi, her motif de bir vuslat çağrısıdır. Âşık, kaderinin çehresine her temâşâ edişinde: "Allah'ım, gönlümü yarattığın ve aşkı var ettiğin için Sana nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Yıllar ve yıllar boyu Mecnun gibi hep iz sürsem ve tecellî pususuna yatsam –uzaklığım, konumum itibarıyla bana ait bir nakîse– işte böyle bir uzaklığı derinden hissedip, hep vuslat diyerek vadi vadi dolaşsam.. varlığın çehresine saçtığın güzelliklerle yer yer tanışsam; canlı-cansız her nesnede, "Bu da, O'nun ışığının gölgesi." deyip, "Her şeyi tûtiya gibi koklayarak yüzüme-gözüme sürsem." der; her his ve her duygusuyla, ayrı ayrı fakat tek ufuklu olarak O'nu benliğinin her parçasında duymak için çırpınır durur. Aslında, böyle davranmayınca da, o ak sevdanın hakkı verilemez ya..

"Cemalini nice yüzden görem diyen dilber,
Şikeste âyineler gibi pâre pâre gerek.." (Anonim)

Bu öldüren sevdanın hakkını verebilmek için âşık, sürekli gönül yamaçlarında O'nu izler; O'na ait saydığı her ses, her renk, her görüntü arkasından koşar durur; kâh sekerek, kâh emekleyerek, kâh uçarak; ama her menzilde gönül kulaklarıyla O'ndan bir "hoşâmedî" alarak, mecnunların iz sürdüğü gibi, gözlerini gönlünün emrine verir.. ve mesafelerin amansızlığına rağmen, en aşkın düşüncelerle ve bütün iç ve dış duygularını yolda bulunma hislerine bağlayarak, ruh atlasındaki vuslata koşar. O, bir ölçüde aşk u vuslatı beraber yaşadığından, her menzili ayrı bir vuslat koyu gibi tasavvur eder ve bir gün bu kutlu yolculuğun biteceğinden korkarak tir tir titrer. "Ne aşk bitsin ne ümit, ne de vuslat arzusu.. eğer bir gün mukadder olan vuslat bütün bunları alıp götürecekse, o da olmasın." der.

Âşığa göre hoş olan, âşık olmak, aşk yolunda bulunmak, vuslat emare ve işaretleriyle yaşamak ve bu duygu tufanını

sonsuza kadar sürdürmektir. Evet, cayır cayır aşkla yanmak, her vuslat avansıyla tutuşup alevlenmek; alevlenirken de, "mükâfatı aşkın kendisi" deyip, sadece onunla yetinmek; işte gerçek aşk! *"Bak şu gedânın hâline / Bende olmuş zülfün teline / Parmağım aşkın balına / Bandıkça bandım, bir su ver!"* (Gedâî)

Zaten bu çerçevede olmayan aşka da aşk denmez ya.! O, sadece aşkın dedikodusudur. Aşk, aşk sözünün edildiği yerlerde aranmamalı. O, alevin korla yer değiştirip durduğu yerlerde aranmalıdır. Zira aşk, ya içten içe sahibini yakan gizli bir kor veya tahammül-fersâ bir hâldir ki, gönüle düşünce, alevi her yanda hissedilir. Bu öyle bir alevdir ki, fitili de, yine onun gizliliğine emanettir. Sır urbalarını atıp âlüfteleşen söze sermaye, felsefeye malzeme olan aşk, aşk değildir; o, aşkın ölgün bir resmidir. Gazellere dökülen, bestelerin emrine giren ve onlara kul köle olan aşka ait mırıltılar, sadece onun birer aks-i sadâsı ve kitaplarda anlatılanlar da, birer kaba tarifidir. Onu gönül evinde gizli tutmasını bilenler: *"Âşığım der isen, belâ-yı aşktan âh eyleme / Âh edip, âhından ağyârı âgâh eyleme!"* (Meçhul) der; içlerindeki bu fırtınayı kendilerinden bile gizlemeye çalışırlar; evet aşk, insan gönlünde ona ait her şeyi yakıp kavuran "lâ mekânî" öyle bir ateştir ki, ona, bu hâliyle ne semavî diyebiliriz, ne de arzî. Semavî olan iştiyak bir Cennet sevdası ise, âşık, ona gönül bağlamayı Sevgiliye vefasızlık sayar; arzî olana gelince, onun hiç mi hiç alâkası yoktur. Tahtını cismaniyet üstüne kurmuş, bütün oyunları göze cilve mecazî aşk, liyakat ve talep dengesi açısından aşk mesleğinde hilâbe (alışverişte aldanma) sayılmıştır.

Gerçek aşk, fitili sonsuzun çerağından tutuşturulmuş, arzı da semayı da, doğuyu da batıyı da aşkın, zaman-mekân üstü, lâhûtî öyle bir ışık veya kordur ki, tecellîsi nur, içi buğu buğu huzur ve çevresi de, Sevgili kokusuyla buhur buhurdur. Evet, aşk ateşiyle tutuşmuş yanan bir gönül, sürekli

bir buhurdanlık gibi tüter ve âşığın iç dünyasının her yanına sevgilinin kokusunu duyurur; tabiî, sırdan anlayan çevredeki sırdaşlara da. O, yer yer kendi içinden: *"Sefine-i kalbime alevli bir kor attın ey dost / Bülend âvâz ile dersin, bakın deryada yangın var!"* (Sûzî) der ve bu iç çığlıklarla nefes almaya çalışır; zaman zaman da: *"Ey sâki, aşkın oduna yandıkça yandım, bir su ver; / Parmağım aşkın balına bandıkça bandım, bir su ver!"* (Gedâî) sözleriyle âh u efgânını gönül tellerinde seslendirir. Ve vuslat çağrılarıyla inler; inler ama, hiçbir zaman da canını aşka adamadan geri kalmaz. Zira, gerçek âşığın nazarında aşktan başka her şey bir abes, aşk çığlıklarının dışındaki her feryat da mânâsız bir sestir.

Aşk, mekânda mekânsızlığın, zamanda zamansızlığın en doğru şahididir. O, gökler ötesinden insanın kalbine salınmış ateşten bir zincir, bu zincirle bend olmuş kimseler de, aşkın azat kabul etmez bendeleridir. Yansalar da, o zincirle bend olmuş olarak yanarlar ve öleceklerinde de yine aşk oltasında ölmeyi düşlerler. Onlar, aşksız yaşamayı ömürden saymaz; aşksız geçen günleri de, heva ve heves rüzgârlarıyla savrulan hazan yaprakları gibi görürler. Aslında âşık öyle bir canla içli dışlı olmuştur ki, gün gelir, baharlar hazana teslim olur. Renkler, siyahlara bürünür, ölüm türküleri söylemeye durur. Gençlikler iki büklüm olup gider, yaşlıların peykelerine oturur.. bütün güzellikler, tıpkı duvarlardaki tablolar gibi matlaşarak, birer hatıra çerçevesine dönüşür, ama o can, bütün canlara can katar.. hazanı alevden renklerle tutuşturur.. yaşlılığa karşı gençlik iksiri ve çürüyüp giden canlara da hayat olur.

Gerçek aşk, sadakat enginliğiyle derinliğini bulan aşktır. Henüz sadakat ufkuna ulaşamamış bir aşk, içi her türlü zenginliklerle dolup taşan bir mağazanın umumî muhtevasını iyi bir vitrinle sergilemeye benzetilecek olursa, sadakatle oturaklaşmış bir aşka da, nâmütenâhî zenginliğine rağmen vitrinleri

kapalı bir hazine nazarıyla bakabiliriz. Evet, sadakatle derinleşmemiş aşk, içindeki kaynamaları dışa taşan köpüklü bir derya, sadakatle gerçek derinliğine ulaşmış aşk ise, içinde renklerin, seslerin eriyip gittiği bir umman gibidir. O ummanın derinliklerinde ne renge rastlanır, ne dalgalarla karşılaşılır, ne de bir homurtu işitilir. O, derinliği kadar sessiz, zenginliği kadar da renksiz –bu, bütün renkleri birden ihtiva eden bir renksizliktir– ihtişamı ölçüsünde de gürültü ve şovdan uzaktır.

Bu nokta, aynı zamanda "hüsn"ün eksiksiz aşka, aşkın da huy, tabiat ve sorumluluk duygusuna dönüşmesi noktasıdır ki, bu noktada, bir taraftan, varlıktaki iç içe ahenk, iç içe mânâ ve iç içe güzellikler his, şuur ve idrakin hassas imbiklerinden geçe geçe, kalbin kadirşinas değerlendirmelerine bağlanarak aşka, iştiyaka, cezbeye, incizaba mecralar hâline gelir; diğer taraftan da, bu güçlü alâkalarla âşık gider, bütün benliği ile mâşuka bağlanır ve onun emrine girer. Hz. Mevlâna, bu hissi ifade sadedinde:

"Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum, kul oldum..
Kullar, hürriyete kavuşunca sevinir ve mesrur olur;
Ben, Sana kul olduğumdan dolayı şâd ve mesrurum." der.

İmanını mârifetle bezeyemeyen, yol yorgunluğundan kurtulamaz. Mârifetini aşk u muhabbetle derinleştiremeyen, formalitelerin ağında can çekişir durur. Aşk ve muhabbeti Sevgiliye ulaşma yolunda kulluğa bağlamayanlar da, sadakatlerini ifade etmiş sayılmazlar. Bu mülâhazalarımızı, aşkta zirve, ibadet ü taatte şahika büyük kadın, Rabia Adeviye'nin sözleriyle noktalayıp, konuyu bağlayalım:

"'Allah'ı sevdim' diyorsun; sonra da, O'na isyan ediyorsun. Yemin ederim ki, bu anlaşılması zor, tuhaf bir tavır. Eğer sen gerçekten O'nu sevseydin, O'na itaat ederdin; zira seven, sevdiğine kul köle olur ve itaat eder."

BİR BAKIŞ AÇISI

Bir kitabullah-ı âzamdır serâser kâinat,
Hangi harfi yoklasan mânâsı hep Allah çıkar.
(R. M. Ekrem)

Kendine ve çevresine bakmasını bilenler için her zaman dalga dalga gelip gözlere akan, damla damla gönüllere süzülen varlığın ruhundaki o büyüleyen güzellikler, özündeki ahenk, mânâsındaki şiiriyet; kalbleri sevgiye, aşka, alâkaya uyaran öyle bir güce sahiptir ki, bu ledünnî hazzı duyabilenlerin artık dünyada zevk edecekleri hiçbir şey kalmamıştır dense mübalâğa edilmiş olmaz. Onlara, görüp okudukları her şey kâse kâse muhabbet sunar.. coşturur insanî duygularını ve ruhlarında sönmeyen bir heyecan uyarır.

Farklı bir edaya bürünür böyle bir bakış ve duyuş karşısında bütün kâinat ve içindekiler.. dili çözülür eşya ve hâdiselerin.. canlı-cansız her şeyin üzerine bir kısım füsunlu ışıklar yağıyor gibi olur.. mekân âdeta kendi buudlarını aşar ve bir başkalaşır; zaman daha bir derinleşerek uhrevî bir güzelliğe ulaşır. Her şey böyle nefislerden nefis bir eda ile kendini ifade etmeye durunca, Vareden'e karşı içimizdeki sevgi, aşk ve alâka da debisini artırarak bize vuslat neşideleri mırıldanmaya başlar.

Hislerimizin heyecanla köpürdüğü, duyuş ve sezişlerimizin değiştiği, idrak ufkumuzun derinleşip farklılaştığı bu türlü durumlarda çok defa gündelik alâkalardan sıyrılır; bütün bu olup bitenlerin perde arkasına yönelir ve öteleşmenin

ruhlarımıza kazandırdığı genişlikle şu her zaman görüp temâşâ ettiğimiz kâinatları, bağrında yaratıldığımız tabiatı, Sevgili'nin kaleminden dökülmüş harfler, kelimeler, şiirler gibi duyar ve mırıldanır; O'nun neyinden dökülen nağmeler gibi dinler ve heyecanlanır; O'nun tığından çıkmış dantelalar gibi temâşâ eder, hayret ve takdirlerle karşılar; sonra da karşılaştığımız bütün bu şeyleri öper öper başımıza kor, koklar koklar yüzümüze-gözümüze sürer ve bu vuslat koridorunda vuslat demlerine denk unutulmayacak dakikalar yaşarız. Duyarız O'na karşı aşk u alâkanın her şey olduğunu ve bütün cismanî, bedenî hazlara fâik bulunduğunu.

Hele bazı zamanlarda ahvâl ve şartlar gönülleri öylesine yumuşatır, derinleştirir ve semavîleştirir ki, ihtimal böylelerine o esnada "Cennet'e giriniz!" diye teklif edilse, iç içe yaşadıkları bu aşk u vuslat atmosferinde kalmayı tercih edecek ve kendilerine yapılan teklife hemen "Evet" demeyeceklerdir. Her şeyden evvel onlar burada, gönüllerinin genişliği ölçüsünde bir cennet yaşadıklarından her gün duyup zevk ettikleri bu cennet rüyasından uyanmak istemeyeceklerdir. Sâniyen bu vefalı gönüller, bizzat mahbub, maksud ve matlub olan Zât'a müteveccih yaşadıklarından, Firdevs bile olsa başka bir şeye yönelmeyi ufukları ve mazhariyetleri itibarıyla saygısızlık addedeceklerdir. Zaten, öteki Cennet de, olsa olsa burada mü'min vicdanlarda nüve hâlinde duyulan cennetlerin bir inkişafı olabilir. Onu da icmâlin rahmet buudlu tafsîli sayar ve "Henüz meyve derme mevsimi değil." der, her şeyi iman ve ümitlerine emanet ederler.

Aslında hemen hepimizin ruhunun aradığı, belki de çok defa bilmeyerek arkasından koştuğu bir şey varsa, o da, çevremizden aldığımız/alacağımız uyarılarla Hakk'a karşı duyacağımız aşk u alâkadır. Dünyanın, ruhlarımızda hayranlık uyaran güzellikleri; canlı-cansız her varlığın birbiriyle olan

içten ve sıcak münasebetleri; bütün sevmeler, sevilmeler, ümitler, tatlı hülyalar, arzular ve iştiyaklar O'nunla olan o sırlı alâkanın bir yansımasından ibarettir. Tadıp duyduğumuz dünya nimetleri, yaşadığımız değişik haz "ân"ları, gönüllerimizde O'nun teveccühünün birer tecellîsidir.

Yaşamayı sevimli ve câzip kılan O'dur; biz, O'nun içimize attığı muhabbet kıvılcımıyla severiz hayatı. Bu itibarla da bize, mûnis, yumuşak ve sıcak görünen her şeyde evvelâ O'nu sever, O'na karşı alâkamızı bir kere daha yeniler, sonra da kendi zevklerimizi, şevklerimizi yorumlamaya çalışırız. O'nunla başlarız her şeye; O'nunla devam ettiririz devam ettirilecek her işimizi: Kendimize karşı duyduğumuz her alâkada O'nun aşk ve muhabbetiyle heyecanlanır; müşâhede ettiğimiz her şeyde görüp duyduğumuz değişik işaret ve emarelerle ürperir; ağzımızı açıp bir şeyler mırıldanırken O'nun dilimize armağan ettiği kelimelerle O'nu duyar ve eğer gidip kör bir inada saplanmamışsak, her zaman O'ndan neler ve neler dinleriz. Sonsuzun güzelliklerine bürünmüş ne gül-endam şeylerle karşılaşır; ne çehreleri O'nun ziyasıyla süslü varlıklarla tanışır; ne zevkine doyulmayan temâşâlara erer ve ne sır koylarında dolaşırız.

İşte böyle birine her nasılsa o zamana kadar ihmalinin körlüğüne emanet gibi görülen bütün kapalı kapılar ardına kadar açılır, o âna kadar duyulup hissedilmedik pek çok şey bir sürpriz edasıyla ortaya çıkar; birdenbire varlığın buudları değişir ve insan âdeta yerini, konumunu bir kere daha keşfeder ve bir kere daha tali'inin gülen yüzüyle karşı karşıya gelmiş olur. Bundan sonra onun nazarında esen rüzgârdan yağan yağmura, çağlayan ırmaklardan dalga dalga homurdanan denizlere, gökyüzünü süsleyen yıldızlardan yerdeki güllere, çiçeklere kadar her şey Sevgili'den birer mesaj hâlini alır ve gözlerde, gönüllerde o rengârenk güzellikleriyle tüllenmeye durur.

O, her şeyiyle güzeldir; O'na ait olan ve O'ndan gelenler de güzeldir. Hem öyle güzeldir ki, hüşyar bir gönül, görüp temâşâ ettiği her şey üzerinde O'ndan bir kısım imâ ve işaretler aldıkça damarlarında kanı çekilir gibi olur ve O'nunla bir anlık vuslat adına canını feda etmeyi dahi az bulur.

Elbette ki bu konuda herkesin duyup zevk etme ufku farklı farklıdır. Çevrelerine basiretleriyle bakabilen ve ihsasları itibarıyla derinleşip mârifet ve ruhanî hazların zirvesine ulaşan hassas ruhlar, sathîler sathîliklerinde emekleye dursunlar, kim bilir ne engin hayaller içinde yüzer durur ve tali'lerinin sonsuza açık ufuklarında ne sırça saraylar kurarlar.

Ben her şeyi ancak kendi idrak ufkumun darlığı içinde duyup hissedebildim; hissedebildiklerimin de kim bilir kaçta kaçıyla şu anda karşınızdayım!. Kalbî ve ruhî hayat kahramanlarının her şeyi daha farklı zevk edip değerlendirdiklerini/değerlendireceklerini düşünüyorum. Her zaman yer-gök farklılığı kadar farklı istidatların bulunabileceğine ve bunların, varlığı değişik temâşâ rasathanelerinden rasat edebileceklerine inandım. Onları takdir ederken kendi zevk ufkumu sorgulamayı da ihmal etmedim. İmrendim o evirip çevirip insan olmanın bütün avantajlarından istifade etmesini bilen vicdan kahramanlarına ve onların ekstra mazhariyetlerine...

Onlar nerede dururlarsa dursunlar, ben nerede bulunursam bulunayım, yine de kendimce hayatımın en tatlı rüyalarını, varlık ve hâdiseleri öbür yüzleri itibarıyla okumaya çalıştığım demlerde gördüm; gördüm ve o küçük ölçülerim, ayarsız kriterlerimle ne elde ettiysem onu insan olarak yaratılmış olmama Allah'ın en büyük armağanı saydım.

Bazıları görüp duyduğu şeylerle yetinir ve vardığı nokta her neresi ise orayı mârifet ve ruhanî hazların serhaddi sanır; oysaki o, istidadı müsaitse, bir hamle daha yapıp himmetini

bir kez daha şahlandırıverse daha değişik bir çerçeveden kim bilir ne farklı sesler, sözler duyacak, ne göz kamaştıran renklerle karşılaşacak, ne büyüleyici güzelliklerin temâşâsıyla kendinden geçecek ve "Meğer serhat orası değilmiş de burasıymış." diyecektir. Onunla da iktifa etmeyip bir kere daha gerilse ve görüp müşâhede ettiği şeylerde derinleşiverse, içine akan farklı mânâlar karşısında "Hayır hayır, her şey şu anda ulaştığım noktada mündemiçmiş." diye mırıldanacak ve orasını her şeyi doğru görüp doğru okumanın son sınırı sayacaktır.

Allah'ın kelimâtı da, cümleleri de, o kelimât ve cümlelerden meydana gelen tekvînî ve teşriî kitapları da sonsuzdur, çok buudludur ve ihata edilemeyecek ölçüde bir muhtevaya sahiptir. Bu sonsuzluk, bu çokluk ve bu zenginlik istidatlara, gayretlere emanettir. "Herkesin istidadına vâbestedir âsâr-ı feyzi" ve herkesin teveccühü kadardır ruhundaki inkişafı...

İLİM VE ARAŞTIRMA AŞKI

İlim ve araştırma aşkı, ilâhî isimleri, o isimler arkasındaki Zât'ı yakından tanıma, tanıyıp yakınlığına ulaşma ve canlı-cansız karşılaşılan her nesnede O'ndan esintiler duyup hissetme adına zevkli, mukaddes bir iştiyak ve heyecanın unvanıdır. Böyle bir heyecan taşıyan kimse ne gecelerin karanlığına takılır ne de gündüzlerin gürültü ve velveleleriyle dağınıklığa düşer; geceyi ayrı bir temâşâ ufku görür, yürüyeceği noktaya yürür; gündüzü de ayrı bir fırsat faslı olarak değerlendirir ve hep aksiyon soluklar. O, hakikate ulaşma ve inayet görmenin zahmetli bir yolculuğa bağlı olduğunun farkındadır. Meşakkat ve sıkıntıların nebiler yolunun zâdı, zahiresi, sermayesi olduğunu çok iyi bilir. Yarınları ve yarınki nesilleri aydınlatmaya koşarken, mumlar gibi erimesinin gerektiğine yürekten inanmıştır. Ömür tüketir varlığı doğru okuyup doğru yorumlama yolunda.. ve bilgisini mârifete, mârifetini de yakîne ulaştırma azmiyle dur durak bilmeden koşar varlık şiirinin değişik fasılları arasında.

O, her zaman yeni bir şeylere ulaşma peşindedir; ufku, hedef ve imkânlarının fersah fersah önünde; hızı ve irtifaı en yüksek uçanlardan daha yüksek; sermayesi bir damla olduğu durumlarda dahi gözlerinde her zaman engin deryaların o mehâbetli görüntüleri; kanatlarını ümitle açar-kapar ve bu uzun yolculukta tek kuruş sermayeye sahip olmasa da, dünyanın hazinelerini ayaklarının altında hissediyor gibi yürür hedefine. Bu itibarla da, o şimdilerde ne durumda olursa olsun, taşıdığı bayrağın yarın yükselip göklerde dalgalanacağında şüphesi yoktur.

Dün muasırları sürüm sürümken o yine böyleydi; didik didik ediyordu eşya ve hâdiseleri durup dinlenme bilmeden: Çağdaşları her şeyi uzaktan uzağa seyrede dursun, o her gün yeni yeni tespitleriyle yürüyordu varlığın özüne ve özlerin de özüne doğru. Bir dönemde böyle çalımla yürürken niye birdenbire durduk bilemeyeceğim; ama bugün bizim o muhteşem mirasımızı onların sahiplendiği açıktır. Evet, bu kez biz duraklamaya geçtik onlar yürüdü; yürüdü ve kökü bize ait esasları değerlendirerek nice keşiflere imza attılar. Her şeyin özüne, esasına ulaşamasalar da, çağın ilim ve teknoloji harikalarının arkasında onların olduğu muhakkak...

Bizler, uzak geçmişimiz itibarıyla oldukça parlak, şimdilerde ise zavallılardan daha zavallı birer zamanzede olmamıza karşılık; onlar, o kapkaranlık mazilerinden intikam alıyormuşçasına, ellerinde ilim meşalesi fersah fersah önümüzdeler ve insanî değerlerde olmasa da ilim ve araştırmadaki fâikiyetleriyle bize karşı caka yapmaktalar. Bize ne olmuştu da böyle gerilerin gerisinde kalıvermiştik.! Oysaki çok sağlam bir geçmişimiz, güçlü ve her zaman geçerli dinamiklerimiz, ilmi ve araştırmayı ibadet sayan bir dinimiz vardı; bu açıdan da, ne ilimlere ne de varlık ve hâdiselere hiç de yabancı değildik; ama her nasılsa bir kere cehalete, bağnazlığa, tembelliğe yenik düşmüş; sonra da kahreden bir taklit ve şablonculuğa takılıp kalmıştık!..

Ne günlerdi; biz kendimizdik, bütün araştırmalarımız da bizceydi. İbadet sayıyorduk düşünmeyi, araştırmayı ve öğretmeyi; hür düşünceli ve hakka ulaşma azmiyle gerilmiş binlerce ilim âşıkı şehit vermiştik.. harıl harıldık her alanda.. Hakk'ın kâinat kitabındaki şifrelerini çözme yolunda yarışır gibi bir hâlimiz vardı. *"O maziler sanki bir yıkık rüya şimdi."* (M. Âkif)

İlk Müslümanlar, yeryüzünde İslâmiyet'i neşrederken, bir yandan bütün himmetleriyle gönülleri aydınlatmaya çalışıyor

ve insanlara, o döneme hâkim değişik istibdatlardan sıyrılma yollarını gösteriyor, diğer yandan da ulaşabildikleri her topluma yeni bir ilim anlayışı, tefekkür tarzı ve araştırma usûlü sunuyorlardı. İslâm'ın zuhuru üzerinden henüz bir asır geçmemişti ki, Âkif'in ifadesiyle: "Başlarda gezen kanlı ayaklar suya erdi / Aczin ki, ezilmekti bütün hakkı, dirildi / Zulmün ki, zevâl aklına gelmezdi, geberdi..." Evet, onun gür sesinin ulaştığı her yerde, firavunluklar tarumar olup gitti ve her bucakta hak ve adaletin bayrağı dalgalanmaya başladı. Putperestliğin yerini tevhid düşüncesi ve Allah'a kulluk alırken, taklit ve üstûreler de bir bir yerlerini ilim aşkına ve araştırma iştiyakına bırakıyorlardı.

O gün her ilim, ilim kabul ediliyor ve hepsi de bu aşk ve iştiyaktan nasibini alabiliyordu: Bir taraftan âlet ve belâgat ilimleri, tefsir, hadis, fıkıh, usûl-i hadis, usûl-i fıkıh ve usûliddin gibi ilimler yeni bir dinî sistemin, bir hayat felsefesinin ve bir ukbâ mülâhazasının dili, tercümanı olarak ortaya konurken –burası o konuyu açmanın yeri değil– diğer taraftan da matematik, geometri, kimya, tıp, astronomi, ziraat ve şehircilik... gibi pek çok fen o güne kadar çok iyi bilinmeyen farklı bir çerçevede yeniden vaz'ediliyordu. O dönem itibarıyla, bu ilim dallarının hemen hepsinde, araştırma sevdalısı bir hayli mütefekkir, filozof ve kâşif göstermek mümkündür: Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî'den[47] Kûfeli Cabir'e[48], Fârâbî'den[49] İbn Sina'ya[50], Fezârî'den[51] el-Bettânî'ye[52], İbn Yunus'tan[53] Zehravî'ye[54],

Milâdî doğum tarihleri

[47] 864
[48] 815
[49] 870
[50] 980
[51] 796
[52] 858
[53] 950
[54] 936

Gazzâlî'den[55] İbn Rüşd'e[56] kadar daha yüzlerce deha... bizim burada işaret ettiklerimiz, kimya, matematik, geometri, tıp, astronomi, mûsıkî, fıkıh, usûl-i fıkıh, tasavvuf... gibi ilim dallarında sistemler geliştirmiş ilim adamı, düşünür, filozof ve kâşiflerden sadece birkaçı... Bunların insanlığa armağan ettikleri eserler çağları aşacak nitelikte ve Batı Rönesansına öncülük yapacak mahiyettedir. Bunun böyle olduğunu içimizdeki bir kısım haricîler kabul etmeseler de, münsif ilim dünyası artık bu konuda farklı düşünmektedir.

Şimdi isterseniz, Haydar Bammad, Josef Bertrand ve Gustave Le Bon gibi mütefekkirlerin bazı tespitleriyle konuyu biraz daha açalım: Milâdî sekizinci ve dokuzuncu asırlar, değişik ilim ve fenlerin fevkalâde inkişaf ettiği aydınlık çağlardır. İlim tarihi bu asırlar itibarıyla Şark'ı oldukça parlak anlatır. Şöyle ki, dünyanın dört bir yanında koyu bir cehaletin hükümfermâ olduğu bu dönemde İslâm dünyası altın çağını yaşamaktadır. İlim adamları ve araştırmacılar, devlet ricaliyle yan yana ve el üstündedirler. Abbasî Me'mun döneminde, devlet tarafından yerkürenin küreviyetini ispatlama karar altına alınır. Bu karar daha sonraları Benû Musa (Muhammed, Ahmed, Hasan) tarafından Sancar sahrasında gerçekleştirilmeye çalışılır. İlim tarihinde keyfiyeti çok iyi bilinen bu tecrübe, bir de Kûfe sahrasında denenir ve bu konuyla alâkalı günümüzdeki bilgilere yakın sonuçlar elde edilir.

Oysaki İslâmiyet gelmeden önce o günkü Orta Doğu'da İskenderiye mektebinin devre dışı kalmasıyla pek çok ilmî alanda bir duraklama yaşandığı gibi, astronomiyle alâkalı bilgiler de astrolojik üstûrelere yenik düşmüştü. İlmî araştırmalar durmuş, insanlarda ilim aşkı tamamen sönmüş ve müsbet düşünce de gurbet yıllarını yaşıyordu. O dönemde dünyanın

[55] 1058
[56] 1126

en güçlü ilim merkezi sayılan Konstantiniye'de ilim yuvaları ruhların cinsiyet tayiniyle meşgul oluyordu; Avrupa'nın durumu ise, tamamen yürekler acısıydı.

İşte böyle bir çağda Müslüman ilim âşıkları, eski ilmî mirastan ellerine geçen bütün bilgi kırıntılarını derin bir iştiyakla gözden geçiriyor, onlardaki hataları düzeltiyor ve gelecek nesilleri hayret ve hayranlığa sevk edecek yeni tespitler ortaya koyuyorlardı.

Çok erken denecek dönemde, tecrübî usûlleri vaz'edenler Müslümanlar olduğu gibi, bugün hâlâ Avrupa ülkelerinde kullanılan bir kısım alet ve sistemlerin keşfi de yine Müslümanlara aittir; usturlap, ilim dünyasına Muhammed b. İbrahim el-Fezârî'nin armağanı; zîc ise, aynı isimdeki eseriyle Ebû Abdullah Muhammed el-Bettânî'nin hediyesi; ilim âleminde "cebir" isminin her zaman Cabir'le beraber anılması rastlantı değil; ilim dünyasında, Benû Musa'dan Muhammed'in adı ikinci derecedeki denklemlerin çözülmesi usûlüyle, Ömer b. İbrahim'in ismi de üçüncü derecedeki denklemlerin halli usûlüyle anılmaktadır; ay ve güneş tutulmalarının devrî olduğunu söylemekle bu konuda en doğru astronomik tespitlerde bulunan meşhur Ali b. Yunus olmuştur ki, bu zat aynı zamanda kendi "Zîc-i Hâkimî"si ve Nasîruddin et-Tûsî'nin "Zîc-i İlhânî"siyle zamanı ölçen, yıldızların yerlerini belirleyen ve saatlerde ilk rakkas uygulamasını gerçekleştiren binli yılların en namlı astronomudur.

Şimdilerde, bu ilim ve araştırma âşıkı insanlar bizim dünyamızda çok fazla bilinmeseler de münsif Batılılarca hep takdirle anılmakta ve ilim öncüleri olarak yâd edilmektedirler. İlim adamları, Lablas'ın, İbn Yunus ve Bettânî'nin gözlemlerinden yararlandığını söylerler. Hem niye olmasın ki, Batı dünyası asırlarca İbn Yunus ve Bettânî'nin sistemlerini

kullanmış, üniversitelerinde talebelerine İbn Rüşd'ün felsefesini, İbn Sina ve Râzî'nin tıbbını okutmuş, Zehravî'nin cerrahi aletlerini kullanmış ve cerrahi yöntemlerini uygulamışlardır. Göz anatomisiyle alâkalı eski köhne düşünceleri yıkarak onların yerine, günümüzdeki bilgilere çok yakın tespitlerde bulunan el-Hâzin'i ilim dünyasında bilmeyen yok gibidir...

Müslümanlardaki bu ilim ve araştırma aşkı, zikredilen hususlar ve benzerlerine de münhasır değildir; onlar, edebiyattan diğer sanat dallarına, ziraatten bahçeciliğe, sulama kanallarından meyve aşılamaya kadar o günün dünyasınca bilinmeyen pek çok konunun da öncüleri ve rehberleri olmuşlardır. Dünyanın, Yunan mitolojileriyle avunup durduğu bir dönemde Doğu, o zenginlerden zengin ve ince üslûbuyla Batı'yı âdeta büyülemiştir. Batı sanatta gayenin yükselticiliğini, tecridin sihirli atmosferini Müslümanlarla tanıyabilmiştir. Bağ bahçe tımarı, o ince peyzaj farklılığı bizim dünyamızın Batıya armağanlarıdır. Orta Doğu ve diğer sıcak ülkelerin çok değişik meyvelerini Avrupa milletlerine Endülüs Müslümanları tanıtmışlardır. Hayvanat bahçeleri, balık havuzları da yine bu cins kafaların insanlığa hediyesidir. O gün, Endülüs Müslümanları tabiata müdahale haklarını kullanarak öyle mükemmel bahçeler hazırlamışlardı ki, buralarda en vahşi hayvanlardan en nadir bulunan kuşlara kadar her türlü canlıyla karşılaşmak âdiyattandı. Bu geniş alanların olabildiğine mükemmel dizaynı ve zenginliği, şelalelerin büyüleyici görüntü ve sesleri karşısında onları temâşâ edenler âdeta kendilerinden geçerlerdi.

İlk Müslümanlar ilim ufukları, hakikat tutkusu ve araştırma aşklarıyla varlık ve eşyayı didik didik etmiş, çağlar boyu birer kaynak olarak herkesin başvuracağı çok önemli tespitlerde bulunmuş, uğradıkları her yeri kendi engin zevklerine göre yeniden şekillendirmiş ve tıpkı Cennetlerin koridorları

hâline getirmişlerdi. Herkes onlara ve dünyalarına imreniyor, yüreklerinde kin ve nefret taşımayanlar gönüllü olarak onların vesâyetine koşuyordu. Zaten öylesine geniş bir husumet cephesi karşısında da sırf kaba kuvvetle onca zaman ayakta kalınamazdı.

Günümüze doğru gelirken yavaş yavaş o aşk u iştiyak söndü. O beyin fırtınaları tamamen dindi ve her şey tersine döndü.. ve bu millette öldüren bir yorgunluk yaşanmaya başladı. Geçmişin oldukça cahil ve her zaman gözümüzün içine bakan çoban toplumları ilmî seviyeleri, araştırma ciddiyetleri, maddî terakkî ve teknolojik üstünlükleriyle bizi vesâyetlerine çağırır oldular. Acaba onlar şu anda bulundukları bu noktaya nasıl gelmişlerdi?. Bütün dünya ile oynayacak bu korkunç gücü hangi yollarla elde etmişlerdi?! Bence bütün bu meselenin kestirmeden tek bir cevabı var; o da: Dün bizim geçtiğimiz yollardan geçerek..!

Bu itibarla, bize ve bütün eğitimcilere sadece, insanımızda, bir kere daha kendi soyumuzla tanıdığımız hakikat ve ilim aşkını uyarmak, bir kere daha onları, araştırma azm ü iştiyakıyla şahlandırmak kalıyor. Ne var ki, bu koca coğrafyada böyle bir şeyi başarmak için de, zinde dimağlara, hakka adanmış gönüllere, garazsız, ivazsız ve hiçbir gaile karşısında sarsılmayacak kadar da yürekli babayiğitlere ihtiyaç olduğu bir gerçek; şahsî, ailevî, siyasî ve ekonomik herhangi bir menfaat mülâhazası olmayan ve her türlü beşerî ihtiraslardan uzak babayiğitlere...

CEHALET ÇIKMAZI

Yeni bir vazife dönemini daha idrak ederken, yüreklerimizde Zeliha'nın aşk u hicranı, Yakub'un âh u efganı; gözümüzü açacak, gönüllerimizi şâd edecek müjdeler bekliyoruz.

Ölü ve karanlık yılların, önüne katıp sürüklediği yığın yığın felâket molozu altında çırpınıp duran insanımızın yürekler acısı hâli karşısında azap çekmemek mümkün mü?

Gidiniz! Şu bizimle aynı çizgide olan ülkeleri birer birer geziniz! Eminim, yüreklerinize sızı inmeden geri dönemeyeceksiniz! En büyük merkezlerden en küçük şehirlere, en kalabalık kasabalardan en ücra köylere kadar hiçbir belde, hiçbir meskûn saha yoktur ki, cehaletin hükümran olduğuna, içtimaî sıkıntıların birer girdap hâline geldiğine şahit olunmasın. Vaktinde tedavi yollarına başvurulmayan, nice müzminleşmiş hastalıklar müşâhede edeceksiniz ki bugün artık, onulmaz birer kangren hâlini almıştır.

Ne var ki, bu hastalıklar arasında, en çok millî bünyemizi hırpalayan ve mevcudiyetimizi kemirip duran şifa bilmez dert, cehalettir. Bir şey bilmeme, bildiği şeyleri değerlendirmeme, Hak'tan ve hak düşüncesinden mahrum bulunma mânâsında cehalet, hemen her devir için felâket olmuştur. Her millet gibi, bizim de perişaniyetimizi hazırlayan bu uğursuz menbâ kurutulmadan, kitleler aydınlığa kavuşturulup, nesiller millî düşünce ve tarih şuuruna irşad edilmeden ve bu milletin "ruh köküne" uymayan bütün menfi akımların önü alınmadan cemiyetimizi çepeçevre saran buhranlardan sıyrılmamız ve bir fasit daire hâline gelen hastalıklardan halâs olmamız kabil değildir.

Cehalet sebebiyle değil miydi ki; dünyanın en verimli ovalarını, en bereketli obalarını ve yakuttan ırmaklarımızı değerlendiremeyerek, cennetlerden bir köşe, güzel vatanımızı viranelere çevirdik. Her tarafı "bağ-ı İrem" ülkemizin sinesindeki çeşit çeşit hazinelerden habersiz yaşayarak, toprağımızı değerlendiremedik ve madenlerimizi işletemedik. Bundan daha kötüsü de kendi kendimize bir iş yapamayacağımız kanaatine gömülerek ümit ve irademizi yitirdik. Ve milletimizi, içten içe kemirip duran cehalet, en karanlık hâliyle bugüne kadar süregeldi.

Milletçe tam kurtulma ümidinin belirdiği, fen ve teknik düşüncenin gelişmeye başladığı bu yeni devrede, insanımız değişik bir cehalet girdabına kapıldı. Muasırlarımızın ilim ve teknolojisi karşısında, bir kısım dönen başlar, bulanan bakışlar, memleketi kurtarma düşüncesiyle, gönülleri inanç, dimağları ilim ve hikmetle, yurdun dört bir bucağını da sanat ve ticaretle mamur edip yükselteceklerine; millî düşünceyi çiğnemek, millî seciyeyi aşındırmak ve bütün bütün fazilet ve ahlâktan sıyrılmak suretiyle "çağdaş uygarlık düzeyi"ne çıkacaklarını zannederek, millî ruha en amansız darbeler indirdiler. Bir bakıma bu ikinci cehalet, ülkemiz ve insanımız için daha tahripkâr, daha tehlikeli oldu. Zira, birincisinin, ilim karşısında sönüp gitmesine mukabil; bu ikincisi ilim ve medeniyet adına her yere girebiliyor, her mahfilde "hüsnü kabul" görüyor ve her yerde alkışlanabiliyordu. İlki, memleketi baştanbaşa bir virane hâline getirerek, sadece baykuşları sevindirmişti. İkincisi ise, milletin topyekün faziletlerini, ruh necâbetini, fedakârlık hissini silip süpürdü ve kitleleri şaşkına çevirdi.

Geleceği hazırlamayı tekeffül etmiş mürşit ve terbiyeciler, bu her iki cehalete karşı da savaş ilan ederek, hatta bu yolda meşru her vesileyi kullanarak, ülkemizi ve insanımızı aydınlığa çıkarma gayretinden bir an geri durmamalıdırlar.

Bunun için de, yuvadan okula, kahvehaneden kışlaya, bütün vatan sathı mektep hâline getirilerek, umum yurtta bir kültür seferberliği ilanına zaruret hâsıl olmuştur. Cehalete, fikirsizliğe, taklitçiliğe, millî kültür ve mefahirden habersizliğe karşı umumî bir seferberlik ilan edilmeli ve peşin hükümlerle verilmiş kararlar kritiğe tâbi tutularak, ilimlere yeni bir bakış kazandırılmalıdır.

Hiç şüphe yok ki böyle bir durumda, bu mübarek vazifenin öncüleri de ancak, muallimler olacaktır. İnsanı, ruh-beden bütünlüğü içinde ele alan; onun kâinat içindeki yer ve münasebetini görüp gözeten; yaratılışın gayesi istikametinde gönülleri şahlandıran, gayb ve şehadeti bir vâhidin iki yüzü gibi görmeye ulaşmış tali'li muallimler..!

Evet, insanın cismaniyetini inkâr eden ruhbanlık düşüncesi ve batı stili mistik anlayış, insanoğlu için ne kadar zararlı olmuşsa, onu sadece cismaniyet ve bedeniyle ele alan felsefî sistemler de o kadar, hatta daha fazla zararlı olmuşlardır. İnsanoğlunun müstesna bir yaratık olduğunu, kâinat içinde mühim bir yer işgal ettiğini ve yaratılışı itibarıyla bir kısım yüksek vazifelere, dolayısıyla da değişik makam ve derecelere namzet bulunduğunu sezmemek, idrak etmemek mümkün mü..?

İlimlerin her çeşidinden faydalanmaya istidadı olan; eşyâ ve hâdiselere müdahale kabiliyetiyle şereflendirilen; güzelliğin her çeşidini idrak edip benimseme melekeleriyle donatılmış bulunan; lezzetlerin türlü türlüsünü seçip ayırmasını bilen; ruhu sonsuzluk sevdasıyla sarhoş, gönlü "ebed ebed!" diye inleyen bir varlık, nasıl vazifesiz ve geleceksiz olabilir ki..? Onu, vazifesiz ve mesuliyetsiz, dolayısıyla da upuzun mutlu bir gelecekten mahrum görmek, bu en şerefli varlığı diğer canlılar seviyesine indirerek, onun maddî-mânevî istidat ve duygularını inkâr etmek ve ona yolların en buhranlısını gösterip

dünyalarını karartmak demektir. Bilmem ki insanoğluna bundan daha büyük zulüm ve haksızlık tasavvur edilebilir mi..?

Bize göre gerçek muallim ve mürşit, işte böyle her şey olma istidat ve melekeleriyle dünyaya gönderilen insana, doğruyu öğreten, doğru düşündüren, onun gönlünü coşturup ruhunu kanatlandıran, yolunu kesen bütün karanlıkları ve kara delikleri bertaraf edip onu aydın menfezlere ulaştıran tali'li insandır.

Vakti gelince, bu kutlu hakikat erinin elinde, taş-toprak, som altın hâline gelecek; değersiz gibi görünen şeyler kıymet kazanacak; en kararmış ruhlar şafak aydınlığına ulaşacak; boynu tasmalı nefsin azat kabul etmez kulları ruhlarıyla bütünleşerek birer sultan kesilecektir.

Kendini irşad ve tebliğe adamış, çıraklarını adım adım takip eden; hayatın her dönemecinde onları, insanlığa yükseltme heyecanıyla dolup boşalan; ilimler adesesiyle onlara mutlak hakikati gösterebilen; yer yer yıldırımlar gibi gerilen, sonra ruhunda yumuşatıp uslulaştırdığı ışık huzmeleriyle talebelerinin gönüllerini aydınlatan muallim ne mübarektir..!

HER ŞEY OLMAYA AÇIK ÇOCUKLUK DÜNYASI

Her millet, ülkesini, insanını ve millî değerlerini onlara emanet edeceği genç kuşakları, kendi düşünce dünyası istikametinde ve kendi kültürüyle yetiştirme mecburiyetindedir. Yoksa, o milletin gelecekte kendi olarak kalması mümkün değildir. Nesillerin yetiştirilmesinde hemen herkesin kabul ettiği iki hayatî müessese vardır ve önemleri itibarıyla, birini diğerine tercih etmek de oldukça zordur: Bunlardan biri yuva, öteki de mekteptir.

Duygu ve düşünceler ilk defa yuvada, birer tohum gibi çocukların ruhlarına saçılır, sonra da yeşerip çimlenmeye terk edilir. Uzun bir sessizlik ve beklemeden sonra tıpkı toprağı delip gün yüzüne çıkan rüşeymler gibi; göz, kulak ve his yoluyla onların bağrına saçılan her insanî ve İslâmî değer de öyle yeşerir, boy atar, gelişir ve bütün bir hayatı vesâyâsı altına alacak seviyeye ulaşır. Bir çocuğun, bizim duygu ve düşünce dünyamız adına çevresinde olup biten şeyleri değerlendiremeyeceği söylenemez. Zira bu dönemde dahi o, kendi idrak ölçüleri içinde her şeyi görür, duyar, düşünür; vakti gelince de, ruh ve hafızasına tohumlar mâhiyetinde serpilen bu şeyler –tabiî, içtimaî ve ahlâkî erozyonlara uğramazlarsa– çiçek çiçek açar ve meyvelerini vermeye başlarlar. Seneler sonra dahi olsa, eskiden görüp duyduğu hemen her şey, onun ruh ve vicdanını tesir altına alarak, yıllar ötesinden ona seslenen talâkatlı birer nasihatçi gibi onu yönlendirir ve her zaman ona ışık ve burak olur.

Yıllar ve yıllar geçse de o, kendine has çocuksu düşüncelerle, görüp duyduğu, sezip anladığı şeyleri, yaşın başın kazandırdığı seviyeyle ve daha derince, bir kere daha hisseder, bir kere daha kavrar ve bir kere daha bütün benliğiyle yaşar...

İlk dönemlere ait hatıralar, çocukların zihin ve hayal seviyelerine göre şekillenir, büyüyüp gelişmeleri ölçüsünde de derinleşir, daha ileri buudlara ulaşır.. böylece yaş ve baş itibarıyla hep onlarla yaşar giderler. Zamanla görüp duydukları, işitip anladıkları şeyler o minik hatıralarda, bir daha silinmeyecek şekilde öyle billûrlaşır ki; onlar plâklar üzerindeki iğneler gibi olurlar ve isteseler de, istemeseler de önceden kaydedilmiş bu sesleri ortaya çıkarmaktan başka ellerinden bir şey gelmez.

Hatta bizler dahi, azıcık, hülyalarımızı kurcalasak, bir sürü hatıranın ses verdiğini duyacak ve irkileceğiz. Ömürlerimiz devam ettiği sürece de, hayatın hemen her dönemecinde aynı rüya ve hülyaları tekrar ber tekrar yaşayacak, yer yer sevinç ve neş'elerle gerilecek, zaman zaman da ürperten râşelerden kurtulamayacağız. Biz ve rüyalarımız, bizden evvelkilerin eserleri olduğu gibi, çocuklarımız, onların rüya ve hülyaları da bizim onlara bırakacağımız miraslarımız olacaktır. Bizleri insan yapan ahlâkımız, huyumuz; insanlar içinde arızasız yaşamamızı temin eden tabiatımız, mizacımız; yaşatan aşk u şevkimiz, öldüren bedbinlik ve yeislerimiz; hatta bütün arzularımız, isteklerimiz bize, soy ağacımızın damarlarından süzülüp gelmiş saf veya bulanık kan gibidir. Şimdilerde yaptığımız hemen her şey, o dönemde birer nüve şeklinde kalb ve ruhumuza saçılan tohumların hakikate inkılap etmesinden başka bir şey değildir. O gün his ve zihin dünyamıza yerleşen her şey, zamanla benliğimizde yeşererek bizden birer parça hâline gelir, bizimle beraber yaşar; bize imalarda bulunur, nasihatler eder, yol gösterir, sinyal verir ve mesajlar

sunar. Eğer bu ilk nüveler iyinin, güzelin ve doğrunun nüveleri ise, sıyanet melekleri gibi bir lâhza peşimizi bırakmadan bizleri takip eder ve bizlere kurtuluş yollarını gösterirler.

Çocukluk dönemimize ait o hakikat ve rüya karışımı dünyalar, bugünkü hayatımız için âdeta bir kanaviçe gibidir. İstikbaldeki bütün icatlarımız, keşiflerimiz, tespitlerimiz bu kanaviçeye göre şekillenir ve ortaya çıkar. Ne var ki, imkân ve şartların müsaadesizliğinden gelişme fırsatını bulamayan meyveler gibi, bizim, o ilk basit ve sathî bilgilerimiz de yeşerip olgunlaşma imkânını elde edemeyince kurur ve ölür.

Bizler, çocukluk dünyamızla o kadar içli dışlıyızdır ki, her zaman o günlerin, o günkü çevrenin çırakları olduğumuzu rahatlıkla söyleyebiliriz. Zaten çocukluk, gençlik ve olgunluk o kadar iç içedir ki, birinin nerede bittiğini, öbürünün, nerede başladığını kestirmek âdeta imkânsızdır.

Bizler, çocuklukta şuuraltı olan şeylerin farkına varamayız. Daha sonra şuuraltına yerleşen bu şeylerin birdenbire hissiyatlarımızla kaynaşıp bütünleştiğini ve benliğimizin bir parçası hâline geldiğini görür ve duyarız. Sanki çocukluk ve gençliğimizde, kaderimizin rüyalarını görüyor, olgunluk döneminde de onları temsil ediyor gibiyiz.

Hep sathîliklere takılıp kalan aklımız, günübirlikçilik içinde günlük hâdiselerle gülüp eğlenirken, insanî duygularımız, aklın alâka göstermediği hatta lâkayt kaldığı gizli hakikatlerle tanışır, onlarla kucaklaşır, onlarla zaman üstü münasebetleri kavrar ve onların aydınlık ikliminde ölümsüzlüğe erer.

Bu itibarla denebilir ki, hayatı hecelemeye başladığımız ilk günlere ait, göz, kulak ve hislerimize çarpıp geçen hemen her güzel şey, hiç zayi olmadan şuuraltı ve zihinlerimize yerleşir; sonra da alıp işleyecek, işleyip geliştirecek usta ve mahir eller beklemeye başlar...

Çocuk o dönemlerde, benliğinde iz bırakan bu mânâların, zamanla derinleşip başka buudlara ulaşacağını sezemese de, mevsimi gelince o küçük tahayyüller bir bir ortaya çıkacak ve onun beklenen şahsiyetini mutlaka belirleyecektir.

Ancak çocukluk ve gençlik mevsiminde duyulan ve sonra ruhlarda hatıralaşan her renk, her ses ve her söz karantina ve korunmaya alınmazsa silinip gider ve yerlerini de başka şeylere bırakırlar. Çocuğun çocukluk döneminde şuursuz gözlerle süzdüğü, alâkasız bakışlarla seyrettiği ve her biri birer hakikatin nüvesini teşkil eden ne kadar iyilik, güzellik varsa, silik yazıların üzerinde kalemin yeniden gezdirilmesi gibi, ele alınıp işlenmezlerse, ilk tenbihle kapalı kalır ve ümit edilen meyveleri de veremez...

Evet, şayet bu ilk duygu ve düşünceler, mekteple beslenmez, delikanlılık muhitinde takviye görmez, olgunluk döneminde de aklın ve basiretin himayesine alınmazlarsa, neşv ü nemâ bulmadan ölür giderler.

Mektebin ilk vazifesi, çocuğun duygu ve düşünce dünyasına serpilen bu iyi tohumların korunmaya alınıp geliştirilmesi, fena tohumların da ayıklanıp temizlenmesi olmalıdır. Olmalıdır ki; yıllarca çocuğun şuuraltında çimlenen iyilik ve güzellik nüveleri çürüyüp bozulmasın, fenalık ve kötülük tohumları da boy atıp gelişmesin..! Olmalıdır ki; o, içinde tüllenen hatıralar hâlindeki duyguların temsilcisi ve mimarı olabilsin; kendi idraki ölçüsünde hafızasında yaşayan renkleri ve şekilleri canlandırma fırsatını bularak, vaktiyle aynı seviyede zevk edemediği hatta alâkasız ve isteksiz bakışlarla süzdüğü, o döneme ait duygu ve düşüncelerin izlerini ve gölgelerini, tıpkı çiçeklere konup kalkan arıların onlardan bal özü aldıkları gibi, birer birer toparlayıp kendi hayat peteğini örebilsin...

Denebilir ki, bu vadide çocuğun ilk intibaları, ilk müşâhede ve ilk ihsasları ne kadar mükemmel olursa olsun, onun

ruhunun fakültelerini bütünüyle işleyip geliştirecek, şahsiyetli maarif ve onun ışık ordusu muallimlerdir. Bu mânâ mimarları sayesindedir ki, çocuk yeniden kendini bulur, düşünce tarzını ayarlar, soyunun kültürüyle bütünleşir ve yüksek ideâllere yelken açar...

Mektep, her çeşit ilim mevzuunda olduğu gibi, dinî hayat, memleket-millet meseleleri ve dünya hâdiseleri karşısında da onları zapturapt altına alacak, metotlu düşünüp, metotlu çalışmaya alıştıracak ve yuvanın, onların ruhunda çimlendirdiği iyi ve güzel şeyleri tımar edip geliştirecek biricik müessesedir. Metotlu düşünce, metotlu çalışma ilim ve hikmet açısından önemli esaslardır. Aklın ilhama açık hâle getirilip dosdoğru kullanılması demek olan hikmet, din, ahlâk ve sanatın da en ehemmiyetli desteği ve en mübarek kaynağıdır.

Bu çerçeve ile idealize edilen mektebin gayesi, müdâvimlerine üstün vasıflar kazandırarak, onları, ruh ve madde planında bütün milletlerin üstüne çıkarmak ve bir zamanlar olduğu gibi onlara medeniyetler üstü medeniyet inşâ etme yollarını göstermek... Bu gayeye ulaşmak için de, teker teker bütün müdavimleriyle uğraşmak, onlara mukaddesat ve millî değerleri bizzat temsil ederek gösterip aşılamak; her yanı türlü türlü yabancı düşünce ve asimilelerle boz bulanık hâle gelmiş ülkemizde, gerçek millî ahlâkın, faziletli insan şahsiyetinin doğup gelişmesini hazırlayıp ortaya koymak olmalıdır.

Yoksa bir kısım namüsait muhitlerde dejenerasyona maruz kalmış nesiller zayi olup gidecekleri gibi, yuvanın, bir ölçüde donatıp ihya ettiği gençleri muhafaza etmemiz de mümkün olmayacaktır.

TAHRİP EDİLEN TABİAT

Tabiat baştan başa bir harikalar meşheridir; ama biz ona "meşher" demektense, "kitap" demeyi daha uygun buluruz. Zira, onu bir kitap gibi duyar, bir kitap gibi okur ve bir kitabın rengârenk, canlı, yaldızlı nakışlarını temâşâ ediyor gibi hayran hayran seyrederiz. Onu, her sabah yeniden boyanmış, süslenmiş o göz kamaştırıcı endamıyla, bir ruh, bir hayat kaynağı olarak karşımıza dikilmiş görür ve kendimizden geçeriz.

Hele bir zamanlar bu meşher ve bu kitap, rüyalara sığmayacak kadar baş döndürücü, hülyaları avlamak için kurulmuş tıpkı bir tuzak; yelkenlerini aşk ve muhabbet iklimine açmış muhteşem bir gemi ve ışıktan parmaklarıyla öteleri gösteren bin bir kandilli bir avize gibiydi. Zümrütten tepeleri, üfül üfül vadileri, içinde binler-yüz binler canlının oynaştığı, kaynaştığı ormanları, Cennet bahçelerini hatırlatan bağları, bostanları; cıvıl cıvıl kuşları, çığlık çığlık böcekleri, gökten akıp gelen rahmet ve bereketi, bu rahmet ve berekete karşı, yeryüzünde temiz sinelerden fışkırıp semalara doğru yükselen hamd ü senâlarıyla uhrevî âlemin bir kıyısını teşkil ediyordu...

Evet, tabiatı bu şekilde duyan, hisseden gönüller, Kudret Eli'nin onun bağrından fışkırttığı ses, nağme, tat, koku ve güzelliklerin tiryakisi gibi, onları görmeden, tatmadan, onlarla söyleşip konuşmadan edemezlerdi. Edemezlerdi, zira onlarla öyle hemhâl olmuşlardı ki; nasıl nefis bir yiyecek ve içecek karşısında tükürük bezlerimiz harekete geçer; nasıl ney'i görünce, gayri ihtiyari bir şeyler mırıldanırız... Öyle de, onun mütalâasıyla

sermest bu temiz ruhlar, ona her bakışta, ötelere ait farklı şeyler hisseder, farklı şeyler duyar ve hep ürperirlerdi.

Nasıl ki, bir köşk, bir yalının mimarîsi, mimarîsindeki incelik ve zarafeti, köşkün ve yalının ötesinde, bizlere başka şeyler fısıldar; öyle de bu sanat harikası tabiat meşheri de, varlığının ötesinde, bir var edip gün yüzüne çıkaran, bir tanzim edip ortaya koyan; ortaya koyduğu her eseriyle kendisini hissettiren, fakat azametiyle bir türlü sezilemeyen, insan idrak ve ihatasının üstündeki, bütün nizam ve güzelliklerin hakikî kaynağını onların vicdanlarına duyurur ve mest eder.

Tabiatta mimarî, semalarla iç içe gibidir. Dağların, o mehîb edalarıyla başlarını semanın eteklerine dayamış gibi görünmeleri; göklerin, bu şiddetli vuslat arzusuna karşı kendilerini salıvermeleri, evet bu mimarî, bütünüyle ne tatlı bir remizdir! İnsan hayali, çiçeklere konup kalkan arılar gibi, onun güzelliğinin akislerine kona kalka ufka kadar ilerler... Oraya ulaşınca da, yeniden başlayacak bir seferle, yolların gökler ötesi sonsuza doğru uzayıp gittiğini sanır. Sanır da, ruhunun derinliklerinde ötelere ait nağmeler duymaya başlar. Hülyalarıyla bu âlemde uzun süre kalmayı başaranlar; sevdasıyla yanıp tutuştukları, hasretini vicdanlarında duydukları hakikî Sevgili'nin vuslatına erer ve bu tatlı rüyadan uyanmak istemezler...

Kalb, ruh ve vicdanlara bin bir haz ve lezzetin akıp durduğu bu irfan kuşağında seyahate azmetmişler için tabiat, gönüllere inşirah salan manzaraları, rengârenk tepeleri, hülyalı dağları, baygın bahçeleri, ürperten koruları, çağıltılarla akıp giden çayları ve "Vahdet, vahdet!" diye denizlerle bütünleşen ırmaklarıyla... evet, bütün bunlarla bilhassa, bahar ve yaz mevsiminde tam bir güzellik meşheri; bir keyif, bir neşe, bir huzur, bir hayal diyarıdır âdeta.

Bu kitap ve meşherin, her yanının ayrı bir ihtişamı, ayrı bir şiiri, ayrı bir füsunu vardır. O, bu ayrı ayrı güzellikleri,

güzelliklere birer buud teşkil eden renkleri, şekilleri, biçimleri ve "Olandan daha muhteşemini bulmak mümkün değil!" dedirtecek kadar tasavvurlar üstü endamıyla, güzellik müsabakasına arz edilmiş gibidir. Bu güzellikler galerisine uyanan ruhlar, varlığı daha bir derin görmeye başlar ve her şeyde tasavvur üstü bir güzellik mûsıkîsi dinlerler... Bu sermest gönüller nazarında ağaçlar "Hû" der semaa kalkar; güller, çiçekler, kendilerine mahsus dillerle Yüce Yaratıcı'yı ilan eder ve müşâhedesine doyum olmayan renkleriyle zambaklar, menekşeler, leylaklar; bayıltan râyihalarıyla güller, karanfiller, yaseminler; büyüleyici edâlarıyla kamelyalar, orkideler, manolyalar bizlere hep o gizli güzellikten bir şeyler fısıldarlar. Burada zaman öyle derince duyulur ki, insan âdeta soyunun yaşadığı bütün devirlerdeki güzellikleri birden görür, duyar ve yaşar...

Hele, bazı yerler, hiç değişmeyen mevsimleri ve hazan bilmeyen iklimleriyle o kadar derin, o kadar göz kamaştırıcıdır ki, insanlar, buralarda güzelliklerin son kıyılarına yaklaşır gibi olur; yaklaşınca da burayla öteleri iç içe ve bir arada görmeye başlar: Buranın yamaçlarında Cennetleri heceler; buradaki nehirlerde Cennet ırmaklarının çağıltılarını duyar; buradaki ağaçların salınmasında Firdevs bahçelerinin esintisini hisseder... Hâsılı, buradaki bütün güzelliklerin çehresinde sonsuz güzellikleri duyar, müşâhede eder ve insan ömrünün bu zevkleri bütünüyle yaşamaya yetmeyeceğini düşünerek ebediyet arzusuyla gerilir; sonra da bu hayatî arzuyu yerine getirebilecek Kudreti Sonsuz'a yönelir.

Rahmeti Sonsuz tarafından yaratılıp insanoğlunun tenezzüh, müşâhede ve mütalâasına sunulan bu muhteşem kitap, bu büyüleyen meşher, ne acıdır ki bugün, bir çöp yığını kadar dahi önemsenmemekte ve ihtimam görmemektedir. Önemsenme ve ihtimam görme şöyle dursun, dört yandan çölleştirme, mezbeleliğe çevirme taarruzları karşısında sarsık, perişan ve lime limedir.

Bugün artık, emir ve iradenin muhteşem bir arşı olan hava, ifritten bir duman ve kahırla dalgalanan bir girdap.. Hakk'ın, hayat ve lütuf kaynağı olan sular, tehlike ile çağlayan birer seylâp ve hayata kapalı birer zift kanalı; Rahmeti Sonsuz'un ihsan ve keremini, hazinedarlık planında temsil eden toprak, bini bereketi akıp gitmiş bir çorak, kuvve-i inbatiyesi kaybolmuş bir çöl ve ekolojik dengesi bozulmuş bir ölüm ülkesi gibi...

Bize emanet edilen her şey gibi, bu mücessem kitaba, bu muhteşem meşhere de yazık ettik. Yazık ettik çölleştirdiğimiz ovaya-obaya.. yazık ettik kirlettiğimiz denize-çaya.. yazık ettik toprağa-havaya.. ve yazık ettik içinde yaşanılmaz hâle getirdiğimiz ormana, bağa, bahçeye... Daha doğrusu Cennet'e benzeyen bu güzel dünyayı Cehennem'e çevirmekle yazık ettik kendi kendimize..!

Şayet insanlar, nizamını bozup kirlettikleri bu dünyayı, yeniden imar edip eski güzellik ve ihtişamına ulaştırmazlarsa, bu güzel dünyanın Nuh Tufanı gibi hâdiselerle enkaz yığınları hâlinde başımızdan aşağı dökülmesi kaçınılmaz olacaktır.

TOPRAK

Dış yüzü itibarıyla ve sathî bir bakışla, toprak; yer kabuğunun atmosferle teması sayesinde peşi peşine sırlı şekillenişi, bitki ve hayvanlara var olma ve yaşama ortamı teşkil edecek mahiyetteki kucaklayıcılığı ve sıcaklığı, bir miligramıyla milyarlarca canlıya dâyelik yapan zenginliği, bir hektar genişliği ve on santim derinliğindeki bir parçasında tonlarca bakteri barındıran civanmertliği, bakterilerin fıtrî vazifelerini rahat görebilmeleri için mini böceklerin ve solucanların sürekli hallaç edip işledikleri, parçalayıp bakterilere sundukları pek çok ilâhî tecellinin aynası öyle muhteşem bir tezgâh, öylesine sırlı bir kimyahane ve iç içe öylesine baş döndürücü canlı bir biyoloji laboratuvarıdır ki, aynadarlığı ve gördüğü hizmetler açısından bütün semalara denk tutulsa değer...

Bu itibarla da denilebilir ki, toprak, bütün kâinatların ve hususiyle de yerkürenin en değerli unsuru, en sihirli maddesidir.. hava-su-ziya bir mânâda onunla kâimdirler ve onun için vardırlar. Onun bu öneminden ötürüdür ki, bağrında biz ve bizimle alâkalı milyonlarca varlığın neş'et edip geliştiği bu mütevazi fakat semaları aşkın unsurun, Kur'ân-ı Kerim'de sık sık üzerinde durulur.. âdeta bütün göklere denk tutulur.. mebdeimiz olarak tebcil edilir.. ukbâya ulaştıran bir köprü, bir liman, bir rampa olarak da hep dikkatlerimize sunulur.. sunulur ve satır aralarında onunla temsil edilen ilim, hikmet, inayet hatırlatılmak üzere *"...bundan sonra O, yeryüzünü yayıp döşedi.. ondan suyunu, otlağını çıkardı. Dağları direkler olarak oturtup (arzı) sağlamlaştırdı."*[57] buyurulur ve yerküre ile

[57] Nâziât Sûresi, 79/30-32.

atmosfer arasındaki münasebet, arz tabakalarının kendi için-de suları muhafaza edecek mahiyetteki tanzimi, sonra belli bir mîzân ve nizamla o suların dışarıya püskürtülmesi, bundan nehirlerin meydana gelmesi, bu nehirlerden de bağ ve bahçe-lerin sulanması, sonra da bütün bu suların değişik zeminlerde buharlaşarak yeniden emre âmâde hâle gelmesi ihtar edilir ki; Kur'ân'da bu çizgide şeref-nüzul olmuş pek çok âyet vardır.

Toprağın, muhteva ve zenginlik itibarıyla özel ihtima-ma mazhariyeti ve hayatla şenlendirilmesi, hususiyle beşerî hayatla değerler üstü değerlere ulaştırılması yerküre ile ilgili hâdiselerin, hatta kâinatla alâkalı vak'aların en önemlilerin-den biri sayılır. Günümüzde bu hususiyetler ve bu hususiyet-lerin ihtiva ettiği hikmetli nizam, inayetli denge tam anlaşıla-mamış olsa da, Allah ezelî fermanında bu hususiyetleri deği-şik buutlarıyla sürekli vurgular, bize ve diğer şuurlu canlılara engin ihsânlarını hatırlatır; düşünce dünyalarımızda varlığa, varlığın perde arkasına menfezler açar ve bizi inancın, itmi-nanın ferahfezâ ikliminde gezdirir: *"Allah, yeri enine boyu-na döşeyip (dengeleyen) onda oturaklaşıp istikrara ulaşmış dağlar ve (çağlayan) ırmaklar meydana getiren.. yine değişik meyvelerden kendi aralarında çift çift yaratandır.. ve geceyi gündüze bürüyüp örten de O'dur. İşte bütün bunlarda düşü-nenler için ibretler vardır."*[58]

Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzünün bu özelliklerini farklı üslûplarla ifade eden daha pek çok âyet göstermek müm-kündür. Bu âyetlerin hemen hepsi, dünyanın insan hayatına elverişli hâle gelmesi için, yeryüzünün sürekli bir değişim ve dönüşümden geçirildiğini göstermektedir ki, bu uzun değişim ve dönüşüm sürecinin her merhalesini, Kudreti Sonsuz, ba-zen birbirinden farklı bazen de birbirinin aynı canlı türleriy-le şenlendirmiş; ilim, irade ve hayat sıfatlarının değişik tecelli

---

58 Ra'd Sûresi, 13/3.

boylarıyla denizleri, ırmakları birer hayat çağlayanı ve bilhassa toprak tabakasını da altıyla-üstüyle bir canlılar meşheri ve mahşeri hâline getirmiştir.

Toprak, hayat bakımından o kadar büyülü bir muhteva ve iç yapıya sahiptir ki; o, bu iç ve dış zenginlikleriyle her zaman yekpâre bir canlı kabul edilebileceği gibi, onun bir kimyahane, bir fizik araştırma merkezi, bir canlı biyoloji laboratuvarı olduğunu söylemek de mümkündür.. evet, toprak; hava-su ve ziyanın nokta-i iltisâkı, bunların bize yararlı şekilde ulaştırılmasının regülatörü ve santralı, nihayet her şeyi bizim hesabımıza faydalı hâle getiren ve istifademize sunan bir istihale fabrikasıdır. Bu itibarla da ona, her şeyin nokta-i mihrâkiyesi, özü, hülâsası ve hayatın da en önemli unsuru nazarıyla bakabiliriz. Yerkürenin temel unsurlarından sayılan gazlar, ateşler, ilk tekamül merhalesini topraklaşarak idrak etmiş ve ona inkılapla tabiî miraçlarını tamamlamışlardır. Bu süreç sonunda, insana uzanan yol da yine toprakta başlamış, toprakta bitmiş ve toprak üstü bir hâl alarak semavîleşmiştir.

Toprak, hemen her zaman o rengârenk ovaları-obaları, üfül üfül bağları-bahçeleri, ürperten görünüşleriyle dağları-tepeleri, gönüllere haşyet salan denizleri-ırmaklarıyla hep yitirdiğimiz Cennetleri hatırlatmış ve gönüllerimizin *"dâüssıla"* tutkusuna karşı her zaman bizim için önemli bir teselli kaynağı olmuştur. Hep onun çehresinde kaybettiğimiz Cenneti hatırlamış buruklaşmış ve onun büyüleyen güzelliklerinin çağrıştırdığı ahiretin bağ ve bahçelerini düşünmüş, teselli olmuşuzdur.

Yeryüzünde toprak, Kudreti Sonsuz'un elinde mevcut seviyeye gelebilmesi için –dünyada her şey esbap eksenli olduğundan dolayı bu böyledir– milyonlarca yıl geçmiştir. Onun bitki örtüsüyle süslenmesi, canlılarla şenlenmesi, insanoğluyla duyulan, hissedilen, yaşanan ve bizimle her şeyi paylaşan bir varlık hâline gelmesi de yine milyonlarca yıl almıştır.

Şimdi, tam Cennetlerin parlaklığını aksettirecek ölçüde kıvama erdiği bir sırada, ondaki dengeleri altüst edip, hâlihazırdaki mevcudiyetleri milyonlarca seneye vâbeste, onca ahengi ve ahenk unsurlarını yok edenler bilmem ki milyarlarca yıllık bir tecelli sürecinin hâsıl ettiği netice ve semereleri tahrip ettiklerinin farkındalar mı? Keşke mesele sadece bazı türleri ortadan kaldırıp, bazı dengeleri tahrip etmekten ibaret olsaydı! Heyhat! Tahrip, tasavvurları aşkın bir hâl aldı ve arz üzerindeki bazı önemli unsurların yok edilmesiyle, arkada kalan diğer canlı ve cansız elemanlar arasındaki dengeler de bozuldu.. ve toprak ana bir kere daha kendi evlatlarının ihanetine uğradı.

Evet, yeryüzünde, bir kısım canlı-cansız türlerin yok edilmesiyle genel dengenin bozulması, ister kasıtlı, ister ekonomik zaruretlerden dolayı, isterse cahillikten ötürü olsun, bu, üzerinde neş'et edip geliştiğimiz yerküreye ve toprak tabakasına apaçık bir ihanet ve kendi dünyamızı, kendi barınağımızı yaşanmaz hâle getirmekten başka bir şey değildir. Er geç şeriat-ı fıtriye bu ihanetimize karşılık verecek ve bu zulmümüzden dolayı bizi mutlaka cezalandıracaktır.. cezalandırıp bütün bütün bize arkasını dönecek ve bu küskünlükten de canlı-cansız herkes ve her şey nasibini alacaktır: Atmosfer zararlı gazlara yenik düşecek.. gökten rahmet yerine asit yağmurları yağacak.. yağmur yağsa bile toprakları önüne katıp denizlere sürükleyecek.. bitki örtüsü bütün bütün bahar beklentilerimizle beraber hazan yemiş gibi sağa-sola savrulacak.. ve her zaman bir anneden daha şefkatli olabilen yeryüzü, İsrâfil sûruyla ürpermiş gibi kendi öz yavrularını şuraya-buraya saçarak kendini Cehennemî bir çölleşmeye salacaktır.

Yaratılış itibarıyla her zaman, hava ile omuz omuza, su ile sarmaş dolaş toprak; memuriyetinin gereği ovaları-obaları, bağları-bahçeleri, gümüşten ırmakları ve altın çayırlarıyla hep

bir anne gibi üzerimize titremiş, hatalarımızı bir baba mukavemetiyle göğüslemiş ve bir dönemde yitirdiğimiz Cennet mülâhazalarını gönüllerimizde sürekli diri tutabilmiş en sıcak, en vefalı, en candan öyle bir hayat kaynağıdır ki; onun o ciddi vefa tavrıyla emrimize âmâde bir vazifeli olduğunu göremeyenler, onda olduğunun üstünde bir kısım büyüler, sırlar vehmederek, tıpkı Ganj Havzası insanının, Ganj Nehri'ni takdis etmeleri, Amazon halkının, Amazon'u kutsal saymaları ve bir kısım Kanada yerlilerinin Niagara'ya bazı ilâhî vasıflar yakıştırmaları gibi, ona da yaratıcı bir güç nazarıyla bakmışlardır.

Oysaki, küre-i arz da, toprak tabakası da sırf ilâhî tecellilerin bir aynası ve bizim onda temâşâ ettiğimiz harikulâdelikler de böyle bir aynada tecessüm eden ilâhî vâridlerdir. Bu önemli hususu Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla şöyle özetlemek mümkündür: *"Yerküre âlemin kalbi olduğu gibi, toprak unsuru da arzın kalbidir. Tevâzu ve mahviyet gibi insanı en yüce hedefe ulaştıran yolların remzi topraktır. Hatta toprak, en yüksek göklerden o gökleri Yaratan'a daha kestirme bir yoldur; zira toprak kâinatta Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetinin tezahürüne, sonsuz kudretinin baş döndüren faaliyetlerine ve Hayy u Kayyûm (hayatı veren ve onu devam ettiren) isimlerinin tecellilerine en uygun, en müsait bir zemindir. Cenâb-ı Hakk'ın rahmet arşı su üzerinde olduğu gibi, hayat ve ihyâ (hayatı verme) arşı da toprak üstündedir.. ve toprak her türlü ilâhî tecelliye en parlak, en şeffaf bir aynadır."*

Evet, kesif (şeffaf olmayan) bir şeyin aynası ne kadar latîf olursa, üstündeki suretleri o kadar açık gösterir. Nûrânî ve latîf bir şeyin aynası da ne kadar kesif olursa o ölçüde ilâhî isimlerin cilvelerini daha parlak aksettirir.. meselâ; havada güneşin sadece zayıf bir ziyâsı görünür; su aynasında ise, daha parlak bir yansıma söz konusudur.. toprağa gelince, onda ziya ile beraber, güneşin yedi rengi de temâşâ edilir.

Toprak bu engin muhteva ve zenginliğine rağmen, hep tevazu ve mahviyetin remzi olmuş ve hep dudaklarını ayaklarımızda gezdiregelmiştir. Ruhunda toprağın bu mahviyet ve tevazuunu duyup da baş ve ayaklarını aynı noktada bir araya getirerek halka hâline gelenlerin o, her zaman alınlarından öper ve onların ruhlarına Hakk'a yakınlığın sırlarını duyurur.. duyurur ve gönlünü gül bahçesine çevirmek isteyenlere *"Toprak ol toprak ki gül bitiresin; zira topraktan başkasının gül bitirmesi söz konusu değildir"* mazmununu fısıldar.

Yeni bir nefesin gelip ruhlarımızı saracağı; ağacın, insanın, toprağın, suyun, yerin, göğün akıp gönüllerimize dolacağı; dolup yeni bir *"şeb-i arûs"*a ereceği günlerin yakın olduğu ümidiyle...

Karma İndeks

A

Abbasî 551
abraş 317
Âdem (aleyhisselam) 71, 104, 119, 142, 177, 324, 342, 404, 449, 471, 483, 522
Adn Cennetleri 514
ahlâk 29, 66, 88, 102, 137, 162, 262, 269, 278, 314, 326, 328, 343, 360, 362, 364, 365, 368, 370, 525, 526, 556, 559, 560, 563
aile 66, 112, 194, 330, 383, 398
akciğer 44
akıl 16, 20, 36, 45, 47, 68, 86, 96, 136, 176, 197, 208, 231, 254, 265, 268, 269, 273, 275, 281, 286, 290, 323, 326, 376, 377, 388, 422, 483, 496, 519, 520
Âkif 87, 175, 437, 438, 439, 440, 441, 549, 550
akl-ı meâd 348, 377, 532
akl-ı meâş 234, 272, 377, 394, 478
akl-ı semavî 377
akl-ı türâbî 377
aktif sabır 49, 258
alafranga 113, 454
alâim-i sema 469
Ali b. Yunus 552
Ali (r.a) 528
altın 98, 101, 140, 141, 170, 210, 241, 377, 386, 389, 401, 445, 448, 449, 450, 454, 456, 457, 460, 465, 466, 476, 514, 551, 558, 571
Amazon 572
amyant 316
Anadolu 290, 405, 429, 449
anarşi 239
arabesk 439
Arafat 425, 471, 477, 478, 479, 480, 481, 482
Âraftakiler 284
Arap şairleri 97
Arasat 416, 480
araz 48
Aristo 133
aristokrat 108
Arş 48, 202, 394, 430, 459
asit yağmurları 571
asker 79, 131, 145, 238, 355, 512
aslan 77, 252
astronom 552
Asya stepleri 290
ateist 293
ateizmin hamisi 367
ateş böcekleri 187
atkı 55, 84, 106, 198, 370, 377, 438, 470
atlas 254, 374, 464
Avrupa 357, 367, 552, 553
âyân-ı sâbite 94
Âyetü'l-Kübrâ 344
ay ve güneş tutulmaları 538, 552
Azrail 512

B

Bağdat 280
bakteri 568
balon 99, 380, 421, 464
banyo 32, 431, 448, 460, 514
Baraka Irmağı 437
Batı 82, 175, 182, 262, 357, 358, 359, 367, 551, 552, 553
baykuş 209, 556
bayram 38, 149, 209, 238, 419, 423
Bedir 338, 354
Bediüzzaman 38, 51, 91, 97, 104, 110, 123, 175, 176, 312, 316, 334, 400, 534, 572
belâgat 29, 31, 104, 107, 176, 485, 550
Belkıs'ın tahtı 316

bencil/-lik 90, 91, 93, 146, 181, 301, 335
benlik 42, 50, 91, 149, 176, 180, 181
Benû Musa 551, 552
Berâat 410
Berberî köle 71
Bergson 357
berzah 48, 274, 379, 463, 470
berzahî vücud 48
Beşinci Kat 223, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236
Bettânî 550, 552
beyan 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 35, 39, 49, 56, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 113, 114, 120, 129, 130, 131, 151, 176, 210, 313, 314, 332, 333, 341, 342, 386, 387, 388, 412, 458, 466, 485, 505, 507, 510
beyt-i mâmur 307
Beytullah 471, 476
Beyyine 514
biat 130, 343
Bilâl (r.a) 457
Bizans 186
bülbül 36, 37, 88, 98, 104, 159, 251, 252, 348, 375, 479
büyü 81, 95, 101, 132, 392, 399, 415, 417, 421, 422, 431, 446, 464, 479, 493, 506, 507, 522

C

Cabir 550, 552
cadı 210, 493
cami 213, 214, 416, 418, 447, 449, 451, 463
Câmi 97
Camus 177
Cebrail 387, 512
Cehennem 53, 56, 60, 81, 256, 427, 567
Celaleddin-i Rumî 403
cemaat 181, 293, 354, 423, 429, 439, 442, 447, 451, 460, 465
Cemil Meriç 284
Cennetü'l-Firdevs 131
Cennetü'l-Me'vâ 89
cevâmiü'l-kelim 333, 341
cevher 47, 84, 98, 109, 255, 538
cezbe 174, 298, 542
Charles Lalo 533
Cibril (a.s.) 210, 344, 464
cihad 143, 280, 351, 353
Cihad-ı Ekber 353
cin 94, 98, 316, 345, 516
cinas 35, 110
cinnet 53, 257
Cûdî 71

Ç

Çanakkale 280

D

Davud (a.s) 252, 316, 349, 404
Dede Efendi 423
demokrasi 286
derviş 187, 433, 520
Divan-ı Harp 212

E

Ebû Cehil 502
Ebû Katâde 187
edebiyat 24, 25, 26, 27, 102, 103, 105, 106, 107, 123, 362, 366
edep 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 255, 341, 343, 460, 499
Efendimiz (s.a.s) 294
Eflatuncu düşünce 357
ego/egoizma 22, 91, 292
eğitim 12, 176, 180, 335, 431, 438
ekolojik denge 21, 567
el-Hâzin 553
el-Ümm 102
emir âlemi 46
Endülüs 553
enstrüman 80, 83, 105, 106, 112, 132, 233, 445, 455, 526, 530, 536
erkan-ı harp 330
Erzurum 214

esir deryası 518
estetik 11, 12, 13, 21, 109, 152, 199, 423, 434, 524, 533
estetizm 371
evkat cetveli 316
evliyâ 141, 316, 327, 334
evrâd u ezkâr 393, 460
evrensel/-lik 19, 20, 67, 69, 106, 135, 151, 152, 171, 175, 206, 207, 220, 264, 273, 274, 284, 336, 369, 370, 372, 373, 377
Eyyûb (a.s) 119, 154, 177, 252, 405, 497
ezan 201, 202, 418, 423, 427, 433, 457, 458, 462, 463, 464, 482, 506

F

fabrika 516
Fârâbî 550
Faraklit 404
Fatih Külliyesi 437
Faust 136, 348
felsefe 13, 14, 16, 20, 21, 106, 107, 126, 175, 176, 189, 207, 275, 337, 357, 360, 373, 377, 540
felsefî sistemler 128, 370, 557
fen 176, 334, 550, 556
fenn-i münazara 136
fen ve teknik düşünce 556
Ferhat 275
Feridüddin Attar 97
Fezârî 550, 552
Firdevs 49, 131, 172, 253, 373, 456, 544, 566
Fuzulî 246

G

galaksiler 42, 226, 299
Galata Köprüsü 438
Ganj Nehri 572
Gazzâlî 175, 377, 532, 551
Gedâî 540, 541
gelin 404, 478, 526
gerçeküstücülük 128
globalleşme 68
göç 145, 152, 198, 351, 354, 355, 396
Gustave Le Bon 551
gümüş 80, 170
günah 58, 142, 143, 341, 495, 496, 516
gürültü çağı 31
gürültü kirliliği 32
güvercin töresi 252

H

hac 427, 437, 471, 475, 476, 483
Hacer 476
Hakikat Çekirdekleri 46
Hakikatü'l-Hakaik 36
Haliç 441
Halid b. Velid 175, 186
halife 47, 86, 87, 90, 94, 95, 140, 268, 269, 366
halka-i zikir 411, 438
Hallac 19
halvet 43, 130, 198, 203, 234, 274, 410, 442
halvethâne 47
haricîler 551
Hârût ve Mârût 81, 495
Hassan b. Sâbit 131
Haydar Bammad 551
Haziran fırtınaları 216
Hazîratü'l-Kuds 394, 467, 470
Hegel 136, 358
Hendek 338
Heraklit 184
Herkül 71
hırs 92, 93, 142, 143, 146, 147, 162, 163, 277, 491
Hızır 42, 49, 97, 186, 245
Hızır çeşmesi 251, 352, 373
hicret 151, 351, 352, 353, 354
hilâbe 540
hilafet 86, 89, 305, 371, 380
Hintli 291
Hitler 67
hoşgörü 153, 168, 210, 219, 369
Hubeyb 185

hukuk 65, 67, 182, 212, 216, 260, 337
Huneyn 338
hûri 73, 403, 411
hutbe 104, 130, 333, 349, 377, 394, 400, 451, 526
huzur evi 64
hümâ kuşu 207
hürriyet 66, 68, 92, 93, 179, 180, 261, 291, 302, 378, 542
Hüseyin (r.a.) 185
hüsuf 369, 537, 538

I

ırmak 50, 74, 86, 98, 159, 222, 320, 467, 505, 514, 527, 528, 545, 556, 565, 566, 569, 570, 571
Itri 423
îsâr 149

İ

İbn Rüşd 551, 553
İbn Sina 550, 553
İbn Yunus 550, 552
İbrahim (a.s) 60, 119, 154, 316, 354, 425
İbrahim Hakkı 319, 400
içtihad 103, 141, 317
idealizm 128, 368
ideoloji 127, 211, 284, 285
iffet 117, 121, 127, 169, 196, 314
ifrit 139, 210, 315, 316, 347, 387, 501, 567
ihlas 259
ihlâs 27, 75, 148, 152, 163, 168, 179, 281, 314, 475, 485, 492, 510, 525
ikbal 189, 258, 262, 283, 302
ikbal yıldızı 257
i'lâ-yı kelimetullah 220, 339
İlyas (a.s.) 186
İmam Şafiî 102
inci 107, 255, 376, 404, 439
İncil 358
ipekböceği 63
İrem Bağları 71, 170, 347, 375, 495
irtica çığırtkanlığı 211
İsa (a.s) 317, 354
İskender 67, 95, 184, 349
İskenderiye mektebi 551
İsmail (a.s) 425
İsrafil (a.s.) 349, 350, 387, 512
İstanbul 280, 437, 438, 441
istiare 35, 110
istidrâc 281
istiklal mücadelesi 53
İzmir 214

J

jale 403
Josef Bertrand 551

K

Kâbe 49, 73, 144, 232, 416, 425, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 481, 483
Kâb-ı kavseyni ev ednâ 326, 344
kabir 50, 511, 512
kabz 287
kader 17, 119, 290, 353, 380, 426
kadın 56, 215, 238, 333, 417, 542
Kadisiye 280
Kafdağı 185, 368, 493
Kalbin Zümrüt Tepeleri 46
Kanada 572
Kant 136, 358
Karl Marks 136
Kerbela 185
kışla 131, 181, 557
kibir 22, 90, 91, 319, 320
Kisra 186, 329
Kitap ve Sünnet 175, 269, 274, 280
komünizm 177
Konstantiniye 186, 552
Kûfeli Cabir 550
Kûfe sahrası 551
Kurban Bayramı 425
kuş gribi 52
küsuf 369

L

Lablas 552
laboratuvar 44, 250
lâhut 47, 269, 360
latîfe-i rabbâniye 306, 317
Leibniz 358
Leylâ 246
lirik 108
livâü'l-hamd 345
lobi 289
lunapark havası 521
Lût (a.s) 354

M

mâbed 36, 196, 198, 202, 204, 231, 250, 266, 374, 394, 398, 412, 416, 418, 421, 423, 424, 425, 429, 430, 431, 432, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 445, 447, 448, 449, 450, 455, 456, 505, 506, 507, 529
maddeciler 87
maddecilik 136
Makyavelist 288
Malazgirt 280
mecaz 26, 35
Mecnûn 246
medeniyet 31, 32, 152, 197, 205, 266, 275, 286, 291, 351, 355, 376, 429, 432, 556, 563
medeniyet mimarları 199
medeniyet muallimi 286, 355
medeniyet telakkileri 229, 294
Medine 71, 280, 338, 345, 354
medrese/-ler 181, 182, 196, 198, 430, 438, 442
med ve cezir 230
Mefisto 136, 348
Mehmet Âkif 437
mehter 108, 520
Mekke 73, 338, 345, 354
Memlûkler 187
Me'mun dönemi 551
mescit 421, 447
Mesih (a.s.) 41, 59, 119, 184, 350, 497
metamorfoz 277
Mevlâna 17, 18, 19, 49, 82, 97, 120, 175, 188, 377, 531, 532, 542
Mevlevî semâzen 520
mezhep 207, 332
mikro âlem 62
mikro varlıklar 86
Mina 425, 477, 478, 483
minare 198, 392, 396, 398, 418, 419, 422, 425, 427, 430, 431, 436, 438, 439, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 464, 492, 506, 529
minare kametliler 185
miraç 93, 100, 341, 346, 410, 462, 465, 467, 470, 570
M. Lütfi 40, 141, 298, 350, 499, 538
Muhammed b. İbrahim el-Fezârî 552
Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî 550
Muhammed İkbal 405
Muhteşem Süleyman 437
Murad-ı Sânî 214
Musa (a.s) 119, 316, 354
Mus'ab 186
mûsıkî 32, 34, 96, 99, 100, 108, 201, 202, 222, 223, 230, 233, 237, 239, 393, 409, 425, 433, 449, 455, 457, 464, 466, 530, 551
mûsıkîşinas 395
Mute 280
münazara 133, 134, 135, 136, 137
Müslüman 24, 120, 179, 264, 366, 370, 374, 552, 553
Müslüman düşüncesi 264
Müslümanın zaafı 264
Müslüman karakteri 139
müstehcenlik 127
Müzdelife 425, 477, 478, 480, 481, 482

N

naat 460
Naîm Cennetleri 321, 513
namaz 92, 93, 166, 274, 371, 393, 417, 419, 421, 424, 435, 436, 455, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 475, 482
namazgâh 393, 394, 456
Napolyon 67, 95
Nasîruddin et-Tûsî 552
natüralist 122, 381, 533
natüralizm 128
nefis 28, 29, 138, 140, 141, 143, 207, 214, 320, 353, 395, 430, 454, 478, 483, 489, 490, 493, 500, 501, 503
nefis tezkiyesi 28, 337
nefret 52, 56, 60, 66, 81, 93, 138, 139, 142, 146, 155, 157, 207, 210, 238, 239, 261, 285, 290, 300, 331, 337, 369, 407, 450, 491, 554
nemrut 81, 502
nevruz sevinci 251
ney 401, 403, 520, 530, 564
neyzen 97
Niagara 572
Nigârî 168, 220
Niyazî 536
N. Kemal 50
nomen ve fenomen 360
Nuh (a.s) 316
Nuh Tufanı 567

O

okul 112, 176, 228, 557
Orta Doğu 551, 553
oruç 92, 416, 417, 494
Osmanlı 290, 444
otomobil 409

Ö

öd ağacı 251
ölüm 53, 152, 189, 266, 292, 355, 511, 512, 513, 514, 515, 518, 525, 538, 541, 567
Ömer b. İbrahim 552
Ömer (r.a) 268, 406

P

Paskal 357
peçe 49
perde 59, 94, 124, 171, 173, 174, 228, 240, 261, 265, 297, 345, 357, 358, 379, 387, 388, 472, 513, 519, 543, 569
peyzaj 197, 199, 535, 553
Piyer Loti 197
politika 282, 286
pozitivizm 128
pragmatik yörünge 286
pragmatist 288
propaganda 162, 409
putperest 302, 550

R

râbıta 429
Râbiatü'l-Adeviye 19, 308
radyo 31, 237, 275, 409
Ramazan 214, 414, 415, 418, 419, 420, 494
rasat 178, 194, 205, 266, 274, 400, 411, 432, 546
rasathane 251, 267, 296, 325, 360, 431, 438, 447, 516, 519, 546
rasat noktaları 51, 68, 458, 529
rasyonalizm 128
Ravzâ 49, 232, 407
Râzî 550, 553
realizm 128
recâ 246, 379, 414, 477, 480, 486, 526
Regâib 410
rehabilitasyon 402
reklâm 409
remel 474
rıdvan 169, 379, 428, 512
rıhtım 230, 481, 528
rıza 90, 118, 144, 146, 147, 148, 150, 152, 155, 156, 157, 159, 161, 163, 164, 165, 168, 169, 179, 192, 216, 218, 220, 262, 268, 292, 295, 309, 315, 321, 343, 380, 429, 510, 514, 517

ribat 462
risalet 118, 325, 326, 341
riya 126, 188, 403, 500
riyazet 431
R. M. Ekrem 543
romantizm 128, 223, 432, 441, 472, 474
Rönesans 177
Ruh-u A'zam 47, 326, 342
Ruhu'l-Kudüs 325
Ruhullah 404

S

Safâ-Merve 476
safiyyullah 88
sağırlar 31, 54, 191, 392
sahabe 169, 389, 390
sahur 416, 494
sâki 227, 541
saksağan 105, 159, 348, 374
sanat 26, 103, 105, 106, 109, 125, 127, 128, 180, 183, 194, 197, 201, 208, 265, 274, 275, 360, 362, 363, 364, 365, 366, 370, 371, 372, 434, 437, 438, 439, 441, 445, 553, 556, 565
Sancar sahrası 551
sarraf 84, 98, 103, 130, 141, 329, 384, 538
secâ 110
secde 93, 223, 230, 251, 375, 396, 407, 431, 432, 447, 462, 469, 475, 481, 482
selâm 81, 93, 95, 116, 215, 217, 228, 251, 256, 328, 381, 428, 434, 483
selâmlık 443
semâa kalkma 97, 100
sembolik resim 105
senfoni 63, 95, 232
Seniyye-i Veda 184
sera 76, 340, 344, 380
serzâkir 438, 529
sevâd-ı a'zam 337
Sevr Mağarası 338
seyr fillâh 475
seyr ilâllah 476
seyr minâllah 476
sezgi 44
sezme ufku 529
sıbyan mektebi 438
sıfât 305, 312, 325, 345, 522
sıfât-ı sübhâniye 305, 307, 342, 518
sır 38, 47, 224, 230, 231, 269, 271, 289, 304, 306, 307, 314, 338, 390, 399, 467, 475, 509, 519, 521, 522, 529, 572, 573
Sırat 379
sırat-ı müstakîm 362
sır burcu 49
sırça saraylar 546
sır koyları 545
sır urbaları 540
Sidretü'l-Müntehâ 49, 89, 344, 433, 447, 475
sihir 33, 39, 42, 49, 54, 59, 76, 88, 96, 100, 105, 129, 156, 180, 201, 202, 204, 231, 243, 254, 267, 359, 372, 379, 387, 388, 392, 393, 395, 397, 398, 400, 402, 411, 414, 417, 419, 424, 426, 427, 430, 434, 443, 448, 455, 456, 458, 464, 466, 474, 502, 505, 506, 509, 515, 525, 530, 553, 568
silah 54, 61, 93, 130, 237
Sinan 437, 439
sinema 105, 517
siyer 332, 340, 366
S. J. Jean 357
sofî 187
softa 294
solucan 62, 63, 568
solunum 44
Sonsuz Nur 168, 456
sosyalist 284
sperm 512, 513
su aynası 572
sulh 69, 80, 171, 220, 337, 369
Sully Prudhomme 51

Sultan mührü 42
sûr sesi 33, 97, 132, 193, 349, 456, 458
Sûzî 541
sükût 26, 27, 32, 102, 118, 202, 230, 237, 245, 319, 399, 441, 442, 445, 461, 463, 465, 474, 477, 485
sükûtî hitabeler 33, 34, 54
sükûtîler 34
sükûtîlik 32, 34
sükûtî nağmeler 520
sükûtun nağmeleri 218
Süleyman (a.s) 40, 304, 316, 349
Süleymaniye Camii 437, 438, 439
Süleymaniye Külliyesi 437
Süleymanlık bahşetme 209, 374
Süleymanlık rüyaları 494
Sünnet 133, 149, 175, 269, 273, 274, 280, 358, 366
sünnetullah 268, 269
sünûhat 474
Süreyya 128
sürrealizm 128

Ş

şadırvan 77, 198, 231, 232, 394, 419, 431, 435, 439, 442, 464
şâhika 51
şair/-ler 25, 83, 97, 109, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 151, 275, 410, 479, 511, 531
Şam 280, 437
Şark 336, 551
şatahat 305
şeâir 158, 418, 432, 472
şeb-i arûs 377, 379, 400, 477, 573
şecere-i tûbâ 363
şefaat 430
şefaat anahtarı 343
şehircilik 197, 550
şehit 549
şehit kanı 405, 407
Şems-i Tebrizî 97
şe'n-i rubûbiyet 267
Şeref Yıldızı 483
şeriat-ı fıtriye 98, 268, 571
şevk 43, 45, 88, 103, 122, 123, 125, 168, 173, 175, 198, 202, 203, 221, 245, 247, 292, 298, 308, 309, 311, 315, 397, 424, 426, 447, 450, 473, 477, 501, 505, 535, 538
Şeyh Gâlip 175
şeytan 58, 81, 84, 93, 141, 158, 169, 194, 217, 316, 344, 348, 374, 386, 404, 483, 491, 498, 501, 503
şiddet 53, 54, 72, 139, 216, 250, 251, 255, 266, 329, 330, 406, 565
şifahane 198, 430, 438, 442
şifre 36, 232, 389, 529, 549
şiir 24, 32, 74, 85, 97, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 199, 225, 230, 325, 363, 387, 395, 418, 425, 429, 437, 441, 445, 449, 464, 472, 506, 519, 530, 544, 548
Şîrpençe 187
şov 81, 162, 542
şöhret 37, 92, 149, 153, 188, 261, 292, 324, 335, 492, 494, 503
şuunât 94
şuur 39, 44, 58, 63, 117, 124, 127, 131, 132, 168, 176, 181, 260, 264, 278, 279, 312, 313, 317, 363, 371, 388, 390, 396, 470, 496, 502, 515, 519, 533, 537, 542
şükür 88, 89, 330, 469, 475, 489

T

taayyün-ü evvel 345
tabiatperestlik 128
tahta kulübe 214
takva 149, 322
talâk 495
talâkat 87, 94, 227, 230, 373, 374, 412, 425, 519, 559
tamu 64, 404

tarih 14, 15, 103, 106, 133, 136, 152, 153, 196, 224, 258, 279, 284, 332, 354, 406, 441, 555
tarihsellik 115
tarikat mensubu 211
tasavvuf 102, 126, 182, 274, 551
tavaf 43, 389, 471, 475, 483
tayy-i mekân 457
tayy-i zaman 457
tecellî 45, 47, 53, 86, 88, 104, 195, 209, 226, 259, 298, 301, 303, 309, 397, 495, 517, 519, 524, 526, 533, 537, 539, 540, 545
tecrit 46, 127, 271, 274, 365, 371, 512
tefekkür 12, 16, 18, 23, 88, 256, 266, 358, 450, 536, 550
teknoloji 13, 14, 15, 16, 20, 21, 112, 262, 549
tekvînî emirler 47, 131, 191, 193, 281, 312, 317, 389, 391, 394
tekvînî ve teşriî kitaplar 547
tekye 181, 182, 195, 201, 430, 530
telbiye 427
tembellik 549
terör 239, 369
tesbih 226, 256, 300, 401, 426, 435, 459, 460, 468, 507, 537
teşbih 26, 35, 110, 365
tevazu 140, 143, 280, 572, 573
tevbe 309, 341, 399, 490
tevbe iksiri 142
tevekkül 255, 259, 281, 402, 526
tevhid 27, 29, 51, 161, 163, 304, 345, 371, 472, 510, 550
Tevrat 358
tevriye 35, 110
tıp 317, 366, 550, 551
tiran bozması 300
tiranlar 52
tiyatro 105
tohum 72, 143, 144, 153, 158, 159, 189, 243, 248, 253, 258, 259, 272, 331, 349, 512, 513, 559, 560, 562
toplardamar 44
toplum 12, 14, 28, 52, 53, 54, 64, 66, 68, 70, 80, 91, 111, 113, 115, 147, 157, 161, 162, 181, 189, 191, 192, 198, 204, 210, 220, 260, 277, 285, 287, 337, 362, 366, 382, 383, 390, 495, 550
Toynbee 355
töre 106, 190, 204, 252
tramvay 409
tren 31, 409, 472
Tûbâ-i Cennet 379
tufan 61, 404, 427
Türk 186
Türkiye 287, 289
türkü 43, 62, 156, 157, 184, 251, 384, 492, 541

U

ubûdiyet 302, 320, 341
uçak 316, 409, 472
Uhud 338
umran çağı 291
Unkapanı 438
usturlap 552
usûl-i fıkıh 103, 550, 551
uyku 169, 197, 254, 399, 400, 418, 420, 459, 463
uzlet 98, 198, 222

Ü

üç aylar 421
üçüncü dünya ülkeleri 106, 288

V

vaftiz suyu 188
vahiy 24, 280, 312, 322, 323
vakıf 64
vapur 409
vâridât 39, 107, 158, 234, 238, 392, 412, 468, 469, 474, 483
vâris-i tâmm 340
vatan 176, 518, 556, 557
vatan-ı aslî 511
vatanî vazife 214
vazife şuuru 156, 281, 320, 379, 459

vicdan 16, 19, 25, 26, 39, 41, 42, 43, 44, 50, 59, 60, 90, 91, 93, 105, 124, 125, 126, 140, 141, 154, 171, 177, 226, 243, 248, 260, 268, 269, 286, 287, 313, 318, 334, 345, 348, 354, 358, 362, 363, 365, 372, 380, 383, 394, 417, 421, 426, 427, 428, 458, 462, 464, 465, 480, 483, 493, 496, 499, 502, 506, 507, 509, 511, 533, 534, 535, 544, 559, 565
vicdan darlığı 90
vicdan erbabı 249
vicdan genişliği 90, 91
vicdan hürriyeti 216
vicdanın dili 124
vicdanî hesap 252
vicdan kahramanları 546
vicdan medeniyetleri 376
vicdan mekanizması 36, 37, 45, 317
vicdan selâmeti 266
vilâdet 153, 450, 518
vitrincilik 162
vuslat 43, 45, 122, 125, 128, 130, 160, 168, 179, 234, 235, 243, 256, 303, 304, 363, 365, 374, 396, 401, 429, 455, 462, 465, 470, 472, 475, 476, 501, 528, 532, 536, 539, 543, 544, 546
vuslat arzusu 169, 203, 244, 246, 310, 385, 420, 534, 538, 539, 565
vuslat avansı 540
vuslat çağrısı 539, 541
vuslat koyu 534, 539
vuslat vesilesi 531

Y

Yahya Kemal 430, 437, 438, 443, 444, 459
yakîn 475
Yakub (a.s) 17, 154, 449, 555
yavru 228
Yeni Cami 438
yerküre 80, 248, 325, 390, 529, 551, 568, 569, 570, 571, 572
yeryüzü mirasçıları 173, 175, 181, 270
Yesrib 71
yıldızlar 74, 80, 87, 226, 235, 236, 396, 400, 419, 423, 427, 431, 467, 526, 527, 529, 530, 534, 537, 545, 552
yitirdiğimiz Cennet/-ler 242, 456, 570, 572
yobaz 335
yobazlık 169
Yunan mitolojileri 553
Yunan ve Latin düşüncesi 82
Yunus (a.s) 177, 212
Yunus Emre 19, 403
Yusuf (a.s) 17, 154, 184, 316, 449, 468
Yusuf'un gömleği 154, 449

Z

zangoç 128, 141, 187
Zebur 358, 405
zehir 37, 65, 210, 249, 494, 503, 537
Zehravî 550, 553
zekât 92, 166, 274
Zeliha'nın aşk u hicranı 555
zelzele 71, 156
zemzem 475, 477
Zîc-i Hâkimî 552
Zîc-i İlhânî 552
zühd 28, 330, 340
zünnar 492